DECLAMATIONES PHILIPI MELAN CHTONIS·

M D XLI

plato grauiss ... dam esse
opinam in d ... plan
tius capten ... grata di
in mis .

Euripides ... Aristoteles
proponi ... concionat
in ciuitatibus : Hec plausibilia dicens
Sed quibus opus habet ciuitas .

extra scholam et ex pulvere in solem
et uelut in aciem proferri ...

Mores dicentis persuadet non oratio

Mydel Centauri et vulgus partim contemnunt partim oderunt literas . 305.

Melanthonis declamationes

Later.

Novo-Tacin.

936.

Scarabeus. 242
malum et arbutus Hesiodi 238.
Cytharedus Strabonis .386.

LIBER SELECTARVM DECLAMATIONVM PHILIPPI MELANTHONIS, QVAS conscripsit, & partim ipse in schola Vitebergensi recitauit, partim alijs recitandas exhibuit.

Adiectæ sunt eiusdem Præfationes in aliquot illustres Autores.

Omnia recens in lucem ædita.

CRAT. MYL.

Cum Gratia & Priuilegio.

M. D. XLI.

CATALOGVS
Orationum.

ij Vita

PRAEFATIONES.

In Demo=

ORATIONVM.

FINIS.

CLARISSIMO VIRO DOCTORI IACOBO MYLICHIO nobili Medico & Mathematico, Nicolaus Gerbelius S. D.

Rtoxerxes Rex Persarum, primi Artoxersis qui à manu altera longiuscula μακρόχειρ dictus est, ex filia nepos, uir fuit facilitate morum, & eximia quadã liberalitate celebris, eadem erga eos quibus daret ipse, & à quibus acciperet, mansuetudine atq; beneuolentia: cui nihil unq̃ tã pusillũ aut contemptũ oblatũ est, quod nõ summo cũ gaudio & clementia Rege digna reciperet. Nam cum illi quidam è plebe malum Punicũ insigni pulchritudine ac magnitudine dono dedisset, incredibile dictu qua illud lęticia, q̃ suauiter acceperit, quo præconio industriam atq; ingenium hominis collaudarit, testatus, si commodus ei locus tribueretur, facile ingentem urbem ex pusilla facturum. Alius item ἀυτουργὸς cum uideret neminem non gratulari Regi, se uero in parato nihil, quod tanta maiestate dignum foret, habere, proximum fluuiolum conspicatus, propere accurrit, haustamq; ambabus manibus aquam Artoxerxi adorabundus obtulit. Qua hominis urbanitate & beneficentia excitatus, ilico phialam auream atq; mille Daricos numos tam iucundo donatori reddi iubet. Quod si, Mylichi doctissime, pro malo Punico, pro tantula aqua tantam gratiam retulit suis Rex magnus, suorumq; animũ ac uoluntatem tam clementer agnouit, quid tibi censes pro tuo munere faciendum esse nobis, quod dona illa

Persica

Persica, quantiuis ea Artoxerxes fecerit, tam superat, ꝙ à gemmis marini calculi uincuntur. Quanquam enim aspectu uix aliud quicquam Punicis malis sit iucundius, & iuxta Pindarum ἄριστον τὸ ὕδωρ, tamen Orationes Philippi, quas tu nobis muneri misisti, aliorumq; scholæ tuę clarissimorum hominum lucubrationes, longe maiore honore atq; gratia dignæ sunt, quod in illis multa præclara ornamenta ingeniorum, atque illud præcipuum τὸ καλὸν καὶ πρέπον, tum etiam singularis illa commendatio uirtutum, quibus in omni uita nostra nihil maius, nihil præstabilius, nihil diuinius esse uidemus, mirifice eluceat. Quę enim in his eloquentia, quis succus, quis sanguis, qui Oratorij nerui, nolo prolixius referre, cum ampliora & magis illustria sint hæc. Tot exhortationes ad uera studia, ad nobiliores disciplinas, ad formanda iuuenum ingenia, ad Christianam uitam recte instituendam, ad instaurandam pietatem, quę tot iam annis à Sophistis & turpissimis sycophantis misere iacuit dilacerata. Hæc inquam, Mylichi, cum elegantissimo muneri tuo insint, atq; alia permulta quæ se sponte sua studioso lectori offerent, sæpe mecum diuq; cogitaui, quæ dignę tibi pro meritis tuis gratię referri debeant, aut possint. Cum enim neq; aureę phialę, neque Darici numi in facultate nostra sint, & præclara illa eruditorũ hominum monumenta precium omne superent, destitutus omnibus uiribus, ad humanitatem tuam atque suauissimos mores confugio, quibus fretus, quicquid uellem licere mihi putaui. Tibi itaq; munus tuum dedico, deq; alieno liberalis sum, & si alijs multis, potissimum tamen hac ratione permotus, quod sciam Philippum, uirum omnibus honoribus præstantem, adeo tibi

charum

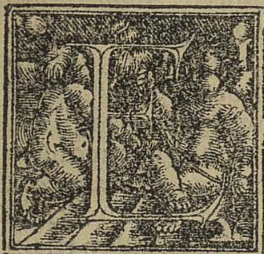
charum esse, ut nihil eo sit gratius tibi: uicissim te ab illo tantopere diligi et amari, ut piaculũ esse ducat, si tui quacunq; saltem oblata occasione, non honorifice etiam recordetur. Taceo de aliis harum orationum autoribus, à quibus pari modo officiose obseruaris & coleris. Quanquam etiam tua in me beneficia et merita illud exigant, ut qualicunque beneuolentis animi significatione tester, omnia mihi tua benefacta semper gratissima fuisse. Quoniam autem ut uere dixit Aristoteles, καλαὶ sunt τῶν διδασκάλων παραινέσεις καὶ προξενίας, omnino mihi persuadeo, has Illustrium uirorum doctissimas Orationes studiosis gratissimas futuras esse. De tuo enim candore, deq; perpetua in me beneuolentia tua adeo sum certus, ut planè nihil dubitem, quin hoc officio meo tuum erga me atque familiam meam amorem & studium maximopere corroborauerim. Vale Mylichi humanissime, & me, ut facere soles, ama. D. Martinum Lutherum, & Iustum Ionam, uiros immortalitate dignos, meis uerbis reuerenter saluta. Argentorati, Calend. Ianuarij, Anno 1541.

Ad Pauline

ADHORTATIO

AD CHRISTIANAE DOCTRINAE, PER Paulum proditæ, studium, Phil. Melanch.

IQuidem agnosco, Paulinę philosophiæ studium uobis commendaturus, rem me conari non paulo maiorem uiribus. Quę est enim humana eloquentia, nedum mea, quæ possit, uel par esse Pauli laudibus explicandis, uel hoc doctrinæ genus adserere: quod, quantumuis magno Christianæ Reipublicę malo, seculorum aliquot fastidit consensus, quem si usquam aliàs, certe in literarum studijs, nisi non dolet dediscere quod semel imbibimus, pertinacissime tuemur. Verum cum in pia causa nullus sit non laudandus conatus, non dubitaui audacius fortasse quàm prudentius, sed pie tamen, rem, quamuis impar, egregiam tentare. Nihil ætas, nihil tenuitas nostra dehortabatur, quando non alius lusus hanc ætatem perinde decet, atque qualecunque rerum Christianarum rudimentum. Nam quod noluit Christus noster à se pueros arceri, quasi signo sublato adulescentiam ad sui studium inuitauit. Proinde, nisi nihil huiusmodi uotis proficitur, optarim mihi non inimitabilem Periclis, aut Lysiæ eloquentiam: Quorum alterius labra Pitho insedisse uetus Comœdia testatur: Alterum etiam ille iuxta Apollinis oraculũ sapiens Socrates admiratus est. Sed illum ipsum

Peculiare adulescentiæ studiũ, Christianæ literæ.

Precatio.

ipsum uere flexanimum Paulinæ linguæ spiritum, diuinitus suppeditari, & orationem nostram animaturũ, & pectora uestra, ad complectendam cœlestem sapientiam, inflammaturum. Quid enim magis conuenit, q̃ de sacris rebus dicturos, diuini numinis opem cœlo deuocare? Vos item mecum communibus optate uotis, ut benignus Dei spiritus radijs suis animos uestros collustret, & ad hoc philosophię genus pręparet, quod inaditum esse uiribus humanis, uel hoc inditio est, quod paucis admodum post Paulum contigisse uidemus: recentiores uero Theologos, quos uocant, etiam obscurasse: quod utinam audacius dicerem, quàm uerius. Equidem, ut uelim Paulinam doctrinam non Monachis, aut Theologis tantũ istis scenicis, sed uulgo etiam Christiano familiarissimam esse: ita puto ad formandam uitam, nullam sapiendi rationem accommodatiorem, nullum certius ad fœlicitatem compendium esse.

θέσις. *Doctrina ad instituendam uitã necessaria.* Literæ repertæ

Primum enim ratione quadam & doctrina opus esse, ad instituendam uitam, uel hoc argumento est, q̃ nulla priuatim domus, nulla ciuitas publice, citra legũ usum administrari posse uidetur, ut literas in hoc repertas uerisimile sit, quo præscriptis, adeoq; duraturis legibus, paulatim gliscenti hominum cupiditati frenum injceretur. Extant uiuendi formulæ, aliæ diuinitus proditæ, aliæ ab ingeniosis hominibus conscriptæ, quale est Hesiodi, item Homeri poema, quales Philosophorũ commentarij, quales plereq; nobilium ciuitatum leges sunt, quarum memoria, historiarũ beneficio, ad nostra tempora propagata est. Verum in his diuinæ leges tanto sanctiores sunt humanis, quanto propius effingũt tum autorem, tum archetypum omnium bonarum rerum, quem

Hesiodi et Homeri poësis.

diuinæ leges aliis præferendæ

quem non dubium est nusquam certius expressum, quàm in ijs literis, quas suis ipse digitis, inæstimanda benignitate, lapideis tabulis insculpsit, præcepitq́, omnibus postibus, ædium uestibulis, fimbrijs item uestium inscribi, & scopi uice, ob oculos, interq́ manus reponi, unde uitæ uniuersæ ratio peteretur. Iam & hoc humanæ leges diuinis scripturis uincuntur, quòd legibus Euangelicæ literæ additę sunt, quæ Christum generi mortalium exhibent, qui spiritum impertit, quo humani animi accensi, nihil nō cœleste, sua ipsi sponte adfectent: Lex enim recti uiam monstrat. Sed honestū animis humanis ille Christi spiritus absoluit. Adeo plane fieri nequit, ut solis legibus adiutus, uitam probe instituas. Neq; enim satis est uidere quid agas, sed refert uel omnium maxime, quæ Euangelij farrago est, scire unde animum petas legibus fauentem, & honesti amantem, nempe, quem à recti amore naturæ genius auocat. Etenim, si solis legibus humanę mentes ad uirtutem incitabantur, nō erat, cur aut filius Dei carnem indueret, aut Euangelicæ literę proderentur. Quare cum ad componendam uitam, tum legum, tum Euangelij cognitio necessaria sit, cum unicum salutis compendium, sit sacrarum rerum scientia, quin omnes certatim animos diuinis literis despondemus? siquidem sua cuiq; salus esse quàm charissima debet. Alia studia, alijs uoluptas, alijs quęstus commendat, hoc uero pijs omnibus instituendę uitę cura, adeoq́ plusquam Diomedea necessitas. Porro, qui è ficticijs Philosophorum, aut Theologistarum cōmentarijs uitę formam peti posse censent, quàm irreuerenter, quàm impie de diuinis literis sentiant, uestrum esto iudicium. Nam si nostris inuentis componi mores humani pote-

Leges.

Euangelium.

In Theologistas, qui humanas traditiones docent.

 rant,

rant, quid erat, cur legem ferret? suisq; describeret articu
lis, optimus maximus Deus? cur omnibus postibus,
fimbrijs etiã uestiũ insculpi mandaret? idq; ne rationis
nostræ censurã & consilia sectaremur. Nam hoc diserte
additum est, ne nostras cogitationes sequeremur, ubi sa
tis indicauit cœlestis legumlator, mendacem, uanum,
ac futilem esse hominis captum, planeq; regendum, ceu
Theseo filo labyrinthum aliquem. Imo, si per sese ho-
minum animi ad uirtutem erigi potuere, quid erat,
cur carne Filius Dei, adeoq; æternus sermo, uestiretur?
cur in uniuersum orbem terrarum euulgari præciperet
Euangelium? cur æternus Pater tam religiose commen
daret orbi terrarum filij doctrinam? inquiens: Hic est
Filius meus dilectus, in quo mihi complacui: Ipsum au-
dite. Cur sacrosanctam philosophiam maximi homi-
nes tam studiose literis mandarẽt? Et doctrinam suam
cum tanti uelit fieri cœlestis Pater, quid homunculi no-
stra iactamus somnia? quid ἀλαοσκόπον philoso-
phiam, nugarum regnum, uitæ formam appellamus?
Quin uidemus, quàm insanis Philosophi dogma-
tis cæcitatem suam testati sint, dum in peruestigan-
da rerum natura nusquam non hærent, nusquam non
hallucinantur, dum de bonorum ac malorum fini-
bus disceptant: ubi hic uoluptatem, ille indolen-
tiam, hic ἐυθυμίαν, ille gloriam, Stoicus falso nomi-
ne uirtutem, Peripateticus multo ineptius uirtutis
usum adserit. Videbat ipse Socrates, non esse certi
quicquam in uniuerso philosophiæ genere, cum sapien
tiam suam uocaret ἀμφισβητήσιμον ὄναρ. At hominum
λογολεσχείας etiam diuinis literis nostrorum temporũ
Theologi prætulere, quibus debemus, ut nihil hoc tem
pore

Philosophia regnum nugarum.

philosophorum error

Socratis de Philosophia sententia.

pore sint Christianæ literæ, nisi maliciæ quædam fallacis loquelæ, ut ille apud Ciceronem ait. Adeo, quod doctrinæ genus diuinitus ad corrigendas, confirmandas, consolandasque hominum mentes proditum est, friuolæ, addo etiam indoctę Sophistarum καὶ βέβηλοι κενοφωνίαι magna ex parte extinxere. Vel contemni poterat, si quid uulgarium artium interijsset, uerũ eam disciplinam intercidere, quæ unà est periclitantium animorum portus & asylum, adflictæ conscientiæ solatium, quis non deploret? Et his literis antiquatis, quibus solis muniri Christianæ res solebant, quàm tyrannidem in omnes hominum ordines Satan exerceat sæuiens, etiam dicere horreo. Quondam prudenter in administrandis ciuitatibus cauebatur, ne publicæ leges ignorarentur, nisi quis æneas decem uirorum urbis Romæ tabulas, aut ligneas Atheniensium ἄξονας nescit. Et sapientissimus Rex Minos, Iouis, ut ferunt, ὀαριστύς, quotannis leges suas æri insculptas ter circumferri per omnem Cretam uoluit, ne non essent & uulgo notissimæ. Quid memorem, quantum operę Philosophi dogmatis suæ quisque factionis ediscendis impendant? Pudeat Christianos, quibus solis & Dei & Patris, & Seruatoris sui salutaria placita ferè ignorantur. Et qui tot Regis nostri insignibus nobis placemus, lauacro παλιγγενεσίας, item sacro pane, illud ipsum negligimus, per quod unũ proxime ad ipsum accedi potest. Siquidem sermo maximi Patris Christus est. Non alia ratione Christum certius expresserint animi nostri, quàm sacræ doctrinæ studio, in qua illius uelut in speculo relucet imago. Carnẽ æternus Dei Sermo induit, ut & nos significaret diuini sermonis commercio ἀποθεῶσαι. Id quod elegans qui-

Ab honesto.

dam, & pius nascentis Ecclesiæ Theologus testatur, inquiens, nos sermone ueritatis genitos esse, ut essemus primitiæ creaturarum. Quod si Christianarũ mentium aluus est Euangelica doctrina, quæ uesania, quæ impietas est, hominum figmenta præferre? Et in sacris uel maxime necessarij sunt ad formandum animũ, Pauli commentarij. Nam cum alia uolumina leges præscribant, alia rerum gestarum historiam narrent, Paulus noster methodica quadam disputatione eos locos persequitur, citra quos non admodum profuerit leges didicisse. Nec Prophetarum uaticinia, nec Euangelicæ historiæ adiri possunt, nisi huius commentarios, ceu amnem comitem ad mare, methodi uice, sequaris. Nam cum in tractanda hominis natura, tyrannide peccati, legis regno, absolutæ uirtutis origine, ac propagatione, sacramentis, consistat rerum Theologicarũ summa, unicus Paulus hos locos palam ob oculos mortalium posuit. Breuiter, redemptionis nostræ gratiam, adeoq; Christum ipsum ignoraremus, si Paulum orbi terrarũ Deus inuidisset. Neq; enim Christum nouisse, est historiam rerum ab ipso gestarum tenere, sed agnoscere ingentia beneficia, quæ per ipsum in orbem terrarum Opt. Max. Deus effudit, Spiritum scilicet, & absolutæ uirtutis autorem, & arrabonem gratiæ, quem antehac nesciebat mortalitas. Frustra diuinis legibus animum deuoueris, nisi Christum esse, Paulo magistro, scias eum, à quo spiritus petendus sit amans eorum quę lege iubentur: deinde & qui, si quid præter legem, ut imbecillitas humana, deliqueris, ignoscat. Frustra item Euangelicam historiam didiceris, nisi historię scopos & usum, illo monstrante, obseruaueris. Vbi de legis abrogatione, de peccato,

ὑπόθεσις

Farrago Paulinæ doctrinæ.

Fructus Paulinæ doctrinæ.

cato, de carne, de spiritu, de filijs adoptionis, de liberta
te, de seruitute differit, quid aliud agit, quàm ut, ceu me
thodo quadam, uniuersæ scripturæ lumen adferat?
Omitto quæ mysteria, quàm sublimia doceat, ubi cœ-
peris in eum attentius oculos defigere. Satis amplum
enim fructum feceris, si uel à limine salutaueris. Nam
quod ad confirmandas & consolandas conscientias at
tinet, nemo Paulo, mea quidem sententia, preferendus
est. Summa cura esto, ut in hoc discas, quò habeas uitæ
formam ac regulam. Etenim si disceptandi & litigandi
gratia didiceris, uide quàm facias atrocem sanctissimo
uiro iniuriam, qui pacis adsertore, præcone Christi, qui
solus uera pax est, tam fœde abuteris. Nam quod qui- *Scenici Theologi.*
dam Theologica ad scenam, ad uulgi plausum compa
rant, deplorandum magis quàm insectandũ est. Iam &
ex Paulo cognoscere licebit, qui fructus longe pulcherri
mus est, inter Christianam doctrinã, & Philosophiam
proprie quid intersit: quod ut apprime necessarium est
cognoscere, quotquot in philosophicis studijs uersan-
tur, ita neglectum uideo à scholicis Doctoribus in uni-
uersum: qui è Theologia nobis non aliud fecere, quàm
illam Græciæ hirciſſantem anum, Philosophiam. De *Philosophia γραῦς κακ πρῶσα.*
quo discrimine ipse quidem hoc loco dicerem, nisi de-
hortaretur argumenti difficultas. Verum, hoc uelim
omnibus Christianis mẽtibus persuasum, prorsus aliud
esse Christianismum, quàm uel Philosophiam, uel nostro-
rum hominum Theologiam. Alia ad uirtutem uia est,
alius bonorum finis, alia hominis εὐθυμία, quam præ-
scribit Paulus, quàm quæ Philosophorum scholis doce
tur. Miseram Rempub. Christianam, quæ ipsa sui obli-
ta, in alienas scholas detrusa est, imo quæ iuxta scriptu-
ram

ram, contubernio Moabitidum, alienam linguam, oblita patriæ, didicit. Quam calamitatem non uideo cui debeamus, nisi insanis istis Magistris nostris, qui se imperitæ plebeculæ, ementito doctrinę titulo, uenditant. Prætereo quàm adcurate formet Paulus omnes hominum ordines, Principes, Episcopos, iuuenes, senes, matronas: Nam hæc fortasse cōmunia habet cum aliis sacris scriptoribus. Hanc sibi laudem proprie uindicat, quod gratiæ originem ac propagationem, adeóque peccati & legis uim excussit, quos potissimum locos ab eo requires. Atque hęc omnia, quàm graui, quàm dilucida, quàm eleganti oratione persequitur? Breuiter quidem, sed ita ut nihil desit, ut nusquam non satisfaciat. Periclis orationem aiunt solitam in auditorum animis tenaces quosdam aculeos relinquere: Huius dici non potest, ut flectat, ut uerset, ut rapiat, ut inflammet legentis animum. Dolet conscientia, consolatur: Sollicitat cupiditas genialis, uocat in uiam, retinet ne frena laxes ægrescenti animo, illum ipsum ostentat Christum, qui seruet. Denique quicquid morborum animum fatigat, ab hoc pete pręsentaneum remedium. Neque ulla tam efficax Panacea est, quàm Paulina oratio, nullum aduersus ueneficia tam salutare Moly, quàm aduersus animi morbos Pauli doctrina. Platonicum Charmiden morbo, nescio quo, leuaturus Socrates, duplex indicat remedium, & radiculam quandam & incantamentum, censetque parum profuturam radiculam citra incantamentum, seu, ut Platonico utar uerbo, citra epoden. Porro radiculam interpretatur temperantiam: epoden philosophicā doctrinā, sine qua, quamcunque uitæ rationem ineas, incertam & instabilem putat futuram. Quanto amplius precium operæ facturus es, si

Pauli eloquentia.

Epoda Socratica.

es, si morbis animi medicaturus, Pauli doctrina utare, tanto quibusuis epodis efficaciore, quanto diuini spiritus uis, humanis præstat omnibus. Sunt animi morbi, tum carnis cupiditas, tum male consciæ mentis pauor, quibus quando nemo, ut Paulus, medetur, non est cur alterius desideres epodas. Nam sæuientem cupiditatem alij per leges cohercere student. Hic Christum illũ nostrum exhibet, qui in hoc carnem induit, ut expiaret. Neq; pręcipit modo imperandũ animo, sed eum ostendit, qui uires addat periclitanti. Iam uero uel unum profer qui docuerit, quomodo male consciam mentem, id quod plurimum in rebus Christianis refert, consoleris. Non nego esse locos, quibus adflictam conscientiam cõsoleris & in reliquis scripturæ uoluminibus, sed subobscuros, & quorum nullus usus futurus erat, nisi à Paulo illustrati essent. In humanis doctrinis nego esse in uniuersum, qui sauciæ menti mederi possit. Imò quid agunt aliud scholici doctorculi, quàm ut adflictam conscientiam prorsus excarnificent & enecent? id quod est cernere in formulis casuum, summis, quas uocant, in satisfactionum aduersarijs, & nescio quibus nugis alijs. Sauciant & male sanæ Pontificum constitutiones, ut iures uerius sanguine scriptas Pontificum, quàm Draconis Atheniensis leges. Quod genus doctorum apte uocat Hieremias aspides, quę nullo carmine uinci queant. Quanquam bone Deus, nusquam meliorem nauasse operam sibi scholica Theologia uidetur, ꝗ in conscientiæ censura. Proinde iuuenes Christo inaugurati, Paulinæ Philosophiæ animos addicite, nisi non est uobis salus uestra curæ. Hinc formam Christianæ uitæ, hinc animorum solatia, hinc rerum omnium tum diuinarũ,

Paulus unicus male cõsciæ mentis consolator.

Peroratio.

cum humanarum iudicium petite. Etenim iuuentutem in primis refert, nihil antiquius, nihil prius ducere Christiana disciplina, è qua ceu uiaticum fœliciter transigendæ uitæ paret. Neq; enim fieri potest, ut probe instituas uitam, ut fœliciter transigas, nisi Paulinis literis, aduersum insidias pertinacissimorum hostium Satanę & carnis. Reliquas artes omneis uel contemnere licet: Paulina, nisi spem omnem salutis abiecisti, negligi non possunt. Et Episcopos adniti decebat, ut hæc tenerent, non modo qui studiosi uocantur, sed plane uniuersum Christianum uulgus. Decebat Academias nihil maiore cura ac studio docere, q̃ hoc genus pias literas, quas barbara & confusanea disciplina, Philosophiam isti ementito titulo uocant: forensibus item litibus, & sordida quadam Philosophiæ æmula, Theologia, maiores nostri mutarunt, χαλκέα, si dijs placet, χρυσέων. Ipse magno animi dolore, nihil aliud uideo Academias esse, quàm templa Tophet, & funestam filiorum Ennon uallem: Nempe, exulantibus Christianis literis. Habuerunt Athenę ex Ariopago, habuit Sparta pædonomos, qui adulescentiam optimis quibusq; modis formabãt: Et hi quanto fœlicius Ethnici iuuentutem erudiere, q̃ nostrorum temporum Academiæ? Quin uosipsi, studiosi iuuenes, rem capessite, fauebit ita conatibus uestris, ut ætati, cœlestis spiritus: & Christum nusquam euidentius expressum, quàm Paulinis literis, assiduo contemplamini. Nullus Deo gratior cultus, nullum magis pium exemplum, quàm in pias literas uelle transformari. Et res ipsa semel tentata, suis uos illecebris ita capiet, ut deserere non libeat. Nam cum per sese bonarum rerum cognitio iucunda sit, Christianarum etiam

Academiæ.

salutaris

salutaris est, ut nihil dubitem multis nominibus iucundissimum fore Pauli studium, ubi semel delibaueritis. Fama est, Aegyptios, gentem sine exemplo superstitiosam, nouo quotannis uere legum ac literarum suarum autori Mercurio quondam solenne sacrum fecisse, multitudinem undiq; confluentē publica epulatione, melle ficuq; operatum. Sacri uetustatem ritus arguit: Nam & aureo illo, quod uocant, seculo, publica fere conuiuia, sacrificia fuere, & opimæ deorum hostiæ mel ac ficus, quorum usum deinde & in πελάνοις mansisse tradunt. Inter epulandum lætę uoces iactari solitę, & quasi pæan quidam Mercurio cantari, neutiquam inconditū carmen: γλυκὺ ἡ ἀλήθεια. Qua uoce haud obscure declarauit Aegyptus, quàm grato pectore Mercurij leges & instituta cōplexa fuerit. Eodem pæane magna mihi spes est, Pauli doctrinam uos, ubi degustaueritis, celebraturos. Cui enim iustius, quàm qui Christiana, eademq; optime & gratiosissime docet, decantari queat hic hymnus?

Dulcis ueritas

γλυκὺ ἡ ἀλήθεια.

Dixi.

ORATIO PHILIPPI MELANCHTHOnis, de amore ueritatis, dicta ab ipſo, cum decerneretur gradus Magiſterij D. Andreæ Vuinclero Vratiſla. & alijs quibusdam bonis & doctis uiris, Anno M. D. XXXV. die April. XIIII.

On ſoleo odioſe repugnare amicis: Itaq; modo etiam facile paſſus ſum mihi prouinciam hoc in loco dicendi mandari, & ſi pleriq; alij collegæ noſtri ad dicendum aptiores ſunt. Sed cũ collegis noſtris libenter morem geſsi, quibus cũ uidetis me coniunctiſsime uiuere. Amo enim eos ex animo, & quia me cum eis Reſpub. coniunxit, & propter ipſorum egregiam doctrinam, & in omni officij genere diligentiam & uirtutem. Tum uero gratificandum duxi his doctiſsimis uiris, & huic hoſpiti, qui cum ſingulari fide & fœlicitate literas doceat, non deeſſe ei ſtudia atq; officia noſtri ordinis debent. Nam ſi recte æſtimes, ampliſsime de tota Repub. merentur iſti, qui primam ætatẽ recte erudiunt, & ad maximas artes præparant. His igitur oſtendere uolui, me & honori ipſorum fauere, & hæc ſcholarũ teſtimonia, ſeu gradus magnifacere. Etenim cũ plurimũ dignitatis ſit in his optimis atq; utiliſsimis artibus, quarum propagatio & defenſio collegio noſtro commiſſa eſt: multum etiam dignitatis in hoc gradu eſſe iudicandum eſt, cum in hoc ipſo gradu fœdus cum Repub. fiat, in quo hi quibus decernitur, obligant ſe Reipub. ad docendas optimas artes, & utiliſsimas humano generi. Hoc fœdere quid poteſt cogitari honeſtius aut ſanctius,

modo

modo ut hi qui aucti sunt hoc honore, magnitudinem muneris sui animo metiantur, & pro uirili tueri studeant? Certe consilium faciendi huius sanctissimi fœderis in hoc gradu, est honestissimum atq; humanissimum. Quare digni odio sunt Cynici illi, qui ut cæteros honestos mores, ita & gradus grauissimo consilio institutos, quiq; obligant homines ad defensionem bonarū disciplinarum, aspernantur.

Exposui consilium meū, quare in hanc scenam produci me passus sim. Solet autē hic uel de artium dignitate, uel de studijs uirtutis dici. Hic mos cum ualde mihi probetur, sumpsi & ipse argumentum ex eodem genere. Et quoniam constat honestas disciplinas, leges & religiones, uincula esse humanę societatis, facile iudicari potest, maxime necessariam esse ad uitam, omnium bonarū artium doctrinam. Itaq; de hac parte nō disputabo prolixius: Nam id quidem persuasissimum esse omnibus debet, & monent idem quotidie doctorum uoces & literę. Dicam igitur de una quadā uirtute pernecessaria his qui in studijs uersantur, uidelicet, de amore ueritatis, seu de odio sophistices. Etenim nulla uox humana satis eloqui potest, quantum referat, hærere in animis infixum ab ineunte ætate acerrimum sophistices odium. De hoc quęso, ut me diligenter audiatis adolescentes, quem iam ætas & magna rerum uarietas erudierunt. Nihil opus est iam dicere, quantum Reipub. cura angat atq; exerceat animum meum. Illud tantum dicam, ut me maiori studio audiatis: uere hoc affirmare possum, me paterno affectu atque amore complecti omnes studiosos, ac uehementer uestris periculis affici. Itaq; quod aliàs sæpe monui, idem nunc quoq;, quo-

niam in hoc consessu doctissimorum hominum, ora=
tio plus habere debet autoritatis, obtestandos uos esse
duxi.

At longe aliud præcipiam uobis, quàm apud Sopho
clem Vlysses præcipit Achillis filio adolescenti Neo=
ptolemo, cum docet eum mendacijs circumuenire, &
fallere amicum, & quidem multis argumentis decla=
rat, hoc artificium usitatissimum esse in uitæ negocijs.
Cumq; adolescens miratur, qua fronte, quo ore menti=
ri quispiam ausit sciens, respondet Vlysses, nefarie is qui
dem, sed significans quales sint hominum mores:

Vbicunq; spes lucri est, pudere non decet.

Atq; utinam hæc Vlyssea Philosophia tantum in pri
uatis & leuibus negocijs exerceretur. Sed experimur
eam peruasisse in grauissimas Regum deliberationes,
in scholas, corrumpere artes, & quod est præcipue de=
plorandum, regnare in Ecclesijs, & obruere religionē.
Quare si solidam doctrinam & utilem generi humano
expetitis, & hoc uestrum curriculum Deo placere, &
prodesse alijs uultis, uehementiss. odium Sophistices
animo concipiendum est. Atq; hac in re primum quid
uocem Sophisticen, deinde q̃ perniciosa sit, conside=
randum erit. Non enim appello Sophisticen, tantum
ridiculas illas cauillationes, quæ pueris tradūtur in Dia
lecticis, ceratinas, & crocodilinas, & similes. Illa nobis
cauenda est Sophistica, quæ mirificam sapientiæ spe=
ciem præ se fert, & in curia, in subsellijs, in Ecclesia do=
minatur. Vbi alios piget inquirere ueritatem, alij expli
care commode non norunt, alij per ambitionem de in
dustria nebulas offundunt. Et interim magna autorita
te inserunt animis falsas & nocituras opiniones.

Medici

Medici narrant melancholicorum exempla, quorū alius errore mentis putauit se factum esse gallum gallinaceum: alius sedit in uacuo theatro, somnians se uidere spectacula. His persimiles uidentur plurimi hebetiores, qui leui aliqua cauillatione decepti, amant absurdas opiniones, & quod est miserandum, his ita blanditur error, ut sibi applaudant, se beatos ducant illa insania. Exempla sunt in scholis & in Ecclesijs plurima. Stoici propter leues cauillationes discesserunt à natura, & suam illam ἀπάθειαν ridicule sibi finxerūt. Longius etiam à natura discedit Epicurus, qui prorsus euertit Physica, tollit efficientes & finales causas, & quidem de his inuentis utriq; sibi mirum in modum placent. Quid nunc Anabaptistæ, quàm sunt plane τετυφωμένοι ac dementati Sophistica? Sed hos hebetiores omitto.

Alij quidam abundant ingenijs, qui in studijs suis non proponunt sibi hunc finem, ut ueritatem eruant ac patefaciant, sed ut de omnibus rebus prodigiosa uarietate disputent. Et has præstigias summā ingenij laudē esse ducunt. Tales fuerunt olim Academici seu Pyrrhonij potius, qui omnia pariter incerta esse cōtendebant, & ne probabilius quidem alio aliud, ac Geometrica principia etiam euertere conabantur, scilicet, ut acuti, ut copiosi uiderentur. Tales sunt apud Platonem Sophistæ Gorgias, Thrasymachus, nec ipse raro ad eundem modum ludit. Hæc ingeniorum licentia plurimum habet periculi. Ea quę amant, amplificant in immensum: quæ non amant, extreme abijciunt: dicunt uicina pro ueris, miscent non cohærentia, distrahunt ea quæ coniungi oportuit, perinde ac si centauros ac chimeras pingerent: nihil proprie, nihil diserte dicūt, ludunt ironijs

& alijs

& alijs delicijs. Videte quibus coloribus nunc ingeniosi homines pingant abusus Ecclesiasticos, quibus technis ueras sententias obruant. Quàm multa inueniunt σοφὰ φάρμακα, ut medeantur absurdis opinionibus, quoties in eum locum uentum est, ubi oportet seu uersare dolos, seu certæ occumbere morti.

Cum hac Sophistica bellum ἄσπονδον debet esse omnibus, qui & boni uiri perhiberi uolunt, & studia sua referunt ad communem utilitatem. Plato grauissime dicit, dandam esse operam in dicendo, non ut hominũ plausus captemus, sed Deo grata dicamus. Quare tota mente, totoq; animo in hunc scopum unum intueamur, huc directa sit manus, oculi, cura, ut & eruamus, & quàm simplicissime ac planissime patefaciamus ueritatem. Hæc enim & Deo nos cõciliat, & maxime conuenit naturæ, & salutem affert Rebuspub. & Ecclesijs. Nec ulla existimemus officia Deo gratiora esse, nihil Reipub. utilius, quàm hoc studium explicandæ ueritatis. Rectissime enim dictum est illud in legibus Platonis: ἀλήθεια πάντων μὲν ἀγαθῶν θεοῖς ἡγεῖται, πάντων δὲ ἀνθρώποις. Veritas omnium bonorum causa est dijs & hominibus. Quàm crebro præcipit Christus de colenda & tuenda ueritate? quàm sancte cõmendat nobis eius studium? quàm horribiles pœnas etiam proponit his qui ueritatem uiolant? Porro qui amant sophisticen, & in cæteris artibus ludere consueuerunt, ad eundem modum ludunt in doctrina cœlesti. Iam hic remedia quærenda erant, quibus præmunirentur animi cõtra sophisticen. Sed me uetus uersiculus perterrefacit, qui negat remedium esse contra Sycophantę morsum. Et ita late grassatur hæc pestis, quam uel Sycophanticam, uel Sophisticam potes

eam potes appellare, ut contagium uix usquam possis effugere: Repugnandum est tamen arte aliqua. Primū ingens odium Sophistices concipiendum est. Deinde uidendum in scholis, in Ecclesijs, in concilijs, qui nam inquirant ueritatem, qui ludant quadam ingenij procacitate, qui defendant priuatas aliquas cupiditates. Atq; hic assumendum est illud Epicharmi, in quo nerui atq; artus esse sapientiæ dicuntur, μέμνησο ἀπιστεῖν. Non statim assentiendum est, præsertim monstrosis & irreligiosis opinionibus, non est præcipitanda sententia. Tempus adhibendum est in consilium, quod uere est ut ille inquit, sapiētissimus monitor. Deinde sit directa mens ad inquisitionem ueritatis, adhibeat methodum, quæ ut Plato inquit, ignis est cœlo allatus, qui præbeat lumē ad ueritatem cernendam. Coherceat se quisque intra septa methodi, nec temere excurrat in alienos locos. Amet proprietatem in artibus, & sibi subinde illud preceptum utile Stoicorum inculcet: ὁ σοφὸς εὐθυῤῥήμων ἐστί, sapiens proprie loquatur. Magnam uim & hoc habet, multum operæ collocare in ijs artibus, quæ plurimum habent demonstrationum. Nam & Galenus fatetur se penè in amentiam Pyrrhoniorū delapsum esse, nisi in Geometria uidisset tantam esse uim demonstrationum. Neq; hoc eo dico, ꝙ putem in diuinis oraculis aut ubiq; requirendas esse demonstrationes: Sed consuetudo methodi prodest studiosis, & format iudicia. Postremo & Rempub. animo intueatur, cōsideret duas esse pestes Ecclesiæ, & Reipub. pręcipuas, Tyrannidem & Sophisticen, sed hanc multo nocentiorem Tyrannide. Omnibus seculis Sophistica contaminauit & dissipauit religiones. Et falsas opiniones secutæ sunt factio-

nes, dissidia, cædes, bella, imperiorum mutationes, in quibus nihil mali non inest: Spargit enim Diabolus mendacia tanquam semina cæterarum cladium. Quid quod animæ etiam dementatę ruunt in perniciem? Ac dici non potest, quàm facile saucientur mentes, quanta prudentia opus sit, ne à recto cursu depellantur. Christus minatur atrocissimas pœnas his, qui paruulorum mentes lædunt, & inquit: Vę homini per quem accidit scandalum. Hæc periculi magnitudo maxime debet nos exuscitare, & curam acuere discendi, ut uera & utilia Ecclesiæ proponamus: Neq; enim sine maximo studio, sine multarum rerũ atq; artium cognitione, sine longo usu formari iudicia de magnis rebus possunt. Ac semper nobis ipsi subijciamus, cum hæc pericula de quibus concionatur Christus, tum etiam quàm iucunda bonis mentibus sit ueritas, quantum uitæ præsidium sit in omnibus negocijs, quàm digna uirtus bonis uiris, ueritatis amor. Cogitemus Philosophum esse non præstigiatorem aut Eurybatum aliquem, sed φιλαλήθη. Sciamus nostro ordini commendatam esse ueritatis defensionem, expendamus quantum sit scelus, hanc stationem, in quam à Repub. collocati sumus, deserere. Habent autem interdum illecebras falsæ opiniones, adulantur cupiditatibus nostris, ambitioni, superstitioni, aut alijs. Aduersus has insidias obfirmandus est animus, & illud Euripidis præceptũ tenendum, quod Aristoteles proponit his, qui populo concionantur in ciuitatibus: μὴ μοι τὰ κόμψα λέγε, ἀλλὰ ὧν πόλει δεῖ. Ne plausibilia dicas, sed quibus opus habet ciuitas. Hæc inculcate animis optimi adolescentes: Nam studia uestra non tantũ ad priuatas utilitates uestras, sed ad totam Rempub. ad gloriam Dei, ad Eccle-

ad Ecclesiæ salutem pertinent. Quod cum cogitabitis, maiore cura ad tantarum rerũ defensionem animi erũt instruendi ac præparandi. Atq; has causas in bonis ingenijs plurimum ualere spero, quæ decet profecto maxime & uoluntate Dei, & comminationibus diuinis, & periculis publicis, & ipsa rerum dignitate moueri.

Dixi.

QVAESTIO, QVARE PLATO DIXErit, optimum esse statum Reipub. eum qui medius est inter Tyrannidem & Democratiam, proportione Geometrica.

Cum publica consuetudo mihi necessitatem hoc in loco dicendi imponat, peto à uobis initio orationis meę, uiri doctissimi, ne me impudentia aut ingenij fiducia has mihi partes sumpsisse existimetis. Nam cũ ea sit ętas mea, ut magis aliquanto q̃ adolescentuli iudicare possim, quæ sit huius amplissimi cœtus autoritas, turpissimũ mihi esset, si parũ uereri uestra iudicia existimarer. Itaq; non meo consilio, sed officio me ad dicendum adductum esse statuetis. Semper enim in omni uita mihi non minor laus est uisa, publicis institutis ac legibus parere, quàm doctrina excellere. Quod cum arbitror uos quoq; uiros optimos & grauissimos sentire, spero uos consilium meum probaturos esse, quod laudatissimæ scholę consuetudini obtemperandum duxi.

Cum autem non possim eloquentia uobis satisfacere, dabo operam, ne cui prolixitas orationis molesta sit. Et ut nouitate tedium aliqua ex parte leuemus, malui quæstionem aliquam agitare, quàm artium encomium recitare, quod eo in genere in hac ingenij imbecillitate nihil reperire potui, quod nõ esset uulgatissimum. Disputabo igitur, quare Plato dixerit eum Reipub. statum optimum esse, qui sit inter Tyrannidẽ & Democratiam medius proportione geometrica. Perliberalis mihi uisa est Platonis sententia, et ad uitam utilissma, quam si sequantur hi qui præsunt, haud dubie beatissimæ erunt ciuitates. Multum etiam Reipub, cõducit priuatos eam tenere, ut suum locum, suum munus ita tueantur, ne, quantum in ipsis est, pulcherrima illa harmonia geometricæ proportionis perturbetur. Quantam autẽ uim habeat Platonis dictum, in exemplo facilius conspici poterit. In Ecclesia maxime cerni potest, quàm perniciosus sit uterq; status, Democratia & Tyrannis. Quid enim futurum esset, si uulgo licentia cõcederetur, dogmata, & ritus condendi aut mutandi? Tanta est uulgi stulticia, tam cæci ac uarij impetus, ut infinita barbaries & omnium rerum in Ecclesia confusio futura esset. Vidimus exempla quędã, nec alia res initio Anabaptistarum insaniam confirmauit, nisi hæc in ijs locis, ubi conuenerunt, Democratia, in qua uulgo homines nefarij, sediciosi, cupidi, sparseruut uaria dogmata, alij per ambitionem, alij incitati alijs cupiditatibus, ut pretextu religionis consequerentur potentiam, diriperent locupletum facultates. Nam in uulgo non solum nulla ratio est, nihil consilij, nulla moderatio, sed etiam plurimi sunt improbi, & ut quisq; pessimus, audacissimus, ac furiosissimus

riosissimus est, ita plurimum gratia atq; autoritate in uul go pollet. Hæc notiora sunt, q̃ ut longa oratione opus sit. Rursus & Tyrannis pestifera est Ecclesiæ, cum hi qui dominantur, nō dant operam, ut Christi gloriam ac ueritatem reddant illustriorem, nō consulunt saluti Ecclesiæ, sed suam autoritatem, suas opes defendere, aut augere conantur, ut nunc Pontifices horribili seruitute Ecclesiam opprimunt, nolunt explicari dogmata, Christi doctrinam patefieri, sanari errantes aut ambigentes conscientias. Relinquitur igitur ut medius quidam Ecclesiæ status optandus sit. Sed hęc mediocritas, nisi Geometrica proportione constet, statim degenerat uel in Oligarchiam, uel in uulgi licentiam. Est autem Platoni proportio illa Geometrica, cum non unus aliquis dominatur, sed gradus fiunt, & delecti optimi ac doctissimi quiq; plurimum autoritate ualent. Vt si in Ecclesia præcipuas functiones doctissimi & optimi quiq; teneant, nec iaceant pari seruitute omnes boni oppressi, sed gradus seruentur, indocti gubernatores admittant bonorum & doctorum consilia. Non cōfundantur gradus, sed unusquisq; uelut stationem, suum locum tueatur atq; ornet: eruditi iudicent de doctrina, indocti auscultent atq; obtemperent, nec in alienas functiones irrumpant conturbato ordine. Sicut & Paulus grauissime monet cap. 12. ad Roman. cum præcipit, ne immodeste de nobis sentiamus, sed unusquisq; pro suo dono modeste seruiat, suum munus ornet. Hæc est illa diuina proportio, quæ si esset in Ecclesia & in Repub. uere beati essemus. Hoc medium inter Tyrannidem & Democratiam cōstituendum esse sapientibus gubernatoribus Plato dicit. Sed quantum ab hac forma distet Ecclesia, non est obscurū:

Nam aut iacet oppressa Tyrannide, aut horribiliter dissipatur ac laceratur à uulgo. Nec falso dixit Plato, proportionem illam difficulter inueniri, ac iudicium de ea non esse hominum, sed Dei, sed tamē interdum aliquā eius partē rebus humanis contingere, & si quid boni sit in Repub. beneficio huius proportionis existere. Optandum igitur est omnibus, ut Deus aliquando hanc harmoniam in Ecclesia restituat, & nos qui in studijs uersamur, demus operam, ut munus commissum ornemus, ut ad docendum & iudicandum ueniamus bene meditati ac parati, ut dextre, proprie, & sine confusione dogmata explicare possimus. Assuefaciamus nos ad modestiam, fugiamus πολυπραγμοσύνην, & petulantiam. Hoc modo nostri ordinis seu gradus harmonia correcta, plurimum Ecclesiæ boni afferet. Hęc dixi, ut Platonis sententiam interpretarer, quæ ad illustre translata exemplum, fit magis perspicua. Et præstandum nobis est, ut nō solum intelligamus erudite dicta summorum hominum, sed etiam ut ad nostrum usum ac uitam accommodemus, & extra scholam, ex puluere in solem, & uelut in aciem proferamus. Monet autē nos hæc sententia de maximis rebus, uidelicet, qui debeant esse gradus in Rebuspub. & ne harmonia illa turbetur, suum cuiq; munus diligenter obeundum esse: & quoniā unū quoddam systema est, attemperare unusquisq; suā harmoniam ad aliarū uocū proportionē, hoc est, ad aliorū utilitatē & mutuam concordiā debet. Quantā hęc uim habeant, in Ecclesię exemplo facile conspici potest. Reliquę sunt multę & graues disputatiōes in hoc loco Platonis, quas omitto, & totā hanc causam diligentius explicandā doctissimo uiro D. Decano cōmendo. Dixi.

Oratio

ORATIO PHILIPPI MELANCHTHO-
nis, pronunciata, cum decerneretur gradus
Magisterij quibusdam doctis
& honestis iuue-
nibus.

Pero mores meos ita uobis omnibus inspectos & notos esse, ut facile persuadere possim, me non impudentia, aut fiducia ingenij, aut πολυπραγμοσύνη aliqua has mihi dicendi partes iterũ sumpsisse. Nam cum mandaret eas mihi uir optimus Iacobus Milichius Decanus Collegij nostri, qui propter egregiam uirtutẽ ac studiorum & plurimorum officiorum societatem, mihi charissimus est, mouebar quadam officij ratione, ut morem gerẽdum esse amici uoluntati existimarem. Neq; ego sum adeo Suffenus, aut ridicule mihi placeo, ut ignorẽ plerosq; alios in hac schola esse, & natura magis idoneos, & doctrina melius instructos ad dicendũ, quàm ego sum, quibus profecto laudem ingenij & eruditionis largiter tribuo. Sed nolui uideri morosior in recusando, cum hanc operam à me homo amicissimus flagitaret. Verum nolo uti longiore excusatione: Nam opinor mores meos satis probatos uobis esse. Et hæc sunt præcipue ex eo genere, in quo ualet uersiculus:

τρόπος ἐσθ' ὁ πείθων τοῦ λέγοντος, οὐ λόγος.

qui ait, mores dicentis persuadere, non orationem. Est autem optimo consilio institutum, ut in his pompis, aut de studijs, aut de laude uirtutum dicatur. Quare ut argumentum cõueniens huic loco afferrem, & aliquid de dignitate & utilitate harũ artium, quas Philosophia profitetur

profitetur, dicerem, institui orationem, in qua ostende-
rem, Ecclesiæ opus esse liberali eruditione, & non tan-
tum cognitione Grammatices, sed etiam aliarum mul-
tarum artium, & Philosophiæ scientia. Quod cum ita
esse statuemus, & si aliæ causę ad dicendum inuitant, ta-
men bonę mentes in hunc finem præcipue, & acerrime
intueri debent, ut studia ad iuuandam & ornandam Ec
clesiam referant: nihil enim bonis dulcius Ecclesiæ no
mine, nihil ea carius esse debet. Hæc causa maxime
hortari & excitare nos debet, ut summa cōtentione ani-
morum expetamus perfectam doctrinam, ex qua ad
Rempub. & ad Ecclesiam utilitas aliqua peruenire pos-
sit. Necuero nobis præceptoribus dignior est oratio de
ulla re alia, nec bonis & studiosis quicquam utilius est,
quàm animo finem, & quasi metam honestissimi cur
sus prospicere, ad quam referre sua studia debent.

Studia ad Eccle-
siam referenda

Adhæc artium ipsarum dignitas & uis non alibi ma
gis conspici potest, quàm si uideamus, quantum opus
sit illis in Ecclesia, quantis tenebris obruat inscitia reli-
gionem, quantam uastitatem, quàm horribiles dissipa-
tiones Ecclesiarũ, quantam barbariem, & confusionem
totius humani generis pariat. Hæc si quis considerabit,
ita demum existimare poterit, quanta sit artium ac do-
ctrinæ uis & magnitudo.

Etsi autem nulla oratio par tantis rebus excogitari
potest, tamen cum ab imperitis sæpe ferantur de hac re
prauæ opiniones, adolescentes monendi & præmu-
niendi sunt: quod quanquam in scholis fit à præcepto-
ribus quotidie, tamen oratio, quæ hoc loco habetur pu
blico nomine, plus autoritatis habere debet. Est enim
omnium doctissimorum uirorum in hoc consessu com
munis

munis sententia, quam contemnere profecto fuerit arrogantissimum. Quare cum & necessaria Reipub. & uobis salutaria dicam, & hæc mea uox cõmunem omniũ uobis sententiam exponat, peto ut me pro uestra humanitate diligenter audiatis, & admoniti, non tantũ sicut Vlysis socij Sirenas obstructis auribus præteruecti sunt, ita uos eorum inepta iudicia, qui non putant Ecclesiæ admodum opus esse liberali eruditione fugiatis, sed illos ipsos tanq; teterrimas pestes & dira portenta execremini. Deinde acuat & excitet discendi curam, quod studia uestra ad Ecclesiam, ad Rempub. pertinent, nec tantum ex illis priuata utilitas & uoluptas petitur.

Primum enim omnino ilias malorum est inerudita Theologia. Est enim confusanea doctrina, in qua magnæ res non explicantur diserte, miscentur ea quę oportebat seiungi, rursus illa quæ natura coniungi postulat, distrahuntur: Sæpe pugnantia dicũtur, uicina arripiuntur pro ueris ac proprijs. Postremo tota doctrina monstrosa est, & similis illi picturæ apud Horatium:

> Humano capiti ceruicem pictor equinam
> Iungere si uelit, & uarias inducere plumas.

Nihil in ea cohęret, non initia, non progressiones, non exitus cerni possunt. Talis doctrina nõ potest nõ gignere infinitos errores, infinitam dissipationẽ, quia in tanta confusione alius aliud intelligit, & dum suum quisq; somnium defendit, existunt certamina, & dissensiones. Interim conscientię relinquuntur ambigentes. Et quia nullæ Erynnes uehementius cruciant animũ, q̃ hæc dubitatio de religione, tandẽ odio quodam abijcitur uniuersa religio, & fiunt mentes prophanæ & Epicureę.

Cum igitur tantum habeat mali inerudita Theolo-

gia, facile iudicari potest, Ecclesiæ opus esse multis magnis artibus. Nam ad iudicandum, & ad recte & dilucide explicandas res intricatas & obscuras, non satis est nosse hæc uulgaria præcepta Grammatices & Dialectices, sed opus est multiplici doctrina: Multa enim assumenda sunt ex Physicis, multa ex Philosophia morali conferenda sunt ad doctrinam Christianam.

Deinde duæ res sunt, ad quas comparandas opus est magna & uaria doctrina, & longa exercitatione in multis artibus, uidelicet, methodus, & forma orationis. Nemo enim fieri artifex methodi potest, nisi bene & rite assuefactus in Philosophia, & quidem in hoc uno genere Philosophiæ, quod alienum est à Sophistica, quod ueritatem ordine, & recta uia inquirit & patefacit. Qui in eo studio bene assuefacti, ἕξιν sibi parauerunt, reuocandi omnia ad methodum, quæ intelligere aut tradere alijs cupiunt, hi norunt etiam in disputationibus religionis informare methodos, euoluere intricata, dissipata contrahere, obscuris & ambiguis addere lumen.

Methodus et forma oronis

Magna & copiosa doctrina ad alteram rem, scilicet, ad formandam orationem opus est, ut norunt omnes uel mediocriter uersati in literis. Sed ut hanc ἕξιν methodi informandæ nobis comparemus, non minore studio opus est. Nec potest hæc contingere ijs, qui non assuefiunt in pluribus Philosophiæ partibus, in quibus qui non exercentur, etiamsi attigerunt Dialecticam, tamen tantum umbram quandam methodi consequuntur. Nec alij sæpius uitiosa & Sophistica colligunt, quam isti. Cumque se artifices methodi esse putent, tamen uia deerrant, & sunt, ut Homerico uerbo utar, ἀλαόσκοποι. Porro non tantum propter methodum, seu ut Plato uo

cat,

tat ἀνάγκην λογογραφικήν, opus est Philosophia, Sed ut ante dixi, etiam multa assumenda sunt Theologo ex Physicis, ubi ea est singularum partium ratio, ut his, qui solidam doctrinã expetunt, non satis sit pauca quędam excerpere, sed ars integra, quantum fieri potest, cognoscenda est. Magno instrumento destitutus est Theologus, qui nescit illas eruditissimas disputationes, de anima, de sensibus, de causis appetitionum & affectuum, de noticia, de uoluntate. Et arroganter faciet, qui se profitetur Dialecticum, si nescit illas causarum partitiones, quæ traduntur tantũ in Physicis, & intelligi nõ possunt nisi à Physicis. Omnino est orbis quidam artium, quo inter se deuinctæ copulatæque sunt omnes, ut ad singulas percipiendas, multa ex alijs assumi oporteat. Quare Ecclesiæ opus est toto illo doctrinarum orbe.

Non opinor quenquam adeo insulsum esse, ut non animaduertat, eos qui instructi sunt Philosophia morali, multas partes doctrinæ Christianæ fœlicius tractare posse. Nam cum multa sint similia, de legibus, deque politicis moribus, contractibus, & multis uitę officijs, adiuuamur, non solũ ordine ac methodo in Philosophia, sed etiam rebus ipsis diligenter perceptis: Et si qua sunt dissimilia, multum lucis adfert collatio. Porro ut claudus pilam tenet, ita Philosophiam moralem tractat is, quem Physica destituunt. Iam historię, temporum exacta supputatio, requirunt Mathematicen. Sed & hæc pars cum Physicis coniungenda est. Inde enim uelut ex fonte pleraque in Physicis oriuntur. Et barbaries quædam est, ut nihil aliud dicam, contemnere illas pulcherrimas artes, de motibus syderum, quæ nobis annos, & temporum discrimina conficiunt, & multas res ma-

ximas uenturas denunciant, nosq; utiliter monent.

Nec ego ignoro aliud doctrinæ genus esse Philosophiam, aliud Theologiam. Nec ego illa ita misceri uolo, ut confundit multa iura coquus, sed adiuuari Theologum uolo in œconomia methodi. Multa etiam mutuari eum ex Philosophia necesse erit. Si quis huic orationi non habet fidem, is consideret indoctorum Theologiam, & apud se reputet, an expedire existimet orbi terrarum talem confusaneam Sophisticam, ambiguam Theologiam inuehi in Ecclesiam. Et indoctos uoco nō solum rudes literarum, ut sunt Anabaptistæ, sed etiam illos ineptos, qui cum magnifice declamitent, tamen certi nihil dicunt, & quia ad methodum nō sunt assuefacti, & quia fontes rerum nō satis tenent, propterea quia cum in Philosophia non sint instituti, non satis uideant aut quid Theologia profiteatur, aut quatenus cum Philosophia consentiat.

Nihil opus est hic ueteres illos recensere, qui doctrinam Christianam insulsissimis argutijs penitus obruerunt. Eruditam Philosophiam requiro, non illas cauillationes, quibus nullę res subsunt. Ideo dixi unū quoddam Philosophiæ genus eligendum esse, quod q̃ minimum habeat Sophistices, & iustam methodū retineat: Talis est Aristotelis doctrina. Sed huic tamen aliunde addenda est illa præstantissima Philosophiæ pars, de motibus cœlestibus. Nam reliquæ sectæ plenę sunt Sophistices, & absurdarum & falsarum opinionum, quæ etiam moribus nocent. Nam illę hyperbolę Stoicorum sunt omnino Sophisticæ, bonam ualetudinem, opes, & similia non esse bona. Comentitia est & ἀπάθεια, falsa & perniciosa opinio de fato. Epicurus non Philosophatur,

phatur, sed scurratur, cum affirmat omnia casu extitisse: tollit primam causam, & dissentit in totum à uera Physicorum doctrina. Fugienda est & Academia, quæ non seruat methodum, & sumit sibi licentiam immoderatã omnia euertendi: quod qui facere student, hos necesse est multa Sophistice colligere. Quanquã is qui ducem Aristotelem præcipue sequitur, & unam quandam simplicem ac minime Sophisticam doctrinam expetit, interdum & ab alijs autoribus sumere aliquid potest. Vt enim Musæ cum cantu certassent cum Sirenibus, easq; uicissent, ex pennis earum coronas sibi fecerunt, ita & in sectis, & si una maxime probanda est, tamen interdũ ex alijs aliquid ueri decerpamus, quo nostra sententia ornetur.

Sed de genere Philosophiæ & sectarum discrimine aliàs dicendum erit. Mihi ad mores etiam conducere uidetur, eligere sectam, quæ studium habeat non rixandi, sed inquirendæ ueritatis, deinde quæ amet moderatas opiniones, non captet plausus indoctorum, præstigijs disputationum & absurdis sententijs. Harum rerũ consuetudo pessima est, & qui eam ad sacras literas afferunt, ibi uero ingentes procellas cient. At hæc simplex Philosophia, de qua dico, primum hoc studium habet, ne quid affirmet sine demonstratione, ita facile effugiet absurdas opiniones, quia hæ non habent demonstrationes, sed tantum præstigijs Sophisticis defenduntur. Postremo in uniuersum propter hanc causam etiã conducit Ecclesiæ eruditio, quia indocti sunt & audaciores & negligentiores. Doctrina frenum inijcit, & ad diligentiam assuefacit. Multa enim eruditis in mentem ueniunt, quæ sunt uicina illi causæ, de qua est pronuncian

dum: uident quàm facile sit labi ac decipi, & in alijs artibus assuefacti sunt ad quærendos fontes negociorum, ad explicanda illa quę uidentur obstare. Et abeunt studia in mores, quare hæc ipsa diligentia, quæ in inquisitione ponitur, gignit modestiam. Porro audacia cum negligentia cõiuncta, quantũ afferat periculi, omnium ætatum exempla in omnibus ciuitatibus & in ipsa Ecclesia ostendunt, quæ ab indoctis temere ruentibus, & antea sæpe dilacerata est, & hoc tempore crudeliter dilaceratur.

Itaq; uos, optimi auditores, primum adhortor, ut cogitetis studia uestra uere ad Rempub. & Ecclesiam pertinere: Nam doctrinę puritas & concordia, salutem & concordiam hominum, ac præcipue Ecclesiæ conseruat. Deinde uos propter gloriam Dei, quam anteferre omnibus rebus debemus, deinde propter Ecclesiæ salutem, quæ nobis debet esse charissima, obtestor, ut has optimas disciplinas, quas Philosophia continet, conseruandas esse statuatis, & in eas maiore studio incumbatis, ut solidam doctrinam uobis, & utilem humano generi comparetis. Epaminondas interrogatus quid ei in uita iucundissimum accidisset: respondit, Inde se maximam uoluptatem cepisse, quod uiuis parentibus liberasset seruitute patriam, uictis ingenti prælio Lacedæmonijs. Testatus est enim utrunq; sibi maximam uoluptatem attulisse, patrię salutem, & parentum læticiam, quam illis attulisset filij uictoris uirtus & gloria. Vtinã sic erga Ecclesiam affecti simus, ut hanc summam uoluptatem ducamus, uidere florentem & tranquillam Ecclesiam, quæ uerius est patria, quàm illud solum, illi penates, qui nos exceperunt nascentes, & præstare, ut Eccle-

ad hortatio
et obtestatio

απόφθεγμα

ut Ecclesia, hoc est, cœlestes Angeli, & uniuersus cœtus piorum, quem ut parentes uereri & amare decet, ex nostris benefactis solidam uoluptatem capiant. Econtra nullos cruciatus acerbiores esse statuamus, quàm uidere Ecclesiam dissipatam, & quidem nostris cupiditatibus coniectos Angelos, & cœtum piorum in luctum ac dolorem. Non dico hic de præmijs, decet enim nos uirtute ipsa moueri, debent apud nos ualere Ecclesiæ caritas, & ratio officij, quod Deo debetur. Sed tamen non defutura sunt etiam prẹmia recte discentibus: Deus enim inquit: Glorificantes me glorificabo. Et si sumus Christiani, hac spe officium nostrum facere debemus, ut sentiamus nos Deo curæ esse, ne egeamus nos & liberi nostri. Imo scitote nostra causa, non Tyrannorum, non eorum qui pia studia oderunt, hanc totam rerum naturam à Deo conseruari, solem oriri, efficere temporum uicissitudines, ut agri fiant fœcundi. Recte hoc Stoici, Omnia esse Dei: Philosophos autem esse amicos Dei: Quare omnia etiam sunt Philosophorũ. Itaq; ingenti animo hæc studia literarum & defendamus, & in hac statione diuinitus collocatos nos esse iudicemus, eamq; ob causam & maiore cura faciamus officium, & nostri laboris prẹmia à Deo expectemus.

Dixi.

Querela

QVERELA LAZARI, PRONVNCIAta à quodam Scholastico Viteberge.

Ergrata nobis hæc dicendi cõsuetudo esse debet, nõ tantum eo quod Latine lingue exercitium conseruat, propter quod præcipue instituta est, sed etiam quia nobis quidem adolescentibus hic locus imago quædam est Curie, aut Synodi. Hic enim de Repub. de imperijs, de Ecclesia, multa monemus auditores: Sæpe querelas nostras exponimus, sæpe sententias dicimus, perinde ac si in senatu, aut in consessu Synodi oratio haberetur. Ac magnam gratiam Academie debemus, que etiamsi petulantiam, ac maledicẽtiam lege prohibuit, tamẽ honestam & piam dicendi libertatem nobis concedit, fortasse maiorem, quàm haberet Synodus ulla Pontificum. Vt Poetæ finxerunt Astream fugientem ex urbibus, paulisper adhuc in rure commoratam & concionatam esse agricolis: ita pulsa ueritas ex Poncificum collegijs & concilijs, nobiscũ adhuc Dei beneficio philosophatur. Et ex his scholasticis cœtibus eius oracula ad aliquas Ecclesias perferuntur. Sed cum hic sæpe aliæ causæ pertinentes ad communem salutẽ actæ sint, nunc nostram causam agam: Deplorabo nostras miserias, & omnes gubernatores Reipub. de suo officio admonebo, quod nobis, quod Ecclesiæ, in hoc negocio debent. Christus narrat fuisse diuitem quendã, fortasis etiam dignitate prestantem, qui non tantum sine metu egestatis, sine sollicitudine suauiter uixerit, sed etiam splendorem amauerit in omni apparatu, comitatu, ædificijs, quo ho-

quo homines opulenti dignitatē augeri putant. In hoc diuitias, tranquillitatem, ac uoluptates, ut fit, secutus est fastus, & neglectio rerum diuinarū, ac pauperum. Quare cum ante ædes eius quispiam pauper, cui Lazaro nomen fuit, iaceret, ægrotus, squalens ulceribus, destitutus omnium hominum ope, peteretq; pauxillum cibi, diues sua fortuna ebrius, & oblitus cœlestis mandati & cōmunis naturæ, quę nos ad certa officia obligat præstanda calamitosis, miserum illum negligit. Cumq; quotidie ad uestibulum iacentem, in magnis cruciatibus uideret, prçterijt tamen ferreo animo, non ali, non sanari curat, fortassis etiam arbitratur alienum esse grauitate uiri tanti, alloqui miserum, aut eius causa angi. Interea stipem porrigunt aliqui de populo homines pij, & ulcera canes medicantur, lingua detergunt ac mitigant. Sed post mortem Lazarus donatur cœlestibus donis, Diues ille superbus & crudelis abijcitur in cruciatus ęternos. Hanc historiam recitat Christus, ut exemplū uniuersæ Ecclesię omnium temporum proponat. Lazarus erat Ieremias sua ætate, quem Principes ac Pontifices non modo superbe contemnebant, sed etiam acerbe oderant. Lazari erant Apostoli, quos toto orbe terrarū omnes potentes tanquam *καθάρματα* execrabantur. Quærendum igitur & hoc tempore qui referant Lazarum, qui imitentur diuitem. Si uere hoc & simpliciter dicendum est: Nos inopes Scholastici, deinde omnes Sacerdotes, qui uulgo inuisi ac spreti, cum alijs ęrumnis conficiuntur, tum uero cum uxoribus & paruis liberis fame contabescunt, Lazari sunt. Horum cœtum animis atq; oculis proponite: Nos, inquam, inopes Scholasticos, & illos miseros Sacerdotes cum suis familijs. Quis

est tam ferreo pectore, qui sine lachrymis hunc cœtum aspicere, aut cogitare animo potest, cum quidem nulli in uita munus administrét prestantius ac cœlestius: nulla militia Deo gratior, ac Ecclesiæ magis necessaria est: Econtra imitatores illius opulenti, qui sunt præcipue: Pontifices, Episcopi, Canonici, Monachi, & horum satellites Tyranni. Hoc agmen totum animis intuemini, & cogitate ab Ecclesia ingentes ac regias opes Episcopis & collegijs eorum commendatas esse, quibus alendi erant pastores pij, ac Scholastici, quæ ad piæ doctrinæ & earum artium, quę Ecclesiæ sunt ornamento, conseruationem conferendæ erant. His illi ignaui uentres, Sardanapali, parricidæ suauissime in ocio & tranquillitate fruuntur. Ac non modo nos defraudant illo munere, quod nobis Ecclesia attribuit, sed etiam Tyrannico fastu nos contemnunt, & summa odij acerbitate aduersus nos inflammati sunt, trucidare ac delere nos conantur. An non superant etiam illum diuitem, qui tamen Lazaro lucis usuram non eripiebat, qui locum ad uestibulum concedebat. Deinde diues suo patrimonio fruebatur: Episcopi, Canonici, & Monachi, aliena interuertunt, eaq; turpissime per luxum & libidines dissipant, ac profundunt, non secus ac sponsi Penelopes Vlyssis facultates dilacerabant. Nec ego nunc de singulorum moribus dicam. Sunt inter Canonicos aliqui modestis ingenijs præditi, sed genus uitæ reprehendo. Prodigiosum est in Ecclesia esse sodalitia, regijs opibus donata ad hoc, ut ibi homines ociosi saginentur. Hæc sodalitia etiamsi ueterem disciplinam reuocarent, tamen Ecclesia tolerare non debet: Non enim de moribus pręcipua est querela. Illud queritur Lazarus, totum illud uitæ genus

nus contaminatum esse idolatria, ac propter hanc negligi pios Scholasticos, ac pastores Ecclesiarum, debitasq; illis mercedes in istis sumptuosis sodalitijs deuorari, deleri studia doctrinę Christianę, ac aliarum literarum. Non compono satyram, non commemorabo eorum flagitia, quæ uerecunde nominari non possunt: Nam modesta ingenia non tantum in moribus, sed etiam in sermone obscœnitatem fugere decet. Nihil dicam de cœnis Tyberianis quorundam, qui nudas puellas saltare ad epulas iubent. Multa prodigiosa pręrereo. Ac ne fieri quidem potest, quin ocium, opulentia, inscitia, contemptus religionis, pariant omnis generis uitia. Maxima pars tantum gulæ & obscœnis uoluptatibus dedita est: alij magis strenui, & occupati negocijs politicis, aut œconomicis, alunt equos, certant sumptu & splendore cum satrapis: quidam etiam non abhorrent à literis, non ut Ecclesiæ seruiant, sed ut aditum habeant ad dignitatem in aulis, inter proceres: nonnulli eruditionem conferunt ad perniciem Ecclesię. Certe isti generi hominum ac ordini, non est curæ ministerium Euangelij, nec pastores quęrunt idoneos, nec discentes adiuuant, nec ad hunc usum decidi & abradi aliquid de suis facultatibus patiuntur: deniq; conspirarunt ad delendam doctrinam Christianam, accendunt Regum crudelitatem, ac postea se nominant Ecclesiæ gubernatores: imo cõstat omnes sic adfectos esse, potius ut malint nomen Christianũ funditus deleri, quàm aliquid de tyrannide remittere. Et literas omnes oderunt hanc unam ob causam, q; suspicantur literatis tyrannidem displicere. Quàm multæ sunt autem in Prophetis conciones acerrimæ, quę proprie tale uitæ genus uituperãt.

Meministis Esaiam, qui inquit: Væ uobis qui mane ad conuiuia surgitis, nec opus diuinum respicitis. Et Ezechiel: Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis, ocium, & manum egenti nō porrigebant. Nullum autem hodie genus hominū duriore fortuna conflictatur, q̃ pastores Ecclesiarum, & Scholastici amantes doctrinæ Christianæ. Similis concio est apud Zachariam: Ecce pastor erit, qui deseret gregem, & carnes pinguium comedet. O pastor & Idolum. Sed has Propheticas & cœlestes cōminationes securissime derident illi Sibaritæ. Verum est enim quod Cato dicebat: Venter caret auribus. Nec tamen interea prorsus extingui cœlestem doctrinam Christus patitur, sed habet ipse quoq; suum cœtum pauperum, qui Euangelium & discunt, & propagare student. Aduersus hos etiamsi omne genus crudelitatis exercent diuites illi, qui tenent Ecclesiæ opes, tamen eis non deest hospitium, & uel canes, id est, de populo aliqui, eos complectuntur, adiuuant, lenire ęrumnas cupiunt. Habent & custodes Angelos, qui uiuentibus & morientibus adsunt. Hæc affirmant oracula cœlestia, & comprobant ipsi euentus: Seruat enim Deus suam Ecclesiam, frementibus illis hypocritis, qui sanguinem piorum exorbere cupiunt. Sed non tantum institui querelam, præsertim cum hęc uulnera Ecclesię nemo non deploret: Remedia quęrenda sunt. Quę utinam salubria & ἀνώδυνα monstrare possem. Sed uere inquit Demosthenes: Reprehendere quilibet potest, dare consilium pauci possunt. Cum autem hęc Scholastica consuetudo, ut initio dixi, concedat nobis, ut de Ecclesia, tanquam in Synodo, sententias dicamus, monstrabo, ut uocat Demosthenes, τὴν εὐσεβῆ

καὶ

καὶ δικαίαν ψῆφον: Nec si in Synodo in suffragium eun dum erit, aliam sententiam dicam. Bona ingenia adhortor, ut deserant illa impia sodalicia, polluta idolatria, sicut pręcipit Deus: Fugite idolatriam. Deinde hoc addo, Reges & Principes debere hęc officia Deo, ut impios cultus tollant, ad pios usus, ad alendos pastores, ac Scholasticos, transferant facultates Ecclesiarũ. Hanc sententiam non ipse nunc fingo, diuinitus tradita est in sacris literis, & multa habet luculenta Principum & Synodorum testimonia, quæ uetant res donatas Ecclesię, ab ociosis & ignauis deuorari, qui non sunt usui Ecclesiæ. Extat lex Theodosij in Codice, quæ diserte prohibet, ne fruantur reditibus hi, qui cum titulos functionũ Ecclesiasticarum habeant, officium non faciunt. Tulerat legem Theodosius, ut facultates Ecclesiasticæ, quas Donatistæ tenebant, transferrentur ad pias Ecclesias. Nouum exemplum odiose calumniabantur Donatistæ, uociferabantur alienum esse à pietate, facultates aliorum appetere, propter certamina de doctrina nemini facultates eripiendas esse. Sed Augustinus Theodosij decretum recte defendit, affirmat illas possessiones donatas fuisse Ecclesijs pijs, & ad piæ doctrinæ conseruationem. Has cum impij ac hostes ueræ doctrinę tenerent, fuit Imperatoris officium, dominis restituere, hoc est, ueræ Ecclesiæ. Nec magis licet Idolatricis collegijs huius ætatis, res donatas ad ministerij Euangelici conseruationẽ tenere, quàm Regi Babylonio licuit in conuiuium proferre sacra uasa templi Hierosolymorum. Quid horum in quæstionem uocari potest? Si Episcopi tuentur impios cultus, si ueram doctrinã opprimunt, ut palam faciunt, falso titulum usurpant Ecclesiæ. Ac

Regum officium est, facultates Ecclesiasticas transferrē ad cœlestis doctrinæ præcones, ad eos qui gloriam Dei uere ornare student. Vtinam Principes intelligerent, hanc rem ad officium suum pertinere, quorum præcipuum est munus, religionem ornare, defendere Ecclesiam. Hæc sunt uere heroica, propter quæ Deus impertit societatē nominis sui bonis Principibus, ut ait; Ego dixi Dij estis. hoc est, res diuinas custodientes, Euangelium, pios cultus defendentes, gloriam Dei, aduersus Diabolum, qui spargit impias opiniones, qui incendit tyrannos ad exercendam sæuitiam. Non tantum corporibus nostris seruit Magistratus, sed multo magis glorię Dei. Quod si essent alicubi, qui palam Epicureas opiniones profiterentur, an non Magistratū oportuit summa sæueritate in tales animaduertere? Non est contemnendum præceptum, quod inquit: Blasphemus morte moriatur. Et rursus: Non usurpabis nomen Dei uane. Harum legum custos cum sit Magistratus, haud dubie abolere impios cultus debet, restituere pios, & ministris Euangelij stipendia dare, quæ ipsis in Ecclesia constituta sunt. Nec putent se leuiter peccare Principes, si id officium negligant: Nam apud Esaiam uocantur nutritores Ecclesiæ. Et Aggeus ac Malachias sæuere obiurgant populum non soluentem pensiones debitas templo, ac Sacerdotibus: & minantur sterilitatem, ac famem, nisi liberalius soluant. Cum igitur iniuste teneant hæc stipendia Episcopi, Canonici, & Monachi, cum pastores pios, & horum coniuges & liberos fame perire sinant, cum defraudent Scholasticos, cum studia deleant, Deus postulat, ut Principes ueræ Ecclesię & studiorum curam suscipiant, & illas pestes Ecclesiæ remo-

geant ab administratione. Prospicere debent Principes, & ut in præsentia alantur boni pastores, & ut posteritas habeat eruditos uiros, idoneos ad Ecclesias regendas. Historiæ ueteres commemorant, mirificum fuisse luxum Sibaritarum, qui quidem ita creuerat, ut præmia etiam turpitudini, & inuentoribus nouarum uoluptatum constituta essent. Sed tantam disciplinę corruptionem Deus non diu tolerauit. Itaq; exitium ciuitatis uaria prodigia denunciarunt. In his spectrum fuit: Iuno ueniens in forum clara luce, & uomens magnã copiam bilis & sanguinis, quo prodigio significatum est fore, ut breui ciuitas euomeret suas delicias, & sanguinem bonorum, quos tyranni iniuste trucidauerant, Paulo post Sibaris deleta est. Ita euoment tandem Episcopi, qui nunc Sibaritarum more uiuunt, rapinas & sanguinem piorum Sacerdotum. Monachus quidam in concione publica, audiente Imperatore Carolo, dixit, Deum non futurum propicium, nisi totum cubitum lauet in sanguine Lutherano. Perhorresco referens hanc uocem auditu crudelem. Quæ enim fuit unquam adeo fera barbaries, in qua tanta immanitas, tanta sitis extitit ciuilis sanguinis, quanta est in istis hypocritis, nulla de causa, nisi quod nõ applaudimus omnibus eorum opinionibus, quarum multas ipsi fatentur esse impias, & erroris plenas, & defendunt eas tamen quadam peruicacia, quod existimant labefactari autoritatem, si quid mutent. Talia qui dicunt, utrum Ecclesiæ gubernatores, an furię & Erynnes rectius dici debent? Sed Deo dabunt pœnas, qui solet insignibus exemplis manifestũ religionis contemptũ punire. Interea uos commilitones adhortor, ut Lazari exemplo forti animo pręsentes ærumnas feratis,

Aderit nobis Deus, nosq́ alet, ut scriptum est: Iacta curam tuam in Deũ, & ipse te enutriet. Nec deterreri uos à rectis studijs, à pia sententia sinite, uel inopiæ, uel aliarum ærumnarum metu. Quidam languidioribus animis præditi, deficiunt à Christo, & adiungunt se hostibus Euangelij, nec uident, q̃ miserum, q̃ turpe sit, assentari Tyrannis. Hesiodi uersiculus extat, qui præceptum grauissimũ cõtinet, quod sæpe inculcant & Prophetæ:

μηδὲ κακῶν ἕταρον μηδ' ἐσθλῶν νεικεστῆρα.

Ne fias socius improborũ, nec conuiciator honestorũ. Hic uersiculus admoneat uos, ne ad societatem eorum uos adiungatis, qui cũ ueritate belligerantur, ac ne adplaudatis conuicijs, quę dicuntur aduersus piam doctrinam. Hæc petulantia habet tristes exitus.

Deum autem rogemus, ut honesta & pia studia gubernet ac tueatur.

HISTORIA DE DIVITE ET DE EGENO LAZARO, Lucæ 16. reddita uersibus à quodam studioso Alb.

Rbs antiqua fuit fama celeberrima quõdã,
A Solymis clarum nomen adepta uiris:
Imperijs florens & sancto gentis honore,
Vix capere ut laudes quiuerit ipsa suas.
Hic quidam ueteri regum de semine natus,
Nam generis summum creditur esse decus,
Multiplici gaudens cultu rerumq́ potente
Ornatu, ingentes diues habebat opes.

Nullius

Nullius ampla boni deerat cui copia: quiq;
Possedit culti iugera multa soli.
Et quæcunq; animo ferrent noua gaudia molli,
Delicias studium quærere semper erat.
Quicquid & in tota pulchrum aut spectabile terra,
India quę mittit, Parthia quæ'ue tulit,
Ille sua congesta domo gazaq; tenebat,
Et cura hæc illi maxima mentis erat.
Huicq; uolupatum naues luxusq; ministræ,
Verrebant plenis æquora lata notis:
Vecturæ ad domini lautas noua munera mensas,
Munera uix ulli cognita facta prius.
Hic quoq; cum faceret læta conuiuia mente,
Hospite cognatos exciperetq; domo,
Ipse suos sæpe est miratus pectore luxus,
Alta gerens tacita gaudia mente sua.
Namq; ibi regalis ex omni parte paratus
Expositi tota conniuere domo.
Atria splendebant auratis ampla columnis,
Cœlesti qualis fulget ab arce nitor.
Strataq; erant aulæ Pario de marmore facta,
Et nitidum primo limine stabat ebur.
Ipse etiam dominus pulchro spectabilis ostro,
Regali ornatu conspiciendus erat.
Et tinctas Tyrio gestabat murice uestes,
Regia quæ prisco tempore pompa fuit.
Ergo ita dum uiuit nulli splendore secundus,
Indulgens Baccho delicijsq; suis:
Illius ante domum foribus bipatentibus altam,
Qua tenet ad dominum maxima porta uiam,

Lazarus infirmo uix languida corpore membra
  Sustentans, panem supplice uoce petit.
Et simul ad dominum liuentia brachia tendens,
  Ossa graui scabie debilitata trahit.
Vtq; est inualidus, limen procumbit in ipsum,
  Nec stando corpus sustinuere pedes.
Cum ueluti magno torrentur uicta calore,
  Atq; ipsis ingens ossibus ignis inest,
Altaq; per totum serpunt contagia corpus,
  Et uires præbent materiamq; malo:
Interea inflantur calido tumefacta cruore,
  Et tanquam nodi singula membra rigent.
Non aliter primis foribus miserabilis hæret
  Lazarus, exiguæ dum stipis orat opem.
Nil ualuere preces eadem tam sæpe petentis,
  Immites aures obstruit ille magis.
Quæ possent lachrymæ truncos & saxa mouere,
  Ponderis hoc penitus nil habuere loco.
Sic igitur tristi uita est cum morte soluta,
  Perditus ante fores dum iacet ille fame.
An subeat facinus cuiusquam pectora tantum,
  Non ferat ut miseris, quam sibi ferret opem?
Ergo canes etiam nostræ rationis egentes,
  Officio uincant pectora nostra suo?
Qui iam non duri, non aspera corda gerentes,
  Lingebant artus Lazare sancte tuos.
Et fluit inde salus, ubi copia nulla iuuandi est,
  Atq; ibi cessat, ubi est copia diues opum.
Sed tamen illa suo tandem quoq; fine probantur,
  Amborumq; sequens exitus acta probat.

Lazarus

Lazarus æthereas moriens successit in arces,
Inq; Abrahæ sentit gaudia multa sinu.
Nam chorus angelicus uinclis & mole solutam
Corporea mentem uexit ad astra piam.
Regna sed ille Erebi subijt manesq; profundos,
Tormina sub tristi dæmone sæua ferens.
Sed nos hac monitos uoluit sub imagine Christus,
Erudiens isto pectora nostra modo,
Sensibus ut teneant imis mortalia corda,
Atq; alta secum mente reposta gerant,
Qualis in hoc mundo sit sors & uita piorum,
Ingentiq; animo tristia cuncta ferant:
Quantaq; crudeli lateant in corda uenena
Horum, qui sanctæ nil pietatis habent.
Iussit & euentus amborum discere, namq;
Quisq; suæ mortis fine probandus erit.
Iam sic ante fores deserta Ecclesia Regum
Luce carens omni, Pontificumq; iacet.
Hic sibi quærit opem, quam non tamen inuenit, inde
Innumeris premitur sed magis ipsa malis.
Pontifices ipsi sanctorum cæde triumphos
Iniusta titulos sæuitiaq; parant.
Incenduntq; odijs Reges, acuuntq; furorem,
Vt contra moueant impia bella pios.
Doctores etiam nullo curante fideles,
Enecat inuisos undiq; dira fames.
Ingenuæq; artes, morum uitæq; magistræ
Contemptæ, iusto prorsus honore carent.
Inde parum docti spargunt mala dogmata multi,
Qua non pernicies grandior esse potest.

 Talia

Talia dum patitur lacerata Ecclesia damna,
  Auxilium Regum sedula uoce rogat.
Pontifices etiam precibus uotisq; fatigat,
  Ne iaceat tantis obruta tota malis.
Verum hi duricia silices adamantaq; uincunt,
  Et duro innatum pectore robur habent,
Nonq; pijs animum inducunt succurrere fessis,
  Quos semper solos aspera damna premunt,
Quin etiam ferro mactant crudeliter omnes
  Qui ueræ quicquam relligionis habent.
Nec tamen ipse suos ex omni parte relinquit,
  Atq; aliquos saltem seruat alitq; Deus.
Nam uelut Angelici curant te Lazare cœtus,
  In mediaq; tibi morte pericla leuant:
Custodes etiam tales Ecclesia missos
  Imperio Christi, sentit adesse sibi.
Agmina sic seruant Elisæum ardentia uatem,
  Hostica cum solus castra ducesq; capit.
Cum Rex Heroas raperet Chaldæus in ignem,
  Quod statuæ nollent impia thura dare:
Angelus inq; rogo flammisq; uoracibus ipsos
  Defendit, cœlo iussus adesse uiris.
Angelus & dura soluit te compede Petrum,
  Omnia cœlesti sunt tibi tuta duce.
Atq; ut lingua canum lambendo urentia lenit
  Vlcera, & exigua mitigat arte malum,
Sic aliqui Reges, quibus est Ecclesia curæ,
  Qua possunt illam parte iuuare student,
Et laceros ægri medicantur corporis artus,
  Et pascunt magna cum bonitate pios.

Ergo

Ergo cum Christo regnum immortale tenebunt,
Hic requies fessis grata laboris erit.
Nam quia te coram rerum pater optime cernent,
Perfusi capient gaudia luce tua.
Et sunt adflatu diuino pectora iustis
Enthea læticiæ plena futura nouæ.
Qualem nulla potest mortalis dicere lingua,
Hæc homines utinam cernere dona queant.
Non illis unquam ueniet metuenda senectus,
Deniq; nil atrox mors ibi iuris habet.
Non metuent sæuis mixtos Aquilonibus imbres,
Sponte dabit fruges terra inarata suas.
Vndiq; perpetuo florebunt omnia uere,
Nec faciet solitas frigida bruma uices.
Aurea sic illis multoq; beatior ætas,
Et ueniet nullos uita habitura metus.
Sed qui sacra Dei uiolarunt iura Tyranni,
Horribiles pœnas tunc sine fine luent.
Tunc scelerum ultrices curæ æterniq; pauores
Vrgebunt furijs conscia corda mali:
Inq; Aetnæ fauces alios immittet erynnis,
Qua uolat indomito plurimus igne globus:
Demergetq; alios stygij sub fluminis undas,
Feruida quas atra de pice spuma tegit:
In uultu ostendent crimen palloq; fugæq;:
Credite, non leuis est uindicis ira Dei.

FINIS.

DE EXEMPLO EMENDATI LATRO nis propugnantis gloriam Christi in cruce, Declamatio recitata à Ioachimo Moller Hamburgensi.

MVltis de causis semper in conspectu nobis crux Christi esse debet: Quanquam enim hic pulcherrimus orbis, dierũ ac noctium gratissimę uices, anni circuitus, Solis & cæterorum syderum mirandi cursus, terrę fœcunditas, deniq; tota rerum natura nobis ad agnoscendam Dei uoluntatem ac præsentiam proposita est, tamen multo est illustrius testimonium ingentis & ueræ erga nos beneuolentię Dei, supplicium filij, quod illum perferre nostra causa uoluit. Itaq; ab hoc pignore diuini amoris nunquã oculi deijciendi erant. Hic discendum quàm horribilis sit ira Dei aduersus hominum scelera, cum nulla eam uictima nisi filij mors placare potuerit. Hic & magnitudo consideranda est misericordię, quod filium pro nobis piaculum fieri uoluit, ac propter hanc tantam hostiam certam salutem promisit. Hæc capita sunt cœlestis sapientiæ, quę ibi nobis proponuntur: Deinde accedunt alia multa. Cumq; omnes Christi gestus aliquid significent, præcipue illa epitasis certaminum ipsius, Ecclesiam de multis maximis rebus admonet. Non temere pendet inter duos latrones, quorum alter est maledicus, alter ex latrone fit propugnator Christi. Multa docet nos cum ipsum spectaculum, tum maxime duorum altercatio, & Christi uelut agonothetæ concio interposita, quæ ut ipsi latroni salutaris fuit, ita non ad ipsum tantum pertinere iudicanda est. Euangelij uox est com-

est communis omnibus pijs omnium ętatum, quę quidem dulcissimam consolationem proponit. Itaq; hanc imaginem animo intuens, & illam grauissimam disputationé cogitans, uideor mihi uidere Ecclesiam omniũ ætatum, audio omnium Prophetarum & Apostolorũ conciones, quarũ summa in illo breui colloquio comprehensa est. Etsi autem nõ dubito plerisq; uestrum has ipsas res melius esse notas ac meditatas, q̃ mihi, tamen cũ hoc loco dicere iussus essem, & me pericula horum temporũ his diebus de hac imagine admonuissent, libenter hoc argumentũ elegi, ut exẽplo latronis, qui semiuiuus ac laceratus, tamen gloriam filij Dei tuetur, & meum animum confirmarem, & adolescentes ad idem decus excitarem. Nec id argumentum alienum est ab hoc loco, aut his temporibus. Diu iam Pontifices exercent immanem sæuitiam in membra Christi, ac nunc, ut uniuersam Ecclesiam deleant, inflammare ciuile bellum conantur, Christum omnibus probris onerant, multo rabiosius quàm latro maledicus. Applaudunt Pontificum furori Reges, & præcipui uiri omnium ordinum, quadam inani utilitatis umbra capti. Adsentantur his docti, ut Silenus Cyclopi in antro, ut est in fabulis Euripidis. Et ut horũ seruiant cupiditatibus, stylum aduersus Christum acuunt. Aliqui saniores dolent uicem Ecclesiæ oppressę horribili tyrannide, sed minis potentum perterrefacti iacent, ut Apostoli dilapsi erant, cũ Christus afficeretur supplicio. Tali tempore, & si nos quidem priuati, oppressi tyrannide, parum prodesse Ecclesiæ possumus, tamen imitemur exemplum semiuiui latronis, qui conuicijs respondet, & gloriam Christi sua uoce quantum potest, cum iam animam inter dentes

teneret,

teneret, defendit. Cum igitur hæc oratio maxime conueniat huic tempori, quæso ut non solum æquo animo historiam latronũ audiatis, sed etiam excerpatis exempla nobis utilia, & animos excitetis ad imitandam uirtutem pij latronis, qui & fide hunc medium Iesum supplicij socium, agnoscit esse autorem uitæ perpetuæ, & fortiter eum aduersus latronem conuiciatorem propugnat. Repetam igitur totius spectaculi significationem paulo altius. Duo latrones pariter affecti supplicio cũ Christo, significant uniuersum genus humanum destinatum esse morti propter peccatum. Hic igitur nõ duos tantum latrunculos pendere cogitabitis, sed omnes homines omnium ætatum. Cogitabitis & illud, omnes esse latrones: Multa enim sunt & atrocia singulorum scelera, multi adiuuerunt mala consilia aduersus pios suscepta: Deniq; omnes aliquo modo manus attulimus filio Dei. Porro cum in media morte uersaremur, filius Dei nobis donatus est, ut uictima fieret pro nobis, ac placata patris ira, aboleret peccatum & mortem, & redderet uitam æternam. Id beneficium offert & impertit omnibus, quos erratorum pœnitet, quiq; ueniam ab ipso petunt, & freti ipsius promissis, liberationem expectant. Hic iam distrahuntur hominum iudicia ac uoluntates. Maxima pars aspernatur hoc beneficium, præsertim cum uideant Christum perinde ut cæteros calamitatibus communibus conflictari, rapi etiam ad supplicium, interfici. An Epicuræi ab hoc cadauere pendente in cruce peterent aut expectarent nouam & perpetuam uitam? qui in tanta confusione uitæ, casu omnia ferri arbitrantur, nec statuere possunt, Deo humana curæ esse? Rident igitur tanquam poemata aut aniles ne-

nias

nias omnia testimonia, quæ Deus & de sua uoluntate, & de immortalitate omnibus ætatibus ordine tradidit, & tandem misso filio, & post mortem reuocato in uitã, confirmauit. Hic ille sarcasmus est maledici latronis: Age liberator egregie, tibi & nobis salutem reddito. Sic impij & si sunt in media morte, tamen non sentiunt malorum magnitudinem, non quærunt causam ærumnarum, nõ metuunt Dei iudicium, ludunt etiam deridendis religionibus, & cum offecturæ sunt ipsorum commodis, delere Euangelium conantur, & expromunt impietatem ac sæuitiam aduersus Christum & eius membra. Vt tunc latro uirulentis ironijs exagitabat filium Dei, ita uidetis impios ludere omnibus ætatibus. Ac ne putetis nouum fuisse exemplum. Alius est hostis Christi multo infestior, scilicet Diabolus. Is primum odio Dei auulsit ab eo primos parentes. Is similibus ironijs in paradiso miseram mulierem fefellit, cũ promitteret fore similẽ Deo: Eritis, inquit, sicut Dij. Idem calumniator habet fascinatas impiorum mentes omni tempore falsis de Deo persuasionibus. His abutitur tanquam organis, ad explendam infinitam odij sui acerbitatem aduersus filium Dei. Latro igitur, ut cæteri impij, actor est harum ironiarum, sed ille superbissimus spiritus hostis Dei, est earum poeta.

Quàm misera est autem seruitus, organum esse tanti furoris ac tanti odij aduersus Deum? Talis est uita Neronis & impiorum omnium, qui cũ in cruce pendeant, hoc est, sint in media morte, nam uoluptates eorũ non sunt diuturnæ, tamen liberatorem aspernantur. Et confirmat errorem Diabolus, qui postquã mentibus eorũ offudit densiores nebulas, postea pro libidine sua illis

abutitur, accendit in eis odium Dei, & sæuitiam aduersus membra Christi. Non igitur liberantur à morte, sed ruunt in æternos cruciatus, cum quidem iam bis latrones sint, habent cõmunia scelera toti generi humano. His addunt contemptum beneficij Christi, & crudelitatem, quam in Christum & eius membra exercent. Huius impij agminis uniuersi εἰκὼν est maledicus latro. Nunc de altero dicam, qui emendatus significat Ecclesiam, quæ est altera pars generis humani, quæ & ipsa latrocinio contaminata est, ac destinata morti, agnoscit se habere peccata, & calamitatibus ingentibus ac morti obnoxia est, ut cæteri homines. Sed redditur ei post mortem noua & perpetua uita, lux, sapientia, iusticia, & lætícia. Hæc quomodo fiant, ex hoc colloquio discamus, quod, ut ante dixi, omnium Propheticarũ & Apostolicarum concionum summam complectitur. Agnoscit sua peccata hic latro, & ingenti motu animi confugere audet ad liberatorem. Audierat de hoc socio supplicij Iesu, quid docuisset: audierat eum testimonia doctrinæ suæ non uulgaria exhibuisse, & senserat eum iniuste, scelere Pontificum raptum esse ad supplicium. Audierat & quasdam eius uoces in cruce, quas animaduerterat non proficisci à uulgari homine. Videt naturam rerum, terræ motum, subitas tenebras solis de eo testimonia ædere: Quare statuit hunc uere esse liberatorem, & Christum. Hac fide excitatus, inquit: Memento mei Domine, cum ueneris in regnũ tuum. Considerate autem, quàm miranda lux in hoc latrone fulserit. Non deterretur fœditate supplicij & morte Christi, quo minus iudicet eũ esse promissum liberatorẽ. Deinde longe aliter de Messia sentit, quàm uel Pharisæi, uel Apostoli, utrique expecta-

expectabant imperia & opes. Hic latro iam Prophetas interpretatur, docet Messiam liberaturum nos esse à ueris & æternis malis, à peccato, à perpetuis cruciatibus, ac regnaturum non in hac calamitosa uita, sed post hanc uitam, ubi fruemur Dei consuetudine, liberati ab omnibus erroribus & miserijs. Videtis hanc esse summam, & sententiam omnium promissionum, quæ Patribus & Prophetis traditæ sunt. Lucet ergo in latrone uera fides: & fidei proprium est petere ueniam propter ipsum liberatoré filium Dei, nec deterreri nostris delictis, quo minus ad eum confugiamus, ac beneficium eius expectemus. Latro agnoscit sua scelera, non adfert ad Christum benefacta aut merita, sed sentit hunc esse hostiam pro omnium delictis: uidet uoluntate Dei, huic tantam pœnam irrogatam esse innocenti, ut fiat hostia pro toto genere humano. Talis fides certo impetrat promissa à Deo. Quare Christus clara uoce eum absoluit à culpa, ac promittit ei nouam & perpetuam uitam, cõfirmans iam interpretationem promissionum Propheticarum: Hodie, inquit, eris mecum in paradiso. Corpora relinquebant, & tamen una futuri erant in cœtu piorum Angelorum ac Prophetarum, qui Dei consuetudine fruuntur.

Audistis duas perspicuas Euangelij conciones, de beneficijs Christi, de reconciliatione, de uita perpetua. Latro petit ueniam fretus non benefactis suis, sed Domini clementia & sacrificio. Christus promittens ei ueniam, & uitam perpetuam, testatur hæc beneficia hoc modo credentibus dari. Possent hæc multo uberius exponi, sed cum apud eruditos habeatur oratio, nolui esse prolixior: dixi summam Euangelij in his concionibus com

prehensam esse. Hortor etiam ut exemplum imitemur, ac simili fiducia ad filium Dei confugiamus. Hæc est, ut scitis, doctrinæ summa, de iusticia fidei, seu de regeneratione, & aditu ad uitam æternam. Videamus reliqua. Ne fieri quidem potest, ut Ecclesia sit sine cultu Dei, sine sacrificijs, sine bonis operibus, sine certaminibus. Ideo enim Deus restituit genus humanum, ut inter homines ipsius noticia luceat ac celebretur: Quare cultus & officia certa postulat. Num hæc neglexit latro emendatus, num quia pendebat nudus ac uinctus, nulla officia Deo præstitit? Ille uero præcipuos honores Christo tribuit, quos Deus in primis flagitat: agit pœnitentiam, agnoscit suum scelus, recte sentit de hoc liberatore, nihil deterritus illa miserabili specie morientis, inuocat eum. Hæc sunt uere pia opera. Accedit & dimicatio. Quanquam enim pendet semiuiuus ac laceratis membris, tamen uenit in certamen cum conuiciatore, quo seuere castigato & obiurgato, defendit Christi gloriam. Hæc est confessio, quam quanti faciat Deus, sæpe monet scriptura, ut cum ait Christus: Qui confessus fuerit me coram hominibus, confitebor eum coram patre cœlesti. Breuiter indicaui bona opera emendati latronis. Nunc quæso ut uniuersam Ecclesiam eius temporis consideretis: Filius Dei pendet in cruce, non iam ostendens potentiam suam admirandis factis ut antea, quare deridetur ac despicitur ab impijs. Apostoli seu dubitatione, seu metu dilapsi erant. Multos auditores mouit & illud quod dicitur: Exitus acta probat. qui cogitabant hunc nequaquam Messiam esse, cum in tanta calamitate uideretur à Deo desertus & abiectus esse. Sola reliqua est Maria mater, in qua lucet fides: Hæc expectat aliam catastrophen:

Nec

Nec enim spectatrix esse poterat huius supplicij, nisi fide animus erectus fuisset. Sed quia Apostoli & cæteri homines tacent, iam tota rerum natura incipit concionari, & testimonio suo filium Dei ornare, & in tanta Ecclesiæ trepidatione, ne desit concionator, excitat Deus latronem de sublimi concionatem toti orbi terrarum. Hic latro testatur hunc Iesum esse promissum liberatorem, & autorem nouæ & perpetuæ uitæ. Desinant iam Põtifices, Episcopi, Monachi gloriari, suos cœtus, quos uocant Ecclesiam, errare non posse, cum uideant tantam Apostolorum trepidationem. Sed quoniam historia mortis Christi haud dubie significat præcipue calamitates Ecclesiæ postremi temporis, latronum concertatio quędam est imago certaminum huius temporis. Conuiciantur Christo Pontifices, Canonici, Monachi, & horum satellites Tyranni, qui &si exiguo tempore fruuntur suis uoluptatibus, tamen re ipsa pendent in cruce impij latronis, breui pœnas scelerum daturi. Interea cũ ante finem mundi renouare doctrinam & confessionem Deus uellet, excitauit, doctis & timidis cessantibus, Germanos milites, homines sine hypocrisi sapientiæ aut iusticiæ. Non potest enim dissimulari aut negari multos articulos doctrinæ Euangelicæ ita repurgatos esse per hos, ut satis appareat diuinitus hanc lucẽ Ecclesiæ redditam esse. Idem igitur in doctrina nostrarum Ecclesiarum traditur, de reconciliatione & de fide, quod ibi sentit latro. Nec pudet nos hunc audire Apostolum, cuius sententiam & fidem Christus perspicuo testimonio approbat. Vtinam Christum etiam simili fide inuocemus. Etsi nihil dubito multos esse, in quibus similis fidei scintillæ ardent. Non enim dubitandum

 est, in

est, in eo cœtu esse membra ueræ Ecclesiæ, in quo recte traditur Euangelium, & abolita est εἰδωλομανία. Et nostris Ecclesijs non desunt testimonia Spiritus sancti: Videmus enim, quanta constantia multi pij supplicia perferant. Meminimus honestas matronas luctatas cũ terroribus mortis, egisse Deo gratias, quod agnouerint Christi beneficia, & magna tranquillitate animi, dum recitant laudes ac hymnos Deo, spiritum exhalasse, ut satis appareret in eis cœlestem leticiam inchoatam esse, antequam è corpore discederent. Addit Deus & alia testimonia, quod mirabiliter seruat has Ecclesias: Aspernantur ueram doctrinam hostes nostri, & deesse testimonia miraculorum seu prodigiorum clamitant, cum ipsi nec recte facta, nec miranda habeant. Vt Christus nunc pendens in cruce, non ostendebat potentiam suã. Nihil inusitati conspiciebatur in latrone, præter illam pietatem, quam uidebant ἄθεοι. Ita nunc Ecclesia infirma est: Et tamen mira res erat, illa ipsa latronis emendatio. Talia miracula non desunt his temporibus. Sed si uolunt audire aduersarij sua prodigia, pauca commemorabo. An eum cœtum putemus Ecclesiam esse, qui flagitiosas libidines tanta pertinacia defendit, ut interficiat eos, qui sunt hortatores, ut anteferant honesta coniugia? In quã unquam barbarie auditum est interfici homines propter reprehensas uagas libidines, propter laudem coniugij? Prodigia quæruntur: Hæc prodigiosa turpitudo est certum testimonium, totũ illum cœtum contaminatum εἰδωλομανίᾳ, periurijs, libidinibus, parricidijs Ecclesiæ, agitari à Diabolo. Possem alia Pontificum prodigia multa recitare, quę nunc omitto: ac redeo ad illum Apostolum de sublimi concionantẽ & defen-

dentem

dentem gloriam Christi. Non poterat seminiuus ac ligatus pietatē suam declarare iam alijs officijs, gubernare Ecclesias, & late spargere doctrinam: Hoc unum poterat, castigare conuiciatorem. Ita nos, cum habenas Reipub. teneant aduersarij, cum toties frustra rogauerimus Reges, ut de concordia deliberent; cum reuocare eos ab errore non possimus, hunc tamen cultum Deo præstemus, lingua & stylo celebremus Christum, refutemus aduersarios, taxemus impias eorum leges, ac hypocrisin, ut pij admoniti caueant, ne eorum societate polluantur. Tot iam annos omnia moderata consilia repudiant Pontifices, tantum de cæde cogitant, faciunt impia & sacrilega fœdera: Quam ad rem? ad defensionē manifestæ idolomaniæ, periuriorum, flagitiosarum libidinum, ac parricidiorum. Hæc uera esse, ne ipsi quidem negare possunt. Nec ullius tanta est eloquentia, hæc ut excusare uel in speciem queat. Tonet licet ac fulmina torqueat Pericles, ut dicebatur, tamen in hac causa ueritas ita perspicua est, ut non possit τὸν ἥττω λόγον κρείττω ποιεῖν. Viderint igitur pij, ne se ad tantorum scelerum societatē adiungant. Cogitent exemplum emendati latronis, ostendant uoce, literis, & cæteris officijs, se toto animo ab illa gigantea impietate abhorrere, se nolle administros esse furoris illius Diaboli. Nam illa scelera non ab humanis ingenijs, sed uere ac proprie à Diabolo oriuntur. Est quidem in magnis cruciatibus latro, qui Christum ueneratur. Sed cogitate, quanta sit beatitudo, tenere certam spem uitæ æternę. Ita nos & si multis exercemur ærumnis propter confessionem, tamen hanc ducamus esse magnam fœlicitatē, quod absumus à consilijs Pontificum, à Diaboli fœdere, qui ut Deum contumelia

contumelia afficiat, ut quàm plurimos perdat, incen-dit Pontifices, agitat Tyrannos, ut stabiliant εἰδωλομα-νίαν & cætera flagitia. Nihil potest dici atrocius, quàm quod inquit Paulus: Si quis aliud Euangelium docet, anathema sit. Omnes diras atq; imprecationes comple xus est uoce anathematis. Et repetit uerbo tristiore ean dem sententiam alibi: Si quis non amat Dominum Ie sum Christũ, sit anathema maranatha. Quo nomine intelligit certam speciẽ anathematis, ob quod prorsus deleri, & è medio tolli necesse est, ut parricidas, & pro-pter quod Deus toti rerum naturæ irascitur, terra fruges negat, sol refugiens sistit currus, amittit splendorem, de-niq; quod contagio suo nocet toti generi humano, ut il le inquit in Tragœdia:

Discedite à me, ne umbra mea noceat bonis.

Est enim uox Paulina facta ab hærem motha, quod si-gnificet rem deuotam, ac destinatam exitio & morti: ni si quis mauult esse hærem & hatta, quod est peccatum seu scelus, ut Græci dixerunt καθάρματα, seu ἀλάστορας. Sic igitur Paulus nos de hostibus Christi sentire iubet. Et sæpe repetitum est hoc præceptum in concionibus Propheticis, quod quidẽ si quis contemnet, reipsa com periet Erynnas ac furias uagari per omnes complices, adflare etiam mediocribus peiores impetus, implicare eos erroribus & horrendis calamitatibus. Has pœnas & considerare pij & cauere debent. Quanquam enim parricidæ illi aliquandiu florent, ut Dionysius, Nero, & similia portenta aliquandiu regnarunt, tamen exitus fuerunt tragici. Et interim multi pœnas dederunt fami liaritatis ipsorũ. Pendent unà omnes Tyranni in cruce maledici latronis, & si cruciatus nondũ omnes sentiũt.

Nemo

Nemo sanus libenter uersatur apud eum, quem scit in-iustam cædem fecisse. Quanto magis isti fugiendi sunt quorum mentes contaminatę sunt idolomania, lingua periurijs, manus imbutæ cruore piorũ, cætera membra cõsputcata libidinibus. Ac ut de alijs obscurioribus sceleribus non dicam, quis sanus uolet se parricidiorũ societate polluere, quæ ab istis fiunt quotidie? Quàm multi docti & pij ab Episcopis & Monachis ubiq; terrarũ interficiuntur? Aiunt nihil sæuius esse Pantheris, et tamẽ sæpe leguntur in circo quasi reuerentia quadam pepercisse sanctis Pantheræ. Has superat rabies Fabri, Mezentij, Nauseę & similium, qui adeo non parcunt ullis, ut ciuile bellum accendi, & tot nationes deleri, tot honestas matronas, tot infantes iugulari, uastitatem Ecclesiarum effici cupiant æternam: uerum est enim illud Poetæ:

Alta sedent ciuilis uulnera dextræ.

Vt autem maledicũ latronem castigat alter noster Apostolus, ita hæc flagitia singulis temporibus à pijs, & præsertim eruditis fortiter taxanda sunt. Quod ita demum grauiter & uere facietis, si eruditione instructi eritis, ut Paulus inquit: Sit sermo uester sale conditus. Non ut scopulos aut littora feriunt undæ ingenti tantum sonitu, ita solo clamore certandum est: Erudite refutandi sunt aduersarij, ut aliqui sanentur, boni confirmentur, ut in latronis obiurgatione grauissimæ insunt sententiæ, de gubernatione diuina, de prouidentia, quibus Epicureas in altero persuasiones refutat. Apud Aristophanem lex dicitur certaturis, ἔλεγχε καὶ ἐλέγχου. Causa cum causa congrediatur, ueris argumentis certetur, dicatur πρὸς ἔπος, & reuocetur antagonista intra metas. Videtis enim quàm uarias rimas quęrant nunc ad elabendum,

quantum technarum & Sophistices excogitent ad eludendam ueritatem. Antagonistas habemus, astutos, intentos, instructos literis & eloquentia, ac dimicantes non de lana caprina, sed pro focis suis, hoc est, de opibus, dignitate, uoluptatibus, quarum rerum causa acerrimæ cõtentiones inter homines existere solent. Vos contra uere pro aris pugnatis, hoc est, uobis cõmendata est defensio puritatis Euangelij & gloriæ Christi. Hæc militia non cõcedit uobis ocium, sed postulat acerrimum studium cognoscendæ cœlestis doctrinæ, flagitat animum non mollem, non detrectantem certamina. Hæc ut sępe multumq; cogitetis, uos etiam atq; etiam adhortor, ut officium uestrum recte intelligatis, & agnoscatis uobis non leue munus à Deo mandatum esse, uosq; in extremo iudicio spectantibus omnibus hominibus atq; Angelis, rationẽ administrati muneris reddituros esse: ubi etiam hic noster latro inter iudices assidebit, & strenuos milites Christo commendabit, de ignauis ac desertoribus supplicium sumi petet. Quare nũc date operam adolescentes, qui huius Signiferi tyrones estis, ut uos diligenter exerceatis ac præparetis ad uera certamina, in quo gloriam Christi aliquanto post defendere uos oportebit. Hunc honorem Deus flagitat, ut heri in uersiculis significaui:

Vult adsertores laudum nos esse suarum,
Idq; magis poscit, quàm noua thura Deus.

DIXI.

Oratio

ORATIO IVSTI IONAE DOCTORIS Theologiæ, de studijs Theologicis.

SI ego aut quadam fœlicitate ingenij, aut doctrina atq; eloquentia, uel usu & exercitio, aut quacunq; mediocritate oratoria essem paulo instructior ad declamandum è publico suggestu, summis uiribus hic incumberem, ut Theologica studia (de quorum dignitate hic pro more dicendum est) omnibus redderem quàm commendatissima. Nunc cum uobis mea tenuitas non ignota sit, initio rogo, ne, si forsan ubertate, copia illa, & splendore orationis, cui eruditissimę aures uestræ assuetæ sunt, quem hic locus illustris & argumentum grauissimum deposcere uidentur, destituar, existimationem id sanctissimæ professionis Theologicæ, quam mirificis laudibus, diuino aliquo ore, alicuius uere diserti, omni omnium linguarum sono, in cœlum tolli oportuit, apud uos imminuat. Meam, meam scitote esse culpam, si rem cœlesti pręconio dignam, frigido encomio celebraro, aut non his, quibus meretur summarum laudum insignibus, ornauero. Theologicam professionē nostis esse eiusmodi doctrinam, qua in Ecclesia docetur & discitur uera cognitio sapientiæ & uoluntatis Dei. Scriptura enim sancta, quam à Patriarchis, Prophetis & Apostolis accepimus, quam non humana uoluntate, sed (ut Petrus ait) Spiritu sancto inspirante, prodiderunt sancti Dei homines, quæ totum hoc doctrinæ genus (quod Theologiam uocamus) complectitur, tota eò tendit, ad hunc scopū directa est, ut incomprehensibilem

bilem illam, & infinitam bonitatem ac misericordiam Dei doceat nos cognoscere, ut in hac uita primum in uerbo & promissionibus diuinis fide apprehendamus cognitionem sapientiæ & uoluntatis Dei. Deinde & in omnibus creaturis, cœlo, terra, mari, & hac tota mundi machina, adeoq; proprij corporis nostri mirabili opificio, infinitam illam, & immensam Dei bonitatem, quotidiana miracula, & præsentiam diuinã, operumq; eius magnitudinem, &, ut Paulus inquit, multipliciter uariam sapientiam Dei animaduertamus, quod ipse scilicet non sit Deus à longe, cui non sint curæ res humanæ, (sicut imbecillitas humanæ rationis peccato originis corruptæ somniat) quemadmodum & Homerus Poeta, de Ioue apud Aethiopas conniuante, eam hebetudinẽ humanarum mentium taxat, sed Deus admodum nobis præsens, sicut Hieremias Propheta inquit. Et in hũc quidem finem ab initio mundi, uerbũ suũ dedit Deus, in hoc scriptura sancta prodita est, ut quotidie in cognitione Dei crescamus, ut subinde, quod toties inculcat Paulus, magis ac magis proficientes in cognitione uoluntatis diuinæ, lætemur in Deo, præsentiam eius in mirificis operibus adoremus, & reuereamur, ut per fidem & spiritum, gustum quendam percipiamus uitæ æternæ, ut tandem eluctantes ex tot fluctibus, & periculis regni, mortis & Diaboli, emergamus ad perfectam cognitionem Dei, utq; tandem Deo ipso, quod maius quiddam est, quàm humana mente concipi hic potest, uita, gloria, claritate, ac beatitudine æterna perfruamur. Et hic quidem finis est bonorum, hoc est illud summum bonum, illa uera & omnibus numeris absoluta sapientia quam requirimus, illa sola & perfecta beatitudo,

Deus prope [illegible] et curat res humanas

Summum bonum

de qua extra uerbum Dei inquisierunt Philosophi & sapientes mundi. Sed Deus passus est eos errare longe à Deo in uijs suis, ut Paulus in Actis inquit. Vere autem illius religionis, & Theologiæ, & solidæ illius sapientiæ inuentor & autor, non est Mercurius aliquis, non heros quispiam clarus, non Philosophus excellens, sed ipse creator omnium rerum Deus, uiuus & uerus, ut Esaias inquit: Qui condidit cœlum, & stabiliuit terram &c. Et Theologia hæc uera, non est eiusmodi cognitio, aut scientia, comparata solum ad uitam hanc momentaneam ἡμερόβιον strepitum rerum, & umbratile σχῆμα huius mundi. Quemadmodum architectura, aut similes artes, tantum ad huius uitæ usum comparatæ sunt, quas pauci quidam perdiscunt, sed ad hanc cognitionē ueram Dei, ad hanc sapientiam percipiendam, omnes homines super terram, totumq; genus humanum creatum est, atq; illa diuina mens hominis, illa elegantissima corporis humani, omnium organorum, ac membrorum constructio, non in hoc est condita, ut solum artes illas, quæ non nisi huic mortali uitæ & corpori seruiunt, exerceat, sed ut infinitam illam sapientiam & bonitatem Dei cognoscat, & magnitudinem & uarietatē & mirificam illam in omnibus uim atq; potentiam operantis Dei contemplans, in Deo & omnibus operibus Dei lætetur, & summa exultatione & alacritate gratias agat, sicut Christus ipse Dominus noster breui & grauissima sententia dicit: Hæc est æterna uita, ut cognoscant te uerum Deum, & quem misisti Iesum Christum. id est, hæc est uita illa, salus illa, & beatitudo, in hoc tota uis est infinitæ, immensæ, & æternę consolationis, & fœlicitatis, ad quam homines conditi, & à Deo uocati

[Marginal manuscript notes: Inventor Theologiæ Deus — Theologia non est caduca scientia — ad Theologiam homines fabricati sunt]

sumus, ut in hac uita animi nostri erudiantur per uerbum, & concepto Spiritu sancto, illuminentur subinde magis magisq; uera cognitione Dei, ut hic in Ecclesia incipiat renouatio & restauratio collapsæ naturę, regnum cœlorum, & iusticia, & uita æterna: ut tandem in futuro sæculo, perfecte lætemur in Deo, lætitia quadam inenarrabili, & glorificata, ineffabili torrente omnium bonorum Dei, adeoq; perfecta κοινωνίᾳ, & communione (quæ in hoc tempore super omnem captum est humanarum mentium) diuinitatis perfruamur. Sciamus ergo Theologiam nō esse eiusmodi quandam cognitiunculam, quę huic mortali uitæ tantum ancilletur, cuiusce modi sunt reliquæ artes, quæ suam tamen laudem, durante hac uita, habent, sed eiusmodi quandam diuinitus proditam sapientiam, ad quam percipiendam, homo initio conditus, propter quam diuinæ particula auræ (ut Poeta inquit) & illud pectus cœlestium rerum capax, illa mens cœlo ducens originem, nobis indita est. In quæcunq; ergo uitæ genera uaria tempestas huius uitæ coniiciat homines, siue Iuris prudentię, siue rei Medicæ, siue rei militari dent operam, siue in Philosophico ocio, siue Repub. uersentur, tamen nisi ea, cum Theologia coniuncta habeant, sciant se à diuina & cœlesti origine degenerasse. Quantumcunq; ergo in tempestuoso mari huius uitæ circumferremus, sæpe etiam naufragemur, dum hic sollicitudine uictus torquetur, hic siti gloriæ, tamen in hoc portu acquiescendum est, tamen nisi initium, medium, finis humanarum rerum sit Theologia, iam homines esse desijmus, & uita est nō hominis, sed beluarum. Nulla usquam ergo occupatio dignior homine, nulla liberalior, nulla scientia aut cognitio excellentior

cellentior, quam cognitio uera Dei & religionis. Propter hanc initio Adam conditus est ex gleba & puluere terræ: propter hanc Eua ipsius Dei creatoris mirifico opere ex costa masculi sculpta & ædificata est in formosam fœminam. Etsi forsan primum auditorem scholasticũ, simul & Doctorem Theologiæ requirimus, hunc sciamus magnum parentem fuisse Adamum, qui ipsum Deum magistrum habuit, qui ante lapsum perfusus Spiritu sancto, uere illuminatus fuit Theologus, quo uiro hic sol nihil aspexit post ipsum Christum præstantius. Si enim Adam non fuisset lapsus, tunc omnes posteri, & homines ex eo orti, φύσει fuissent Theologi: tũ uidisses totum orbem terrarum nihil aliud esse, quam spaciosam quandam ac frequentissimam scholam Theologicam, in ipso paradiso, quasi in horto quodã, aut porticu Philosophica, mirabili amœnitate, passim consedentibus, obambulantibus tot discipulis, quorum συμφιλόσοφοι essent Angeli, quorum dominus & magister esset ipse Deus: uidisses masculum & fœminam in summa castitate, & puritate dulci quadã, & syncera σοργῇ, uera quadam & perfecta suauitate uitę & morum, de Deo & operibus Dei disserere, confabulari: uidisses homines expertes calamitatum, ærumnarum, tristicię, ignaros funerum & sepulchri, liberos à tot terroribus Diaboli, ab omni tristitia, metu, pauore, & miseria, in perpetuo gaudio Spiritus sancti, admirabundos quotidie de operibus Dei, iucundissimũ in modũ colloqui. Non fuissent tenebræ hæ, tot mœstę cogitationes & curæ humanarũ mentium, quæ nunc sunt, sed omnia plena luce, uita, hilaritate, lætitia ineffabili: Et eiuscemodi cœlestia poemata ac cantica de Deo & operibus Dei (cuiuscemodi

uix sum-

Adam propt Theologiam creatus.

primus doctor Theologie Ada[m]

Laus Ade

qualis schola in paradiso fuisset si Adã non lapsus fuisset.

uix summis Patriarchis, Dauidi, & similibus canere po stea datum est) tum bimuli infantes, & Habel paruulus in cunis, inter ipsa crepundia cecinisset. Nam nisi è cœlo generosa illa & nobilis natura hominis, per peccatũ originis & horrendum lapsum Adæ, cum in corporis, tum animæ uiribus corrupta esset, & lumen illud humanæ mentis hebetatum, tum mira quadam acie mentis & oculorũ, motus illos cœlestes, solis, lunæ, aliorumq; syderum ratos immutabilesq; cursus tam prope Adam esset intuitus, quàm nos currum in terra, aut nauim in mari gubernari uidemus. Et non solum cognouissent tum primi illi parentes, quòd Deus creasset cœlum, terram, mare, & omnia quæ in eis sunt, sed & mira quadã perspicacia intellexissent, ipsum perpetuo esse præsentẽ omnibus hominibus simul, & animantibus dare uitã & halitum, atq; ita animi & corda eorũ iucundissimis affectibus gaudij & ineffabilis læticiæ inarsissent, de Deo, de minimis maximisq; operibus Dei, tum quidẽ tanta certitudo, tam firma πληροφορία de Deo fuisset in mentibus humanis, ut quoties Adam sub aurora orans, aut Eua mane ornans se ad proximi fontis speculum, solem orientem uidisset, summa cũ uoluptate cogitasset: En iterum nobis sydus illud, quod quasi figulus candelabrum finxit pater & Deus noster. Deinde Cain & Habel paruuli, & adhuc in cunis reptantes, aut alacriter circumuolantes potius, quoties herbam aliquã odoram, quoties uiolam aut rosam, quoties pomũ generosum, botrum aut uuas aspexissent, non sine iucundissimo sensu infinitæ & inperscrutabilis bonitatis et sapientię Dei, cogitassent: Hęc sunt dona nostri illius Patris, hic odor, hic succus, opera sunt cœlestis dextræ: huius botri uel unum

unum pampinum ego nõ possem fingere. Et tũ Adam & Eua cœlesti quadam, beata, & suauissima conuersatione, non aliter atq; tenelli filij sub blando parente, in summa fiducia erga Deum, in summa certitudine et dulcedine cordium, illum Deũ uiuum & uerũ suum agnouissent conditorem, nutricatorem, parentem, & admodum perspicua cognitione intellexissent, quomodo tot magnifica & præstantia opera, tot excellentes creaturę, mera quotidiana miracula, mera specula essent, in quibus fulgor infinitæ bonitatis & potentiæ Dei redditur. Nam hæc pulcherrima rerum machina in hoc condita est, ut sit ęterna, mirifica, & indelebilis pictura, in qua Deus & opera eius cernantur, sicut Paulus ad Rom. 1. dicit. Multa sunt admodum se signate dantia, & expressa uestigia diuinitatis, in hac tota uniuersitate rerum, pulcherrimum hoc & spaciosum, & tot astrorum luminibus distinctum cœlum, ingens illa moles terræ, & mirifica eius efficientia, & in omni genere crescentium fœcunditas, infinita penè magnitudo maris, & inclusio aquarũ eius, ut Psalmus ait, quasi in utre, tot uolucres, tot genera animantium & piscium, tot herbæ, tot remedia, tanta in succis, odoribus, uarietas, quos una & eadem terra profert, quæ omnia ex uno eodemq; subolescunt puluere, & incomprehensibili ac occultissimo auctu nascuntur. Hęc quidem satis magna testimonia sunt, quod hic mundus non casu extiterit, nec ex atomis conflatus sit, ut quidam Philosophi sentiunt, sed ęternam quandam & infinitam esse sapientiam, quæ hæc omnia mirifice architectata sit, quæq; eodem elegantissimo ordine conseruet ac gubernet, ut Paulus quoq; in Actis testatur, q Deus ideo in tota creatura ita uestigia sui, in singulis pe-

I nè floscu-

nè flosculis, singulis penè arborum folijs reliquerit, & sese depinxerit, ut cognoscamus eum non longe abesse ab unoquoq; nostrum, & penè in nostro proprio corpore, in pane & uino sic è terra producto palpabilem esse. Et hæc quidẽ omnia, si peccato natura non uitiata esset, omnes posteri Adam, masculi iuxtà ac fœminæ, clarissime cognita habuissent, atq; ita totum genus humanum ab Oriente usque ad Occidentem, fuisset gymnasium quoddam pulcherrimum & frequentissimum scholarium Theologiæ: nisi quod discrimen forsan fuisset doctorum, sicut stella à stella differt claritate. Verum postquam primi illi parẽtes nostri decepti πανουργίᾳ Diaboli, qua non desinit insidiari regno Dei, lapsi sunt, illa diuina & excellens natura hominis horribiliter corrupta est, debilitata, & fracta in uiribus corporis & animæ. Atq; illud uitium originis late in omnes posteros Adæ propagatum est, ut iam in omnibus mortalibus, anteq; inserantur Christo, horribilis sit cæcitas, ut neq; Deum tam clare cognoscere, neq; in ulla creatura Dei præsentiam & diuinam operationem ita cernere possint, atq; ab eo casu schola Theologica, quæ aliàs per totũ fuisset diffusa orbem terrarum, ab Oriente usq; ad Occasum, celebratio nominis Domini coacta est in angustũ, adeo ut inde ab Adam & Patriarchis, omnibus temporibus uera Ecclesia pusillus grex fuerit. Ante quidem horribilem illum lapsum sic habituræ erant res humanę, quod Deus ipse domestice plane & paterne, sicut Psalmus ait, gubernasset homines, ut tenellos filios tractans. Ibi syncera cognitio Dei, purus cultus, ardentissimus amor uerbi & uoluntatis Dei, summa & in dies crescens admiratio operum Dei fuisset, ibi dulcissimus affectus

erga

erga Deum, puriſſima Theologia, omnia plena ueritate, omnia plena iuſticia, ſumma uoluptas, inuocare Deum, appellare tantam & cœleſtem illam maieſtatẽ, Patrem, laudare Deum, rimari, & expendere opera Dei. Verum poſt lapſum Adæ, in illa prima, & aucta etiam, & florenti ætate orbis, prę qua noſtri nouiſſimi temporis effœta ſenectus, podagra, & ſenilis tuſſis eſt mundi, apud maiorem & potentiorem partem hominum omnia repleta idolatria, errore, & ex illo adflatu Diaboli nihil contemptius, nihil aſpernabilius eſſe cœpit uero, ſancto, & ſyncero cultu Dei, ueraq́ Theologia. Nam poſt illud immane & horribile totius generis humani damnum, uera cognitio Dei, & uerbi diuini, & illa ueſtigia paradiſiaci gymnaſij manſerunt in paucis. Nam cum Adam poſt lapſum erigeretur rurſus, oraculo uiuificæ promiſſionis diuinæ, de ſemine illo benedicto Chriſto tranſmiſſum quidem eſt hoc lætum, & æternæ conſolationis uerbum, & Euangelium ad poſteros. Sed tamen intra parietes in angulis, tantum in familijs Patriarcharum, apud Habel tantum, illud lumen Theologorum, apud Noha parentem alterum generis humani, apud Sem uere magnum, uereq́ auguſtum Melchizedeck, quaſi margaritum precioſum, cuſtoditum, conſeruatumq́ eſt reliquo toto Cainico, et Nimrotico mundo & ante & poſt diluuium, inſaniente rabie infiniti erroris, idolatriæ, abominationis, reliqua tota colluuię hominum tumultuante bellis, cędibus, rixis, contentionibus, hominibus inter ſe flagrantibus uiperino plane odio, omni genere acerbitatis & crudelitatis. Sunt ergo reliquæ doctrinæ omnes, & Philoſophia tota, adeoq́ ipſe Decalogus, conſcriptio legum & ſtatutorum, me-

dicinæ, fomenta, ligamina, & remedia affecti, morbosi & leprosi corporis mundi, & uulnerati generis humani, quibus non opus fuisset in uita hominum, si illius lapsus, & tanti mali hæreditaria contagio non corripuisset posteros, aut si post lapsum omnes homines Habelica fide uerbum & promissionem Dei audire & retinere potuissent. Verum Theologia illa pura, est doctrina, & professio, ad quam integra natura initio condita est, ad quam creati, in cruce precio magno redempti, restaurati, & in æternũ tandem glorificandi sumus. Theologia, inquam, est illa professio, per quam Adam, Habel, Noha, Sem, & similes summi homines sub sole, cũ iam totum genus humanum esset potestati Satanę subiectum, aliquatenus in hac etiam uita ex regno mortis eluctati sunt in uitam, & è peccato & tenebris, ad originem paradisi & regni cœlestis. Proinde cum nulla sit Philosophia excellentior, nulla sapientia sublimior aut præstantior, ꝙ Deum & opera eius cognoscere, omnes homines summo studio adniti, & in hoc incumbere debent, ut quamuis Iuris scientia, Medica arte, et similibus hæc uita carere non possit, tamen omnibus his rebus, & hoc toto mundo utantur, quasi non utantur, & totum uitæ cursum eò institutum & eò directum habeant, ut per studiũ uerę religionis, exercitium uerbi Dei, ad hãc primæ creationis, & cœlestis generositatis redeant originem. Sit sane Theologia, cum aucupio & occasione pecuniarũ careat, cum uentos & fumos illos mundanæ glorię nõ habeat, contemptibilis corã hominibus, at ꝙ ingens & infinitus thesaurus est corã Deo. Et ꝙuis ueræ Theologiæ Doctores & discipuli, siue Patriarchas, siue alios sanctos respiciamus, Habelicis perpetuo subiecti sunt

ſunt periculis (ut Satanę odium nunquam ceſſat) duris certaminibus, & uarijs agonibus conflictantes cum diabolo, & mundo, & quamuis impij perpetuo teneant titulum Cain, hoc eſt, poſſeſſoris, ꝙ regna poſſideant, quærant opes, fruantur uoluptatibus, habeant ingentem gloriam, & quidem prętextu iuſticię perſequantur Eccleſiam, ut Cain in fratrem Habel ſæuiebat: Tamen omnes honeſti & pij homines, præcipue adoleſcentes, cuiuſcunq; ſint ordinis, quodcunq; tandem ingrediantur ſtudiorum iter, ſiue bonarum artium, ſiue iuris prudentiæ, hunc honorem debent habere Deo, ut ſacris literis, & Theologiæ ſtudioſis (ſine qua ad finem, in quē creatus eſt homo, peruenire non poteſt) honorem ſummum habeant. Et nos, quibus mandatur prouincia docendi Euangelij, tametſi uocationis, & rei tantę magnitudo merito nos ſollicitos detinet, ut in timore Dei res tantas adminiſtremus, tamen gratias ex corde Patri cœleſti agere debemus, quod relictis in ſua cæcitate tot Epicureis, tot acerbis hoſtibus Euangelij & religionis, tot hypocritis, & Phariſęis ſuperbis, tot admiratoribus obſtinatis huius ſeculi, nobis infirmis & indignis Euangelij lucem, & aliquas tamen ſcintillas ſpiritus Chriſti dederit, has primitias, hunc arrabonem cœleſtium bonorum & æternę uitæ, omnibus opibus, omnibus mundi regnis pluris ęſtimemus. Habeant ſibi ſuam præclaram beatitudinem, & illa gaudia, qui ſine Deo, ſine religione, carnalium cupiditatum rabie incitati, anhelant toti ad commoda & uoluptates huius mundi, & præ illis totam Theologiam, totumq; Euangelium non unius aſſis faciunt, non caſſa nuce emptum ſibi uelint. Quicquid ſit, uel experientia ipſius mundi teſtatur, illos uer-

sarii in incerto & lubrico, ut Christus ait: Quid prodesset tandem, si unus homuncio potiatur rerũ, terra mariq́ potens sit, totumq́ deniq́ mundum unus habeat, si animæ iacturam faciat? Ego uero hic hortor omnes pios animos, potissimum adolescentes, propter quos maxime hę pompę in Gymnasijs, ad cõmendandam dignitatem literarum & religionis adornantur, ut inde ab ineunte ætate assuefaciant se ad reuerentiam & amorem religionis, utq́ de hac sanctissima professione (& si Theologi homines sint) magnifice sentiant & loquantur. Nam & secundum pręceptum Decalogi hoc postulat, ut nomen Dei ab omni creatura maximi pendatur, & adoretur: has uero prophanas uoces, tanquam uenenata spicula Satanæ fugiant, quibus Theologiæ, aut Theologorum nomen ironijs acerbis exagitatur, quę animos teneros efferare, & contemptu religionis in omnem reliquam ętatem imbuere, & ueneno Satanico incautos, ut non facile eluatur postea, inficere solent. Satis enim negocij habent, satisq́ certaminis hi qui suspirijs & oratione indesinenti contendunt, ut in amore religionis maneant, tantum abest, ut non sit periculum, si quis more Cynico in risum iocumq́ uertat res tantas, in quarum digna admiratione uix magnis certaminibus se retinent, imo à Deo retinentur, qui uere sunt sancti, uereq́ pij.

Dixi.

De artibus

DE ARTIBVS LIBERALIBVS ORATIO, à Philippo Melanchthone Tubingę habita, Anno 1517.

EGREGIA VIRTVTE VIRO IOANNI Stoffleto Iustingensi, Mathematum professori, Phil. Mel. S. D.

Ermonem de liberalibus artibus habui nuper, uir clarissime, pro more istorum, qui in Philosophorum scholis rhetoricantur, eum dicare uisum est tibi, cũ quod eiuscemodi sit argumentum, quod adserere nomini ipse tuo iure queas, tum ꝙ hoc munere pietatem tibi meã probare cõtendam. Etenim debeo humanitati tuę, nõ quantũ agnosco, sed quantũ agnosse me cupio: cupio autẽ quantũ decet. Iam quę te non decent omniũ insignia laudũ, qui tot annis, tanto studio Mathematũ abstrusa recludis, qui tanto studiosos omnes, atq; adeo me fauore cõplecti, eoq; ceu stimulo ad gloriã excitare soles. Id quod sensi tacitus, cũ interpretãdi Arati munere nos onerares. nihil ardentius, nihil maiore uoluptate unq; cœpi, & spero rem casurã nõ infœliciter, modo tu adspires porrò. Vertimus aliquantũ operis latino carmine, neq; uero quo ueteres modo, qui imitati potius ꝗ interpretati uidentur. Tu interim, dum illud absolutũ fuerit, hanc habe oratiunculam officiosi animi testem: fortasse lautiorem uoles, & magis elegantem, sed fieri nequibat, is est rerũ aceruus. Breuibus confudi plurima, & uereor ne nõ decora sit uarietas, perinde atq; id est quod Lucianus ait: κάμηλος ἐν αἰγυπτίοισιν. Vale. Tubingę.

Egregius

Gregius animi uir Plato Athenæus & sapientiæ nomine uenerabilis, in disertatione quam Erastas seu de Philosophia inscripsit, Socraten ait ingressum in Dionysii Grammatici, spectasse illic genijs elegantissimis nobiles pueros, & ex ijs fortè duos ultro ac citro contendentes: Esse quædam de Anaxagoræ uel Oenopidæ scitis controuersa uidebantur. Sic enim in ludo illi orbes pingere, flexuras ductare, uersilibus punctis finire, & artifici manu uariegatas undique lineolas imitarier. Hæc, uti solebat, penito cõtemplatus animo senex, cuidam è familiaribus puerorũ adsedit, blande illum officio cubiti admonitum scitatus: Quid hoc, quod meditentur adolescentes tanto studio & cura? Num honestũ ac magnum? Continuo iste nugari, nescio quæ, cognitu sublimia & quasdam Philosophias garrire. Socrates contra impudentiã demiratus hominis, contatur, num ergo turpe ducat id quod agit iuuentus philosophari. Aderat ibi quispiam non malus uir, is improbe dolens responsum Socrati, & autoritate tanta uiro, & de sapientiæ studijs modesta roganti, commodum interuenit: Socrati ait, mittendum hominẽ sordidum, squalentibus obrutum uoluptatibus, & indignum plane, qui cũ Philosophiæ disputatio communicetur. Prudenter ille quidem non ad omnes pertinere sacrosanctam rem, sapientiam arbitratus, ἀμύητον iure solenniũ interdixit. Idem ego propemodum acturus, num ardua res, num pulchra, num laudanda Philosophia, eos mihi auditores dari cupio, quorum ita sint affectæ mentes, ut sponte orantem sequi certent. Si quis ea barbarie, ea immanitate, ut splendore ac pulchritudine sapientiæ trahi non

possit

possit, iam relegatus esto, iam quasq; cycladas aut gyaras malis, q̃ ardentis Philosophię ultus. Neq; uero hic facundia luditur peregrina ferrugo, neq; fastus ingenij. Ipsa sese res genuina facie bonis mentibus probare solet, quo fit, ut & aperta magis ac simplex mea sit futura oratio. Artes primum dependemus administras Philosophiæ. Deinde illam ipsam quoq; si uisum fuerit, quæ maius aliquid cõmuni hominum sensu spirans, caput inter nubila cõdit: Ea est uox Dæmonij. Omnẽ isthunc locum, opinor & hoc anno, mense Iulio, concione quadam à nobis explicatũ cognostis. Hoc tum erat studio, cum è suis fontibus deriuarẽ artes, ut animi naturę ostenderem insita earum initia, scilicet hanc facem prima lux & ęuintegra mentibus humanis fœnerat. Dein ut imperiti naturæ iudices, ut abhorrentes à ueterum historijs, qui unam gentem, aut unũ fortasse Marsyan, primitijs artium dignantur. Nam ut eadem gentibus omnibus, atq; adeo omni cœlo æqui boniq; ratio, ijdem iusti fontes, sic eadem ubiq; naturæ scientia, modo par studium accedat, & ut in summa dicam, rex Iuppiter omnibus idem. Grandia hæc tum, nec ἀπροσδιόνυσα ei loco. Sed exporrigo frontem adulescentię dicturus. Quędam iucundiora, quędam etiam clariora prioribus feram in medium. At interim, si quid ab humanitate uestra, optimi uiri, pietas mea, uel à uobis adulescentes nunquam non officiosa uoluntas emereri potest, quæso non solo argumenti nomine, uerum & mea ipsius causa, pari cũ cæteris Oratoribus uestris loco pari gratia habere.

Constans & uetusta fama est, natum Ioue Mercurium, quum ad Aegypti flumina puer à Nymphis aleretur, ut erat indoles festiua, per lusum iocumq; solitum

pleraq; commentari, Deas uafricie fallere, nouas artes, noua opera miranda posteris effingere. Eximia est, quę gentibus inde aliquot inter sacra fuit Lyra, id enim fabulis callido nomē inuento proditur. Factam aiunt è concha quā forte fortuna iam in sicco destituerat Nilus in alueum regressus: Testudinē uocant notiori uocabulo. Festiuum profecto naturæ opus. Oblongula est, ut reliqua taceam, & capite quasi in orbem sinuato, ac ob id apta manibus habendo. Quod cū in ripa ludens puer obseruasset, utilem ratus ostraci figuram, adit propius, aridam cædit, sonat ea & nescio quid blandius, statim Deus arripit lætabundus, bene pulchræ rei sperans, pellem neruo culmis infigit, chordas adstruit septem, intendit chely, experitur cantu organon, αὐτοσχεδίῳ miratur, interq; manus & brachia uersat, placetq; iam non autori tantum, sed ipsis etiam Dijs nutricibus: Cœpit esse laudatū & selectis numinibus: Donatur Apollini. Nec longo post tempore Phœbus operam nauans hominum gratię, chelin dedit Orpheo muneri. Fuit ἑπτάχορδος, Homero ac Pyndaro magnis testibus, dum Orpheus Calliopæ studio de Musarum numero duas adijceret testiculas. Post Orphei fata, aiunt alij ad Musęum gnatum uenisse, alij fatidicam in Lesbon delatā, atq; inde à Terpandro in Aegiptum patriam, gratissima munera, diuinorum conscijs sacerdotibus. Ibi esse cœpit Aegypto sacra, quam pleræq; secutæ nationes, itidem coluere Mercurij chelin. Nomen inde factum syderi, Lyra, quo res ætati posteræ foret augustior. Hęc est Lyræ celebrata nobilitas tot gentibus, tot liberis. Quorsum uero hæc? quid de una sibi tantum Lyra placet antiquitas? Quæso mihi paulisper aurem commodate,

rem

rem explicabo nõ uanus. Poetica mythos uno eodemq́ iucundo inuolucro, & populari quidem, primas artium origines, primosq́ authores tenet. Mercurius Ioue natus, Iouis mens habetur ijs, qui ueteris Philosophiæ periti sunt. Lyram de testudine, non falsa mundi imagine, sic in re parua lusit natura, πολυδαίδαλον fecit, chordis ornauit septẽ: Est enim ille sacer habitus numerus. Septem hæ sunt artes, ut agam historica fide, supera desfluxæ mente, quibus omnis naturę scientia comprehenditur. Iam & præsides Musæ totidem, quæ duę reliquę septeno choro ius omnium sibi uendicãt. Ecce Dei manu fabrefactam Lyram, ecce Deum munus, Artes. Mihi uero iam de naturæ scientia, non Dęmonij uoce res est, puto q́; nostris ingenijs propria, rationis usu contingit. Ea est in oratione partim, partim in rebus. Scientia rerũ prior, sed nos uulgari more dicemus. Quæ ad sermonẽ spectant, ingeniorũ puerilium exercendi habẽtur initia. Grammatica prima, cui quoniam elementa literarũ debemus, nulla ex parte non est necessaria: quid enim attinet longius immorari palam concessæ rei, q̃ utile mortalibus repertum, literæ, ἄσβεστοι memorię custodes, popularis regulæ sermonis, ut mittam cætera. Huic accedit proxima Dialectica, subtilis differendi ratio, nam id indicat nomen literaturæ comes, complexa quicquid hoc omne, quo se aliqua uis effert ingenij: ac si licet hoc audacius paulo, sola mihi omnium mater artium haberi posse uidetur: Tantum abest, ut dignũ docto speres, ut pectus ad sapientiam formare quouis modo queas, si Dialecticon politias, uanissime omnium, quisquis es contempseris. Neq; enim ille mercium pater Oceanus tantum opum, tantum diuitiarum orbi conuehit uni-

uerso, quantum artium una cyclopediæ, Dialectica. Et attingerem ex ijs aliquot, ni passim id sonarent scholæ: at si uultis tamen, ostendam usui fuisse uel summis ingenijs. Vir animi sagax Aristoteles, ut hunc nominem, in quem opinio hominum consentiens multis iam seculis conspirauit, quæso quid præstat ubiq; uel aptius uel eruditius Dialectica? potestq; illa quasi Delphico gladio, ut omnium sensa nunquam non penitissime confodiat. Inuenit, disponit, Dialecticæ debet, ipsa enim quid quæq; res, quid cuiq; cohærens, & quo ordine, pulcherrime distinctis filis notat. Iam si Platonicos huc accire datur, quantus inter illos eminet Augustinus, qui dialexi seu Mercurij alis, ita Platonici uim animi excelsam uocant, humana superans, diuina proximus attigit. Non audio quosdam male feriatos homines, qui cum ἀγράμματοι & ἄμουσοι literas uulgo iactitent, hoc habent primum, ut à Dialecticis quàm longissime absint. Age belle ridetur hæc tota fex à Socrate, non in Gorgia tantū & Lache, sed omnibus penè disertationibus Platonis. Habet Grammatica ut docte loquaris, hęc ut uere, ut discriminatim, ut certū, ut solidum, quod enthymemata, syllogismi, theses, finitio, partitio commodū exhibent. Et syncera sunt & firma, quę in hanc aleam cōueniunt, minimeq; fucata. Dędali statuas quondam suspexit antiquitas, nō de adsciticia specie, ut Pausanias ait, sed ingenua quadam forma, cui plane γνήσιον hoc erat, admirandam referre ipso decore maiestatem, & propemodum illud melioris seculi θεῖον. Fortassis & de nostris Dialecticis tale quiddam licebit, Stoicos dico, aridi sunt ac ieiuni sermonem, fœcundi sensa: uerū hęc aliàs. Omnino de ipso sciendi amore Dialectica inter

primores

primores artium recenseri non temere solet. Quare ualeant ἀντίτεχνοι suis complicibus, τοιοῦτον τὸ βάρβαρον γένος, ut cum Euripide dicam: liberum est enim cuiq; aut bonum esse aut malum. Vos qui Philosophiæ nomen dedistis adolescẽtes, qui boni esse, qui sapere dextræ menti, qui prodesse olim Reipub. contenditis, in elementa Dialecticæ incumbite. Nullo pharmaco magis aut uegetum aut acre, nulla harmonia reddi potest ingenium elegantius. Bias rogatus, quid esset cuiq; inter prima dulce, respondit, quid proprium. Est autem uel maxime propria homini ratiocinatio, διάλεξις, contemplatio cuiusq; diligens. Iam quęso quid eo suauius? Varium Poetę Proteum fingunt, omnium sibi rerũ uultus formasq; aptantem. Quo nimirum commento intelligentiæ nostrę metamorphosin in omnes rerum species significant. Discernit autem species rerũ unica Dialectica, perpetua & inconcussa ueri scientia. Quam uellem hæc pluribus agere liceret per horam, quo magis perspicue uobis Dialectica probaretur. Sat fuerit adiecisse, Neminem à conditis literis unquam ullo sapientum iudicio, inter candidatos studiorum cuiusq; generis censum, huius expertem. Sed aurem Cynthius uellit oranti, & admonet superesse Rhetoricam. Quid uero illa? Pars Dialecticæ, quosdam argumentorum locos populariter instruens. Et de Grammatica, Dialectica, Rhetorica, Logicis artibus tantum. Chordæ illæ tres in chely symphonę, Musarum trium ludus: Polymneia, cui nomen est à memoria, literas habet. Euterpe Dialecticam, quod mira sciendi cupidine rapiantur, qui in contemplatione degunt. Melpomene forum demulcens, Rhetoricam. Quæ rerum est cognitio, pendet

omnis è numeraria, quā uocant Arithmeticam. Si enim, ut uisum Platoni, aliqua rerum prima notio inserta est natura mentibus hominum, qua liceat uti, uel ad uniuersalium contemplationū principia agnoscenda κατὰ πρόληψιν, ut doctus uir Epicurus uocat, uel ad uestigandas singularium partes, quæso quæ est alia, quàm ordinis, quàm numeri regula? qua uidetur in unoquoque, quid primum, quid extremum, quid unum, quę multa. Quæ ut non temere solent magistra ferula disci, ita natura prius percepta tenemus. Laratan aiunt, quisquis ille fuit, Pythagoræ Doctor, dixisse animam numero matrem esse, uidelicet, quo significaret congenitam numerandi scientiam animis mortalium. Et licet de puerorū rudibus ingenijs periculum facere, an non primum est, quod scire uidentur numerus, par, impar luditur, item cubus primus & postremus. Quamobrem in erudiendis pueris à numero auspicandum censet Plato, quo ex cultis ijs quæ natura insunt seminarijs, recipi cætera promptius queant. Et Pythagoras omnē philosophandi rationem è natura mentis humanę cognatoq; studio deriuans, principia Philosophiæ numeros posuit. Tum qui præstitere quondam sapientia magni uiri, τὸ ἀριθμεῖν numerare, pro philosophari dixerunt. Abenzoar nosse inquit omnia, qui sciat numerare. Et Neocli Plato quærenti, cur homo sapientissimū animal, respondit, quoniam numeros calleat. Iam quæ archana uenati maiores è pari ac impari, quæ sublimia ex uno, duobus, tribus, quatuor, quinq;, sex, septem, & rursum ex horum congressibus, dies defecerit explicare conantem. Accedunt ad numeros literæ, sortes, ænigmata, nomismata, & huiuscemodi non paucę commerciorum notæ. Nec

est ut

est ut Syros aut Phœnicas memorem uobis authores numeri. Eadem generi hominum ratio idem hoc ubiq; præstat, ut signet, discernat, iudicet, quæ usuræ ueniunt è numeraria. Sequuntur eam ponderum ac magnitudinum mensuræ, planæ, solidæq; figuræ, æqua, iniqua proportio, quæ ferè capita Geometriæ sunt. Hinc admirandæ hominum generi machinæ, ac ut Eudoxi, Archytę, Mænechmi, Archimedis, Boetij automata præterea; quantum bombarda, nostrate inuentum, bellicis contulit? Addo Plasticen, & quę nascitur è perspectiuis Picturam, utrunq; ciuitatum uel pulcherrimum ornamentū. Huius generis sunt celandi, scalpendi artes, & inter eas Calcographica, æreq; Germanorum scribendi formulæ. Hic artium nexus, hæc origo mechanicon duabus principibus artibus Arithmetica & Geometria, hic usus est utriusq; per tot manuarias operas. Quod si ad animū transferas, Dij boni, quæ suauitas, quod nectar offundetur contemplanti, imò quæ lux sese ex illo rerum chao aperiet? isthæc mentem sensilibus hærentem, auellit seducitq; ad intelligibilem æternamq; naturam. Sic Plato ἀριθμεῖν philosophari, & θεὸν ἀεὶ γεωμετρεῖν cōmodum afficta notatione dixit, id est, semper æternam ueri naturam intelligendo uersare. De Arithmetica Geometriaq; obiter: in colophone ac fastigio artium, Musica & Astronomia locantur. Age quid Musica laudatius? elegantis ea harmoniæ ratio, siue organicam, siue naturalem uelis. Insignis utraq; honore poematū, id quod alia sum acturus oratione. Plerisq; gratior Musica orbe artium aliarum, quod hęc ad contemplationē pariter moresq; conferunt. Erigunt aliæ ad cœlestia mentes nostras, hęc una cœlo superos ad humana deducit: quo argumento

ueteres

ueteres arbitror musica signa passim Deum statuis appendisse, quasi illis Dij conciliati nobiscum uersentur. Confert moribus, ꝙ nulla res familiarior tranquillandis animantiū affectibus. Scitis de Orphei Lyra quid: & quæ Pythagoreę gentis instituta fuerint, ὠδαῖς χρῆσθαι πρὸς λύραν. Ex ea factiōe Clinia celebris uir, modestissime usus disciplina magistri, quoties animo turbabatur quacunq; causa, statim ad Lyram properabat: rogatus aliquoties, quid hoc? nihil respondit præter hanc uoculam πραΰνομαι. Atq; hi sunt proprie Musarum soni, qui ad honestam uitæ constitutionem, qui ad uirtutem pertinent: Succedunt Musicę saltatorię artes, Arcadum inuenta, sed longior est res, q̃ à nobis agi modo possit. Reliqua cyclopedię Astronomia est, numeros, magnitudines, motus, harmoniam, id est compagem superi atq; inferi orbis, dimensa, syderum effectiones ac influxum complexa, Medicinæ parens, fati conscia. Arithmetica, Geometria harmonica ancillarijs disciplinis communiter utitur. Longius hanc quadruuij seriem duxissem, sed hora deficimus, agitq; rem eam publicis scholis quotidie Iohannes Stoffler Philosophus, autoritate, fide, literisq; Mathematum uenerabilis. At hæ quatuor artes, quatuor item in Lyra Mercurij chordulæ, suum quæq; stridens, prima se Terpsichorę debet, ordinis ac numeri artifici, habet enim à choris nomen Dea. Secunda Thalię, quoniam floreat exculta γεωμετρῶν commodis uita. Musicam Erato iucunda regit affectio. Eminet inter socias clarissima in Homericę Dianę modum Vrania, principem astrorum scientiam decora referens. Septem chordas numerari adulescentes audistis, nec discretę Lyra uoces redduntur, plures quatuor, tres ora-

tionis funiculi communes quadruuio. Quatuor aliæ chordæ rebus suis discrepant. Non confingo licenter hęc auditores, ut illi Atticorum κορoπλάθοι: Platonicis quoq; ueteribus ratio sapiendi talis fuit, autore Plutarcho. Et de quaterno Lyrę systemate quę disputaui, Terpandri sunt, ait ille:

ἡμεῖς τοι τετράγηρυν ἀποστέρξαντες ἀοιδὴν
ἑπτατόνῳ φόρμιγγι νέους μελεδήσομεν ὕμνους.
Septena iam forte chely noua carmina uatem,
Quatuor & distincta modis panxisse iuuabit.

Iam ne, quę Mercurij sit Lyra tenetis, quot chordę, quot artes? Et Musas artium præsides appellare sum solitus. Illę uero quid? Congenitus hominum animis ardor & strenua sciendi cupido. Testis antiquissimus uates Orpheus, qui Musas hymno canens, inquit:

πάσης παιδείης ἀρετὴν γεννῶσαι ἄμεμπτον
θρέπτειραι ψυχῆς, διανοίας ὀρθοδότειραι.

Hoc est, si uenerandam Orphei maiestatem carmine licet nostro imitemur:

Munera uestra Deę uirtus & gloria uerax,
Quasq; artes agit humanæ uis feruida mentis,
Vos animi dulces etiam ueneramur alumnas
Aeternum recti quibus insevistis amorem.

Censæ artium numero Musæ septem, duæ supersunt, Cleio & Calliope, quibus æquum in omnes literas ius: historię Cleio, Calliopen poemati pręficimus. Omnis generis scripta usurpant historia & poema, nec alij maiori fruge opera'ue leguntur authores, quam Historici ac Poetæ. Adulescentes animos è uulgarium studiorũ sorde euellunt, locoq; referunt excelso, iam uiris digna spirantes. De Artibus hactenus, quæ organa sunt, & quasi

quædam præludia magnę illius Dijs genitæ sapientiæ, quibus instructæ mentes hominum, Dei numen cœlis demissum excipere queant. Nec fas puto de illa plura commentari, quisq; secum bonus uir anxie cogitet, quæ illi γνησίη ἐλύμπτοιο, ut Callimachus ait: Ipsa est quæ in medio artium choro cõmunis omnibus desidit, o initiũ rerum certa scientia. Sic Apollinem prudens antiquitas in medijs Musis pinxit uniuersitatem omnem cithara temperantem, ut est apud Orpheum:

πάντα πόλον κιθάρῃ πολυκρέκτῳ Ἀρμόζᾳ.

Capita artium, nomenq; τῆς σοφίας, ut licuit, breuissime attigi, nõ in hoc uersatus, ut magnifice laudarem. Egregie nobilis pictor Timanthes Cyclopem in tabula, ut ferunt, breuicula dormientem delineauit, eius cũ esset magnitudinem expressurus, iuxta Satyros thyrso pollicem monstri dimetientes fecit. Quomodo nos angustis ingenijs homines ingentia molimur, Philosophię laudes, nec ferè nisi dormientis sapientiæ oras cõtingimus. Equidem cum temperarem mihi à laudibus, quas multi multas ineptissime effutire solent, hoc egi tantum, ut q̃ honestæ res essent artes, quippe sacræ, intelligeretis. Tum ut admonerem iuuentutem, easdem Musas esse, quas hodie uocant artes. Proba ratio est, cur uelim adulescentes hoc omnes rectissime norint. Passim prostant Musę in poematis, uitio indoctorum interpretum, qui rem multo dignam studio negligunt, & quantum conijcio, iuuentæ operas uani distinent. Idem Mercurius est pueri, qui animus nobis, ὁ ἦντος ὅτι ὀρσοφαῖος. Eadem Musæ, deinde & eadem chordę, quę artes, animi cum habitu suo consonantia, Lyræ harmonia. Iam quis est è uobis, qui non harum rerum honestate capiatur? Conueniebat

ueniebat fortassé ut inhortarer uos ad uirtutem, sed ue= stra iam sponte currentes. Agite exempla uobis magno, rum hominum, qui me circumsidunt capite, agite inten ti spem patriæ longe pulcherrimã, ante oculos, ipsumq; animi sensum ponite, quo nihil esse optandum uobis, nihil contendendum, præter honestas literas, preter uir tutem cognoscatis. Nullis delicijs, nullo errore homi= num, regia uia excedite: nulla uos cupido auellat infa= mis à uirtute. Infamem adpello, quæ aliena sit à studijs literarum, atq; ab ijs, quibus addicti sacris omnes estis. Eleganter admonet dialogo Lucianus, qui fluctus illi abhorrentes à uirtute Musisq;: eum quando Caspar Curter, bonorum studiorum amantissimus iuuenis, La tinum fecit, haud grauatim referã. Iucunda est fabula. Sic enim Venus natum compellat: Quid ò Cupido cæ teros Deos subegisti omnes, Iouem, Neptunum, Apolli nem, Iunonem, matremq; ipsam me, sola uero absti= nes Pallade, ac aduersum istam nulli facularum ignes, uacua telis pharetra, tu deniq; inermis arcu pilisq; cares? CVP. Pertimesco ipsam mater, horrenda est enim, ac torua aspectu, admodumq; uirilis. Itaq; quoties inten= tõ eam arcu iaculoq; peto, cõcussa me galea excutit, ex= terret, caduntq; manibus continuo sagittæ. VEN. An non erat hac Mars formidabilior? & hunc tamen armis spoliatum expugnasti. CVP. Imò ille lubens me reci pit, inuitatq;. Minerua uero obductis superciliis obser= uat semper. Ad eam si quando aduolaui temere, faci= bus aduolutis, ait ista: Per Iouem, si me puer adortus fueris, te transfodiam, aut arreptum pede in tartara con ijciam, uel ipsa te dilanians discerpam. Tum acribus in tuetur oculis, & circum pectus gestat imagiunculam

adhortatio ad studia

Cupido pti= mescit palla= dem.

 quandam

quandam uiperis capillorum uice comatam. Hanc ue-hementer equidē formido, perterret enim me, fugioq; quoties adspecto. VEN. At qui Mineruam quidem metuis, atq; huius gestamen gorgona, qui Iouis fulmē non expauescas? Dein autem Musæ cur nullis queunt abs te uulneribus confici, suntq; quod aiunt, extra tela, num galeas & hæ incutiunt, aut gorgonas obijciunt? CVP. Ipsas ego reuereor mater, castæ sunt, & semper aliquid curę molientes, cōtinuo cantu occupatæ. Sæpe igitur adsum illis suauitate carminis delinitus. VEN. Sinito & illas, quod uenerandę sint scilicet: Dianam cur non uulneras? CVP. In summa nequaquam possibi le est adsequi eam, semper per montes fugientem, quin illa suo quodam flagrat cupidine. VEN. Quo gnate? CVP. Venatu quidem ceruorū ac hinnulorum, quos insectatur ut capiat, ac iaculo figat, ac prorsum tota rerū eiusmodi studio tenetur, tametsi fratrem eius iaculo po tentem, ac eminus ferire solitum. VEN. Scio gnate, sæpenumero arma expertum tua. Hæc fabula est pro-futura moribus uestris, si frequentem animo agitaueritis: Sic enim & nugę seria ducent.

Dixi.

Sermo

SERMO HABITVS APVD IVVENtutem Academiæ Vittenbergensis, de corrigendis Adulescentiæ studijs, Authore Phil. Mel.

EXIMIA PIETATE AC DOCTRINAE uiro, Domino Othoni Beckman, Iurisconsulto, Canonico Vuitenberg. Philippus Melanchthon D. S.

On parum refert ad uitæ tuendæ rationes, quo genere literarum rudis ætas initio formetur, cum ob alia multa, tum hoc maxime, quod nihil efficacius est ad mutanda ingenia, moresq; hominum literis: Nam ferè semper talis est unusquiq;, qualem studia faciunt. Nec mihi bonę literæ, nisi quæ mentis bonæ sunt, uidentur. Itaq; præstat optimis iuuentutem erudiri, mores enim optimos optimę literæ conferunt. At uideas hodie passim in Germania tale quoddam genns iuuenilium studiorum tractari, quod non modo sit ad omnem reliquam uitam inutile, sed omnino etiam perniciosum. Etenim deserta pædeia quibus nescio nugis ingenia cæterum fœlicia occupātur ac franguntur, Philosophiam ipsi uocant. Non hoc dico, quo à Philosophia studiosos auocem, sed hunc philosophandi ordinem ac ductum nō probo. Nec enim angustis adeo finibus circunscripita est Philosophia, ut philosophari nihil aliud sit quàm nugari. Maxima eius pars contempta iacet, ea ui-

delicet, quæ sola humanitatis nomine maioribus nostris digna uisa est. Adulescens quispiam ad Xenocratē adductus, percipiendę Philosophiæ gratia, cum nondum quidquam cyclicorum attigisset, sapientiæ sacris prohibitus est. Sic enim ait Xenocrates:

Οὗτος τῆς ἐμῆς πόκος οὐ κναφθήσεται.

O nos fœlices, si recta studia deum fauore renascantur, quæ iam ferè caput exerere in Saxonibus cœperunt. Proinde iuuentutem nostram sermone nuper habito inhortatus sum, ut ad bonas literas lętis animis adspiret. Atq; hoc unum egi paucis, ut intelligat quænam sit Barbaricorum, quę bonorum studiorum ratio. Neq; dubito, cui satis utrunq; genus cognitum est, conaturum totis uiribus, ut ea parte præstet, quæ & optima est, & ab optimis probatur. Quæ enim uesania fuerit, immenso labore, cura, nugas emere? Orationem tuo nomini Otho doctissime dedico δόσιν ὀλίγην τε φίλην τε. Debemus enim tibi, quicunq; literas profitemur, atque adeo ego multis sanè nominibus, quem pluribus quotidie soles officijs cumulare. Hoc igitur munus qualecunq; est, si de animo ęstimes meo, amplissimum ac plucherrimum accepisti. Vale. Vuittembergæ Mense Octobri, Anno 1518.

Næ ego

AE ego plane uideat impudens, atq; mei prorſum oblitus, in hoc cœtu Mag. D. Rect. Eximij Principes Academię dicturus, quem cum aliàs & ingenium & umbratile ſtudiorum genus ab huiuſmodi theatris, & hac plauſibili Oratorum quaſi curia arcet, abſterrere modo cum primis rei quam acturus ſum difficultas potuit, ni mecum pietas in recta ſtudia, tum officij mei rationes inhortentur, quo bonas literas ac renaſcentes Muſas, quam quòd maxime commendatas uobis uniuerſis uelim. Illarum enim cauſam ſuſcepi tutandam, aduerſus eos, qui uulgo ſibi in ſcholis doctorum titulos ac premia, Barbari barbaris artibus, hoc eſt, ui & fraude arrogarunt, & hactenus ferè maliciosis ingenijs homines retinent. Germanicam iuuentutem paulo ſuperioribus annis alicubi conatam in hoc fœlix certamen literarum deſcendere, iam nunc quoq; non pauci, uelut è medio curſu, commento pluſquam Thracio, reuocant; Difficilius eſſe ſtudium literarum renaſcentium, quàm utilius: Græca à quibuſdam male feriatis ingenijs arripi, ac ad oſtentationē parari: Dubiæ fidei Hebræa eſſe: Interim à genuino literas cultu perire: Philoſophiam deſertum iri, & id genus reliquis conuicijs. Cum iſto grege indoctorum congreſſuro, quis non intelligat uel Herculi non uno Theſeo opus eſſe? Adeo ſuſcepto negocio non parum æquo dicar audacior. Vt interim ſileam uix poſſe hanc à me prouinciam adminiſtrari, citra modeſtiæ periculum, qua diſpeream, ſi quid unquā rerum humanarū prius duxi. Ardeo enim amore recti, & quum ſtudia ueſtra uehementer iuuari adoleſcentes cupiam, fiet ut quędam liberius quàm iſti uolent, dicam. At

quando

quando me huc siue ratio (ita enim uideor mihi) siue casus aliquis impulit, uolo hanc mecū, Clarissimi uiri, causam habere uos cōmunem, quorum industria, consilijs operaq; fit, ut passim à situ & squalore adserantur literæ, natiuumq; nitorem ubiq; recepturæ sperentur. Placuit igitur paucis commonere iuuentutem illustris Academiæ nostræ, ut quantum ad summam præclari instituti uestri attinet, intelligat, quæ sit renascentium studiorum ratio, quæ illorum quæ Barbari maiores nostri è Scotis in Galliam, è Gallijs in Germaniam inuexerunt, ut ordine ac ductu generis utriusq; cognito, ipsi iudicetis, utrum maiore commodo, periculo minore, liceat amplecti. Adq; id hoc omnis oratio mea incumbet, uti spem uobis elegantis literaturæ (de Græca & Latina loquor) faciam. Scio enim in ipso iam uestibulo plerosq; nouitate rei, si nō deterreri, certe angi. Præstabat autem orationis argumentum, & quasi filum, ab ipsis studiorū fontibus, & omnium seculorū literatis institutis ducere: sed ea scenę alterius erunt. Iam quod attinet, breuibus Barbara studia cum synceris committam, docebo quibus auspicijs Latina discenda sint, & Græca tentanda. Interim quæso dicentem benigni audite, id quod à uobis uel singulare meum erga uos studium, uel ipsa literarum dignitas impetrabit.

Annis ab hinc opinor octingentis, orbe prope uniuerso à Gotthis commoto, & à Longobardis deuastata Italia, simul cum Romano imperio Romanę literę sunt intermortuæ, quod unà belli furor & bibliothecas exciderat, & Musas ocio, ita ut fit, negato extinxerat. Scitis enim q; non conueniat cum sapientiæ studijs, atq; adeo ciuilium rerum cultu Marti, quem fingit Homerus noster cum

ſter cũ Pallade acerbis odijs conflictantem, μαινόμενον, ut ipſe ait, τυκτὸν κακόν, quo fere tempore Gregorius, quem iſti Magnũ, ego præſultorem καὶ δαδοῦχον Theologiæ pereuntis uoco, cæterũ eximia uir pietate, Romanam Eccleſiam adminiſtrauit, & infœliciſſimi ſeculi caſum, quoad potuit, docendo ſcribendoq́ ſuſtinuit. Sub id ætatis nemo, ut uidetur, noſtrorum hominum fuit, qui aliquid inſigne ſcriptum ad poſteros dederit. Verũ hactenus in Scotis atque Hibernis literas diuturna pax aluerat, clarebantq́ hi cum alijs quibuſdam, tum maxime uenerabili Beda, Græce & Latine haud uulgariter perito: adhæc in Philoſophia, Mathematicis, ſacris ſic erudito, ut cum uetuſtis quoq́ conferri poſſet. Interim frigebat Italia, frigebat Gallia. Germania ut ſemper armis q̃ literis inſtructior erat, eaq́ tum potiſſimum in Italia ſæuiebãt: nondum enim uniuerſa Chriſtum profitebatur. In hunc rerum ſtatum Carolus natus, cum fines Romani imperij pacaſſet, ad inſtaurandas literas animum adiecit. Nam & ipſe præter multarum rerum cognitionem, pleraſq́ diſciplinas, quæ ſcholis debent, expeditas & compertas habebat. Alcuinum ex Anglia in Gallos duxit, quo authore, Pariſij literas profiteri cœperunt, auſpicio certe læto. Nam puræ adhuc erant, & accedebat Græcarum rerum mediocris peritia. Ea nobis ætas Hugones, Richardos, & alios non peſſimos ſcriptores ædidit. Philoſophia, non uti nunc, ex Ariſtotele petebatur, ſed totam ſibi adſeruerant Mathemata, quæ magnæ curę tum literati omnes habebant, id quod indicant ueteres Monachorum diui Benedicti bibliothecæ: è quibus nemo clarus extitit, qui non opere Mathematico ſit eruditionem ſuam egregie teſtatus. Deinde

M uſu res

usu res acta est, incideruntque homines quidam, siue libidine ingeniorum, siue amore litium ducti, in Aristotelem, eumque mancum, & lacerum, & qui alioqui Græcis obscurus, κατὰ τὸν λοξίαν similis uidetur, Latine sic redditum, ut etiam Sibyllæ furentis coniecturas exerceret: Huc tamen incauti homines impegerunt. Sensim neglectę meliores disciplinę, eruditione Gręca excidimus, omnino pro bonis non bona doceri cœpta. Hinc prodiere Thomæ, Scoti, Durandi, Seraphici, Cherubici, & reliqui proles numerosior Cadmea sobole. Accedit insuper, quod non solum cõtempti ueteres studio nouorum, sed omnino si qui in eam supererant ætatem, ceu in Lethen ablegati perierunt, ut dubites num alia rearguтiarum authores plus nocuerint, quàm qui uecordes tot millia ueterum scriptorum ad internicionem usque aboleri passi sunt. Talibus deinde semel iuris diuini ac humani potestas facta est, ex horum decretis iuuentus erudiebatur. Proinde in scientiam Iuris ac rem Medicã pariter posthac sæuitum est: Oportebat enim similem præceptoribus discipulum esse, ut aiunt uulgo κακοῦ κόρακος κακὸν ᾠόν. Hæc ratio studiorum annos circiter trecentos in Anglia, in Gallijs, in Germania regnauit, ut ne quid interim dicam immodestius. Quàm perniciosa, conijcere licet propemodum ex his quæ dixi, atque ut plane intelligatis, animum aduortite. Primum, desertis ueterum disciplinis, quando audax ista commentandi & philosophandi ratio inualuit, simul Græca contempta, Mathematica deserta, Sacra negligentius culta sunt. Quo malo, quæ sæuior pestis esse potuit? Certe nulla uulgarior unquã fuit. Nam cum ad eam usque ætatem, & Philosophia tota Græca fuisset, & sacrorum La-

tinæ

tinæ literæ, præter Cyprianum, Hilarium, Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, nullæ insignes extarent, & Græcorum usum uernaculum sacra Occidentis magna ex parte eatenus habuissent, fieri non potuit, quin Græcis contemptis, unà quidquid commodi studijs humanis Philosophia confert, confert autẽ longe plurimũ, deinde cura sacrorum sensim interiret. Hic casus uerę Christianos Ecclesię ritus ac mores, ille studia literarum labefactauit. Aequius forsan alterius ruina ferri potuit. Nam & lapsantes literas, incorrupti Ecclesię ritus, facile instaurare poterant, & bonis literis, si quæ saluæ mansissent, liberum erat, ruinosos Ecclesiæ mores corrigere, animos hominum iacentes excitare, confirmare, & in ordinem cogere. At uero siue fato, siue nostro uitio euenit, simul bonę literę nõ bonis, prisca pietas ceremonijs, hominum traditionibus, constitutionibus, decretis, capitulis, extrauagationibus, glossis δευτερώτων mutata est. Neq; retulit quod Nicena Synodo Patres tam prudenter cauerunt, τὰ ἀρχαῖα ἔθη κρατείτω. Audacius hęc uideat alicui, quam ex usu uel ætatis uel studiorum meorũ: uerũ, ut sic dicam, res uestrę, ingenui iuuenes, postulant. Nam ut quidam segnius cum bonis artibus in gratiam redeant, nimirum in causa est, quod nondum quisquã eos libere admonuit. Iam igitur cognoscite, quęnam sit illa Barbarorum commentandi ratio, quæ è quibus manarit fontibus audistis. Artiũ genera omnino tria sunt, λογικὸν, φυσικὸν, προτρεπτικόν. Logicum uim omnem ac discrimina sermonis tractat, & cum per ipsum in illa superiora fit iter, primum formandę pueritię rudimentum est, literas docet, proprietatem sermonis aut regulis adstringit, aut collatis autorum figuris, indicat quid

Latini theologi

Nicena Synodus

obserues, id quod ferè Grammatica præstat. Deinde cum paulo progressus fueris, iudicium animis comparat, quo metas rerum, ortus, fines, ductum, sic agnoscas, ut sicubi quid inciderit exacte tractandum, omnia quę ad institutum pertinent, quasi in numerato habeas, & artis adminiculis ita sensus auditorum capias, ut dissentire temere non queant. Hę partes illius sunt, quam nos Dialecticam, alij Rhetoricã uocant: Nominibus enim uariant authores, quum ars eadem sit. Atq; hic docendi ordo quondam fuit, quum uigerent adhuc literę, donec in bullatos quosdam Magistros incidimus, qui scitis qua mole commentariorum Grammatica primum oppresserant. Sed quando ea reuixerunt, de Dialecticis uideamus, quę adhuc ex Tartaretis, Bricot, Peruersore, Eckijs, Copulatis bursę montis, Exercitijs taurinis & caninis, & alijs huius farinæ petimus. Licet hac parte mihi liberius agere, nam & ijsdem ego annos iam sex perpetuos pene detritus sum. Et quum rem probe meditatam habeam, non erit difficile mihi suis eam coloribus pingere, ac declarare, nõ esse διαλεκτικὰ, quę isti amusi, inscitiæ Magistri profitentur. Primum Dialectica, ut dixi, methodus quædam est omnium quęstionum compendiaria, διαιρετική τε καὶ διακριτική: qua constat ordo & iudicium cuiusq; rei tractandæ, ut in quoque uideamus, quid, quantum, quale, quur, quomodo: Si simplex sit, sin complexum, uerum ne an falsum. Simplicium discrimina, notionesq; isti per loca senta situ cogunt, noctemq; profundam. Complexorum doctrinę, quas tenebras nõ offuderunt argutijs? Quales sunt: Genus est species, Nullus & nemo mordent se in sacco, Parisijs & Romæ uenditur piper. Arcent foro suo quę non

assequun-

assequuntur. Librum κατηγοριῶν aiunt Dialecticę tabu lis non censeri, quum inde omne artificium inuenien= di, ceu è fonte fluat, & κατηγορίαι nō sint nisi μέθοδος quędam simplicium. Et hic argutantur: Num singula genera generaliss. realiter (ut uocant) discrepent, atq; de eo nondum inter Scotistas ipsos conuenit, multo mi nus cū factionis diuersæ nominibus. Analytica poste= riora, cum sint disponendi series, ac ut Simplicius Peri= pateticus ait, canon ac amussis artificiosę disputationis inter Metaphysica nostri retulerunt, Nempe quo rem per se non admodum difficilem, ac mire utilem studijs honeste tractandis, & difficilem & inutilem redderent. Hoccine est illud docere quod iactant? Hæccine sunt si ne quibus pensum arti cuiq; suum reddi nequit? Hęcci= ne sunt, quæ tam splendidis Philosophię titulis auctio= nantur? At quanto minoris didicissent recte sapere, q̃ desipere. Sed cohibeo animum, ne quem uel bonorum nimia libertas offendat. Vos à me adulescentes hoc unum agi putetis, utilius quàm quod olim tractabant, studium uideri renascentium literarum. Equidem ali= quot noui recti iudicij uiros, quibus cum sæpe rem ean= dem contuli, prorsum nostræ sententiæ, omnibus cal= culis adstipulantes. Amicus mihi quispiam est non uul garis, sub quo primum puer pręceptore in Sueuis Tubin gę, Dialecticis merui annum unum aut alterum, hacte= nus ut fratre semper familiariss. usus, Franciscus Stadia= nus, eruditione ac uitę genere tali, ut à bonis ac doctis omnibus certatim diligi mereatur: Is Analytica poste= riora Sueuicę iuuentuti anno superiore pręlecturus, à no bis Themistij libellos, quos Latine reddidit Hermo= laus, accepit. Addidi quędam è Philopono transcripta,

neq; enim Græca omnia satis mihi probantur. Admonui insuper illic ab Aristotele Rhetorica doceri. Legit, relegitq;, & quo est iudicio, protinus ad scopum aduortit animum, ibi re penitus cognita, & pro fœlicitate ingenij sui aucta illustrataq;, tot notabilibus, acceptionibus, distinctionibus exauctoratis, causam integram, ueluti recuperatorio iudicio restituit, scholę simpliciter ac candide summam rei τὸ ἄλφα καὶ ω traditurus. Ad hęc male precatus nugis, obnixe à me contendit, Aristoteli purgando socias manus adijcerem: Conaturum omnia sese pro uiribus, uti artium elementa uindicta Barbarorũ liberarentur. Primi nominis studia, à sordibus recipi non posse, nisi purgatis adolescentię rudimentis. Id fere quenq; in summis posse, quod in infimis assueuerit. In summa, omnia sibi de grandioribus polliceri, si exercendę ineuntę ratio melior iniretur. Placuit amici consiliũ, & negocium unà literarium suscepimus, Dij reliqua secundent. Nunc quęso uos quanti facitis huius uiri iudicium, cum in alijs disciplinis οὐ πάρεργως, tum in hoc genere summa cum laude annos opinor decem uersati? Hoc egero uobiscum teste, atq; eo sanè iurato, non esse in his uulgatis stromatis, quod probari cuiquam pręter personatos quosdam professores, γαλλὸς μᾶλλον ἢ φιλοσόφους, queat. Iratas habeam Musas, ni hęc ita damnem, ut pro eis meliora fœliciora q; uos amplecti uelim. Alioqui liberum per me cuiq; fuerit, quorsum uel usus uocat, uel ingenium trahit sequi. Sat scio nullum fuisse seculum, neq; Gręcorum neq; Latinorum, quod non sic egregie nugatum philosophando, ueteres aliquanto q̃ noui fœlicius. Quare afferas ad ea studia, oportet, animum acrem & curam, deinde Magistrum adhibeas boni iudicij

ni iudicij, qui seligat quænam & quatenus discenda sint. Dolet enim sanis esse qui persuaserunt sibi, nisi hęc nugalia didicerimus, non fore ex usu, quidquid studiorum affectemus. Modestus uir Socrates erat, qui cum opinione sapientię uulgo coleretur, dicebat, hoc unum se scire, quod nihil sciret: illi contra hoc unum nesciunt, quod nihil sciunt. Atq; utinam fœliciter eos aliquando ἑρμῆς ὁ λόγιος uirga sua demulceat ut expergefiant, ut desipere se agnoscant. Vt euagarer longius, ipsa me rei indignitas perpulit. Volo enim fidem studiosis factā, aliud quoddam literarum genus utilius esse, quàm sit quod Copulata iactāt, atq; hęc in Rhetoricis nostris longius. Quin uideamus, & hoc facile ne sit, hac enim se commendatione diuendunt: quasi uero angustis adeo finibus contenta uirtus esse debeat, ut quod cuiq; procliue sit aggredi, continuo idem honestum sit. Quantum ætatis homini datum est, nedum adulescentiam, insumunt, ut Euripos omnes, sic enim Nazanzenus uocat, Aristotelicos exhauriant, id quod nescio an unquam alicui cōtigerit. Subinde enim quod exhauritur influit, fœlicius id quidem quàm quod de Danaidum dolijs ferunt. Adde quod cum se ueri scientiam meditari gloriantur, plurimū operę fallaciis nectendisq; dolis lingue nauant, ut festiuiter ludit Isocrates cū ait: Οἱ προσποιούμενοι μὲν τὴν ἀλήθειαν ζητεῖν, εὐθὺς δ' ἐν ἀρχῇ τῶν ἐπαγγελμάτων, ψευδῆ λέγειν ἐπιχειροῦσιν. Deinde ex tot factionum diuersis opinionibus, uix unam aut alteram, quę sibi constet, reperias. Solent enim, ut ex ueteribus Theologis quidam primi nominis dixit, in omni humano dogmate falsis uera, ueris falsa misceri, καὶ τοῖς ἀληθέσι πολλοῖς ψεύδεσιν ἐγκεκρύπτεσθαι, ut Dionysij uerbis utar.

Ibi uero

Ibi uero quanto agas negocio, quibus auditorem perfu-
gijs trahas, dum sententię Doctoris inter se conueniant, nimirum ut candida nigris: at nil refert, cadat, an recto stet fabula talo, modo clamatum sit fortiter. Quanto satius erat hic uel τὸ ἐπέχειν nouæ Academiæ amplecti. Vereor ne molestũ sit uobis audire tam inconditas nugas, alioquin exemplis hęc comprobarem non paucis. Interim partium studijs disceditur, aluntur odia, friget humanitas, & cum à literis nihil abesse debeat longius rancore, nam communia erant Musis & Gratijs quondam sacra, horum studia, quęcunq; sunt, uel sola nutrit inuidia. Sic imbuti, quum ad sublimia, Theologiam, Iuris scientiam, aut rem medicam, effœtis iam annis pedem mouent, quid aliud defectis ingenij uiribus, quàm quod in ludo consueuerunt, agant? Nugantur ergo bis pueri senes, quanquam si cui paulo fœlicior est genius lusisse pudet, sed nõ incidere ludum. Porro uobis Adulescentibus uestram gratulor fœlicitatẽ, quibus benignitate optimi ac sapientissimi Principis nostri Friderici, Ducis Saxoniæ, Electoris, contigit longe saluberrimis eruditi: fontes ipsos artium ex optimis authoribus hauritis. Hic natiuum ac syncerum Aristotelem, ille Quintilianum Rhetorem, hic Plinium tantum non ditissimũ pædιας, ac ueluti quoddam copiæ cornu, ille argutias, sed arte temperatas docet. Accedunt sine quibus nemo potest eruditus censeri, Mathematica, item Poemata, Oratores, professoribus non proletarijs. Hęc si cognoueritis quo ordine tractanda sint, certo scio, & facilia, & admirandi profectus uidebuntur. Puerilia studia quę appellant προγυμνάσματα, Grammatica, Dialectica, Rhetorica eatenus discenda sunt, qua ad dicendũ ac iu-

dicandum

dicandum instructus, fastigia studiorum nõ temere affectes. Iungendæ Græcę literæ Latinis, ut Philosophos, Theologos, Historicos, Oratores, Poetas lecturus, quaqua te uortas, rem ipsam adsequare, non umbram rerũ, uelut Ixion cum Iunone cõgressurus, in nubem incidit. Hoc quasi uiatico comparato, per cõpendia κὴ ἐυπετῶς, ut Plato ait, Philosophiam accede. Nam in ea sum plane sententia, ut qui uelit insigne aliquid, uel in sacris, uel foro conari, parum effecturum, ni animum antea humanis disciplinis (sic enim Philosophiam uoco) prudenter, & quantum satis est, exercuerit. Nolo autem philosophando quenquam nugari, ita enim fit, ut communis etiam sensus tandem obliuiscare. Sed ex optimis optima selige, eaq; cum ad scientiam naturæ, tum ad mores formandos attinentia. In primis hic eruditione Græca opus est, quæ naturę scientiam uniuersam complectitur, ut de moribus apposite ac copiose dicere queas. Plurimum ualent Aristotelis Moralia, Leges Platonis, Poetæ, atque ij sane, qui & optimi sunt, & in hoc legi possunt, ut animos erudiant. Homerus Gręcis fons omnium disciplinarum, Vergilius ac Horatius Latinis. Necessaria est omnino ad hanc rem historia, cui si ausim, me hercle non inuitus uni contulero, quidquid emeretur laudum uniuersus artium orbis. Hæc quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non, plenius ac melius Chrysippo & Crantore dicit. Hac nulla uitæ pars, neq; publica, neq; priuata uacare potest. Huic administratio rerum urbanarum domesticarumq; debet. Ac nescio an minore incommodo mundus hic noster sole, animo uidelicet suo cariturus sit, quàm historia, ciuilium negociorum ratio. Consensu maiorum nostro-

rum celebratum est, Musas ex memoria natas esse. Eo, ni fallor, significatum, ex historia omne artium genus manare. Complector ergo Philosophiæ nomine scientiam naturæ, morum rationes, & exempla. Quibus qui recte imbutus fuerit, ille uiam sibi ad summa munijt. Causas acturus habebit unde diuitem rerum ac amplam orationem condat: Ciuitatem administraturus, unde æqui, boni, iusti formulas petat. Nimirũ hæc Philosophiæ commoda Demostheni clarissimo Oratori uisa sunt, quur tam accurate eam adulescenti cuidam commendarit: νόμιζε δὲ. reliqua ipsi in Erotico legite. M. Cicero nusquam non dedit Philosophiæ primas, & audistis opinor, quid ille in comparatione Seruij Sulpicij, & Q. Sceuolæ Iurisconsul. quendam σοφὸν Romani cognominarunt, admirati uberẽ in eo Philosophicarũ rerũ scientiã. Verũ quod ad sacra attinet, plurimũ refert quomodo animũ cõpares. Nam si quod studiorum genus, sacra profecto potissimũ ingenio, usu & cura opus habent. Est enim odor unguentorũ domini super humanarũ disciplinarum aromata: Duce Spiritu, comite artium nostrarũ cultu, ad sacra uenire licet. Sicut ad Herculianũ Synesius scribit: ἐῤῥωμένως ξυνθυμῶς διὰ βιώσης φιλοσοφία χρώμενος ἐς τὸ θεῖον ποληστεύση ἀξιαστάσε. Id si cui non uidetur, cogitet præter cætera & orichalcũ à Tyrijs in templi Solymi fabricam collatum esse. Itaq; cum Theologia partim Hebraica, partim Gręca sit, nam Latini riuos illorum bibimus, linguæ externæ discendę sunt, ne ueluti κωφὰ πρόσωπα, cum Theologis agamus. Ibi se splendor uerborum ac proprietas aperiet, & patescet uelut intra meridiana cubilia uerus ille ac genuinus literæ sensus. Proxime cum literam percepimus, sequemur

quemur elenchum rerū. Facessent iam tot frigidę glossu læ, concordantiæ, discordantiæ, & si quæ sunt aliæ ingenij remorę. *Atq;* cum animos ad fontes cōtulerimus, Christum sapere incipiemus, mandatum eius lucidum nobis fiet, & nectare illo beato diuinæ sapientię perfundemur. At cum in uineis Engaddi cyperum legerimus, occurret sponsus saliens super montes, & transiliens super colles, ductos in palatia Eden בשמן תורק succo liquido, fragrante, impios animos difluente inunget, ac morte osculi dignabitur. Illius membris inserti uiuemus, spirabimus, uegetabimur, Sion contemplantes, & silentio κρυφιομύσῳ Salem adorantes. Hic cœlestis sapientiæ fructus est. Eam igitur q̄ purissime non interpollatam nostris argutijs colamus. Id quod cum aliquoties inculcat Paulus, tum in Epistola ad Titum sedulo à Christiani hominis doctrina exigit, ἀδιαφθορίαν integritatem, hoc est, ne lubrica sit fides. Deinde σεμνότητα mundiciem, hoc est, ne alienis literis improbe sacra contaminemus. Opinor quod futurum sciebat, si sacris prophana miscerentur, fore, ut simul prophani affectus, odia, studia factionum, scismata, iurgia, consertim succederent. Proinde qui diuinis initiari uolet, Adam illum ueterem exuat oportet, ut incorruptibilem Adam induat, hoc est, humanos affectus, ipsumq; callidi serpentis iugum supera uirtute frangat, excutiat, ut in gloria Domini transformetur in abyssum abyssus. Hoc sanè in causa erat cur dicerem usu literarum destitutam Ecclesiam, ueram ac germanam pietatem traditionibus humanis alicubi mutasse. Postquam hominum commenta placere cœperūt, & amore operum nostrorum uicti, pro manna Beelphegor gustauimus, homines nō χριστοὶ

esse cœpimus. Hæc uelim ita dicere uidear, ut sentio. Sentio autem omnino aliud nihil, q̄ quod Euangelicæ ueritati Ecclesię decretis probatur, eritq; mihi quod Hebræi dicunt צנה וסוחרה אמייתו. Iam ne obscure intelligitis, quantum sit in renascentibus studijs momenti, quantum ad excolendas bonas mentes conducant? Quem non misereſcat superioris ætatis, quæ tam clara luce studiorum deserta, in orci tenebras, & nescio quas fæces literarum incidit? Quem non tangat ingens nostri seculi calamitas, quod & uetustis authoribus nostratium incuria orbatum est, deinde quod hi quoque lucri fecissent ex bonis, ni perijssent illi desiderati. Superest igitur, Iuuenes, ut audiatis, quanquã ita se res habeat, & difficilia sint, quæ pulchra sunt, tamen ita uincet industria difficultatem, ut longe minore impendio bona q̄ mala uos sperem assecuturos. Deligunt uobis præceptores uestri quæ ex usu est scire, friuola secernunt, atq; ij Latina quidem, simul cum Latinis Græca disci, & debent, & facile possunt. Modo succisiuas aliquot horas Græcis date, ego faxo studio ac labore meo, ne opera uos uestra frustretur. Statim enim ab initio difficultatem rei Grammaticæ optimorum authorum lectione temperabo, ut quod illic regula, hic exempla doceant. Accedet obiter in authoribus interim quod ad mores, uel rerum secretarum scientiam pertinet: omnia si contuleritis, pulcherrime absoluent orbem studiorũ. Erit enim curæ mihi, ut pro re quæ uidentur diligenter admoneam. Homerũ habemus in manibus, habemus & Pauli Epistolam ad Titum. Hic spectare uobis licebit, quantum sermonis proprietas, ad intelligenda sacrorũ mysteria, conferat: quid item intersit inter interpretes

Græce doctos, & indoctos. In alijs nota mala pro bonis ducantur, in hoc negocio diutius citra iacturam ineptire non licet. Capessite ergo sana studia, & quod à Poeta dictũ est, animo uoluite: Dimidium facti qui cœpit, habet. Sapere audete, ueteres Latinos colite, Græca amplexamini, sine quibus Latina tractari recte nequeunt. Ea pro omnium literarum usu, ingenium alent mitius, ac elegantius undequaq; reddent. Paucis annis prodiere in lucem, qui uobis & exemplo & stimulo sint: Videor enim uidere mihi tacitus aliquot locis reflorescere Germaniam, planeq; moribus & communi hominum sensu mitescere, & quasi cicurari, quæ Barbaris olim disciplinis effera, nescio quid immane solita est spirare. Proinde locabitis operam, non modo commodo uestro, eoq; ad posteros propagando, sed omnino gloriæ non intermoriture Principis omnium consensu optimi, qui nihil adserẽdis bonis literis habet potius. Equidem quod ad me attinet, nihil nõ connitar, ne defuisse uel pientissimi Principis uoluntati, uel studijs uestris optimi Auditores uidear. Atq; hoc me nomine uobis Clarissimi uiri, Academiæ Saxonicæ Principes, addico ac deuoueo, uestrum erit adulescentiam meam bonis literis consecratam, minime malis artibus imbutam, deniq; in fidem uestram sedulo commendatam, benigne officioseq; tueri ac conseruare.

Dixi.

NECESSARIAS ESSE AD OMNE STV-
diorum genus Artes Dicendi, Phil.
Mel. Declamatio.

SIMONI GRYNEO SVO PHILIPPVS
Melanchthon S. D.

Su comperimus, eam esse optimarum rerum conditionem, ut uulgo ferè fastidiantur. Nam cum literis nihil neq; melius, neque pulchrius habeant humana, tamen uix paucos, diuino haud dubie beneficio nuper restitutæ, admiratione sui cepere. Etenim quod Pindarus optimam rerum aquam, & pulcherrimam possessionem aurum esse cecinit, næ ille, nisi multitudinis auribus inseruisset, rebus omnibus literas antetulisset. Neque enim quidquam est cuius uel usus latius pateat, uel dignitas harum amplitudinem superet. At ea est uulgi amentia, ut non aliud perinde contemnat, atq; elegantiorum literaturam: eamq; cum uiderem hoc potissimum tempore nostris sordere, breui declamatione laudaui. Institueram equidem pro eo ac res merebatur ἐπίδειξιν copiosiorem. Sed cum immorari non liceret, malui qualicunq; oratione reuocare in uiam studiosos, quàm causam literarum, ut Græce dicam, διαγράφειν. planeq; accidit, ut cum amphora, iuxta Poetam, institui cœpisset, currente rota urceus exierit. Verum quidquid hoc est operis, tibi, mi Simon, propter incredibilẽ amorẽ tuum erga meliores disciplinas, dedicare uisum est, ut uel tuo exemplo nonnullos ad literarũ studium inuitem. Valę. Vitembergę.

Quem-

Vemadmodum Hesiodo dolet, nescire mortales, quantum & Malua & Albucum adferre cōmodi rebus humanis queant, tametsi uiles herbæ, ita nos quoque non nunc primū querimur ignorare adulescentes, quantum momenti habeant ad solidam eruditionem parandum dicendi artes, quæ in speciem nihil profitentur eiusmodi, cui uulgus adplaudat, cæterum utilitate facile res humanas omnes uicerint. Neq; enim usquā quidquam est in tota rerum uniuersitate, unde ad mortales ampliora commoda, quàm ex hoc artium genere redeant. Sed cum earum precium iuuentus ignoret, fit, ut plerisq; sordeant, minimeq; dignę iudicentur, quibus discendis operam nauent. Pręclarum est Philosophum dici: magnificum, Iurisconsultum audire: Theologico nomine, nihil hoc tempore ad uulgus plausibilius est: dicendi artium, tanquam Megarensium, nulla ratio habetur. Propterea uisum est hoc loco ostendere, quæ res maxime nobis earum studium commendare debeant. Atq; hic mihi uel Pericleam uim optarim, dum stultam iuuentutem in uiam reuocare contendo, quę elegantiorem literaturam partim errore contemnit, quod ad reliquas disciplinas comparandas inutilem esse censet, partim inertia fugit. Est enim & literarum, perinde atq; aliarum bonarum rerum ea natura, ut sine summo labore nemini contingant. Notū enim illud est, Difficilia esse, quæ pulchra sunt. Quanquam qui rationem subduxerit, quantulo negocio, quantū lucri faciat, qui commodorum magnitudinem ob oculos posuerit, hunc nullæ res quantumuis durę, ab harum artium studio deterruerint, quas, nisi cognoris, ne dici quidem potest, q̄ infœliciter

πάθῳ. à simili.

Proposi-tio. citer reliquas disciplinas tractaturus sis. Proinde æquis animis audite, quæ me rationes adduxerint, cur elegantiorem literaturam rebus humanis plane necessariam esse iudicem. Argumentum à definitione. Primum, nemo tam uecors est, qui non uideat nobis certa quadam loquendi ratione opus esse, qua dilucide explicemus animorum nostrorum sensa, quacunque de re uel publice uel priuatim agendum est. Fortasse ridiculum fuerit hic disputare, quam necessarius homini sermo sit. Nam qui literas contemnunt, neutiquam uideri uolunt homini sermonem adimere, sed orationis cultum adspernantur. Proinde quantum referat, certam loquendi rationem teneri, paucis indicabimus. Nam qui recte rem æstimare uolet, is intelliget, non ita multum interesse, mutus sis plane, an artem ad dicendum non adhibeas. Neque enim fieri potest, ut quæ sentis, sic exponas ut intelligi queant, nisi arte loquendi facultatem & pares & confirmes. Vsu enim compererunt prudentes uiri, nihil esse difficilius, quam dilucide ac perspicue de re quapiam dicere. Primum enim nisi uim pondusque uerborum dicendo tueare, orationem tuam qui adsequetur auditor? Nam cum usu, uelut numi, uocabula probentur, receptis utendum est, quæ, quia eloquentes homines, quasi per manus posteris tradidere, obscuritate uacant. Superiore seculo, cum sua quisque uerba cuderet, & peregrina Latinis miscerentur, eiusmodi conflata est oratio, quę ne ab illius quidem ętatis hominibus intelligi potuit. Tantum abest, ut posteritas adsequatur. Quis enim Scotum, aut huius farinę alium scriptorem hoc tempore intelligat? Deinde uix exercitatissimi præstiterint, necubi structuram orationis ac phrasin uiolent: quæ si uitiata fuerit, necesse est orationem obscuriorem reddi. At hic quam

multa

multa efferunt improprie etiam eruditi? Quoties absur dis ac ineptis metaphoris sermonem obscurant? Quis enim Apuleium, & huius simias ferat? Sed recte Apuleius, qui cum asinum repręsentaret, rudere quàm loqui maluit. Postremo, ut uerba phrasinq; satis noris, difficilimum tamen est, suo quæq; loco distribuere, alia deprimere, alia attollere, quædam breuiter adstringere, aliàs euagari liberius, quędam dissimulare ac tegere, alia promere, ut tanquam inter umbras lumina extent ac emineant. Est enim eloquentia omnino amplius quiddā, quam tumultuaria uerborum congeries. Verum uideo errore labi iuuentutem, quæ cū nesciat eloquentiæ cum uim tum naturam, nō arbitratur precium aliquod operæ fore, cur eam sibi maiore studio contentioneq; paret, & laudari à nobis professorculis putat uulgari more, quemadmodum sua ungenta solent Pharmacopolæ: nec optimorum prudentissimorumq; hominū authoritate commonetur, qui ad illius studium una uoce adolescentes & communi classico inuitant. Miseram hominum conditionem, quando, ut quęq; res optima est, ita longissime à conspectu nostro recessit, minimeq; agnoscitur. Nec dubitarim ego, quin si oculis cerni posset eloquentiæ dignitas, mirabiles, ut ille ait, amores sui excitaret. Sed cum casu iuuentus, non ratione uiuat, temerario quodam impetu ad ea delabitur, quæ uulgo maxime celebrantur. Quare si quis est non imprudens rerū æstimator, is apud se expendat, primum nihil esse, cuius usus latius pateat, q̄ sermonis commoda. Omnis hominum societas, ratio uitæ instituendæ publice ac priuatim, conquirendorumq; omnium quibus uitā tuemur, deniq; commercia omnia sermone cōtinentur. Deinde Excursus.

O persua-

persuadeat sibi neminem adposite ac dilucide de ulla re dicturũ esse, nisi qui arte quadam, imitationeq; optimorum & magna cura orationem ea lingua qua publice utimur, formarit. Quod ubi animaduerterit, haud dubie nihil prius, nihil antiquius habebit discendis loquendi artibus. Siue enim consilio alij iuuandi sunt, siue docendi, siue tuendum est dogma aliquod, siue de iure, æquo ac bono differendum est, nihilo plus efficias, q̃ in scænis mutæ personæ solent, nisi arte elaboratam orationem attuleris, quę res obscuras tanquam in lumine collocet. Non ignoro esse, qui elegantiam à recte loquendi ratione separant, nec referre putant, modo rem indicent, qualicunq; oratione utantur. Qui si rem propius inspexissent, neutiquam adsciticium & superuacaneum ab eloquentiæ professoribus fucum requiri iudicarent. Ipsa orationis puritas, natiuaq; facies elegantia est, quam nisi tueare, non modo non uenuste aut inquinate, sed improprie, obscure, ac inepte dixeris. Et quemadmodum in fingendis corporibus ea demum elegantia est, ubi iusta proportione membra omnia inter se cõsentiunt, si quid secus facias, monstrosum erit, ita cũ germanam orationis speciem noua compositione deformaueris, monstrosam plane ac ineptam facies. Picus in Epistola qua barbaris Philosophiæ scriptoribus patrocinatur, ludens, credo in ἀδόξῳ argumento, & elegantiam à recte dicendi ratione separat, & explicari res qualicunq; oratione posse censet. Huic equidem nihil succenseo, qui barbariem non magis ex animi sententia tuetur, q̃ febrim Fauorinus laudabat. Hoc miror, esse quibus tam friuolæ argutię serio persuaserint, nihil referre, quomodo loquamur. An uero recte corpus imitabitur

Occupatio

bitur

bitur pictor, si nulla ratione penicillum regat, si temere feratur manus, nec ducantur arte lineæ? Ad eum modũ nec animi tui sententiã alijs ob oculos posueris, ni proprijs & illustribus uerbis apta uocum compositione, iusto sententiarum ordine utare. Nam perinde atq; corpora coloribus, animi sententiã oratione repræsentamus. Quare necesse est dicendo certam aliquam imaginem arte concipi, quæ discernat inter se tanquam uultus sententiarum. Flagitium est, si quis uiæ ignaro deuiam semitam monstret: At qui recte dicendi cura uacant, quoties lectorem à uia abducunt? quoties unius uerbi abusu ludificantur? Non semel imposuere in Philosophia, in sacris literis solœcismi nostris interpretibus. Quis enim omnium Pauli sententiam in Corinthijs adsecutus est, ubi Grilli isti elegantiæ contemptores, uerterũt: Ex multis facierum personis &c. Quę Augustinum tempestas aufert, quo minus propositum teneat, in enarrando eo quod est apud Ioannem τὴν ἀρχὴν ὅ καὶ λαλῶ ὑμῖν? Hoc genus extant innumera passim, ubi mediocriter etiam eruditos barbarismi fefellerunt. Adeo non quouis orationis genere lectori satisfeceris, sed cura studioq; paranda facultas est, qua animi tui sententiã perspicue aliorum oculis subijcere possis, omniaq; commode quæ res poscit, eloqui: id est enim eleganter dicere. Quin igitur helleborum propinamus ijs, qui uenustatẽ orationis fastidiunt, adeo à communi hominum sensu alienis, ut ne quidem, quid loqui sit, intelligant. Peperit elegantiam necessitas, quod & barbara omnia incerta sunt, & quæ oratorijs ornamentis illustrata sunt percipiuntur. Nam in hũc usum adhiberi schemata Fabius scripsit, neq; unquam ueram speciem ab utilitate recte

diuidi sentit. In sacris libris, ut interim prophanos omittam, quid quęso desideras Rhetoricorum schematum? At his opinor non usuri erant Prophetæ, si nihil ad rem facere iudicassent. Videtis qua ratione uobis eloquentiæ studia commendem, quod nec exponere, quæ uolumus ipsi, nec quæ à maioribus recte scripta extant, intelligere possimus, nisi certam dicendi normam perdidicerimus. Equidem non uideo quomodo alijs hominũ uice futuri sint, qui nec quę sentiunt, explicare, nec quod recte dicitur, adsequi queunt. Quare ut nulla sit eloquentię dignitas, nulla gratia, tamen ea uis est, ut non igni, non aere, ut aiunt, non aqua pluribus in locis utamur. Quomodo enim consistant res humanę, si legum sacrarum & prophanarum patrocinium eloquentia deserat, si nec publicis, nec priuatis consilijs oratio quæ intelligi possit, adhibeatur, si res gestę nullis literis ad posteros transmitti queant? Ecquod uestigium humanitatis in tali Republica reliquũ fuerit? Porro ab hac quantulum distabat ætas superior? quum sacrorum librorũ sermonem prope nemo iam intelligeret, quotidieq́ stultorum Sophistarũ arbitrio fingerentur, ac refingerentur sacrę leges. Res gestę illorum temporum æternis obrutę tenebris iacent, nemo enim erat, qui eis literarũ lumen adhibere posset. Disciplinę omnes dicendi genere sic obscuratę sunt, ut ne Doctores quidem ipsi, quid profiterentur satis compertum haberent. Digladiabantur inter se de figuris sermonis Philosophi, tanquam in tenebris Andabatę, nec quisquam à domesticis suis plane intelligebatur. Recte ille ἀνάχαρσιν παρ᾽ ἀθηναίοις σολοικίσιν, ἀθηναίους, παρὰ σκύθαις. At isti domi suę ἐσολοίκιζον, suamq́ singuli dialecton mira libertate cõminiscebantur

bantur. Iures eis uoluptati fuisse, non aliter atque Heraclito illi, cæteris mortalibus tenebras offundere. Iam cũ minime obscurũ sit, quanti nobis eloquentiæ contemptus constiterit, cur barbariem non abominamur tanquam nocentissimam pestem? cur nõ magno consensu è scholis exibilamus? cur ipsi nobis tantisper inuidemus eloquentiam, qua nihil melius, nihil amplius in terris hic sol uidit? Hactenus docuimus, quę cogat necessitas certam dicendi rationem sectari ac tueri, quæ si quem parũ mouet, ei uero multo iustius asini auriculas Dij addiderint, quàm Midæ. Accedit huc non contemnendus studiorum eloquentiæ fructus, quod earũ artium usu, quibus eloquentia continetur, excitantur, erudiunturque ingenia, ut res humanas omnes prudentius dispiciãt, neque propius umbra corpus adsectatur, quàm eloquentiam comitatur prudentia. De rebus humanis adhuc loquor, de sacris postea. Videbant inter se maiores nostri hæc duo: bene dicendi scientiam, & animi iudicium natura cohęrere: quare & non inepti quidam orationem esse dixerunt, explicatam animi rationem. Et Homerus Poeta ijsdem eloquentiam ac prudentiam tribuit. Mitto iam alios, Vlyssi, cuius orationem hybernis niuibus comparat, utrunque uno uersiculo adscribit, cum inquit: *Argumentum à fructu.*

σοὶ δ᾽ ἔνι μὲν μορφὴ ἐπέων, ἔνι δὲ φρένες ἐσθλαί.

Nec tempero mihi, quo minus recenseam & Latine ab erudito quodam expressum:

Mente uales, iuncta est facundis gratia dictis.

O diuinam sententiam, multoque digniorẽ, quæ iuuenilibus pectoribus solicite inseratur, quàm Delphica aliquot scita. Quid enim spectabat aliud optimus senex, quàm sic inter se copulatas esse prudentiam ac eloquentiam,

ut diuelli nulla ratione possint. Atq; utinam sibi omnes adulescentes hunc uersiculum propositũ putent, quorsum tanquam ad scopum omnia studia sua, rationesq; dirigant, sentiantq; sibi omnem operam, curam, industriam, cogitationem, mentem deniq; omnem in his artibus parandis figendam esse: quarum Homerus haud dubie ob eam causam mentionem fecit, quod uideri omniũ rerũ humanarũ, ut sunt, & pulcherrimas & maxime utiles uoluit. Quid in consilio fuisse censetis ueteribus Latinis, cur dicendi artes humanitatem adpellarint? Iudicabant illi nimirum harum disciplinarum studio non linguam tantum expoliri, sed & feritatem, barbariemq; ingeniorũ corrigi. Nam cultu perinde ac pleriq; syluestrem indolem exuunt, mansuescunt ingenia, cicuranturq;.

Lectio. Duæ sunt autem causæ, cur recte dicendi studio animi iudicium acuatur. Prior est, quod qui ijs artibus operam dant, ad eiusmodi scriptorum exempla se comparent, necesse est, qui in maximis rebus gerendis, ac tractandis uersati, summam prudentiam usu consecuti sunt, quorũ commercio fit, ut nonnihil iudicij contrahant lectores, & tanquam qui in sole ambulant, colorentur. Solet enim iuuenilibus ingenijs exemplar aliquod recte dicendi, sentiendiq; proponi, unde & uerborum uim, & orationis structuram, & explicandi figuras discant. Nam & dicendi rationem, perinde ac cæteras artes imitatio adiuuat. Neq; enim uerisimile est pingendi arti tantum ab Apelle uenustatis, gratiæq; adijci potuisse, nisi fingendorum lineamentorum rationem multo ante ostendissent ij, qui primum, μονοχρώματα, deinde κατάγραφα pinxerunt. Sic & ex optimis scriptoribus

ribus concipienda est certa quædam & dicendi & iudicandi ratio καὶ ἰδέα, quam sequaris, quacunque de re differendum fuerit. Proinde qui disertos scriptores in manibus habent, secum expendant, quid in quouis potissimum mirari, laudare, imitarique deceat. Primi omnium sunt, ad quos cognoscendos inuitatur iuuentus, Poetæ ac Historici: quos qui uoluptatis tantum causa, perinde atque in conuiuijs Cytharistrias, accersunt, ne illi summorum hominum æstimationem grauiter lędunt. Nam & prodesse illi uoluere, & bonas mentes optima potissimũ delectant. Est ita ab illis & dicendi forma petenda, & obseruandum quid de cõmunibus rebus ferè iudicauerint. Sæpe ridere soleo Græcorũ Grammaticorum uulgus, qui ad Physiologian totum Homeri carmẽ referunt, mireque sibi placent, cum noua metamorphosi belli nugatores ex Ioue æthera, ex Iunone aerem faciũt, quæ ne per febrim quidem, unquam somniaturus erat Homerus. Quanto satius fuerat ea ostendi, quę ille lectoribus proprie admirationi esse uoluit: proprietatem ac lucem in explicando, carminis οἰκονομίαν, cũ uaria consilia, uarios casus miro ordine recenset, cũ aptas occasiones nouis euentibus accõmodat, quanta decori seruãdi cura, quãta sit item uerborũ ac figurarũ copia, uarietasque ijs locis, in quibus detineri lectorẽ uolebat. Vides quam minime frigida sit aut ieiuna seditionis descriptio, in secundo Iliados. Nã & motus eius occasionẽ, & ipsum uulgi furorẽ, seditiosas quorundã conciones, qui multitudini frigidam, quod aiunt, suffundebant, & Thersitę mores, morumque argumentũ, formã, duas itẽ grauissimas eorũ orationes, qui multitudinis animos sedabant, in quibus uehemẽtior est Vlyssea, lenior Nestorea. Bone Deus, quam

De Homero.

perspicue

perspicue, quàm grauiter tactat: nec recte dicendi archetypum facile usquam reperias hoc loco absolutiorem, cuius elegantiam uirtutesq; omnes is demum propius cernet, qui imitari & exprimere stylo conabitur. Caue enim putes Homerũ temere á M. Cicerone planè Oratorem uocari, aut inconsulte scripsisse Fabium, excellere hunc Poetam Oratorijs omnibus uirtutibus. Iam quæ scena res humanas uerius repræsentauit, quàm Homeri carmen, ut fieri nequeat, quin obiter & rerum admiratione tangamur, quũ dictionem consideramus. Offerunt sese ultro spectanda morum exempla, Principum uulgiq; adfectus, uaria rerum gestarum consilia: quibus nisi erudiri animos Arcesilaus sensisset, nunquam amasium suum Homerum uocasset. Mihi quidem omnium quæ hominum ingenia peperere, nullum prudentius Homerico scriptum extare uidetur. Nec dibitarim adfirmare, quod Horatius censuit, Homerum, quid rectum, quid utile sit, melius Chrysippo & Crantore docere. Quęso qui potuit Regum temeritas festiuius notari, q̃ cum fingit somnio commotum Agamemnonem, uniuersum exercitũ Gręcum in discrimen adducere? Constat enim quàm ob friuolas causas nonnunquã omnia misceant Principes. Quid in Achillis clypeo? nonne rerum elementa, & clarissima sydera, præterea horum positus etiã ac meatus graphice descripsit, unde postea & Philosophi dimetiendi cœli rationẽ accepere? Nam & eodem loco circumagi Arcton inquit, nec unquam occidere, & e regione illi oppositum esse Oriona: qua sententia bonam Astronomiæ partem complexus est. Quid, quod ibidem & pacis cõmoda & belli ærumnas inter se confert, cum duas urbes, alteram pace florentẽ, alteram

Syderum nomenclatura apud Homerum

alteram bello uastatam depingit? quo magis inuisum, opinor, bellum rem perniciosissimam, optimo cuiq; faceret. In pacata urbe nuptijs locus est, exercentur iudicia, aguntur causę, admirationi sunt Oratores. In altera iugulantur liberi, silent leges, mutum est forum, postremo miseranda est omnium ciuilium rerũ uastitas. Quid cedo potuit hoc cõmento excogitari prudentius? Neq; enim plures Homeri locos hic attingere uisum est. Tantum hos indicaui, ut studiosis adulescentibus fidem facerem, bonorum scriptorum cognitione nõ os tantum ac linguam, sed pectus etiam formari. Id opinor in consilio quondam Græcis fuit, cur Homerum familiariss. notum esse suis hominibus uoluerint. Solon enim & Pisistratus lege constituerunt, ut illius carmen ordine digereretur. Nam aureo illo seculo adhuc suarũ partium Principes esse sentiebant, præstare, ne quod utile scriptum intercideret. Nunc regium nihil est, nisi idem sit ἄμουσον. Mox institutum est, ut à Rhapsodis seu Homeristis, publice in theatris decantaretur Homericum poema, ut diuino carmine iuuenum aures adsiduo personarent, essetq; semper in promptu recte dicendi, iudicandiq; regula. Fœlicissime cum Homero certauit ex Latinis Vergilius, planeq; par, nisi fallor, utriq; laus, siue dictionem spectes, siue sententiarum grauitatem, debetur. Quid Tragici, quàm multis exemplis tyrannorum mores & fata proposuere? Quid comœdia, nisi priuatę uitæ speculum? In uniuersum quid præstare studiosis poetica possit, indicauit Fabius. Ego figurarum copiam præcipue nostrę orationi suppeditare uideo, uarietateq; rerum animos tum erudire, tum delectare.

Historia iudicium formari, dicendiq; facultatem au- *De Historia.*

geri Demosthenes censuit, cũ Thucydidem adeo familiarem sibi fecit, ut octies etiam descripserit. Amauit & Xenophontem Cicero. Et cũ uniuersa historia πολιτεία quędam sit, uarias constituendarũ rerum publicarũ formas adumbrat. Nam ut hic nihil aliud dicam, quid admirabilius est τῶν πολιτειῶν collatione apud Herodotum, ubi Persarum Satrapę alīj δημοκρατίαν, alīj ὀλιγαρχίαν, alīj μοναρχίαν probant? Quo loco uides grauissimum scriptorem morbos omnes, uitiaq́ ciuitatum, uelut in tabula depinxisse. Verum nemo tam imprudens est, qui nõ hoc consilio animaduerterit conscriptas esse historias, ut omnium humanarum officiorum exempla tanquam in illustri posita loco cernerentur. Quæ si nihil ad erudiendos excitandosq́ mortalium animos conducunt, quid fuit, cur Scipio senserit se clarorum uirorum imagines intuentem, ad uirtutem accendi? Oratores cum Respublicas administrarint, & in iudicījs uersati, de iure, æquo ac bono tam multa disseruerint, consentaneum est, pleraq́ utiliter monere. Quis enim Philosophię moralis locus est, quẽ nõ attigerint Demosthenes ac Cicero? Optimã πολιτείαν, nemo Philosophorum sic ἐζωγράφησε, ac illi in actionibus suis, cum in improbos ac seditiosos ciues, tanquã ferrum, stylum stringunt, cum aduersus hostilem uim Respublicas consilio muniunt. Quid de pace popularius ueriusq́ excogitari potuit, quàm quod in ea oratione qua legem agrariam dissuadet, Cicero dixit? Quid ciuilius ea legum prędicatione, quàm ex Demosthenica oratione κατὰ ἀριστογείτον℗ Iurisconsulti in suos commentarios transtulere? Sed quorsum attinet hic prolixius scriptorum ἐγκώμιον texere? Quin ipsi periculũ facite, quid ex classicis quisq́

præstet

præstet, quanta perspicuitate gratiaq; omnia explicet, q; prudenter omnia colligat, quę ad institutũ pertinent. Nisi enim ad horum imitationem te componas, prorsus desperanda est recte dicendi iudicandiq; facultas. Superest, ut iudicemus & alteram causam, cur eloquentiæ studijs iudicium acui statuerimus. Id uero fit, quod bene dicendi cura per sese uegetiorem animum reddit, ut quid in quaq; re maxime cõueniat, aut prosit, rectius perspiciat. Nam ut corporum robur exercitio confirmari uidemus, ita fieri nequit, quin hebescant eorũ animi, qui nullo ingenioso labore excitantur. Nemini dubiũ est, quin multum conducat bonorũ scriptotum lectio: Verum nisi ad illam scribendi dicendiq; cõsuetudo accesserit, neq; perspicere satis acute poteris illorũ sententias ac uirtutes, neq; animo certam iudicandi commentandiq; regulam concipere. Propterea ad cõparandam tum loquendi, tum iudicandi facultatem, nihil perinde necessariũ est, atq; styli exercitium. Quid enim aliud uolebat Afranius, cũ fingeret usu patre sapientiam prognatam esse, quàm assiduo dicendi cõmentandiq; studio animũ expergefieri ac erudiri? Reliquit in eam sententiam, dignam memoriam posteritatis uocem Anaxagoras, τὴν χεῖρα, σοφίας αἰτίαν εἶν, quod uidebat artes omnes usu comparari, ocioq; ingenia ferè sterilescere. Nam ut mechanicas artes experiundo discimus, neq; quisquam tam demens est, qui se mox Apellen fore confidat, ubi penicillum primũ in manus acceperit, ita multo usu assuefacienda mens est, ut sese acrius in omnia intendat. Itaq; tantum stylo tribuit Marcus Cicero, ut optimum & præstantissimum dicendi effectorem ac magistrum esse scripserit, solitusq; sit per ocium, aliàs è Græcis

Exercitium styli.

Stylus optimus dicendi effector.

Latina facere, aliàs noua cudere, aliàs declamare, qua industria & ingenij uim ac uigorem tuebatur & locupletabat facundiam. Sic enim de se ipse in Bruto, ne quid temere comminisci uidear: Nos autem non desistebamus, cum omni genere exercitationis, tum maxime stylo, nostrum illud quod erat, augere quantumcunque erat. Demosthenes aliquandiu meditandæ orationis causa se in specum quendam abdidit, feruntque pertinacissime fraudato genio lucubrare solitum. Estque Plutarchus author, lucernis noctu usum esse adsiduis, donec quinquagesimum annum attigit. Didicerunt enim usu prudentissimi homines, quàm non uulgaris artificis sit, dilucide apteque dicere. At ex nostris iuuenibus quotusquisque

Obiurgatio.

uel perpetuo decennio unum aliquem uersiculum scribere instituit? Plerique compendiariam uiam ad consequendam eruditionem esse censent, si quam plurima audierint aut legerint. Itaque alij totos dies sursum ac deorsum currunt, scholas omnes perreptant, præceptores passim audiunt, miranturque non intellectos, dictata excipiunt, uncialibus literis elenchos commentariorum notant, minio illustrant. In precio sunt interpretes, qui quam plurima dictando tempus extrahunt, nec quisquam semisse præceptorem emerit, qui ab hac consuetudine uel transuersum unguem discesserit. Rursum alij domo nusquam pedem proferunt, librisque se tanquam pistrino cuidam addicunt, chartas uoluunt ac reuoluunt, beatos se putant, ubi quotidie magnum numerum chartarum percurrerint. An non utrique miseri uidentur, cum tanto labore, tantaque ualetudinis iactura desipere tantum discant. Primum enim nisi stylo excitetur animus, per sese hebescit: deinde cum immodica se uel auscultatione, uel le-

ctione obruunt, ingeniorum aciem, si qua contigit, obtundunt. Iam & iudicij inopia fit, ut ferè pessima quæque cupidissime audiant, ac legant, ne non multa peruagentur. Quos si quis ceu domū reuocatos interroget, quid hac discendi ratione sequantur, quis finis, quæ meta animo proposita sit, intelliget non aliter ac mente captos, quid agant nescire. Nec enim uel sententias, uel sermonem scriptorum obseruant, cum imitandi cura uacent. Tantum oculis auribusque negocium faciunt, animus interim Epimenideum quendam somnū dormit: & cū nullum certum exemplar exprimere studeant, fit, ut & dicendi & iudicandi ratio deprauetur. Gratulatur sibi Demosthenes apud Athenienses dicturus, quod ipsi per sese quæ optima sint cernant. At nos styli exercitium prædicamus his, qui nunquam periculum rei fecerunt, nec commodorum, quę secum hæc exercitatio adfert, uim amplitudinemque uel per transennam uiderunt, quo magis metuo, ne parum fidei habeat oratio nostra, cum stylo tantum tribuimus. Verū si quis est nō plane iniquus Musis, is apud se expendat, quę ueteribus docēdi, discendique ratio fuerit, qua disciplinæ omnes nō tantū illustratę, sed etiā auctę sunt. Pauci in ludis literarijs authores, sed hi optimi proponebātur, quos imitaretur iuuentus. Et quemadmodum de re rustica præceptū est, ne maior fundus sit, quam qui coli probe possit, ait enim Vergilius:

Laudato ingentia rura,
Exiguum colito.

sic illi cum uiderent nec perdisci, nec exprimi posse multos fœliciter, turbaque scriptorum confundi potius, quam erudiri iuuenilia ingenia, pauciores admittebāt, quos sibi studiosi quam familiarissimos facerent. Declamabatur item adsiduo, scribebant alij

uersus, alij solutam orationem. Et quia inter se bene dicendi studio certabant, cura solicitudoq́ iudicium acuebat. Quo instituto, cum nullum iucundius erat spectaculum, tum nihil priuatim aut publice utilius fieri potuit. Nam ex huiusmodi ludis prodiere clarissimi superioribus seculis homines, Græci ac Latini, pleriq́ etiam Christiani: quos si imitari studerent nostri, bone Deus, quanto res humanæ magis florerent, & sacræ literę fœlicius tractarentur. Porro cum ueteres tantum operæ in exercendo stylo posuerint, cũ nec eruditio, nec eloquentia mediocris citra hoc studium parari queat, cum intelligi non possint, quę ab alijs prudenter scripta sunt, nisi ipsi styli usu ingenia excitemus: Sinite quæso à uobis impetrari, ut stylo nonnunquam uestras uires experiamini. Rem postulo non perinde difficilem, atq́ salutaré, neq́ enim aliunde studijs uestris amplior accessio fiet. Ludes autem & uersiculos, & solutam orationem: uideo enim putidiuscule dicere, quotquot poeticen nõ attigerunt, planeq́ humi repere, nec uerborũ pondus, aut ullam figurarum uim tenere. Iam cum asperas confragosasq́ compositiones multo sit facilimum in uersibus deprehendere, fit, ut qui carmen condunt, de solutę orationis numeris rectius iudicent. Et haud scio an de literis omnibus actum sit, ubi poetice fastidiri cœperit. Fit enim ut ornatus splendorq́ uerborum nullo in precio sit, minore cura scribatur, oscitantius legantur omnia, rerum inquirendarum studium frigeat. Quare & Romanis temporibus poeticæ contemptum incredibilis inscitia rerum omnium, infantiaq́ secuta est. Et nuper adeo cum nostri homines uersiculos facere cœpissent, cum literis melioribus in gratiam rediere. Nec uideo ego conseruari

seruari posse quicquid illud est elegantiæ, quod hoc seculo refloruit, nisi exercendo stylo carmen iuuentus meditetur. Sensit & M. Cicero facundiam uersibus scribendis ali, eamq; ob causam & sæpe scripsisse carmen, & Poetarum perstudiosum fuisse constat. Vidit posteritas pleraq; eius epigrammata, extantq; hodie loci aliquot illustrium Poetarũ ab ipso Latinis uersibus luculentissime expositi. Plinius Orator æditis etiam poematis testatur hoc studio, dicendi uim adiuuari. Proinde qui discẽdo bonas horas bene collocare uolent, ueterũ exemplum imitentur, styloq;, ut Quintilianus ait, fideli & facundiã parent, & iudicium acuant. Vehementer enim falluntur, si quid sine hac exercitatione promoturos se in literis sperant. Mare uitem citius ferat, quam eruditionem, aut dicendi facultatem consequatur is, qui tanq; Mandragora sopitus, nunquam incalescit ut ingenium commentando expergefaciat. Exposui quæ me rationes ad artium dicendi studium inuitent, nempe, quod & certa dicendi ratio obseruanda sit, & harum artium usu studiosis nonnihil iudicij accedat. Quæ si quis ad se nihil pertinere sentit, is haud dubie ab omni humanitate longissime abest. Cõtra boni, ubi cõmodorum uim, quę ad nos à sermone redeunt, cõtemplati fuerint, animaduerterintq; & certa ratione dicendi opus esse, & his artibus ingenia cultiora reddi, uelis, ut aiunt, ac remis ad hęc studia properabũt. Verũ sunt nõ parũ multi pręsertim hoc tempore, qui bonorũ cursum morantur, hi ad Theologicarum literarũ tractationẽ negant dicendi artiũ scientiam conducere: cœpitq; hic error, ceu cõtagione quadã late uagatus, plurimos, qui ne non ualde theologicari uideantur, humaniores disciplinas omnes cõtemnunt. Ego

Epilogus.

Confutatio.

Ego uero ſerio illos theologicari optarim, eaq́; pręſtare,
quę Chriſtianam mentem decent. Nunc uideo Theolo
gicum nomen ignauiæ tantum prætexi, cæterum nihil
minus eſſe, quàm quod profitentur. Nam dum piget
elegantiam diſcere, ſeq́; difficilimis ſcriptoribus euol-
uendis, exercendoq́; ſtylo macerare, neq; enim ullarum
literarum cognitio ſine acri ſtudio contingit, ſi quando
domum bene poti rediere, conciunculam aliquam le-
gunt, inde ubi decerpſerint, quę ad ſtomachum faciunt,
paſſim in conuiuijs, nam ibi potiſſimum ſapiunt, decla
mant: & quia uulgus adplaudit, iam uero ſibi tantum
non abſolute Theologi uidentur, cum de grauiſſimis re
bus obſcœni homines, impuro ore, nulla religione diſ-
putent. Et cum uetet Paulus καπηλεύειν λόγον θεοῦ, ne
mo impudentius cauponatur uerbũ Dei, quàm hi, qui
cum nec moribus, nec eruditione bonis ſe probare poſ-
ſint, uulgi fauorem, impia ſacrarum literarum tractatio
ne emerentur. Quid multa? uideas eos adſpernari lite-
ras noſtras, quibus res bonæ honeſtæq́; omnes, quibus
pietas, quibus mores publici, imò quibus Chriſtus ipſe
fabula eſt. In quos, ſi bene conſtitutã haberemus Rem-
publicam, nõ nos oratione, ſed ui Magiſtratus animad
uerteret. Quam enim crucem non merentur hi, qui ut
præterea nihil peccent, exemplo ſuo iuuentutem à lite-
ris auocant? Quę niſi diſcantur, poſteritatem ſumus ha
bituri nihilo ſaniorem ſuperioribus ſeculis, cum literarũ
imperitia res omnes humanas ac diuinas labefactaſſet.
Quin igitur ſic cogitamus, olim cum grauiſſime ſuccen
ſeret Eccleſiæ Deus, ereptas eſſe literas, ſecuta eſt & ſacra
rum inſcitia. Nam cum noſtris uerbis loqui Deus uolue
rit, de ſermone diuino inepte iudicauerint imperiti ar-
tium

tium dicendi. Porro quę illis temporibus cæcitas mentes hominum tenebat? Christum quotusquisq; norat? Imò chartę iam obsoleuerant, quibus continebantur sacra. Articulos Parisij condebant, quos interim mundus, tanquam diuinas leges adorabat: pium nihil erat, nisi quod illi somniassent. Et belli homines, cum literas nullas tenerent unde sapere discerent, fatuam illam sophisticen pepererunt, cœperuntq; rixari de commentitijs uerborum compositionibus, ne non rhetoricarentur, quid intersit inter hæc, Papam uidi, & uidi Papam. Extatq; hodie articulus Parisiensis, Ego currit, male Latine dici, hæreticum esse, quisquis dissenserit. Satin' uidentur ultæ contumeliam literæ neglectæ? Quis enim credat cerebrum fuisse talium nugarum auctoribus? Hæc uero calamitas magna ex parte literarum inscitiæ imputanda est, non enim patebant sacra, tanquam interclusa uirgultis ac frondibus, unde mentis recte erudiendę ratio peteretur, negligebantur & diserti scriptores, qui monerent humana. Quanto tolerabilius fuerat pestilitate aut annonę caritate plecti Ecclesiam, q̃ tanta amentia? Planeq; mihi persuadeo, certum esse diuinæ iræ exemplum, si quando mundo literæ eripiuntur. Nam reliquis pœnis pij quoq; non raro mulctantur. At literarum inscitiam publica comitatur impietas. Nuper uero cum respicere afflictos iterum cœpisset optimus Pater, essetq; redditurus nobis Euangelium, pro sua liberalitate & literas restituit, quibus Euangelij tractatio adiuuaretur. Nec magis nouum uideri debet donum linguarum Apostolis collatum, quàm quod hę à tanto squalore receptæ, ex tenebris plus quàm tartareis in lucem reuocatę sunt. Nec in obscuro est, bonis quibusdam

uitis auxilio fuisse literarum scientiam, in Theologia re-stituenda. Primum itaq; ingratitudo fuerit, cœleste donum adspernari, deinde cum beneficio literarum restituta sint sacra, impij simus, si nullam harum ratioñe habeamus, sine quibus stare res Theologica non potest. Et ut paucis exponam, quid iudicem ad sacrarum literarum tractationem conferre linguarum scientiam, nõ sum in eo errore, ut humani ingenij industria sacra penetrari statuam. Sunt in sacris, quę nisi monstrante Deo nemo unquam cernat: nec innotescit nobis Christus, nisi doceat Spiritus sanctus. Sic enim Christus ipse inquit, à spiritu se δοξαθῆναι. Verum pręter prophetiam, uis uerborum cognoscenda est, in quibus tanquam in sacrario quodam, diuina mysteria recõdita sunt. Quid enim si non intellecta uerba magico more pronũcies? nonne surdo fabulam? At de sermone iudicare nemo recte poterit, nisi qui recte discendi rationem perdidicerit. Quid enim magis procliue est, quàm uerbo aliquo aut schemate falli? Nuper quidam ex Magistris nostris, cũ enarraret ea quæ de Melchisedec in Genesi prodita sunt: Rex Salem panem ac uinum obtulit: non animaduertens, Salem loci nomen esse, multa de condimenti ui ac natura disseruit: Imposuit enim bono uiro uocum affinitas. Nam oscitantius omnia legunt, qui ingenium dicendi artibus non exercuere. Deceperunt & eruditos figurę, adeo nulla exercitatio dicendi ac scribendi satis cautos facit. Interrogabat me pridem doctus quispiam homo, ecquid sibi uellet Paulus cum inquit in Epistola ad Timotheum: Saluatur mulier per filiorum generationem, si in fide permanserint. (nam Græci plurali numero uerbum extulere) Ego cum non haberem

haberem quod apte responderi uideretur, commentarios consulo. Ecce uobis Chrysostomum quàm belle nugatur cum uerbum μείνωσι ad sobolem refert. Quod quàm non conueniat sententiæ Paulinæ, facile est iudicare. Nec uidet senex ille Synthesin esse Grammaticam, cum uniuersum sexum plurali uerbo complectitur. Similia horum exempla non rara suppeditabit quotidianus scriptorum usus. Postremo quàm aliam ob causam Sophistæ sacris libris ablegatis, nouum Theologiæ genus reperere, quàm quod illorum sermonem, & disserendi rationem non adsequebantur? Quorum exemplum, si quem à barbarie non deterret, is fustuario, non oratione castigandus est: nam si perrexerit iuuentus bonas literas contemnere, haud dubie futurum est, optimis neglectis, ut rursus sacræ bonæque res omnes pessum eant. Fallitur enim quisquis uerbis tantum, non etiam mente barbaros fuisse Theologastros istos censet. Iam si quando Ecclesiasticum dogma tuendum fuerit, quid quæso præstabit is, qui quid sentiat, explicare non potest? An confusaneam aliquam ac Stoicam orationem adferet, in qua de uerborum interpunctione rixetur? Ab hoc auditor cum expectarit perspicuam sacri dogmatis tractationem, perinde ac hians coruus discedet, diu frustra molestis distinctionibus fatigatus. Itaque quos pietatis tenet studium, ij uel Christo, uel publicæ necessitati Ecclesiæ hoc præstent officij, ut recte loqui discant. Vocat huc etiam Paulus, cum in Corinthijs linguarum studium probat, cuius autoritas merito apud uos ualere debet, quibus in ore tam multus est. Indicaui paucis quid ad literarum prophanarum ac sacrarum tractationem conducat recte dicendi scientia. Nunc uestrum est cum *Peroratio.*

 elegan-

elegantiore literatura in gratiam redire, eamq; cupidè amplecti. Video plerosq; intempestiue properare ad grauiores, ut uocant, disciplinas, quosdã ad Iura discenda, ad Medicinam spes quęstus rapit, alij ad Theologiam contendunt, priusquam robur aliquod fecerint in studio artium dicendi. Qui si suo quæq; ordine adgrederentur, bone Deus, quanto rem fœlicius gererent? Nunc male tentato compendio ipsi sese morantur.

Fuit apud nos Morio quispiam, qui in heri culinam ex more lingna ferebat: Is solitus est ex infima strue, ea reuellere, quæ moueri sine magno negocio non poterant. Interrogatusq; cur id fieret, respondit, se difficilimam laboris partem primum confecturum, summa illa facilius moueri: nec uidit quantum referret, singula ordine tollere. Huius mihi persimiles uidentur, qui fastiditis his artibus ad sublimia prouolant. Nam & augetur discendi labor, & incommodius omnia tractantur, cum nondum sint perpoliti primis rudimentis. Deum immortalem, quàm infœliciter cessit maioribus nostris hæc præcipitantia. Nullum genus artium superioribus seculis non fœde conspurcatum est ab his, qui cum elegantiores literas non attigissent, in optimas quasque & grauissimas disciplinas tanquã in rosas porci irruerunt. Theologia stultis & impijs quæstionibus prorsus obruta est. Qui Philosophiam professi sunt, ne nomen quidem artis satis intellexerunt. De iure, æquo ac bono fieri non potuit, ut quidquam sani comminiscerentur hi, qui elegantioris literaturæ rudes erant: quod & ipsum disciplinæ genus ex medijs humanitatis artibus deriuatum sit, & ueterum Iurisconsultorum literæ plenę sint priscæ, ueræq; eruditionis. Neque nunc ego sermonis spurciciem

ſputciciem tantum in artium profeſſoribus accuſo, ſed imprudentiam, à quo ſe uitio adſerere nō poſſunt, quorum ingenia dicendi artibus non ſunt exculta. Quare non ceſſo uos adhortari, ad elegantiæ earumq́ artium ſtudium, ſine quibus diſciplinæ reliquæ non poſſunt non infœlicisſime tractari, quod à uobis par eſt, ut uel publica neceſſitas impetret. Nam ubi diſciplinas grauiores uitiarit barbaries, periclitari ſolent & hominum mores. Eſt enim multo uerius hoc, comparari mores ex doctrina, quàm quod Plato ſcripſit, ex Muſicorum cantibus.

Dixi.

ORATIO CASPARIS CRVCIGERI, de ordine diſcendi, habita in promotione Magiſtrorum, Anno 1531.

CVm ex hoc loco ſæpe dictum ſit de uniuerſa Philoſophia, deq́ harū artium omnium dignitate, quæ in ſcholis ideo traduntur, quia ad bene beateq́ uiuendum iudicantur eſſe neceſſariç, Ego pro ingenij mei mediocritate, omiſſis illis prçconijs ſuperiorum diſciplinarum, quas arbitror propter manifeſtam utilitatem commendatiſſimas eſſe omnibus, pauca quædam dicere inſtitui de hoc genere diſciplinarum, quod nos profitemur

mur, & quo prima ætas ad percipiendas maiores artes preparatur. Quanquam enim & harum utilitates quotidie uobis in scholis decantant præceptores, tamen hic aliquid de ea re dicendũ est, ut publico mori seruiamus.

Et quia à me publico nomine habetur oratio, tantum ei tribuetis authoritatis, Adolescentes, quantum existimatis esse in hoc collegio uirorum optimorum & doctissimorum, præceptorum uestrorum, qui mihi hanc personam imposuerunt. Nam horum omnium sententia, mea uoce ad uos perfertur: qui cũ uobis optime consultum uelint, non desinunt uos hoc in loco adhortari ad hæc studia colenda, quæ tum uobis priuatim honesta atq; utilia, tum Reipub. retinendæ necessaria esse iudicant. Si quis autem huius ordinis authoritatem aspernatur, & iudicia contemnit hominum, non solum peritorum, sed etiam toti Reipublicæ optime cupientium, in hoc iure desideranda erit humanitas.

Duxi autẽ uos adhortandos esse, ne studia inferiorũ artiũ negligatis, quę etsi ad populũ parũ habent ostentationis, tamẽ ad cognoscendas superiores artes, quę continent administrationẽ Reipub. uiam sternũt. Itaq; etiã de ordine discendi pauca addemus, qui in omnibus rebus ualet plurimum, ut suauissime dixit Xenophon:

οὐδὲν οὕτως εὔχρηστον οὔτε καλὸν ἀνθρώποις, ὡς ἡ τάξις.

Et ut inde sumam initium, societatem quandam artium inter se esse scitis. Quare etiamsi quędam in uita excellere atq; eminere uidentur, tamen aliarum ope indigent. Quare imprudenter faciunt, qui dũ ambitione, aut spe quæstus incitati, properant ad illas superiores, quarũ fructus uersantur ob oculos etiã imperitis, reliquas disciplinas negligũt & cõtemnunt, quasi ad uitã inutiles.

Ac mihi

Ac mihi cogitanti interdum uidetur huius societatis quædam in ipsis elementis literarũ similitudo esse, ubi &si dignitate præstant uocales, tamen sine consonantibus sermo nequit existere. Et quoniam ex literis omnes artes procreantur, uestigia quædam in ipsis elementis animaduertere possumus, ut in seminibus, artium dissimilitudinis. Longe antecellunt omnibus uocales, quæ per se uitam & spiritum habent, quia perfectum sonum ædunt, non adiutæ ab aliis. Reliquæ quasi tibiæ ab his inflatæ sonum accipiunt.

Significãt igitur uocales principẽ omniũ artiũ, doctrinam religionis, quę longe supra alias artes collocata, gubernat omnia uitę consilia, negocia, & studia. Nec uero ciuilis disciplina sine religione retineri potest: Et iuris scientia plurimũ à doctrina religionis mutuatur. Ideo sicut semiuocales & si habent obscurã quandã uocẽ, tamen suũ munus tueri nõ possunt sine uocalibus, Ita in disciplina politica, religio ciuilibus institutis uocẽ addit, tuetur authoritate sua ius humanũ, & emendat cũ opus est.

Mutæ literę quasi priuatam uitam significant, quæ uere muta est, hoc est agrestis, & fera, sine religione & ciuili consuetudine. Vt igitur sermo ex dissimilibus literis contexitur, ita diuersa genera artium atq; actionum in uita necessaria sunt.

Quanquam aũt iamdudũ uereor, ut uiri docti in hoc consessu has ineptias æquo animo ferant, tamẽ quoniã habetur oratio ad iuuentutẽ, spero eos boni cõsulturos esse hunc ludum, in quo & societatẽ & gradus artiũ pingere uoluimus. Et uisum est in ipsis elemẽtis literarũ pingere, ut quoniã hęc quotidie ob oculos uersantur, sæpe ueniant ista in mentem scholasticis, quorũ cogitatione

nobis

nobis quidem uidetur acui & formari iudicium de utilitate artium. Et ego in hac schola professor Grammaticus, libenter sumpsi orationem ex hoc artificio, quod exerceo.

Cogitate autem, Adolescentes, quid futurum sit, si quis consonantibus omissis, tantum uocalibus uti uelit in loquendo: Is profecto cum tota rerum natura pugnabit. Ideo enim literæ uocantur elementa, quod sicut in natura necessaria sunt elementa, ex quibus corpora constant, ita literæ necessariæ sunt ad sermonem componendum. Quare sicut illa diuina series in uniuersitate rerum perturbaretur exempto uno elemento, ita abiectis consonantibus, nulla articulata uox existere posset. Itaq; sicut dissimilium literarum naturalis inter se societas est, ita dissimiles artes inter se copulatæ atq; deiunctæ sunt. At hunc chorum artium perturbant isti, qui sentiunt inferiores disciplinas ad uitam inutiles esse, quia earum fructus imperitis non ita in conspectu est.

Si quis admirator cœli ac stellarum (quid enim his corporibus pulchrius cogitari potest?) uelit aquã ex rerum natura tolli, ꝙ impar sit stellarum claritati, nonne hunc insanire diceremus? Si quis propter admirationẽ doctrinæ religionis, iubeat è uita tollere omnia iura atq; instituta ciuitatũ, omnia uincula domesticæ uitæ, nonne hunc omnes sani homines ui atq; armis cohercendum esse iudicarent?

Et uidimus his annis quosdam ἀνοσίως θεολογοῦντας dementatos huiusmodi fanaticis opinionibus, erroris sui pœnas dare. Meministis enim Monetarium & Anabaptistas, & hoc genus alia portenta. Ad hunc modum iudicate insanire eos, qui chorum & concentum

artium

artium perturbant, neglectis et contemptis inferioribus artibus. Quare sicut de literarum elementis cogitantes, totum ἄλφα καὶ βῆτα necessarium esse ad sermonem ducitis, ita disciplinas omnes quæ in scholis traduntur, existimabitis ad uitam esse necessarias.

Nam is demum recte sentiet de artibus, qui cum gradus earum animaduerterit, intelliget singulas certæ utilitatis causa repertas esse.

Hęc dixi ad commonefaciendos adolescentes, quorum multos uidemus magno non tantum suo, sed Reipub. incommodo, intempestiue properare ad superiores disciplinas. Nam studia uestra non tantum ad uos, sed ad Rempub. pertinent.

Et hunc finem studiorum uestrorum uobis proponere debebatis, ut ea ad dandum consilium Reipub. & ad docendas Ecclesias, & retinendam doctrinam religionis conferenda esse statueretis, quorum nihil pręstare poteritis sine perfecta doctrina. At perfecta doctrina nulli continget sine disciplinis inferioribus.

Cum hac cogitatione animus conformatus est, proxima de ordine discendi deliberatio esse debet. Neque ego hoc loco dicã, quanta sit uis ordinis in genere, quæ res & nota est, & latius patet, quàm ut hic explicari possit. Si agricola prius serere uelit, postea arare, aut si uelit sub Canicula sementem facere, sub bruma arare, labor atque impensa perierit: Ita si in percipiendis disciplinis non seruetur iustus ordo, profectus omnis desperandus erit.

Bonum malum fit, aiunt, non datum in tempore: Proinde etiam optimarum & maximarum rerum studia nocent, si nõ apto tempore suscipiantur. Quare maiores nostri, ut ordinem discendi constituerent, certos

gradus quasi classes excogitauerunt, per quos ordine ab inferioribus artibus traduceretur iuuentus ad superiores. Nunc quasi perfractis illis repagulis, nullo ordine res geritur. Subito sicut fungi nascuntur nobis Theologi, Iurisconsulti, & Medici, sine Grammatica sine Dialectica, sine ratione dicendi, sine incunabulis Philosophiæ naturalis ac moralis. Quorũ cognitio, non solum quia perliberalis est, olim tradebatur cõmuniter omnibus, priusquam admitterẽtur ad superiores disciplinas, Sed etiam quia iudicium acuit, & præparat ad res maiores percipiendas. Modo autem satis est afferre ad illas disciplinas grauissimas, magnum pileum, & insignem contemptum omnis doctrinæ humanioris.

Hanc temeritatem nisi leges ac Magistratus cohercebunt, breui nullæ erunt in Repub. literæ, nulla doctrina ullius rei. Nam isti Theologi, Iurisconsulti, ac Medici, subito nascentes, nulla præditi liberali doctrina, non solum alias artes interire sinent, sed nec suas professiones tueri poterunt. Nec nihil pertinet hæc cura conseruandarum literarum ad Magistratus: Ideo enim appellantur Dij à Spiritu sancto, ut diuina dona in terris, religionem, ciuilem statum, & omnes honestas artes tueantur ac retineant. Propter hanc procurationem diuinarum rerũ gerunt augustum titulum, quo nullum habet Magistratus ornamentum maius aut uenerabilius.

Quare conuenit eos prospicere, ne perturbato discendi ordine, honestæ disciplinę intercidant. Plato inquit, Respub. mutari, si contingat Musicam mutari. Neq; id abs re dictum est. Sed hoc multo uerius est, Mutatione studiorum mutari Respub. Omnes autem mutationes Rerumpub. ad Magistratuum curam pertinent. Et peruersa

uersa ratio discendi, maximarum atq; optimarum rerum ruinam trahit. Inprimis igitur in hac re uigilantes esse Magistratus oportet. Neq; dubito quin olim de his rebus nouas leges condituri sint, cum præsentes turbæ atq; motus Rerumpub. consilescent. Quibus utinam contingat Dei beneficio, facilis & mollis καταστροφή.

Interim tamen quantum nos autoritate, studio, ac diligentia consequi possumus, dabimus operam, ut ordine discat iuuentus.

Sed hoc magna ex parte in uobis quoq; positum est: Nos enim & diligenter hac de re adhortamur uos, & lectiones optimas in omnibus disciplinis proponimus. Summa fide traduntur artes, quæ continent rationem dicendi: Elementa Philosophiæ & Mathematum planissime proponuntur. In qua schola secundus liber Plinij tam perspicue enarratus est, ut hic enarratur? Reliquum igitur est, ne uobis ipsi deesse uelitis, sed presentibus commodis fruamini.

Quod quidem ut faciatis, adducere uos debet cum ipsa cognitionis suauitas, tum etiam utilitas. Nam incredibilem uoluptatē parit eloquentia: Mire delectat homines historia rerum gestarum, quæ & ipsa traditur, cū dicendi exempla proponuntur. Et nihil dulcius est, q̃ intueri animo eas res, quę in Philosophia nobis traduntur, de magnitudine cœlestium corporum ac terræ, de uarijs motibus syderum, quomodo lumina cœlestia uarie mixta inter se ac temperata, diuersos effectus pariunt in hac inferiori natura, sicut aliter atq; aliter mixtę uoces diuersas cantiones efficiunt. Iuuat etiam uidere causas officiorum ciuilium in natura diuinitus scriptas, & mirabili prudentia à doctis hominibus animaduersas.

Iam utilitas maxime percipitur ex his studijs: sunt enim, ut Græci dicunt, πρὸ ὁδοῦ in superioribus artibus, quę certe dicēdi scientiā requirūt. Quid enim promoueritaliquis, si sermonis genus nō queat iudicare? Et multa ubiq; sumuntur ex Philosophia naturali ac morali: quorū qui nō uident fontes, turpiter interdū hallucinantur.

Et quoniam Reipub. interest, bonas artes conseruare, omnes sentiatis hoc à uobis Rempub. petere, ut detis operam, ne uestra negligentia artes intercidant. Cum autem maiora beneficia omnes à Repub. quàm à priuatis ullis, siue parentibus, siue amicis accipiamus, ęquum est nos uicissim hanc illi gratiam reddere, & nostro labore artes retinere ac defendere.

Quare uos adhortor, Adolescentes, ut ita inducatis animum, prius uobis cognoscenda esse elementa Philosophiæ, quàm ad superiores disciplinas accedatis, & in ea diligenter collocetis studium atq; operam.

ἀρχὴ, inquiunt, ἥμισυ παντός, Dimidium facti, qui bene cœpit, habet. Faciliora igitur omnia erunt istis in alijs disciplinis, qui recte cœperunt, qui ad alias afferunt earum artium scientiam, sine quibus illæ neq; percipi, neq; tractari, neq; intelligi possunt.

Et hanc orationem existimate me publica autoritate habuisse, quam si quis contemnit, is sciat Deum ultorem huius contumeliæ fore. Ac Respub. ornauit etiam priuilegijs hæc nostra studia & honoribus, quos nunc his iuuenibus libenter decernemus, quia singularem laudem hoc tempore in tanta peruersitate iudiciorum merentur isti, qui hæc communia Philosophiæ studia attigerunt.

Dixi.

De uti-

DE VTILITATE STVDIORVM ELOquentiæ, Oratio Georgij Sabini, habita in Gymnasio Francofordiensi, Anno 1538.

CLARISSIMO VIRO, CVM GENERIS nobilitate, tum uirtute præstanti, D. Eustachio à Schlieben, patrono suo, Georgius Sabinus S. D.

Magis studijs quorundam amicorũ, quàm meo iudicio factum est, ut ęderetur oratio, quam de eloquentię exercitijs ac laudibus more scholastico habui. Videbam enim multo esse tenuiorem, quàm ut responderet argumenti magnitudini. Quæ enim ars alia tantas ad uitam utilitates adfert, quæ res maiores gubernat, q̃ eloquentia? Explicat religiones, regit uniuersam togatam administrationem, dominatur in iudicijs, in curia, in Principum consilijs, & infinita negociorũ uarietate. Sępe etiam bella, & stantes in procinctu acies dirimit. Itaq; præclare Ouidius cum ad Mercurium inquit: Pacis & armorum Deus arbiter. significat eloquentiam, & in pace res maximas regere, & sæpe bella ac populorum tumultus sedare. Tantam facultatem pro dignitate laudare, non est mediocrium uirium. Ego autem de me illud multo uerius prædicare possum, quod de seipso inquit Ouidius:

Inuida me spacijs natura coercuit arctis,
Ingenij uires exiguasq; dedit.

Quare mihi ueniam dari peto, quod suscepto grauissimo argumento, tam tenuem Oratiunculam sine motibus, sine splendore aliquo composui. Nam si qua est in æditione culpa, amicorum est, quibus tamen eo minus repugnaui, quia arbitror omnes in hoc genere exhortationes prodesse iuuenibus, præsertim hoc tempore, cum languescant hæc studia, non solum fatalibus causis, sed etiam hominum ignauia. Et ut Homerus inquit, ὑπὲρ μοῖραν. Quare omnes boni uiri, maximeq; illi, qui tenent Respub. & qui studijs iuuentutis præstant, excitare debent adolescentiam ad has artes colendas atq; amandas, quibus carere Respub. nullo modo potest. Quales tenebræ in religione, qualis barbaries in iudicijs & negocijs ciuilibus futura est, amisso literarum elegantiorum & eloquentiæ lumine? Facile igitur patior extare hanc meam qualemcunq; exhortationem. Cum autem usitato more patronum aliquem huic scripto quærerem, multæ concurrebant iustæ causæ, ut tui nominis auspicio ęderem, quem scio maxime & studijs & laudibus eloquentię fauere. Etsi enim abundas ingenij & fortunæ ornamentis, tamen his ingens decus addit eloquentia tua, & cętera illustriora efficit. Nam cum natura te ad hanc artē omniū reginam finxerit, cumq; doctrina excultus sis, magnam tibi laudem, magnam admirationem, dicendi facultas parit, non solum in patria lingua, sed etiam Latina. Eaq; in re illud in primis gloriosum est, quod tua eloquentia patriæ præsidio est. Deinde hanc nostrā Academiam authoritate tua apud Illustrissimum & Clementissimū Principem Marchionem

nem Electorem precipue tueri soles: Me quoq; singulari comitate adiuuas. Quare hanc ad te Epistolam publice scripsi, primum ut omnes intelligerent te à nobis, & propter admirationem tuarum uirtutum, & propter egregiam erga literas uoluntatem, diligi, coli, & obseruari: Deinde, ut hæc ipsa studia nostra tibi commendarem. Itaque si officio meo delectaberis, preclare me hoc munus collocasse arbitrabor. Peto igitur, ut pro tua excellenti humanitate, & hoc meum officium specimen esse grati erga te animi statuas, & me tuo fauore atque authoritate, in hac publica functione defendas. Est enim iustissimum, eloquentiæ studia ac professores ab ijs defendi atque ornari, quibus eloquentia summam dignitatem atque authoritatem in Republica parit.

Bene ac fœliciter uale. Francofordię ad Oderam, Calendis Nouemb. Anno 1538.

Non

NOn ignoro quantum onus suscipiat is, qui eloquentium scriptorum enarrationem instituit. Etenim non solum genus sermonis ei notum esse oportet, sed etiam exponenda sunt authorum consilia, multa ex historijs omnium temporum repetenda. denique ut accommodet ad usum, interpres non rudis esse debet Reipub. Hæc cum per sese ardua sint, mihi nouitas ipsa & negocij & loci, multo reddit ea difficiliora. Nam antea nunquam in publico cœtu docui, & fieri nequit, quin recens hospes huius Academię, magis metuam iudicia uestra. Omnium oculi in nouos hospites intenti sunt, multoque iudicant de eis morosius, quam de notis & familiaribus. Itaque magna in sollicitudine esse cœpi, postquam hęc prouincia mihi ab Illustrissimo Principe nostro Electore mandata est, uosque magnopere oro, ne fiducia ingenij aut doctrinæ singularis à me expetitam esse existimetis: sed quodam amore patrię hic potissimum uiuere malui, & si quid contigit ingenij aut industriæ, conferre potissimum ad patriæ utilitatem. Quare non arrogantia, sed quodam probabili consilio, seu studio potius à me expetitum esse hunc locum putetis. Vobisque initio polliceor, mihi non defuturam esse diligentiam in ullo officio, quod à modesto & tranquillo hospite requiri potest. Academiæ authoritatem maximi faciam, professorum beneuolentiam, quibus potero officijs, tuebor, perficiam etiam, ne ciues in me humanitatem desiderent. Hanc meam uoluntatem si probabitis, spero uos de ingenio meo, & de his operis scholasticis minus acerbe iudicaturos esse. Ac uero in primis decet uiros doctos candor, in prouehendis & iuuandis tyronibus,

qui

qui Reipub. operam nauare student. Quare rogo, ut his auspicijs meis faueatis, mihiq́, ut ille ait, crescendi copiam detis: quod si facietis, melius de publicis studijs mereri potero.

Cum autem hæc prælectio instituta sit præcipue, ut ad eloquentiæ seu recte dicendi studium iuuentus assuefiat, dicam aliquid de eloquentię laudibus ac utilitate. Et quoniam iuuentutis excitandę causa, hæc oratio habetur, dicam de ijs utilitatibus, quæ nunc in hac forma Reipub. bonis ingenijs expetenda sunt. Eximia quędã uirtus est eloquentia, quæ est facultas sapienter & ornate dicendi, de religione, de Republica, deq́ alijs artibus, regens Imperia, summorum Principum consilia, uoluntates inclinans populorum ac gentium, & uel incendens languentes, uel reuocans ac sedans incitatas, qualem describit Vergilius eloquentiam cum ait:

Ac ueluti magno in populo cum sępe coorta est
Seditio, sæuitq́ animis ignobile uulgus,
Iamq́ faces & saxa uolant, furor arma ministrat:
Tum pietate grauem ac meritis si forte uirũ quem
Conspexere, silent, arrectisq́ auribus astant,
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.

Porro de hac excellenti ui, & perfecta eloquentia, nõ sum dicturus, sed de his nostris studijs, hoc est, de diligentia recte dicendi, seu componendæ Latinæ orationis, quæ tamen pars aliqua est eloquentiæ, & uelut inchoatio. Hæc quantum sit ornamentum, q́ multiplices utilitates afferat, exponam. Primum enim commemorabo, quid conducat studium recte dicendi ad cæteras artes uel intelligendas, uel tractandas. Magna est dignitas scientiæ iuris, magnus usus. Cum autem leges sint

eruditiſſime ſcriptę, & multa in eis compareant ueſtigia ueteris Reipub. non dubium eſt, quin multum lucis eis accedat, recte intellecto genere ſermonis, & cognitis hiſtorijs. Iudicium autem de genere ſermonis, confirmat hæc exercitatio dicendi. Sed non tantum in foro, in iudicijs inter illiteratos uerſabitur is, qui Iuris ſcientiam profitetur, uerum adhibebitur ad maiora negocia, ac uere oratoria, ubi magnæ ac difficiles cauſæ Latinam orationem flagitabunt. Hoc loco quis nõ uidet, quantum decus ſit homini docto, poſſe diſerte, perſpicue, non ſordide, res magnas explicare?

Memini in conuentu Auguſtano, Liburnos ad Principum concilium uenire, petitum auxilia cõtra Turcas, & deplorare calamitates patriæ ſuę graui oratione: ibi cæteri Principes omnes detulerunt munus reſpondendi ad Illuſtriſſimũ Principem Electorem Marchionem Ioachimum I. Non erat nouum, Germanicas ei cauſas committi, ſciebant enim à nemine ſplendidius ac ornatius agi: Sed cũ laudem eloquentiæ præcipuam uni Marchioni tribuerent, & aliàs Latine dicentẽ audiſſent, hanc cauſam etiam ei commendabant. Hoc iudicium cæterorum Principum, noſtro ꝙ fuerit honorificum, omnes intelligitis. Itaq; cum audiretur cum ſumma attentione, honeſtiſſimis laudibus ornauit Liburnos, propter fidem & fortitudinem, quam in ſuſtinendis & depellendis Turcarum irruptionibus, tot iam annos præſtiterunt, ac bene ſperare eos de uoluntate Imperatoris iuſſit, cuius omnes cogitationes iam in parando bello aduerſus Turcas conſumerentur. Hanc eius orationem prudentes omnes, propter conſilium & ſententiarum grauitatẽ, eruditi etiam propter genus uerborũ, magna

cum

cum admiratione audiebant: Tantum laudis Principi pariebat Latine dicendi facultas. Quare & reliquæ nobilitati, & cæteris qui ad Rempub. accessuri sunt, omni studio eloquentia expetenda est, præsertim hac ætate. Videtis enim quantę res in hac natione motę sint, quantum sit negocij nostris Principibus, cum omnibus Regibus Christiani nominis, ubi pleraq; omnia Latine agenda sunt. Qua in re & illud considerandum est, nunquã cæteros Reges adeo studiosos fuisse eloquentiæ, ut nũc sunt. Etenim non modo Itali & Galli, sed etiam Poloni & Pannones, explosa ueteri barbarie, nunc cum scribũt ad exteros, elegans, nitidum, ac uere Latinum orationis genus adhibent. Nec alia ars apud plerasq; nationes plus habet dignitatis, q̃ Latine dicendi facultas. Iam cogitate quàm multa incommoda sint expectanda, si mittantur ad exteros legati infantes: Primum ridetur gentis ignauia, detrahitur authoritas nostris, non intersunt consilijs, accipiunt dictata ab alijs, nec raro turpiter falluntur, & tanquam naribus trahuntur, ut non intellecta probent. Cum igitur sit perspicua utilitas, cum inuitent maximorum Regum & Principũ exterorum exempla, cur soli Germani huic studio iam luxum, apparatũ conuiuiorum, & nescio quas uoluptates anteferimus, qui quidem paulo ante etiam hac laude cæteris nationibus antecellebamus? Sed breui mira est facta huius nationis mutatio, negligitur res militaris, literę non solum spernuntur, sed etiam sunt in odio. Et honestissimis studijs successerunt multa uitia, luxus, ambitio, perfidia, & pleræq; alię pestes, quæ intestinas discordias & alias calamitates pariunt. Quare & Principes, & reliqui qui authoritate cæteros præcedunt, omni contentione iuuen

tutem reuocare ad recta studia debeant, ac præcipue ad eloquentiam, quæ in Repub. maximum habet usum.

Porro si quis hoc studium eo minus curat, quia putat tantum prodesse ad genus sermonis, is longe errat. Etsi enim nō est exigua utilitas, instructum esse copia sermonis, tamen exercitatio dicendi etiam de multis rebus format iudicia, & certe animos ad diligentiam assuefacit. Legendi sunt de optimis rebus sapientissimi scriptores, qui non intelliguntur, nisi consilia ac uoluntates eorum ita consideremus, quasi unà cū illis uiuentes, ijsdem intersimus deliberationibus ac negocijs, in quibus ipsi uersabantur. Tota Respub. uetus animo intuenda, & ad præsentem formam conferenda est. Hæ cogitationes aliquid ad prudentiam cōducunt, ac de multis magnis rebus nos admonent, de moribus, de iure, de actionum ac iudiciorum uarietate, de natura rerum. Demosthenes dicitur octies descripsisse Thucydiden, ut sibi authorem eloquentem ꝙ familiarissimum faceret. Nec uero aucupatus est pręcipue uerba aut genus sermonis. Nam Thucydidis oratio admodū dissimilis est forensi. Sed uarias Reipub. mutationes ac momenta considerabat in historia, excerpebat Principū consilia, quorum cognitio ipsi quoque in publicis deliberationibus proderat. Aliquid etiam grauitatis addidit Demosthenis orationibus, imitatio Thucydidis: Multas enim refert Demosthenes sententias Thucydidis. Citant leges multis in locis Homerum, citant Ciceronem, non uerborum causa, sed tanquam sententias in foro dictas, quarum authoritatem in iudicijs ualere uolunt. Quoties Medici citant Poetas in natura rerum discribenda? Quis enim non uidet Poetas uel pręcipue hoc studuisse, ut pleraſq;

naturæ

naturæ partes illustrarent? Itaq; complexi sunt summa cum uenustate ortus & occasus syderum, ac totam doctrinam quæ in uulgaribus libellis de Sphera traditur, descriptiones fulminum, iridis, & reliqua meteora, herbarum plurimarum & multorum remediorũ naturas. Cicero uero & moralem Philosohiam totam complexus est, & quosdam locos qui ad Philosophiam naturalem pertinent, quorum lectio non modo copiam sermonis, sed etiam rerum scientiam alere potest. Quid est enim illa disputatione, de immortalitate animæ, in prima Thusculana eruditius ac iucundius? Multo etiam eruditior est libelllus de natura Deorum: Ac in utroque multa sumuntur argumenta ex ea doctrina, quam profitentur hi, qui proprie dicuntur Physici. Fateamur ergo eloquentium scriptorum lectionem, non modo ad copiam sermonis, & phrasin comparandam prodesse, sed etiam ad augendam rerum cognitionem, & iudicia formanda de multis maximis rebus. Deinde diligentia in exercitio styli, illa uero in primis acuit ingenia. Nam in inueniendo res quæ ad causam pertinent, prudenter omnes inuestigandę & cogitandæ sunt. Ad hęc deliberandum de rerum ordine & œconomia. Nec minor est cura perspicere quid deceat, quid locis ac temporibus congruat. Postremo compositio & cura elocutionis nõ leuiter exercet scribentem. Huius exercitij consuetudo parit immensas utilitates, prohibet præcipitantiam, & quasi frenum ingenijs inijcit, ne temere sine delectu, sine ordine, sine cura effundant omnia, quæ sese offerũt. adfert diligentiam, ut ea quę gignimus, formemus etiã, & arte meliora efficiamus. Id si facerent scriptores uel sacrarum rerum, uel alij, quanto fœlicior esset status re-

rum humanarum. Quorum pleriq; si ad curam in dicendo assuefacti essent, multo essent in deligendis utilibus argumentis, & in cauendis publicis periculis, diligentiores.

Pericles ascensurus in concionem, ac præmetiens animo, quantum periculi inconsiderate dicta afferrent, solitus est precari à Dijs, ne quod sibi uerbum excideret, quod officeret Reipub. Et Demosthenes, cum ei obijceretur, quod meditatus ad dicendum ueniret, respondit, sibi nō modo impudentem, sed etiam improbum ciuem uideri illum, qui de rebus summis, uniuersæ ciuitati consilium daturus, auderet dicere, re non ante diu multumq; cogitata: Quare si possit, non solum scripta, sed sculpta se dicturum affirmauit. Adfert ergo inter cæteras utilitates consuetudo exercendi styli, multiplicem diligentiam, causa tota maiore cura expendenda & cogitanda, cum ipsi nobiscum deliberamus, quomodo eam dicturi aut acturi simus: prospicitur etiam quid in actione periculi sit, deliberatur, quomodo pericula in agendo cauenda sint. Deniq; si nihil est futili garrulitate turpius & perniciosius, plurimū ad uirtutem in unoquoq;, & ad publicam tranquillitatē prodest hęc assuefactio, ad exercendum stylum, ad formandam & componendam orationē, ne omnia sine delectu effundantur. Multa etiam ingenij uitia corrigit stylus, & cohibet affectus, ne contra decorum concitatius ferantur.

Dixi hactenus, q̃ sit utile hoc studium recte scribendi his, qui ad Rempub. accessuri sunt. Togata administratio præcipue gubernatur eloquentia, & multa Latine agenda erunt. Quare ad hanc tantam rem, ut se iuuentus præparet, adhortanda atq; incitanda est acriter.

Iam

Iam in controuersijs religionis explicandis, quis non uidet magna doctrina, & magna ubertate sermonis, & dicendi facultate opus esse? Sunt enim res obscuræ, & scriptorum dissimilibus disputationibus inuolutæ. Vt igitur ex tanta caligine euoluantur, ut uere, proprie, dilucide explicentur, ea uero res requirit non mediocres artifices. Est autem bonæ & piæ mentis, etiam ob hanc causam expetere eloquentiam, ut ornare gloriam Dei, ut conferre aliquid ad utilitatem Ecclesiæ possit. Ad hunc finem præcipue referri nostra studia debebant, quod & Plato uidit, qui ait eam eloquentiam expetendam esse, quæ non futilia dicat, sed Deo grata. Vetus Ecclesia q̃ habuit eloquentes scriptores, Basilium et alios, qui cum haberent studium recte dicendi, curabant: Primum, ut res ipsas recte intelligerent, postea ut proprie & perspicue alijs traderent. Ideo sincerior apud eos doctrina est, q̃ in posterioribus, qui nullam in dicendo curam adhibuerunt. Quid quod ipse sermo in sacris literis intelligi & iudicari non satis potest, nisi ratio dicendi & figurarum intelligatur. Dicam aliquid etiã de meo artificio, uidelicet, de Poetica. Psalmi magna ex parte prorsus Poeticis picturis ornati sunt, quæ profecto non possunt agnosci ab his, qui sunt ignari Poetices. Nec difficile est plurima exempla monstrare. In Psalmo de concordia: Ecce quàm bonum. comparat concordiam balsamo, quo Pontifex ungitur: significãs suauissimam esse, quia in Repub. in omnibus periculis utilissima est. Vide autẽ quàm uenuste pingat in Pontifice balsamũ, in barbam & in totam pallam defluens. Cur hac utitur pictura? non solum quia illud Pontificium balsamum erat præstantissimum, sed etiam ut significet in Repub. præcipuum

puum concordię autorē esse debere Pontificem. Huius munus est, efficere ac tueri doctrinæ consensum. Sed nolo esse prolixior in re manifesta, nam Theologis opus esse hac cultura, & his literis, quæ rationem dicendi tradunt, minime obscurum est. Nescio quæ res magis inflammare generosas mentes possit, q̃ publica utilitas, seu necessitas potius. Ostendi autem Reipub. magnopere opus esse, præsertim hoc tempore, eloquentiæ studio: quod si cogitabunt adolescentes præditi bonis & rectis ingenijs, accendet eos, ut spero, ad hoc studium Reipub. amor. Hęc causa in bonis pręcipue ualere debet.

Dicerem de præmijs etiam, nam his quoq; mouentur homines, sed in uita sæpe accidit, ut maiora sint præmia malis artibus. Menandri uersiculi citantur, quos hoc modo, ut potui, Latinos feci:

Hæc uita gaudet improbis potissimum,
Sed assentator omnium primas tenet,
Viuitq; longe iucundissime omnium.
Deinde sycophantæ proximus est honos,
Audire enim calumnias dulce admodum.
At tertius conceditur locus inuido,
Artes nocendi qui scit astutissime.

Fruantur ergo maioribus commodis assentatores, sycophantę, & alij instructi malis artibus. Sed tamen ea quę uere dicitur dignitas, nō potest nisi illis competere, qui bene merentur de Republica, uidelicet, bonorum iudicijs probari. Hæc est uera gloria, qua semper in Repub. in ciuitatibus, in Imperio maxime floruerunt boni uiri, eloquētia instructi, quales Romę fuerūt Lelius, Crassus, Cicero, & cæteri Oratores, qui, ut Cornelius Tacitus uenustissime dicit, ne priuati quidem sine dignitate erant,

cum &

cum & populum Romanum, & Senatum consilio atq; authoritate regerent. Videtis & hodie in Germania magnam esse dignitatem Oratorũ in aulis & ciuitatibus. Quare si huius fastigij splendore mouẽtur aliqui, ut decet, cogitẽt nõ exigua pręmia huic studio proposita esse. Sed de hac Latine dicẽdi facultate iam loquor. Etsi sunt alię artes quęstuosiores, tamẽ hęc quoq; parit nõ mediocria cõmoda. Est autẽ moderati animi etiam, mediocrẽ fortunã boni consulere. Et Deo curę est, ne egeant boni, qui de Repub. benemereri studẽt, ut significauit Theocritus in fabula Comatę, quã Adolescentibus recitabo:

Fuit quispiam locuples & auarus pastor, apud quem seruiuit Comata, qui fuit Musarũ cultor, qui & propter pietatem, & ut grex seruaretur diuinitus, singulis mensibus ouem Musis sacrificabat. Hac pietate impetrabat, ut grex aduersus morbos & lupos tutus esset, & multo fieret fœcundior. Sed dominus auarus resciscẽs singulis mẽsibus ouem mactari, seruũ furti accusat. Ille excusans religionẽ, cõmemorat etiã beneficia diuina, gregis incolumitatẽ, & fœcunditatem. Sed hęc oratio nõ flexit animum impiũ domini. Ridens igitur cœleste numen: Experiar, inquit, an Musę, quibus te curę esse affirmas, sint tibi famem depulsurę, si te in hanc cauam arborẽ inclusero, nec dedero tibi cibũ. Statim igitur inclusit miserũ in arborẽ, ibi fame eum necaturus. Quid accidit? Post paucos dies grex scabie & pestilentia moritur. Hic cœpit pastorẽ sæuitię suę pœnitere, cũ agnosceret se diuinitus puniri. Rediens igitur ad arborẽ, seruũ inuenit adhuc uiuũ, incolumẽ, & bene ualentem. Cumq; interrogaret, unde interim alitus esset, respõdet seruus, Musas in eam arborem examen apũ misisse, quę mella ibi conficerent, hoc

melle se interea sustentatū esse. Petit ergo herus ueniam sceleris, & agnoscit pios Deo curæ esse, eisq; si non magnas opes, at mediocria cōmoda suppeditari. Hac nos spe confirmemus, & recta ac utilia studia amplectamur. Fortassis etiam Ecclesia erit aliquando tranquillior, cū ad iudicandū adhibebuntur uiri boni & docti, qui controuersias planè & simpliciter explicare poterunt, & cū mitiora studia homines colere cœperint.

Quare inuitent adolescentes, magnitudo publicę utilitatis, dignitas eloquentię, deniq; etiā cętera præmia, ut se dedant his literis atq; artibus, quę ad eloquentiā conducunt, seq; in hoc genere exerceant, & ad res maximas pręparent, pręsertim cū hic labor homini ingenioso uoluptates etiā dulcissimas pariat. Primū enim lectio grauissimorū autorū de maximis in Repub. motibus iucundissima est quęrentibus exēpla uirtutis, & honesta consilia uitę priuatę aut publicę. Deinde delectat & ipsa orationis harmonia, ceu Musica quędā: nulla est enim cantilena dulcior, q̃ oratio de rebus bonis cōcinna & bene cōposita. Postremo ut canenti, sic scribenti, hęc ipsa exercitatio uoluptati est. Iuuat enim inuenire & quasi gignere honesta argumēta, eaq; distribuere, disponere, ornare, cū alijs cōferre, & inquirere meliora. Hęc naturaliter delectāt sana ingenia, & quędā ad uirtutē uia est, assuefacere animū ad has honestas uoluptates intelligēdas et expetēdas. Est & illa magna cōmoditas, q̃ hę elegātiores literę in omni fortuna usui sunt. Adminicula sunt in negocijs, in ocio ornāt nos, & sunt uoluptati. In rebus aduersis leuāt mœsticiā, leniunt curas ac dolores. Adiuuāt etiā bonos, ut religionis doctrinā melius intelligere possint, quę utilitas magno existimari à bonis debet. Dixi.

Oratio

ORATIO VITI THEODORI NORIbergensis, de Studio Linguarum, habita in promotione Magistrorum, Anno 1533.

PRincipio uobis gratias ago, Doctissimi Viri, quod huc & honoris nostri causa, & ut hæc primarũ artium studia ornaretis, conuenistis. Cum autem existimem id uestrũ officium ad studiorum honorem pertinere, spero uos ita induxisse animum, hoc etiam beneficium nobis dandum esse, ut nos nõ grauatim audiatis. Neq; enim huc prodimus, ut dignum aliquid uestra sapientia atq; auctoritate afferamus, quod in huius nostrę ætatis imbecillitate ne quidem requirendum est. Tota hæc fabula agitur adolescentium causa, ad quam uos acceditis spectatores, ut intelligat iuuentus, uobis hæc prima studia probari. Quanquam igitur in omni genere humanitas uestra nobis cognita & perspecta est, tamen id quoq; nostri est officij, uerecundè petere, ut nos æquo animo audiatis. Quare rogo, & ut hanc meam iuuenilem orationem boni consulatis, & ut uestra mihi autoritas adsit in hac causa quam agendam suscepi, quã spero uobis esse probatissimam.

Institui enim de studio linguarum, ut uocant, dicere. Etsi enim plerunq; hic de Philosophia dici solet, tamen neq; hic locus de linguis, si quis recte æstimet, à Philosophia ualde alienus est. Mihi quidem ea Philosophiæ pars, quę est suauissima, pręcipue ex cognitione linguarum pendere uidetur. Neq; uero hoc argumentum studio nouitatis delegi: Neq; enim statui me nouo argu-

mento in hac infantia satisfacere posse. Sed publica necessitas hortatur, non solum me, uerum omnes bonos uiros quantũ pro se quisq; potest, adolescentiam ad studia linguarum exuscitare atq; accendere. Maxime uero conueniebat ad linguarum causam agendam adhiberi non elinguem, sed eloquentem patronum, qui ornare eas pro dignitate, & magnitudinem utilitatũ, quas parit earum cognitio, illustrare posset. Quod & si intelligebam à me non posse fieri, tamen arbitrabar me non debere publicæ causæ deesse, præsertim in hoc loco, quo cum mihi dicendi necessitatem scholasticus Magistratus imponeret, sperabam tantum autoritatis in hac oratione futurum esse, quantum tribuitis uniuerso collegio doctissimorum hominum, qui & has mihi partes mandarunt, & suam sententiam mea qualicunq; oratione uobis exponi uoluerunt. Qui cum doctrina, iudicio, rerum usu excellant, deniq; cum fide summa & uestris studijs & uniuersę Reipub. consultum uelint, honestissimũ uobis est, monitis eorum libenter & studiose parere.

Sed uenio ad causam, de qua quia etiã propter temporis angustiam non satis dici potest, breuiter utilitates præcipuas colligam, quæ nos omnes ad linguarum studium hortantur: loquor autem de Latina, Græca & Hebraica.

Cum autem aliud alij propositũ in studijs habeant, nec idem doctrinę genus sequantur omnes, de singulis, ut uocant, professionibus ordine dicendum est. Ac primum nõ opinor longa mihi disputatione opus esse de Theologia: Constat enim fontes Theologiæ Ebraicis & Græcis literis contineri. Nec possunt ita transfundi linguæ, ut nihil opus sit fontibus, si uelimus iudicare de

locis

locis obſcuris, quod in multis grauiſſimis controuerſijs fieri neceſſe eſt. Toties commendat nobis ipſa ſcriptura miniſterium uerbi, admonet nuſquam uoluntatem Dei cerni, niſi in his ſcriptis: Facile igitur intelligi poteſt, quantum referat perfecte intelligere naturam ſermonis, quod ſine linguarũ cognitione, & ſine eloquentiæ exercitationibus, nemo conſequi poteſt.

Itaq; cum ſuæ quiſq; ſalutis cauſa, tum etiam propter publicam Eccleſiæ neceſſitatem perfectam ſacri ſermonis cognitionem expetere debet. Primũ enim priuatim quoq; experimur mirifice confirmare animos, cũ in tanta uarietate opinonum quaſi in rem pręſentem deducimur, inſpicientes genuinum ſcripturæ ſermonem. Deinde de magnis ac difficilibus controuerſijs publice in Eccleſia pronunciare bona conſcientia uix poſſunt Doctores, ſi genus ſermonis in teſtimonijs, ex quibus tota res iudicanda eſt, non intelligant. Multas hæreſes peperit inſcitia linguarum & figurarum orationis, id quod facile poteſt oſtendi in ipſis hiſtorijs contentionum Eccleſiaſticarum. Et quamuis non ſunt in hoc omnia, tamen in interpretatione ſacrarum literarum hoc primum eſt, ut ſermonis genus intelligatur, quo intellecto, multa iudicari poſſunt, quorum pleraq; etiam hoc tempore controuertuntur. Quare non dubium eſt, quin ad Theologiam neceſſaria ſit linguarum cognitio.

Neque uos ab hac ſcientia deterreant indocti homines, qui ut ſoli ſapere uideantur, non ſolum hęc linguarum ſtudia damnant, ſed omnes bonas artes infenſiſſime oderunt. Ac ſi res teſtibus iudicanda eſt, opponite illis Hieronymi, Auguſtini, & multorum tum exempla, tum ſententias, qui cenſuerunt ad enarrandas ſacras li-

teras, necessariam esse linguarum cognitionem. Quid quod ita Deus ipse indicat, qui cum Euangelio linguarum donum largiens, testatur Ecclesiæ linguarum cognitionem necessariam esse. Profecto enim contumeliose de diuino munere sentit, si quis existimat nullum eius in Ecclesia usum esse. Et si istos nihil hæc testimonia mouent, Canones saltem audiant, quorum autoritas eis sacrosancta est. Extant decreta de linguis, extant & constitutiones in Synodis factę, quę celeberrimis Academijs de docendis linguis præcipiunt. Cur hæc magna autoritate constituit Synodus, si id studium Ecclesiæ non est utile?

Audiui Gregorium Tifernaten ante annos sexaginta uenisse Parisios, & à Senatu Academiæ stipendium postulasse, quod ibi Græcas literas docere constituisset. Cumq; nonnullis inciuiliter facere uideretur, quod stipendium flagitare ausus esset, cum Senatus Academiæ neq; accersisset eum, neque significasset se ipsius usurum opera, neque omnino lectorem Græcum haberet ulsum: Erant enim adhuc in Gallia, ut apud nos, Græcę literę ignotissimæ. Quare cum interrogaretur, quod hoc regnum esset, Senatui Academiæ quasi imperare stipendium, hic homo paratus citauit constitutionem de linguarum studijs, in qua nominatim mentio fit scholæ Parisiensis. Senatum adeo non offendit hæc libertas, ut etiam magnopere collaudauerint hominis consiliũ & studium: stipendium magno consensu decretum est. Neque uero id facturus erat Senatus Parisiensis, si constitutionem illam Pontificiam non probasset, aut hoc studium iudicasset Ecclesiæ inutile esse. Sed desino hac de re longius disputare, cũ Erasmus iustis uoluminibus

ostendat

ostendat, linguarum cognitionem ad sacrarum literarum interpretationem necessariam esse. Et meministis, hoc ipso in loco non solum hortari uos, sed etiam seuere castigare inertiam atque ignauiam nostram D. Doctorem Martinum. Si tantum huius iudicio tribueretis, quantum ipsius & excellens doctrina & usus postulat, profecto multo auidius & peregrinas linguas disceretis, & multo plus operæ collocaretis in hæc eloquentiæ studia. Sed quia Theologia nunc in odio est, iuuentus ubique cum sacris literis abijcit linguarum & eloquentiæ studium, & eas artes amplectitur, quæ uulgo uendibiliores & magis quæstuosę sunt.

Neque uero uitupero alias artes: Nam Respub. habet opus magna uarietate artium, quemadmodum uere dictum est. Nō fit ciuitas ex Medico & Medico, sed ex Medico & Agricola. Sed illi reprehendendi sunt, qui aut abducunt omnes à sacris literis, aut cum se dediderunt alijs artibus, nullam studij partem in sacris literis collocandam esse censent, & ut uideo, nos irrident omnes, atque etiam insanire putant, qui nō in totum abstinemus à sacris literis.

Sed de his nihil hoc loco dicemus, qui cum aduersus Deum impij sunt, tum in Ecclesiam crudeles, qui quantum in ipsis est, uniuersam religionem abolent: Cum alijs moderatioribus disputabo.

Primum ita cogitare uelim bonos adolescentes, religionis doctrinam ad omnes pertinere. Et quemadmodum ille dixit, Homines nō solum sibi, sed etiam patrię nasci. ita ego multo uerius dicere possim, omnes bonos ita sentire oportere, præcipue natos se esse Ecclesiæ. Itaque etiā si quę rationes probabiles uocant nos ad alias artes, non

non enim uitupero eas, tamen doctrina Christiana nō est negligenda. Aliquid temporis ac studiJ huic quoq; tribui oportet, tum ad animos nostros confirmandos, tum uero ut præparemus nos ad publicam Ecclesię utilitatem. Fuit in foro, in iudicijs Ambrosius, interim tamen & sacras literas legebat, & Græcos Theologos cū Latinis coniungebat.

Deinde linguarum cognitio non tantum Theologis prodest, habet egregias utilitates etiam in alijs artibus, quod quomodo uelim intelligi, quæso attendite, ne quis putet me detrahere aliquid de aliarum professionum dignitate. Sic enim statuo, hos, qui ad Medicinā aut Iuris doctrinam accessuri sunt, præformandos esse quadam liberali doctrina, quę & Philosophiam, & antiquitatis noticiam continet. Adhibenda est etiam dicendi exercitatio, quibus rebus ingenia & ad suauitatē atque humanitatem formantur, & acuuntur, atque instruuntur, ut percipere & tractare artes alias fœlicius possint.

Si quis autem existimat Philosophiam perfecte cognosci posse sine Græcis literis, hunc sanè patiar sua opinione beatum esse. Sed res loquitur ipsa, quantum intersit inter Aristotelis interpretes Græce doctos, & illos ineptos, qui cum res grauissimas ab ipsis autoribus traditas explicare non possent, nouum quoddam doctrinę genus pepererunt, plenū prodigiosis somnijs, quod nullum in uita aut communibus negocijs usum habet. Deinde iniuriam Philosophiæ facit, quisquis eam tam angustis finibus circumscribit, ut nihil ei tribuat, nisi illa uulgaria præcepta, quæ in scholis ex Aristotele traduntur. Ego uero ut iam non dicam de Mathematicis

ticis disciplinis, cognitionem antiquitatis, poematum, & historiarum, uel præcipuam partem Philosophiæ esse statuo. Hæc enim continet humanitatis doctrinam, cum proponat omnium officiorum præcepta atq; exempla.

Nihil accidere potest in uita priuata, aut in Repub. cuius non extet imago aliqua in historijs sapientissime scriptis. Plurimum autem, meo iudicio, prodest accessuro ad res magnas gerendas, intueri in illas imagines uelut in speculum, & uidere consilia, ac bonorum & malorum consiliorum euentus. Preterea multa sunt in ipsis negocijs tum prophanis, tum Ecclesiasticis, quæ sine antiquitatis cognitione neque intelligi, neque iudicari possunt. Quoties de Imperiorum mutationibus dicendum est? quoties in Ecclesia requirendę sunt ueterum contentiones de rebus maximis? Hęc sine Gręcis & Latinis literis nullo modo cognosci possunt. Et quidem Ecclesiasticę res tantum Græce scriptę sunt. Cæterum uarietate & copia rerum atq; exemplorum longe uincunt Latinos tum Poetæ, tum Historici Græci. Nam Romani domesticas res tantum ornare studuerunt: at Græci omnium gentium atque Imperiorum historias complexi sunt, easq; ita descripserunt, ut uerius philosophentur in ipsorum negociorum atq; consiliorum expositione, quàm illi qui in scholis nuda præcepta tradunt, ac uere Philosophiam ex umbra in solem ac puluerem educunt, hoc est, usum eius iu uita atq; negocijs ostendunt.

Hęc doctrina etiamsi tantum propter suauitatem expetenda esset, tamen satis magna causa esset, cur Græce disceremus. Quę enim potest esse uoluptas magis digna

præstantibus ingenijs, quàm ea quæ percipitur ex illa ipsa cognitione maximarum rerum? Et quoniam uoluptates ipsæ aliquo modo ad mores pertinent, traduci ad humanitatem & suauitatem hac delectatione animos arbitror.

At uero nos non tantum de uoluptate disputamus, de fructu ac necessitate loquimur, quia sine hac liberali doctrina, quæ precipue Græcis literis continetur, nemo satis idoneus est uel ad cæteras artes tractandas, uel ad res magnas gerendas. Non sunt in hoc omnia. Sed tamen si quid omnino doctrina uel ad excitanda ad uirtutem, uel ad conformanda ingenia proficit, non dubito affirmare, eam ad rem plurimum conducere hoc doctrinæ genus, de quo loquor. Illud certe negari non potest, ad cæteras artes tractandas requiri hanc doctrinā. Nam & Medicina magna ex parte Græca est, & sine Philosophia percipi non potest. Et si hi qui se dediderunt Iurisconsultis, non tantum illam forensem Rhetoricam auferre student, ut eam ad quæstum conferant, sed doctrinam expetunt futuram usui Reipub. & ut ipsi loquuntur, non simulatam Philosophiam: His ut possint cum decoro tueri personam suam, profecto etiam alia quadam doctrina opus erit, uidelicet, religionum scientia, noticia antiquitatis, eloquentia, & illis literis, quæ cum fontes legum contineant, non minus in consilium adhiberi solent de communibus officijs, quàm ipsæ leges.

Sed sunt quidam iuuenes, qui cum propter ignauiam fugiant discendi laborē, subito irrumpunt ad summas professiones, quarum titulos prætexunt suæ ignauię. Hi ut iudicio uideantur has artes aspernari, hæc nostra studia uitu

dia uituperant. Qui siquidē ita libet, fiant sane Solones meri sine Grammatica, sine Dialectica, sine cognitione religionum, sine eloquentia, sine Philosophia, denique sine humanitate ulla. Verum hoc miror, quo isti ore aspicere legum libros audeant, quarum autores apparet præclare instructos fuisse his ipsis artibus, de quibus dicimus. Quàm multa ex Græcis & Latinis historijs repetunt? Quàm reuerenter assurgunt Homero, quoties eius sententias uelut oracula citant? Alicubi pronunciant ex uerbis Demosthenis, alicubi ad uerbū transscribunt Platonis dicta. Et quidem recentiores Doctores disputant, ualere in causis Philosophorum ac Poetarum autoritatem, quia maiorum instituta, moresq́, & grauissimas rationes honestorum officiorum, deniq; uim omnem iuris naturalis sapientissime describunt. Quæ tandem impudentia est, eas literas contemnere, de quibus ipsi legum conditores honorificentissime sentiunt?

Proinde modesta & bona ingenia adhortor, ut cum professionis magnitudinem, ad quam se contulerunt, considerabunt, exemplo suorum autorum cogitent aliquid studij his nostris artibus ac literis impertiendum esse. Cum cæteris nolo pugnare, qui non solum nostra iudicia, sed etiam suorum autorum exempla aspernantur. Alia enim alij bona ducunt, ut uere inquit ille: *Ἀνάχαρσις παρὰ ἀθηναίοις σολοικίζει, ἀθηναῖοι δὲ παρὰ σκύθαις*. Nihil isti afficiuntur suauitate earū artiū, quas nos miramur, nec nos ab optimarum rerum studijs istorum iudicia abstrahent.

Atq; ita cogitate Adolescentes, cum in studijs uersemini, constantiam ac fortitudinem uobis etiam adhi-

bendam esse. Neq; enim sine fortitudine coli aut retine
ri uirtus ulla potest. Quare non patiamini uobis harum
nostrarum artium & linguarum studia præposteris uul
gi atque indoctorum iudicijs excuti: Durate, & uos met
rebus seruate secundis: Cur enim non utar fortissimi ui-
ri uerbis apud Poetam, præsertim in causa multo maio-
re? Nam ille sedes sibi ac socijs quærebat. Vestra studia
ad uniuersam Ecclesiam, & ad omnem posteritatē per-
tinent. Quæ autem causa existere maior ulla potest, q̃
quæ salutem Ecclesiæ continet?

Sæpe audiui Capnionem, cū Romam à Principe Pa-
latino certi negocij causa missus esset, uenisse in Argyro
pyli auditorium, qui tunc Romæ magna cum laude
Græce docebat. Cunq; Capnio reuerenter salutato Ar-
gyropylo in consessu multorum doctissimorum homi
num exposuisset ei, se hominem Germanum incensum
studio Grecarum literarum, gratulari sibi eam fortunā,
quod occasio audiendi ipsius contigisset, quo illis qui-
dem temporibus nemo in Philosophia & Greca lingua
doctior predicaretur, orassetq;, ut sibi audiendi potesta-
tem faceret: delectatus Argyropylus oratione Capnio-
nis, cum operam suam benigne pollicitus esset, interro-
gat, an attigerit antea Grecas literas. Capnio ait, se Basi-
leę in Germania audisse linguę elementa. Enarrabat au-
tem forte Argyropylus Thycididem, hunc exhibet illi,
ac iubet legere, deinde etiam interpretari. Cum autem
& suauiter pronunciaret Capnio (audio enim perstu-
diosum fuisse recte pronunciationis) & sententiam sic
satis Latine redderet, ibi uero Grecus ille admirans, con
uertit se ad auditores, & exclamans: Ecce, inquit, Gre-
cia nostro exilio transuolauit alpes. Quod quanq; ille
uere

uere dixit, nam exules Græci accenderunt hæc studia apud Latinos, Tamen uos ita existimare debetis, diuinitus accidisse, ne infusis in Græciam Turcis, ac deleta natione Græcorum, lingua etiam intercideret Ecclesiæ imprimis necessaria: Itaq; in has nationes singulari Dei beneficio propagata est. Neque uero negari potest, plurimum lucis eam attulisse, cum alijs artibus omnibus, tum etiam sacris literis. Eloquentiæ studia mirifice adiuuit: Nam sine Gręcis autoribus intelligi Latini scriptores non poterant. Aditum fecit ad Germanam Philosophiam. Neq; tantum ad Aristotelem & Græcos Medicos, sed etiã ad optimos autores Mathematices. Quantum enim debemus his qui Eucliden & Ptolemeum Latine uerterunt? In his expoliendis, & hoc toto genere artium illustrando, uidemus postea Ioannem Regiomontanum ciuem meum, Græcis literis ualde adiutum esse. Et nonnulli nunc quoque in Germania, qui excellunt Græcæ linguæ cognitione, studium conferunt ad ornandos eius generis autores. Boni uiri sacras literas & amare magis & tractare purius cœperunt, patefactis fontibus.

Has artes, quas recensui, obruere ac delere tristius fuerit, quàm solem è mundo tollere. Neq; uero sine cognitione peregrinarum linguarum retineri earum possessio potest. Qua ex re facile iudicari potest, linguarum noticiam non esse leue aut uulgare Dei donum. Quæ autem impietas, quod scelus est, tale donum, cuius usus tam late patet, aspernari, & diuinitus illatum in has nationes rursus explodere atq; eijcere? Leges publice atrociter puniunt sacrilegia: At maius sacrilegium est, Ecclesiam spoliare linguarum cognitione, quàm aurea aut

argentea supellectile. Hæc enim cœlestia dona Euangelio lucem afferũt, & uerius sunt Ecclesię supellex, quàm ulla ornamenta aurea. Neq; enim dubium est, quin ad hanc utilitatem Deus Euangelio addiderit donum linguarum, ut uocant, ut ad sacras literas explicandas conducant. Itaq; sacrilegos istos linguarum contemptores putate in ipsas aras ac templa impetũ tanti furoris olim facere, & uastitatem atq; exitium religioni & omnibus honestis artibus minari, nec dubitate quin Deo pœnas daturi sint. Nos uero si & Deo grati, & erga Ecclesiam pij esse studemus, agnoscamus Dei beneficium, & propter Ecclesiæ utilitatem tueamur & conseruemus. Si quem ab his studijs hoc deterret, quod non uidentur labori respondere pręmia, is nõ satis religiose de Deo sentit. Cum enim pietati toties ingentia præmia Deus polliceatur, non est de eius fide dubitandum. Alicubi promittit amplissimos frugum prouentus, si populus liberaliter conferat ad usus necessarios templi. Quare nec nobis præmia defutura sunt, si studia nostra ad Ecclesiæ utilitatem conferemus. Et est pietas, expectantem hæc promissa, Ecclesię utilitatibus consulere.

Dixi.

ORATIO DE CONCORDIA ET COM municatione studiorum atq; operarum, in promotione Magistrorum dicta à Decano Magistro Ambrosio Iuterbocensi, Anno 1537.

Vm Agesilaum Regem Spartarum, domi suæ cum paruis liberis in baculo equitantem deprehendisset quidam ex Ducibus, casu interueniens, atq; admirans, Regem, & quidem talem, quo illa ætate nullus uir præstantior in tota Græcia esse iudicabatur, hoc modo cum pueris colludere, petit Agesilaus ueniam ab isto, siquidem hic ludus uideretur alienus Regia grauitate. Deinde addit, se non tantum oneris ipsi imponere, ut perpetuo hanc rem taceri postulet, sed rogat, ut tantisper taceret, donec ipse liberos haberet: significans eum qui liberos non haberet, non intelligere, quid habeant hi ludi nō dico uoluptatis, sed utilitatis. Quamuis enim per se ridiculæ res sunt, tamen ad disciplinam, ad mores formandos pertinēt. Et prudens pater intelligit, magnam uim assuefactionis esse in tenera ætate, etiā in his leuissimis exercitijs. Vt autem ille Spartanus miratur patrem colludentem cum paruis filijs, ita multi nunc quadam inusitatę sapientię persuasione derident, cum alios multos ueteres & honestos mores, tum etiam hos scholasticos gradus, & spectacula promotionum: Quos uelim hanc Agesilai responsionem considerare, nec prius uituperare uetera instituta, quàm ipsi habeant liberos: hoc est, non prius quàm perspexerint quanta sit infirmitas in tenera ętate, quas ob causas, hi ludi, gradus, tituli pro

positi

positi sint, quantum referat puerilia ingenia his ritibus certo quodā ordine assuefacere, ac prouehere in discendo, quantum conducat exemplum, ut assuefiant ad publicos mores amandos. Incredibilis infirmitas est animorum puerilium, quare ad eos excitandos, regendos, aut deprauandos, paruæ res sæpe magnum adferūt momentum. Hanc infirmitatem quo magis perspicimus nos, quos iam usus, ætas, mutationes Reipub. graues erudierunt, eo magis amamus hos scholasticos mores institutos, ut studijs prosit ordo, ut discant adolescentes ordinum discrimina intelligere. Itaque non recusamus quanquā senescentes, in hanc scenam prodire, & amanter petimus à prudentioribus, ut & ipsi faueant his spectaculis, propter iuuentutis utilitatem. Neq; enim tantum ad hunc cœtum, qui in hoc theatrum confluxit, sed ad nostros liberos, & ad posteritatē pertinent. Non fastidiamus hos ludos, tanquam res indignas nobis, sed exemplum nostrū prodesse adolescentibus ad honestos mores amandos & conseruandos existimemus. Hęc pręfatus sum, ut imperiti intelligant nos bono consilio hos scholasticos ritus conseruare. Quod cum ita sit, æquum est, uos orationem meam patienter audire, quam hoc loco habere me cogit officij ratio. Etsi autem quędam erant causę, cur de artium studijs & utilitate, hoc tempore dicendum uidebatur, tamen cum alij sępe uobis commonstrent usum, in multis uitę partibus, & uituperatoribus grauiter respondeant, relinquam modo id argumentum, & dicam de concordia, deq; communicatione studiorum atq; operarum, sine qua retineri & consistere Respub. non potest. Extat autem apud Græcos uenustum Epigrāma, in quo pingitur optimus

Reipub.

Reipub. ſtatus. Ac eo libentius argumentum Epigrammatis illius recitabo, ut exemplum illuſtre adoleſcentes inſigant animis, quod eos & in ſchola, & deinceps in omni uita admoneat, qua arte retinēda ſit publica tranquillitas. Ea uero magna eſt ars, ſeu ſapientia potius, pręcipue requirenda in ijs, qui uiri boni perhiberi uolunt, quæ cuiuſmodi ſit, in hac imagine conſpici poteſt:

Forte in uia conueniunt cæcus & claudus, ubi cum ſine duce progredi cæcus non poſſet, claudo etiam uehiculo opus eſſet, retinebatur uterq; ſuo malo. Vidit autē claudus cæcum ualidos lacertos, firmos pedes, deniq; robur integrum corporis habere, nec quicquam morbi in eo hęrere, niſi quod oculis captus erat. Quare prudenter inijt rationem, ut inter ſe communicarent operas, & alter ſarciret id, quod deerat alteri, ut cæcus tolleret in humeros claudum, claudus iſti monſtrator uiæ eſſet. Exponit ſuum conſilium cęco, & ſuam operam pollicetur. Etſi ſarcina imponebatur non leuis cæco, tamen cum humanitate ſocij caperetur, non detrectat hanc conditionem, ac ſublato in humeros claudo, pergit, & gubernat eum claudus. Ita amanter cōmunicatis operis iter ſuſceptum conficiunt. Hæc eſt imago optimi ſtatus in Repub. Primum enim in tanta mole ac uarietate negociorū, nemo unus par eſſe omnibus rebus adminiſtrandis poteſt. Deinde tanta eſt infirmitas ingeniorum, ut etiam qui unum aliquod munus ſuſtinent, tamen interdum non ſatis ſint intenti, interdum fallantur. Deniq; nihil eſt in rebus humanis ab omni parte perfectū. Itaque opus eſt primum in Repub. ea inter ciues beneuolentia, ut non grauatim, quod quiſq; poteſt, ad uſum communem conferat, deinde quædam ut uitia in alijs

dissimulemus, postremo ut nostra diligentia, dexteritate, & uirtute sanemus, ut sicubi cessatum est ab alijs, arte ab alijs sarciatur iactura. Talis status optandus est ex animo, & decet bonos omnes, consilia omnia sua, & omnes actiones ad hunc statum efficiendum dirigere. Sic in schola liberaliter conferant singuli suas artes ad communem usum. Nemo alterius generis artifices premere conetur, quædam etiam incommoda in alijs tegenda sunt, & uel comiter emendanda, uel arte quadam sarcienda. At nos quidem in scholis pręcipue amemus hunc statum, quia Aristoteles, quem sequimur Magistrum in Philosophia, Aristocratian maxime probat, & hanc antefert omnibus formis politiarũ. Sequamur igitur Aristotelem, & in scholis, quantum fieri potest, Aristocratiam efficiamus. Hæc autem non sunt Aristocratica, sed partim Timonica, partim ὀλιγαρχικά, grauatim operas in commune conferre, uel impedire aliorũ cursum, qui & ipsi bene merentur de Repub. aliorum aucupari errata, aut etiam calumniari studia, seu odio, seu ambitione, seu aliqua alia cupiditate. Quanta inter se modestia certarunt septem illi summi uiri, qui Sapientes nominantur, qui eodem tempore floruerunt in diuersis ciuitatibus? Nam cum Mileti, inuentam auream mẽsam Apollo iussisset sapientissimo dari, ciuitas Thaleti dandam esse decreuit: is magnitudinem huius laudis non agnoscens, & libenter alteri, uel impertiens, uel cedens, misit Soloni, Solon ad eundem modum Bianti. Cum per omnes septem uagata mensa ad Thaletem redijsset, ait Thales, nunc demum se oraculi sententiam intelligere: iussitq; mensam offerri Apollini, quod Deus significasset hoc inuolucro, neminem mortalium, sed solum

solùm Deum sapientem esse. O uere Aristocraticos uiros, quorum nemo de alterius laude quidquam decerpsit: deinde qui uiderint, nihil esse furiosius, quàm homines sibi sapientiæ laudem arrogare. Itaq; comiter inter se uixerunt. Et quidem Solonem accipimus à Thalete didicisse motus astrorum. Nunc uero quoties illud fit, quod ait Martialis:

Qui uelit ingenio cedere, rarus erit.

Et uidimus aliquoties hoc accidere, ut ortę dissentiunculæ ex leuissimis initijs excitarint ingentes tumultus, quorum exitus ne nunc quidem prospici potest. Cur hic nō uenit in mentem cæci & claudi, ut mutuis officijs cogitaremus iuuandam esse Rempub. non acerbitate animorum dilacerandam? Romę Scipionem optime meritum de patria, inuidi ciues aliqui allatrarunt, quibus ille ex urbe cedere maluit, quàm excitare maiores tumultus uehementius concertando. Ita cum non abduceret eum ambitio à moderatione, communi saluti ac tranquillitati optime consuluit. Contra flagitiose Marius, qui cum ureretur gloria Syllæ, conatus est eum ui spoliare exercitu & prouincia, patriam implicuit crudelissimo luctuosissimoq; bello. Sed omnium seculorum atque ætatum historiæ plenæ sunt exemplorum, in quibus conspici potest, sæpe certamina accensa, seu quadam morositate ingeniorum, seu odijs aut inuidia, magnis Imperijs ac ciuitatibus exitio fuisse: Rursus etiam commoditate moderatorum ciuium, qui impetus aliorum, ratione lenierunt, seruatas esse Respublicas. Hæc exempla cum legimus atque audimus, nos quoque ad moderationem, & regendos animorum impetus hortentur. Decet enim pręcipue literatos homines doctrinam uir-

tutis,ad mores atque uſum transferre. Deinde nequaquam committendum eſt, ut quemadmodum nauis, excuſſo gubernatore,ſine uelo,ſine gubernaculo uentis iactatur, ita nos extincta ratione, rapiamur affectibus, nec conſideremus quid expediat Eccleſię,quid Reipub. quæ exempla noceant iuuentuti, quid publicis ſtudijs proſit aut obſit,ſed qua impellunt turbidi affectus, cæco impetu ruamus. Tale uitæ genus nec Philoſopho, nec Chriſtiano conuenit: Nam uel maxime Chriſtianus omnia ſua conſilia,ad gloriam Dei,ad Eccleſię ædificationem,& ad iuuentutis ſalutem referre debet. Nec uero fieri poteſt in tanta infirmitate hominum, quin incidant errores atq; offenſiones: Et diabolus ſæpe igneis telis, ut uocat Paulus, ſauciat animos, & inflammat odijs,ut Eccleſiam aut Rempub. diſſipet. Has diſſidiorum cauſas intelligere Chriſtianos decet, ut ſingulari diligentia,& muniant pectora aduerſus illa tela, & affectibus frenum inijciant. Si quid in alio deſideras, cogita qua ratione mederi poſſis, nō ut exulceres. Plutarchus περὶ φιλαδελφίας ſcribit morem fuiſſe Gręcæ gentis, cum duo fratres unà incedebant, & ad lapidem aliquē excitatum ueniebant,ne ſeiuncti cederent medium locum lapidi,ſed ut ambo ſimul ad idem latus circuirent lapidem. Huiuſmodi ritus uarios ſingulę gentes habēt, qui & recepti & conſeruati ſunt, quia aliquid de moribus ſignificabant. Accommodat igitur Plutarchus hunc ritum ad fratrū concordiam, ac moneri eos hoc exemplo ait,ut caueant,ne quis lapis,hoc eſt, ne ulla offenſio diuellat eorum animos:Et ſi qua inciderit offenſio,ut illam coniuncti circumeant,hoc eſt,diſſimulent,deleant ex animo & extinguant. Hæc uirtus non ſolum priuatis

familijs

familijs, sed Reipub. & Ecclesiæ necessaria est. Itaque extant in scriptis sapientissimorum hominum grauissimę conciones, quę hortantur, ut concordiam tueamur, ut placari nos sinamus, ut redeamus in gratiam cum ijs, quorum animi sunt sanabiles. Cum autem de his rebus, loci scripturarum uobis noti sint, nolui esse prolixior. Tantum illud moneo, quod apud Homerum est, qui fingit Aten ualidissimo corpore discurrere, & dissidia excitare, sequi uero Litas diuinitus missas, quæ hortantur, ut redeant homines in mutuam gratiam. Et addit Poeta, Litas magna beneficia impertire obtemperantibus, & uicissim eos exaudiri, si quid à Deo petant: Alijs uero qui non obtemperant, imprecari, ut Ate de eis pœnas sumat. Nec uero putare hanc Homeri concionem fabulosam esse. Sententiam haud dubie à uetustissimis illis parentibus, quibus uera religio nota fuit, acceptam recensuit, & Poeticam addidit picturam. Quid enim uult aliud, quàm quod toties præcipiunt sacræ literæ, ut simus placabiles, ut obliuiscamur iniurias: hoc officio ita delectari Deum, ut uicissim nobis rogantibus det erratorum ueniam, & multa largiatur beneficia: Rursus autem implacabilibus placari nolle, & eorũ pertinaciam asperitatemq́ animorum punire: Hæc sententia nequaquam prophana est, manauitq́ haud dubie à pijs maioribus ad posteros. Scitis enim à Christo nobis sæuerissime commendatum esse hoc officij genus: Remittite, et remittetur uobis. Hæc præcepta, si magnifacimus Deũ autorem, si amamus publicam Ecclesiæ tranquillitatẽ, si Reipub. salus nobis curæ est, toto pectore accipiamus, & communem concordiam tueamur. Si qua sunt in amicis incõmoda, aut prudenter sanemus, aut comitate

nostra tegamus, cogitemusq́, sępe in uita locum habere illud quod ait Plinius: Qui uitia odit, homines odit. Certe in schola sic uiuere, ut uiuūt in arena gladiatores, turpe ac miserum est. Ferarum enim est talis congressus, nisi quod hę cognatarum morsu abstinent, gladiatores uero mutuis cędibus in sese ruunt. Itaq; & hortor & oro omnes studiosos, ut omni genere officij iuuare Remp. & tueri communem concordiam annitantur, Id dignū est bonis uiris & Deo gratum, & ut Psalmus inquit, hoc agentibus Deus dabit benedictionem. Postremo quia non tam mea oratione, quàm autoritate & sententia optimorum, & præstantissimorum autorum uos adhortor, libuit in fine adijcere memorabile dictum Senecæ, qui sic in postremo libro de ira ait: Dum inter homines sumus, colamus humanitatem, non timori cuiquā, non periculo simus, detrimenta, iniurias, conuitia, uellicationes contemnamus, & magno animo, breuia feramus incommoda, dum respicimus, quod aiunt, uersamusq́ nos, immortalitas aderit.

Dixi.

Oratio

ORATIO DE INGRATITVDINE CVculi, habita in promotione Magistrorum, à Decano Magistro Ambrosio Interbocensi, Anno 1537.

SCitis Adolescentes, hos cœtus, disciplinæ causa institutos esse, ut conueniant huc illi qui præsunt Academiæ, ad inspicienda iuuentutis studia, & reliqua multitudo suo officio declaret, se delectari his congressibus, in quibus & doctissimi homines conueniunt, et habentur orationes, sumptis materijs, ex magna quadam optimarum artium uarietate, quæ sunt utiles uitę ac moribus. Ac uero iuuenes eo decet libentius interesse his pompis, quia bonæ menti nullum est iucundius spectaculum, quàm uidere tales cœtus uirorum, excellentium ingenijs, doctrina, uirtute. Nam & ipsa uirtutis pulchritudo in prestantibus uiris, oculos atque animos hominum mirifice capit. Et iuuat eos uiros intueri, qui sunt præcipua ornamenta Reipub. An existimatis exercitum Græcum ad Troiam quidquam spectasse libentius, quàm unà incedentes heroas, Achillem & Aiacem? Intelligebant enim horum uirtutem præsidio esse uniuerso exercitui. Quare & his, qui præsunt Academię, gratias ago, quod ut ueterem honestissimumque morem conseruarent, nõ grauatim huc accesserunt: Et reliquorũ laudo officium, qui sua frequentia, uoluntatem & studium suum erga præceptores ostendunt. Et quoniam nihil magis decet in congressu eruditorum, quàm commentari aut disserere de rebus bonis, & hę dicendi partes mihi datę sunt, magno-

magnopere optarim, me posse adferre orationem dignam hoc honestissimo cœtu. Sed est humanitatis uestræ, fauere etiam mediocribus ingenijs, prȩsertim cum exercitationis causa hæc consuetudo dicendi instituta sit. Vt autem alij hoc loco interdum de artium dignitate, interdum de uirtute aliqua dicunt, ita sumam & ipse aliquid ex Philosophia. Ac uero pars est Physices non infima, cognitio naturæ animantium. Nam inquisitio naturȩ eorum multa monstrauit remedia, deinde morum uarietas indita animantibus, monet nos, hũc mundum non temere aut casu extitisse, sed à mente aliqua æterna ortum esse, quæ impressit imagines morũ etiam brutis animantibus, ut exemplis illis admoniti homines, discerent amare recte facta, & odisse uitia. Quàm uenusta imago est Ecclesiæ, halcyonum partus, quæ cũ in scopulis in mari nidificent, solent incubare ouis, & excludere pullos in media bruma, cum quidem mare tanquam inseruiens illis incubantibus per illud tempus mitescit & placidum est. Me quidem hæc imago sæpe admonet Ecclesiæ, quæ perinde ut halcyones in mari, hoc est, in summis periculis uersatur. Deinde parit eo tempore, cum tempestates solent esse sȩuissimȩ. Fortasse autem hoc sunt fœliciores halcyones, illis mitescit mare: Ecclesiæ non tantam rationem habent Tyranni, ut placati aliquantisper concedant ocium parienti. Sed tamen, id quoq; fit, diuinitus aliquantisper tegit Deus Doctores, dum propagata doctrina soboles adolescit. Conueniunt Ecclesiȩ & mores halcyonũ, nesciunt adulteria, & extincto coniuge, alter manet cœlebs, & paulo post luctu moritur. Mulier etiam senem maritum Cerylum, ut apud Græcos legitur, gestat humeris suis aquatum.

Itaque

Itaq; ueteres scripserunt honesti coniugij exempla esse, quod quidem nō displicet, sed tamē ad Ecclesiam non male quadrat exemplū, quę gestare & fouere omnibus officijs benemeritos doctores debet. Possem alia multa exempla cōmemorare, in quibus apparet, diuinitus has imagines propositas esse, ut de multis magnis rebus in uita nos admoneant. Ac præcipue eo me delectat istarū rerum cogitatio, quod uideor mihi uidere testimonia diuinitus impressa naturæ, quę ostendunt mundum nō extitisse casu, quę quidē ita sunt illustria, ut ueteres etiā Philosophos mouerint. Ideo enim pręclare inquit Aristoteles, in primo de partibus animaliū, Cū in omnibus partibus naturę insit admirandū quiddam, satis apparere, naturam nō extitisse casu. Stoici etiam hoc consilio naturam definiunt, uim arte progredientē ad generandum: & profitētur se in definitione addere artē, ut significent naturā mente quadā regi in omnibus actionibus, quę uelut artifex est omniū generationū & motuum in natura. Libenter igitur ex huiusmodi materijs sumpsi hoc loco argumentum, ut iuuenes admoniti, & ipsi hæc uestigia Dei in natura cōsiderent. Sed uideo me in exordio longius euagatū esse q̄ uolebam, & si arbitror uobis quidē, qui & Philosophię & religionis amantissimi estis, nō fuisse ingratam hanc commemorationem. Nunc uenio ad argumentū, quod huc afferre præcipue constitui. De ingratitudine, impietate, & scelere Cuculi dicturus sum: qui quale hominum genus repręsentet, postea explicabo, prius enim narranda est historia. Aristoteles in nono libro de natura animalium, scribit cuculum propter timiditatem, quam in ipso insignem esse cōpertum est, non facere propriū nidū, nec suos pullos

 excludere

excludere, sed deponere ouum in alieno nido, ac plerunq; currucę. Hæc cũ reperit ouum inter sua, simul huic etiam incubat. Deinde pullis exclusis, quia cuculus magnitudine & uiribus superat reliquos, quidquid sedula mater cibi adfert, suppositicius iste præripit. Ita fit, ut cæteri pulli fame moriantur. Putant etiam matrẽ eo maiore cura hunc fouere, quia magis eum miratur & amat propter magnitudinem corporis. Interdum ipse cuculus factus robustior, cæteros pullos deuorat, interdum senior cuculus exorbet oua currucę: Adeo multiplex est in hoc genere crudelitas. Postremo ubi adoleuit sceleratus & impius pullus, addit nefariam & plusquam tragicam catastrophen: Nam currucam, qua incubante natus est, à qua magna assiduitate nutritus est, crudeliter laceratam deuorat. Hanc pro maternis beneficijs, & pro nutricatione uicem, iste ἄστοργος rependit, dignus qui perpetua scabie notatus sit, & quem oderint ac fugiant reliquæ aues ceu dirum portentum. Ita enim natura fecit illum damnasse impietatis, ut uere erret sicut polluti, sine nido, & sine ulla societate, sicut apud Homerum de pœna impiorum dicitur ἀνέστιος καὶ ἀφρήτωρ. Solus enim sine ulla societate sui generis aut aliarum auium uagatur. Non igitur obscura est significatio: imago proposita est in tetra uolucre, ut uideamus, turpissimæ naturæ similitudinem habere ingratos. Sicut in alijs fœdis animalibus aliorum uitiorum similitudo proposita est, ut cognita turpitudine bestiæ, homines magis abhorreant à similibus uitijs: ut in lupo inest rapacitas & crudelitas, in polypo tanta libido, ut extinguatur in concubitu. Noctua piscis tam uorax est, ut non desinat se onerare cibo, donec rumpatur.

Sed

Sed longum eſſet exempla perſequi. Ad inſtitutum argumentum redeo. Adfectat cuculus etiam Muſicæ laudem, quare ubi luſciniam audiuit, eò aduolat, & excitatus cantu illius, cum ea certare ſtudet. Hinc intelligi magis poteſt, in quo genere hominum, ingratos ſignificet, nempe inter eos, qui obſtrepunt melioribus in dicenda ſententia, in ſtudijs Eccleſiaſticis, aut alijs, quæ uitæ conducunt. Hic quanta cuculorum agmina numerari poſſunt, non modo ſi ueteres hiſtorias repetamus, ſed etiam ſi præſentia negocia conſideremus: Homero obtrectabat Zoilus, ceu luſcinię cuculus, Ciceroni Clodius, & alij multi. Habuerunt ſuos cuculos & heroici uiri: Scipioni obtrectabat Carbo, Alcibiadi Hyperbolus. Quanquam quid opus eſt exempla colligere: plena eſt horum, quotidiana uita, ſed maxime in Eccleſia: Et ad hanc, totum hoc ſymbolum maxime conuenit. Curuca Græcis eſt Hypolais, quæ nomen inde habet, quod humi ad ſaxa nidificet, talis eſt uera Eccleſia, ſpreta & abiecta in mundo. Hæc dum omnes fouere, & iuuare conatur, etiam ſuppoſiticios fœtus nutrit, qui cum propter hypocriſin ueniant in admirationem, facile beneficio Eccleſiæ, autoritatem & potentiam conſequuntur. Hanc adepti, deinde graſſantur in ipſam matrem, eamq; dilacerant, & crudeli tyrannide opprimunt. Deinde illum feralem & infauſtum ſonum ædunt in Eccleſia, ſonant impia & pernicioſa dogmata. Arium euexit ad honores Eccleſia Alexandrina, qui cum eſſet ſuppoſiticius fœtus, poſtea Eccleſiam orbis terrarum horribiliter diſſipauit. Quid in ſcholis accidit, quæ cum ſunt bene conſtitutæ, pars ſunt Eccleſiæ uel præcipua: Primum enim ingentia certamina,

pericula, difficultates, publice sustinent boni Doctores, propagandæ rectę doctrinæ causa: deinde priuatim, ut nutrices fouent infantulos, ita summa cura, diligentia, sedulitate, prouehunt ingenia discentium. Et tamen sæpe fit, ut educatus atq; institutus magna fide, postea oblitus omnium beneficiorum, & incitatus ambitione, aut naturę maleuolentia, aut inuidia, impetum faciat in pręceptores, nec nocere tantū ipsis, sed odio ipsorum bonas artes opprimere & delere conetur. An hoc cuculorum genus nō uidetur odio dignum? Non enim iam uitupero homines hebetes, aut tardos, sed ingratos, & nocendi cupidos. Tales cuculos odisse, omnes à natura bene instituti debent. Et tales hic pingere uolui, ut admoniti adolescentes, procul eos fugiant & execrentur. Student enim hi cuculi aliјs affricare suam scabiem, & inueniunt, uel stolidos, uel malos, qui illo horrido cantu teneantur. Magnum per sese scelus est ingratitudo in qualibet re, sed tum est uere cuculi scelus, & parricidiū, quando ad eam accedit odium piæ doctrinæ, aut aliarū artium, quando ingrati, hominum odio, & animi morbo, postea rebus bonis bellum inferunt, labefaciunt dogmata, detrahunt de artium dignitate. Nec rara sunt exempla. Et sæpe accidit, ut cum semel in præceptores incurrerint, postea rabies augeatur, & crescat discordia, uelut incendium: Deinde Respub. propter horum scelus & ingratitudinem plectitur. Quidam Atheniensis Orator, cnm significare uellet, quibus modis factiosa & Tyrannica ingenia potentiam cōsequantur, inquit: Serpens nisi deuoret serpentes, non fit draco. Ita ingrati illi incensi odio, aut ambitione, persuadent sibi, hanc esse uiam ad gloriam, formidabilem fieri aliјs, opprimere

dissentientes, ui aut arte. Quanquam minus flagitium est, in pares, quàm in bene meritos sæuire, ut facit cuculus. Cum igitur ingratitudo non solum priuatim sit turpis & indigna homine, sed etiam sæpe Reipub. noceat, adhortor uos Adolescentes, ut animos uestros ad gratitudinem assuefaciatis, ad quam uos non modo inuitant natura, & homines doctissimi, qui quasi explicantes naturæ iudicium, de gratitudine copiosissime præcipiunt, sed etiam cœlestia oracula uocant, quæ quidem horrendas etiam pœnas minantur ingratis. Sic enim scriptura inquit: Non recedet malum à domo ingrati. Hoc dictum quæso affigite animis, & expendite, quàm graues, quàm durabiles pœnas minetur Deus; cum ait, semper hæsura mala in domo, in liberis ingratorum. Quid dici tristius poterat? Iam cogitate, quale sit genus beneficiorum, quod in schola bene constituta accipitis. Nihil homini cõtingere melius potest, quam recta doctrina, primum de religione, deinde de honestis uitę officijs, de rerum natura, deniq; de omnibus artibus, quæ sunt uitæ utiles. Traditur autem uobis, Dei beneficio, doctrina Christiana, pure & simpliciter. Proponuntur & cęterę honestæ disciplinę, nec ulla pars Philosophię negligitur. Enarrantur optimi autores Gręci & Latini, qui aut fontes philosophiæ continent, aut prosunt ad formandam orationem. De præceptoribus ipsis non dicam, sed tamen dexteritas & prudentia in doctore duplicat beneficium. Nam qui in docendo nõ adhibet rerum delectum aut nõ uidet, quid cuilibet ætati conueniat, is sæpe ita distribuit ea quæ tradit, ut si cani paleas, asino daret ossa, ut in prouerbio dicitur. Spero autem uobis cognitam esse fidẽ & prudẽtiam in ijs qui

docent. Cum igitur tanta sit magnitudo beneficiorum, non est obscurum quod sit uestrũ officium. Certe Deo gratiã debetis, qui his pulcherrimis muneribus uitam humanam ornauit. Is uult dona sua intelligi, uult ea magni pendi à nobis, uult gratiam reddi his, per quos impertit ea humano generi. Quare cogitate quid Deo debeatis, et mẽmẽtote ingratos pœnas Deo daturos esse. Philippus Macedo habebat militem qui ei propter fortitudinẽ inprimis charus erat, hic naufragus ad uillam cuiusdam agricolæ ægre enatauit. Agricola cum audisset militis clamorem, accurrit, eumq́ rigentem frigore & penè exanimem ducit in uillam, & quibus potest officijs recreat, post triduum cupientem abire etiam uiatico instruit. Discedens miles prolixe pollicetur se gratiam relaturum esse. Vide quid acciderit. Nam & hic miles cuculi scelus imitatus est. Narrat Philippo naufragium, beneficium hospitis tacet, & petit sibi donari illud predium, facile impetrat à Rege liberali, præsertim cum Rex bene meritũ esse iudicaret: iubet igitur induci eum in bona quæ petiuerat miles. Non tulit iniuriam agricola expulsus bonis, ab eo quem seruauerat, sed uenit ad Philippum & commemorat suum beneficium erga militem. Hic adeo exarsit ira Philippus, ut Pausaniæ mandaret, ut priori domino predium restitueret, militi uero exautorato, stigmata inureret, inscriberetq́ fronti, hæc uerba: Hospes ingratus. Tanta naturæ uis est, ut nemo tam ferreo animo sit, qui audiens hanc historiam, non ualde probet iustissimam Philippi sententiam. Quantum autem prodesset Reipublicę, hoc modo notatos esse scholasticos ingratos, eos uidelicet, qui ad ingratitudinem etiam addunt impietatem, qui nocere præ-

cepto-

ceptoribus, & ipsis studijs cupiunt. Hos oportuit stigmatis notatos esse, quia si agnoscerentur, minus nocere possent. Ego uero optarim illis etiam insculpi cuculum in fronte, deuorantem suam nutricem. Sed quanquam hic cessant leges, tamen Deus tandem eis stigmata inurit, quæ testantur quales fuerint. Cogitare igitur quantum Deo displiceat ingratitudo, quàm sit indigna homine, quam inimica toti naturæ, quam turpis, quod diuinitus etiam puniatur: deniq; quod Reipublicę noceat, cum ingrati, odio hominum, artes etiam odisse & premere incipiunt. Hæc si uobis sæpe subijcietis, excitabitis animos ad gratitudinem, & ad colendam communem tranquillitatem. Ad hæc officia assuefaciendi sunt animi. Ideo in scholis, & in his optimis studijs uersamini, ut mores uestri fiant meliores, ut artes profuturas ad illustrandā gloriam Dei, & ad tuendā communē societatem uobis paretis, nō ut discatis sycophanticam nociturā bonis uiris & Reipub. Quam tetra imago est ciuis apud Demosthenem, cum pingit Aristogitonē, circumeuntē in foro & uibrantem spiculum seu exertam caudam, ceu scorpiū insidiari ciuibus, & circumspectare quem feriat, quem aliqua calumnia opprimat, deinde qui cum nullo ciue ullius officij societatem habeat, sed cum illis uiuat, quos apud inferos aiunt assidere impijs, uidelicet cum inuidia, furijs, et alijs pestibus. Ita describit Demosthenes Aristogitonē. Quid autē alienius esse debet præsertim ab homine docto, instituto ad humanitatem, & cuius mores & eruditio debēt prodesse Reipub. cuius tota uita debet esse κοινωνικὴ & plena officij, quàm isto Aristogitonis more uiuere: qui quidē proprius est sycophantarum, qui irruunt in bene meritos.

Cum

Cum autem mihi quidem impossibile sit, magnitudinem huius causæ æquare dicendo, non uolui esse prolixior. Et tamen hæc præcepta interdū inculcanda sunt adolescentibus, & ostendendum, quanta sit uitiorum turpitudo. Ideo hæc pauca de Ingratitudine, hoc tempore collegi, quæ ut boni cōsulatis oro. Est enim etiam grati animi, qualemcunq; operam honestam, publicæ utilitatis causa susceptam, probare.

Dixi.

ORATIO DE GRATITVDINE, M. Alexandri Alesij Scoti, Decani, in promotione Magistrorum, Anno 1534.

Tsi aliorum consilium qui hoc loco de uniuersa Philosophia deq; omni ratione studiorum grauissime dicere solent magnopere probo, tamen quoniam in hac ingenij mei infirmitate intelligebam, me non posse tantarum rerum uarietatem oratione illustrare, constitui de una quadam uirtute dicere, digna cum bonis uiris omnibus, tum uero pręcipue harum nostrarum artium ac literarum studiosis, uidelicet de gratitudine: quam ut deligerem, non solum publica causa adductus sum, etsi magnopere opto eam, cum uere sit maximarum

marum

marum uirtutum nutrix, ab omnibus summo studio coli, uerum etiam quædam me priuati ratio commouit. Etenim cum per iniuriā me patria pulsum, uenientem huc ex alio orbe summa humanitate hospitio excepetitis, & annos iam aliquot amanter tegatis, ualde laborandum mihi putaui, ut extaret aliqua gratitudinis meæ significatio. Caius Cęsar insignem hospitalitatis laudem tribuit Germanis, hanc ego in his meis erroribus & exilio meo comperi, uos et ueteri instituto retinere, & in hac urbe præcipue exerceri pio quodam Christianæ religionis studio, quæ inter cæteras uirtutes hospitalitatem coli præcipit, & amplissime laudibus ornat. Quare gratiam hoc nomine habeo huic publicę dicendi consuetudini, quod aditum mihi ad uniuersos uos patefacit, & occasionem præbet diu optatam, uicissim meę uoluntatis declarandæ. Aptissimum igitur hoc argumentum meę personę esse iudicaui. Deinde non solum orationem meam, sed etiam exemplum arbitrabar profuturum esse, exuscitandi aliquos ad gratitudinē maiori diligentia præstandam. Agnosco autem me neq; de uirtute ipsa, neque de uestris meritis pro dignitate dicere posse, sed spero uos pro candore uestro officium hac in re meum probaturos esse, etiamsi eloquentia desideretur. Quare uos etiam atq; etiam oro, ut hominis peregrini orationem bona cum uenia audiatis, id beneficium etiā inter cætera quæ mihi à uobis liberalissime tribuuntur, grato animo recensebo. Scitis autem Adolescentes, nullum officium iustius ac magis necessariū esse, quàm habere gratiam benemeritis. Hæc enim una uox est nō solum eruditorū omnium, sed ipsius etiam naturę, quæ mutuis officijs homines inter se deuinctos esse uoluit.

Quare ingrati cum hæc naturalia uincula societatis humanæ dissoluant, ipsi naturæ bellum inferre iudicandi sunt. Etsi autem hęc ipsa naturæ lex diuina quędam uox est mentibus hominum inscripta, tamen & in sacris literis extant clara præcepta, quæ nos ad colendam gratitudinem hortantur, et quidem gratis præmia, ingratis uero pœnas diuinitus proponi docent. Sic enim scriptum est: Non recedet malum à domo ingrati. Quare non solum natura ingratos tanquam immania monstra odit & execratur, sed etiā urget eos Deus iustissimis pœnis. Proinde si naturam aspiciemus, & quasi euoluemus animos ipsi nostros, si sacras literas consulemus, nō solum uidebimus quantū habeat ingratitudo sceleris, sed etiā constituemus, non esse dubitandum, quin Deo pœnas ingrati daturi sint. Hæc si considerabitis, ut uos præsertim decet, qui ad studia uirtutum adhibiti estis, statuetis uos, & ut Deo & naturæ pareatis, cum erga alios, tum maxime erga præceptores uestros, & hanc Academiam gratos esse debere. Etenim cum nullum sit maius beneficium in terris, q̄ ueritatis, & rectę doctrinę communicatio, profecto nullis plus debemus quàm his, quorum labore, fide, ac liberalitate res tantę tanquam in uita necessariæ nobis contingunt. Neq; enim ignoratis, uitam sine literis, sine religionis scientia, sine antiquitatis noticia, sine aliqua naturæ atq; honestorū officiorum cognitione non solum incultam, sed planè miserrimā fuisse. Deniq; etiam pecudum uita optabilior fuerit quàm hominum, quamlibet affluentium omnium rerum copia, si cum illis tenebris coniuncta est impijssimis illis erroribus & uitijs ageret. Itaq; facile iudicari potest, plurimum nos debere illis uitæ ducibus, qui nos in lucem ex

obscurissima caligine educunt, & bene beateq; uiuendi rationem monstrantes maximis erroribus animos nostros liberant. Vetustas diuinos honores decreuit illis, qui fruges & meliorem uictum hominibus ostenderũt. Sed si recte æstimamus uera bona, multo melius de nobis merentur, qui optimarum rerum doctrinam nobis patefaciunt ac tradunt. Etsi ego quidem ueterum historias ita interpretor, nõ uictum, sed uiuendi leges & disciplinam à summis quibusdã uiris traditã esse, qui postea frugum inuentores uocati sunt, ut significaretur, nõ minus ad tuendam uitam necessarias esse literas atq; artes, quàm fruges ipsas. Nec fieri potest, si uim ac dignitatem literarum intelligimus, quin pariter & artes et Doctores artium amemus, per quos hæc cœlestia munera diuinitus ad homines propagantur. Nam illud etiam nobis considerandum est, non solum debere nos præstantibus Doctoribus propter assiduitatem, diligentiam, fidem, & cæteras uirtutes quæ in Doctore fideli requiruntur, sed quoniam nulli fiunt artifices, nisi diuino quodam afflatu, bonos Doctores, uelut numina cœlo demissa, & ut Plato uocat, tanquam Dei interpretes uenerari debemus. Erratis enim, si artes repertas esse, nisi Deo monstrante, aut conseruari posse creditis, nisi Deus artificum ingenia exuscitet. Quod si in paruis artibus, in Musicis ac Poetis opus est diuino motu, ut Poeta inquit:

Est Deus in nobis, agitante calescimus illo,

quanto magis opus est diuino afflatu in illis summis artibus, in explicatione religionum, in eruendis causis naturalibus, in inquisitione motuum cœlestium, in legibus & uitæ officijs tradendis, in formanda oratione. Itaq; ut cæteræ sacræ res, ita & boni doctores singulari ho

nore afficiendi sunt. Et si in his ad industriam accedunt cæteræ uirtutes, dexteritas in docendo, fides, assiduitas, qualis debet esse nutritionis, his uero par gratia reddi nulla potest. Nam si qui tales sunt, uitam discipulis impendunt, propterea quod non sine maximis curis ac laboribus assiduitas illa præstari potest. Quid quod interim negligenda est rei familiaris procuratio, perpetienda odia improborum, qui literas, qui religionis doctrinã, qui cæteras artes hostiliter oderũt? Videmus enim quæ sit uulgi natura, quod fastigium sapientiæ in eo collocat uno, quod ait Horatius:

Virtus, fama, decus, diuina humanaq; pulchris
Diuitijs parent.

Præterea Tyranni natura Philosophos oderunt. Neq; uero tot difficultates, tot labores, tantaq; pericula boni uiri, qui possessionem literarũ in scholis tuentur susciperent, nisi eos ut id facerent, quædam uis amoris & erga uos, & erga Rempub. hortaretur. Necesse est autem plus quàm ferreis animis præditos esse eos, qui & beneficijs affecti summis, & amore uere patrio inuitati, non redamant præceptores. Cum igitur uobis hoc quidem tẽpore, adolescentes, magna fide ac dexteritate tradantur in hac schola diuinæ atque humanæ literæ, primum dabitis operam, ut beneficij magnitudinem intelligatis, deinde ut præceptoribus grati sitis. Dei beneficio hæc schola multis doctrinæ Christianæ locis magnam lucem attulit, ac uix alibi usquam purius ac simplicius explicatur doctrina Christiana. Ad hæc omnes Philosophiæ partes proponuntur, & cum Physicen, quã sic uocant, habetis, tum etiã ostenduntur causæ cœlestium motuũ, quæ est omnium partium Philosophiæ longe præstantissima, & ut Aristoteles inquit,

maxime

maxime cognata diuinitati. Atq; hæ Philosophiæ partes eo magis amandæ sunt, quod plurima monstrant & clarissima uestigia diuinitatis in natura, quorum animaduersio maximam profecto uim habet ad excitandos animos ad religionem, & ad omnia uirtutis officia. Nec desunt artes, quæ formant iudicium de ratione dicendi: & ad has adhibentur optimi authores Græci & Latini, non solum, ut genus sermonis illorũ imitemur, sed etiam ut inde rerum cognitionem, philosophiam, antiquitatem, historias petamus. Nec uero uideo quid adolescentiæ proponi melius atq; utilius ad solidã eruditionem comparandam & ad formanda iudicia possit. Satius est enim profecto uersari in Mathematis, in Aristotele, Plinio, Alberto, Pontano, Demosthene, Homero, Sophocle, Vergilio, Liuio & similibus authoribus, quam in Tartareto & huius formæ cęteris, qui & præstantissimæ Philosophiæ partem non attigerunt, et illam quam profitentur, ut nihil aliud dicam, inutilibus disputationibus obruunt. Habetis & disputationes, in quibus iam annis aliquot uidimus explicatas res ad uitam utilissimas. Non enim proponuntur inanes λογομαχίαι, in quibus tantum de uocibus rixandum sit, sicut inter se corui contendunt, libet enim uti Galeni uerbis, sed agitantur controuersiæ, quæ forment iudicium de religione, de Philosophorum sectis, de fato, de finibus bonorum, de causis cœlestibus & similibus locis. Vtinam uero diligentiæ præceptorum in disputationibus uestra sedulitas responderet. Nam in hac parte præcipue deesse uobis adolescentes ipsi uidemini, eaq; causa est, ut & præceptorum studia fiant ad disputandum languidiora. Magna uirtus, egregia doctrina atq; huma-

nitas est, & in aliarum professionum Doctoribus, Iureconsultis & Medicis. Deinde non solum doctrina praeceptorum fruimur, sed multis etiam alijs officijs singuli utimur. Quare, ut aliquando finiam, adhortor uos ut, quod est iustissimum & humanissimum, detis operam, ut praeceptorum erga uos beneuolentiae, meritis, laboribus, assiduitati gratitudo uestra respondeat. Aristoteles scribit Graecos templa gratiarum in medijs urbibus condere solitos, ut ciues mutuae beneficentiae atq; gratitudinis admonerentur. Ita & uos in medijs scholis collocata gratiarum templa existimate, cum de gratitudine auditis concionantes & sacros libros & auctores qui uobis enarrantur. Scholas enim decet esse officinas, ut caeterarum uirtutum, ita maxime gratitudinis. Nullum enim uitium magis pugnat cum natura & societate humani generis quam ingratitudo. Nec de nihilo est, quod dixerunt ueteres: Dixeris maledicta cuncta cum ingratum dixeris. Quid quod etiam immanissimis bellis indita sunt gratitudinis simulachra: Meministis leonem in circo reddidisse gratiã fugitiuo, à quo uulnus ipsius curatum fuerat. Turpissimum autẽ est nobis uinci iustitia & pietate à beluis. Laudantur & ciconiae in quibus pulli adultis, quę per aetatem nequeunt pabulatum exire, cibos afferunt. Ita uos quoq; memineritis ἀντιπελαργητέον hoc est mutua pietate colendos atq; fouendos esse praeceptores benemeritos. Postremo gratitudine impetrabitis, ut Deus magis faueat studijs uestris, eaq́ ad salutem uestram & totius Reipub. gubernaturus sit. Vt enim ingratos haud dubie puniet, ita gratos amat ac tuetur. Videtis quam ingens praemium addiderit quarto pręcepto: Honora patrem & matrem, ut sis

longae-

longæuus super terrã, hoc est, ut totius uitę cursus faustus
ac fœlix sit. Idẽ locus concionatur de officio erga præce-
ptores, qui cũ succedãt in parentũ munus & curas, loco
parentũ habendi sunt. Et si recte ęstimamus, maiora be-
neficia à bonis doctoribus, quàm ab ipsis parentibus ac-
cipimus. Nã doctrina religionis & aliarũ honestarũ re-
rum longe prę ferẽda est ipsi uitę. Recte igitur Iuuenalis:

Dij maiorũ umbris tenuem & sine puluere terram,
Spirantesq; crocos & in urna perpetuum uer,
Qui præceptorem sancti uoluere parentis
Esse loco &c.

Quare nõ minus crudeles sunt
ingrati aduersus præceptores, q̃ qui parentibus ingrati
sunt. Hęc autẽ impietas pręcipue à Christianis abesse de
bet, in quibus uel maxime eminere gratitudinẽ oportet,
ut intelligãtur etiam Christo grati esse pro ijs beneficijs,
quæ ab eo infinita quotidie accipimus. Hæc sepe mul
tumq; uobis cogitanda sunt adolescentes, ut animum
ad gratitudinem excitetis, quod si feceritis, simul illud
assequemini, ut literarum atq; artium uim magis intelli
gatis. Cum uidelicet expenditis beneficiorum magnitu
dinẽ. Deinde gratitudo flectet animos etiam ad cæte-
ras uirtutes: Est enim fons iusticiæ. Libentius etiam ac
facilius parębitis præceptoribus, si & uos ab ipsis amari
intelligetis & uicissim eos redamabitis. Talem autem
Academiam qualem uos habetis, ubi tanta discendi fa
cultas est studiosis, ubi uere sunt fores, ut dicitur, ἄφθονοι
musarum, non amare, animi est & à literis & ab huma
nitate abhorrentis: Vos autem parentum auctoritate,
hoc est; diuina auctoritate huc missi estis, ut & literas
percipiatis, & animos ad uirtutem & humanitatis offi
cia assuefaciatis. Eaq; in re non solum uestræ saluti con
suletis,

suletis, sed etiam à Repub. uos in hac statione collocatos putate, ut olim ex studijs uestris aliqua redeat utilitas. Et ad Ecclesiam & cæteras Reipub. partes otium putatis esse scholam, sed mihi credite, ingens negotium sustinetis, & quod ad uniuersam Rempub. attinet. Quare uos hortor, ut propter gloriam Dei & salutem uestram, officium uestrum studiose diligenterq; faciatis. Inuitabit uestra gratitudo præceptorum studia, ut & instructiores ad docendum accedant, & magis sint assidui. Reliquū est ut & ego gratias agam amplissimis & doctissimis uiris pro beneficijs in me priuatim collatis. Quamq; autem hæc commemoratio leue officium uidetur, tamen quoniam significationem aliquam habet gratę mentis, præsertim cum fiat in loco publico, non duxi eam esse prætermittendam. Cogor autē uerecundius de uestris meritis dicere propter modestiam uestram. Tantum illud dicam, me libenter profiteri, non minus me uobis debere, quam meis parentibus. Itaq; uobis & habeo gratiam et polliceor me, sicubi potero reipsa declarare animi gratitudinem, summa fide daturum operam, ut intelligatis me officio meo non defuisse. Scitis Deo grata esse hæc officia quæ in hospites conferuntur. Nam cum in mundo uniuersa ipsius Ecclesia exulet, postulat, ut communes exilij ęrumnas mutuis officijs, mutua beneuolentia leuemus ac mitigemus. Orabo itaq; Christum, ut uos quoq; defendat ac gubernet in his communibus periculis.

Dixi.

De le-

DE LEGIBVS ORATIO Phil. Mel.

DEsiderant in me plusculum fortasse pudoris aliqui, cum assiduis declamationibus, & infantiam meam uulgo traduco, & humanissimis in hac schola, patientissimisq; auditoribus toties odiose obstrepo. Ego uero agnosco mearum uirium imbecillitatem, meoq; me pede metior: & cum de meipso censuram ago, sentio quod non satisfaciam politissimis quorundã auribus. Verum cũ prouehendę rei literarię causa, hoc, quicquid est operæ, à me sumatur, studium meum quæso boni consulite. Nam cum pars quædam publici muneris in hac schola mihi delegata sit, parum meminisse uiderer, quam sustineam personam, nisi de adulescentium officio nonnunquam dicerem. Quod cum pro uirili faciam, easq; disciplinas iuuentuti commendem, quibus neglectis, cum religionem, tum res bonas alias labefieri necesse est, facile, ut spero, impetrabo, ne mea mihi sedulitas fraudi sit. Sunt enim fauore, studijsq; omnium, iuuandi eorum conatus, qui literis non pessime consultum uolunt. Neq; aliam ob causam modo dicere instituimus, quod ut ijs qui hic ex more declamare solent, si qui forsan imbecilliores sunt, meo exemplo non nihil animi addam, & tanquam classicum canam: Deinde, ut eruditos omnes publica uoce rogitem, ut in hãc arenam & ipsi aliquando descendant, cum pueris collusuri. Socratem nihil puduit natu grandem, cũ paruis filiolis equitare, ut ille ait, in arundine longa; quanto minus uobis uitio poterit uerti honestissimus conatus,

ſi cum hoc grege de literis nonnunquam commentemi-
ni, quarum cauſa quicquid ſuſceperis, quando mortalia
nihil diuinius habent, laudem meretur. Quæſo itaq;, ut
ſcholæ operã ſuam ea in re candide impertiantur, qui-
cunque literis bene cupiunt. Sic enim ſtatuo, præclare
de rebus humanis mereri, qui puerilia ſtudia honeſtis
exemplis accendunt. Iam & meam facilitatem ita de-
mum probari uobis iudicabo, ſi imitari cœperitis, quæ
ſi ſilentio ueſtro damnata fuerit, bone Deus, quàm ipſi
nobis diſplicebimus.

Sumus autem de legibus dicturi, deq; eo iure, quod
in ſcholis hoc tempore, & in iudicijs, in bona Europæ
parte regnat. Nam eæ literæ non nuper male audire cœ-
perunt, cum alijs prophanarum legum patum pia pro-
feſſio, indignaq; Chriſtianis uidetur, alij ſatius ducunt,
ut iudicia nő improbent prorſus: nam id nec Scythæ ſo-
lent, res ex æquo & bono ſine ſcriptis legibus iudicare.
Horum calumnias pro noſtri ingenij mediocritate, re-
fellere conabimur, ut eos qui ad gerendam Rempub.
olim acceſſuri ſunt, ad huius diſciplinæ ſtudium inuite-
mus. Prægrauant autem hanc cauſam mirifice hoc tem
pore Doctorculi quidam, qui cum ferè ſint ἄθεοι, tamen
Euangelij prætextu tyrannidem gerunt, & pro libidi-
ne cum humanas, tum diuinas leges figunt ac refigunt.
A quibus ſi impetrari poterit, ut nobis dicendi poteſta-
tem faciant, ſunt enim perquam moroſi, docebo breui-
ter, ſacris literis, non modo non improbari ciuiles leges,
ſed præcipi etiam, ut religioſe ſancteq; colantur, qua lau
de nulla poteſt amplior legibus tribui. Vbi fidem fece-
ro, ciuilem urbium ſtatum nihil pugnare cum religio-
ne, exponam quàm prudenter à maioribus factum ſit,
quod

quod Romanas leges potissimum delegerunt, quas in constituendis ciuitatibus tanquam filum sequerentur, easq; summa cura à nobis studioq; conseruandas esse ostendam.

Quæ malum dementia tandem est, quis furor, falso Christiani nominis prætextu, ciuilium rerum statum labefacere & conuellere? Quæ barbaries, qui Scythæ iudicia, æqui & iniqui discrimen è medio tollunt? Et audent hoc Christo quidam, si superis placet, Christiani Doctores tribuere? Quid est, si hæc non est contumelia? Qui ex Gentilibus Philosophis in Christum stylo debacchati sunt? Vnum hoc ferè causificantur, quod quædam leges parum uideantur aptæ ad ciuilem consuetudinem, societatemq; hominum tuendam: Neque censent ullo probro Christi dignitatem grauius lædi posse. Horum uincunt amentiam nostri, qui in ipso contemptu publicorum morum, & in euertendo uniuerso ciuili statu, pietatem collocant. Adeo de Christi nomine superstitio, peius, quàm qui ex professo insectantur, meretur. Nam cum uim pietatis ignoret, & pro suo arbitrio sibi Deos somniet, non modo nihilo rectius de Christo sentit, quàm Ethnici, sed pietatis etiam titulum ferè priuatis uitijs prætexit, quo sacrilegio nihil abominabilius fingi potest. Et quia uetuit Deus humano artificio imaginẽ sui fingi, seq; è suo sermone cognosci uoluit, ubi se nobis uelut in tabula deliniauit, petemus & nos è sacris literis, quid de ciuilibus legibus diuinus spiritus decreuerit: quas cum cœlesti uoce probari audietis, par fuerit, & cognoscere diligentius, & obseruare sanctius. Sese enim contemni Deus iudicabit, si ciuiles leges tantopere nobis cõmendatas uiolauerimus. Sed recenseo locos qui

legibus patrocinantur, docentq́; in rebus publicis iudi-cia esse constituenda, legesq́; rationi consentaneas de rebus herciscondis, de sontium pœnis, & alijs hoc genus ferri posse.

Primum ius faciunt nobis sacræ literę, uel Gentilibus uel Mosaicis legibus in prophanis rebus iudicandis uti. Et cum iudicia amplissimo testimonio ornant, tum πολιτείας Mosaicam, & Gentilem iuxta probant. Cum Baptistam milites, haud dubie de genere uitæ consulturi, rogarent, quid à se fieri uellet, nihil hic exegit, nisi ut suis contenti stipendijs, neminem calumniarentur, aut concuterent. Porro cum stipendijs iubet esse cōtentos, publicum munus, quod illis mandatum erat, planè adprobat. Quis nescit autem Magistratuum arma, leges et iudicia esse, quæ domi uim ac iniuriam à ciuibus prohibent? Quare non dubium est, quin tanti leges faciendę sint, quanti Magistratum Baptista facit. Paulus Magistratuum autoritatem prædicat, cum gladij usum ordinationem Dei uocat, & Magistratum Dei ministrum. A quo oraculo ex diametro dissident hi, qui leges impietatis accusant: Est enim hostis Dei, non minister, quisquis ea suscipit, quæ diuinæ leges uetant. Qui alterius uxori uitium offert, qui res aliorum fraude interuertit, qui periurio fallit, qui bellum cum superis gerit, non minister est, deniq́; hostis est, cuiuscunq́; functio proprie impia est. Quare cū Paulus Magistratum, Dei ministrū uocat, non hostem, negat eius prouinciam cum religione pugnare. Contra, qui Magistratus damnant, semel uno nomine omnes latrones & Dei hostes esse pronunciant: quod q́; non quadret ad Paulinā sententiam, perspicuum est. Quid enim tam dissimile uoluit ille esse latrocinio, q́;

Magi-

Magiſtratum? Hunc tranquillitatis publicæ custodem nuncupat Paulus, cum gerere gladium ſcribit, ut bonos honores adficiat. Quod ſi latrocinium Magiſtratus eſt, custodem bonorum qui cedo adpellabit? Iubet item Paulus piorum uotis Magiſtratus Deo commendari, ut ſalui publicam tranquillitatem tueantur. Idemq́ exulaturis Iudæis Hieremias præcipit. At incolumitatem latrocinio precari, nihilo magis fas eſt, quàm bene precari lupanaribus. Tam clare diſcernit à latrocinio Magiſtratum ſcriptura: inter quæ ſi nihil intereſt, ſceleratus erat Ioſeph, cum in Aegypto imperaret, ſcelerati Cornelius & Centurio, cuius fidem Chriſtus unice prædicat, plerıq́ item alij qui Reſpublicas & Gentilium legibus adminiſtrarunt. De Iudaicis Regibus nondũ dico, quos putant minus poſſe ad noſtra comparari, ſed hos quos recenſui, quæſo patiamini melioris notæ Chriſtianos fuiſſe, quàm hi ſunt, de quorum moribus poſteaquàm publicas leges contemnere cœperunt, paſſim male audit Euangelium. Sed unde tandem honorifica appellatio? Ecquid præcepit Deus de gladio? Primum miniſter Dei is eſt, qui eius iuſſum facit, quiq́ ex eius ſe mandato comparat, cui qui auſcultat, is nõ modo nihil peccat, ſed, quemadmodum ſacræ literæ docent, ſanctum etiam officium facit. Præcipit autem Deus morte mulctari eum qui hominem occiderit, quæ lex citra controuerſiam totam πολιτείαν complectitur. Etenim ut publicę tranquillitatis cauſa fas eſt de capite hominis iudicare, ita & ad rerum diuiſionẽ, ad leuiora negotia tranſigenda, quando aliter publicæ paci conſuli nõ poteſt, conſtituere iudicia licuit. Extat lex in Geneſi ad Noe, uniuerſo mortalium generi lata, eſtq́ confirmata Moſaicis

edictis, quæ tametsi solis Hebreis proposita sunt, tamen arguunt Deum probare morem, cum iudicandi res, tum plectendorum sontium. Nota enim Pauli uox est, Legem iniustis latam esse, quæ monet, ut qui spiritu Christi non frenantur, cum Hebræi, tum reliqui mortales, legibus coherceantur, & tanquam carcere septi teneantur, ne quẽ lædant, ne cuius rebus damnum dent. Eodem impios omnes numero cum Gentes, tum Iudæos habet, gladioq; seu legi ad unum omnes subdit. Suum autem quoddam Christi regnum est, qui cum non in hoc se nobis ostenderit, ut humanam πολιτείαν conderet, mundi regnum non labefacit, immò in id extrudit eos, quos à turpitudine non dehortatur pietas, ut uis remoretur. Prodijt Christus, ut cœlestibus muneribus, ut immortalitate pauculos quosdam, tanquam in alium eductos mundum, donaret, non ut ciuitates constitueret. Regibus hanc prouinciam reliquit, tenendam conseruandamq; pacis tuendi caussa. Ipse in piorum pectora spiritum suum transfundit, ut diuinitatem cum ijs communicet. Ipse uerbo renouat piorum mentes καὶ μεταschηματίζει. Nihil hæc ad mundi regnum, quod in componendis tantum moribus, in arcenda uiolentia uersatur. Id quod non facile tantum fert Christus, sed probat etiam, cum & suos parere iubet, et ministerium Dei esse fatetur. Quare qui ad Respub. accessuri sunt, hos nõ modo non retrahit religio, sed monet etiam piũ officium facturos, si publica munera recte gesserint, si ius candide dixerint. Qui secus docent, cum de prophanis legibus, tum de Christi nomine male merentur.

At litigare uetat Christus. Quis negat? Iudicare uero non uetat. Quantum autem intersit inter iudicare et litiga-

litigare, nemo non uidet. Nam ut uiatorem pulsare Deus uetat, non uetat obligare uulnus, si quod is fortè acceperit, ita quanquàm odia mortalium inter se execratur, mederi tamē tam perniciosis morbis patitur. Quare uitia damnari patiar, remedium par est, ut grato animo complectamur. Furit hic uindictæ cupiditate. Ille res alterius fraude occupat. Quos cum in uiam non reuocet pietas, iudicum auctoritate furor comprimitur. Nihil Dauid, Moses, Solomo peccarunt, quantumuis improbis nebulonibus alicubi ius dixerint. Proinde Christus, ut litigantem ac uindictæ amore ardentem damnet, tamen suas iudicibus partes reliquit, siue ex Gentilibus legibus, siue ex Mosaicis ius dicat. Gentiū res publicas administrarūt, Ioseph, Daniel, Naaman, Cēturio, qui, si flagitium est Rempub. gerere, uel Gentilibus legibus uti, ordine mouendi sunt. Verum nolo hic longius immorari. Nam & aliàs accurate hæc excussimus, & pijs mentibus ij loci quos produximus satisfecerint. Tantum reclamant hi, qui nec sacras nec prophanas leges pensi habent. Christus optima fide censum Magistratui numerat, ut exemplum colendarum publicarum legum proderet. Id adeo imitari oportebat eos, qui Christianam libertatem ubiq; fortiter iactant. Et cum diuino suffragio ius publicū comprobatum sit, pietas exigit, ut & diligenter cognoscatur, et religiose colatur et tractetur. Legumlatores ueteres omnes, quo plus auctoritatis suis legibus adderent, Deorū oraculis probatas adseuerabant. Minos fingebatur nouem annorū spacio Iouis usus familiari cōsuetudine, ab eo constituendę Reip. rationem didicisse. Lycurgū ferunt et ab Apolline Deū appellatū esse, et sua edicta ῥήτρας uocasse, q oracula uideri uellet.

Numam

Numam aiunt simulasse nocturnos cum Egeria cōgressus. Fingebantur hæc, ut cum diuino iudicio adprobatæ leges uiderentur, pluris fierent. Quanto sanctius à nobis ius publicum coli debet, cum id non commenticia oracula, sed certissimæ uoces diuinæ nobis grauissime commendarint?

Porrò cum constet, nihil pugnare cum Ciuilibus legibus religionem, & in rebus prophanis iudicandis fas esse, uel Gentilibus uel Mosaicis legibus uti, expostulabimus aliquanto liberius cum ijs qui publico iuri pręter meritum iniquiores sunt. Non satis, ita me bene ament Musæ, constituere possum, morosi hi mihi uideantur tantum, an prorsus furere: nam ut illiberalem cōuiuam esse censemus, qui apud amicum præsentem copiam nauseat, ita qui pręsentes mores, instituta ac leges temere fastidit, opicus mihi & parum urbanus uidetur. Et cū in omni uita sapientissimi homines præceperint, communibus moribus tanquam scenæ obsecundandum esse, ualde iniusti sunt, qui tanquam cum rebus humanis bellum gesturi, præter sua, nihil probant. Sordidos ac plebeios animos ferè pręsentium pœnitet, qui, cum libidine sua, non ratione omnia metiantur, miro quodam nouandi studio tenentur. Neq; ullus Euripus, ullum fretum tam uarios habet æstus, ac fluctus, quàm uarij uulgi motus sunt. Quæcunq; cōmouerit tempestas, subito furit, miscetq; omnia. Contra, generosę mentes communibus se moribus attemperant, solentq; utcunq; & ubicunq; opus fuerit, obsequi, quemadmodū ille Terentianus pater monet. Iam non simplex rusticitas, sed furor est plane, patrios mores, ac patria instituta odisse. Etenim cum patrię sanctum quendam amorem omnibus

bus indiderit natura, prorsus obliti sui uidentur, qui patrias leges tantopere auersantur. Sapientissimus Poeta fingit Vlyssem optare, ut uel fumum de patrijs exorientem focis uideat: hi leges contemnunt, ornamentũ patriæ pulcherrimum, quarum beneficio ipsi & aluntur, & seruantur, ut ne naturæ quidem plus ꝙ his debeant. Mirum ni Vulturio plus est humani, ꝙ huic generi. Ego profecto, quoties defatigatum animũ remittere, recreareq; libet, nulla in re suauius, atq; in patriæ recordatione acquiesco. Id quod fieri non posset, nisi mirum quendã eius amorem inseuisset natura. Videor mihi iam agros peruagari, iam in hortis reptare, iam ad flumen deambulare. Hic naturæ opes, industriam colonorum meorum ciuium tacitus contemplor, admiror maiorũ prudentiam, qui agros, qui oppidum ipsum diligentissime ornarunt & munierunt. Hæc cum animo considero, & propemodum intueor, mediocri ne me uoluptate perfrui censetis? Me uero cum loci amœnitas per sese delectat, tum quia patrię nomen accedit, ualde adficior. Nec minus tali patria capior, quàm ille Ithaca, qui quamuis sterilem, & in asperrimis saxis tanquam nidulum adfixam, pluris immortalitate fecit. Et cum tantopere solum ipsum ametur, non possum non fauere & legibus, quibus ciuium inter se studia uoluntatesq; conciliantur & deuinciuntur, quæ domesticam disciplinam, bonos mores, popularium libertatem tuentur, quæ profecto non minus nos ꝙ lares nostri, delectant. Proinde cum inflammet nos natura, & adsuefecerit consuetudo ad amandam colendamq; patriam, & ingrati erga benemerentem, & in penates suos impij, & alieni prorsus ab humanitate sunt, quibus domesticæ leges sordent.

Capitale est Magistratum pulsare, hi cum prorsus ex Repub. Magistratus, iura omnia exterminent, quod non supplicium merentur? Nolo hic causari, frustra eos niti, recepta non posse ferè priuato cuiusquam arbitrio conuelli. Finge rem succedere. Quid erit ciuitatibus nostris calamitosius? Quas, Deum immortalem, hæc nouitas dabit turbas? Nam ut sine ualetudinis iactura nemo uictus rationem mutat, ita nec leges sine publica perturbatione mutantur. Nec ad ciuitatum ocium, & ad concordiam stabiliendam quidquam perinde conducit, atque ueterum legum morumq; conseruatio: quod cum urbium exempla passim testantur, tum monet aureus ueteris Poetæ uersiculus:

Moribus antiquis res stat Romana uirisq;

Valeant igitur, qui uel adeo inciuiles sunt, ut attemperare se communibus moribus nolint, uel adeo arrogantes, ut rectius se rebus publicis consulturos confidant, quam maiores, uel adeo ferrei, ut nullus rerum patriarũ amor tangat. Etsi ita uidetur in νεφελοκοκκυγίαν cõmigrent, Senatui populoq; cuculorum imperaturi. Quanquam autem hæc abunde magna ratio bono uiro sit, cur præsentes leges amplectatur, quod usu receptę sint, et in mores peneq; in naturam nostram uerterint. Stultum est enim cũ publicis moribus dimicare, tamen excutiamus rem paulo accuratius, temere ne an consulto maiores nostri ex scriptis legibus iudicari res maluerint. Non nuper in scholis hac de re altercantur, utrũ satius sit ex scripto iure, an ex Magistratuum arbitrio res iudicare. Verũ nos nõ quod ociosi in scholis literatores somniant, sed quod prudentissimi quiq; probarũt, qui Respub. tenuerunt, sequemur. Nam cum humanæ prudentiæ ciuilia

officia

Leges ad concordiam utiles

Communes mores sequi decet bono uiro

officia religio commiserit, & prudentum exemplis, & communi sensu hanc causam metiemur. Quæ fuit autē usquam Respub. mediocris sine certis legibus constituta? Scripto iure usi sunt Aegyptij, Cretenses, Athenienses, Romani, addam etiam Iudęos. Et Lycurgus, tametsi nullas scripserit leges, certas tamen quasdam prodidit, non tabulis, sed ut uulgo notiores essent, memoriæ ciuium insculpendas. Quare ut nihil ijs patrocinetur, qui hoc tempore scriptū ius tuentur, defendere eos tot gentium iudicia facile queant, quibus quo ore cedo, qua fronte reclamare audebitis? Et haud scio an hæc ueteribus illis legum latoribus consilij ratio. Quum libertatis ac tranquillitatis publicæ causa conditæ sint ciuitates, et constituta iudicia, ut in tuto sint suæ cuiq; res & uita, & sub iuris autoritate, tanquam sub umbra lateant. Idq; præsidium non maiorum industria, nō hominum conspiratio compararit, sed Deus ostenderit, præstandum est, ne ius sit obscurum, incertum, aut ambiguum. Quæ est enim iuris uis aut autoritas futura, si subinde Vertumni in morem uariet? Nemo formas suas uitamq; non satis exploratis aut infidis custodibus tuto cōmitti putat. Porro ubi Magistratuum arbitrio sine certis legibus res iudicantur, cum in imperitorum, sæpe etiam improborum potestate ius sit, fit ut per imperitiam sæpe Magistratus æqui & iniqui discrimen non perspiciat. Quoties recti species decipit? quoties iudicio gratia aut maleuolentia officit? Neq; enim obscurum est, quàm leui momento ab æquitate mediocrium hominum animi sępe abstrahantur. Quid quod ea imperitorum pertinacia est, ut ad æquitatem flecti non possint, ubi non cogunt leges. Cedo quid arbitrare sumpturos sibi Ger

manicos regulos, nisi leges prohiberent? Qui, si quando iuris species suffragaretur, citius omnia miscerent quam de sententia, de possessione decederent. Nunc cum reclament leges, deterret à flagitio nonnunquam pudor. Quotus enim quisque tam corneę fibrę est, ut publicā legū uocem, omnium de se iudiciū prorsus contemnat? At si nullę obstrepant leges, cū licētia fere deteriores reddat, uideas aperta tyrannide grassaturos, non aliter atque solebant Athenis triginta illi, qui cū pessimo exemplo iudicia sustulissent, perinde quasi publicā carnificinam exercerent, optimū quenque iugulabant. Itaque quemadmodū in periculosis tempestatibus nō solet uentis temere committi nauis, sed gubernator præficitur, qui arte regat, ita fluctuantes Principum animi certa lege frenandi, regendique sunt, ne priuatæ cupiditates à iure, uelut à portu reijciant. Et cū in cognoscendis causis sæpe non pessimis Magistratibus iuris species imponat, sæpe transuersos rapiat ambitio, ne periclitaretur libertas, ęqui & iniqui formulas præscribi oportuit, quas in consilium adhiberent ius dicturi. Nam si Magistratui potestatem feceris quidquid libet statuendi, uide in quā nos seruitutē conijcias? Iure possessiones adsignauit, si aliud uidebitur, ius erit eripere, quod dictum est, indictū fuerit, quod modo erat ratum, irritū fuerit. Quidquid decreuerit, in uento & rapida scribere oportet aqua, usque adeo nō constabit sibi, & iure subinde mutato in aliam se formam πρότεως more uertet. Non domus, non liberi, non coniunx, quibus ne nostra quidem uita nobis carior est, in tuto erūt. Res bonæ omnes, pietas, humanitas, doctrina, artesque uniuersæ, quæ ocium, pacemque amant, exulabunt. At cū his uitijs leges medeantur, nec libertatis ullus preterea fidelior sit

liot sit

lior sit custos, quid uetat legum beneficio uti? Quæ Magistratibus fiduciariam tantum nostri potestatem faciunt, ut ius nostrum, quoties periclitamur repetere liceat. Aristoteles in ea demum Repub. quæ scripto iure regitur, Deos imperare adfirmat, quod libertatem leges tueantur, qua haud scio an hæc uita nihil dulcius habeat. Quid enim fœlicius, quàm iniuriæ metu uacare, societateqꝫ hominũ tuto frui? Proinde ille ne bono quidem uiro sine legibus Rempub. mandari patitur: Sed recita uerba.

Verum dicet aliquis maligne me de hominum ingenijs sentire, cum nullius adeo exploratam fidem, ac uirtutem esse duco, cui tuto ciuitas committi possit. Ego uero optarim passim imperare Nestoras, uerum uidemus quanta sit optimorum Principum paucitas. Nec obscurum est uetus illud dictum, Omnium bonorum Principum imagines in uno annulo sculpi posse. Quare facile patior, in mediocribus, ut sunt ferè, certo iure uim regi, & officij sui, siqui sunt imprudentes Magistratus, admoneri. Hæc mea est ratio: nec fœliciorem mihi Rempub. somnio, quàm qualem existere res humanæ sinunt. Finge autem rerum summam ad Stoicos delatam esse, qui nec gratia, nec odio adficiantur, qui falli nequeant, quid ijs facies, qui, ut est uulgi improbitas, malunt legibus, ꝗ uel sanctissimis Magistratibus credere? Est enim quorundam tanta rabies, tantaqꝫ pertinacia, ut æquitate fideqꝫ iudicum satisfieri sibi non patiantur, sed cum summo iure contendant, extremaqꝫ omnia experiantur, sæpe infensius cum iudicibus, quàm cum aduersario concertent. Hic uero Magistratuum auctoritas periclitabitur, nisi publice receptæ leges defendant:

Adeo non modo aduersus tyrannidem, in legibus innocentiæ præsidium est, sed & Magistratibus aduersus uulgi importunitatem. Hic tanquam aheneus quidam murus est, deniq; commune uinculum inter se Principũ ac multitudinis est, ius scriptum, ad pacem tuendam comparatum. Iam & improbi ciues facilius in fortunas aliorum impetum facient, cum uel nullæ pœnæ certæ absterrebunt, uel ius erit incertum. Contra, ut ij qui iter faciunt, cum uiam indicant Mercuriales statuæ, nihil metuunt, necubi errent, Ita boni ciues cum certum ius propositum est, securi degunt, cũ docent leges, & quid pro se quisq; præstare debeat, et quid cuiusq; sit propriũ, & improbis certum exitium minantur. Cum autem libertas nihil nisi inane uocabulum sit, si bonis securitatem demas, crudele fuerit ius scriptum è medio tollere, si quid ad securitatẽ in bonorũ animis alendã confert.

Accedit huc, quod ut modestissimi homines imperẽt, tamen futurum sit, ut de iure sæpe dissentiant, nisi ex certis legibus res iudicentur. Quæ est autem pestis ciuitatibus perniciosior intestina discordia? Quas hæc urbes non funditus euertit? Quare nulla tam parua res est, quæ modo ad concordiam conseruandam conducere uideatur, quæ negligenda sit. Sæpe autem ex leuissimis iniurijs, non secus atq; ex minutissima scintilla, grauissimum incendiũ oritur. Non raro & res grauissimę, in disceptationem ueniunt, ubi si Magistratibus de iure male conuenerit, studijs factionibusq; publica tranquillitas turbabitur, dum suæ quæq; pars sententię suffragatores, addo etiam uires, publicæ salutis oblita, comparat. Quã autem non solitudinem malis, quàm intestinis flagrantem odijs urbem colere? Proinde, cum Hebræos Deus

inter

inter se quàm coniunctissimos esse, rectissimeque consentire uellet, certas leges tulit, ut ex præscripto res iudicarét, ne quando ius controuersum dissidium pareret. Plerisque item alijs ciuitatibus uel principum tyrannis, uel ciuiles discordiæ imposuere legum condendarum necessitatem. Nam cum inter se Athenis, de iure publico, perpetuo conflictarentur, tres per id tempus factiones, homines, opinor, non pessimi, sed male inter se, ut fit, in imperio cohærentes, eaque dissensio, morbo ciuitatis ingrauescente, & gliscentibus odijs uniuersis exitium minaretur, Respub. Soloni mandata est: is leges tulit, quibus libertatem, & otiũ urbi restituit. Et cum cerneret has unicum esse concordiæ uallum, constituit, ut qui ius dicerent, conceptis uerbis iusiurandum darent, se ex legibus res iudicaturos esse. Qui Magistratuum arbitrio simpliciter omnia committunt, cum Solone, si libet, expostulent, non mecum, qui ad consociandos inter se ciuium animos tantum facere momentum scriptas leges existimauit, ut ex suo arbitrio Magistratus ius dicere uetuerit. Sed recita iusiurandũ ἡλιαστικόν, sic enim Demosthenes uocat. Fuerunt & he ferè caussæ cur Romani scripto iure uti maluerint. Nimium sibi principes sumebant. Plebs non satis tuto creditam optimatibus libertatem existimans, sæpe imperium auctoritatemque detrectabat, de iure sæpe dissentiebant inter se etiam boni uiri. Hæc coegerunt tum plebis temeritatem, tum Magistratuũ uim certis legibus moderari: suntque duodecim illæ tabulæ, fons iuris nostri, prudentissimorum hominum iudicio propositę. Id iugum cupide uniuersa ciuitas accepit, cũ sentiret urbem non diu futuram incolumem, nisi legibus muniretur.

Porrò

Porrò cum ciuitates orbis terrarum Principes, coegerit necessitas penè Diomedea leges condere, quis furor est, apud nos iam usu receptas uelle abrogare, ac inducere? Magna cõsuetudinis uis est, quę mores omnes, quibus assuefacti sumus, sine perturbatione publica mutari non sinit. Quare leges uel hoc nomine, quod consuetudini mos gerendus est, oportuit conseruari. At cum de rebus humanis etiam bene mereantur, publicam tranquillitatem & libertatem tuentur, obsecro non insaniunt, qui refigere iubent? Actum fuerit de religione, de humanitate, de rebus bonis omnibus, nisi cœtus hominum iure cogantur ac defendantur. Neq; uero inter cætera legum beneficia hoc prætereundum est, quod de expetendis, fugiendisq; rebus, rectas ciuibus opiniones inserunt. Id adeo ad formandos mores, magnum habet momentum. Errant enim mortalium ingenia, nisi certis pręceptis regantur, & ut quidq; maxime commodũ in præsentia uidetur, ita maxime licere putant, oculos mẽtemq; libido pręstringit, ut quod maxime cupimus, sæpe, nisi dehortetur legum auctoritas, optimum esse ducamus. Auarus nihil esse uitij in fœnore faciendo existimat, At si ualerent leges, quæ fœneratoribus maiorẽ mulctam constituerunt, quàm furibus, quis non execraretur fœnus? Sunt quos parum pudet mentiri, At cum ex lege duodecim tabularum è saxo Tarpeio deijciebatur, qui falsum testimonium dixisse cõuictus erat, cane peius & angue mendaciũ oderat multitudo. Perpetuum otium nunc in lauta uitæ parte ponunt, At cum Atticis legibus capitalis esset desidia, grauiter audiebat. Furem abominamur, quod in eũ grauissime animaduertatur, angetq; crimen pœnæ atrocitas. Prædonis loco

habes

habes eũ, qui debitoris rem aut pecuniam usurpat, nisi sponte datam. Peperit hanc opinionem lex, quę pronũciat, uim esse, quoties quis id quod deberi existimat, per iudicem reposcit. Nihil autem cum opinionibus, tũ moribus nostris instabilius esset, nisi ex certis legibus cõpararentur. Nam ut nautæ cursum ad ea sydera, quę eodem semper loco circumaguntur, dirigunt, ita par est, ut ad leges, quæ à sapientissimis hominibus latæ, & uirtutis uiam rectissime indicant, & sui nunquam dissimiles sunt, opiniones nostras exigamus. Sed ut nulla ratio sit, cur scripto iure utamur, certe Romanæ leges merebantur, quas huc importaremus. Quare maiorum nostrorum prudentiam laudo, quod Romanas potissimum leges delegerunt, quas in iure dicendo sequerentur. Et quando hactenus benigne mihi audiendo, operam nauastis, fauete quęso & reliquæ orationi. Exponam enim breuiter, cur tantopere iuuet, à Romanis leges mutuari. Vetus hic mos est, ab optime constitutis urbibus, exempla petere. Nihil puduit Atticos, Aegyptias quasdam leges usu capere, ut Herodotus testatur. Nemo Romanis uitio uertit, quod cum cogeret publica necessitas leges conscribere, in Græciam legatos misere, qui inde legum formulas adferrent, & de Repub. instituenda summos in Gręcia homines cõsulerent. Id et cũ maiores nostri fecerint, cũ Romanę Reip. instituta ad nos attulerint, quid quęso peccarũt? Quę tandẽ ars ex liberalioribus illis domi nobis nata est? Literas, temporũ discrimina, syderũ ortus & occasus, architectonicã, Musicam exteri docuere, sine quarum cognitione, uita plane manca est: in quibus si nihil offendit peregrinitas, quid uetat externis legibus uti? Quis dubitat nostra cultiora esse, & literis &

legibus Romanis aduectis, quam fuere prisco illo barbaro seculo, cum nec ingenuis artibus animi nostrorum priuatim fingerentur, nec publico iure, aut certa disciplina mansuefierent. Adeo'ne præsentium pœnitet, ut mutare cum ueterum barbarie libeat? quæ cuiusmodi fuerit, uel ex eo potest æstimari, quod humanis hostijs apud hos litatum est. Eant quos tantopere uetustas delectat, & glandibus etiam uescantur. Iam cum Romani literas nos artes aliasque docuerint, quid fuit cur non illorum leges etiam imitaremur, cum nulla fuerit Respub. quæ aut plura nobis, aut illustriora uirtutis humanitatisque exempla, aut humaniores leges proponere potuerit? Fuit illud omnino unicum uirtutis atque humanitatis in terris domicilium. Longum fuerit recensere, qui ibi iuxta & in toga & foris, omnium belli pacisque artium periti, clari fuere. Noti sunt Camilli, Curij, Fabricij, Fabij, Claudij, Scipiones, Crassi, Iulij, Cicerones, Sceuolæ. Didicerant hi Respub. regere, non in umbra, & in ocio, ut Græci, sed in sole ac puluere, usu magistro, uim, inconstantiam, uariasque uoluntates uulgi, domi forisque toties experti, norant quibus artibus in officio retinenda tractandaque sit multitudo, norant quæ pharmaca ciuitatū morbis conuenirent. Itaque Vergilius cū alias artes alijs gentibus concedat, Romanis scientiam gerendæ Reipub. tribuit:

Tu regere imperio populos Romane memento
Parcere subiectis, & debellare superbos.

Porro cum hi qui Musicæ operam daturi sunt, ad nobilissimos se magistros conferant, cum pictores optima sibi exempla proponant, cur nō & in gerenda Repub. optime constitutæ urbis tum exempla, tum leges usurparemus? Milesias credo aut Sibariticas leges isti, ut sunt

impuri,

impuri, nobis ferent, qui Romanas tantopere oderunt. M. Cicero, cũ de optimo ciuitatis statu disputat, nõ alias nisi Romanas leges fert, easq; naturæ maxime omnium consentaneas esse censet: cui si quid credimus, à natura discedunt, qui à Romanis legibus dissident. Vernaculo quodam iuri Saxones adhuc alicubi utuntur, in quo ꝗ multa ex Romanis legibus emendata sunt? Quid fuit minus humanum, ꝗ quod uetuere Saxones, ne nepotibus amisso patre, auita hæreditas ueniret? Correcta lex est in comitijs populorũ Germanię, latumq;, ut deinceps Romanũ ius ea parte Saxones sequerẽtur. Et municipalia passim statuta, quoties æquitas poscit, sunt enim ferè barbara, Romanis legibus emendantur. Adeoq; magno consensu ius Romanum tanquam oraculum, nationes omnes de ęquitate consulunt, sentiuntq; leges & placita omnia ad hanc regulam exigi debere, & in hoc extare uolunt, ut in diiudicãdis pensitandisq; omnibus quæ in publicis consilijs decernuntur, gnomonis uice sit. Tam sanctam plurimarum gentium conspirationem reprehendere, quid aliud est nisi insanire? Et meo iudicio sanè ꝗ multum interfuerit Reipub. ut maxime in foro apud nos non uersarentur Romanę leges, in Bibliothecis eas adseruari, ut inde gerendę Reipub. rationem æqui & iniqui iustum discrimen peterent, quicũq; ad publica munera tractanda animũ adiecerunt. Quid enim furiosius est, ꝗ, quod ferè euenit, accedere ad Rempub. nullis instructos literis, nulla præditos, neq; humanitatis, neq; ęquitatis scientia? In scenam nemo prodit, nisi histrionicam probe meditatus: nemo fidibus ludit, nisi Musicã teneat. Quanto magis oportet eos, qui Respub. capessunt, qui consilium, qui opem innocentibus

pollicentur, honestis artibus dedolari antea, & in schola bonarum rerum studio, grauioribus negocijs præludere? Sunt enim hebetiores ferè in discernendis rebus communibus, quorum iudicium nullę literæ acuerunt, aut confirmarũt, & feri magis impotentioresq́ue, quorũ pectora mansuetior disciplina nõ mollijt. Belluam aliquam immani sęuitia ex cauea in mediam multitudinẽ iures emissam esse, nõ imperare hominem, sicubi in inculti imperitiq́ue Magistratus potestate Rempub. esse uideris. Quare à doctissimis hominibus de regendis ciuitatibus, de iure, æquo ac bono multa conscripta sunt, ut uim uirtutis & iusticiæ Principũ oculis subijcerent. Extant Platonis politici libri non pauci, extant eodem argumento & Aristotelici, depinxit graphice Principem Xenophon, quem Scipio sic amasse fertur, ut nunquam de manu poneret. Fateor de rebus humanis istos bene meritos esse, & multa utiliter monuisse, dignosq́ue duco esse, qui in manibus, in sinu gestentur ab omnibus, apud quos in precio uirtus est: uerum nescio quo modo mihi adumbrasse magis, quàm uiuis coloribus expressisse Respub. uidentur, dum à communi consuetudine, & ciuilibus moribus longius recedunt, & pro suo quisq́ue stomacho ciuitatem sibi somniat. Plato, ut cętera omittam, mulieres etiam militare iubet. Aristoteles dubitat, an oppida mœnibus cingenda sint. Ad hæc frigidis argutijs fere immodice delectantur. Socrates apud Platonem ex iusticia κλεπτικὴν facit. Aristoteles partim in Geometricis proportionibus, partim in Arithmeticis consistere iusticiam scribit. Laus ingenij petitur his parergis, ad rem non ita multum faciunt. Absolutam uero ciuitatis effigiem est cernere in his legibus,

quæ

quę non in scholis natę sunt, sed in curia, in foro, ut bonis profugium, & portus, & aduersum improbos teli uice essent. Vt offendunt Mimi nisi proxime repręsentent quos imitari instituere, ita & leges parum probamus, à communi captu remotiores. Quare hoc mihi planè persuasi, utiliorem esse Romanarum legum cognitionē ijs qui Respub. gerunt, quàm Philosophicarum in hoc genere disputationū. Grauiter, ciuiliter, & humanitus omnia constituta sunt à legum auctoribus, idq; res cogebat. Erant enim ad ciuilem hominum consuetudinem leges accommodandæ, non aliter atq; pharmacum attemperari oportet ægri corporis naturę ac uiribus. Philosophi sibi in scholis quædam libere permisere, quæ in gerendis rebus publicis nō fuerit consultum sequi. Sunt quędam in Europa gentes, quæ non iudicant res ex Romanis legibus, sed uernaculis. Et tamen qui ibi Respub. gesturi sunt, ferè Romanas leges apud exteros discūt, qui, ut accipio, interrogati, quid, cum nostrarum legum nō sit apud eos usus, in eis cognoscendis tantum operę ponant, respondere solent, Animam se spiritumq; legum, sic enim loquuntur, excipere. hoc est, æquitatis uim ac naturam hinc decerpere, ut de patrijs legibus rectius iudicent. Laudo prudentissimam uocem, qua significāt omnia rectius perspexisse summos illos uiros nostri iuris auctores, & neminem satis instructum esse ad ciuitatem regendam, qui non in his cognoscendis tyrociniū fecerit. Quid quod in his iureconsultorum literis bona pars antiquitatis reliqua est? Veteres mores, sermonis Romani pleræq; figuræ, quas nisi hi explicarent, in alijs scriptoribus nonnunquā nō aliter atq; in luto hęreremus, nec intelligi optimorum auctorum plerique insignes loci

 possent.

possent. Quod si historia, si aliæ ueterum literæ nobis, ut debent, curæ sunt, cum his passim lucem adferant Iureconsulti, uel à Grammaticis & Rhetoribus eorum cōmentarios adseruari oporteret. Itaq; nisi simul omnibus literis bellum indicemus, & plane in beluas degenerare iuuabit, non permittendum est, ut situ ac senio Romanę leges emoriantur. Quosdam nobilium urbium picturæ, quosdam marmora, quosdam statuę delectant, eaq; summa cura conseruant. Quę, malum, barbaries est, leges, plusq; aureum pulcherrimæ urbis monumentum, & germanam εἰκόνα obliterare? Quidam clarorum hominum sententijs unice capiuntur, parietibus inscribūt, annulis insculpunt, illinunt omnibus chartis, si qua insigniter placuit. In his uoluminibus tot extant gnomæ, quot leges erutæ ex intimis sapientiæ penetralibus, ex doctissimorum Poetarum, Oratorum, & Philosophorum monumentis, & recitant doctissimos rerū humanarum omnium imp eatores & Iurisconsultos nostrorum tabularum dissimiliores, q; sunt Chiorum in talis Coi, sed instructi literis, usu Reipub. domi forisq; gerendæ exercitati: uel tantorum uirorum memoriæ hic honos debetur, ut tanq; exuuias, eorum scripta conseruemus. Quod cum summa cura Maiores nostri præstiterint, æquius est illorum nos exemplum imitari, q; ijs obsequi, qui nō modo legibus male propitij sunt, sed prorsus neq; ius, neq; bonū, atq; æquum sciunt, melius peius, prosit, obsit, nihil uident, nisi quod libet.

Poscit hic locus, posteaq; sententiam de legibus nostram exposuimus, aduersariorum calumnias refutare: quę quia leuiusculæ, & penè ridiculę sunt, paucis à me perstringentur. Mutilæ, inquiunt, legum Rhapsodiæ

sunt,

sunt. Publica ea calamitas est, quã insectari minime conuenit, miserescere erat humanius. Optarent autẽ boni omnes, siquid uotis proficitur, integra ueterum Iureconsultorum uolumina extare. Verum cum hęc tantum fragmenta, fortuna nobis reliqua fecerit, impium fuerit, uelut ex naufragio receptis hospitibus, uitam inuidere, pręsertim non malis. Nam qui hęc consarcinarunt, integras tamen sententias nobis, & legum capita, quantum satis erat, tradiderunt. De singulis casibus anxie superstitioseq́ constituere nihil refert, satis est genera rerum & cõmunes quasdam formulas, quemadmodũ in alijs fit artibus, cõcipere, quibus similia inter se facta metiamur, ne, si res in immensum crescat, nemo cõsequi possit. Deinde in legibus omnibus res cogit breuitatẽ adfectare, ut animis facilius infigi possint tanq̃ breuia ἀποφθέγματα.

Sed ogganniunt aduersarij, obruta esse omnia & cõspurcata sordidis interpretum commentarijs. Ego uero Romanis legibus patrocinor, non neotericis interpretibus: quorum, si prodesse uoluere, laudandus est conatus, & tamen quicquid istic uitij est, id uniuersum semel imputo inscitię humanitatis & elegantium literarum: quibus qui non sunt perpoliti, hi nihilo ad tractandas grauiores disciplinas, magis adpositi sunt q̃ ad lyram asinus. Primum enim cum Romano sermone conscriptę sint leges, quomodo in eis uersabitur, qui linguæ figuras ac uim non tenet? Iam, etiamsi Scyticus legum sermo esset, tamen pinguius iudicant, docent obscurius, et imprudentius, quæcunq; de dicere instituunt, dant sine mente sonum, quotquot dicendi artes non attigere. Magna uis est in humaniorum literarum studio, quam animo rectius cernere, q̃ oratione depingere possumus.

Et exem

Et exempla superioris ætatis commonent, quid sapiāt, quotam mentis unciam reliquam habeant, ij qui ab istis artibus alieni sunt. Vides ꝙ inepte tradiderint suas artes Philosophi, quanto conatu, quantas nugas docuerint. Nihilo saniores Iureconsulti fuere qui disputarunt de Lazaro, ualuerit ne testamentū, posteaꝙ is reuixit, & hoc genus innumera. Solebat apud nos doctus quispiā homo, istorum ineptias festiuo cōmento ridere. Non procul oppido quodam, aiebat, ad flumen pistrinū, ex quo cum non ita multo ante aquatū asinus descendisset, cū in extrema ripa seu lutulenta seu tenuior aqua flueret, ꝙ ut os imbuere posset, in proximam cymbam fortè pergit, unde uberiorē iusti amnis aquam hauriret. Porrò cum inscendisset nauiculam, impetu detorquet à ripa in mediū flumen, quo cū esset excepta, secundis uentis in scopulum defertur. Hic postꝙ impegit, fracta est, & imperitus ille Nauclerus in undis periјt. Doluit molitori, ubi rem resciuit, iactura, & piscatorē in ius uocat, damnum dedisse accusat, quod eius nauigio iumentū auectum sit. Contra ille factam ab asino pauperiē, seꝗ damnum accepisse exclamat, quod nauigiū amiserit, in flumen ab asino impulsum. Vtrinꝗ acerrime à cōductitijs tabulis certatū est. Iudici causa uisa est intricatior, ꝙ ut liceret, non consultis iuris professoribus, pronunciare. Deferūt ad leguleios. His uero negotiū mirum factum est, dum pro se quisꝗ uindicare asinū contendit, disputationes uarias instruūt, rixantur de asino in scholis & conciliabulis pertinacius, opinor, ꝙ Grecus ille de asini umbra, & haud scio, an nondū etiam de summa rei decreuerint. Obsecro nō insanire tibi uideātur, si qui se in tam ridicula causa diu torqueant? Verū, mihi crede, istorum disputa-

disputationes futiliores sunt hac molitoris contentione. Quotus enim quisq; de cõmunibus rebus ciuiliter, & ex communi sensu iudicat? Ingenia in stultis formulariorũ literis obbrutuerunt, hasq; in scholis & foro non aliter atq; suas epodas Magi non intellectas recensent. Nihil hic de Grammaticis et puerilibus erratis, de barbarie sermonis queror, quã præscriptione tuentur, iudicij inopiam accuso, qua fit, ut nec ius nec fas in plerisq; causis cernant. Aduersus eam pestem, dicendi artiũ studio mens pręmunienda est, perinde atq; aduersus Circes uenena, Vlyssem moly herba Mercurius præmunijt. Si quid iuris interpretes inscitia literarũ peccarũt, uestrum est, uestrũ, inquã, honestissimã prouinciã repurgare, & explosis indoctis cõmentarijs à situ & squalore leges adserere, & germano nitori restituere. Id humanius est, q̃ leges ipsas neutiquã male meritas de nobis, obliterare.

Sed audio etiam de professorũ moribus nonnullos queri. Primũ optarim hos censores in suis uitijs emendandis, nolo enim nunc quidquã acerbius dicere, tam esse acres, q̃ sunt in reprehendendis alienis oculati. Deinde cũ sint in hoc ordine plerisq; boni uiri, iniquum est legibus imputare, si quid adferunt uitij professores. Iam ego ob hanc causam doctissimos & optimos quosq; cupio legibus discendis operam dare, ut extrusis ueteratoribus & sycophantis illis, iudicia, forumq; redeant aliquando in bonorum ac doctorum uirorũ potestatem. Modo res iudicant indocti ferè, qui ne nihil sapiant, unum aliquem ex uulgaribus pragmaticis in consilium adhibent, in quibus ut quisq; est indoctissimus, ita est audacissimus & nequissimus. Huius uident oculis, huius audiunt auribus reliqui omnes, quod hic somniarit, re-

liqui decernunt: Ait, aiunt: Negat, negant. Capita sunt sine linguis, ius ipsi & uim ęquitatis ignorant. Leguleius ille naribus omnes tanquam bubulos trahit. In tanto iudicum ueterno, irrepunt in forum & uanissimę rabulę causas acturi, qui, quando is quæstus est uberrimus, ex litibus lites serunt, clientes deglubunt, Respub. depeculantur, indoctum iudicem nouis subinde technis ludificantur. Non possum adduci ut credam, Athenis unquã sycophantas, qui sic dicebantur, ullos nostris impudentiores, nequiores ue fuisse. Ausim & hæc uitia inscitiæ elegantium literarum imputare, quarum qui sunt imperiti, nescio quibus artibus ad honestatem flecti possint, quando uim uirtutis, nullę alię literę perinde oculis nostris subiecere, atq; hę, quę humaniores rectissime uocantur. Et cũ ne leges quidem ipsas attingant isti, tantũ ex uersutorum quorundam formulis sapiant, ne possunt quidẽ contagione pestilentissimarũ literarũ non infici.

Proinde cũ nulla meliore disciplina animi ad uirtutẽ assuefacti sint, nihil pudet in quæstu ius habere, uitiare leges, detorquere malitiosis interpretationibus, in quã uolunt partem. Solonem refert Demosthenes, cũ reum ageret quendam perniciosę legis autorem, dixisse, Cum capitale sit nomisma adulterare, morte mulctãdos esse etiam eos, qui leges uitiant: Propterea ꝙ ut in priuatis cõmercijs ac contractibus nomismate utimur, ita publicis commercijs & negocijs leges esse nomismatis uice. Recte Solon. Atq; utinam eò redeat res, ut & in nostris iudicijs petulantia, impudentiaq; rabularũ coherceatur, mulctetur dolus. Id adeo fiet, ubi ad Rempub. boni uiri adcedent, literis & cognitione iuris instructi, quibus isti imponere nec ausint, nec possint. Itaq; Reipub. interest,

ut optimi

ut optimi quiq; et uirtutis amantissimi ius perdiscant, ut si quando publicũ munus tractandũ est, recte gerendæ prouinciȩ artes teneant. Videmus enim quos ludos Rebuspub. ubiq; Magistratus imperiti & indocti reddant, quos, ut boni sint, necesse est multa incautos peccare, & tamẽ ferè ita fit, ut deteriores sint, quo sunt indoctiores.

Dixi de legibus, longius fortasse, quàm ferebat tempus, sed omnino parcius, quàm & res poscit, & ego uolebam. Reliquum est, ut eos qui in legibus uersantur, adhorter, ut strenue pergant, nec è medio cursu reuocari se indoctorum uocibus patiantur. Nam cum iudicia adprobet religio, non modo nõ impium, sed sanctũ etiam officium faciunt, qui rite de iure respondent, aut res iudicant. Pleriq; posteaquam hanc induere persuasionẽ, uersari se in re prophana, & quam Deus nihil moretur, minore fide curaq; munus suũ obeunt. Hos meminisse uolo, Deum & iuris autorem esse, et uindicem futurum. Libra & pondus, inquit Salomon, iudicia Dei sunt. Quare si quid iniquum statueris, nõ hominum tantum mores uiolari credas, sed Deum, à quo iudicia constituta sunt, offendi sentias. Non hominis, ait optimus Princeps Iosaphat, exercetis iudicium, sed Dei: adest spectator & arbiter consiliorum uestrorum Deus: Sit timor Domini uobiscũ, accurate rem gerite. Hoc uero diuinus spiritus oraculum nõ illi tantũ seculo, sed omnibus qui ubiq; ius dicũt, prodidit. Nulla sanctior in terris functio est, q̃ οἰκονομία Ecclesiastica. Huic proxima est, ius dicere, quam si recte gesseris, nemo Monachus, nemo Heremita superiore est apud Deum loco. Prophanũ munus est, sed quod nõ minus religiose tractari oportet, quàm ad aram accedendum est sacrum facturis: imò hic uere

Deus autor et uindex iuris

ſacrum facis, cum publicę tranquillitati ac paci operam nauas. Quo pluris autem hoc officij Deus facit, eo ſunt execrabiliores, qui publicã in foro ſycophanticam exercent, bonorum extortores, legum contortores, qui uel ob hanc cauſam ferendi non erant, ꝙ à ciuitatibus horũ flagitia Deum non raro abalienent, grauiter ſuccenſentem conſtupratis iudicijs. Porro cum non diſſideant cũ pietate leges, & uſu receptę ſint, nihil moremur eos, qui ſe inſectandis ciuilibus moribus ad uulgus uenditant. Nam ſine publica calamitate receptas leges mutari non poſſe, & res docet, & ſapientiſſimi quiqꝫ monuerunt. Extabat apud Locros in bene conſtituta ciuitate, ea de re lex, ut quiſquis aduerſus receptas leges rogationem ferret, is eam inſerto in laqueum collo ſuaderet: quæ ſi uidebatur è Repub. eſſe, ſaluus euadebat autor: ſtrangulabatur autẽ conſtricto laqueo, ubi oratio diſplicuiſſet. Neqꝫ dubium eſt, quin id ita conſtitutum ſit, ne temere inducerentur uſu confirmatę, probatæqꝫ maiorum iudicio leges. Et Athenis νομοφύλακες erant, qui apud præfectos in omnibus publicis concilijs, candidis faſcijs coronati adſidebant, ut prohiberent, ne quid contra receptas leges decerneretur: Deniqꝫ ut quęqꝫ ciuitas optime conſtituta fuit, ita minime paſſa eſt leges antiquari. Proinde nos quoqꝫ publicum ius diligenter tueamur, præſertim cum Romę natum ſit, in principe orbis terrarum Repub. in prudentiſſimorũ & doctiſſimorũ hominum concilijs, quorum non modo literę nos æqui & iniqui diſcrimen docent, ſed exempla etiam & res præclare geſtę, ad uirtutis ſtudium adhortantur.

Dixi.

Oratio

ORATIO IN PROMOTIONE CVIVSdam Iurisconsulti habita à Doctore Sebaldo Munstero, Res non iudicandas secundum arbitrium Iudicis, sed secundum scriptum ius, Anno 1532.

Vm ante paucos dies uir clarissimus Doctor Hieronymus pręceptor noster optime meritus, & de magnitudine professionis nostrę sapientissime dixerit, & grauissima oratione negligentiam discentium castigauerit, spero uos propter authoritatem uiri summi libenter meminisse eius orationis, eaq; ita affici, ut genus ipsum doctrinæ sua magnitudine metientes, statuatis uobis & solidam eruditionem expetendam, et ad eam consequendam, studium acerrimum conferendũ esse. Me quidem ipsum ualde mouit, & curam mihi sollicitudinemq; maiorem accedenti ad forum & Rempub. circũdedit. Itaq; de his ipsis rebus nihil arbitrabar à me dicendum esse. Nam neq; authoritatem maiorem ad uos adhortandos afferre quisquam potest, quàm ille affert, propter summam doctrinam, & maximum rerũ usum. Neq; uideo quid dici grauius in ea causa possit. Quoniam autem hæc scena me quoq; dicere aliquid cogit, peto à uobis, quia in hunc locum ascendi non priuato consilio, sed authoritate amplissimi ordinis nostri, ut me pro uestra erga hunc ordinem beneuolentia dicentem benigne audiatis. Institui autem disputare de quadam uulgari persuasione hominum siue imperitorum siue inuidorum, qui ius scriptum ex foro & iudicijs

eijci uolunt & iudicari res sine certis legibus arbitrio eorum, qui iudicia exercent. Nam hac opinione refutata, facile intelligi potest, hoc doctrinæ genus, in quo uersamur, Reipub. necessarium esse. Nonnulli ęgreferunt sibi in iudicijs nihil loqui licere, nisi dictata à Iureconsultis: Et quia pudet uelut mutas personas assidere in iudicijs, non de publica utilitate, sed de sua existimatione dimicant, iubent auferri hoc scriptum ius, ut ipsi quoq; sapere aliquid putentur. Et adplaudunt his indocti atq; imperiti multi, sed reclamant exempla tot Rerumpublicarum & sapientissimorũ uirorum, qui leges scripserunt, & usu compererunt, non posse teneri tranquillitatem Rerumpublicarum sine scripto iure. Atq; ego interdum de his rebus cogitans, conferre soleo Medicinam, & hanc scientiam rerum iudicandarum. Plane ridicula res esset, si quis literas omnes & doctrinam, quæ Medicinam continet, aboleri uellet, & ex quadam communi prudentia potius consuli ęgrotis. Obsecro quale futurum esset hoc medendi genus, siue doctrina, sine experientia, sine obseruatione ulla? Profecto nihil aliud nisi carnificina esset. Ita iudicia in domesticum latrocinium conuerterentur, si sine legibus pronũciare liceret, quidquid aut stulto, aut imperito, aut irato iudici in mentem ueniret. Et ut maxime iudicia prudentes & boni tenerent, infinitę inter hos dissensiones orirentur. Multa enim incidunt ubi aliud alijs uidetur, Et qui uelit ingenio cedere rarus erit. Deinde ut maxime conueniat inter hos, qui pronunciant, quomodo poterit persuaderi contentiosis litigatoribus, rectissimum esse quod illi pronunciant, nisi scriptum ius extet, quod cum sit commune fœdus ciuitatis, ut ille ait, litigatori non licet eius

autho-

authoritatem detrectare. Nam his legibus quasi pactus est cum Magistratu, cumque tota Repub. nequid moueat contra eas. Itaque scriptæ leges muniunt Iudicum autoritatem aduersus improbos & contentiosos litigatores. Neque ego ignoro quæ contra dicantur, semper enim facilimum est præsentem Rerumpub. statū reprehendere. Sed quid futurum esset, sublatis legibus? Si eius status incommoda uidere possemus, præsentem formam magnopere nobis defendendā esse statueremus. Exempla uideamus. Etenim nō ferenda arrogātia est, de re omnium maxima dissentire à sapientissimis uiris, qui maximas Respub. constituerunt. Nullum certum ius habebant Athenę, itaque ex iudiciorum confusione maximę seditiones extiterūt. Nec poterat restitui ciuitatis tranquillitas, nisi certę leges essent, quibus prępositis nemo posset fidem iudicū in dubium uocare. Idem Romę accidit: Et quidē Populus Romanus Gręcas leges describi, ut optimę atque humanissimę eligi possent, curauit. Quid, quod ita Deus ipse iudicauit, qui cum Rempub. Ebręę gentis cōstitueret, certas leges tulit, & ex scripto iudicari iussit. Quanquam si recte ęstimare uolumus, non hę tantū Ebraicæ leges diuinitus traditæ sunt, sed sentiendum est uere diuinitus Respub. etiam apud Gentes constitutas et gubernatas esse, sicut Paulus testatur, Omnes Respub. omnia imperia à Deo ordinata esse. Quare Deus non solum Iudaicarum legum, sed etiam harum nostrarum author est, quas sapientissimæ nationes, et optime cōstitutę ciuitates tenuerūt. Extat hęc disputatio et apud Aristotelē, Vtrum satius sit res ex scripto iure iudicare, an ex arbitrio iudicum: sed Aristoteles longe prefert ius scriptum. Et quidem ita dicit: Qui legem præficit, Deum

& le-

& leges uult præesse, sed qui hominem præficit, addit ei belluam, uidelicet cupiditatem & iracundiam, quę sunt belluina, & peruertunt animos etiam in uiris optimis. At lex est mens sine cupiditate. Sed quid isti Centauri iudicium Aristotelis morarentur, qui neq; maximorum uirorum, qui Respub. constituerunt neq; sapientissimarum ciuitatum, deniq; neq; Dei iudicio mouentur. Scilicet plus uident homines ebrij, stulti, imperiti, quàm Solon, quam Senatus Atheniensis ac Romanus, quam Moses, deniq; quam Deus ipse conditor Rerumpub. & legum autor. Sed quid in re manifesta opus est longa disputatione? Hęc dixi tantum ad præmuniendos adolescentes, ne perniciosis illis opinionibus indoctorum adsentiantur. Demosthenes in quadã grauissima causa, dicit legem fuisse apud Locros, ut si quis suasurus esset nouam legem, proponeret suam sententiam uniuersæ ciuitati, collo inserto in laqueum, ut si res displicuisset statim strangularetur, sin autem placuisset noua lex, dimittebatur author incolumis, exempto collo ex laqueo. Et quia nemo facile iudicium uniuersæ ciuitatis subire ausus est, annis amplius ducentis, nulla noua lex lata est. Hæc Demosthenes recitat, ut doceat in bene cõstituta Repub. præcipue hoc caueri, ne temere leges mutentur. Proinde sciatis uobis, adolescentes, nullo modo cum ineptis illis sentiendum esse, qui ius scriptũ, & hanc doctrinam quam profitemur, ex foro explodi uolunt. Quin ita cogitate, inter cętera honesta officia hoc quoq; requiri, ut de iure ac legibus reuerenter sentiatis. Vos uero scholastici Iuris, memineritis hanc doctrinam non solum ad hoc tradi, ut causidicos efficiat callidiores, sed multo magis, ut uiros iustos ac bonos efficiat. Hoc pu-

tetis

tetis in hac doctrina præcipi, quod est apud præstan-tissimum Poetam:

Discite iusticiam moniti,& non spernere diuos.

Dabitis igitur operam, ut cum ipsa doctrina studium iusticiæ & omnium uirtutum coniungatis. Quod quidem facietis, si ad perfectam doctrinam aspiratis. Nemo enim perfectam doctrinam consequi potest, nisi dignitatem & magnitudinem harum rerum intelligat. Id autem fieri non potest, nisi uim uirtutis intelligat. Et cum perfectam doctrinam expetetis, ordo etiam adhibendus erit,& sumenda ex aliis artibus instrumenta necessaria ad hanc professionem. Quare si quis est, qui contemptis omnibus literis, irruit ad ius, is sciat se ipsi doctrinæ iuris iniuriam facere, quæ neque uult contemni alias bonas artes, neque percipi sine magna scientia multarum aliarum artium potest.

Dixi.

ORATIO PVBLICE HABITA VVI-tenbergæ in promotione Doctoris Iuris, de Scripto iure, & dignitate ueterum interpretum iuris.

Tiliter institutum est, ut in quadam frequentia omnium ordinũ, & totius Scholastici cœtus decernantur gradus et doctrinæ testimonia. Primum ut publica suffragiorum nostrorum renunciatio plus autoritatis haberet. Deinde ut in hac frequentia iuuentus de studiorum dignitate atq; utilitate admoneatur. Itaque alij summa cum grauitate hic sæpe de legum dignitate, & de hoc toto genere doctrinæ dixerunt, ac ostenderũt hæc nostra studia præcipue ad Rempub. pertinere, securamq; ingentem confusionem ac barbariem uitæ hominum, si hæc eruditior doctrina Iureconsultorum deleretur. Nec uero quicquam honestius est, & omnibus bonis uiris, ac præcipue nostro ordine dignius, q̃ propugnare leges aduersus furorem uel populi, uel Tyrannorum. Nullæ uictoriæ, nulli triumphi plus uere laudis merentur, q̃ hęc defensio, propugnatioq; iuris & doctrinę, quæ est Reipub. necessaria. Quanquam autem hæc causa summis eloquentię uiribus ornanda erat, tamen omniũ laudanda est uoluntas, qui etiamsi non possunt parem eloquentiam tantę causę adferre, mediocriter declarant suum studium & iudicium. Alij plus adferunt uel authoritatis uel facultatis, sed tamẽ quia mihi nunc hę partes dicendi à uiro clarissimo Decano Collegij nostri, domino Doctore Hieronymo, præceptore nostro summa obseruantia, fideq; colendo, mandatæ sunt,

æquũm

æquum est, uos quoque propter autoritatem Collegij, me bona cum uenia audire, etiamsi non possum pro dignitate hanc nostram doctrinam ornare.

Suetonius scribit Caligulam, qui uerius fuit immanis quædam belua quàm Imperator, si uixisset, aboliturum fuisse omnia scripta Iureconsultorum. Sunt autem non pauci hoc tempore, qui similiter oderunt ius scriptum, sed precipue tamen Iureconsultorum doctrinam, ac mallent res iudicari arbitrijs potentum, non scripto iure, quemadmodum hodie dicuntur Scythæ aut aliæ barbaræ nationes regere suas ciuitates, & iudicia exercere sine scripto iure: Horum errorem breuiter refutabo.

Quæ sunt autem causæ quare potentes oderunt ius scriptum? Prior est, quia nolunt legum uinculis coerceri, nolunt suas cupiditates frenari autoritate certi iuris, sed expetunt Tyrannicam licentiam, & faciendi & decernendi quicquid libet. Altera causa est, quod nonnulli fremunt, se suis Iureconsultis in Repub. tanquam mutas personas esse, quod uelut in aliena tutela esse, & ad alienum præscriptum decernere cogantur. Hanc seruitutem, ut ipsis esse uidetur, ægreferunt, præsertim si qui sunt ferocioribus ingenijs præditi. Nam ut natura alij temperantiores, facilius patiuntur iustas leges, alij intemperantes minus eis sunt morigeri, Ita in genere fit: Aliæ naturæ magis contumaces sunt, & minus patientes freni. Hij sunt odij fontes quos dixi. Quod cum sit iniustum, & noceat Reipub. repugnare bonos & prudentes omni studio decet, ne abolita doctrina Iureconsultorum, infinita tyrannis ac barbaries sequatur.

Vetus est autem disputatio, utrum magis expediat, regi ciuitates arbitrijs gubernatorum, an scripto iure,

Sed cum oporteat ius esse certum, uoluntates autem gubernatorum sint incertæ, sæpe etiam prauæ, necesse est extare certam regulam, quæ dominetur in iudicijs & gubernatione. Ideo præstantissimę Respub. etiamsi primum tantum consilijs Principum administratæ sint, tamen postea scriptũ ius expetiuerunt, id est, Attica & Romana, ut certi iuris autoritate tuta esset libertas. Quàm pauci sint boni Principes, dictum Claudij cuiusdam indicat, qui ait, Omnium bonorũ Principum imagines in uno annulo sculpi posse. Deinde & boni facile deprauantur inter tot corruptelas. Nec de nihilo est, quod ille in Tragœdia ait: Vt nemo doceat fraudes, & sceleris uias, regnum docebit. Sæpe uero optimis & uigilantibus, tamen falsa recti species imponit. Ideo consensus prudentum testatur, melius esse uti scripto iure: Atq; ita pronunciat Aristoteles, cuius uerba tanquam oraculum inculcari, præsertim nostræ ætatis hominibus oportuit, sic enim ait: Qui legem uult dominari, uult præesse Deum & leges: qui autem hominis arbitrio uult regi ciuitatem, sæuissimam beluam addit. Nam cupiditates & ira gubernatores deprauant, etiamsi fuerint optimi uiri, quare lex est mens sine cupiditate. Nec disputabo de re manifesta prolixius, nemo enim sanus nõ uidet melius esse uti certo iure, quantum fieri potest, quàm incerto.

Quanquam autem illi, qui nostræ doctrinæ iniqui sunt, non prædicant se hoc uelle, ut nullæ extent scriptę leges, sed illas longas doctorum disputationes, & molem commentariorum improbare se dicunt. Scio hac in re multos errare, etiam ex Scholasticis, qui imaginantur iuris scripti possessionem sine disputatione interpretum retineri posse, sed longe falluntur. Tollere doctrinam; est in

est in uniuersum abolere ius scriptum: nec enim leges si-
ne illis lumen habere possunt, neq; natura patitur, ut ul-
lum usquam ius extet sine disputationibus, sicut grauis-
sime dictum est à Pomponio indigestis legibus latis na-
tura licet euenire, ut interpretatio desideret prudentiũ
authoritatem, & necessariam disputationem. Hæc sen-
tentia, cum sit uerissima, gratia potius habenda est peri-
tis, qui illustrauerunt leges suis lucubrationibus, quam
reprehendenda industria. Semper omnibus seculis, in
ciuitatibus bene moratis, disputationes de legibus exti-
terunt: scribuntur enim leges de moribus & hominum
actionibus, quibus nihil est flexibilius & magis uariũ.
Non proponuntur, ut in Geometria, sententię de men-
sura aliqua immutabili figurarum, & tamē opus est re-
gula & arte, quæ negocia ad fontes reuocet, ut id quod
naturæ propius est decernatur. Videtis in Theologicis
præceptis, tametsi pauca & tantum uniuersalia sint, ta-
men adhibendam esse explicationem. Nam dicta de fa
cultatum desertione, de non uindicando, quantũ pare-
rent absurditatis, si non accederet erudita interpreta-
tio? Quanto magis opus est interpretatione in hac ua-
rietate forensium sententiarum, quæ colligunt multa
particularia. Fuerunt igitur statim initio post natas le-
ges, qui adderent interpretationes: & Athenis à certis
Magistratibus interpretatio petebatur. Laudanda est
igitur prudentia summorum uirorum, qui postquam
Imperatoris Lotharij tempore rursus ex bibliothecis
prolatæ sunt humanæ leges, & in forum, ac curiam re-
uocatæ, statim addere commentarios cœperunt. Vt au-
tem singulari beneficio Dei arbitror tunc restitutum esse
ius Romanum, ita non potuit fieri nisi diuinitus, ut si-

pomponij sententia admittit disputationes

Lotharij imperatoris tempore leges rursus prolatae sunt.

mul tot preclara ingenia exorirentur, quæ operam contulerunt, ad illam ueterem doctrinam illustrandam. Qua in re si quis cogitat quanta fuerit difficultas initio, non poterit non uituperare stulticiam, atq; ingratitudinem eorum, qui hos Herculanos labores, non magnipendunt. Vetus consuetudo fori ac iudiciorum Romanorum fuerat antiquata, erant ignotæ historiæ ueteres, quæ & ipsæ lumen sæpe afferunt legibus, lingua uetus corrupta erat. In his tantis impedimentis, tamen ingenti animo Iruerius, & deinde alij cœperunt conferre textus, quærere sententiam ex ipsis legibus, ideam totius ueteris Reipublicæ animo informare, & quasi imaginem quandam imperij restituere: ita cœpit lingua uetus fieri notior.

Magna gloria est Solonis & aliorum, qui ciuitatibus leges scripserunt, & Respublicas sapientes constituerunt, nec dubiũ est eiusmodi opus inter humana omnium longe difficillimum & utilissimum, diuinitus regi. Sed non minor gloria debetur meo iudicio Iruerio, & cæteris qui illius gloriosi laboris socij fuerunt. Necesse est enim scriptores illos, non solum ingenijs, sed etiam usu & peritia administrandæ Reipublicæ excelluisse: Nec sine acerrimo studio ars integra comprehendi animis potuit. Multa monebat illos peritos uiros usus, quẽ habuerant in administratione: Nam Iruerius longo tẽpore ferè totam Italiam rexit. Sed tamen usus sine diligentia, sine studio, nõ sufficiebat. Tanto labore patefactas & illustratas leges rursus obruent æternis tenebris, isti qui interpretes aboleri uolunt.

Vsitata querela est non intelligere homines præsentia bona, ita est profecto. Si deessent ueterum commentarij,

carij, quis nunc intelligere artem posset? Quare cum sit opus scripto iure & conseruari has Romanas leges omnes prudentes optent, necesse est etiam his interprętes adhibere, ac sequi tanquam artifices & monstratores uiæ. Sapientissime inquit Constātinus in Codice de iudicijs, lege, placuit. Aequitatem scriptam anteferendam esse stricto iuri: Cum enim multi habeāt in ore nomen æquitatis, & hanc uelint anteferri legibus, Imperator illa iudicia laxat, ac reuocat nos ad scriptum, idq́ pronunciat æquissimum esse, quod scriptum est. Fortassis autem hanc uocem Constantini reprehendent aliqui, qui dicent æquitatem esse moderationem scripti, ut uult Aristoteles, non ipsum scriptum. Sed hæc cauillatio facile dilui potest. Regulariter ea quæ lege constituta sunt in eo casu, de quo principaliter lex loquitur, sunt æquissima, Vt cum lex recens furem capitali supplicio puniri iubet, loquitur principaliter de eo, qui atroci consilio furatus est, non de eo, qui uel ætate lapsus est, uel fame impulsus: Iudex igitur in casu, de quo lex principaliter loquitur, non discedat à lege. Nam cum legitimis imperijs obedire nos iusserit Deus, necesse est etiam, parere uoci legum. Deinde quorsum attineret proponi ius scriptum, si liceret Iudici priuato arbitrio discedere à scripto quoties uellet? Hęc licentia quid esset, nisi legū dissolutio & abrogatio? Sed cum incidit casus, de quo lex non principaliter loquitur, propter aliquas circumstantias, ibi locus est illi moderationi, de qua Aristoteles loquitur.

Lex de Sabbato, præcipiebat uacationem, uidelicet ut populus audire doctrinam cœlestem posset: At cum Antiochus in Sabbato cessantes Iudæos adoriebatur, neciam

nec iam populus audire conciones posset, sed defende
re armis ueram religionem deberet, ne funditus interi
ret, recte fecerunt ductores populi qui non obseruata ua
catione Sabbati, hostes depulerunt ac profligauerunt.
Nam lex de Sabbato non complectitur hunc casum ne=
cessitatis. Regula est igitur: Scripta æquitas semper in ijs
casibus, de quibus scriptum loquitur. nec ab ea regula di
scedendum est. Sed omitto hanc disputationem, illud
tantum moneo adolescentes, ut infigant animis hanc
uocem Constantini de scripta æquitate, sciantq́ hunc
esse interpretum scopum, ut illam scriptam æquitatē
collatis textibus ac rationibus colligant.

Extant in præceptis politicis multæ grauissimę sentē
tiæ, quæ prohibent non necessariam legum mutatio=
nem. Sed recitare plura testimonia longum esset, tantū
commemorabo unum quoddam exemplum, quod
extat apud Demosthenē. Locris ait legem fuisse, ne aut
præsentes leges abrogarentur, aut nouæ ferrentur, Sed
si quis esset aut abrogaturus aliquam, aut nouam latu
rus, proponeret suam sententiam publice, stans collo in
serto in laqueum, ut si lex placuisset populo, dimittere
tur author laxato laqueo: sin autē displicuisset, laqueo
constricto mox strangularetur author. Nihil est incerti=
us populi iudicijs, ideo annis ducentis, nemo ausus est
subire huius iudicij periculum, nec ulla noua lex propo
sita est, præter unam, Vt ambo oculi effoderentur isti,
qui unoculo effodisset unum illum oculū. Videte quan
ta seueritate ueteres legumlatores cauere temerarias lē
gum mutationes uoluerunt. Prouidit idem callide Ly
curgus, qui cum exponeret ciuibus se consulturum ora=
culum de legibus promulgatis, ac peteret ut iusiurandū

darent

darent, se interim dum abesset, non immutaturos esse leges. Discedens igitur, nō est reuersus, ut perpetuo obligatos religione iuramenti teneret. Ita durauerunt leges illæ annos quingentos. Hæc atq; alia multa à doctis proponuntur, ne iura uero consilio recepta, temere mutentur. Præcipue uero Christianos decet cauere, non necessarias disputationes, cum propter Deum legibus & uniuersæ politię reuerentiam debeant. Nec dubiū, quin si amitteretur hæc erudita iuris doctrina, magna confusio & barbaries in iudicijs & moribus secutura esset: quam ut prohibeat Deus, qui est autor boni status politici, opto.

Dixi.

DE DIGNITATE LEGVM Oratio.

Nihil in uita utilius est, quàm inserere atque instillare animis bonam & honorificam opinionem de Legibus. Nec ulla maior est uitæ ac morti pernicies, quàm assuefacere animos ad leges contemnendas aut cauillandas. Hæc sæpe inculcari adolescentiæ cum sit utilissimum, recte fieri iudico, quod in his promotionum spectaculis sæpe idem argumentum de dignitate legum repetitur. Quid & honestius est, quàm prędicare & ornare dona Dei, & ad earum rerum intellectum & reueren

tiam exuscitare imperitam adolescentiam, quæ sunt in uita utilissimæ? Aut quarum rerum commemoratione potius personare doctorũ cœtus debent, quàm his sermonibus, qui prosunt ad ornandam gloriam Dei, & ad disciplinam iuuentutis, præsertim cum indoctorum & malorum congressus abundent conuitijs legum? Ac mihi sæpe in mentem uenit, hæc conuitia non tantum ex quadam hominũ iusticia aut imprudentia oriri, sed spargi à Diabolo tanquam spicula ad sauciandas rudes mentes, ut legũ reuerentia extinguatur, & sequatur dissipatio disciplinæ, quæ & religioni & tranquillitati communi noceat. Est autem nostri loci atq; officij, reuellere illa spicula, hoc est, falsas persuasiones ex animis hominum, & cum oratione, tum exemplis illustrare atq; ornare legum ac iuris dignitatem, ac retinere disciplinam quantum possumus. Cum igitur in hoc loco alius uir clarissimus D. Doctor Hieronymus, quem non solum propter beneficia quę in me priuatim contulit plurima, sed etiam propter excellentem uirtutem & doctrinam ueneror, & tanquam patrem colo, grauissime nos adhortatus sit omnes ad reuerentiam legum, deinde etiã auditores nostros ad diligentiam in discendo, Ego hoc tempore aliud argumentum, & si uicinum, sumam. Tractabo enim scholasticam disputationẽ utilem studiosis, Quod Christianis non sit necessarium uti legibus Mosaicis, sed quod liceat uti legibus, quæ iuri naturę consentaneę sunt, etiamsi ab Ethnicis Magistratibus conditæ sunt. Deinde ostendam, Romanum ius antecellere legibus aliarũ Gentium, & uere quandam Philosophiam esse. Scio enim ante aliquot annos, quendam Iudaico ingenio præditum, contendisse hic etiam publice, non

licere

dim sic

licere Christianis Ethnico iure uti, quia Christianos oporteat uerbo Dei gubernari. Postea in publicis concionibus damnabant eius sectatores poenam usitatam furti, & pleraq; alia instituta ciuilia Imperij horum temporum. Porro hæ tribunitię legum abrogationes & iniustæ sunt, & concutiunt Respub. ut euentus in illo terribili motu uulgi ante annos tredecim ostendit. Sunt & hodie in administratione ciuitatum nō pauci, quorum conscientiæ superstitiosis opinionibus cruciantur, quia non recte institutæ sunt de rerum politicarum usu. Nec hi errores nunc primum nascuntur, uetera Monachorū deliramenta sunt, quæ Diabolus nunc uelut sopitum ignem rursus exuscitat, ut solet easdem hæreses subinde renouare. Quare prodest iuuenes admonere, & ut de hac quæstione rectius iudicent, & ut in dogmatibus iudicandis ueræ Ecclesiæ sententias consulant. Ac primū diluam argumentum quod opponitur, Christianos gubernari debere uerbo Dei: quare contendunt, opus esse scriptura in iudicijs ciuilibus. Expedita & plana responsio est de corporali uita, ut de cibis, medicina, architectonica. Christianos etiam gubernari uerbo Dei, sed generali, quo finit usum harum rerum approbatū esse à Deo, imò has ipsas res Dei dona esse, cōdita ad usum nostrū. Cæterum ut Medicus seu Architectus non sumunt præcepta suarum artium ex scripturis, ita nec Legislatorem de rebus politicis opus est, præter generalem regulam, sumere ipsam artem ex scriptura. Nam Euangelium cū proprie concionetur de ęterna & spirituali uita, non mutat, non labefacit œconomiam, aut politicam uitam, quæ collata ad interiores cordis motus, persimilis est domui. Vt enim domus est singulari arte extructa, apte

contignatis omnibus partibus, ac tegit hospitem aduersus tempestatum iniurias, interea tamē hospitis animus non intra hos parietes cohercetur, sed tacitus de Dei uoluntate & de æternitate cogitans, procul tanquam in cœlum subleuat: considerat enim omnium ętatum mutationes, religionum ortus ac discrimina, Imperiorum uices, tristes casus quibus hæc humana natura obnoxia est, & eregione beneficia Christi: Deniq; & de hac ipsa domo cogitans, miratur opificium, & agnoscit etiam corporali uitæ præsidia diuinitus donata esse: Ita uniuersa politia ceu domus quædam est, mira arte diuinitus fabricata, legibus Magistratuum, ordine, contractibus, iudicijs, disciplina, præsidijs armata, pœnis &c. His septi ac uallati muris, tamē Deum agnoscere possumus, ac statuere, hanc ipsam politiam, qua hæc uita defenditur, esse uelut domum diuinitus nobis conditam: nec interest uitę spirituali ac æternę, utrum hæc domus, id est, politia, sit à Moise, an ab alijs Legumlatoribus, ut ita dicam, fabricata, modo ut sit cōsentanea iuri naturæ. Id primum hoc argumēto confirmo: Apostoli in Actis capite 15. pronunciant perspicue, non esse onerandas Gentes lege Moisi: Imò Petrus sæuerè obiurgat diuersum sentientes, ac inquit, eos tentare Deum, quo durius nihil dici poterat. Nam tentare Deum, est illudere ei, ordinando aliquid pretextu diuinę autoritatis. Quare Petrus eos, qui Ecclesiam ad legem Moisi adigebant, non leuiter peccare ostendit. Quia enim falso prætexunt diuinam autoritatem, horribiliter illudunt Deo. Ac loquitur Petrus pariter de ceremonijs, & de politicis legibus, sicut disputatio integra testatur, ubi allegant testimonium Spiritus sancti, quod Gentes prorsus alienas à

politia

politia Moisi Deus uocauit & tandem diserte iubent nihil imponi Gentibus, pręter ea quę in illo decreto continentur: & allegant Apostoli scripturam Gentes saluas fore. Proprie autem nuncupantur Gentes quæ non habent politiam Moisi: Quare non necesse fuit Gentibus legem Moisi imponi. Addo & aliud testimonium: Ad Ebręos scriptum est, Legem Moisi institutam esse usq; ad tempus aduentus Christi: Ergo politia illa post id tempus non est necessaria. Discernit & Christus suum regnum à corporali, cum ait: Regnum meum nō est de hoc mundo. Imo ut milites Christum spinis coronant & configunt & in purpura traducūt, Sic illi Christum per contumeliam coronant, qui falso pretextu authoritatis ipsius, dilacerāt & euertunt politias, et nouā constituere conantur. Qui eo etiā peccant quod obscurant & obruunt spiritualia beneficia & fidei exercitia, cum hominibus offundunt hanc speciem, quod Christus nihil nisi illa ciuilia officia Moisi requirat. Ne tenebrę prorsus delent Euangelium. Postremo mandat Euāgeliū ut Magistratibus ethnicis obtemperemus: Quare necesse est legibus eorū obedire: Nam lex est uox ipsa Magistratus. Nec aliud est obedire Magistratui, nisi eius legibus & decretis obtemperare. Possem alia multa argumenta addere, sed cum hæc perspicua & firma sint, non addam plura, pręsertim cū sacrę literæ etiam exempla multa proponant piorum extra politiam Mosaicam. Vt enim non dicam de Patribus ante legem, postea etiam multi pij fuerunt inter Gentes & quidem gubernatores magnorum regnorum, Naaman, Nabugdonosor, Darius, Cyrus. Nec Danieli apud Persas licuit hęreditates diuidere Iudęorum legibus, quod Romani

Centuriones ac milites in historia Euangelica laudantur. Quare nihil dubitemus placere Deo, etiam cæteras politias, si tantum, ut dixi, non pugnent cum iure naturę, quod est, ut Paulus inquit, Ius Dei diuinitus inscriptũ humanis mentibus, ut à Deo haberent regulam quę leges gubernaret & diiudicaret. Postq̃ igitur ostendimus placere Deo etiam cæteras politias, bonæ mentes hoc diligenter considerent, illas quoq; esse Dei opificium seu fabricationem, ut ita dicam. Nam & Daniel expresse ait Deum constituere regna, & Paulus inquit Imperia esse ordinationes Dei. Magnũ igitur scelus est, legũ uiolatione, quasi telam diuinitus textam dilacerare, id quod Diabolus miris modis conatur. Quid enim pulchrius, quid amabilius esset imperijs, si harmonia societatis humanę non interturbaretur? Si principes ueram religionem propagari curarent, ac defenderent, si mores ciuium diligenter regerent, si controuersias cognoscerent, & bonos tuerentur, ac proueherent, improbos uero cohercerẽt ac punirent? Si ciues essent concordes & modeste parerent, si Ecclesiæ essent tranquillæ & recte gubernarentur, si in scholis artes utiles traderentur et disciplina seuere retineretur? An non talis status esset illa aurea ætas, quam Poetæ describunt? Hic ordo est imperiorum diuinitus institutus & quem Deus conseruat, quatenus bona manent. Sed Diabolus tabiose hũc chorum interturbat, incitat Tyrannos, ut tanquam Gygantes illaturi bellũ cœlo, abolere religiones conentur, ut iniustis cædibus grassentur in ciues, polluant flagitiosis libidinibus uniuersam rerum naturam, licentiam scelerum confirment, deleant honesta studia, dilacerẽt Ecclesias. Talis status Romæ fuit, Neronis & similium Tyran-

Deus opifex regum

Nero

Tyrannorum tempore. Sic Diabolus corrumpebat harmoniam diuinæ ordinationis, & tamē interea Deus non patiebatur eam prorsus deleri, ac paulo post eam restituebat extincto Tyranno. Vt autem Tyrannus ille erat Diaboli organum, dissipantis diuinam ordinationem, sic sciant omnes legum contemptores, se Diaboli organa esse, & daturos Deo pœnas, sicut toties Deus minatur, & testantur exempla omnium ætatum. Cernit Deus omnium uindex, & uel Magistratuum sententijs prebet puniendos improbos, uel ipse alijs horrendis pœnis eos excruciat. Non Magistratus cohercere Clodium poterant, Milo tandem cohercuit: Non Antonium leges, non Senatus authoritas, non fœdera sanctissima retinere potuerunt, quo minus bella ciuilia moueret, Itaq; Tyrannus tandem non impetrata uita à uictore, cum miser uidisset Reginā Cleopatram sibi mortem consciscentem, ingenti dolore & ipse sese iugulat. Non hæc casu fieri, Adolescentes, existimemus, sed ordinatione Dei, qui sic ulciscitur hominum furorem, qui leges contemnunt, & harmoniam societatis humanæ ab ipso institutam conturbant. Quare non tantum ex historijs exempla quærenda sunt, sed præsens uita suppeditat innumera. Quare uereri leges et amare tueriq; disciplinam discamus, & sciamus eos qui non obtemperant, non tantum cum hominibus, sed cum Deo pugnare, & concutere, quasi domum diuinitus fabricatam, hanc politiam qua continemur. Sed dicam nunc de altera parte, uidelicet de Romano iure, quare id potissimum amplexa sit Respub. Iudaicæ leges non nisi illi nationi conditæ sunt, nec possunt conuenire pluribus Gentibus Assignant enim certas sedes certis familijs, & has uetāt

mutari:

mutari: Hoc no non potest nisi in angusto loco obtineri. Spartanæ leges non diuidunt agros, sed iubent communiter coli, & postea fructus diuidi: Ne hoc quidem nisi inter paucos obtineri potest. Habent & alia uitiosa instituta de connubijs. Atticæ leges, propius ad Romanam formam accedunt, sed Romanæ plus grauitatis habent in plerisq; delictis puniendis: melius etiam describunt iura testamentorum, discernũt hęreditates, fidei commissa legata: Deniq; uberior est doctrina Romanis. Sæpe enim miror insolentiam quorundam, qui existimant iusta & æqua, sine arte & sine doctrina perspici naturali quodam sensu, sicut apes architectonicam norunt sine doctrina, sed hi tota uia errãt. Etenim ut in alijs artibus initia quędam monstrat natura, ut in mensuris admirandis, deinde arti doctrina proficit, Ita in hac iuris & morum gubernatione initia à natura esse fateor. Necesse est enim esse certa principia, sed ex his fõtibus duci regulæ sine doctrina non possunt. Quoties affinitas decipit homines? Vt hoc tẽpore quam turpiter prętexitur interesse, immanibus usuris, interdum falso prętextu societatis, interdum simulatis emptionibus uoragines usurarum teguntur. Hęc deprehendi & emendari sine eruditione, doctrina, non possunt. Quę tenebrę essent iudiciorum, quę confusio, si non essent arte tradita discrimina actionũ? Quis sine doctrina uideret, cur à rei uindicatione publicanum distingui oporteat? et hoc genus alia multa? Res igitur cogit fateri, necessariã esse artem & eruditiorem doctrinam, ad dijudicanda iusta & æqua, eamq; pręcipuam esse partem moralis Philosophię. Nihil est indignius homine docto, quàm artis suę laudem augere aliarum artium uituperatione:

sunt

ſunt enim omnes excellentia Dei dona, quare omnes uenerari & amare debemus. Sed cum ſit admirabile opus Dei in animis hominum, noſſe numeros & ordinem, unde exiſtunt multę artes, Arithmetica & Dialectica, cur non etiam admiramur illas noticias, quæ diſcernunt iuſta & iniuſta, ac pariunt doctrinam iuris? Hæ noticię ſunt quædam imago Dei, & magis regunt uitam, quàm aliæ noticię ſeu ideę artium. Ex hac admiranda luce & Dei imagine, orta doctrina Iuriſconſultorum, nō minus eſt ars, quàm cæterę diſciplinę. Itaq; cum ſit arte aliqua opus, ad intelligenda & diſcernenda iuſta & iniuſta, quos alios artifices, niſi doctiſſimos, peritiſſimos homines, qui in ſapientiſſimis conſilijs ſummi imperij hoc diſputauerunt, ſequeremur? Recte igitur Romano iure utimur. Quantum fuerit ſtudium doctrinæ inde uſq; ab Auguſto ad Iuſtinianū, multa ſunt perſpicua ſigna, ſed cætera omittam: Auguſtus cum quidem excelleret ciuili ſapientia in quæſtionibus iuris, quàm multa de Trebatij, Tuberonis, Labeonis, & Capitonis ſententijs cōſtituit? Labeoni etiam libere aduerſanti ſæpe ceſſit. Sed, ut ſunt moroſi interdum etiam leni & moderati Principes, Auguſtus &ſi non læſit Labeonem, tamen offendi ſe eius libertate ſignificauit, eoq; Capitoni minori natu conſulatum dedit. Retinuerunt Auguſti morem & poſt eum Principes, nec ſine Iuriſconſultis ultra decreta in ciuilibus quæſtionibus faciebant. Nerua & Caſſius adfuerūt Tyberio, Caſſius Veſpaſiano, Traiano & Adriano Celſus, & pleriq; alij. Neq; tamen in conſilium admiſſi ſunt ulli, niſi iudicio Senatus Romani eſſent Principibus cōmendati. Poſtea Antonini Pius & Marcus multo etiam frequentius conſilium Iuriſconſultorum habuerunt.

Alexander Seuerus, cuius plurimæ extant in Codice leges, nullum decretum, nisi uiginti Iurisconsultis adhibitis, ædidit. Hunc morem cum cogito, non possum non reprehendere negligentiam & barbariem nostræ ætatis, qua tam multi summi Reges & Principes respondent, aut sine doctis uiris, aut certe sine frequentia & disputatione doctorum. Ideo absurda multa & dissidentia à iure æduntur, quæ existimationi Principum non leuiter officiunt. Cum igitur illi clarissimi uiri artem effecerint, & omnia exquisite complexi sint, quæ ad tuendam societatem humanam pertinent, personarum gradus, rerum diuisiones, acquirendi modos, cōtractus, successiones, hæreditates, obligationes, actiones, pœnas delictorum. Conuenit agere gratias Deo, quod tale ius Imperio reddiderit. Neq; enim sine Dei consilio accidit, q cum post inclinationē Romani Imperij etiam amissus esset usus harum legum, & successissent barbarici ritus iudiciorum, tamen annis post Iustinianum quingentis, reuocatæ sunt in forum & in scholas Romanæ leges. Hæc restitutio multos mores barbaricos correxit, non modo in iudicijs, sed etiam in reliqua uita. Profuit etiā studijs: quare hoc tantum bonum propter communem utilitatem tot gentium tueamur. Nam scriptum ius est firmum præsidium aduersus Tyrannidem, & quo eruditius est, eo plus continet æquitatis. Hoc muro septa est libertas populi aduersus potentum cupiditates. Si tolleretur hoc ius, quæ sequutura esset Tyrannis, cum pro legibus essent potentum affectus? Facile est enim fingere prætextus, & specie aliqua affectum tegere. Recte inquit Cicero: Vbi discessum est à iure, omnia sunt incerta. Multo maior esset incertitudo, si prorsus nullū

extaret

extaret ius scriptum. Natura autem ita fert, ut incertitudo illa ac Tyrannides rursus præberent occasionem noui iuris scribendi: quod si fieret, scriberentur agrestia & inerudita, ut nunc fit in aliquibus locis, & dissimilia in singulis oppidis. Nunc non modo ęquitas nostri iuris prodest ad tranquillitatem, sed illud etiam conducit, quod multę gentes iuris similitudine cōsociantur. Quare hoc ius, quod à sapientissimis uiris in Repub. prętantissima scriptum est, quod magno consilio summorum uirorum restitutum est, quod est æquissimum & maxime consentaneum rationi, quod munit nos aduersus Tyrannidem, quod prodest ad bonos mores, retineamus, & omni studio propugnemus. Tanta est enim æquitas, ut etiamsi in forum & curiam non esset receptum, tamen in scholis legi oporteret, ad discendam naturam iusticię & ęquitatis. Nusquam enim extat perfectior & illustrior imago iusticię, quàm in his legibus. Quare etiam à Deo optare debemus, ut hanc doctrinam ad Reipublicę tranquillitatem conseruet.

Dixi.

ORATIO IN LAVDEM ARTIS Medicæ, Vitenbergæ habita.

qui se si pul-
chra no lau
danda

Simile

Ereor, Viri amplissimi, ne qui de Medicinæ dignitate male existiment, cum eam subinde laudibus ornari, & encomijs celebrari à nostri ordinis hominibus audiant. Omnibus enim in ore est, rebus per se parum honestis ac pulchris, alieno ornatu, & orationis fuco opus esse, quibus commendentur, quando nihil in se habent, quo sibi gratiam aut decus parent. Sicut fœminæ inhonestæ ac deformes, quia ipsæ pulchritudine carent, à cerussa formę adiumentum petunt, quo se alijs uenditent. His (si qui sunt) nostri consilij rationem reddendam duxi, ne re aliter atq; est intellecta, & falsa persuasione adducti, de disciplina præclara inique iudicēt, aut de honestis factis inhoneste pronuncient. Nos non prædicamus laudes Medicinæ, ut ei gratiam & uenustatem conciliemus, quando tanta eius natiua elegantia & innatum est decus, ut nullum nō modo lenocinium requirat, sed etiam nec ulla arte magis exornari possit, quàm natiuo pulcherrimo fuco, Sed quo adolescentibus adhuc rerum imperitis, eius splendorem ac maiestatem ostendamus, ne ignorent, quantum hæc ars in se boni habeat, & imprudentes rem singularē prætereant, ut est ea ætas infirmi consilij, & præceps, neq; iudicio, sed libidine fertur, si ei dux, quem admonentem sequatur, defuerit. Verum admodum paucis de re amplissima dicam, quod intelligo mihi eam sermonis copiam, & benedicendi facultatem deesse, quàm eius artis uirtutes

tutes deposcunt, si hominum oculis exhibere uelis. Neque eo consilio hanc prouinciam suscepi, quod hoc me præstiturum confiderem, sed ne in pulcherrimam nostri Gymnasij consuetudinem peccarem, quæ tanti bonis uiris est, ut nõ dubitent difficilia & ardua, & prorsus quæ supra suas uires sunt moliri, modo illam seruẽt. Quare dum publicæ utilitati inseruire conor, & pie quidem, licet parum fœliciter, me quęso benigne & patienter audite. In disciplinis quæ excellentibus illustrium hominum ingenijs inuentæ sunt, & incredibili grauiũ uirorum cura, & industria perfectę & expolitæ, ea princeps ac regina existimari sine controuersia debet, quæ honestatis splendore, utilitatis magnitudine, iucunditatis illecebris reliquas omnes uincit, tum rebus humanis in primis necessaria est, quam esse Medicinam, ut uere, ita & libere pronunciare nihil ueremur, quæ honestam rerum naturalium scientiam, & elegantem humanæ naturæ cognitionem complectitur, eaq; tradit, quibus uel bonam ualetudinem tueamur, & sustentemus, uel malam corrigamus ac emendemus, ad hæc, quid commodi aut incommodi quæq; res nobis adferant. Quid autem bono uiro, & excellentis ingenij homini honestius, quid melius, quid dignius, quàm uersari in earum rerum inquisitione & indagatione, quarum scientia & splendoris, & magnificentiæ plurimum habet: usum uero ac fructum immensum, maximeq; naturam rerum omnium parentem attingit? Iamq; animum attollere humo, & sublimia petere, ut aeris naturam & cœli uim inspicias, & uigilantibus oculis in ijs obserues, quæ cura & admiratione digna sunt, quæq; commodi aut detrimenti aliquid hominum naturæ portendant,

ut possis & commoditates ex omnibus decerpere, & damna cauere. Iam uero infinitis herbarum generibus contemplandis te dedere, ibiq; diu morari, & propius cognoscere admirabiles illas, & plane diuinas earum uirtutes atq; opes, quæ tam uarię, tam præstantes, tamq; incredibiles sunt, ut nihil profecto in ipsa natura sit, aut dignius, quod suspiciamus, aut pulchrius quod inuestigemus, aut iucũdius quod cognoscamus. Videtur enim ipsi naturę studio fuisse, rara quæ suæ benignitatis munera, & non mediocrem boni uim, in intimis herbarũ medullis recondere & occultare, quo bonos & alacres uiros ad inquirendum acueret, & eorum studia & industriam liberalibus præmijs remuneraret: Quemadmodum uiri principes, eorum uirtuti qui in certaminibus præstiterunt, exquisitos honores habere solent. Cuius rei locuples testis Hesiodus est, antiquæ fidei uates, qui deplorat homines ignorare, quantum boni in malua et albuco reconditum sit. Et Mercurius ille Deorum apparitor, Vlyssi moly herbam cõmonstrans, inquit hominibus difficilę esse, eam inuenire, Dijs autem non item. Hęc igitur procul ab omnium oculis in extremis rerum latebris abstrusa peruestigare, & magnum inde humanæ societati fructum, & sibi sapientiam colligere, est pręclari & magni uiri. Quid uero de gemmarum naturis & uirtutibus dicam, quas uiri Medici singulari ingenij acrimonia, & incredibili industria perpendentes inuenerunt: quibus tam splendida uis, tamq; incomparabilis uirtus inest, ut nihil sit in rebus humanis, quod cum ijs comparari possit. Et ne longior æquo sim, reliquas naturalium rerum partes placet silentio præterire, si prius de homine, de quo tacere phas esse non puto, dixerim, quo

tim, quo à natura non aliud animal melius aut præstantius, aut diuinius conditum est. Ad quem contemplandum, Medicina, quę hoc in cognoscendo accuratior & diligentior est, quo quid excellentius & melius, omnē ingenij uim, & animi robur conuertit, omnes eius partes perlustrat, singula membra seorsum propius intuetur, & acri iudicio examinat, singulosq; eius angulos perreptat & cognoscit, & in admirabili illa & uiua corporis humani compositione, omnia singulatim, ueluti luculentum & illustre nobilis architecti ædificium perquirit, & inspicit, ibiq; apte & eleganter disposita admiratur, si quę uitium fecerunt, notat, totumq; hoc animal adeo perplexum & sinuosum, ut non iniuria Momus ei fenestras addendas censuerit, quo ea quæ intus sunt, cognosci possent, lynceis oculis perspicit. Si igitur quis, quod pulcherrimum & honestissimum est, semetipsū intus et in cute cognoscere cupit, ueluti labyrinthum ingressurus, Medicinam ducem, ceu Thesei filum, sequetur, si errore implicari, & à uero deduci non uelit, & minimo negocio rem, qua nihil cognitione splendidius, & inquisitione melius, & oblectatione suauius consequi. De qua quàm honorifice ueteres illi, ueri, sancti & sapientes homines iudicarint, luce clarius est. Homerus enim uates sine dubio rerum humanarum peritissimus, unum Medicum, multis alijs hominibus præstare censuit: quod Poeta acerrimi iudicij nunquàm dixisset, si non uidisset tantum oportere tribui tam eleganti rerum naturæ cognitioni. Quid quod Homero non tantum uetustiores, sed etiam grauiores uiri, Medicis diuinos honores habuerūt, eosq; beneficentia & studio in numerum Deorum sustulerunt.

Quod

Quod grauiter quidem illi, & constanter fecerunt (ut eorum ferebat religio) iudicabant enim illi hanc sapientiam, non humanam, sed cœlestem esse, quę tam arcanas rerum uirtutes, in ipsis naturæ uenis reconditas & abstrusas euoluere, & in lucem proferre posset, neq; hominis, sed Dei esse, tanta hominibus cõmoda adferre. Quare merito apud eos in diuino honore erant, à quibus diuina beneficia percipiebant. Eos uero, qui de iure respondebant, plurimum admirabantur, & merito quidem, quis enim tam sanctos iustitię custodes non magnifaceret? Sed tamen nemo ullum Iurisperitũ cœlo dignatus est, uerum ijs quorum magna & celebris iustitię & ęquitatis opinio fuit, hanc prouinciam detulerunt, ut apud inferos inter umbras, causas cognoscerent. De Mathematicis ueterum iudicium etiam fabulis testatum est, qui Promethea nobilem sane Mathematicum Caucaso alligarunt, ei pro honestissima disciplina tradita, solicitudinem & miseriam reponentes. Neq; his maior honor Philosophis habitus. Hinc nimirum palam est, inter honestissimas disciplinas, principem locum ueteres Medicinę dedisse, ut interim taceam Gręciam, cum omni genere disciplinarum maxime floreret, Hippocrati eos honores habuisse, quos prius Herculi monstra tollenti detulerat. Ex quo Medicinę dignitas & splendor ęstimari debet, cum ea regio, quę sic uiris sapientibus pręstabat, sic optimarum rerum iudicio pollebat, Medicinam tam exquisitis honoribus exornarit, ut dignitate etiã Herculem minorum gentium Deum adęquaret. Et ut honestate, ita & utilitate & dulcedine reliquis disciplinis pręstat. Quemadmodum enim in Platone & Demosthene, & eiusdem monetę bonis scriptoribus,

non

non tantum magna maiestas, & ingens sermonis splendor, sed etiam pulcherrimus fructus, & insignis utilitas. Sic etiam Medicinæ non minus uoluptatis & bonæ frugis, quàm dignitatis inest, nisi quis putat aliquid melius & optabilius esse bona ualetudine, quæ Medicinę beneficio conseruatur, & eiusdem opera labefactata curatur: Quæ ex uarijs herbis succos quantiuis precij exugit in ualetudinis subsidium, sicut apes ex uarijs floribus materiam colligunt, unde mel conflent, quibus nobis à morbis circumuentis & oppressis opem ferat, qui nobis à fronte, tergo, lateribus, insidias tendunt, ut ne Ianus quidem ab his tutus esse queat, si non Medicina adsit, quæ ab omni parte morbos tanquam è specula obseruet, & nos qui eos effugiamus, moneat, uel ab his oppressos, ceu è mortis faucibus eripiat. Cuius rei testis est grauissimus ille, non dicendi modo, sed etiam intelligendi præceptor & magister Cicero, inquiens: Valetudo sustentatur noticia sui corporis, & obseruatione earum rerum, quæ res aut prodesse soleant, aut obesse. At sola Medicina obseruat, quibus nostra natura uehementer oblectetur, & reficiatur, quibus'ue grauiter lædatur, quare idem Autor addit, Valetudinem sustentari arte eorum, quorum ad scientiam hæc pertinent: & tamen sunt, qui hæc monentem non audiunt, qui tum demum sua consilia, imò temeritatem contemnunt, cum iam aut febri concutiuntur, aut morbo contabescunt. Veluti Athenienses, qui de pace non nisi pullati consultabant, sicut Demades inquit. Et discunt isti lati magno suo malo, recte sapere, & res uere utiles non temere negligendas esse. Medicina uero, si ulla res alia, nobis in primis necessaria est, cuius opera incolumes &

salui uiuimus. Sole, igne, aqua, & aere denique citius ca-
rebimus, quàm Medicina. Nam præstat semel mori, &
magnis miserijs defungi, quàm in longis morbis, qui-
bus liberari nequeas, miserum ducere spiritum, atq; in-
fœlicem uiuere uitam: à quibus multi sic premuntur, à
Medicinæ auxilio destituti, ut sibi manus adferre non
dubitent. Quare Romani Cæsares uideri possunt intel
lexisse, quàm salutares & necessarij essent boni Medici
Rebuspub. qui eis in singulos annos amplissimum sti-
pendium ducenta & quinquaginta sestertia pendebãt,
sicut Plinius autor est, cum tamen reliquarum discipli-
narum professoribus centena sestertia modo in annum
numerarint. Cuius pecuniæ si rationem more nostro
inieris, comperies Rhetoribus & Poetis tria millia au-
reum, & trecentos triginta quatuor numeratos, Medi-
cis uero octo millia aureum, & amplius trecentis in sin
gulos annos stipendium fuisse: næ illi probe maiesta-
tem & operam Medicinę perspectam habuerunt, & me
lius & candidius de honestis rebus iudicarunt. Qui-
dam liberalibus præmijs bonos Medicos honestarunt,
tantoq; illum ordinem honore affecerunt. At nunc eõ
deuentum est, ut ex libidine, non ex uero iudicemus: ex
gratia, non ex merito tribuamus: fiuntq; paulatim dete
riora omnia, & in peius delabũtur. Neq; desunt, quibus
nunc Medicina sordet, quæ olim magnis & sapienti-
bus uiris tanti fiebat. Sed quid mirum? Vt enim scara-
bei preciosi unguenti odore offenduntur, & sues ama-
racini fragrantia, sic hi nostri scarabei & sues, præclaras
& honestas res non ferunt. Sed quis istos non conte-
mnat? nisi quis leuem & impurum seruum Caryonem
apud Aristophanem audiendum putat, qui uirum Me-
dicum

dicum scatophagon, id est, stercoris uoratorem uocat, cum nemini hominum obscurum sit, quod lingua est, ut ille inquit, pars pessima serui. Neque isti ueteratores, quibus mala mens, malus animus est, aliter faciunt, à quibus uituperari, laudi ducitur: prudentes uiri recte iudicant. Istos etiam contemnendos duco, qui ebrij inter pocula eructant & crepant: Qui medicè uiuit, miserrime uiuit, uidentes aliquem continentiæ & frugalitatis, quàm crapulæ amantiorem. Sed quàm miserè istæ hominum laruæ delirant, qui existimant istum miserè uiuere, qui medicè uiuit: næ isti ignorant, quid mederi, aut Medicina, aut Medicus sit: qui si intelligerent uerba, iuuandi & auxiliandi uim habere, certe aliter iudicarēt. Sed quid moramur hos, quibus nemo sanus respondendum putat, sed helleborum porrigendum, ut purgato cerebro, desinant delirare? Neq; Medicorum ordini fraudi esse debet quorundam temeritas & inscitia, qui eius artis titulo se uenditantes, multis fucum faciūt, quibus si quis titulum detraheret, idem sanè eis accideret, quod Cumano leoni, qui pelle nudatus, asinus fiebat. Tales non magis Medicinæ officere debent, q̃ honestissimo Theologorum ordini, triobolares isti Theologastri, qui, ceu fœdę Harpyę, & sacra, & sanctissimum Theologici nominis ordinem defœdant atq; conspurcant. Vt enim inter pulcherrimas segetes, triticum & siliginem, zizania & lolium sibi esse uolunt locum, ita & perditi quidam homines in honoratis uirorum ordinibus quoquo modo esse uolunt, qui digni sunt, ut in coruos deportentur, non quibus cum boni uiri litigent. Vos quibus melior mens, & honestior animus est, qui dignitate, splendore, & maiestate naturalium rerū mo-

uetur, amplectimini Medicinā, qua nihil melius, neq; pulchrius, neq; maius rebus humanis diuinitus contigit: quæ & rei amplificandæ compendiaria uia est, & tantum oblectationis subministrat, quantũ humanus animus capere potest. Nõ enim hic, ut in pictura, inanes umbræ, & uanę corporum imagines nos oblectant, sed res solidæ, & uiuum naturæ opus, & incredibile, & uarium eius decus, cum summa uoluptate spectatur: tum facit, ut his bonis floreamus, quibus ut abundare fœlicissimum, ita & carere miserrimum est. Quare qui beati quàm miseri esse malunt, hi putent sibi Medicinam omnibus modis amplexandam.

Dixi.

ALIA ORATIO, LAVDEM MEDICINĘ CONTINENS.

Re ipsa comperio uerissimum esse, quod scripsit quidam Poeta:

Oia sunt ingrata, nihil fecisse benigne est.

Nam cum nõ alia ars de nobis uberius mereatur, q̃ Medicina, tamen uel in primis huic pessima gratia à plerisq; mortalium redditur, qui tantum abest, ut agnoscant huius beneficia, ut nullo nõ genere conuitiorum, cum artem ipsam, tum nos, qui in perquirendis his rebus, quæ uitam prorogant, quæ ualetudinem conseruant, ac morbos arcent, operam collocant

locant,conscindant.Idq; faciunt hi, qui quoties pituita molesta est, tota domo myropolia coemunt, omnes undiq; Medicos conducunt,ueterinarios etiam:& cum Medicinę ope conualuerint,animi morbum exerceant, in accusanda inscitia Medici,in uituperandis exoticis remedijs.Ea est insania,ut ne quidem experti artis beneficia, placari possint. Cum hisce rixemur ne modo, post quàm ex more de Medicinæ laudibus aliquid dicendũ est? Ego uero satis scio non esse tantam dicendi facultatem mihi, ut illos mea oratione ad sanitatem reuocare me posse confidam.

Pythagoram aiunt adulescentes quosdam,cũ honestę cuidam fœminæ in conuiuio libidine inflammati, uim afferre conarentur, mutato cantu tibiarum (qui in conuiuijs ex more adhibebatur) spondęis tardiusculis flexisse, ut compressa libidine ab incepto desisterent. At hi non tantum non oratione ulla placari posse uidentur, sed multis hellebori iugeribus ad medicandam stulticiam opus habent: Quare cum his in pręsentia nõ est uisum digladiari. Sed bonis ac studiosis liberalium artium adulescentibus,cupimus fidem facere: Non aliã artem ex prophanis,aut plures utilitates ad uitam afferre,aut digniorem esse,in qua cognoscenda, quicunq; liberalibus ingenijs præditi sunt, operam sumãt.Et quanquam in hoc argumento optarem mihi esse eam facultatem,quę pro dignitate exponere,& ornare res dignissimas laude posset: tamen ita extant ob oculos, ita uersantur inter manus Medicinæ commoda,ut ad eam prędicandam non admodum uberiore eloquentia opus sit. Et si usquam uerum est quod aiunt, probę merci non esse pręcone opus, minime omnium Medicina postu-

lat uulgaria preconia, cuius utilitas posita in conspectu nostro, omnium mortalium studia fauoremq; meretur.

Quæ enim alia ars, aut plura, aut gratiora uitæ fœliciter degendæ adminicula nobis promittit? Quod cum animaduerterent ueteres, tantopere præstare eam alijs artibus omnibus, cum quidem omnium aliarum disciplinarum inuentionem, immo & literarum, & legum primordia in homines auctores referrent, in una Medicina senserunt tantam esse uim, ut neminem mortalium dignum ducerent, cui tantum beneficium acceptum ferrent, sed magno consensu iudicarunt à Deo repertam, exhibitamq; nobis esse. Et est tanta scientiæ uarietas, quam Medicina complectitur, ut humano ingenio deprehendi nõ potuerit. Etenim in tam fugaci uita, quamuis multi non poterant tot morborum genera cognoscere, tam uaria remedia, herbarum dissimillimas naturas experiri, hæc cogitabant, opinor hi, qui optime artis inuentionem Deo asscripserunt. Et mihi libet credere diuinitus ostensam esse mortalibus hanc artem, & à primis illis authoribus generis humani, traditam esse per manus posteris.

Nec mihi ullus mortalis labor suffecturus fuisse uidetur tam uarijs corporum naturis, tot causis, tamq; abditis ac latentibus morborum, tot ualetudinis conseruandæ aut restituendæ rationibus, syderum uiribus, quas in commutanda corporis humani constitutione exercẽt, tot pharmacis inquirendis. Itaq; statuamus nos etiam Medicinam Dei munus esse, missum in terras, quo infirmitatem uirium nostrarũ aliquantisper sustentaremus. Et cum usus poscit, ita utamur, ut agnoscamus non humano consilio, sed diuino beneficio proposita esse remedia

media uitę prorogandæ. Nam & sacrę literę palam docent, Deum & remedia proposuisse, & Medicos condidisse, & regere gubernareq́ Medicorum industriam.

Est hęc uel in primis magna Medicinę laus, diuinitus repertam esse, quam laudem, cum huic uni arti tribuant sacræ literę, non dubitemus eam longe, cum dignitate, tum utilitate præstare omnibus alijs.

Stultitiam esse sentimus contemnere reliquas artes, quas humanum ingenium excogitauit. At Medicinam aspernari, non stultitia, sed impietas est. Nam cœlestia dona contemnere, aut parum religiose colere, conscelerat æ mentis furor & sacrilegium est.

Nunc, si libet utilitate metiri Medicinam, quæ ætas est, quæ uitę pars, quę huius ope non indigeat? Quod enim in fabulis est, primos hominũ glande uictitasse, postea monstratas esse fruges à nescio quibus, id eò pertinere mihi uidetur, certam quandam uictus rationem inuentam esse, magno bono publico, cum ad id tempus, discrimen nescissent homines noxiorum in uictu & salubrium. Proinde, hac in parte latissime patent Medicinę beneficia, præscribentis suam cuiq; uictus rationem. Nam si tollas è culina uictus rationem seu dięteticen, quid aliud erit iam culina, nisi carnificina quędam? Aut quid est aliud, quàm sese iugulare, nullam tenere uictus certam rationem?

Sed est Medicinę manifestior usus in restituenda, quã conseruanda ualetudine. Ibi mihi expendat aliquis, ab illis uitæ initijs, quàm uarij morbi nos infestent nondũ etiam natos, ut quidam non iniuria dubitarint parentem ne an nouercam potius humani generis naturam esse censerent. Quàm multi casus uterum ferenti impendent,

dent, sæpe exitium allaturi, tum nondum nato fœtui, tum ipsi matri, ni Medicus opem ferat. Quàm multa la-ctis uitia emendat Medicina, ne fame pereat infans. Iam si mihi, ut Poeta inquit, centum linguæ sint, oraq; centũ, non possem percensere omnes mortalium morbos, in quibus depellendis Medicinæ uim quotidie est experi-ri. O quoties fugienti uitæ manũ uincit Medicus, quo-ties uelut ab orco morientem animam retrahit. Quoti-es necessitatem fati arte differt, quæ quidem palam est diuino beneficio fieri. Sed iam ante diximus Medici in-dustriam diuina quadam ui gubernari. Atqui si usquam fidem habet tritum prouerbium, Hominem homini Deum esse. hac in parte id profecto rectissime usurpatur: quia diuina ui Medicus ægroti salutem tuetur. Neq; ue-ro tantum in tollendis corporum malis uim suam de-clarat Medicina, sed animos etiam contagione corpo-rum uitiatos sanat. Deniq; uniuersum uitæ cursum faci-liorem reddit, dum uitare morbos docet, et si qui acci-derint, mitigat. Proinde, uehementer ingrati sunt, qui Medicinam uitæ tutricem ac seruatricem non suspici-unt, non admirantur. Quod si parentibus debemus gra tiam, quod uitam semel dederint, cur non item Medi-cis, qui sæpe amissam prope uitam reddunt? Sed dicet aliquis, Sępe frustra tentari remedia, & Medicinã sæpe in curando parum fœlicem esse:

Verum est grati hominis agnoscere beneficium quo-ties ars iuuerit, improbi est erratum meminisse, non meminisse benefacta: quæ si colligas & expendas, multos incolumitatem uidebis Medicis debere. Ita sunt mortalia, ut sæpe uis morbi superet Medicinam. Est & cum Medici falluntur, sed multo sæpius ægro-tanti-

cantium uitio accidit, cur parum succedat in medendo.

Fuit apud Antigonum Regem non ignobilis Medicus Epirotes Philippus, is susceperat quendam Regis amicum hydropico morbo implicitum, curandum, & cum pollicitaretur, confirmaretq; haud dubie illum se sanaturum esse, negauit eum posse sanari alter quidam Medicus, Chrysippi discipulus, qui ægroti intemperantiam norat. Qua de re cũ inuicem altercarentur, & Philippus contenderet esse sibi exploratam remediorum uim, respondit alter, Philippum ad morbum respicere, se uero ad animum ęgroti. Neque illum res fefellit, nam cum ęgrotus summa diligentia non Medici tantummodo, sed etiam Regis custodiretur, tamen malagmata sua deuorando, bibendoq; suam urinam, in exitium se præcipitauit. Ita non Medici inscitia aut negligentia, sed sua ipse intemperantia, ęgrotus extinctus est.

Quoties putas accidit, præsertim in ĳs nostris moribus, ut ægrotus tanquam suo se gladio iugulet, cum detrectat Medico parere, cũ noxĳs cupiditatibus alienissimo tẽpore frenum laxat, & obsecundat? Est autẽ indignissimum alienæ culpę Medicum reum agere. At tamẽ ita fit, ut quicquid peccarit ægrotus, Medico imputetur. Sed nolo commorari in diluendo hoc conuitiorum genere, quæ cum uino madent, bene poti, in conuitĳs barbari, quidam in Medicinam euomunt. Nam & illi ipsi hæc recantant, paulo post, ubi crapula contraxerint alĳ alias pestes. Et quanquam sero malo coacti, fatentur id quod res est, optime de genere humano hanc artem mereri.

Neq; uero utilitate tantũ ducimur ad medicinæ cognoscendę studiũ, sed ex ipsa naturæ cõtemplatione, in

qua uersatur tota Medicina, incredibilem uoluptatem, eamq; honestissimam animus bene liberaliterq; institutus capit. Quod enim spectaculum, qui ludi magis delectare nos possunt, quam naturæ uarietas, si propius intuearis? Neq; tantú in magnis corporibus structuram, ordinem ac uires partium omnium spectare iuuat, Sed minutissimæ res uel maximam admirationem pariunt, cũ animaduerto nullam esse totius naturę partem, tam humilem, tam contemptam, quæ non magnam uim medendi habeat. Et non modo in malua & asphodelo (sicut Hesiodus dixit) sed in stercore etiã suillo, aut si quid hoc uilius est, magnas inesse commoditates. Ego profecto mirabiliter afficior, cum has rerum naturas considero, & cum ipsam architecturam mundi admiror, tum uideor mihi tanquam manu prendere Deum, qui sese infundit in omnes res, uegetat & alit omnia, & suas cuiq; rei uires tanquam œconomus distribuit & uoluit. Opinor in tanta rerum uarietate cerni sese: atq; hoc studium contemplandę naturę ita multos tenuit, ut quanquam Medicinam non exercerent, tamen toti fuerint in ea perdiscenda. Verum mihi humanius uidetur, quod didiceris, id etiam expromere in usus hominũ, & maiorem laudem meritos esse eos, qui morbos curarunt, quam qui domi inclusam artem tenuerunt, contenti uoluptate, quam ex cognitione capiebant: Est enim hoc in primis homine dignum, hominum saluti quantũ possis opitulari, atq; prospicere. Sumus enim profecto nati homines hominum causa, ut quam quisq; utilitatem ad uitam præstare posset, eam citra inuidiam in publicum conferret. Et cũ nihil sit melius, aut honestius, aut splendidius, quam uitam seruare ac tueri, præclare faciunt, qui artis huius fructus

alijs

aliis impartire student, atque eam ob causam mihi Homerus dixisse uidetur, Medicum uirũ multis aliis præstare. Nam cum arbitraretur, homini dignissimum esse bene mereri de aliis, tamen illum eximiæ mereri sentiebat, ac præferendum esse reliquis mortalibus, qui uitam seruare soleret, aut certe in re tanta operam sumeret. Est enim in magnis sæpe etiam uoluisse, laudabile.

Neque ulli arti omniũ seculorũ memoria ampliora pręmia fuere: Qui gentium cõsensus fidem facere poterat, hanc artem & maxime salutarem hominibus, & honestissimã semper esse iudicatam. Nam & Romani cũ Gręcis tota Italia interdixerũt, diserte Medicos exceperunt, & in Italia retinendos esse publicę salutis causa duxerũt: Qua in re summum honorem arti habitũ esse cernitis.

Quare uos adhortor, optimi Adolescentes, primum, ut ametis & religiose colatis Medicinam, & quia ualetudini uestræ prospicere solet, & quia diuinis laudibus in sacris literis ornata est, nobisque commendata: Deinde ut quantum quisque potest in ea operæ ponat. Siquidem nõ alia res, quam naturę peruestigatio quę liberale ingeniũ, aut magis decet, aut ampliore uoluptate perfundere potest. Non aurei montes, qui in fabulis esse dicuntur, tantum ualent honestam mentem oblectare, quantum earum rerum tractatio cognitioque, quas continet Medicina. Postremo cum iuuare homines sit & sanctissimum officium, & homine dignissimum, date operam, ut hoc instrumentum amplissime merendi de aliis, uobis comparetis. Nam ille demum recte instituit uitam, qui ad publicam utilitatem sua studia & uitæ cursum refert.

Dixi.

ORATIO DE VITA GALENI, IN promotione Doctorum Medicinæ à Doctore Milichio recitata.

Vre Hesiodus ignauiam & stuporem humani generis taxat, inquiens, stultos mortales ne quidem maluæ & asphodeli utilitates nosse. Quid est enim indignius ac turpius, quàm quod conditi ad aspiciendam hanc rerum naturam, & quasi collocati diuinitus in hoc theatrum homines, ut intuentes mirificam cœlestium motuum & nascentium rerum uarietatem, agnoscamus Deum opificem, & quæramus salutaria uitę pręsidia, obliti huius muneris, & quasi cæci in theatro, non nos ipsos, non alias res uulgares quæ sunt in manibus, aspicimus atq; consideramus? Ac huic pulcherrimo spectaculo uulgus antefert beluinas & obscœnas uoluptates, aut sordidissimas stultissimasq; curas, quibus occupati animi non admittunt honestiores cogitationes. Etsi autem hæc socordia uel amentia potius hominum, uituperatione digna est, tamen magis illi qui destinati doctrinę ac Philosophiæ, contemnunt naturę inquisitionem, reprehendendi sunt. Quanquam enim non postulandum est, ut uni studio omnes dediti sint, nam uitæ opus est multis ac dissimilibus artibus, et suus cuiq; locus, suus honos tribuendus est, tamen est humani animi, primũ hanc doctrinam, quæ naturam quasi euolutam nobis spectandam proponit, amare, & magnifacere, decerpere etiam inde aliquid, nec prorsus expertem esse uelle huius dulcedinis, quã hæc cognitio parit, deinde fauere

aliorum

aliorum studijs, et adolescentes Philosophię destinatos hortari, ut meminerit se diuinitus ad naturę considerationem, atq; contemplationē uocatos esse. Quid homini conuenientius est, quàm meminisse solum hoc genus collocatum esse in mundum, ut hoc admirandum opificiū contempletur? Deinde quid dulcius est quàm lustrantem singula, uidere ordinem atq; harmoniam corporū ac motuum? considerare nascentium uarietatem, et uidere singula ad certos gigni usus, ut ratiocinari possimus, hæc omnia à quadam æterna mente mirabili consilio atq; œconomia ita distributa esse. Et quidem ad hanc considerationem acres stimulos natura omnium mentibus indidit, et uoluptates adfert longe uberrimas cognitio. Quare si qui hoc studium uituperant, aut secum ipsi pugnant, aut à natura hominum degenerarunt: tametsi certas herbas norunt ac meminerunt pleręq; bestiæ ac uolucres, cerui dictamum, muli asplenū, elephantes oleastrum, mustelæ rutam, apri hederam, ciconię origanum, hirundines chœlidoniā, corui aron, cygni uiticen, quę uulgo uocatur agnus, expetunt: quod ab ea in partu adiuuantur, serpentes feniculum norunt, & nobis usum monstrarunt, ut Nicander scribit:

Exuuias postq; siccas, pigramq; senectam
Deposuit serpens in uere, & tardus ab antro
Caligansq; oculis quęrit medicamina nota,
Et cum feniculi se germine pauerit, ipsi
Clara acies oculis redit inde uigorq; iuuentæ.

Deniq; exempla sunt innumera bestiarum, quę uincunt plerosq; homines, ut ita dicā, solertia in inquirēdis et explorandis naturę miraculis. Turpe est autem hominibus non modo uinci diligentia atq; industria à bestijs,

sed tantum addere furorem ut contemnant etiam hæc studia. Quare studiosos quantum possum adhortor, ut debent facere omnes boni uiri, ut hanc doctrinam & ardenter expetant & colant, cuius cognitio non modo iucunda est, sed etiam infinitas utilitates adfert uitæ. Imo & mores naturæ inspectio consideratioq; flectit ad moderationem, & ad pietatem, ac mentes ad Dei admirationem exuscitat. Cum enim Deus nos in hoc spectaculo collocarit, nosq; iusserit opificium suum intueri & cōsiderare, non existimemus hoc studium inutile esse nec sine culpa contemni. Hic quid dicam de Cyclopibus illis, qui non solum inquisitionem aspernatur, sed etiam usum & remedia: cum sæuitiam exerceant in sua corpora immani ingluuie, immoderatis uigilijs & alijs modis, postea, sicut Stoici, fato aiunt regi ualetudinem & uitam, nec accersi morbos nostris uitijs, nec depelli diligentia ac remedijs, sed fato. Hæ uoces cum manifestū furorem significent, indignę sunt refutatione, sed tamē interdum exempla nocent imperitis. Ideo adolescentes admoneo, ut hæc barbarica conuitia artis detestentur, quæ contumelia afficiunt Deum, qui & leges tradidit quibus regi uita debet, & præsidia ac remedia addidit, quibus admirabilem & uere arcanam uim indidit iuuandi corpora, monstrauit et artem ut his beneficijs apte uteremur. Itaq; Dei ordinationem, ac Dei beneficia aspernantur Cyclopes illi, si putant nihil esse uiriū, in rebus diuinitus cōditis ad hominum salutem: Vt certi cibi ac potus humano corpori propositi sunt, qui cur in sanguinem uertantur ut alant corpora, dicere non possumus, sed mirabilis indita uis est talibus rebus, & cognatio & συμπάθεια cum humano corpore, ut misce-

ti &

Cyclopes

Stoici aiunt fato regi ualetudinem.

ri et in unam naturam confluere possint. Ita in remediis inest συμπάθεια arcana in certis mẽbris aut humoribus, quorum efficacia manifesta & certa est. Tanta est efficacia therebinthinę in uulnerum simplicium curatione ut res fateri cogat arcanam uim illi remedio inesse, ac diuinitus donatam esse generi humano ad uulnerũ curationẽ. Quàm efficacem & gratum usum fuisse balsami arbitramini? Ac mihi sępe in mẽtem uenit, ideo balsamũ & myrrham Ebræis donatã fuisse, ut cum ad perpetuam militiam gens destinata esset, nec res peregrinas inueheret, domi haberent efficax & pręsens remedium uulnerum. Compertum est scorpios subito extingui imposito raphano. Longum esset dicere de singulorum membrorum remediis, sed quotidiana beneficia medicinę tantum considerate, hęc testantur remedia efficacissima esse. In destillatione uehementiori exhauriri ex pulmonibus lenta, acris & tenax pituita nõ potest sine medica ope. Ad hunc usum res peculiares destinatę sunt, nec licet sine discrimine quibuslibet pharmacis uti. Quãtus usus est cicorii & absinthii in epate medicãdo? quoties mulieribus certum exitium depellunt absinthium & arthemisia? Sed omitto hanc cõmemorationẽ. Quęsita sunt remedia contra uenena, estq; in hoc genere manifesta uis rutæ, quare ad arcendam pestilentiam magnam uim habet. Et scribit Atheneus Ponticũ tyrannum solitum uenenis necare inuitatos ad conuiuia ciues, id cum animaduersũ esset, postea accessuri ad ipsius conuiuia, pręmunierunt se ruta, atq; ita sine incommodo uenena hauserunt. Magis mirum est quod narrat de citrino pomo, & allegat testem qui fuit spectator eius euentus: In Aegypto cum ducerẽtur quidam sontes ad aspidas

aſpidas ut eorum morſibus interficerentur, fortè mulier cula quæ erat apud cuſtodem carceris quadam miſericordia mota, illis trementibus ac ſitientibus dat pomũ citrinum, ut uires reficerent, quo guſtato ducuntur ad aſpidas, quarum morſu cum eſſent ſauciati, uis ueneni non fuit efficax, nec extinguuntur uulnerati: nouitate rei obſtupefactus Magiſtratus diligenter inquirit cauſas, cumq́; inter cętera interrogaſſet quid eo die comediſſent, fit mentio pomi citrini. Itaq; uim pomi experitur: Ducuntur alio die rurſus ad aſpidas, ſed iubetur alter prẹmãdere citrinum, alter prohibetur, ibi utroq; ſauciato, extinguitur is qui abſtinuerat à citrino, alter manet incolumis, qui guſtauerat. Ac non modo hiſtoriæ, ſed quotidiana experiẽtia ſuppeditat innumerabilia exempla, quæ ſatis teſtantur certam uim remediorũ eſſe. Quare Deum contumelia afficiunt qui beneficia ipſius quadam immanitate morum aſpernantur. Hæc initio in ſumma prẹfari uolui & de doctrinæ ac Philoſophiæ huius dignitate, & de utilitate remediorum, ut cum artem cogitaueritis amandam & magnifaciendã eſſe, de ipſis etiam artis ſcriptoribus, qui ſuum ſtudium in illuſtranda natura & in iuuanda hominum uita conſumpſerunt, honorificentius ſentiretis. Cum enim aliquid pro more dicendum eſſet, collegi quẹdam de Galeni uita & laudibus recitanda, quem ſcitis nos habere copioſiſſimum Medicæ artis authorem. Arbitror autem natu maioribus ac prudentibus gratam eſſe commemorationem de uiri ſummi ſtudijs, prudentia & diligentia, in arte cum tradenda tum exercenda. In medicãdo, iuuenibus profecto utiliſſimum eſt, tenere optima exempla, quẹ imitentur & in diſcendo & in iudicando. Eſt autem Ga-

rem Galenus Pergami natus, patre architecto ciuitatis eruditissimo, ut Galenus prædicat, in Grammaticis, Dialecticis, & Mathematis: ac narrat ipse, magnopere sibi hoc profuisse, quod tali natus sit patre, qui non solum amarit disciplinas, ut filium ad eas in tempore adhibuerit, sed etiam ipse domi docuerit. Ab hoc ait elementa artium didicisse, quibus perceptis, cum iam natus esset annos quindecim, ad professores Philosophicos deductus est: ubi cum exerceretur in Dialecticis & reliqua Philosophia, nam pater eum non Medicinę, sed tantum professioni Philosophicæ, ut tum uocabatur, destinarat, adolescens cũ biennium audiuisset Philosophum, somnio, ut ipse inquit, maxime illustri monitus est, ut medendi artem disceret. Nec uero dubito, quin diuinitus ei species illa oblata sit, & additus impetus diuinitus ad hoc studium. Erat illis temporibus dissipata ars, & ut ex Plinio intelligi potest, exorti erant impostores plurimi, qui deprauabant artem, non modo in exercenda Medicina; quod omnibus ætatibus accidit, sed multo magis in docendo, nouas præstigias ostentabãt, immittebant in aquas feruentes ægrotos, quocunq; genere morbi laborantes. Deus igitur, cum & retinere artem, & conseruare ad posteros uellet, daturus orbi terrarum excellentem artificem, excitauit Galeni ingenium ad hæc studia. Deus enim conseruat ueras artes in uita, quod ex eo apparet, quia nulli existunt excellentes artifices sine diuino afflatu. Itaq; cum esset iam puerili doctrina præparatus in Dialecticis & elementis Philosophię, & ingenio ualeret, & flagraret animus discendi cupiditate, & quodam enthusiasmo, magno studio pariter in Philosophiam & Medicinã incumbere cœpit. Primum

auditit Medicũ, cui nomen fuit Satyro, qui fuerat Quinti auditor, celeberrimi inter professores, qui scholas habuerunt ante Galeni ætatem, ac studiose uersati in enarrando Hippocrate. Postea audiuit Pelopem Medicũ, cuius & si reprehendit quædam errata anatomica, tamen apud hunc in anatomicis diligenter se exercuit. Magna frequentia tunc erat hominum doctissimorum in urbe Aegypti Alexandria, quare eò profectus, studia illorũ ac iudicia explorauit. Deniq; ipse inquit accessisse se atq; audijsse omnes suæ ætatis Medicos doctissimos ac celeberrimos. Et quanquam ingenio admodum excelluit, tamen grauissime obiurgat eos, qui sine præceptoribus arbitrantur se futuros artifices. Romã bis profectus est, primum suo consilio, & ut Medicos ibi audiret, & ut ingenij specimen præberet in tanta luce ac frequentia Doctorum qui erant Romę. Sed dissentiens interdum à cæteris, animaduertit se odia eorum incurrere, eamq; ob causam disputationes omisisse se inquit, præsertim cum in concionibus plus gratiæ & opinionis colligere posset: ait enim sibi singularem adfuisse fœlicitatẽ in artis usu & curationibus, ut credibile est: erat enim diuino & heroico impetu ad Medicinam incitatus, quẽ comitari singularis fœlicitas solet. Venit Romam natus annos quatuor & triginta, ac plurima ibi scripsit, & in his quædam Philosophica de demonstrationibus, ut refutaret amentiam quorundam præstigiatorum, qui eo tempore, ut artes euerterent, contendebant nihil esse certi, & omnium artium præcepta Sophisticis disputationibus labefactabant. Magna illis impostoribus ingenij laus uidebatur, non explicare uera, sed receptas opiniones petulanter euertere. Itaq; adeo exercuerunt Galeni

ingenium

ingenium, ut fateatur se quoq; illam Pyrrhoniorum dubitationem fuisse secuturum, nisi fuisset puer ad Geometriam, & ad demonstrationes assuefactus: qua disciplina non tantum hoc assecutus est, ut certa ab incertis discernere posset, sed etiam illud, quod multo maius est, ueritatis ut esset amantior, & freno quodã regeret ingeniũ animaduersis demonstrationibus. Euripides linguæ petulantiam uocat turpissimum morbum, Sed nullis turpior est illa cauillandi licentia, & ut ueteri Græcorum uocabulo utar *σοφισομανία* & studium euertendi ueras & utiles sententias, q̃ Philosophis, qui ueritatis amorem ac defensionem profitentur. Iure igitur laudanda est uoluntas Galeni, quod illas pręstigias Pyrrhoniorum acriter insectatus est. Scripsit autem eo tempore plurima, quæ Romę in incendio perierunt, cum ignis late uagatus, etiam templum pacis, ubi scripta reponebantur, absumpsisset. Roma discedens, anno septimo & tricesimo ætatis suæ, rediijt in Asiam, in quo itinere arbitror eum nauigasse in Lemnũ, ut naturã terrę Lemniæ uere inquireret, qua in re diligentiam eius considerare licet: Nam cum Dioscorides scripsisset, hircinum sanguinem misceri Lemniæ terræ, cuius magnus in remedijs usus fuit, ipse ea loca unde eruitur, adijt, ut certe exploraret quomodo appararetur, comperitq; naturam esse metallicam, sine mixtura sanguinis hircini. Est autẽ hodie in tanto usu, tantaq; admiratione apud Thraces & Græcos, ut Turcicus Tyrannus Legatis terrã Lemniã inter peculiaria dona dare soleat: uidimus enim anno superiore aliquot *σφραγῖδας* tales donatas Cornelio Scepero.

Sed non multo post reditum in patriam, reuocatus est in Italiam literis Imperatorum Veri & Marci Antoni

ni, cum quibus ei magna fuit familiaritas, ut ex aliquot ipsius narrationibus apparet. Et iudicium Imperatoris de eo hac in re maxime apparet, quod filij Commodi Cæsaris ualetudinem pręcipue Galeno commendauit, proficiscens in Germaniam ad bellum Marcomannicum. Hoc tempore inquit se scripsisse diuinos illos libros Anatomicos qui extant, qui quidem non solum Medicinæ studiosis, sed omnibus Philosophiæ amantibus in manibus esse debent: profecto enim præcipua pars est Philosophiæ, doctrina de partibus humani corporis, & earũ officijs. Cumq; sit plena suauitatis, ingentes etiã utilitates adfert, magnopere cõducit singulis ad tuendam ualetudinem: mores etiam regit, cũ monet quid cuiusq; partis natura postulet. Deniq; cũ hanc admirandam texturam humanorum membrorum proponit, docet hanc naturam non casu extitisse, sed ab ęterna quadam mente conditam esse, quæ non frustra uoluit esse adeo occupatã in formando homine, sed significare, sibi genus humanum curæ esse. Itaque sapientissime Galenus inquit, doctrinam anatomicam initium esse Theologiæ, & aditum ad agnitionem Dei, suntq; eo magis amandi hi libri studiosis Philosophiæ, quia ea quæ desiderantur in Aristotelica anatomia, adiecit Galenus, quædam etiam erudite correxit, multis etiam locis Aristotelis lumen addidit. Cum autem in bono Doctore non minus fides quàm eruditio atq; industria requiratur, magnopere amandus est Galenus, qui, ut res ostendit, nõ solum industria & dexteritate excelluit, sed etiam fide. Quis est enim eo in docendo diligentior ac uberior? Ac de fide sua ipse inquit in tertio de locis affect. Deum igitur testem facio, me dicturum esse,

quod

quod post longam inquisitionem in ipso artis exercitio, & in disputationibus cum doctissimis uiris comperi & uerissimum esse statuo. Quis talem animum tam & ueritatis amantem, & iuuandi generis humani cupidum non perpetua laude dignũ esse iudicet? Post interitum Antonini Philosophi, qui in expeditione illa mortuus est, cumq; adolescens Imperator Cõmodus magis delectaretur gladiatorum consuetudine quàm Philosophorum, rediјt Galenus in Asiam & in patria ætatem consumpsit in docendo, in exercenda arte & in scribendo, seq; diligentia produxisse uitam ait usq; ad ultimam senectam. Præclare igitur non solum de suæ ætatis hominibus, sed de omni posteritate meritus est, & erudiendis aliјs & scribendo, totam enim complexus artem, ingens uitæ præsidium posteris reliquit. Etsi enim postea medicinam magna cum laude exercuerũt et Arabes, & Græci nonnulli, tamẽ fontes esse apud Galenum constat utriusq; generis, disputationum artis seu dogmatici generis, & remediorum. Ac ut multa omittam, quantum illud beneficium est, quod ea doctrina quæ uocatur Physica, nusq; extat aut eruditius aut uberius tradita, quàm in plerisq; Galeni libris, & tamen scripsit multo plura, quæ partim propter barbariẽ quę in Asiam & Græciam peruasit, partim propter alias causas interciderũt. Recitarem etiam quasdam ipsius diuinationes, & curationes admirandas, si temporis breuitas id pateretur. Læsis neruis in corpore humano & motus amittitur & membra contabescũt: Primus autem Galenus rationem inuenit saucios neruos curandi. Quam sagax fuerit in inueniendis remediјs, obseruatis rerũ qualitatibus inde ęstimari potest, cum in Alexandria in pa-

etiam rediret, diuertit in itinere in quoddam rusticum prędium, ubi fortè ęgrotabat dominus ac penè suffocabatur uuulæ & glandium tumore. Cum autē deessent alia remedia, & iam maturescerent nuces, considerata corticum natura acri & astringente, ex illis corticibus expressit succum, cui mel addidit, hoc remedio subito liberauit ęgrotum, quo quidē postea se semper fœlicissime usum esse narrat, ita in re uili, magnam utilitatem reperit. In pręsentia non adijciam plura exempla.

Porro cum de uita hominum optime meritus sit hic scriptor, cum rerum naturam copiosissime descripserit, cum remedijs plurimis nos instruxerit, cum ueterum medicorum inuenta collegerit & noua adiecerit, sciant studiosi uniuersam posteritatem plurimum ei debere. Eumq; sic ament ut cognoscere etiam cupiant, sic enim sentio eos qui in Philosophia uersantur nequaq; sine Galeno tueri suum munus posse, nam & Aristotelis pleraq; sine Galeni enarrationibus intelligi non possunt. Deniq; si quis alius, Galenus certe propter utilissima monumenta quæ reliquit de natura & de remedijs, hoc preconio dignissimus est, quo Homerus celebrauit

Aesculapij filium, uir Medicus multis
alijs præstantior unus.

Dixi.

ORATIO DE PLATONE, HABITA à Cunrado Lago, cum decerneret titulum Magisterij quibusdam studiosis, Anno 1538.

IN deliberatione grauissima apud Thucydiden inquit rex Spartanus Archidamus, hãc esse patriæ disciplinũ, ut ciues non studeant calliditate leges, aut uincere aut labefactare, sed sine tergiuersatione obtemperent. Existimo autem non tantum Lacedemonijs, sed omnibus ciuitatibus ubiq; terrarum, legum reuerentiam salutarẽ esse. Quod cum ita sit, & mihi & uobis honestum est tueri gradus in scholis constitutos, ut legibus, quæ non sine graui causa nobis à maioribus traditæ sunt, pareamus. Quare & uestrum officium laudo, quod publici moris conseruandi causa huc conuenistis & peto, ut meam orationem æquo animo audiatis, præsertim cum non sumpserim mihi has partes ingenij fiducia, sed necessitatem dicendi hoc loco nobis imponat officij ratio. Nescio quomodo alij sint affecti, sed de meo animo hoc prædicare possum, hos cœtus scholasticos & congressus nostros mihi multis de causis iucundissimos esse. Iuuat enim uidere hęc quasi pręsidia Reipub. uidelicet cum maiores natu, qui iam consilio & autoritate sua regunt Rempub. tum hunc florem iuuentutis, quæ posteritatem gubernatura est: cui in his congressibus bene præcari debemus, ac uota facere, ut Deus hæc ornamenta uitæ, literas, leges, religionem conseruet. Venit etiam in mentem, cum omnium disciplinarum professores

ſores intueor, quantum uitæ decus ſit, integer artium chorus. Quare hos cœtus ita celebrandos eſſe meminerimus, ut nos de cœleſtibus donis, de Repub. de noſtro offcio admoneant. Quid autem magis decet in frequẽtia doctorum, quam de bonis rebus dicere ac audire aliquid? qua in re, quia mei muneris ratio poſtulat ut hic orationem habeam, ualde optarim me poſſe uobis ſatisfacere. Sed æquum eſt, uos dare ueniam dicentibus, ſi tamen dent operam ut probetur uobis ipſorum ſtudium, & ut argumenta adferant honeſta ac ſcholaſticis utilia. Porro magnopere prodeſt doctorum & excellentium uirorum hiſtorias tenere, nam & exempla eorũ, ac pericula & uarij euentus multa nos monent, de uita & moribus, & opiniones eorum formant iudicia diſcẽtium. Probo igitur cõſilium illorum, qui antea hic doctiſſimorum hominum hiſtorias recitarunt. Et ut hos imitarer, orationẽ de Platone inſtitui, cuius ſtudia, peregrinationes, cõſilia in Repub. noſſe & aliquo modo uidere, quale ſit genus Philoſophię quod tractat, & quid utilitatis adferat diſcentibus, profecto multum prodeſt. Omittam autem illa uulgaria encomia, quæ à generis nobilitate, aut à patriæ charitate ſumuntur. Nam cum hęc oratio habeatur ad utilitatem diſcentium, de doctrinæ genere prolixius dicendum erit. Sed uitam antea breuiter exponam: Natus eſt Plato Athenis, menſe Martio eo anno, quo uir eloquentiſſimus Pericles mortuus eſt, ac fuit is annus tertius funeſtiſſimi belli, quod inter ſe Grecę ciuitates gerebãt, quod Pelopõneſiacum dicitur. Materno genere à Solone ortus eſt. Patrimoniũ habuit amplum, quare liberaliter inſtitutus eſt, ac literas, Arithmeticen, & Geometriam adoleſcens didicit: Nam hæ

artes

artes Athenis tradebantur initio pueris. Et quia ingenio ualebat, scripsit Poemata & Tragœdias, Euripidis admiratione excitatus, cui erat familiaris: Incidit enim adolescentia Platonis in tempus ciuitatis, non quidem tranquillum, sed tamen non triste. Quanquam enim initia belli fuerant inauspicata, & magnæ clades erant acceptæ, tamen postea annos circiter uiginti multæ res secundę consecutæ iterum erexerunt ciuitatem. Postea cum ætas Platonis penè matura esset, uel militiæ, uel ciuilibus muneribus, fortuna ciuitatis mutata obstitit, quo minus ad Rempublicam accederet: Erant enim domi ortæ inter ciues perniciosæ dissensiones. Has secuta est clades foris, ubi à Lysandro uicti sunt Athenienses: Deinde capta ciuitas, quo anno Plato fuit natus annos uiginti tres. Tunc patria tristi seruitute oppressa à Lacedæmonijs, & à triginta Tyrannis, Plato cũ haberet ingenium abhorrens à ciuilibus discordijs, & ab armis, & doctrinæ amans, secedendum sibi esse duxit, quia neq; opem adferre ruenti & deflagranti patriæ poterat, neq; in tam immani sęuitia triginta Tyrannorũ & assiduis tumultibus, futurus erat in tuto. Dicitur tamen ante patriæ excidium, & ante ciuiles discordias militasse: sed quia breue tyrocinium fuit, commemorare nihil opus est. In secessu audiuit Euclidem Megaris, eũ opinor, cuius Geometria extat. Deinde cum eo tempore in Italia floreret doctrina Pythagoreorum, & magna in admiratione esset Architas Tarentinus, nauigauit in Italiam, ubi Architam & Timæum audiuit, de naturæ initijs, & opificio, & alia quędam Physica disputantes: quæ qualia fuerint, ex libro quem inscripsit Timæum, æstimari potest: Sunt enim quædam Physices initia, de

ortu mundi, de duplici motu cœlesti, qui efficit, ut ipse inquit, literam X. de ordine Planetarum, de serie elementorum, de hominis generatione, de natura humorum, de humani corporis membris, de anima, de Deo opifice naturæ. Hæc breuiter in Timæo complexus est, ubi & si sunt quædam ænigmata Arithmetica, tamen reliqua Physica iudicat Galenus ab Hippocrate sumpta esse, & hæ disputationes apud Platonem inchoatæ magis sunt quàm absolutę: Nam nec motuum cœlestium ratio explicatur, nec Anatomia est integra. Sed initia tamē laudo, et hoc genus Physices utile esse censeo, quod humorum naturas, & membra humani corporis describit. Itaq; sępe Galenus Platonicas descriptiones mutuatur. In Italia uero tantisper hæsit, donec patriam recuperat Thrasybulus, & Conon adflictam rursus erexit, concussa potentia Lacedæmoniorum. Reuersus igitur Plato, audire Socratem cœpit, captus, ut uidetur, eius sermonibus politicis. Viderat enim Socrates horribiles mutationes Atticæ ciuitatis, quę hominem ingeniosum & cogitantem de hominum moribus, & de mirabilibus uitæ casibus, multa monent. Vixit autem Socrates post restitutam patriæ libertatem, ac Thrasybuli uictoriam, annos circiter triginta, ac de futura Platonis magnitudine non obscure uaticinatus est Socrates, qui ait, Se pridie quàm ad ipsum uenisset Plato, somniasse, cygnū se in gremio tenere, qui deinde euolans in altum, dulcissimos cantus ædiderit. Hunc cygnum ait Græcis Platonem futurum esse. Cum igitur Socratem aliquandiu audisset, nec contentus esset illis popularibus disputationibus de uita & moribus, sed adiungendam esse censeret doctrinam de rerum natura, petiuit Aegyptum,

habuitq;

Somnium Socratis

habuitq; comites peregrinationis Eudoxum, & Poetam Euripidem. Nec uero dubito, quin diuinitus hæc acciderint, ut hoc modo latius propagaretur uetus & erudita Philosophia de motibus cœlestibus. Etsi enim Thales antea particulam quandam eius doctrinę Græcis tradiderat, tamẽ hæc rursus extincta erat. Quare optime meriti sunt Plato & Eudoxus, qui eam nonmodo ex Aegypto in Græciam rursus aduexerunt, sed etiam ut propagarent, auditoribus tradiderunt. Eudoxus uero reliquit etiam tabulas motuum, & anni ordinationem. Ita excitata hæc doctrina, diu Græcorum studijs conseruata est, cuius dignitatem atq; utilitatẽ, si, ut debemus, magnifacimus, his primis autoribus profecto habenda est gratia. Digna est etiam admiratione eorum uirtus, quod non dubitauerunt tam longinquas peregrinationes magno cum labore & periculo suscipere, ueritatis quærendę causa. Quàm acres in illorum animis stimuli, qualis enthusiasmus fuit ad inuestigandas res cognitione dignas? Nos contra pudeat nostræ ignauiæ, qui diuinitus donatas, & magno labore repertas artes negligimus, & interire sinimus. Excitemur ergo Platonis exemplo, primum, ut artes honestas uere amemus, & pericula laboresq; ad eas comparandas suscipere non recusemus: deinde consilium imitemur. Adiungamus, ut ipse fecit, ad morales disputationes, illam arcanam de motibus cœlestibus doctrinam. Ac uidete ad quem finem has artes expetiuerit. Vtilitates publicas ipse colligit alicubi, Opus esse in hac ciuili uita temporum serie, & anni descriptione, sed proprium discenti finem hunc constituit, ut inuestigatio naturæ ducat nos ad agnitionem Dei, & ostendat humanis mentibus inditum esse

lumen quoddam diuinitus, quo uita regatur, ut Deo obediat, & eorũ animos, qui Deum agnoscentes, ei obtemperent, postquã ex hac uita discesserint, in luce admiranda atque æterna apud Deum uicturos esse. Hæc sunt Platonis uerba in Epinomide. Hæc, Adolescentes, an non grauissime dicuntur? Nec ego tamen has sententias Euangelio misceri uolo, sed teneant suum locũ. Doctrina rationis est, quę cum recte philosophatur, cum uestigia diuinitatis in rebus quærit, cum considerat humanæ mentis naturam, peruenit ad has metas, diuinitus propositas. Nam Epicuri deliramenta procul à uia deerrant, & tollunt principia Physica, & obruunt noticiam de Deo impressam humanis mentibus: Sed redeo ad historiam. Ex Aegypto reuersus Plato, adfuit Socrati in iudicio: cumq; publice pro eo dicere cœpisset, clamore factionis aduersariorum impeditus est: quare cũ non audiretur, desinere coactus, præstitit in cæteris officijs Socrati fidem & constantiam dignam uiro bono. Et quanta cum grauitate Socratem defensurus fuerit, si licuisset, indicat Apologia, quæ adhuc extat, in qua multa sapientissime dicuntur, contra arrogantiam hominum, qui Deum cõtemnunt, qui negant prouidentiam esse. Deinde addit multa de immortalitate: sapienti gratissimum esse, discedere ex hac uita, ad illos uiros, ubi de summis rebus certius doceri possit. Interfecto Socrate, cum accusatores ipsius insidiarentur amicis illius, Plato rursus secedendum sibi esse censuit. Profectus igitur in Siciliam, uenit ad Dionysium Tyrannũ, patrem iunioris Dionysij, pulsi aliquanto post ex regno: Nam Siculis erant crebra cũ Atheniensibus commertia, horum leges, studia, Siculi imitabãtur. Et Tyrannus ipse ingenio

pollebat

pollebat, & Græcis studijs delectabatur. Sed erat ciuis Siracusanus summę autoritatis Dion: Is Platonē hospitio excepit, ut eū differentem de natura, et de Rep. audiret, sed sicut naturale diffidium est multarum rerum, atq; animantium inter se, uini & cicutæ, cygni et aquilę, Ita natiuum & implacabile odium est inter se tyrannicarum naturarum & philosophicarum. Ideo cum Plato liberius reprehendisset in quibusdam rebus Dionysij uiolentiam, Tyrannus eum interfecturus erat. Sed exoratus à Dione, uitam ei concessit, sed ita, ut in seruitutem addiceret cuidam Lacedęmonio, iuberetq; eum uendi. Auectus igitur Plato in Aegina, redemptus est à Dione minis triginta, hoc est, trecētis coronatis, ut nunc loquimur. Mortuo patre cum succederet adolescens Dionysius, & præcipue consilio Dionis regeretur, ac Dion iuuenile ingenium Dionisij ad uirtutem, iusticiam, & moderationem flectere doctrina & autoritate sapientis uiri uellet, censuit uocandum esse Platonem. Etsi priore exemplo erat admonitus Plato, non posse coire amicitiam inter Philosophos & tyrannos, uictus tamen adhortatione Dionis, in Siciliam redit. Erant auspicia aulicæ consuetudinis læta, ciues omnes aureum quoddam seculum sibi promittebāt, postquam gubernari adolescēs à Platone cœpit. Audiebat enim Philosophum magno studio de Deo, deq; immortalitate differentem, ut epistolæ testantur quæ adhuc extant. Porro hæc fundamēta sunt ueræ uirtutis, tenere rectam de Deo & de immortalitate animorum sententiam: Hæc philosophia regibus digna est. Tantū igitur promouit Plato, ut illa atrox tyrannidis species prorsus tolleret̃, prodibat in publicū, uersabatur cum ciuibus Rex, non tyrannico satellitio stipatus

patus,sed doctissimis & nobilissimis ciuibus. Domesti-
ca uita adolescentis non modo sine turpitudine erat,
sed etiam in optimis studijs agebatur. In imperio nihil
crudeliter, nihil iniuste, nihil sine cõsilio bonorum uiro
rum Dionis & Heraclidæ fiebat. Hæc tanta bona non
tam Dionysij natura, quàm uulgaris aularum pestis inui
dia corrupit, improbi quidam, qui ut licentiam habe-
rent scelerum, desiderabant statum tyrannicum, & ad se
rerũ habenas trahere conabantur, excusso Dione. Quan
tum autem ualeant calumniæ, non modo in aulis, sed
etiam apud priuatos, non est obscurum. Et quia sororẽ
Dionysij Dion habebat, instillabatur regi, non esse con-
cedendam nimiam potentiam affini, ne regnum aliquã
do concupisceret. Cum igitur tandem uincerent syco-
phantiæ, pellitur ex regno Dion, frustra Platone omni-
bus modis annitente, ne quid in talem ciuem summa
uirtute & autoritate præditum, iniuste constitueretur.
Eiecto Dione, paulatim improborum potentia creuit,
& deprauari regis animus cœpit. Fortè eo tempore Pla
to prædixit eclipsin futuram. Ibi Aristippus, qui unà ade
rat, ait se de significatione diuinaturum, ac iocãs, inquit
portendi inimicitiã inter regem & Platonem. Hoc io-
co facete aulæ mutationem Aristippus reprehendit, sed
illud fuit addendum, Dionysium propter mutatos mo
res, regnum amissurum fuisse. Etsi autem tyrannus reti-
nere Platonem arte conatur, tamen suspicans Plato, id
quod erat, sibi propter Dionem nonnihil esse periculi,
auellit se à Dionysio quibus potest modis: dimittitur er-
go non sine munere: Scribunt enim octoginta talenta ei
donata esse, hoc est, octo & quinquaginta millia coro-
natorum. Redit igitur Athenas atque ibi scholas habet,

uersa-

uersatur unà Dion, & multi nobiles adolescẽtes Syracusani, in quibus fuit Eudemus Aristotelis amicus. Postea excusso Platone, tyrannus grassari omni scelere cœpit. Coniugem Dionis nubere alteri cogit. Hęc fuit causa Dioni mouendi belli, in quo egregie adiutus est à nobilibus ciuibus, Platonis auditoribus: Ita Platonis schola de tyranno iustas pœnas sumpsit. Nam, ut futurum Plato prædixerat, Tyrannus regnum amisit. Consenuit deinde Plato non in ocio, sed quod est honestissimum docendo ac scribendo excitauit optimarum artium studia. Habetis historiam philosophi, quæ continet uere philosophicum uitę curriculum. Cupiditate discẽdi adijt multas regiones longinquas, inuexit in patriam optimas artes, excitauit studia, conflictatus est cum tyrannis: Nam id quoq; ad philosophum pertinet. Reliquit non solum scripta, sed etiam discipulos, qui posteritatem erudierũt & conseruarunt artes uitæ utiles. Quod uitæ genus huic anteferendum est? aut quod munus in uita utilius est societati hominum, quam munus docendi? Itaq; recte inquit, philosophos, etsi non gerant Magistratus, & abstineant à forensibus occupationibus, tamẽ eo iustos esse, quia artes uitæ utiles inquirant & tradant. Non profecto melius meretur de Repub. ædilis qui molem aliquã ædificat, quàm uir doctus, qui regit religiones, qui ostendit, quid sit iustum, qui naturam rerum patefacit, ac remedia necessaria hominibus monstrat. Quare etsi Plato suo quodam consilio non gessit Magistratus in patria, tamen de ciuibus, imo de tota posteritate, genere officij præstantiore optime meritus est. Ac commemorat ipse causam, cur abstinuerit ab administratione ciuitatis, quia præsentem statum non probaret, & tamen tolerandum

erandum esse sentiret, quia ut parentum, ita patriæ mores etiam parum commodi ferendi sint. Sed arbitror, primum cladem patriæ & seruituté in causa fuisse, quo minus accederet ad Rempub. deinde studia doctrinæ animum eius à cęteris occupationibus abduxerunt, qua in re multo meliorem operam Reipub. ac uniuersæ posteritati nauauit. Nunc aliquid addendũ est de eius scriptis: Primum eloquentia tanta est, ut longe antecedat omnes Gręcos & Latinos oratores, quorum extant literæ. Nullius est oratio uberior ac splendidior. In alijs laudamus pręcipue proprietatem, in alijs nitorem, ac figurarum delicias, Plato quę uult proprie efferre, ita signate dicit, ut nihil aptius cogitari possit. Rursus quibus uult addere splendorem & ornamenta, in his lõge uincit uarietate amplificationũ, & uenustate figurarum, omnes oratores. Itaq; nonnulli dixerunt, Iouem, si Græce locuturus esset, Platonis usurum oratione. Fuerunt paulo superiores Platone Rhetores, Gorgias, Thrasymachus & alij quidam, qui adolescentes exercebant in dicendo: Nam ea disciplina pręcipue tunc existimabantur iuuenes ad Rempub. pręparandi esse. Hos quia nihil tradebant nisi Rhetoricos libellos, & assuefaciebant iuuentutem ad inanem garrulitatem sine rerum doctrina, passim Plato salse exagitat. Nam cum nihil sit Reipub. perniciosius, quàm assuefieri tenera ingenia ad Sophisticen, Plato iure exarsit aduersus eius ętatis Rhetores, quorum palestrę tantum alebant Sophisticen. Repressis igitur horum studijs, etiã eos qui Rhetoricen profitebantur postea, acuit & excitauit, primum ut fugiẽtes Sophisticen, locos causarum uera quadam ratione cõstituerẽt & argumenta ex negociorum fontibus sumerent, non

peregri-

peregrina aut Poetica, sed apta & consentanea rebus, de quibus dicendum erat. Hi sunt orationis nerui, sine quibus etiam si bella & uarie picta dicuntur, tamen oratio & inanis & inepta est. Ac hos neruos secutę sunt etiã in elocutione, multæ egregiæ uirtutes, grauitas, & splendor: itaq; Demosthenis oratio cum rebus tum elocutione longe præstat ueterum scriptis. Habent quædam lenocinia & flosculos Gorgiæ oratiunculę sine ueris argumentis, sine splendore, sine compositione: Lysiæ uero argumenta etiamsi sunt apta, tamen sunt exanguia, & sine nitore. Etsi autem compositio & ratio ornandi uidetur ab Isocrate primũ mutuata, qui paulo fuit maior natu q̃ Plato, tamen nonnihil et Platonis elocutionem profuisse posterioribus apparet. Consilia uero in inueniendo, nerui & amplificationes in Demosthene haud dubie Platonis doctrinam redolent. Nam Demosthenes non procul accersit argumenta aliena ab instituto, ut faciunt Sophistæ, sed ex negociorum fontibus sumit proprias rationes, ut decet hominem eruditum, & has Dialectice, penè ut fit in schola, magna arte contexit, ac plerunq; pugnans sententias non populares, sed, ut ita dicam, scholasticas, id est, ex doctrina quadam grauissima erutas profert. Quid dubitemus igitur Demosthenem, non tantum Rhetoricis libellis, sed hac eruditiore doctrina expolitum fuisse? Ac significat ipse se Platonis auditorẽ fuisse, de cuius Philosophia sic scribit ad amicum quendam: Video te disciplinam colere, & quidem Platonis, quæ uere detestatur turpia lucra, & imposturas, & iubet finem omnium actionum constituere, uirtutem ipsam ac iusticiam: qua doctrina institutos, nefas est fraudes struere alijs, & non erga omnes esse iustos.

Hæc sunt Demosthenis uerba, in quibus honorificum Platoni testimonium tribuit. Nec uero uulgaris prudentię fuit, uidere quid illa prior Sophistica Gorgię & similium, haberet uitij, & cursum studiorum totius sui seculi commutare. Magni ea res ingenij & heroici significatio fuit: Vidit arma dari iuuenibus ad mouendas Respub. cum nō frenarentur ingenia grauiore doctrina, sed una laus esset, dicendo cōturbare, & concutere leges, et alias causas. Quare hortator Gręcis fuit ad aliud doctrinę genus colendum, utile moribus & paci. Hanc suam sententiam non obscure ostendit in interpretatione Delij oraculi. Fessę enim Græcę ciuitates diuturno et luctuoso bello, quod inter se gerebant, consuluerūt oraculum in Delo, quibus modis Deus placandus esset, ut Gręciam præsentibus malis liberaret. Hic cū Deus respondisset, Aram in Delo totam, quę erat figuræ cubicę, duplicandā esse, Græci addunt aliam molem pari magnitudine, & efficiunt τετράγωνον, in quo longitudo uincebat latitudinē, Postea interrogāt, an rite oraculo paruerint: Apollo negat. Quare perculsi, suspicantur aliquid arcani hoc inuolucro significatū esse, ac interpretem oraculi excellentē ingenio & doctrina quærendum esse censent. Deferunt igitur oraculum ad Platonem, qui ostendit eis erratū in duplicanda ara, ꝙ pro cubica fecissent τετράγωνον, & docet, quomodo cubus duplicandus sit, quęsito diametro cubi. Monet autē Græcos, non molem arę magnopere Deo curę esse, nec placari Deum lapidum strue, sed tecte significari alia meliora studia Gręcis colenda esse, uidelicet, Philosophiam, profuturā ad flectendos animos, ad modestiam, iusticiam, & amorem publicę tranquillitatis. His studijs excitandis nusꝗ Platonis opera defuit, & ut

& ut iuuenes eloquentię cupidos moneret, nō ad popu lares tumultus exercendā esse facundiam, sed ad alium honestiorem usum, inquit, Eloquentię finem esse, nō ut homines delectet, sed ut Deo grata dicat. Hoc prȩceptū utinam infigant animis adolescentes, ut cū cogitabunt, hunc tantū finem horum studiorū sibi propositum esse, ut oratione gloriam Dei illustrent, multo diligentius se ad tam prȩclarū opus prȩparent, deinde uideant etiā, quàm turpe sit cōferre eloquentiam ad parasiticā, ad scurrilem maledicentiā, ad calūniandas honestas artes, ad inflam manda odia aduersus Christū. Hęc qui faciunt, ut re ipsa morē diabolicū imitantur, ita nō eloquentes, sed diabo li iure uocādi sunt. Nec uero pauci sunt tales in his publi cis discordijs: Est enim plusquàm uerū quod ait Menander:

ὁ βίος μάλιστα τοῖς πονηροῖς ἥδεται,
πράττει δ' ὁ κόλαξ ἄριστα πάντων, δεύτερος
ὁ συκοφάντης, ὁ δὲ κακοήθης τρίτατος.

Et alunt has pestes illi, qui cohercere maxime debebant. Verum hæc querela fortassis non est huius loci: Redeo igitur ad institutū. Vt Horatius Pindarū laudās, inquit:

Multa Dirceum leuat aura cygnum,
Tendit Antoni quoties in altos
Nubium tractus.

Ita profecto hic cygnus, Pla to uidelicet, diuinū quiddam canens, omnes Oratores eloquentia uicit. Passim in Cicerone, nō modo in Philo sophicis scriptis, sed etiam in forensibus actionibus cō parent ornamenta ex Platone decerpta plurima. Et qui dem Cicero prædicat se in Academia Oratorem factum esse: poterimus igitur & nos ab eo multa ornamēta mu tuari. Sed desino de eloquentia dicere, quę summorum Oratorū testimonijs satis celebrata est. Ingens autē de-

cus est in homine eloquentia. De rebus ipsis & genere Philosophię magnę sunt controuersię inter doctos. Primum illud constat, Platonem nõ scripsisse ordine integras artes, sed liberioribus disputationibus aliàs de alio loco quid probaret, aut quid non probaret, ostendisse. Multæ etiam sunt ut hominis ingeniosi & eloquentis, qui quidẽ & natura fuit σκωπτικός, ironicę & figuratæ disputationes, qualis est, cũ ludens differit omnes magnos uiros bene meritos de Repub. iuste plecti à suis ciuibus, quia beneficijs suis, uulgi cupiditates et licentiam auxerint. Est & πολιτεία, in qua fingit cõmunem rerum usum, prorsus ironica: uoluit enim salse et figurate infinitam rapacitatẽ potentũ taxare. De ideis quę deliramenta finxerũt indocti, cũ genus sermonis grandius in Platone non essent assecuti, nec uidissent ideas ab ipso dici imagines ac noticias eruditorũ, quas in mentibus concipiunt, hoc est, ipsas definitiones, aut demonstrationes. Cum igitur eã, quam toties prędicat, methodũ nõ sępe adhibeat, & euagetur aliquando liberius in disputãdo, quędã etiam figuris inuoluat, ac uolens occultet, deniq; cũ raro pronunciet quid sit sentiendũ, assentior adolescentibus potius proponendũ esse Aristotelẽ, qui artes, quas tradit, explicat integras, & methodũ simpliciorẽ, ceu filum, ad regendum lectorem adhibet, et quid sit sentiendum, plerunq; pronunciat. Hęc in docentibus, ut requirantur multę graues causę sunt. Vt enim satis dentibus draconis à Cadmo, seges exorta est armatorũ, qui inter se ipsi dimicarũt, ita si quis serat ambiguas opiniones, exoriuntur inde uariæ ac perniciosæ dissensiones. Paulo ante hanc ætatem Bessarion & Trapezontius hostiliter inter se dissenserunt, cum hic Aristotelem, ille Pla

tonem

tonem anteferret. Id certamen diremit Theodorus Gaza, inquiens suum cuiq; locum tribuendũ esse: Ita lectionem Platonis multum profuturam esse, si quis in Aristotele recte institutus, postea Platonẽ legat. Nam cum afferet lector Aristotelicam methodum, facile quasi intra certas metas includet eas res, quę apud Platonem late dissipatæ sunt. Et hanc fuisse Aristoteli causam arbitror, cur methodum adeo exiliter consectaretur, ut ea quæ à Platone acceperat, collecta, & quadam œconomia atq; ordine distributa, posteris integre traderet. Etsi quędã limare etiam ac corrigere uoluit, rerum tamen in summa non magna est dissimilitudo. Nec difficile est prudentibus uidere, uter in qua parte præstet. Quanquam enim dicar ineptus, qui uelut Midas de Apolline & Pane sibi iudicium sumpsit, ita ego de duobus præstantissimis Philosophis iudicare ausim, tamẽ ostendere adolescẽtibus utile est, quid autores, qui proponi solent, profiteantur. Vberiora sunt ea, quę de ciuitatũ administratione Plato scribit, et sunt ornata mirifico splendore orationis. Et cum dissimiles libros scripserit, politian, & librũ de legibus, in altero liberius lusit, sed in libro de legibus simpliciter et sine ęnigmatibus suam sententiã exposuit & pręcepta collegit utilia ad gubernationẽ ciuitatũ, ex quibus tanq; ex fõtibus multa Iuriscõsulti Romani hauserunt. Apparet enim in multis legibus autores penè uerba Platonis describere. De stupro ui facto, sanxit Plato, ut stupratorẽ interfici liceat, non solũ ab illis quibus uis infertur, sed etiam à patre, fratribus aut filijs. Id lex imitata de raptoribus, non tantũ patri, sed etiã cęteris propinquis potestatẽ facit interficiendi raptoris. Sed exemplorum cõmemoratio longior est, quàm ut cõueniat huic

tempori. Imò Iurisconsulti tantū huius scriptoris autoritati tribuerunt, ut eius uerba etiam legibus inseruerint, ut in titulo, de nundinis recitatur sententia quę adprobat honestā negociationem quanꝗ καπηλευτικήν. Cæterum plurimas sententias Cicero ex omnibus Platonis disputationibus de imperiorū uicibus et gubernatione recitat. Multa ornaméta & Aristoteles ex Platone decerpsit, quę adhibita methodo explicat. Nam diuisiones iusticiæ, quæ sunt admodū utiles, sumpsit à Platone, easqꝫ magis inclusit dialecticis metis. Platonis etiam inuentū est, discrimen specierū iusticię, iuxta proportiones, Arithmeticam & Geometricam. Verū in Aristotele dialectica integra est. Et Physica sunt eruditius inchoata ab ipsis laribus, ut ita dicā, hoc est à primis initijs & perducta ad descriptioné naturę animaliū. Ethica etiam simplicius traduntur. Amemus igitur utrunqꝫ: & cum in Aristotele mediocriter uersati fuerimus, alterū etiā propter politicas materias, & propter eloquentiam legamus. Habet suos quosdam locos, propter quos eruditos delectare potest. Disputat enim satis grauiter de immortalitate animorū humanorū, & Philosophię finem ubiqꝫ constituit agnitionem Dei, sicut inquit in quadam epistola: Ita recte philosophabimur, si Deū agnoscemus uniuersæ naturæ patrem, causam & gubernatorem esse, eiqꝫ iuste uiuentes obtemperabimus. Hanc unā ait, non ἄμουσον παιδείαν esse, et ueram philosophiam. Et quia uidebat hæc derideri ab atheis, confirmat lectores, inquiens non satis esse, sic sentire, sed etiam animos ita cōfirmandos & corroborandos esse, ut contemnere eos possimus, qui nos ita sentientes derident. Vidit enim Philosopho hac fortitudine opus esse, ne se improborum iudicijs

dicijs

dicijs à recta sententia depelli sinat. Etsi autem has Platonis cogitationes & ipse amo ac suspicio, tamen error illorũ acerrime reprehendendus est, qui propterea confundunt Platonicã Philosophiam & Euangelium. Hæc cõfusio generũ doctrinę eruditis cauenda & detestanda est, ac uidendum, quis locus Philosophię tribuendus sit. Dei dona sunt omnes bonę artes, sed suum singulę locũ teneant. Vera Philosophia, hoc est, nõ deerrans à ratione, & à demonstrationibus, est quædam noticia legis diuinę, agnoscit esse Deũ, & iudicat de moribus ciuilibus, uidet hoc discrimen honestarum & turpium diuinitus nobis insitum esse, iudicat puniri atrocia scelera à Deo, habet etiã quasi præsagium aliquod de immortalitate. Neq; tamen illa uidet aut docet, quę propria sunt Euangelij, uidelicet, remissionem peccatorũ gratis donandã propter filium Dei. Hæc noticia nõ est orta ab humanis mentibus, imò procul extra conspectum rationis humanę posita est, sed Filius Dei qui est in sinu Patris, eam patefecit, ut aliàs copiose dicitur. Quare prudentia adhibenda est in discernendis doctrinarum generibus, et explodendi sunt inepti illi, qui offundunt caliginẽ Euangelio, imò obruunt ac delent Euangelium, cũ transformant in Platonicam Philosophiam. Magis etiã taxandi sunt, qui ne Platonem quidem intelligentes, eius figuris deprauatis, monstrosas opiniones genuerũt, easq; in Ecclesiã sparserunt, ut Origenes, et post eũ alij multi fecerũt: Flagitiose enim cõtaminata est doctrina Christiana ueteribus illis tẽporibus, ineptè admixta Platonica Philosophia. Hæc breuiter adieci: Vt enim collatio doctrinarũ aliquid lucis adfert studiosis, ita Ecclesię plurimũ refert, cauere, ne doctrinarũ genera cõfundantur. Dixi.

ORATIO DE VITA ARISTOTELIS, dicta in promotione Magistrorum à Philippo Melanchthone.

1537.

FRequentia uestra in hac pompa promotionis mihi periucunda est, & cum officio uestro delector, tū uero probo iudicium, quod significatis uos bene sentire de hoc publico more, in quo, etsi hæc pompa habet ludos quosdam pueriles, tamen scitis grauissimo cōsilio gradus ipsos institutos esse, ut ordo in discendo præscriberetur, & adolescentes ad certam studiorum rationem inuitarentur. Certe nobis in hac Schola usu uenit, ut hi qui gradum petunt, diligentius se Philosophię studijs dedant: Eam ob causam gradus libenter conferuamus. Deinde animi est non abhorrentis ab humanitate, hanc harmoniam ordinum, quæ quidem Reipub. etiam maximas utilitates affert, magnifacere & amare. Postremo quid hac ipsa horum consessuum celebritate pulchrius est, in quibus homines ingenijs, doctrina & uirtute præstantes conueniunt, ut audiant in quibus studijs uersetur iuuentus, quos faciat processus, iuuentus admonetur de multis magnis rebus, quarum cognitio ad uitam utilissima est. Si ludi gladiatorij fierent aut si peregrinæ merces, aut belluæ exhiberentur spectandæ, qui cōcursus hominum tota urbe fierent? At re uera nullum est pulchrius spectaculum, quam bonorum & doctorum uirorum cœtus: Nullum enim habet Respublica maius ornamentum. Et cum uirtute nihil sit admirabilius, magna uoluptas est bonæ menti, tales intueri uiros, in

ros, in

tos, in quibus lucet egregia uirtus. Itaque honestum est uobis à Cynicis illis opinionibus dissentire, quæ hos mores insulsissime reprehendunt. Nihil autem in cõgressu eruditorum magis decet, quàm de rebus bonis dicere aut disputare aliquid.

Proinde cum hoc tempore publici officij ratio mihi has partes dicendi imposuerit, & si agnosco, quàm multa in me iure desiderentur, quæ ad eloquentiæ laudem pertinent, tamen cũ & me & cæteros hunc morem conseruare deceat, nolui meam operam deesse Reipublicę. Vicissim erit uestræ humanitatis, orationem meam boni consulere: quod ut faciatis, uos etiam atque etiam oro. Cumque in hoc loco de artium ac certarũ uirtutum dignitate sæpe dictum sit, ego historiam commemorandam esse putaui, uitę scilicet Aristotelis. Non solum quia plus uoluptatis ex historia percipitur, delectat enim animos uarietas negociorum & euentuum, sed etiam quia multis de causis prodest nosse magnorum uirorum consilia, dicta, facta.

Accenditur enim animus ad uirtutem, intuens in illorum exempla. Deinde de multis rebus admonemur. Multa imitari Scipionis aut Cæsaris consilia Imperator potest, ita nos in his studijs nostris, cum consideramus doctissimorum hominum in inquirendis & tradendis artibus prudentiam ac rationem, multa rectius iudicare possumus. Multum collatio præstantium artificum ad acuenda formandaque iudicia conducit. Dicam igitur de Aristotele, non ut fit in Panegyricis, sed breuiter ea, quæ de uita eius comperimus, recensebo: Deinde de genere Philosophiæ, & de scriptis eius aliquid adijciam, ut admoneam adolescentes, quod Philosophiæ genus

n maxime

artifex methodi optimus Aristoteles

maxime probandum atque expetendū sit, & ostendam, quantum prosit ad Aristotelicam rationem ac methodum assuefactum esse. Ita enim statuo sine hoc neminē unquam fore artificem methodi ullo in genere. Nec uero fieri potest, quin multa falsa sophistice misceant hi, quibus ignota est uia illa docendi, quam monstrat Aristoteles. Porro hæc Sophistica quantum parit errorum ac tumultuū in Ecclesia & in Repub.? In fabulis est, Ixioni cum appetisset Iunonem, obiectam esse nubem, Iunonis specie, ex qua nati dicuntur Centauri. Ita indocti ex falsis opinionibus ac Sophisticis, gignunt factiones Ecclesiæ exitiosas. Sed hæc postea erunt dicenda: prius enim uita percurrenda est.

Natus est Aristoteles in Macedonia, patre Medico Regis Amyntæ. Constat multorum testimonijs genus eius ab Hippocrate ortum esse: Nam posteritas Hippocratis degit in Thessalia, ac diu possessionem Medicæ artis retinuit, cum parentes artem liberis ordine quasi per manus traderent. Ita & Aristoteles à teneris domestica consuetudine, optima & purissima Hippocratis doctrina imbutus est, quam quidem eius scripta multis in locis redolent. Interdum etiam non solum sententias, sed uerba quoque ab Hippocrate mutuatur. Egoque ita statuo, uniuersam Aristotelis doctrinam eo esse simpliciorem, & magis methodicam, quia puer ad Hippocratis Philosophiam assuefactus est. Erant enim eo tempore & alij Physici, Democritum autorem sequentes, quorum doctrina plena fuit prodigiosarum opinionum, & perplexarum disputationum. Hos si Aristoteles imitatus esset, nequaquam hoc elegantissimum methodi filum, & hanc proprietatem tenuisset. Quanta autem cura ac

solertia

solertia in illa domestica institutione usi sint Hippocratis posteri, ex eo licet conijcere, quod Galenus ait, Ideo primum nō esse scriptas anatomias, quia domestica institutione notæ fuerint: Solitos enim Hippocratis posteros domi secare corpora animantium atq; hominū, & singula membra liberis inde usq; à teneris spectanda proponere. Itaq; cum esset Aristoteles ab ipsis cunabulis assuefactus non ad inanes & perplexas λογομαχίας, sed ad rerum agnitionem, & ad quærendas causas, ex hac puerili consuetudine duas egregias uirtutes, et in primis dignas uiro docto consecutus est, uidelicet, diligentiam in quærenda methodo, & amorem ueritatis: Abeunt enim studia in mores. Quare diligētia euoluendi res obscuras ordine ac proprie, studium quoddam & amorē ueritatis in omni uita parit. Postea natus annos 17. missus est Athenas ad Platonem audiendum, qui tunc summa ingenij & doctrinę laude florebat. Cum natura contigisset Aristoteli omnium disciplinarum capax, magna hæc fœlicitas fuit, quod primum domestica institutione ingenium excitatum & præparatum est, deinde quod accessit ille præstantissimus Magister, qui naturā fœlicissimam perpoliret. Hæc, ut ego quidem arbitror, ita gubernauit Deus, ut perfectum artificem haberemus eius partis Philosophiæ, in qua elaborauit Aristoteles. Audiuit autem Platonem annos uiginti, hoc est, ferè ad quadragesimū usq; ætatis suæ annum. Nec interim scholas habuit, sed ipse sese exercuit in omnibus disciplinis. Inquisiuit, legit, excussit omnes autores, adeo, ut propter uarietatem lectionis ac doctrinę, appellaretur à Platone Lector. Hoc in loco subit admirari prudentiam Aristotelis, qui tam diu hæserit apud Magistrum, nec pu

tarit subitò eius doctrinam exhauriri posse. Est & grauitas digna laude, quod sero admodū docere cœpit: Nam Platone uiuo non habuit scholas. Multa autem extant honorifica testimonia Platonis, de huius ingenio. Vocabat enim Aristotelem Philosophum ueritatis, & comparans eum cū Xenocrate, ait Aristoteli freno opus esse, Xenocrati calcaribus. Vicissim de Magistro nisi pręclare sensisset Aristoteles, tam diu nō putasset audiendū esse. Dicitur etiā Platoni arā posuisse, et Epigrāma addidisse, quod extat, in quo amplissimis laudibus ornat Platonē. Nā uel hic unus uersus indicat quantū ei tribuerit, cū ait:

Nulla ferent talem secla futura uirum.

Quod uero homines imperiti simultatem quandam inter eos intercessisse putant, eo quod Aristoteles interdū à Magistro dissentit, inepta opinio est. Nam ut in Senatu in dicenda sententia sæpe amicissimi sine offensione animorum dissentiunt, ita boni & docti uiri sine acerbitate animorum dissimiles habent opiniones. Sed de hac opinionū dissimilitudine paulo post dicam. Post Platonis mortem, cum iam celebraretur domus Aristotelis à nobilissimis hominibus, incensis discendi cupiditate, accersit eum Philippus Rex Macedonum, & tradit ei filium in disciplinam. Porro nisi & doctrinam & mores Aristotelis Rex Philippus, qui acutissime de ingenijs iudicare poterat, probasset, nequaquam ei filium tantæ spei & generosissimæ indolis cōmendasset. Itaque hoc testimonium Philippi de Aristotele grauissimum est iudicandum. Ne ipse quidem alumnus, cum esset heroico & excelso ingenio, tantopere amasset Magistrū, nisi ille ad doctrinam adiunxisset morum sanctitatem, & suauitatem. Sæpe autem prædicauit Alexander, se

non

non secus amare Aristotelem ac patrem. Mansit autem Aristoteles apud Alexandrum annos circiter octo, quo tempore cum alias Philosophiæ partes ei tradidit, tum uero etiam medendi artem. Atque hac in re non tam fœlicitatem Aristotelis admirandam puto, quod ei contigerit erudire Regem, unum omnium longe ingeniosissimum, & quem fata ad imperium orbis terrarum uocabant, quàm prudentiam laudandam esse iudico, quod ea tradidit adolescenti, quæ uehementem naturam flexerunt ad suauitatem, quæque ipse sensit regnanti magno usui & magno ornamento esse. Sic enim ait Alexander, Malle se doctrina, quàm imperij magnitudine excellere. Postquam uero Alexander in Asiam traiecit, Aristoteles redijt Athenas, ac scholas habere cœpit. Cumque uideret cum rerum scientia eloquentiam coniungendam esse, matutina studia, seu, ut ipse nominabat ἑώθινα, tribuebat Philosophiæ, uespertina seu δείλινα Rhetoricis exercitijs. Vnus omnium maxime uidit cognationem artium. Nam Phisicen instituit & inchoat à Geometricis demonstrationibus. Ideo omnes artes tractabat, scribebat de natura rerum, de moribus, de immortalitate animorum & rebus cœlestibus. Multa componebat ad Alexandrum, ut uictor Respub. legibus, iure, iudicijs, disciplina muniret. Hic scripsit aureos illos libros de historia animalium, qua in re non solum Aristotelis diligentia mirifica, sed etiam Alexandri liberalitas laudanda est. Nam id quoque regium est, Rempub. artibus & literis ornare. Cum enim priuatis sumptibus explorari naturæ animantium non possent, misit Alexander Aristoteli octingenta talenta, hoc est, quadringenta & octoginta millia coronatorum ad conducẽdos uenatores & alen-

das bestias, ut eorum naturæ considerari possent. Etsi autem quædam præclara scripta eius perierunt, tamen existimo ea quæ reliqua sunt, quę quidem scholis maxime apta sunt, diuinitus seruata esse, ut posteritas rectius doceri posset. Postquam enim in Græcia, ut fit, recentiores Philosophi, Stoici, Epicurei, & Academici cœperunt in admiratione esse, cum quidem pleni sint ineptiarum ac Sophistices, doctrina ueteri ac eruditiore neglecta, scripta Aristotelis excutiebantur studiosis de manibus, & libri in biblithecis paucorum, uetustate & carie consumebantur: Ac tantus thesaurus prorsus perijsset, nisi Syllæ fœlicitas nobis hæc quæ habemus, reliqua fecisset. Is enim bibliotheca in bello parta (nam olim Imperatores hanc prædam, ut bona scripta seruarent, maxime captabant) cum essent ibi multa Aristotelis uolumina, sed pene obliterata, curauit undique in Græcia eius autoris libros conquiri & emendatos ab Andronico publicauit. Ita quemadmodum uiuo Aristoteli amicus fuit Regum summus, ita pene extinctum reuocauit in lucem summus & fœlicissimus Imperator Sylla. Extant tamen adhuc uestigia huius calamitatis, in his libris qui reliqui sunt, in quibus apparet alicubi mutilatas esse sententiolas. Porro renouato Aristotele, paulatim recentiores sectæ frigere cœperunt, cum se hi qui plurimum ingenijs pollebant, ueteri doctrinę dederent. Sed redeo ad historiam uitæ.

Docuit Atehenis annos tredecim, nec solum doctrinæ laude urbem celebriorē reddidit, sed etiam ciuibus magna beneficia impetrauit ab Antipatro, qui Macedoniā gubernabat, et unice Aristotelem pręceptorē diligebat. Cū autem certamina Atheniensium cum Antipatro

postea

postea crescerent, ne ipse quidē tutus fuit Athenis. Nam cum homines inuidi sperarent eum facile posse opprimi, inuisum iam propter Antipatri amicitiam, finxerunt aduersus eum impietatis crimen, quòd fabulosam Deorum multitudinem reprehendebat, & unam aliquam æternam atq; infinitam mentem, causam omnium rerū esse affirmabat, illud etiam Homericum citans:

οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω.

Formidans igitur iniqua iudicia, cōcessit in Chalcidem, quæ erat in fide Antipatri. Neq; hæc calumnia, neq; hęc fuga, uiri Philosophi gloriā obscurant. Sed hoc genus periculorum, quod cōmune est omnibus bene merentibus de genere humano, potius magnū addit cumulum ad eius laudes. Primum enim ipsa ueritatis professio honestissima est: Hanc autem in periculis retinere, nec ullis minis aut cruciatu ullo deterreri ac depelli à recta sententia, hæc grauitas constantiaq; proprie digna est uiro Philosopho. Gloriosum est igitur Aristoteli, numerari inter summos uiros, qui propter honestas opiniones & recta consilia à Sycophantis uexati aut oppressi sunt. Et quoniam omnibus ætatibus Sycophantę bellum gerūt cum ueritate ἄσπονδον, erigamus animos exemplis pręstantium illorum uirorum, nec iniquitate hominum sinamus nos ab officio abduci. In secessu illo aliquanto post mortuus est anno, ut ferunt, climacterico, sexagesimo tertio ætatis suæ. Mores eius & si in oratione ipsius perlucent, tamen iudicari possunt ex tot Regum ac Principum uirorum beneuolentia erga eum, quam, nisi fuisset in eo singularis grauitas, tueri non potuisset. Testamentum eius etiam declarat, quàm fuerit φιλόστοργος: diligentissime enim commendat uxorem & liberos

Antipatro.

Antipatro. Sunt & alia humanitatis plena in testamen to, quę ne sim prolixior omitto. Nunc quę sit egregia ima go nobis proposita uiri Philosophi, seu hominis uer= santis in studijs, eaque referentis ad communem utilitatē, ita intelligere poteritis, si animo totam historiam intue bimini, & considerabitis uim atque impetus ingenij, pri mam eius institutionem, studiorum gradus, infinitam discendi auiditatem, fidem ac dexteritatē in docendo, laborem scribendi tot egregia monumenta, morum grauitatem & humanitatem, Postremo etiam iniurias quas à Sycophantis accepit. Quem non delectet uidere & consyderare in uno uiro, tam multas heroicas uirtu tes? Cum enim in hoc genere perfectus artifex fuerit, sa tis apparet diuinitus eum heroica natura prēditū fuisse.

Hactenus de uita dixi, multo breuius quàm res posce bat: Nunc de eius Philosophia dicam. Erat autem hæc pars orationis multo longior futura, nisi angustia tem poris uetaret. Conferendæ enim erant sectæ, quædam etiam de Platone dicenda erant, Sed hæc breuiter per= stringam. Tanta est eloquentia Platonis, ut haud dubie longe antecellat omnibus quorum extant literæ. Multę etiam sapientissimæ cogitationes sparsæ sunt in eius mo numentis, sed nullam artem integre, neque ordine tradi dit. Deinde maxima pars operum ironica est, quæ figu ra ad deridendum accōmodatior est, quàm ad docen dum. Atheneus scribit quendam Platonis auditorem Cheronem consecutum tyrannidem in patria, imitatū esse absurdas illas disputationes de communi usu rerū & mulierum: Tulisse enim legem, ut domini & serui cō muniter omnibus fortunis & uxoribus uterētur. Ita ma le intellectæ Platonis ironiæ, ineptum hominem pror

sus in=

ſus infatuarunt. Ariſtoteles contra diſcentium utilitati conſulere, & ſcholas iuuare uoluit. Hæc uoluntas etiam in Philoſopho magnam laudem meretur. Integre complexus eſt artes Dialecticen, Phyſicen, & Ethicen, & duas res adhibet, quæ lumen afferunt in docendo, methodum, & proprietatem ſermonis. Vtile eſt igitur adoleſcentes ad Ariſtotelicam conſuetudinem aſſuefieri. Platonica illa licentia in diſputando parit incertas & ambiguas opiniones, non ſecus ac pictores ludentes pingunt chimeras aut centauros. Quantum autem & rebus ipſis Ariſtoteles uincat alias ſectas, ex eo intelligi poteſt, quod Dialectica nulla alia digna uiſa eſt, quæ perueniret ad poſteros, niſi Ariſtotelica, quod Phyſicen ex Geometricis initijs prudentiſſime ducit. Quàm uenuſtũ eſt, quod unus uidit naturam uirtutis, eſſe affectuum mediocritatem? Quo conſilio grauiſſime ſignificat animos aſſuefaciendos eſſe in omni uita ad mediocritatem. Sed reprehenditur in Ariſtotele obſcuritas, quam quidem ipſe affectaſſe dicitur, quia dixerit libros ſuos æditos eſſe, & non æditos. Meo iudicio longe alio conſilio hoc dictũ eſt: Videbat prudentiſſimus uir hanc methodi rationẽ non animaduerti poſſe, niſi à liberaliter inſtitutis. Ideo inquit, non eſſe æditos, uidelicet, ineptis, qui non præparati alijs artibus, iſta attingebant. Magna eſt elegantia & perſpicuitas orationis in multis libris. Alicubi propter rerum exilitatem, quam ille propter methodum conſectatur, diſputatio fit obſcurior: ſed animaduerſa methodo, tenebrę illę diſcutiuntur. Callimachus rogat Charites, ut manus delibutas fragrantibus ſuccis lauent in ſuis elegis, ut poſſint eſſe perpetui propter gratiam & uenuſtatẽ. Tanta eſt autẽ ſuauitas rerũ atq; orationis in

Aristotele in plerisq; scriptis, ut in libro de animalibus, in Politicis, in Ethicis, in Epistolis & alijs multis locis; ut iure existimari possit, Charites aliquid succi aspersisse de manibus, ut Callimachi uerbis utar. Quid quod eius libri pro bibliothecis esse possunt? Plurima enim ex ueteribus monumentis quę interciderunt, citat, ac propter huiusmodi flosculos arbitror, Aristotelem à Cicerone flumen aureum uocari. Quàm multa interpretatur Platonis dicta, ut in quinto Ethicorum, cum quidem sumpserit collationem de proportionibus à Platone, tamē eam accommodat uenustius: Sed desino, nam omnia persequi nimis longum fuerit. Hęc eo dicenda putaui, non solum ut magis ametis Aristotelem, sed etiam ut cogitetis, cur sit amandus, & in manibus habendus: Planeq; ita sentio, magnam doctrinarum confusionem secuturam esse, si Aristoteles neglectus fuerit, qui unus ac solus est methodi artifex. Nec alia ratione ad methodū assuefieri quisq; potest, nisi in hoc genere Philosophiæ Aristotelicę mediocriter exerceatur. Quare uos hortor, nō solum uestra causa, sed etiam propter uniuersam posteritatem, ut hoc optimum doctrinæ genus diligenter colatis & conseruetis. Plato ait, igniculum illum à Prometheo de cœlo allatum, methodum esse. At hoc igniculo amisso, rursus homines transformarētur in beluas: profecto enim sublata uera docēdi ratione, nihil distant homines à beluis. Vt igitur hunc igniculum retineamus, hoc doctrinæ genus, quod tradidit Aristoteles summo studio conseruandum est.

Dixi.

Oratio

ORATIO DE VITA DIVI AVGVSTIni, mense Septembri habita à Ioanne Saxone Holsatiensi, cum iterum decerneret quibusdam honestis & eruditis iuuenibus Magisterij titulum, in Academia Vitebergensi.

Ideo morem esse scholæ, ut mihi quidem uidetur, laude dignum, ut in his congressibus aliàs de artium aut uirtutum dignitate dicatur, aliàs historiæ clarorum uirorum recitentur, quę multa monent iuuentutem uel de studijs uel de moribus. Cum autē de artibus alij sæpe luculenter dixerint, quorum cum sit oratio subtilis & arguta, magis idonea est illis materijs, quàm mea, Rursus delegi historiam, non eo tantum, quod exempla prodesse iuuentuti statuo, sed etiam ob hanc causam, quod hoc genus narrationum mihi quidem texere facilius est, quàm illas argutas de artibus disputationes. Ac me nuper dies Augustino dicatus, cogitantem de ipsius ingenio, pietate, scriptis, admonuit, de ipso ut maxime dicendum putarem. Opinor omnes pios ubiq; terrarum huius uiri recordatione delectari. Sed in hac schola præcipue gratam eius mentionem esse decet, in qua Augustinus quasi renatus est, & eius doctrina, quæ iacuit obruta densissimis tenebris, non solum restituta est, sed etiam lumē accepit: quę cum sit necessaria Ecclesiæ, merito Augustinum amare debemus, qui cœlestem illum thesaurum pręcipue conseruauit. Et nonnihil historię cognitio momenti adfert, ad intelligendas controuersias, quæ ab eo tractantur. Si in talibus spectaculis cum quadam appro

batione auditæ sunt historiæ Platonis, & Aristotelis, quanto magis conuenit fauere adferentibus pia exempla gubernatorum Ecclesiæ? Quę cum ostendūt qualia fuerint doctrinæ certamina, formant studiosorum iudicia, nosq; de Ecclesię periculis admonent, & discendi curam exuscitant. Ac præcipue Augustini contentiones exemplo esse possunt, quanta doctrinæ uarietate & copia, quāta uigilantia opus sit ijs, qui in hoc munere uno omnium in terris maximo & difficilimo uersantur, uidelicet in dijudicatione & gubernatione doctrinæ Ecclesiasticę. Lucent in illis certaminibus exempla harum cōmunium artium, quæ iuuentuti proponuntur, quare non est intempestiuum, cum de nostris artibus dici solet, decerpere aliquid ex Ecclesiasticis materijs, præsertim cum omnia studia nostra præcipue debeant eò spectare, ut nos instruamus, ut Ecclesiæ usui esse possimus. Hic finis, hic scopus omnibus bonis mentibus propositus esse debet. Quare spero uos non improbare hoc genus argumentorum. Quanquam autē uideo prolixiorem esse Augustini historiam, quàm ut hic recitari tota possit, etiamsi uelim eam nudam & sine ullis ornamentis proponere. Verum in hac materia quoquo modo elaborare pium esse duco: quod si uos quoq; sentitis, ut arbitror, peto mihi ueniam dari, quod orationis sonū ac splendorem non adhibeo, quem uarietas argumenti postulat. Non solum pulcherrimæ uirtutes boni Doctoris & gubernatoris Ecclesiæ hic monstrandæ erant, & oratione illustrandæ, sed etiam magno motu animi deploranda Ecclesiæ calamitas, quod diu iam pro Augustinis regnant Pontifices, Caligulę, & Nerones, & extincta ueteri doctrina, ac luce Euangelij, horrendæ tenebræ

Ecclesiam

Ecclesiam oppresserunt. Doctrina de fide & uera inuocatione Christi deleta est, idolatria manifesta recepta, et in scholas & conciones inuectę sunt impię persuasiones plurimæ, & nugacissimæ rixæ. Hæ querelæ addendæ erant his narrationibus de Augustino, quę cum propter temporis breuitatem omittendæ sint, initio orationis breuiter admonui adolescentes, ut cum audient historiam, ipsi conferant exemplum apud sese ad alia tempora. Audio ante annos duos & uiginti habitam esse orationem de Augustino, à reuerendo D. Doctore Martino Luthero, instauratore purioris doctrinæ Euangelij, præceptore nostro summa pietate & obseruantia colendo, in qua historiam Augustini contulit ad Psalmum: Beatus uir qui non abijt in consilio impiorũ &c. In quo Psalmo pius Doctor describitur, qui ueræ Ecclesiæ sententiam contra impios Doctores propugnat. Eam orationem non dubito cõplexam esse et Augustini laudes, & uniuersam Ecclesiæ causam, quę si extaret, iure uituperari possem, si idem argumentum retexere ausus essem. Sed quia desideratur, spero uos mihi æquiores fore. Amo studia sacrarum literarum, & propter hæc Augustinum admiror. Quare de eo potisimum libuit dicere, cum dies ei dicatus me nuper, ut de eius uita & certaminibus cogitarem diligẽtius, admonuisset. Venio igitur ad historiam.

Natus est Augustinus honesto loco in municipio Africano, quod ipse Tagastam uocat: Opinor autem Thebestam à Ptolemęo uocari, non procul distantem à Madauro. Parentes fuerunt Patricius & Monica, Christianę religioni addicti, & si pater sero matris pietate ad Christi agnitionem pertractus est, uir alioqui grauis, ho-

nestus, & in primis liberalis in fouendis filij studijs, ut Augustinus ipse prædicat. Matris uero magna pietas, & excellens in omni matronæ officio uirtus fuit. Omitto hic, quæ de suæ pueritiæ moribus recitat ipse, quæ sunt communia omnibus etiam bonis ingenijs, & si uoluit his exemplis imbecillitatem humani generis depingere: Sed humani generis corruptio habet alios maiores morbos, quàm ibi recensentur. Dicam igitur, ut cœpi, de eius studijs.

Postquam domi percepit Grammaticen, missus est ad Rhetoricos professores in oppidum Madaurum, quod à Thebesta distat miliaribus nostris opinor septē. Pręcipua tunc in scholis cura erat adsuefacere adolescentes ad declamandum, & ad extemporalem facundiam. In eo genere cum aliquandiu exercitatus esset, & fœliciter promouisset, Carthaginem mittitur, quæ à Madauro abest circiter decem nostra miliaria. Ibi cum & eloquentię & Philosophiæ operam daret, magnæ, opulentæ, & ociosæ urbis illecebris, ac licentia narrat, & suos mores corruptos esse, ac nominatim queritur sibi spectacula, & praua sodalicia nocuisse, quæ sunt communes corruptelæ iuuentutis: Nondum enim Baptismo initiatus erat, & si Christianam religionem amplexus erat. Fuit enim uitiosa consuetudo ijs, qui liberius uiuere cupiebant, differre Baptismum usq; ad senectam, ut postea semel deleret Baptismus omnes priores lapsus. Quanquam autem nonnihil laxauit frenum cupiditatibus, tamen mores erant placidi, & non pugnabant cū legibus ciuitatis, nec prorsus abductus est animus à studijs. Ibi cum in Ciceronis Hortensium incidit, cum à natura impetus ad uirtutem & decus, ardentes haberet,

commotus

commotus Ciceronis scripto, reuocat ipse sese, & maiore seueritate regere mores incipit, licentiam priorem coercet, seq; ad continentiam, ac ad pietatis studiū exsuscitat & componit. Praua ingenia, presertim si absit metus, non facile emendantur literis & doctrina: Quare cum illius Ciceroniani scripti lectione potuerit in uiam reuocari Augustinus, satis apparet indolem bonā fuisse, nec defuisse ei illa uirtutum semina atq; initia, quę uocat Aristoteles φυσικὰς ἀρετάς. Etsi autem Ciceronis Hortensius non extat, tamen quod fuerit argumentum libri, Cicero alicubi commemorat: Defensio est Philosophiæ, aduersus eos, qui, ut nunc sunt iudicia aulica, contendebant nihil opus esse illa subtili eruditione. Hic Cicero ostendit, quę sit uera Philosophia, ac ad eam colendam bona ingenia hortatur, declarat quas utilitates ad uitā adferat, in hac esse legum & omnium honestorum officiorum fontes, hac uocari & inuitari homines ad agnitionem Dei, ac æterni metum numinis: Ex hac doctrina descriptionem anni certam sumptam esse, qua remota, quantæ essent in uita tenebræ? Deniq; complecti Philosophiam multas artes uitæ utiles. Hanc fuisse summam illius scripti Ciceroniani, & ex alijs locis Ciceronis, & ex Lactantio apparet, qui inde sententias quasdam excerpsit. Harum iucundissimarū disputationum lectione ita motus uidetur Augustinus, ut qui natura Musica sunt, etiamsi adhuc rudes sunt artis, & aliud agunt, tamen dulci cantu mirabiliter ad Musices amorem ac studium extimulantur. Nondum autem legerat sacras literas, nec, ut uidetur, conciones magnifecerat, nec de doctrina pia multum disputauerat cum pijs & eruditis, ut iudicare posset, quid pręcipue profiteretur Euangelium,

& quæ

& quæ esset pura & incorrupta doctrina. Fatetur etiam sibi lectionem sacrarum literarum insuauem fuisse, propter genus sermonis, alienum à Latina consuetudine: Habebant enim uersiones admodum ineruditas. Verũ ut mihi uidetur, omnes qui à sacris literis abhorrent, nulla enim ętas non habet prophanos homines, offendun tur non tam genere sermonis, quàm inscitia rerũ. Non uident genus doctrinæ dissimile esse Philosophię, non intelligunt disputationum consilia & seriem. Hæc inscitia reddit insuauem lectionem, ut dici solet: Ignoti nulla cupido. Cum igitur ignarus doctrinæ Christianę nõ posset iudicio eligere Doctores, fecit quod solet uulgus facere: Vt statuas, ita Doctores æstimant ex uestitu, toruitate frontis, barba. Erat enim Aphrica plena Manichęorum, qui magnam uitę puritatem simulabant. Abstinebant à carnibus, improbabãt coniugia, damnabant imperia, & alios mores politicos, ut ab ambitione longissime abesse uiderentur. Prædicabãt se habere adflatus diuinos, & enthusiasmos. Hę præstigię offusę oculis hominũ, mirifice capiunt animos: Suscipimus enim eos, qui cum Deo putantur habere commercia, ut Orpheum, aut Numam homines admirati sunt: Denique naturaliter homines ad superstitionem propensi sunt. Significat etiam Augustinus se admiratione ac studio prodigiosarum disputationum inuitatum esse, potissimum ut Manicheis se adiungeret. Nam ardentia ingenia facile capiuntur nouis & inuolutis disputationibus. Talium plena erat secta Manichęa, quæ erat quædã confusio ex Stoicis deliramentis, & ex ueteribus hæresibus ac superstitionibus conflata. A Stoicis sumebant duos Deos, Lucem, & Hylen: defendebant fatum Stoicum, ineptias

ineptias de astris contra artem de motibus cœlestibus docebant, prorsus tollebant libertatem humanę uolun tatis. Reliqua ex heresibus erant addita. Nec de Christo, nec de Spiritu sancto recte sentiebant, scelerate fingebāt, autorem suæ sectæ Manichęum, fuisse illum ipsum Para cletum, quem Christus promisit: iactitabant se suis riti- bus consequi enthusiasmos. Hæc pestis late uagata est, præsertim in Aphrica. Tanta est Diaboli potentia, ut omnibus ætatibus horribiliter dilaceret Ecclesiam. Cū igitur Augustinus errore ætatis, tanquam uentis in has syrtes Manichęorū delatus esset, paulatim, ut erat amans ueritatis, attentius considerare dogmata cœpit. Depre- hendit igitur uanitatem sectę in materijs Philosophicis, ut ipse inquit, quia Manichęi sine Arithmetica tradebāt motus & congressus syderum commenticios & fabulo sos, ac pugnantes cum uera computatione. Quare cum annos nouem in ea secta uersatus esset, & exercuisset Do ctores, ac nominatim Faustum, errores refutans, nō ille quidem tunc eluctatus est, sed tamen probare & amare sectam desijt. Mater interea assiduis lachrymis à Deo petebat filij emendationem. Et ostendit Deus se pios gemitus & uera uota exaudire. Diuinitus enim accidit, ut Augustinus cum Romam traiecisset, mitteretur à Præ fecto Romano Mediolanum, ut exerceret ibi adolescen tes in dicendo. Quanquam autem animo iam erat alie niore à Manichęis, tamen portum tenere nullum adhuc poterat. Et ex dubitatione illa, ut fit, in Academicas opi niones incidit, diu nihil affirmans de religione. Quàm multi nunc quoq; cum se euoluere ex disputationibus non possunt, prorsus fiunt ἄθεοι? Sed diuinitus ex hoc naufragio Augustinus ereptus est, quod & matris lachrymę

pro eo interpellabant, & ipse, quanquã in dubitatione uersabatur, audire tamen bonos Doctores, ac legere sacras literas non destitit. Narrat se tunc in Plotini libros incidisse, in quibus fuerint quędam de natura Dei, & de uerbo æterno, quæ imitati sunt Philosophi, & astute transtulerunt ad sese, ut Christianæ doctrinæ autoritas extenuaretur. Sed tamen Augustinus ait se deprehensa fraude, eos libros abiecisse. Mirum certamen in hac historia conspicitur animi inquieti, omnia exquirentis & explorantis, ut ueritatem inueniat. Multa monet hoc exemplũ, uidelicet, doctrina & meditatione opus esse, & ad agnoscendã, & ad retinendam ueritatẽ. Audiens igitur Ambrosium attente ac diu, cũ unà esset etiam mater, tandem Manichæam sectam apertę relinquit, & sententiam Euangelij amplectitur. Cogitat etiam de ducenda uxore, ablegata concubina. Aliquanto post relicta artis professione, totum se dedit sacrarum literarum studijs, & ueris lachrymis deplorat priores suas tenebras. Tam diu mater unà manet, donec Baptismo initiari filium uidit. Postea cum redire in patriam cuperet, nõ uoluit ipse ab ea diuelli. Cumq́ mater in itinere mortua esset, multa prius cum filio de immortalitate, de doctrina Christiana, de Ecclesiæ ærumnis collocuta, ipse susceptum iter non omisit, rediensq́ in Africam cũ suis sodalibus, in patria aliquandiu tanquã in secessu uixit. Inde propter doctrinę famam euocatus est ab Episcopo Hipponensi Valerio, ad munus præsbyterij: in qua functione cum scholæ eius Ecclesiæ præesset, dicitur sodalitio illam regulam morũ & exercitiorum pręscripsisse, quæ extat. Nec aliud tunc fuit illud Collegium, nisi cœtus scholasticus, ex quo liberũ erat discedere omnibus, qui aliud

qui aliud uitæ genus appetebant. Etsi autem soli Episcopi concionabantur cum aderant, tamen Valerius iussit Augustinum, se pręsente, concionari: quod quanquam grauatim faciebat Augustinus, ne Episcopi existimationem minueret, tamen postquam uidit serio hoc petere Episcopum, obtemperat. Ibi cum Manichęos & Donatistas ita refutasset, ut plerique redirent ad sanitatem, reliqui uero oppido excederent, constituta tranquillitate eius Ecclesię, Valerius se uiuo curat hunc eligi Episcopū, ut prospiceret huius Ecclesiæ incolumitati etiam in posterum. Id munus administrauit circiter quadraginta annos, quo tempore uaria ei cum multis hæreticis certamina fuerūt. Magnam multitudinē ex Ethnicis etiam ad Euangelium pertraxit, quos facilius flexit, cum uiderent eius doctrinam diuinitus comprobari miraculis. Deleuit reliquias Arrianorum in tota uicinia, publice reuincens Fœlicem Arrianum coram Magistratu. Profligauit & Manichæos: Sed omnium durissimum certamen ei fuit cum Donatistis, qui non tantū concionibus & scriptis turbabant Ecclesias, sed manifesta ui grassabantur. Erat factio Circumcellionū, qui per illam oram Africæ passim seditiose uagabantur, & à se dissentientes alios interficiebant, aut male mulctabant. Hi tumultus edictis & sæueritate Imperatorum, uix tandem sedati sunt. Maxime autem Augustino infesti erant Donatistæ, & quia ab ipso acerrime refutabantur, & quia eius diligentia perfectum erat, ut Imperator sæuitiam eorū coherceret, & facultates quas Ecclesiæ ipsorū tenebant, transferrentur ad pias Ecclesias, ne impij Doctores et eorum satellites, qui in prouincia grassabantur, illis fruerentur. Cum autem sæpe cum illis congressus sit Augu-

stinus, disputando in publicis Synodis, & coram Magistratibus, cum sæpe insidijs uita eius petita sit, hæc negocia & pericula duriter eum exercuerunt. Quare non existimemus fuisse ociosum Episcopum, aut tantum ceremonijs suis occupatum. Longe aliter de eo uiro sentiendum est, qui tunc ferè solus in excubijs fuit pro Ecclesia Christi, qui puritatem doctrinæ contra tot impias factiones, quæ multitudine & potentia instructæ erant, & cũ pijs assiduum & ἄσπονδον bellum gerebant, defendit, qui consilia Ducum & Imperatorum in multis rebus, quæ ad publicam pacem pertinebant, gubernauit. Extant enim multæ eius ad præsides epistolę grauiter scriptę: Cuius iudicium & Italicos Episcopos reueritos esse uidemus. Vt igitur Homerus boni Principis officia complexus est hoc uersiculo:

Ἀμφότερον βασιλεύς τε ἀγαθὸς κρατερός τε αἰχμητής.

Sic de bono Episcopo dici potest:

Ἀμφότερον συνετὸς κοσμήτωρ ἠδὲ ἀγορητής.

Vtraq; arte opus est ei uiro, qui præest Ecclesiæ, ut sit ad docendum idoneus, ac prudens in iudicãdis negocijs, in cauendis insidijs aduersariorum, in tuenda tranquillitate Ecclesiæ. Hæc cum præstiterit Augustinus, fateri necesse est, bene meritũ esse de Ecclesia Christi: Lucent enim eius fides, constantia, prudentia, uigilantia, in illis turbulentis negocijs omnibus, eius temporis.

Sed incidit tunc quędam causa, in qua maxime eminet eius eruditio spiritualis, & ad quam reliqua certamina uidentur quasi quædam rudimenta fuisse. In hac peculiare beneficium Dei conspicitur, quod per Augustinum Deus Ecclesiæ præstitit. Fuit quispiam Pelagius, Philosophiæ, ut arbitror, studiosus, qui dum accommo

dare

dare Christianam doctrinam ad Philosophiam conatur, astute corrupit piam doctrinam. Docuit legem Dei posse impleri: gratiam Euangelij, tantum esse legis cognitionem: naturam hominis integram esse ac sine peccato: homines iustos & beatos esse legis impletione, & hac mereri remissionem peccatorum. Hęc, quia uidebatur Euangelium pulchre cõgruere cum Philosophia & iudicio rationis, magno cum plausu excipiebantur in Italia, Gallia, & Africa. Possidonius narrat, Innocentium Romanum Episcopum initio etiam nõ iniquum fuisse Pelagio. Sunt enim ex eo genere, quæ uocat Paulus πιθανὰ, quæ blandiuntur rationi. Sed unus Augustinus non solum uidit quid esset mali, sed etiam magno studio refutare errorem cœpit. Coegit Synodos, ædidit plurima scripta, in quibus penè sepultam doctrinam de gratia Christi renouauit, ac restituit illam peculiarem Ecclesiæ sapientiam, de iusticia fidei, ignotam mundo. De peccato originis clarius scripsit, quàm ante ipsum scriptores omnes. Origenes inuexerat perniciosas interpretationes in Ecclesiam de lege: Ex lege non iustificabitur omnis caro. id est, ex ceremonijs. Item litera, id est, historica interpretatio, occidit: Spiritus, id est, allegoria de moribus uiuificat. Hos lapsus Origenis tunc quoq; magnum periculum erat reprehendere: Erant enim hæ interpretationes passim receptę, & mordicus tenebantur. Quare plane Prophetici spiritus fuit, unum uirum & uidere hos errores, & Paulo reddere genuinam sententiam, & audere à iudicijs superiorum dissentire: Sicut plurimi ei obiecerunt, cur unus auderet refragari superiorum sententijs, magno consensu confirmatis.

Ornatus est Augustinus miraculis quibusdam, expu-

lit Dæmones, & quosdam ęgrotos sanauit. Sed hęc sunt longe pręstantiora miracula, successus in gubernatione, & hæc iudicij rectitudo, & fidei constantia, quod uidit Pauli sententiam de lege, de peccato, de iusticia fidei, & magno animi robore contra receptas persuasiones defendit. Tanta fuerat caligo, ut nec sermonis genus in sacris literis intelligeretur. Hæc ipsa uocabula, quæ sunt pręcipua in Ecclesia, quas res proprie significarent, ignorabatur, Lex, Euangelium, peccatũ, gratia, fides, litera, spiritus. Hæ tantæ tenebrę depulsæ sunt Augustini opera, qui quidem illas tantas res perspicere & iudicare nõ potuisset, nisi exercitia peculiaria spiritus degustasset. Cum autem maxime opus sit Ecclesiæ, uera illorum locorum explicatione, decet nos omnes agnoscere Dei beneficium, cuius donum erat, doctrinæ renouatio. Debetur & ipsi Augustino gratia, qui literis mandauit ueram interpretationem ut posteritatem admoneret. Dixi de præcipuo Augustini merito, sed breuius quam magnitudo rei postulabat. Quod autem in tam difficilibus disputationibus interdum improprie aut incommode loquitur, uenia ei danda est. Temporum ista erant. Nam ætas illa magis ad declamatoriam rationem dicendi, quàm ad accuratas disputationes assuefacta erat, Et difficile erat ex tantis tenebris materias illas euoluere. Rebus uero haud dubie prorsus congruit, cum sententia, quæ Dei beneficio rursus illuxit in hac schola, & quidẽ ipso monstrante. Omitto quàm multa prudenter & dextre responderit de uarijs negocijs: Reprehendit superstitiosas opiniones de traditionibus humanis, monet non esse cultus Dei, & sine peccato omitti posse. Apparet tunc quoq; dubitasse multos, quid de militia

& ciui-

& ciuilibus officijs sentiendum esset: Interrogatus igitur Augustinus recte & dextre respondit.

Hactenus tantum ut Doctorem laudaui, etsi hęc quidem pręcipua Episcopi laus est, Non de cæteris uirtutibus dixi, quæ in gubernatione necessariæ sunt, nondũ de priuatis moribus: De utrisq; breuissime dicam. In gubernatione præcipua laus est iusticiæ, quæ uel seueritate utitur cum causa postulat, uel lenitate, cum hæc est utilior. Etsi autem nihil fuit in Augustini natura tyrannicum, tamen ita lenis fuit, ut non nimis esset indulgens aut lentus, ut satis declarauit in multis causis. Calamensibus qui seditiose impetum fecerant in Ecclesiam, non remittit omnino pœnam, etiamsi pro eis deprecabatur Nectarius. Et quidem inquit loquens de Ethnicis, se nolle ab ijs rogari, à quibus Christus non rogetur. Bonifacium Comitem seuere obiurgat, q duxit Ethnicam coniugem. Rursus multa leniter fecit. Non uult interfici militem, qui templum uiolauerat, sed iubet eum admoneri & ad pœnitentiam inuitari. Quidam donauerat certum fundum Ecclesiæ, post annum mutata uoluntate, repetit tabulas: Augustinus ne cum homine perfidioso litigaret, tabulas reddit. Fuit & priuata uita plena optimorum exemplorum, pudicitiæ & temperantię. Odit maledicos, ut eius uersiculi testantur. Fuisse amantem ueritatis, indicant libri retractationum, quod suos errores ingenue fatetur & recantat. Egressus septuagesimum annum ętatis suę, mortuus est, cũ pręfuisset Ecclesiæ annos quadraginta fœliciter. Accessit illa calamitas in ultima senecta: Vidit à Vandalis uastari Africam, qui cum passim omnia populati essent, cinxerunt obsidione urbem Hipponensem, in qua erat Augustinus, qui

qui tunc luculentum illud opus scribebat, cui titulum fecit, contra Iulianum. Rogauit autem Deum, ut uel depelleret hostes, uel se ex his miserijs euocaret ad immortalitatem, quia nō posset esse spectator expugnationis. Decessit igitur Augustinus Anno Domini quadringentesimo tertio durante obsidione, ante captam urbem. Nec excussit ei fidē illa calamitas publica. Cū enim consuluisset eum uicinus Episcopus de fuga, an quęrendæ essent latebrę, iussit eum Augustinus non deserere Ecclesiam: Etsi enim ruebat imperium, tamen Deo Ecclesiam curę futuram esse. Atq; ita accidit. Nam preces Augustini & aliorum piorum non erant irritę. Quanquam enim urbs Hipponensis capta est, tamen paulo post, hoc bellum sedatum est, cum Vandalis datę essent sedes in Africa, ac durarunt ibi Ecclesię annos ferè ducentos post Augustinum. Alij solent addere comparationes in epilogis laudationum, quorum consilium non admodum probo, nisi docendi causa fiat collatio. Prodest considerari, quid cuiusq; scripta nobis conducant. Augustini lectio prodest in illis materijs, quas tractauit, nec uero quisquam tractauit plures materias. Scripsit diligenter de Trinitate, refutauit Manichęos, & Arrianos. Docet nos de gratia, & de iusticia fidei in refutatione Pelagij. Docet de Ecclesia in refutatione Donatistarum. Tantum de dogmatibus, & tam utilia, nec Hieronymus nec quisquam alius scripsit: Cęterum alij sancti uiri alijs uirtutibus excelluerunt. Sed tamen anteferendi sunt illi, qui in administratione, in periculis, in acie uersati sunt, cum cęteri essent ociosi. Recitaui historiam Augustini propter adolescentes. Quod enim exemplum magis hortari nos ad discendi curam potest, quam hęc ipsa historia?

Vide-

Videmus qui fluctus excipiant eos, qui Ecclesijs præfuturi sunt, nec posse gubernatores tantam molem sustinere, sine magna doctrinę copia & uarietate. Tot ac tam uarias cõtrouersias tractauit Augustinus, quibus nullo modo par esse potuisset, nisi & multiplici eruditione instructus fuisset, & assiduum studium adhibuisset, ut promoueret. Docet pia pectora Spiritus sanctus, sed dona Dei discendo excitãda & cumulanda sunt, sicut Paulus hortatur Timotheum, ut sit assiduus in lectione, & addit: Non negligas donum Dei. Ignauis dona Dei effluunt, sicut ostendit parabola de talento. Tempora etiam nos moueant, ut in omnes bonas disciplinas, quę sunt Ecclesiæ necessariæ, maiore impetu incumbamus: Videtis enim non posse sine acerrimis dimicationibus puritatẽ doctrinæ retineri. Conantur eam aduersarij multiplici Sophistica obruere. Nec desinit diabolus subinde falsas opiniones serere, ut offundat incautis aliquid erroris, ut fecit in Paradiso. Quare subinde exoriuntur nouę discordię, ac planè fit, ut in ueteri Comœdia dicitur:

ἅτερος πρὸς ἅτερον ἀλείφεται χεῖρι τε ὑπκονίετ.

Est igitur opus Ecclesię bonis & doctis uiris, quorũ uoce & scriptis propugnari gloria Dei possit. Ad hæc certamina uos præparate, nec uos iudicia indoctorum deterreant. Midæ, Centauri, & uulgus partim contemnunt, partim oderunt literas: Verum eo maiore diligentia ab omnibus pijs & amantibus Ecclesiam, tuendę & ornandę sunt. Quare intueamur in exempla piorũ, Pauli, Augustini, Ambrosij, & aliorum, qui cũ fuerint studiosissimi, excitemus nos quoq; ad discendi curam, quam quidem præcipit Spiritus sanctus, inquiens: Verbum Dei inter uos abundet. Dixi.

ORATIO DE VITA RODOLPHI Agricolę Frisij, mense Iulio habita à Ioanne Saxone Holsatiensi, cum decerneret titulum Magisterij quibusdam honestis & eruditis iuuenibus, in Academia Vitebergensi.

Lurimum refert nos ipsos recte intelligere genus uitæ in quo uersamur, & hoc munus quod diuinitus nobis attributum est, uidelicet, conseruationem ac propagationem rectę doctrinę de religione, & de alijs rebus honestis. Etsi enim splendoris plus habent alij uitæ gradus atque ordines, tamen si uere uolumus æstimare, summa dignitas est scholarum. His præcipue seruire Imperia & omnes politię debebant. Cum enim ad hũc finem homines conditi sint, ut luceat in hoc mundo noticia Dei, & propter hanc causam societas ciuilis diuinitus instituta sit, ut cœtus sint docentium ac discentium, ut accendi & late spargi noticia Dei possit, satis apparet summum esse officium omnium gubernatorum, Ecclesias ac scholas tueri. Cogitate quęso quàm augusti & uenerandi cœtus sint Angelici. Horum imagines in terris Scholastici cõuentus esse debent, munus certe idem est & officium. Profitentur idem quod canũt Angeli: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax, & hominibus lęticia. Sic scholæ celebrare Deum, doctrinam paci & concordiæ Ecclesiarũ utilem, & quæ cœlestem læticiam pariat hominibus, propagare debent. Hanc tantã dignitatem nostri muneris, si cogitabimus, & animo metiemur, & studia & scholas magis amabimus, & his ritibus & con

gressibus scholasticis magnopere delectabimur. Si quis est autem qui tam graui causa nō mouetur ad amandas scholas, hunc uere

genuit duris è cautibus horrens
Caucasus, Hyrcanæq; admorunt ubera Tygres.

Decet igitur nos hunc promotionum morem, quem prodesse ad ordinem discendi cōperimus, conseruare.

Cum autem hic de studijs oratio haberi soleat, & alij in quibus plus est autoritatis, sæpe uel monstrent quod iter ingrediendum sit, uel uos ad expetendam optimarum artium doctrinam adhortentur, ego uitam Rodolphi Agricolæ, quantum explorare eam potui, recitare decreui. Exemplorum enim magna uis est, & bonę naturæ cogitatione atq; admiratione uirtutis in uiris præstantibus maxime exuscitantur ac incenduntur. Deinde historię eruditorum, de multis rebus iudicia iuuentutis formant. Cumq; Rodolphus primum in Germania emendauerit genus sermonis & Dialecticam, ac meliorem discendi rationem monstrauerit, consentaneū est plerisq; eius dictis ac disputationibus utiliter commone fieri studiosos. Etsi autem nemo non amat Rodolphi nomen, propter eius eruditionem ac merita, tamen priuata me quædam officij ratio inuitauit, ut de eo dicere maluerim. Nam cum mea patria non solum Frisijs uicina sit, sed etiam Frisiorū colonia, quæ etiam hodie nomen retinet Frisię minoris in Holsatia, & in gubernatione Reipub. uetustam iuris æquabilitatem non sine laude tuetur, iudico Rodolphi laudes aliqua ex parte ad meos etiam ciues pertinere, quod cum ita sit, spero uos meum cōsilium de recitanda historia Rodolphi probaturos esse. Tametsi & ipse optarim colligi eam uberius

ab alijs, qui apud eos uixerunt, qui Rodolphi uitam & studia melius norunt. Nos pauca collegimus, sumpta partim ex ipsius scriptis, partim ab ijs qui meminerunt sermones senum, quibus in Academia Heydelbergensi cum Rodolpho familiaritas fuit. Nec institui encomiũ: Nam cũ ingentem gloriam eloquentia sua consecutus sit, quæ ex scriptis eius iudicari potest, nil ei opus est laudatione, prę sertim hominis indiserti. Tantũ historicam narrationem texo, in qua ea quæ sciscitatus sum de uita, moribus, et opinionibus eius, uere recenseo, et testes grauissimos citabo. Porro hęc commemoratio studiorum atq; opinionum, non minus conducit studiosis, q̃ bellatoribus stratagemata & consilia ueterum Ducum nosse: Accedo igitur ad historiam.

Natus est Rodolphus Agricola in Frisia, in rure quodam nõ procul ab urbe Groninga, honestis parentibus, quorum facultates, ut sunt ibi, mediocres fuerunt, & unde liberis ad studia sumptus liberaliter suppeditare poterant. De primæ pueritię studijs cum nihil audierim, non putaui aliquid fingendum esse. Nemo autem excellentem uirtuté consequi potest sine magna ui ingenij, & sine enthusiasmo aliquo, qui cum sit acerrimus stimulus in bonis naturis, haud dubie Rodolphus celeriter primas artes arripuit, ut ille inquit de Heroica natura:

Ante annos animumq; gerens curamq; uirilem.

Nam & ex scriptis ipsius & consilijs apparet ingenij uis & impetus.

Cum Germania corruptissimo genere sermonis uteretur, tantaq; literarũ inscitia esset, ut quid esset recte loqui, ne quidem suspicari nostri homines possent, imò etiã insulsitas admirationem haberet, unus Rodolphus primum

primum auribus atque animo sentire illa uitia, & desiderare meliore orationis formam cœpit. Hæc fuit singularis prudentiæ significatio: Illa uirium ingenij & doctrinæ, quod genus orationis effinxit purum, splendidum, sonans, sine ineptijs, rerũ etiam pondere & grauitate probandum. Nec tantum prudentia fuit, sed etiam quædã animi celsitudo & mira discendi auiditas, quod in Italiam cum patrimonium haberet mediocre, profectus est, ut melius doctrinæ genus quęreret. Ac si de ingenij laudibus multa dicturus essem, amplificare eas etiã patriæ prædicatione possem. Nam Frisia, ut olim magnitudine rerum gestarum floruit, ita nunc quoque gignit ingenia nequaquam uulgaria, sed cum ad literas, tum ad gubernationem magnarum rerum idonea, & ut mihi uidetur, non solum sagacia & sana, sed etiam ingenuitate & animi celsitudine singulari prædita: Sed, ut dixi, Rodolphi ingenium ex scriptis æstimari potest. Louanij audio eum tyrocinium primum deposuisse, ubi cum Gallorum appeteret familiaritatem, seu uitans nostrorum commessationes, seu quod illi essent eruditiores, statim inter illos simul Gallicam linguam didicit. In dialecticis & philosophia cum percepisset celeriter illa, quæ in scholis tradebantur, ipse animo meliora requirere solebat, seque in bibliothecas abdens, suo consilio bonos scriptores legebat, Multa interim cum prudentioribus disputans de eruditiore philosophia. Audierat autem renouari tunc Græcę & Latinæ linguæ studia in Italia. Nã post captum Byzantium, Græci pulsi patria, in Italiam multi uenerunt, qui philosophiam & eloquentiam ibi renouarũt, cuius studia post collapsum imperium, prorsus in Italia conticuerant. Intelligebat autem sine Gręcis

literis Philosophiam percipi non posse. Cœpit igitur impetū proficiscendi in Italiam, ut et disertorū consuetudine ac exemplis genus orationis emendaret, & Philosophiæ fontes cognosceret. Venit Ferrariam, ubi tunc quidem magis florebāt studia Philosophiæ ac eloquentiæ, quàm in cęteris Academijs Italicis. Nam Hercules Dux Ferrarię sentiebat ad boni Principis officium pertinere curam iuuandę rei literarię, ac delectabatur ipse eruditorum scriptis. Erat Ferrarię Theodorus Gaza, qui eruditione & eloquentia facile antecelluit Græcis omnibus qui tunc in Italia erant. Ibi Guarinus Græce & Latine docebat, uir in primis diligens. Aderant & Strozæ Poetę, cum quibus apparet magnam fuisse familiaritatem Rodolpho. Extant & Mathematicorum scripta, qui apud Herculem tunc uixerunt. Deniq; omnes artes ibi fœlicissime tradebantur. Quid potest autem homini ingenioso, incēso uerę doctrinę amore, auido discendi, qualis erat Rodolphus, contingere optatius, quàm ut in tali cœtu Doctorum uiuat? Hic soluta oratione certabat cum Guarino, uersu cum Strozis, de Philosophia disserebat cum Theodoro Gaza, & cęteris summis uiris. Audiebat professores omnium artium. Cumq; pariter excoleret ingenium doctrinę uarietate, & in eloquentia elaboraret, totius in se Italię ora oculosq; conuertit. Magna cum laude disputauit, enarrauit autores utriusq; linguę in illa ipsa Academia, habuit orationes magna cum approbatione eruditorum. Porro magna laus fuit homini Germano, non solum eruditione & genere sermonis, sed etiam uenustate actionis satisfacere Italię, morose ac fastidiose iudicanti. Nec opinor ulli Germanorum præter hunc, Italos tribuisse tantum, ut publice docen-

tem cum

tem cum admiratione audirent, ac pariter eruditionem, genus sermonis, & actionem probarent. Audio sæpe rogatum esse Erasmum in Italia, ut specimen suæ eruditionis ac facundiæ publica prælectione præberet. Sed ut hac in re amicis morem gereret, adduci nunquã potuit, metuens ne ab Italis, pronũciatio hominis Germani derideretur. Ac sæpe prædicauit Rodolphi naturam, quem imitari Italicam uenustatem sine ineptijs potuisse ferebat. Verum Musicæ naturæ ad pronunciationem & actionem, aptiores sunt cæteris. Constat autem Rodolphum ita excelluisse in Musicis, multas ut cantilenas composuerit: Imò ut Italis fuerit iucundior, propterea quod interdum cythara luderet in conuiuijs eruditorum. Quanta fuerit eius sedulitas, inde æstimari potest, quod Quintilianum sua manu integrũ descripsit. Ipse significat se in Italia naturalem historiam Plinij diligenter legisse, fortassis occasione inuitatus, quod in eo loco facilius inquirere plantas potuit, & haud dubie uidit Aristotelem & Theophrastum, conuersos à Gaza, quos cum legeret, Plinium adiungendum esse duxit, ut unde Gaza Latinas adpellationes sumpsisset, obseruaret. Hęc collatio plurimum ei profuit, ad augendam & rerum cognitionem, & uerborum copiam. Porro cum se diligenter expolijsset inter doctissimos homines, tandem in patriam redijt, ubi non diu hæsit: Nam aliquanto post reditum, accersitus est Heydelbergam à Dalburgio Episcopo Vangionum, & Pleningero, quem ipse Plinium nominat: Cum his enim in Italia Rodolpho familiaritas summa fuerat, qui postea ambo peruenerant in aulam Principis Palatini Philippi, qui ut erat splendidus, & non rudis literarum, &

magna

magna comitate præditus, uolebat aulam habere ornatam literatis hominibus. Dalburgius Cancellarius, deinde factus est Vangionū Episcopus. Is Heidelbergam uocauit Rodolphum, seu ut eius consuetudine se ipse ad recte scribendum assuefaceret, seu ut iuuentus haberet styli formatoré. Huius Dalburgij contubernio usus est quoad uixit. Et quanquam licuit esse ocioso, tamen propter utilitatem iuuentutis, in Academia publice docuit Græce & Latine. Nec duxit sibi parum honorificum esse, quanquam aulico, scholas habere. Vt scholasticas operas nunc multi leuiter tincti literis fastidiunt, ut est huius peruersissimi seculi superbia. Adijt crebro disputationes omnium disciplinarū. In philosophia emendabat ineptas persuasiones scholæ. Ibi etiam scripsit libros dialecticos, ut artem repurgaret, eamq; è tenebris in lucem & in aciem educeret, usum uidelicet monstrans. Senes Heidelbergæ narrant mores eius honestos & castos fuisse, & à liuore, maleuolétia, ac petulantia alienissimos. Non est solitus irritare morosos, intempestiuis reprehensionibus, ne quid sereret certaminum in schola, sępe recitans, hospiti multa dissimulanda esse, ut Græcus uersus inquit:

ξένον δὲ σιγᾶν κρεῖττον ἢ κεκραγέναι.

Consulebatur sæpe ab eruditioribus & in philosophia & in alijs artibus. Multa ex Aristotele uertebat & interpretabatur ijs qui eius sentétias sciscitabātur. Nemo tūc uiderat libros Aristotelis de animalibus. Itaq; pergratū erat eius officium doctioribus, si quando aliquem insignem locum inde proferebat, ut cum de immortalitate humanæ animæ disputaretur, quid sensisset Aristoteles, magna cum admiratione excepta est illa sententia,,

prolata

prolata ex libro de generatione animalium: Mens extrinsecus accedit, non nascitur ex materia corporum. Interdum aliquid ex Arato de syderum positu, ortu & occasu studiosis impertiebat.

Nec deerat eius officium professoribus aliarum disciplinarum. Fortè inciderat disputatio inter Theologos et Iurisconsultos de hoc dicto: Frustra seruat Euangeliũ, qui non seruat canones Synodorum. Hoc cum alij ad confirmandam superstitionẽ in ceremonijs detorquerent, alij τὸ ῥητὸν esse durius quererentur, & mitigandum aliqua interpretatione dicerent, Rodolphus inquit: In uniuersum in Iuris interpretatione multũ prodesse cognitionem historiarum & antiquitatis: Ac præsertim Ecclesiæ historias & ueteres contentiones debere notas esse omnibus, ex quibus sæpe peti possit interpretatio ueterum dictorum. Synodi ueteres, inquit, uocabant Canones tantum articulos doctrinę dijudicatos in Synodis, non traditiones de ceremonijs: Nec dubiũ esse, quin hæc primum fuerit sententia huius dicti, sed postea errore deprauatum esse. Verum est, Euangelium non seruari ab ijs, qui aspernantur decreta contra Samosatenum, aut Arrium, aut Macedonium facta: Nam uetustissimæ Synodi propter controuersias dogmatum conuocabantur, nõ de ceremonijs cumulandis. Quàm indigna uox esset, dicere, Christi fidem inutilem & inanem esse, sine obseruatione omnium rituum humanorum? Lucem et uitam ęternam in mentibus inchoatam extingui, si aliqua ridicula ceremonia negligeretur? Addebat, tales ritus sæpe sine ullo peccato omitti posse. Hac tam dextra interpretatione facile satisfecit omnibus. Sępe & in Iure ciuili ea quę ab historijs petẽda sunt,

explicabat interrogantibus, ut locum de usuris centesimis: Item quid sit ἐρήμη δίκη, denique qui fuissent gradus ueterum Romanorum iudiciorum. In Theologia quid desiderauerit, memini huc scribere Iosquinum Groningensem senem, pietate & grauitate excellentem, se adolescentem interfuisse sermonibus Rodolphi et Vuesseli, in quibus deplorarint Ecclesię tenebras, & reprehenderint prophanationẽ in Missis, & cœlibatum: Item disputauerint de iusticia fidei, quid sit quod Paulus toties inculcat homines fide iustos esse, non operibus. Scribebat Iosquinus, aperte reiecisse eos Monachorũ opinionem, quę fingit homines operibus iustos esse: Item sensisse eos de humanis traditionibus, errare eos, qui affingunt illis opinionẽ cultus, & nõ posse uiolari iudicant. Nihil fingo, nam hęc ferè ad uerbum huc scripsit Iosquinus. Ac satis credibile est, eum diligenter disputasse de doctrina Christiana, pręsertim cũ esset familiaris Vuesselo, cuius fuit summũ ingenium: Ad quod amplissimam eruditionem in omnibus disciplinis adiunxit, & Graecę & Ebraicæ linguę cognitionem. Ad hæc exercitatus fuit in certaminibus religionis. Lutetia pulsus propter taxatas superstitiones, uenit Basileam: ibi pro Vuesselo dixerunt Basilium Groningum: Narrabatque Capnion eum Theologiam, Gręcas & Ebraicas literas eodem tempore tradidisse studiosis, si qui eum audire cupierant. Inde cũ in Belgicũ rediſſet, sæpe adijt senem Rodolphus natu minor, sed in literis Latinis & Grecis eruditior, & flagrans studio Christianę doctrinę. Idque ipse sæpe de se prędicat, se quod reliquum esset ætatis, collocaturũ esse in sacras literas: qui si uixisset, haud dubie egregiam operã Ecclesię nauasset. Quanquam & illa studia Ecclesię profuerunt,

fuerunt, quod nostros homines ad meliorem discendi rationem reuocauit. Id meritū non est leue ducendum. Sed redeo ad historiam.

Cum ita uiueret Heydelbergę, ut eruditis & bonis omnibus charissimus esset, non solum in noticiam uenit Ducis Palatini Philippi, sed etiā familiaritate eius Princeps delectatus est, ac sæpe eū ad graues deliberationes adhibuit. Cumq;, ut fit, mentio interdū incideret ueterū Imperiorū, ac Rodolphus cōmemoraret uel Gręcas historias, uel Romanas, Princeps & uerti sibi multa nō solum ex historijs, sed etiam ex Poetis iussit, & petiuit sibi contexi integram seriem quatuor monarchiarum, ut ordinem rerum melius uidere, & incrementa atq; inclinationes, & horū causas cōsiderare posset: Nam hęc exempla pręsertim Principes monere de plurimis rebus possunt. Contexuit igitur Rodolphus eruditissimā epitomen ex Biblijs & Herodoto, de Assyriorum & Persarū Imperio, de ciuilibus discordijs Gręcarum ciuitatum ex Thucydide & Xenophonte, de Philippo & Alexandro & successoribus ex Diodoro & Polybio. Deinde lectissima quęq; excerpsit ex historijs Romanis. Postremo & Germanici regni res præcipuas collegit. Ac in eo scripto nō solum laborauit, ut res tantas perspicue narraret, sed etiam ut obiter legentem Principem pleraq; moneret: qua in re apparuit eum non modo literis, sed etiam ciuili prudentia excellere. Sed cum iam ætas maturuisset, cū iam lucubrationes Theologicas inchoasset, nō multum supra quadragesimum annum egressus, rebus humanis exemptus est. Spero enim immortali læticia donatum esse, cum legamus eum pie sensisse de Christo, ac studia ad gloriam Dei destinasse, & mores fuisse pios &

honestos audiamus. Habetis historiã uitę Rodolphi.

Nunc reliquum est, ut talis uiri memoriam grati conseruetis, Cogitetis quantum fuerit ornamentum Germanię, quàm bene de literis meritus sit. Primus enim in Germania emendare genus sermonis cœpit, & accendit Latinæ & Græcę linguæ studia: Quare ei plurimum omnes debemus. Adolescentes etiam eius admoniti tũ exemplis tum dictis, prudentius de studijs iudicare discant & ipsius imitentur diligentiam & sedulitatem qua infirmioribus ingenijs multo magis opus est, quàm illis Heroicis naturis, quibus, ut ita dicam, multa proueniunt ἀνήροτα. Consilium etiam ipsius in studijs considerate, quod uidelicet non diuulsit artes natura copulatas, rerum doctrinam & eloquentiam, sed in utroque genere summa animi atque ingenij cõtentione elaborauit, quod ut uos quoque faciatis, quantũ possum, omnes adhortor. Et in hoc instituta sunt hęc scholastica exercitia, ut in utroque genere elaboremus, quod quidem eo faciendum est, ut Ecclesiæ ac Reipub. usui esse possimus. Nam nec rerũ cognitio recte comparari potest sine exercitatione dicendi, nec destituti rebus, idonei sunt ad seria negocia explicanda. Porro, si officium nostrum diligenter fecerimus, Deus etiã ornabit nos præmijs: Vt Ecclesias, ita scholas, quæ sunt præcipua pars Ecclesiæ, conseruabit, etiamsi negliguntur ab ijs, qui præsunt, qui quidem longe errant. Propter Ecclesias & scholas, ipsi, & politię seruantur. Quare uicissim nobis gratiam referre debebant: quod si non facient, Deus illos puniet, & tamen aliquem portum Ecclesię, scholis, et nostro ordini ostendet, sicut promisit, Se nõ defuturum ijs, qui doctrinam Ecclesię utilem propagare & ornare student. Dixi.

Epicedion

EPICEDION ERASMI Roterodami.

APOTHEOSIS QVOQVE eiusdem.

Autore Melchiore Acontio.

PHILIPPVS MElanchthon.

Quamuis ingrata est hominum natura, nec unquam
  Reddere pro meritis pręmia iusta solet,
Nulla tamen laudes ætas abolebit Erasmi,
  Non omnino mori gloria uera potest.
Scriptorum utilitas ingens fastidia uincet,
  Et mixtæ Charites, & nitor, atq; lepos.
Non aliena augent igitur præconia famam,
  Aeternum peperit nam decus ipse sibi.
Sed tamen est pietas meritis hunc reddere honorem,
  Et grata munus uoce referre datum.
Hoc animo carmen facundus Acontius ædit,
  Quo celebrat laudes Roterodame tuas.
Non uena indigna est, quæ magnum cantet Erasmum,
  Officij laudem sed magis ille petit.

ILLVSTRI ET GENEROSO
Comiti, D. Ludouico Comiti à Konigsteyn
& Stolberg, Melchior
Acontius
S. D.

CVra gerendarũ dũ te Comes inclyte rerũ,
Iuraq; dicendi grande fatigat onus,
Me tellus Boreę, Septéq; propinqua trioni,
Et locus immiti frigore plenus habet.
Hic ubi Pierides ductore Melanchthone sector,
Et studijs mores ingeniumq; colo,
Sæpe quidem patriæ mihi dulcis imago recurrit,
Et subeunt, puero qui placuere, lares.
Forsitan & cuperem, si qua ratione liceret,
Nunc quoq; natali proximus esse plagæ.
Sed teneor blando quorundam carmine uatum,
Quos admirari saxa uel ipsa queant.
Namq; suos etiam tulit hic Amphionas orbis,
Et multi nostro tempore numen habent.
Hi mihi ceu captam retinent cum corpore mentem,
Hos ego non homines sed reor esse Deos.
Quorum dum cupidas accommodo uocibus aures,
Vix patriæ possum, uix memor esse mei.
Insuper æquales studiorum fœdere iustos
Hic mihi non paucos conciliauit amor.
Cum quibus interdum soleo iuueniliter audax
Ardua Musarum per iuga ferre pedem,
Et lustrare sacrum, quem fecerat ungula, fontem,
Atq; nouem precibus sollicitare Deas.

Nec

Nec raro uacua meditamur carmina mente,
Hæc mihi non unum surripuere diem.
Et nunc læticiam testantes pangere uersus,
Nunc hilares mœstis posthabuisse iuuat.
Sic etiam nuper defuncto tristis Erasmo,
Funereos iussi carmen habere modos.
Complexusq; uiri non fictas ordine laudes,
Manibus inferias triste poema dedi.
Hoc igitur, quoniam placuit committere luci,
Ipse uelis studij pignus habere mei.
Olim, difficilis si non prohibebit Apollo,
Digna tuis factis nominibusq; canam,
Cum faustis auibus patrias reuocatus in oras,
Illa, quam dederint numina, sorte fruar:
Vrselidesq; ferent reduci noua munera nymphæ,
Quem precor & spero non procul esse diem.
Interea primos non aspernare labores,
Quos potes haud nullo dicere iure tuos.
Vtq; diu Musis, merito quas semper amasti,
Ceu debes, possis consuluisse, Vale.

Epicedion

Lebile nũc elegi tenues mihi fundite carmẽ
Mœstaq; non fausto nectite uerba die.
Plena grauis luctus sint oia, plena doloris,
Triste sonet quicquid triste sonare potest.
Si pia res unquam lachrymæ fletusq; fuerunt,
Nunc oculus, merito quod fleat, omnis habet.
En iacet Aonidum nitidus flos, si tamen ille
Cuius adhuc superest fama, iacere potest.
Sustulit heu nobis mors impia corpus Erasmi,
Et iam terra pij contegit ossa senis.
Ah nimium Fatis licuit, nimiumq; Deabus,
Arbitrio quarum uita stat atq; cadit.
Quis furor hic etenim, uel quæ dementia Parcæ
Dicite, uos auidas iussit habere manus?
Perdere cum multos soleatis, parcere nulli,
Gloria quæ uobis inde uenire potest?
Vestra quot heroas manus ire coegit ad orcum,
Fortia quot stygijs corpora mersit aquis?
Vos neq; forma capit, neq; commouet ullius ætas,
Abripitis pueros, abripitisq; senes.
Forsan & hoc ideo Parcarum nomen habetis,
Parcere quòd uestræ non didicere manus.
Sed toleranda fuit tamen illa potentia, si non
Sæpe bonis etiam perniciosa foret.
Si libet, & uobis est tanta nocere uoluptas,
Lædite quos rectum lædere iusq; sinunt.
Cur hominum pestes, infaustaq; pondera terræ,
Quàm decuit, sinitis longius esse super?
Nam quid uiuus adhuc cœlestes inquinat auras,
Cuius tam fœde scripta, Doletus, olent?

Cur tot flagrantes odijs & cæde tyranni,
  Qui bene non unquam sed male semper agunt?
Cur alij, quorum iam nomina quilibet odit,
  Quosq; piget numeris inseruisse meis?
Hos auferte procul, ne cladibus omnia turbent,
  Hæc date (non debent uiuere) monstra neci.
Esse bonis tutos liceat, quid perditis illos,
  Quorum uita decens & sine labe manet?
Vestra minabuntur posthac quoq; stamina diuis,
  Nec poterunt leges fata tenere suas.
Limina tartarei fumantia Regis adibit
  Iuppiter, & manes, iussus obire, petet.
Totaq;, ni fallor, rerum natura timebit,
  Ne redeat uastum, quod fuit ante chaos.
Desinite ô tandem, uiresq; remittite uestras,
  Iam satis absumptum sanguinis esse puto.
Ista dolens casus indignaq; fata piorum
  Tristiciæ pleno carmine questus eram.
Ecce superuenit Parcarum maxima Clotho
  Vtq; colum dextra fortè tenebat, ait:
Quid iuuat iniustas toties iterare querelas?
  Non semel hæc aures perculit aura meas.
Multi sæpe mihi dixerunt talia Vates,
  Et rea non ueri criminis acta fui.
Quod pereunt mortis subiecti legibus omnes,
  Nemoq; ius illud ne moriatur habet:
Hæc Iouis in manibus sunt omnia. Iuppiter author
  Perpetua ferri singula lege iubet.
Nos nihil audemus, nisi quæ mandauerit ille,
  Exequimur famulæ quod iubet alter, opus.

Ah quoties lachrymis fletuq; rigauimus ora,
    Flectere cum nulla fata liceret ope?
Rupimus inuiso pro stamine sæpe capillos,
    Et tamen immites dicimur esse Deæ.
Plura uidebatur dictura, sed altera uenit,
    Cœpta iubens propere ducere fila soror.
Ad solitos igitur rediens inuita labores,
    Fugit, ut ex oculis fumus abire solet.
Tunc, ut erat casu præsens, ita uoce profatur
    Melpomene studij fax & amica mei,
Inq; uiri laudes sic Pieris ora resoluens,
    Insequitur Parcæ talibus orsa sonis.
Quàm poteras fœlix Germania nuper haberi
    Cum tuus optato sydere creuit honor,
Tam potes infœlix hac tempestate uocari,
    Qua tuus in uentos penè recessit honor.
Et tamen est aliquis mortem patienter Erasmi
    Qui ferat, & cupiat non etiam ipse mori?
Ingratum genus est hominum, mentisq; ferinæ,
    Publica quod sicco lumine damna uidet,
Nec patriæ casu uel iniqua sorte mouetur,
    Sed mala, quæ patitur, more furentis, amat.
Ah ne tam rigido quisquam mihi pectore uiuat,
    Indomitos feritas uix decet ista Getas.
Tu potius, quoniam cladem q; miserrima sentis,
    Qualibus & donis sis spoliata uides.
Flebilis inferias Germania mitte sepulto,
    Et dic: Has mitto Roterodame tibi.
Nam cur non doleas, cur non solennia mittas,
    Cuius ob interitum cuncta dolere uides?

Quo

Quo moriente, uagos qui ducit in æthere currus,
Nubibus ipse suum texit Apollo caput.
Et testata noui causam Natura doloris,
Protinus amisso signa colore dedit.
Nos quoq; mors hominis, iacturaq; publica mouit,
Et nihil in toto lætum Helicone fuit.
Vidimus & Charitum stillantes nectar ocellos,
Vidimus agrestes collachrymare feras.
Maxime sic etiam, memini, te luximus Orpheu,
Attonitis Orpheu dilacerate choris.
Aut te, qui residens Dyrcæo monte solebas
Dulcibus in muros saxa uocare sonis.
Nec minus hoc nobis fuerat moriente dolendum,
Vltima quàm ueniens cum tulit hora Linum.
Qui genitore licet se iactet Apolline natum,
Vix tamen huic dici par similis'ue potest.
Traxerit è duris alius (sino) montibus ornos,
Vocaliq; truces mouerit arte feras,
Iusserit inceptos conuertere flumina cursus,
Fecerit ingenium cuncta nouare suum.
Dum nobis artes reuocasse feratur Erasmus,
Atq; suum studijs restituisse decus,
Dum procul ablato ueteri squalore situq;
Fecerit insolitis cuncta nitere modis.
Vnius & studio nobis operaq; repente
Fulserit è media candida nocte dies.
Dum fera Barbaries procul hinc excedere iussa
Exulet, ad duros transferitq; Getas.
Maximus Alcides passim fera monstra subegit,
E quibus æternæ nomina laudis habet.

Contudit immanem generosis uiribus Hydram,
Nec timuit fortem fortior ipse Leam.
Nil potuit Caci rabies, nil tergeminus rex,
Herculeę sensit robur uterq; manus.
Et geminos una superauit nocte dracones,
Atq; sui generis pignora certa dedit.
Quamuis paruus adhuc gremio nutricis inhærens
Infans exigua lactis egebat ope.
Necdum se dubijs audebat credere plantis,
Aeditus ut fuerat mensibus ante decem.
Grandius his monstrum longeq; nocentius orbi,
Sustulit hic, quamuis uix bene natus erat.
Nam simul ac pulchræ ueniens genitricis ab aluo
Exierat, primam contigeratq; diem,
Venerunt Charites uultu cultuq; decoræ,
Estq; magis solito uisa nitere domus.
Protinus infantem sparsere recentibus undis,
Vnaq;, tu noster, dixit alumnus eris.
Propter & ornatos in amico pectore mores,
Nomina tam pulchris dotibus apta geres.
Te Desiderium præsens mirabitur ętas,
Te Desiderium secla futura canent.
Ista locuta dedit fœlicem nectaris haustum,
Quo solet in cœlis Iuppiter ipse frui.
At fera Barbaries stabilis non inscia fati,
Tempus ut excidij sensit adesse sui,
Fatalis pueri cunabula tristia quærens,
Mouit inornatos horrida Diua pedes.
Trux facies, stantes oculi, sine lege capillus,
Et decor in gressu nullus euntis erat.

Vt tetigit

Vt tetigit limen, puerumq; uidere iacentem
  Contigit, incultis murmurat ista sonis:
Quis Deus, aut quodnam puer immitissime numen
  Authorem cladis te iubet esse meę?
Tu'ne meis coges iterum me cedere regnis,
  Et noua mutato quærere sceptra loco?
Cur tibi præ reliquis hanc spondent sydera laudem?
  Qui fit, ut astrorum te chorus omnis amet?
Non equidem paterer, si talia sponte moueres,
  Nec tua cœpta deum proueherentur ope.
Nunc superis cedo, quamuis inuita, tibiq;
  Do puer, alterius numine uicta, locum.
Certa mei fugiens tamen hic monumenta relinquam,
  Nec sine uindicibus sola, uidebis, ero.
Progenies ueniet, quæ semper iniqua Camœnis,
  Et tibi quàm speras durior hostis erit.
Dixit, & in Scythiam squallenti turbida uultu,
  Adq; suos populos plena doloris abit.
I nunc, Herculea domitos uirtute dracones,
  Tristiaq; in cunis monstra subacta refer.
Strangulat Alcides sinuosos fortiter angues,
  Barbariem fugat hic, magnus uterq; puer.
Sed tamen ille minor tanto debebit haberi,
  Quanto Barbaries tristius angue malum est.
Talis erat pueri natalis. At aurea postquam
  Prouenienss cœpit barba notare uirum,
Eloquij tantum superauit honoribus omnes,
  Anseribus quantum carmine præstat olor.
Maxima lux olim Romanæ Tullius urbis,
  Ipse probaturus uerba loquentis erat.

Audisset populi si circumstante corona
 Conspicuum Latio digna sonare foro,
Forsan & admirans hominem, dixisset, hic ille est,
 Quem propriæ socium laudis habere uelim.
Quinetiam Græco tantum sermone ualebat,
 Siue quid audebat scribere, siue loqui,
Natus ut Argolica potuisset in orbe uideri,
 Tantus erat cultus, tantus in ore nitor.
Vtq; simul breuibus connectam plurima uerbis,
 Maximus ingenio, corpore paruus erat.
Scilicet hoc multo præuiderat ante Rodolphus,
 Excellens Phrysij lumen honorq; soli.
Qui puerum quodam miratus tempore dixit:
 Tu, nisi me fallant omnia, magnus eris.
Ergo quòd Ausonias Germania suscipis artes,
 Et tua Cecropios percipit ora sonos,
Incipiunt ueterum quòd scripta placere legenti,
 Nec, quod eras nuper, barbara terra manes,
Principio debes illis, quibus omnia debes,
 Vnde, boni quicquid prouenit, omne uenit.
At si mortalem superis adiungere fas est,
 Post superos partem laudis Erasmus habet.
Qui sibi non tantum noluit sudare tot annos,
 Adq; uoluptatem cuncta referre suam,
Sed procul ingenij riuos manare per orbem
 Siuit, & egressos finibus ire foras:
Esse nihil quoniam præstantius ipse putabat,
 Quàm bene de patrio promeruisse solo.
Contulit huc igitur generosi pectoris heros
 Quicquid erat studij, quicquid habebat opum.

Incum-

Incumbensq́ dies operi, noctesq́, laborum
Sola mihi dixit patria, finis erit.
Nec mora tot nobis ueterum monumenta reduxit,
Tot super hæc proprio condita Marte dedit,
Vt citius stellis & amœni floribus horti,
Quàm numerum libris constituisse queam.
Hoc reuocata nouam ductore tragœdia lucem
Sensit & è tenebris sustulit orta caput.
Exhibuitq́ graui spectacula digna cothurno,
Et cœpit Latijs uersa placere modis.
Vidisti scelus iniusti pœnasq́ tyranni
Auersata ferum Teutonis ora nefas.
Virgineoq́ truces placari sanguine uentos,
Iudicio res est impia uisa tuo.
Hæc etiam populus quondam spectauit Athenis,
Dum status incolumis forsq́ benigna fuit.
Non tamen huic penitus studio se dedidit unquam,
Grandius inuicto corde mouebat opus.
Carmine nec uoluit mansurum quærere nomen,
Quamuis nunc etiam carmine nomen habet:
Tædia sed duri cupiens uitare laboris,
Ad uatum nitidas sæpe redibat opes.
Inq́ poetarum solitus requiescere syluis,
Gaudebat teneris uerba ligare modis.
Multo plura quidem numerorum lege soluta,
Omnia sed multo splendidiora dedit.
Hæc Charites, Charitumq́ nitor germanus, et Horæ
Floribus ornarunt delitijsq́ suis.
At sale Mercurius niueo, molliq́ lepore
Condijt, & Genium munera rara dedit,

Neuel

Ne uel eis liuor, uel secula longa nocerent,
Clara sed ac tempus chara per omne forent.
Ausus es infœlix tamen hæc quoq; carpere liuor,
Liuor iners mentis degenerantis opus.
Ausus es inuidiæ stimulis œstroq; subactus,
Insignem rabido dente notare uirum.
Quemq; nec ingenio furiose nec artibus æquas,
Non pudet iniustis dilacerare modis.
Cum nihil in toto reprehendi corpore possit,
Nescio quos næuos non tolerare potes.
Desine nec frustra male sanos attere dentes,
Si non uis alijs parcere, parce tibi.
At nisi cessabunt odiosæ uerbera linguæ,
Forte pijs aliquis manibus ultor erit.
Et uel rumperis citius, uel tabe peribis,
Quàm pereat ueræ nobilitatis honos.
Vincit ad extremum mala fortiter omnia uirtus,
Inq; sua pulsis hostibus arce manet.
Quid queror ingratos mores, infidaq; corda?
Sæpe bonis merces nunc solet ista dari.
At non restituit solas pro uiribus artes,
Quas tamen est magnus restituisse labor.
Nec uoluit scriptis ita deditus esse prophanis,
Nollet ut idcirco consuluisse sacris.
Non minus hæc etenim quàm cætera luce carebant,
Plenaq; barbaricæ plurima noctis erant.
Sacra premebatur tenebris scriptura, situq;,
Orba suo cultu, lumine cassa suo.
Squallidus huc etiam subiens irrepseras horror,
Regnabasq; adeo tristis ubiq; lues.

Non tulit

Non tulit immensi rex hoc & conditor orbis,
Pressa satis miserè iam sua scripta putans.
Ergo repurgari cœlestia dogmata mandat,
Hoc placet, hoc animo nocte dieq; sedet.
Deligitur sanctæ pietatis amator Erasmus,
Ipse nec immensum ferre recusat onus:
Sponte sed haud una uitiatis parte medetur,
Omnia candori restituitq; suo.
Sicut in excidio Solymorum præstitit Esdras,
Ne caderet patriæ relligionis honor,
Vndiq; collectis dum sacra uolumina libris
Non sinit hostili tota perire manu.
Sic cauet hic etiam, calamoq; fideliter usus
Non sinit immundo cuncta perire situ.
Cumq; tot extiterint de relligione tumultus,
Secula quot constat nulla tulisse prius,
Sic se perpetuo moderatum gessit, ut author
Nullius aut rixæ dissidij'ue foret.
Ponite sæuitiam (dicebat) ponite Reges
Bella, quid inuito sumitis arma Deo?
Prælia discordes quid tanta paratis utrinq;?
Non ita res debet relligionis agi.
Pace opus est, ualeant crudi certamina Martis,
Bella nihil prosunt, pax bona cuncta dabit.
Exiguo magnas damno componite lites,
Ne proprias odijs dilaceretis opes.
Seu bellare iuuat, celebresq; parare triumphos,
Non procul à uobis Turcicus hostis abest.
Finibus hunc patrijs arcete, sed aurea leges
Pax alat, & uobis præsit amica domi.

Talia dicentem laudarunt sæpe tyranni,
  Adq́ pij uoces obstupuere senis.
Nec semel his monitis ferrum posuere monarchę,
  Sæua quibus cordi prælia nuper erant.
Sic etiam Graij scripserunt Nestora uates
  Facundo solitum regibus ore loqui,
Omnia cum dubio feruerent castra tumultu,
  Et fremerent moti bella nefanda duces.
Nec fortuna pijs conatibus abfuit unquam,
  AEqua sed ac facilis perstitit usq́ comes.
Tempora nec uetuit contingere longa senectæ,
  Atq́ sua canos prosperitate frui.
Sed fatis utinam protracta uolentibus esset
  Vita recessuro nuper ad astra seni,
Donec principibus toto semel orbe coactis,
  Concilio fieret consilioq́ locus.
Forsan ibi potuisset res fulcire ruentes,
  Tollere consilijs & mala multa suis.
Verum Dijs aliter uisum est, qui totius orbis
  Fluctibus è medijs eripuere senem,
Fœlicemq́ suis manibus super astra locarunt,
  Conspicuum terris, conspicuumq́ polis,
Nunc ubi cœlicolas inter turbamq́ piorum
  Ocia cœlesti cum patre lætus agit.
Talia, si fas est mihi uerba referre deorum,
  Dicta uerecundo Pieris ore dabat.
Cuius nos cupide numeros uocemq́ secuti
  Hæc damus in mortem Roterodame tuam,
Vt uirtutis adhuc, quamuis sublatus abisti,
  Atq́ tui memores nominis esse scias.

Nunc,

Nunc, quo signetur tumulus, breue carmen habeto,
Mortuus Aonium si modo carmen amas.
Hoc Desiderio Charites statuere sepulchrum,
Texeruntq́ue sua corporis ossa manu.
Gloria per totum celeberrima spargitur orbem,
Nec uoluit clauso marmore fama tegi.
Maior eris Latio Germania, maior Athenis,
Si fueris talem rursus adepta uirum.

APOTHEOSIS D. ERASMI Roterodami.

Lecteret auratos cũ nuper in ęthere currus,
Ingẽtemq́ue sua lustraret lampade mundũ,
Syderea radijs frontẽ præcinctus Apollo
Vidit, & ut uidit miserabile funus alumni,
Palluit, obducta uultũq́ue nigredine pressit.
Et, quis finis, ait, quæ tandem meta laborum,
Quis´ue doloris erit mihi terminus? usq́ue uidebo
Quos amo, quos foueo, quos post me lumina mundi
Dicere iure queas, rigidæ succumbere morti?
Mallem equidem caruisse oculis, quibus omnia cerno,
Funera quàm toties indigna uidere meorum.
Fata Mosellani referam? quid durius illis?
Aut tua Corde decus medicorum & gloria uatum?
Corpora qui succo releuabas, carmine mentes,
Occidis, & subito natos tua pignora linquis,
Nec tibi, quam noras, medicinæ profuit usus,
Nec tua te potuit diuina iuuare poesis.
Non obscura Faber nostri quoq́ue gloria secli,
Intima qui sophiæ penetralia mente subibat,

Gallia iam dudum quo se iactabat alumno,
Hoc nimium fatis properantibus occidit anno.
His alijsq́, meo ne desit causa dolori,
Te quoq; iam uita functum, iam lumine cassum,
Orbis Erasme decus, studiorumq́; unice uindex
Addidit, ac diris mors strauit iniqua sagittis.
O facinus, nulloq́; tenenda iniuria seclo.
Debueras uenerande senex super æthera uiuus
Excedens terris in regna uenire deorum,
Et poteras alia forsan ratione uenire,
At tu pallida mors, nigra sata nocte Ereboq́;,
Corporeæ finis uitæ, melioris origo,
Quæ minimos summis, humiles illustribus æquas,
Et, uelut æstiuus nutantia gramina messor,
Omnia falce metis, quando libet, omnia perdis,
Inuisum terris, inuisum nomen Olympo,
Sed mihi præcipue, ne non tibi iusta rependam
Accipe quæ debes, pro tali præmia facto.
Namq; dies ueniet, nec me mea tempora fallunt,
Quo cum dæmonibus cœlesti sede fugatis
Ante triumphantis currum religata traheris.
Desuper applaudent, insultabuntq́; iacenti,
Quos dedit immiti quondam tua dextera leto.
Mox etiam pręceps longo per inania lapsu,
Sulfureasq́; domos Stygiamq́; redibis in aulam,
Huc ubi fœda situ tenebrosi Acherontis ad undam
Debita iamdudum tibi regna tuisq́; parantur.
Ne tamen interea benefactis præmia desint,
Quod doleas aliud nunc accipe: Namq; uidebis
Viuere crudelis quem tu uixisse putabas,
Vitaq́; iam duplex una pro morte redibit,
Et fœlix

Et fœlix terra pariter cœloq; fruetur,
Hac tellure frui cui uix satis ante dabatur.
Proq; tot eximijs ac tam præstantibus actis,
Gloria per terras, per cœlum spiritus ibit.
Nomen humi remanere uolet, mens astra tenebit,
Quàm bene cui demum fas est ita uiuere, uiuit.
Sic inimica noces, sic aufers improba uitam,
Vt subeat melior, longeq; beatior illi.
Sic sine fine potens, sic sis metuenda licebit,
Sic nulli poteris metuenda potensq; uideri.
Hæc fatus Maia genitum uocat, ille uocanti
Astitit, & iussus properanter adire Camœnas,
Aethereum pede carpit iter, cœlumq; relinquens
Fertur, & Aonij petit alta cacumina montis.
Quæ postquam tetigit, certantes ludere Musas,
Ac de more uidet celeres agitare choreas,
Dulciaq; alterno recitare poemata uersu.
Quas procul inclamans, desistite lusibus, inquit,
Flete Cytheriades, Germanicus occidit Orpheus,
Vester honos perijt, uestras renouate querelas,
Vnanimesq; uiro persoluite iusta Camœnę,
Quos meruit uiuus, morienti dentur honores.
Dixit, & alarum sublatus in æthera motu,
Deseruit terras, & sese reddidit astris.
Illæ autem tristes coeunt, plenæq; doloris,
Luctibus indulgent omnes. Lugentibus astat
Iam non læta satis demisso Gratia uultu.
Astat & ipsa Venus, Venerem comitantur amores,
Demittuntq; alas humeris, nec, ut ante, pharetris
Instructi quatiunt'ue faces, telo'ue minantur.
Ipsi etiam dominans inter, luctumq; Dearum

Incedunt, unaq; pij tristantur olores,
Ac mœstum tenui meditantes gutture carmen,
Non aliter quàm si iam fata suprema uocarent
Dilectas ripas dilectaq; prata relinquunt,
Nec uelut ante suis pariter merguntur in undis.
Hæ quoq; turbato iam scilicet amne feruntur
Per gelidas ualles, resonant lugubria ualles,
Et quasi sentirent prætendunt singula luctum,
Non animata licet, stat ubiq; doloris imago.
Tum Dea, quę cœli motus arcanaq; nouit,
Cui genus & nomen cœlo deducitur alto,
Forte leuans oculos, aciem direxit Olympo,
Et subito mentem pariter uultumq; resumens,
Quid tamen hi gemitus, aut quid suspiria prosunt
Afflictæ tandem satis ò nimiumq; sorores?
An noua nunc fatis indicere bella paramus?
Perpetuo nexis inter sese ordine fatis?
Quæ grauis incusare dolor, non uincere quisquam
Vllis temporibus potuit, poterit'ue potest'ue.
An nos, quæ miseros tristi reuocamus ab orco,
Atq; alijs monstramus opem, solæq; putamur
Aduersas leuire uices, decorare secundas,
Non pudet assuetum non hic seruasse tenorem?
Non pudet hic non esse Deas? quas scilicet ipse
Iuppiter agnoscit natas, prolemq; fatetur?
Quæ genus è Diuis & ab æthere ducimus ipso?
Sed res ipsa uetat modo longius ire dolorem,
Et noua iam nobis spectacula præbet Olympus.
Aspicite ingentes cœtus, pompamq; Deorum,
In medioq; uirum, cui plaudit & assonat æther.
Dux etiam noster, quem nox prius atra tegebat,

Ipse

Ipse reducit equos, & nubila findit Apollo,
Cumq́ȝ suo celeres Lux seruat Apolline currus.
Dixerat. Aspiciunt ingens albescere cœlum,
Et subito rediјsse diem, fugisse tenebras,
Lætantumq́ȝ uago mirantur in æthere plausus,
Mirantur sonitum, dulcesq́ȝ per aera cantus,
Et passim toto resonantia carmina cœlo.
Vt uerò tanti causam agnouere triumphi,
Et uidere Dijs heroa potentibus ipsum
Iam mixtum, supra nubes & sydera ferri,
Protinus exangues uertunt in gaudia luctus,
Et procul ire iubent curas, procul ire dolorem,
Certatimq́ȝ nouis contendunt uersibus omnes.
Iamq́ȝ aliqua ad cytharam fœlicia carmina fingit,
Pars inflat calamos, digitisq́ȝ foramina tentat,
Pars etiam clara ferit aurea sydera uoce.
Parnassi resonant Musis cantantibus antra,
Oppositiq́ȝ procul feriuntur carmine montes.
Fas mihi sit uestros mortalibus ædere cantus
Pierides, liceat totum uulgare per orbem
Carmina ter summo quæ concinuistis Erasmo:
Vt uideant olim post secula longa minores,
Et quæcunq́ȝ uenire potest intelligat ætas,
Totaq́ȝ norit humus, quanti faciamus Erasmum,
Cuius amor nobis simul & reuerentia crescet,
Cuius erunt laudes & nomina, donec Olympus
Desuper aspiciet suspensæ climata terræ,
Ipsaq́ȝ producet flores & gramina tellus.
Et sic prima quidem Clio cecinisse putatur,
Carmina sic nitidus reliquarum clausit Apollo.

FINIS.

De Sigis-

DE SIGISMVNDO IMPERATORE
Declamatio, recitata à Ioanne Olhafen
Noribergensi.

Tsi laudo studium eorum, qui huc ueteres & peregrinas historias afferunt, nam illæ etiam nos de multis uitæ partibus admonent, tamen censeo interdum & res Germanicas recitandas esse: Turpe est enim domestica ignorare. Et nostrarum rerum noticia magis conducit ad iudicanda negocia Reipub. & Ecclesiæ horum temporum. Ideo decreui de Sigismundo Imperatore dicere, quem ut potissimum eligerem, etiam quadam priuati officij ratione adducor: Nam Sigismundi eximia fuit erga patriam meam Noribergam beneuolentia. Pater uero, Carolus quartus ciuitatem domestica seditione penè funditus perditam, Deo iuuante, consilio & uirtute singulari restituit. Deinde Sigismundi nomen eo gratius esse studiosis omnibus debet, quia cum esset in toga Princeps salutaris, & nostras artes benigne fouit, & Ecclesiæ, quantum tunc quidem prouidere potuit, recte consulere conatus est. Nam & Synodum indixit in discordijs publicis, in qua etiamsi quædam sine eius consilio crudeliter facta sunt, tamen illud fuit utile decretum, ut decimo quoque anno Synodus generalis haberetur: quod tamen postea Pontifices superbè abrogarunt, qui cum uolunt, pacta non sunt pacta, ut inquit Plautus. Quantum autem prodesset hodie ad communem concordiam, illa doctorum collocutio, si Synodi, ut fuit constitutum, haberentur? qua in re tamen consilium Sigismundi & uoluntas laudem merentur. Quanquam

quam igitur res eius gestas explicare integre non potero, tamen præcipuas breuiter colligam, uosq; rogo, ut meę orationi ueniam detis.

Sequar autem usitatum ordinem, primum, ut de genere pauca dicam, quod in magnis uiris libenter consideramus: quia enim semina quædam uirtutum à maioribus in posteros propagari existimamus, incendimur animis, ut cupiamus etiam scire quales illi fuerint, à quibus magni uiri orti sunt. Deinde in illis quos patria nostra genuit, inhumanum esset generis mentionem prætermittere: Nam multis de causis laudes magnorum uirorũ, ad patriam aliqua ex parte pertinent, quæ aliquos addit ingenijs impetus, quæ certa disciplina ciues assuefacit. Sed ne sim prolixior, natus est Sigismundus patre Carolo quarto Imperatore, proauo Henrico Lucelbergensi Imperatore, cuius tanta fuit uirtus & sapientia, ut in diuturno interregno omnium Principum suffragijs expetitus sit ad gubernationem, & sedandos ingentes Italiæ ac Germaniæ motus.

Fortes creantur fortibus & bonis, inquit ille. Ab his uiris igitur ortus Sigismundus, indole fuit ad uirtutem & ad decus incitata. Adolescens consilio patris diligenter in literis institutus est, quarum cognitio postea ei in gubernatione maximarum rerum magno usui fuit. Pater ei Marchiam Brandenburgensem & Morauiam reliquit, in quibus regendis cum eius prudentia, dexteritas ac iusticia ubiq; celebrarentur, Hungari eum accersiuerunt, ac Regem sibi prefecerunt. Hic uero magna eum fortunæ uarietas excepit. Initio domesticas Hungarorũ discordias diremit, & pacem restituit æquitate & moderatione Imperij, sine armis. Nam cũ eo tempore Baia-

zetes cinxisset obsidione Constantinopolin, & Imperator Byzantius in Galliam nauigasset, ut auxilium à Christianis Regibus peteret, nequaquam deesse uicino Imperio uoluit, suasq; uires ac opes omnes ad societatē belli collaturū se esse ostendit. Ideo domesticas dissensiones non irritandas, sed quoquo modo dirimendas esse duxit. Statim igitur in Mysiam duxit exercitus, & multas res prospere gessit: occupauit Muldauiam, & aliquot prælijs fudit ac profligauit Turcicas copias. Sed posteaquam Gallici exercitus in Hungariam uenerunt, seq; cum Hungaris coniunxerunt, ibi Baiazetes, cui propter celeritatem à fulgure nomen fuit, maiore uigilantia, & maioribus copijs rem gerere cœpit. Erant initia belli Sigismundo satis læta, cepit enim Nicopolin sitā in aditu Macedoniæ. Postea uero cum Galli auidius in pugnam ruerent, magna clade accepta, captis Gallorum Principibus, Sigismundus uix euasit, una cimba cum Magistro Rhodio Danubium traijciens inspectantibus hostibus, qui cum sequi eos non possent, sagittis petebant. Etsi autem euentus prælij, ut dixi, funestus fuit, tamen laudanda est uirtus Sigismundi, & aliorum, qui deesse Reipublicæ noluerunt, qui non sua segnitie hostes inuitare solebant, qui, quantum potuerunt, reprimere Turcicam barbariem conati sunt: Et profuit horum uirtus ad retardandos hostium impetus. Quare magna laus etiam his fortibus uiris debetur, qui quanquam infœliciter dimicarunt, tamen Reipublicæ suum officium præstiterunt. Sicut Demosthenes ait: Laude dignos esse ciues, qui patriam fortiter defendunt, etiam si eorum uirtuti non respondeat fortuna. Non enim euentu metienda sunt honesta consilia, sed uera ratione &

ne & officio. Ideo & in Epitaphio ciuium inscripti sunt hi uersus:

Nulla aduersa pati, nunquam peccare Deorũ est.
Nemo hominum fati uim superare potest.

Porro hæc clades ad Nicopolin accepta, accidit nostris, circiter annum post Christi natalem, millesimum, trecentesimum, nonagesimum quintum.

Vt autem secundæ res authoritatem addunt Ducibus, ita aduersæ minuunt, interdum etiam odia accendunt. Quare cum redisset in Vngariam, amissis multis fortissimis ciuibus, proceres quidam contra eum conspirauerunt, quorum animos quorundam supplicijs in auspicijs regni offenderat. Captus igitur à coniuratis, in quadam arce diu custoditus est, unde tandem domina, miserata indignam fortunam boni Principis, clam eum dimisit. Elapsus redijt in regnum, instructus Germanicis auxilijs, & triginta Regulos capitali supplicio affecit. Hęc sæueritas ei profuit ad cęteros cohercendos, & recuperandam pristinam authoritatem. Etsi enim nusquam discedebat à iusticia in negocijs dijudicandis, tamen semper aliàs in pœnis iusticiam clementia & lenitate temperare solebat. In hoc uno facto necessitas coegit eum sæueritate maiore uti. Verissimum enim est illud dictum Aeschinis, quod Demosthenes citat: Nihil ualet imperiũ, quod non habet neruos aduersus sceleratos & insanabiles. Laudanda est igitur in hoc casu ipsius grauitas ac sæueritas.

Cum autem iam in tanta fortunæ & negociorum uarietate perspecta esset eius uirtus, & dissidia Italica flagitarent Imperatorem non segnem, neq; ignauum, sed qui consilio & autoritate excelleret, Germanici Princi-

pes Sigismundum creant Imperatorē, anno millesimo quadringētesimo et duodecimo. Nec fefellit eos iudiciū de ipsius uoluntate ac fide. Cū enim iudicaret nihil esse dignius Imperatore, quàm legitimis modis Ecclesiastica dissidia tollere, primum omnium curare cœpit, ut Synodus indiceretur. Vetus dictum est, nescio cuius Pontificis, Plures consequi Pontificatū more Romuli, quàm Petri. Fuerunt enim sæpe ingentia certamina in electione Pontificū, quæ quidem ante Sigismundum ita exarserant, ut annos amplius triginta non conuenire potuerit inter Cardinales de electione: Alij ab alijs eligebantur, & ędebant mutuas condemnationes & execrationes, magnoq; nouorum, ut inquit Lucanus,

Prouentu scelerum, quærunt uter imperet orbi.

Habebant aliæ factiones aliorum Regum studia. Italia dilacerabatur intestinis bellis, quæ accendebant discordiæ Pontificum.

Assidium pontificum

Cumq; Sigismundus accersitus esset ad imperium, erant tres Romani Pontifices, Ioannes Bononiæ, Gregorius Arimini, Benedictus in Hispania. Hoc dissidium non armis, non uiolentis modis tollere Sigismundus decreuit: Extant enim diuinæ leges, quæ docent, quo ordine controuersię Ecclesiasticę cognoscendę sint. Has Sigismundus, quantū in ipso fuit, non uoluit præterire. Et quia sine consensu cæterorum Regum frustra Synodum indicturus erat, ipse totam Europam peruagatus est: Adijt Galliam & Hispaniam, egit & cum Rege Anglico, ostendit quantum intersit Reipub. Christianę, ut Synodus indicatur. Rogat ut assentiantur, & pium consilium ac necessarium Reipub. adiuuent, ut Reges quibus præcipue Ecclesiæ custodia commissa sit, decet.

Persuadet

Persuadet tandem, ut consilium Sigismundi approbēt, ac promittant se nō defuturos cōmuni saluti. Postea uenit in Italiam, & cū Ioanne colloquitur, ne desideraretur in Synodo nomē Pontificium. Hunc quoq; adducit in suam sententiam, & persuadet, ut uenturū se in Germaniam polliceatur. Synodus indicitur Constantiæ.

Nec minus negocij fuit postea, durabant enim certamina inter tres, nec quisquam æquo animo cessurus erat alteri de nomine Pontificio. Meministis dictum in Tragœdia:

> Si uiolandum est ius, regnandi gratia
> Violandum est, in alijs pietatem colas.

Id dictum ualet apud Pontifices nō minus, quàm apud Geometras illæ sententiæ, quæ uel κοιναὶ ἔννοιαι, uel ἀξιώματα uocantur. Itaq; singularis sapientię & diligentiæ fuit: primum redigere omnes in ordinem: deinde consentientibus suffragijs unum surrogare: postremo cauere, ne tales discordiæ repullularent. Hæ deliberationes in quadriennium usq; extractę sunt, quo tempore ipse plurimum sustinuit laboris, dum retinet & confirmat Regum uoluntates.

Synodo aliquoties ipse interfuit, ac primum cum eò uenit in nocte Natalis Domini, cecinit lectionem Euangelij in liturgia: Exijt edictum à Cæsare Augusto, ut totus orbis describeretur. quod cum legeret ipse, uisus est non solum de suo officio hoc significare curam Ecclesię orbis terrarum Imperatori commissam esse, sed etiam alios admonere, ut Imperatori cupienti consulere saluti omnium gentium, æquo animo parerent.

Præcipua autem & utilissima constitutio eius Synodi hæc est; Decretum fuit, ut deinceps decimo quoque

anno post prioris Synodi exitum, alia Synodus indiceretur: Ideoq; Basiliensis Synodus statim secuta est. Sed hanc Pontifex Eugenius, cum authoritate non posset, armis dissipauit, misit in Germaniam Delphinum cum ingentibus copiis: quæ cum inauditam crudelitatem in Alsatia exercuissent, Basileam petierunt. Ibi exiguæ copię Heluetiorum cum eis dimicarunt, propemodum ut Lacedæmonii ad Thermopylas cum Persis. Itaq; Gallicus exercitus dissipatus ac profligatus est. Sed tamen paulatim in illis tumultibus dilapsi sunt & Regum Legati, qui ad Synodum conuenerant.

Postea facile cauerũt, ne Synodi coirent, quia uiderũt utranq; Synodum aliquid de authoritate Pontificia decerpsisse: Decreuerant enim Synodi authoritatem maiorem esse quàm Pontificiam: Posse Synodorum iudiciis, Pontifices remoueri à gubernaculis: Tribuerũt suffragia non solis Episcopis, sed etiam cæteris doctis & piis. De quo articulo cum fuisset acerrime disputatum Basileæ, tamen hæc sententia uicit, propter locum in Actis Apostolicis, ubi dicuntur adhibiti in diiudicanda controuersia de Circumcisione, non soli Apostoli, sed etiam cæteri seniores.

Etsi autem hi articuli leuiores sunt, quàm ut labefactare Pontificum potentiam queant, tamẽ ipsi, ut astuti gubernatores, meminerunt pręcepti politici, μὴ παρορᾶν τὸ παρὰ μικρόν. Nulla in re, quamuis leui ac minuta, exemplum uiolandę authoritatis concedendum esse. An nõ uidetis hoc tempore ipsos mordicus tenere hoc præceptum? Nihil officeret Pontifici correctio abusuum, sed meminerunt illud ἀξίωμα, μὴ παρορᾶν τὸ παρὰ μικρόν. Cum igitur metuerent paulatim Synodos plus libertatis

tatis sibi sumpturas esse, arte postea cauerunt, ut dixi, ne Synodus ulla ita coiret, ut libertas esset pijs dicendæ sententiæ.

Sed redeo ad Sigismundum, qui quod uetus exemplum indicendæ Synodi renouauit, quod ad emendationem Ecclesiæ excitare Principes uoluit, perpetua laude dignus est. Quod autem uel postea expectationem eius eluserunt Pontifices, uel in ipsa Synodo Constantię nouo exemplo, non tantum sententijs damnati sunt duo uiri pij ac docti Boemi, Iohannes & Hieronymus, sed etiam crudeliter interfecti, hæc non sunt ab Imperatore orta: & si is quidem non omnino uacat culpa, sed tamen absente Imperatore illi duo condemnati sunt, & affecti supplicijs. Et certum est, Cancellarium Imperatoris, uirum excellenti ingenio & uirtute præditum, Casparum Slik, cum illæ crudeles sententiæ dicerentur, surrexisse, ac palàm testatum esse, se ab illis iniustis suffragijs dissentire, atq; ita ex consessu abijsse. Hæc tota actio quid habuit simile iudiciorũ Ecclesiasticorum? aut quę unquam Synodus tale ædidit exemplum, simul ut sententijs iugularet reũ & interficeret? Nec iam de dogmatibus loquor, ordinem iudicij & nouum exemplum reprehendo. Hæc non erat permissurus Imperator, si adfuisset, nisi fortassis & ipse superstitione fascinatus fuisset, quæ maximam uim habet in animis hominum. Hactenus de Synodo dixi, quæ est Sigismundi præcipua actio in toga.

In synodo constantiensi duo boemi Joannes et Hieronymus damnati atque interfecti.

Interea Baiazetes à Tamerlano uictus et captus fuerat. Quare Sigismundus occasione utendum duxit, ac rursus ingentem exercitum contraxit, & ingressus Mysiam, cum Turcis nihilo fœlicius conflixit, quàm antea ad Ni

copolin,

copolin, ac rursus fugiens, ægre defendit uitam. In eo itinere cum mœstus uenisset Posonium, ac feriæ essent Ascensionis, cum uesperi lachrymans & deplorans calamitates Reipub. Christianę, magno animi motu Deum inuocasset, ac rogasset, ut reprimeret impietatem Turcicam, & sanaret Ecclesiæ uulnera, ibi noctu dormienti oblata est quædam species Episcopi, qui eum longa oratione consolatus est, ac primum narrauit, has clades Christianorum, esse pœnas scelerum omnis generis, quibus polluta sit Ecclesia, ac pręsertim impietatis in his qui pręsunt. Deinde commemorauit, qualis post ipsum futurus esset status regni Hungarici & Ecclesiæ. Narrat futura ciuilia inter Hungaros bella, plures de regno dimicaturos esse, uexaturos Pannoniam Turcos, sed non retenturos. In Ecclesia uero magnas discordias secuturas esse, multis in locis sacerdotes potentiã & opes suas amissuros, futuram doctrinæ & rituum mutationem, & multorum uitiorum emendationem. Post hos motus, ait, Principes quosdam de constituenda Ecclesiæ tranquillitate cogitaturos esse.

Hæc tota narratio in monumentis bonæ fidei reperitur, quæ an significauerit res præsentes, an motus Bohemicos tantum, qui statim secuti sunt, ignoro. Ipse in Synodo Basiliensi rem eò deducere conatus est, ut Ecclesię essent tranquillę, ac Boemis concederetur uti integro Sacramento. Idem uisum est multis doctis uiris in ea Synodo. Sed Iulianus Cardinalis hortator erat, ut totis Germanię uiribus Boemos inuaderet, ac cessantem, sæpe obiurgabat. Tandem ita perpellit. Exorti erant in Boemia tumultus scelere cuiusdã Abbatis, qui puellam nobilem rapuerat: Hanc cum frater & cognati tumultuosius

tuosius reposcerent, questus est Iulianus seditiones esse motas. Ad has opprimendas hortatur Imperatorem, quas quidem ille moderatione multo facilius, quàm armis sedare poterat, uere enim inquit Menelaus apud Euripidem:

Si uela tendas nimium, nauis mergitur,
Sed si relaxes rursus, uehitur tutius.
Odit Deus nimis uehementes impetus,
Odere ciues: gratior est moderatio.

nimij motus mali sunt

Sed uicit Iuliani sententia seu fato, seu quia senem Principem superstitione terrebat. Mouet igitur funestum bellum, in quo uictores Bohemi postea eruperunt in Germaniam, & late uiciniam populati sunt. Accessit ad cætera mala hoc quoque, quod Imperator rursus de pace agens, in illis ipsis deliberationibus, grauis annis, & confectus laboribus, moritur.

Fuit fœlicior in toga quàm in armis, & si aliquoties Turcicas copias fudit ac profligauit. Sed ingenium fuit aptius ciuilibus negocijs, in quibus singularis eius dexteritas fuit, ac mihi comparanti eum cum ueteribus Principibus, uidetur non admodum dissimilis fuisse Antonino Pio, aut Marco. Legum & Iuris disputationibus argutioribus in primis delectabatur, multa in ciuitatibus emendauit, duas familias Electorũ amplificauit dignitate & potentia, Duces Saxoniç, & Marchiones, & utile Reipub. iudicauit, Principum Electorum opes augeri: quos quidem ut fratres amauit, & consilijs omnibus adhibuit, non exclusit à deliberationibus suis, more tyrannico. Religionis cura magnopere adficiebatur. In Boemia direptis bonis Ecclesiarum, rursus de suo attribuit parochijs annuos reditus.

Hæc de uita & rebus gestis Sigismundi collegi, quæ satis indicant, eum fuisse Principem excellenti ingenio, uirtute, iusticia, clementia præditum, ac conatum esse de Repub. bene mereri. Propter has uirtutes decet, nobis gratam esse ipsius memoriam. Deinde negocia in quibus uersatus est, de multis rebus admonere & Principes & priuatos homines possunt. Prodest enim omnibus tenere causas & certamina Synodorum, & Principibus prodest cauere, ne artificijs tyrannicorum Pontificum incendi se ad impia bella mouenda patiantur, sed ut Ecclesię causas ordine cognoscant, ut leges Ecclesiasticæ in Euangelio traditæ postulant.

Dixi.

DECLAMATIO SCRIPTA A VITO Vuinsemio, in qua recitatur historia, quomodo Guelfus Dux Bauarię liberatus sit periculo, in obsidione Vuinsbergensi, coniugis suæ honestissimo, & tamen uafro consilio.

Vod facere solent hi, qui uel apud eos dicunt, quorum de uoluntate incerti sunt, uel causam dubiam & parũ firmam agũt, uel nulla officij necessitate coacti, tantum ἐκ περιουσίας ociose ludunt, ut auditorum beneuolentiam initio dicendi sibi sollicite & accurate, ad id elaborato exordio uenentur, id ego in præsentia penitus

penitus pretermittere, & iuxta Atticas leges ἄνευ παθῶν καὶ προοιμίων protinus ab ipsa re incipere constitui, quod ut faciam, duplici ratione adducor. Primum quod mihi persuadeo, uos Adolescentes, tam fauere his scholasticis exercitijs, quàm ea scitis ad publicam scholæ, ac uestram utilitatem, non minus salutari, quàm fideli consilio instituta esse. Deinde quia eiusmodi argumentum affero, quod ipsum per se delectare auditores potest, etiam si sine Oratorio splendore recitetur. Nihil enim efficacius est ad mouendos animos bonorum, ipsa uirtute. Commemorabo autem, quoddam factum Imperatoris Chunradi Sueui, quod utinam ego tam dicendo ornare possem, quàm exemplum memorabile est, & plenum humanitatis, summaq; laude dignum. Plurimum uero moribus, hæc moderationis, & clementiæ exempla conducunt, quia in eis τὸ ἠθικόν, quod ut suauissimum, ita in primis amabile est, præcipue lucet. Et nescio an unquam magis opus fuerit, proponi talia, quàm hoc nostro uere calamitoso & turbulentissimo seculo, quo tanta est hominum atq; ingeniorum feritas, & uiolentia, quantam uix credi potest ullis retro temporibus fuisse. Merito uero nos magis nostra, quàm externa mouent: nam ingratitudo quædam est, tantum peregrina & procul adscita admirari, sua ac domestica negligere. Quemadmodũ enim quidam homines hoc uitio oculorum laborant, ut tantum quæ procul posita sunt, uideant, proxima uero, quæq; ante pedes sunt sita, non animaduertant: ita quidam hoc animi morbo affecti sunt, ut nihil ament nisi peregrinum, & procul petitum: fastidiant, atq; adspernentur, quidquid uernaculum, & domi natum est. Qui uero rectius mente ualent, hi sua

primum bona agnoscunt, & amplectuntur. Nam cum oraculo iubemur nos ipsos nosse, id eam opinor uim habere, ut tum uitia, si qua in nobis hærent, tum etiam bona nostra noscamus, illa ut corrigamus ac uitemus, hæc ut excitemus, & augeamus, iuxta ueteris prouerbij sententiam: Spartam, quam nactus es, eam ornes. Est uero operæprecium uidere, quanta fuerit simplicitas, probitas, & humanitas maiorum nostrorum ueterum Germanorum, quorum facta, si literis prodita, si ab historia lucem accepissent, ut quæ à Romanis & Græcis gesta sunt, cum utrisq; haud dubie, essent omni genere præstantissimarum uirtutum certatura. Sed fuit illa ętas literarum & eloquentiæ rudis, quæ nec describere commode, multo minus ornare tot insignia facta, & res pręclare gestas potuit: Principes uero ipsi magis effectores magnarum rerum, quàm ostentatores esse studebant. Hinc factum est, ut multa illustrissima, & admirabilia uirtutis opera, diuturnitas temporis & obliuio aboleuerit: quædam tamen, uelut ex incendio aut ruina erepta, ad nostræ usq; ætatis memoriam permanarunt. Ex quibus facile adparet, quàm multa præclara, & immortali fama atque admiratione digna, interierint, & uel hinc æstimari potest, quantum sit in rebus humanis literarũ beneficium, quibus debemus, quod aliquid, quidquid est, adhuc eorum restat, quodq; non ad unum omnia, unà cum corporibus, eodem puluere obruta ac sepulta sunt. Nos uero ijs, quæ extant, perfrui decet. Quapropter historiam quandam rei, à Chunrado Sueuo Imperatore gestæ, hoc in loco, ut potero, commemorare decreui, in qua uidere est insigne exemplum pietatis, humanitatis, ac summæ moderationis. Eam dum breuiter ex-

ter expono, uos benigne spero, pro uestra facilitate atq; æquanimitate auscultaturos esse. Gessit hic, quē dico, Imperator Chunradus Sueuus, cū alia multa bella, propter legum & iusticię defensionem, & cōponendam ac stabiliendā in Imperio pacem, tum uero cōtra Guelfum diuturnum, varioq; euentu bellum gessit. De cuius belli causis, non dicam in præsentia, ne mihi, dum singula persequor, accrescat oratio, quam ego, ut breuis sit, in pauca redigere studeo, sed tamen satis graues ac necessarias fuisse constat: Nam nostri homines nō temere, nec leuibus de causis, bella suscipere, aut arma mouere consueuerunt. Erat autem ille Guelfus Bauarorum Princeps, & nonnulla Sueuiæ oppida tenebat. Atq; ab ea familia Comites à Zollern, deinde originem duxisse, argumento est, catulus insigne gentilitium eius familiæ, quem & Marchiones Brandenburgenses, qui eosdem sui generis ac sanguinis authores ferunt, ut uetustæ originis monumentum in galeis gestant. Inter hunc igitur Guelfum & Chunradum Sueuum, cū per aliquot annos, uariante fortuna euentum, belligeratū esset, & ancipiti sæpe Marte pugnatum, uulnera multa nunc illata, nunc uicissim accepta, tandem cōstitit id bellum ad oppidum Vuinsberg. Quem in locum Guelfus omnes uires suas contulerat, eumq; communierat, ut, cum armis tutare impar esset, uallo ac mœnibus sese tutaretur. Obsessus est igitur à Chunrado, & post multas ac difficiles oppugnationes, quas sustinuit fortiter, tandem armis, & extremo humanorum malorum, fame expugnatus, coactus est irato uictori, quibuscunq; conditionibus, se & suos dedere. Ibi Imperator præcepit, ut Guelfus, cæteriq;, qui cum eo obsessi fuerant, Barones & equestris or-

dinis uiri uincti in custodiam traderentur, ut in eos iure belli propter rebellionem animaduerteret, oppidum à militibus diriperetur, ciues uitam ac libertatem retinerent. Tunc Guelfi, cæterorumq; nobilium uxores, antequam portæ aperirentur, petiuerunt, ut sibi saluis abire liceret, portantibus de suis rebus, quantum unaquæque posset. Quod cum à clementi uictore & optimo Principe facile impetrarent, capiunt mulieres cõsilium, pium ac memorabile: nam cũ hostes, eas aurum & gemmas, mundumq; muliebrem, aut pecunię aliquid secum elaturas putarent, illæ omnibus his rebus militum prædę relictis, maritos suos in humeros sublatos, & paruos liberos in sinu atq; amplexu tenentes, urbe exportabant. Vidisses agmen mulierum, cuius agminis Dux erat Principis Guelfi uxor, per media hostium castra & tela incedere, gestantium dulcissima pignora sua, & lachrymis profluentibus, atq; hoc ipso facto suam pietatem testantium. Fiebat concursus ex totis castris, ad hoc mirũ nouumq; spectaculum, effundebãtur certatim omnes, uarij interim sermones serebantur, ita ut fieri solet, alijs humanam sortem, tristemq; casum miserantibus, alijs pietatem & neutiquam muliebre inceptum matronarum pleno ore prædicantibus, nonnullis & indignantibus, ac leges deditionis isto dolo uiolari frementibus: Prodierat & Imperator, militum per tota castra concursatione motus. Qui, ut ingeniosam philostorgiam mulierum uidit, subito ad hoc spectaculum ira, etiamsi nõ iniusta, optimi Principis resedit, amplectitur toto animo illam pietatem, miseretur afflictorum, memoria suę quoq; conditionis, hoc est, mortalitatis, & fragilitatis humanarum rerum animo eius subit, non potest amplius

Exemplum pietatis non imitari

plius irasci, non potest odisse eos diutius, quos tanta uirtute ac pietate præditos uidebat: Fœlices quidem, quibus à tali uictori uinci contigit, at multo fœlicior ipse, qui antea hostem, nunc seipsum, quod non paulo difficilius erat, multo generosiore, ac præclariore uictoria superauit. Optabile est, inquit Euripides, in hostē sapientem, nec stolidum incidere, cum hic superior factus tantum sæuire soleat: apud illum uerecundiæ, iusticiæ, ueniæq; locus sit. Hoc, ut in rebus aduersis, neutiquam aduersum contigit Guelfo, ab eo enim hoste uictus est, à quo illi etiam optabile erat uinci. Falisci, cū se ultro dederent Senatui Romano, nō quidem armis eorum, sed iusticia & humanitate Camilli superati: Victi sumus, inquiunt, P. C. à uobis uestroq; Imperatore uictoria, cui nec Deus, nec homo quisquam inuidebit. At nunquid hæc quoq; Chunradi uictoria talis fuit, quę haud dubie Deo summe placuit, & cui liuor ipse nihil detrahere potuit, nec eius ullam partem sibi fortuna uendicare: Et tamen non deerant ex aulicis, qui id grauiter acciperent, quiq; Imperatori sæuiendi authores essent, ut sunt Principum domus fecundæ crudelibus consultoribus. Et sæpe fit, ut Principe nihil melius sit in aula. Circumsonabāt iam aures eius impijs atq; inhumanis uocibus, iubentium eum suo iure in uictos uti, & collo mulierum detrahere maritos, amplexu matrum liberos auellere, non enim corpora illis uirorum & liberorum donata, sed quantum de ornatu aut rebus alijs quęlibet auferre posset, leges pacis per fraudem uiolari. At tua, inquiunt, Imperator existimatio, & imperij dignitas ac maiestas agitur, ne his impune sit, arma contra te mouisse: quos si ita aperte tibi illudere, & incolumes hinc abire patieris,

non du-

non dubium est, quin importuna hæc clementia plures ad rebellionem sit inuitatura. Magnifice hæc, nec prorsus falso iactabantur, & poterant mentem etiam per se placabilem irritare, præsertim cum callida hæc & speciosa conditionum ac iuris interpretatio crudelitati prætexeretur. Sed erat Chunrado pectus non penetrabile telo calumniæ, aures non admittentes, nec ad animum perferentes istos sermones: & quemadmodum de Latino Virgilius ait:

Ille uelut pelagi rupes immota resistit,
Vt pelagi rupes magno ueniente fragore,
Quæ sese multis circumlatrantibus undis
Mole tenet, scopuli nequicquam & spumea circũ
Saxa fremunt, laterique illisa refunditur alga.

Vtque sagittæ à duro firmoque scuto resiliunt, ita isti sermones in pectore uirtute roborato non hærebant, sed animus tantum in huius pietatis admiratione defixus erat, & ut oculos suauiter uirens color, aut aures dulcis concentus, ita animum generosum totum ceperat, occupaueratque conspectus uirtutis: Ego´ne igitur, inquit, tantæ uirtuti ac pietati iram meam non condonem, qui sæpe multo leuioribus causis condonauerim? plusque apud me ualebit offensio prior ad pernitiem horum, quàm præsens admiratio uirtutis ad salutem? Scio quàm dulce sit ulcisci inimicos, præsertim eos, quibus iuste irascaris, sed hoc quoque scio præclarum & laudabile esse, illum impetum cohibere ac refrenare. Scio decere Regem seueritatem, sed idem non ignoro, quàm non deceat eundem sæua, & inexorabilis ira, mihi uero horum tacita pietas supplicat. Grauiter illi in me deliquerũt, commeruerunt pœnam, esto, sed Rex debet se talem præbere ci-

uibus,

uibus, qualem sibi Deum uelit: ego autem quàm sæpe, et quàm multo grauius contra Deum pecco? cui si quoties causa est puniendi, toties & uoluntas esset, quæ illi fulmina, quæ tormenta inferorum in meas unius poenas sufficerent? Nam quod conditiones pacis quasdã durius atq; inclementius interpretari audio, quanto honestius est nos audire uocem nostrarũ legum, quæ odia restringere, fauorem uero ampliare iubent? Quanto ęquius conditiones pacis flectere ad laudem, nõ ad fraudem? quantoq; Principe dignius, magis ad clementiã quàm sęuitiam ingeniosum esse? Cum his atq; alijs hoc genus sermonibus eos refutasset, qui illius crudelis sententiæ authores fuerant, iubet mulieribus nunciari, bonum animum haberent, nec à se quidquam triste metuerent, daturum se operam, ut pręmium pietatis apud se positum sentirent: imperat deinde ad se acciri uictos, & ut res etiam suas saluas retinerent, pronunciat, Deq; fœdere ac pace cum eis æquissimis conditionibus egit. Et cepit uberrimum fructum illius clementæ suæ, nemi nem enim deinde fideliorem aut amantiorem sui in imperio habuit Chunradus, q̃ Guelfum, & qui cum eo capti, uitam ac res suas beneficio Imperatoris retinuerant. Et dignus erat, quem omnes mortales benignissimi ac mitissimi parentis loco amarent, omniq; genere obseruantiæ ac pietatis colerent, qui iram & ius suum in uictos remisit, condonauitq; uirtuti ac pietati, quem non offensæ priores, non præsens dolor & ira, quæ clementiæ, æquitati, moderatis consilijs inimicissima est, eaq; neutiquam iniusta, non ipsa uictoria, quæ natura insolens & superba esse solet, non multipliciter circumsonantes auribus crudeles instigantium uoces perpellere

potuerunt, non speciosus ille conditionum prætextus inuitare, ut sequiret, retinuit eum, non ut Achillem, apud Homerum Pallas, sed pietas, ad eius conspectum statim ira conquieuit cessitq́;, subijt in locum illius mitis ac placida animi affectio, induitq́; eum ipsum habitum, quē in uictis perspexerat: tanta uis est uirtutis, ut etiam in hoste habeat ingentes stimulos admirationis & amoris. Præstitit igitur animum plane paternum erga hostes, iudicauit pro peccato magno paululū supplicij satis esse, ostendit iram & sæueritatem in abdito, clementiam uero in promptu se habere, ad uindictam non nisi coactū, ad clementiam sponte currere, Et declarauit re ipsa uerū esse, quod dicitur ἐσθλῶν φρένες εὐακέσται. Nam hoc certissimum argumentum est bonæ mentis non esse, μνησίκακον, non tenacem offensarum, hæc proprie diuina uirtus est, & qua homines quàm proxime ad similitudinem Dei accedunt· In magnis igitur & heroicis animis ea præcipue lucet, sicut contra pusilli animi & indomitæ irę laxare frenos, eaq́; pro duce, non pro milite uti, & uindictæ nimis cupidi esse, muliebre, neutiquam uirile, multo minus heroicum est. Pallas apud Sophoclem ostendit Vlyssi Aiacem inimicum, in media strage pecudum, quas pro Principibus Græcię per furorem mactauerat, discursantem, & duos è grege grandiores arietes, cū alterum Vlyssem, alterum Agamemnonem putaret flagris cędentem, & interrogat ipsum, ecquam uoluptatem capiat, cum inimicum suum ita in furorem actum, miserumq́; ac calamitosum uideat. Cui Vlysses respondet, sibi neutiquam lætum, sed triste magis id spectaculum uideri: Primum, quod cum commiseratione spectet huius uiri, & si inimicus sit, tamen tanta uirtute præditi,

diti, miserandam sortem: deinde quod suæ quoq; conditionis hoc exemplo admoneatur, & uideat, quanta sit humanarum rerum fragilitas, & quàm homines, qui uiuant, nihil aliud sint, quàm uelut inania simulachra, & leuis fumus. Laudat hunc sermonem Minerua: Et tu si hoc, inquit, animo fueris, superis charus eris, & uitam fœliciter exiges tuam. Nam Deus insolentes & uindictę cupidos odit, mites uero, & moderate agentes, diligit. His uocibus Vlyssi clementiam modestiamq; Minerua commendat, quæ uirtus non ab re tantopere prædicatur, quàm enim diuina ac præclarissima est, tã rara, & id quod dicitur reuera heroica uirtus est, utpote quæ paucis, & non nisi heroibus contingit. Magna enim uis est iræ, imperiosa cupiditas uindictæ, præsertim si cum nocendi facultate coniuncta est. Has igitur pestes, hęc monstra in nobis ipsis grassantia uincere, nonne id Herculeũ est opus? Quàm impotenter ira sua utitur Sylla, qui tot inermium ac deditorum ciuium millia crudeliter post uictoriam occidit, tantum sanguinis in urbe fudit, luctu ac terrore omnia compleuit? Is cum in uicino ad ædem Bellonę sedens, senatum haberet, & miserabilis clamor ac comploratio, tot millium sub gladio gementium exauditus consternasset Senatum, hoc agamus, inquit, P.C. pauculi seditiosi foris meo iussu interficiuntur. Addit crudelitati mendacium, nisi forte pauci uisi sunt Tyranno, cui quenquã bonũ adhuc uiuere dolebat. Theodosius Imperator, ob unius equitis, nec omnino iniuste interfecti necem, septem hominũ millia in urbe Thessalonica contrucidari iussit. Quem cum ob id factum diuus Ambrosius excommunicasset, tandem ad corpus Ecclesiæ iterum recepto, hanc pœnam imposuit, ut

quotiescunq; se iratum sentiret, nullum uerbum prius q̃ alphabetum Græcum ordine recensuisset, proloqueretur, futurum ratus, ut hac mora interposita, prima rabio si affectus uiolentia nonnihil deferuesceret, & memoria admissi per iram crudelis facinoris, per iram patrati delicti, animo subiens, ad saniorem mentem eum, & placabilitatem reuocaret. Hoc remedio usus est diuus Ambrosius ad sanandum morbũ Theodosij. At Chunrado Sueuo nihil talibus ad iram frenandam remedijs opus fuit, quem naturæ suæ bonitas, & conspecta in hoste uirtus statim placauit: uicit non minus fortiter se ipsum q̃ antea hostem uicerat, & ex illa, q̃ ex hac uictoria, multo nobiliorem ac gloriosiorem triumphum reportauit. Philippus Macedo, pater Alexandri Magni, cum Olynthum, quam diu magno conatu & periculo obsederat, tandem expugnasset. Potitus difficili uictoria, dicitur ludos festi ac læticię causa fecisse, quorum ludorum die cum sacrificasset, & conuiuio amicos suos ac Duces accepisset, in uinum & hilaritatẽ effusus, iussit unumquenq; conuiuarũ aliquid à se petere, quod cuiq; commodum, & dignum esset à Rege peti. Alijs igitur aliud petentibus ac impetrantibus, prout cuiq; usus erat, solus iam restabat Satyrus Comœdus, qui propter artẽ & ingenij dexteritatem præcipua apud Regem gratia erat. Eum cum nihil adhuc petiuisset, inuitant cæteri primum, deinde ipse Philippus, ut quemadmodum alij fecissent, ipse quoq; aliquid peteret, nec donum aut beneuolentiam Regis adspernaretur. At ille: Quando à te iubeor, inquit, Rex, petam id, quod & mihi petere, & tibi largiri maxime honestum iudico. Fuit mihi uetus amicitia & hospitium cum Apollophane Pydnensi, qui cũ

ex insidijs

ex insidijs interijsset, metuentes cognati iram Regiam, filias eius paruas adhuc Olynthum, ut ibi tutior uita illis esset, transmiserunt: Hæ nunc capta urbe captiuæ tenentur, nubiles iam, atq; ea ætate existentes, quæ præcipue est oportuna iniurię. Has igitur à te Rex peto, ut eas mea pecunia elocem, ne quid turpe aut indignum nobis atq; illo parente suo per fortunę iniquitatem patiantur. Alij quod sibi lucro arbitrati sunt fore, id à te optarunt, & optatum abstulerunt: ego si impetrauero dotem, insuper de meo addidero, hanc fidē memoriæ extincti amici, & relictis ab eo filiabus, debere me existimans. Ad hunc sermonem à toto conuiuio plausus cum approbatione excitatus est, Victusq; Philippus iussit puellas Satyro adduci, atq; in manus tradi, admiratus hominis fidem & in colenda amicitia constantiam, & insuper dotem Rege dignam adiecit. Etsi Apollophani ac toti familiæ ipsius non immerito irascebatur, is enim ex coniuratis unus fuerat, à quibus Alexander Philippi frater per insidias interfectus fuerat, condonauit tamen iram, ac ius suum in captas pietati Satyri, atque eum deinde magis charum habuit. Digni laude uterq;, ille, quod fidem amicitię propria utilitate potiorem duxit, maluitq; cum periculo amicis, q̃ tuto sibi consulere: hic quod dignam tali Principe placabilitatem, atq; clementiam erga inimici filias prętitit, nec iram apud se plus ualere, q̃ uirtutis admirationem passus est. Sed non paulo maiorem laudem meruerunt Germanicæ matronæ q̃ Satyrus: Hic enim aliquid commodi amici causa proiecit, uenit in periculum ne excideret beneuolentia Regis: illę in humeris maritos liberosq; per medios hostes extulerunt, in quibus indolem longe maiorem illo sexu, ac ue-

exemplum pulcherrimum et amicorum integritatis et moderationis sive clementiae

Collatio germanicarum mulierum cum Satyro

terum heroinarũ similem fuisse adparet, quas non tot armatæ manus, tot gladij, ac circumstantia tela retinuerunt, quin unà cum suis, si quid periculi esset, subirent, & potius semel unaq; perirent, q̃ solæ in orbitate ac luctu, quod reliquum esset uitę, exigerent. Laudantur in historijs Romanis priscæ Sabinę, quod precibus & intercursu suo prælium inter maritos ac parentes diremerũt. At quanto iustius laudantur nostrę, quæ longe pulchriore facinore pacem confecerunt? Illustri & ad omnem posteritatis memoriam celebri facto pietatem suam erga coniuges declararunt Minyarum uxores, cum enim uiri ex ea familia omnes, numero circiter xxx. propter affectati suspicionem regni à Spartanis publicæ custodiæ inclusi, & supplicio capitali iam destinati essent, quod cũ uetere instituto Lacedæmoniorum nocturno tempore passuri essent, coniuges eorum ex nobilissimis familijs natæ, cum uelut postremum allocuturæ perituros uiros à custodibus aditum impetrassent, carcerem ingressæ, commutataq; cum maritis ueste, per simulationem doloris uelatis capitibus eos abire passæ sunt, sua corpora pro illorum salute, supplicio & præsenti periculo offerentes, digne quidem, quę in eam familiam Principum nuberẽt, quæ uetustate, nobilitate, & uirtutis fama olim clarissima fuit. Nec minus periculoso, ac non paulo generosiore consilio suos maritos Guelfi & Germanorũ coniuges liberarunt. Hæ enim non nocturno dolo fallentes, sed aperta & plane Germanica uirtute, media luce palam, inspectante toto exercitu, tantum facinus tantoq; cum periculo ausæ sunt. Varias occasiones declarandę uirtutis ac pietatis sæpe casus & fortuna, sępius huius miseræ uitæ multiplex uicissitudo ac necessitas offert.

Quædam

Quædam suos parentes, ne famē perirent, cum alia uitæ subsidia deessent, suis uberibus lactasse dicuntur. Quem admodum de Cimone quodā memorant, qui uir iam magnus natu, cum capitis damnatus, atq; in custodiam ut ibi fame necaretur, traditus esset, filia, impetrato à custodibus aditu, quotidie patrem inuisere solebat, sed nō nisi prius excussa, ne quid ei quod esui esset, afferret. At illi tandem admirati senem tam diu absq; cibo uitam sustentare, cū mulierculam curiosius obseruarent, animaduerterunt eam exerta mamilla patrem lacte suo alere, perculsiq; tam mirabilis spectaculi nouitate, rem iudicibus ac Magistratibus indicant, qui tantæ pietati eum honorem habuerunt, ut patrem filię condonarent. Quem non commoueat ista omnem laudem ac prædicationē exuperans ἀντιπελάργησις: At nostræ, quę maritos & liberos per media hostium arma extulerunt, si quod tale tempus incidisset, haud dubie nullum, quod ab humana mente cogitari potuit, amoris aut pietatis officiū pro redimenda suorum salute recusassent. Nam si quis ipsam pietatem pingere uellet, quam aliam eius imaginem apud animum concipere posset aptiorem, q̄ si matronam, liberos & coniugem per media hostium arma ex capta urbe efferentem pingeret: Ita Aeneam suum Virgilius confectum senio parentem ex incensa urbe in humeris exportantem fingit, cū hunc haud dubie summum pietatis gradum ei tribuere uellet. Prędicat etiam Tacitus uirtutem ac constantiam fœminarum Germanicarum, atq; ex hoc facto satis apparet, quæ fuerit grauitas, pietas, uitæq; ac morū sanctitas in hoc sexu, apud maiores nostros. Cæterum omnem laudem exuperat incredibilis, ac plus q̄ heroica placabilitas & clementia

Chunradi

Chunradi, quem cum consiliarij, commemoratis haud quaquam uulgaribus offensis, ad sæuiendū inuitarent, respondit, non sibi placere odio, & ira, sed potius pietate ac benignitate cum hostibus certare, quemadmodū apud Sophoclem Antigone humanissime ait, οὐ πρὸς τὸ συνέχθειν ἀλλὰ πρὸς τὸ συμφιλεῖν se natū esse, Ita Chunradus proposuerat sibi inimicitias mortales, amicitias uero immortales esse debere. Merito prædicatur moderatio Thrasibuli in uictoria, qui urbem Athenarum à triginta tyrannis liberauit, quod multum de iure suo, quo sine reprehensione ut uictor uti potuisset, multum de iustissimo dolore remiserit. Sed magis etiam laudatur, quod preclaram illam ἀμνηστίαν sanxerit, qua concussum ac labentem ciuitatis statum in pristinum habitū nonnihil restituit. Sed multo stabiliorem ἀμνηστίαν sanxit Imperator Chunradus clementia sua, & parcendo ignoscendoque arctius sibi animos hominum deuinxit, quam ullis legibus, uiribus, aut ulla seueritate potuisset. Hoc fuit firmissimum atque immortale fœdus, quod ortum à pietate & à clementia firmauit iusticia, adprobauit ipse Deus. Sed hæc quoque laus non dissimulanda est, plane digna Germano Principe, quod nō passus est illa callida conditionū interpretatione, & specioso iuris prætextu sibi imponi. Ex quo facile adparet, quāto pere nostri maiores ueteres Germani delectati sint simplicitate et probitate, quamque longe abfuerint ab huius calamitosi, & tragici seculi uersuta & perplexa sapientia: placebat illis nuda & Germana ueritas, callida, insidiosa, fucataque omnia peius oderant quam mortem & infernum. Et cū uera uirtute niterentur, hoc studio habebant, ut non ui, sed clementia, non metu, sed fide, amore, ac beneuolentia ciuium stabilirēt imperium,

imperium, sapientia illis erat omnia in meliorem partẽ interpretari, non calumniose & uafre inuertere. At hæc unica hoc tẽpore ingenĳ laus est, si quis quod simpliciter ac recte factũ dictum'ue est, arte contorquere, & malitiose uersuteq; interpretando deprauare nouit, idq; eo indignius est fieri, ac prope iam pro uirtute haberi, in ea gente, quæ semper candoris, probitatis, ac simplicis ueritatis amica fuerit, eamq; laudem prę omnibus totius orbis nationibus, inde usq;, ab antiquis temporibus obtinuerit, unde et hoc nomen sortiti putantur Germani, quod natura simplices, aperti, candoris, ac libertatis amantes essent, nunc uero ueneno peregrinarum ac pessimarum gentium, nostrorũ hominũ ingenia inficiuntur, & Deũ immortalem, quam longe degenerant à maiorum uirtute? Quos si ueteres illi Germanici Heroes, Caroli, Henrici, Othones, Friderici, atq; hic ipse, de quo nobis in præsentia sermo est, Chunradus, ita moribus & ingenĳs mutatos corruptosq; uideãt, quam eos miseraturos putemus Germanię suę statum, quam illi omni genere ornamentorũ belli ac pacis decoratam munitamq; reliquerunt? Non tuti fuerunt olim Turci ab eorũ armis in intimis Asiæ ac Syriæ angulis, quos nunc in uestibulo Germaniæ omni genere immanitatis impune grassari uidemus: sed desino cõmemorare publica mala horum temporum. De laudibus Chunradi Sueui et ueterum Germanorũ mihi instituta est oratio, quorum si nos integritatem ac uirtutem imitaremur, nec eam peregrinorũ morũ colluuione misceri corrũpiq; pateremur, haud dubie successum quoq; fœliciorem omnibus in rebus essemus habituri, & Remp. nõ minus florentẽ posteris nostris tradituri, quam à maioribus accepimus. Psylli gens Lybica soli ex omni

[handwritten marginal notes: Psylli dicuntur a natura uim insitam habere contra uenena / Psylli illam uim alijs communicant / Psylli quomodo legittima pro[les] probant / aquilae intuitu ... in sole probant]

bus mortalibus dicuntur, à natura uim insitam cõtra uenena habere, ita ut impune in medijs serpẽtibus & atrocissimis uenenis habitare possint, eam uim in sanguine retinent, ac inter se propagant, nec cũ alijs hominibus miscent aut communicant, sedulo tamen conferunt ad salutem hominum, ut Lucanus ait:

Nec tantum gens illa sua contenta salute,
Excubat hospitibus, contraq́ nocentia monstra
Psyllus adest populis.

Cumq́ puer apud illos in lucẽ æditus est, statim eum abreptum à matre in medio aspidum collocant. Ita τὸ γνήσιον generis & sanguinis explorantes, à quo uenena fugere uident, eum agnoscunt et amplectuntur pro suo. Quemadmodum & aquilæ marinæ suos fœtus contra aduersos solis radios sistere dicuntur, quiq́ per diem eos recto obtutu ferunt, pro suis fouent ac nutriunt; quos uero ad lumen solis cõniuere uident, ut adulterinos & nothos in mare abijciunt. Ita Germani nostrum natiuum candorem, naturam apertam ueri rectiq́ ac lucis amantem, uelut sanguini nostro generiq́ tueri ac conseruare debebamus, & si quẽ inter nos ingenio tecto, obscuro, perplexo, ambagum ac tenebrarum amanti esse uideremus, eum ut degenerẽ ac nothum odisse atq́ detestari.

Ita in hoc exemplo quod recensui, trium præclarissimarum uirtutum imaginem expressam uidemus, nempe, pietatis, clementiæ, & candoris. Quibus cũ hic mundus nihil pulchrius aut præstantius habeat, nec homine dignius, nos quoq́ eas amplecti & colere decet, præsertim cum à maioribus nostris ueteribus Germanis tam sancte cultas uideamus.

Dixi.

De Im-

DE IMPERATORE FRIDERICO Barbarossa Declamatio.

Etsi studium atq; consilium eorũ magnopere probo, qui huc clarorum uirorũ, qui floruerunt apud Grecos aut Latinos, historias afferunt, plurimum enim refert nos quàm maxime instructos esse cognitione historiarum, tamen ut mihi quidem uidetur, aliquanto utilius est sumere operam in illustrandis ac recitandis domesticis ac patrijs rebus, quàm peregrinis. Primũ enim efficacius mouent animos domestica exempla, quia turpissimum est, degeneres uideri. Deinde pleraq; negocia præsentia magis ex maiorum nostrorum rebus gestis iudicanda sunt, quàm ex historijs illorum, qui in alia Repub. in alia forma imperij floruerunt. Quare cũ in hac forma Reipub. in rebus gerendis multa à patrijs historijs sumenda sint, conuenit nos non tantum in peregrinis rebus curiosos esse, &, ut dicitur, foris sapere, sed res nostræ inquirendę atq; cognoscendę sunt, & sciendum, ut monet Homericus uersiculus:

ὅττι μὲν ἐν μεγάροις ἀγαθόντε κακόντε τέτυκται.

Quid quod etiam pietas quædam est, sumere operã in ornandis atq; illustrandis patrię rebus, ut Poeta inquit:

Et pius est patriæ facta referre labor.

Postremo ad hanc styli exercitationem plus cõducunt hæ materię, quia peregrinæ res extant ab eloquentissimis scriptoribus tractatæ, à quibus facile est nõ solũ causas, sed etiam ornamenta mutuari. Sed Germanicæ res literarum lumine carent, & cũm undiq; ex uarijs autori-

bus res colligendę sunt, tum nos ipsos addere ornamenta oportet, quorum utrunq; & iudicium in inueniendo ac distribuendo, & ingenij uim in eloquendo uarie exercet. Atq; eo cæteros etiam studiosos optarim in Germanicis rebus ornandis elaborare, quia uideo Principes nostros laudatissimis Regibus atq; Imperatoribus, Græcis & Romanis, omni uirtutum genere pares esse. Quare institui orationem de Friderico Aenobarbo, cuius & si res gestas commemorare omnes non possum, tamen quædã eligemus, ex quibus eius magnitudo animi atq; consilij, fides, constantia, pietas existimari poterunt, ut intelligatis nullam ei uirtutem dignam uiro magno & bono Principe defuisse. Peto autem à uobis ut ęquo animo hanc meam declamationem audiatis, qua in re uos quoq; pietatis laudem auferetis, si eorum studium, qui sumunt operam in patria ornanda, probare uos significabitis. Etsi autem solet initio multis encomijs de generis nobilitate dici, quia semina uirtutis propagari à bonis parentibus in posteros existimantur, tamen ego hic breuior ero, quia nõ potest esse obscura nobilitas eius uiri, qui in familia Imperatoria natus est: Conradus enim patruus Friderici fuit Imperator. Illa uero maior laus est, ꝙ non solum non degenerauit à maioribus, sed etiã ingenio & uirtute eos longe superauit. Est & illud indicium præclaræ & generosę indolis, quod cum imperiũ multi potentissimi Principes ambirent, tamẽ Electores hunc iuuenem omnibus prætulerunt, quod nõ accidisset, nisi eluxisset in eo singularis indoles, quæ spem faciebat futurum parem maximis rebus gubernandis & gerendis. Neq; uero fefellit hanc spem Electorum, statim enim initio Imperij moderatione ac uirtute perfecit, ne-

quenquam

quenquam huius iudicij pœniteret. Nam cū accepisset imperium, nihil prius habuit, quàm ut domi pacem sine publico motu & consilio potius quàm armis constitueret: Dissentiebant enim inter se Bauarus & Austriacus, potentissimi, ut nunc quoq;, Germanię Principes. Erat autē cōtentio de finibus, & bellum parabat uterq;. Quod si non esset oppressum diligentia Friderici Imperatoris, exitiale fuisset uniuersæ Germanię. Etsi autem Fridericus utriq; cognatus erat, tamen Austriacum proprius attingebat. Itaq; hic specimen egregium moderationis atq; æquitatis suæ præbuit. Non enim hunc prætulit Bauaro, non magis cognati partes tuendas sibi putauit, quàm in commune paci consulendum. Imò cum propter cognationem plus ualeret apud Austriacum, persuasit ei, ut de suo iure potius concedere ac regredi, quàm progredi uellet, daret hoc publicæ paci Germanię, daret auspicijs sui imperij. Et ut hanc iacturam facilius ferret, auxit honore familiam Austriacā. Cum enim antea Marchiones essent, tunc ab Imperatore Ducali titulo ornati sunt. Ita & Bauaro ęquitate Imperatoris amplificati sunt fines, & causa ingentis belli sublata est. Quantum autem laudis hæc moderatio in principe mereatur non est obscurum. Nulla enim uirtus gratior est in Principibus, & Reipub. magis necessaria, quàm priuatis affectibus & commodis publicam salutem suæ patriæ anteferre. Nulla est uictoria gloriosior, quàm cohibere animum, & de proprio iure aliquid propter communem tranquillitatem remittere. Quàm multas legimus ciuitates euersas esse Principum ambitione, & pertinacia, qui maluerūt omnia potius miscere, ac in casum dare, q̄ uideri uel tantillum alijs ciuibus cessisse. Hæc

una fuit causa ciuilium tumultuum Romę Marij, Syllæ, & Pompei. Sed nihil opus est uetera recitare: tota uita exemplorum huius generis plena est. Iure igitur Friderici consilium laudandum est, qui cum ipse moderatione summa usus est, tū uero cognato Principi autor fuit, ut pacis publicæ causa nonnihil de iure suo concederet. Exteri homines ac nimium φίλαυτοι nostros Imperatores appellant barbaros, & impetu magis animi q̃ ratione gessisse omnia iudicant. Sed cum alia infinita nostrorum Principum sapienter moderateq; facta, testantur eis iniuste barbariem obijci, tum uero hæc Friderici pacificatio declarat ei nec prudentiam in conciliandis uoluntatibus Principum, nec grauitatem defuisse, dum publicam tranquillitatem priuatis affectibus prætulit. Hæc auspicia imperij ipsius, & ipsi autoritatem beneuolentiamq; conciliarunt, & spem omnibus gentibus iusti & moderati imperij præbuerunt, quo neq; optabilius quidquam accidere prudentibus, neq; pulchrior res & admirabilior existere ulla potest. Etsi autem æquitatem animi ne armatus quidem deposuit, tamen magis lucet eius uirtus in his rebus quas bello gessit, quàm in toga. Cumq; uarię sint ingeniorum in Imperatoribus species, in alijs cunctatio laudatur, in Alexandro, in Iulio celeritas, hic noster Imperator, Alexandri aliquanto similior fuit dimicandi cupidus, nusquam detrectauit pugnam etiam locis iniquis, obsidiones uix unquam soluit, neq; tamē otiosus assedit in castris, sed continuo oppugnans urbes, instabat hostibus, ut cum interualla ad quiescendum nō satis commoda haberent, tolerare obsidionē diu non possent, ipse in acie inter antesignanos pugnare, in oppugnationibus primus ascēdere muros, deniq;

præstan-

præstantissimi Ducis & fortissimi militis opera omnia obire solebat. Itaq; semper maxima celeritate ingentia bella confecit. Primum bellum cum Danis gessit, cuius gentis olim quoq; summam fortitudinem fuisse, historiæ Cimbrorum testantur, qui quàm formidabiles fuerint urbi Romę, quoties trucidauerint Romanos exercitus, non ignoratis. Hodię etiam tanta Danicæ gentis fortitudo, tantus usus militiæ est, ut nihil degenerasse à Cimbris illis ueteribus uideantur. Occupauerunt Dani Lubecam, & exercitus toto illo littore habebant firmissimos. Sed Fridericus cum iudicaret utilissimum esse, primum rursus eripere hostibus belli, arcem ac receptam Lubecam obsidione cinxit, sperans fore, ut hostes liberaturi urbem periculo, pugnandi copiam facerent. Nec fefellit Fridericum hoc consilium. Itaq; cum aliquot prælijs, quæ interea dum urbem obsidet commissa erant, superior fuisset, recepta Lubeca, cũ nollet implicari diuturno bello, præsertim in illis locis, & gentem fortissimam sibi conciliare, & adiungere certis conditionibus mallet, facile obtinuit autoritate sua, ut Rex Danicus ad se in castra ueniret, de pace collocuturus. Ibi exponit Imperator se bellum suscepisse, non ut aliena appeteret, sed ut fines suos tueretur: Idem si Dani facerẽt, ac suo regno contenti essent, se non solum pacem cum eis facturum esse, sed eorum amicitiam etiam expetere, quia inuitus bellum gereret cum ea natione, quam iudicaret cognatam Germanicæ. Dani non tam fracti armis (& si Imperator non solum prudentia & fortitudine singulari, sed etiam magna fœlicitate bellum illud gesserat) quàm capti iusticia & humanitate Imperatoris, pacis conditiones accipiunt. Ita bellum ingens & periculosum non

solum armis, sed etiam æquitatis opinione confecit, & Regem uicinum sibi deuinxit. Hęc Regum societas atq; amicitia diuturnam & certam pacem illis locis peperit. Postea ingressus Italiam, Romę de more coronatus est. In eo itinere Mediolanenses nō tam armis q̃ autoritate compescuit, qui cupiditate dominationis uicinas quasdam ciuitates iniuste occupauerant. Sed hæc lenitas postea occasio fuit ingentis belli: Postquam Imperator in Germaniam rediјt, Mediolanenses Imperatoris lenitatem interpretantur esse metum aut animi mollitiem. Quare iam despondent sibi imperium Longobardiæ, sollicitant ad bellum potentissimas quasq; Italiæ ciuitates. Queruntur sibi ius quarundam ciuitatum ademptū esse. Hortantur ut communibus copiјs Italię libertas defendatur. Hæc fuerunt asperrimi & diuturni belli initia: Cum autem Fridericus intelligeret Italiam totam in armis esse, summa celeritate exercitum in Italiam ducit. Historia est longior, q̃ ut in declamatione recenseri tota possit. Sed excerpam quædam facta, quæ ostendunt & quanta animi magnitudine fuerit ipse Fridericus, & quantos motus quanta celeritate oppresserit. Itali exercitum in ulteriore ripa Abduę habebant, Germanus in citeriore. Cumq; arbitrarentur Itali se tutos esse propter flumen, ferociter prouocant Germanos: In ipsum etiam Imperatorem conuitia superbissime dicunt. Etsi flumen intumuerat, ut traјci exercitus sine periculo non posset, tamen Fridericus impatiens contumelię, traducere exercitum asseruit, & flumini se primus committit. Exemplum Imperatoris sequuntur primum equites, deinde & legiones: Non munierunt Itali castra, non instruxerunt aciem, quia loco se tutos fore putauerant. Ita in impa-

in imparatos subito facit impetum Fridericus, & totum Italicum exercitum fudit & fugat. Hæc una uictoria propemodum totius Italię possessionem Imperatori restituit: Nam hostibus repressis, multas deinde ciuitates occupauit, socios confirmauit, & pręsidia certis oppidis imposuit. Erat iam debellatum, nisi Ecclesiasticum schisma rursus inflammasset hoc bellum. Romæ duo Pontifices creati erant, quorũ alter Alexander, Imperatorem anathemate execratur, propterea quod Imperator uideretur alteri magis fauere. Incendit Alexander uniuersam Italiam, ac pręcipue Venetos, aduersus Fridericum. Semper ambitio pontificum & ordinum Ecclesiasticorum ingentes tumultus peperit. Non leuiter autẽ initio perturbatus est Fridericus mentione anathematis, scribit ad collegium Cardinalium, ut res dĳudicentur. Sed Alexander uetat cognitionem, propterea quod haberet in partibus maiorẽ Italiæ partem, & Gallos: Et ne quid à Cæsare periculi esset, recepit se in Galliam. Mouit hæc contumelia animum hominis Sueui, quare iratus, bellum acerrime gerit, multos hostium exercitus delet. Et quia Mediolanensium præcipuæ fuerant in ea coniuratione partes, Mediolanum ui captum diripit, diruit, ac solo ęquat: Reliqua Longobardia recepta, in Germaniam reducit exercitum, quia Italia pacata, cæteras iniurias persequi noluit. Sed belli autor Pontifex Alexander è Gallĳs redit in Italiam, cum iam tranquillam esse uideret. Inflammat Venetos, ut bellum instaurent. Deficiunt ad eos multæ aliæ ciuitates. Hæc coniuratio reuocauit Imperatorem in Italiam, ubi rursus recuperata Italia, cum Pontifex uideret se Romę non satis tutũ esse, habitu nautico fugit, ac se Venetias contulit. Ad extre-

mum cum alter Imperatoris filius in acie cecidisset ad Bononiam, alter natu minimus à Veneta classe interceptus esset, oblitus iniuriarũ, de cõmuni pace agi passus est, quod ut faceret, mouerunt eum præcipue causę publicę. Tanti enim tunc erant in Asia Saladini fœlicissimi Principis successus, ut nisi Imperator ei occurreret, uiderentur breui non in Syria tantum, sed in tota Asia regnaturi Mahometistæ: Et Italia fessa ubiq; pacem petebat. Credibile est autem præter has publicas causas multũ ualuisse etiam paternum dolorem. Nam cum domestica uita Friderici plena fuerit humanitatis ac pietatis, haud dubie etiam ualde fuit φιλόστοργος, ut nunc quoq; in Germanis uehementiorem uidemus esse liberorum amorem, q; in cęterarum nationum hominibus. Mouit igitur Fridericum, extincto altero filio, capto altero, paternus dolor, ut animum ad pacem constituendam adijceret, præsertim cum ipse semper à bello abhorruisset, & coactus scelere Pontificis sumpsisset arma. Itaq; tandem conuenit ita, ut Fridericus Venetias ueniret, & ibi se ad pedes Pontificis abijceret, & absolutionẽ peteret. Deinde constituta pace in Italia, duceret exercitum in Asiam. Has conditiones Fridericus, & si armis adhuc fuerat superior, accepit, tamen Venetijs abiecit se ad Pontificis pedes, petiuit ueniam. Nec fuit contentus Pontifex hac Imperatoris modestia, qui erat factus supplex, sed addidit contumelias insignes: Pedem collo Imperatoris imposuit, & iussit acclamari: Super aspidem & basiliscum ambulabis. O inauditam superbiam & tyrannidem. Ethnici Reges ac Duces reuerentia regij nominis etiam ui captos Reges sępe honorifice tractarunt. Certe simili superbia aduersus Regem in pacificatione nemo

unquam

nnquam usus est. Itaque generosus animus in hoc ipso spectaculo ostendit se indignitate rei moueri. Fridericus enim palam interpellauit Pontificē: Non tibi, inquiēs, sed Petro. Significabat enim se factū esse supplicem nō huic Tyranno, sed Apostolicæ autoritati. Reclamat Papa tyrannicè: Et mihi & Petro. Sic impetrata absolutione, Fridericus priusquā traijcit exercitum in Asiam, sumpsit sibi aliquantulum temporis ad pacem legibus muniendam, Mediolanum instaurari curat, & fert leges, quas uocant de pace constantię, quarum beneficio hodie quoq; melius reguntur Respublicę: Extant enim in iure, & earum autoritas in primis ualet. Multa sunt in hac historia memoratu digna exempla: Monet enim, quanta sit pestis Rerumpub. ambitio in Principibus Ecclesiasticis: quanta sit uirtus, obliuisci iniurias, & condonare eas Reipub. pręterea qualibus exemplis Pontificia tyrannis creuerit: Sed nolo hæc omnia persequi. Illud miretur aliquis, quomodo ita frangi ingens animus Friderici potuerit, ut & supplex fieret in causa meliore, & insuper supplicem se affici tanta contumelia sineret. Certe non abiecit animum metu aut desperatione uictorię. Vicerat enim hactenus, & præcipuam Italiæ partem tenebat. Nec tantæ Venetorum opes tunc erant, ut sunt hodie: At ne nunc quidem pares sunt nostris Imperatoribus. Præterea Fridericus & si uno atq; altero pręlio eius legati uicti erant, tamen ipse cum esset Imperator usu peritus & fœlix, & dimicandi cupidus, non propterea de summa rerum desperauit. Meo iudicio cū publicę causę hortarentur eum ad pacem, & uellet concordiam in Europa firmam constitui, reuerentia loci Apostolici & religione motus est, ut non recusauerit fieri supplex. Audie-

rat & Theodosium antea ab Ambrosio ueniam errati petijsse. Magna autem uis est religionis, cum in omnibus bonis uiris ubiq;, tum præcipue in Germanis, quos multa exempla testantur, magna constantia religionē non solum uitæ ac fortunis, sed etiam dignitati anteponere solere. Cessit igitur de suo iure non metu, non imbecillitate animi fractus, sed quadā religionis opinione, quæ in animis bene institutis ualere plurimū debet, adductus. Et cessit utilitatis publicę causa, ut constituta firma concordia in Europa, latrocinium Mahometicū in Asia reprimi posset. Quod si Ennianum illud iure laudatur, quod de Fabio dictum est:

Non ponebat enim rumores ante salutem.

dignus etiam laude Fridericus erit, qui dignitatis iacturam æquo animo tulit propter communem salutē. Præterea arbitror eum, etiamsi petendę absolutionis causa, non dubitauit se ad pedes Pontificis abijcere, tamen reliquas ei contumelias accidisse præter opinionem. Homo Germanus, minimeq; suspicax, nō præuidebat Pontificem tanta usurū esse superbia & crudelitate erga Regem supplicem, cuius consilia omnia spectabāt iam ad defensionem totius Christiani nominis, non arbitrabatur fore, ut insultaretur atq; illuderetur sibi uelut Iugurthę in triumpho. Illa immanitas credo homini Germano non uenit in mentem, unquam fore, ut sacerdos, qui debet modestię exemplum esse, ceruici Imperatoris pedes imponeret, & adderet acclamationes contumeliosissimas. Hæc si præuidisset, ut ego quidem ratiocinor, pertrahi in illud spectaculum non potuisset: aut si præuidit, haud dubie nulla res alia, nisi honesta de religione opinio, animum uere Achilleum inflexit. Sed quid ego

ego Fridericum excuso? qui etiamsi uidetur dignitatem non satis uehementer defendisse, tamē culpa est potius Pontificis, à quo orta est iniuria: Quare potius accusanda est Pontificis superbia & crudelitas. Quantum enim sit in hoc facto sceleris & turpitudinis, ex eo existimari potest, ꝙ nullum simile exemplum usq; in ulla historia ullius gentis, nedum Episcoporum, reperitur. Primum causa excommunicationis iniusta fuit: Sed finge fuisse probabilem, oportuit tamen Pontificē petenti ueniam dare: Deinde Pontifex non debuit afficere contumelia dominū. Sed omitto hanc subtilem de Christiana modestia disputationē, quæ iam olim Romæ explosa atq; exibilata est, nec putatur magis conuenire Principibus, ꝗ illæ ridiculę Stoicorum sententiæ, in quibus dicitur, Solos sapientes esse formosos diuites. Cōmune ius gentium uideamus, quod omnes Reges, nisi malunt esse tyranni, seruare solent. Violari creditur ius gentium, si ueniens Rex ad pacem petendam, contumelia afficiatur: At Fridericus cum quidem esset uictor, uenit non ad pacem petendam, sed absolutionem, in qua maior etiam religio inest. Hic Pontifex uictorem uenientem in colloquium ac deliberationem de communi salute orbis terrarum, non aliter tractat, ꝗ Vlyssem Polyphemus in antro conclusum. Addit absolutioni contra diuina & humana iura Cyclopicam immanitatē. Sed his exemplis immoderatam potentiam ac tyrannidem suam confirmare Pontifices conati sunt, quę cū diu iam fuerit Ecclesię pernicies, optandum est, ut tandem aliquando Synodorum authoritas liberet iniusta & impia seruitute Ecclesiam. Reges decebat dignitatis suę causa impatienter hanc seruitutem ferre, & ulcisci iniurias Regibus factas.

Sed si hæc causa nihil mouet eos, debebant tamen consulere Ecclesię saluti, & cohercere immoderatam potentiam: Nulla enim res magis inimica atq; infesta est Ecclesię, quàm tyrannis. Verum hanc disputationẽ reijciamus ad futuram Synodum, si quid tamen ibi loci erit ueris deliberationibus. Nunc ad Fridericũ redeo, qui postquàm ea quæ ad pacem, se absente, retinendam in Germania & Italia necessaria erant, summo consilio prouidit atq; constituit, legibus etiam optimis latis, contraxit ingentes copias, easq; magna celeritate Bizantium duxit, ut inde in Asiam traijceret. Hanc expeditionem non ambitione aliqua aut superstitione susceptam putate: Nam Saladinus capta Hierosolyma, & occupata ferè tota Syria, iam Ciliciam & Armenias, quas ad id tempus tenuerant Imperatores Constantinopolitani, inuaserat, Emanuelem etiam Constantinopolitanum Imperatorem ceperat. Nullius Mahometici Ducis antea uirtus ac fœlicitas tanta fuerat, multos exercitus Christianos diuersis locis cōciderat. Quare nisi reprimeretur, facile tota Asia potiturus uidebatur. Hoc tantum periculum, & ut ego existimo, etiam quædam heroica indignatio excitauit ingentem animum Friderici. Intelligebat sui officij esse, ut tam crudele latrocinium à Christianorũ finibus ubicunq; posset, depelleret. Existimabat etiam sibi turpe fore bellatori tanto, si domi ociosus spectaret grassantem uictorijs hostem Christiani nominis. Itaq; iustum et piũ bellum ingenti animo mouit. Perfecit etiam, ut Richardus Rex Angliæ duceret exercitum in Asiam, ad recuperanda maritima loca. Fridericus cum suis copijs in medium Asiam ingressus est: Nec defuit Deus honestis consilijs. Tanta enim subito omnium rerũ mutatio in Asia

Saladinus dux mahometanus vastat totam asiam

& Syria facta est, ut Saladinus, qui antea deleuerat multos Christianorum exercitus, lateq; uagatus erat in bona parte Asiæ, nunc tueri ea quæ tenebat, non posset, Fridericus ei Ciliciam eripuit, fusis & deletis Saladini exercitibus: Alibi ad littus Rex Angliȩ multas ei urbes ademit. Ita cum in ipso uictoriarum cursu Saladinus repressus esset, Asia seruitutis metu liberata est. Quantum autem uerȩ laudis mereatur hic Fridericus, non possum pro dignitate explicare. Primum uoluntas fuit optima, quod occurrendum esse Saladino censuit, ne in seruitutem uenirent Christiani, & ne Mahometistȩ auctis uiribus latius propagarent suam impietatem. Deinde quantum decus est magnitudo animi, ꝙ ausus est procul in Asia quærere hostem, & sumere difficillimam belli partem, quod non deterruit eum fœlicitas Saladini. Quare Fridericum nō existimabitis mediocrem aliquem Ducem fuisse. Excellens ipsius uirtus, & in armis fœlicitas, satis ostendunt, fuisse Achilleam naturam. Ita enim Saladini uirtutem & fœlicitatem conterruit Fridericus, ut non solum languescere statim Saladini animus cœperit, sed etiam postea diu res Christianorum in Syria fuerint superiores. Potuissentq; tum penitus deleri, aut certe ex Syria & Aegypto pelli Mahometistȩ ac Turci, quorum nomen tunc primum auditum est, si Fridericus diutius superstes fuisset. Sed fata, ut ego quidem interpretor, urgebant Asiam, & Deus pœnam differre aliquandiu, nō prorsus remittere uoluit. Cum igitur recuperata Cilicia Fridericus progressus, Saladini exercitus ex Armenia minori expulisset, cum fortè defatigatus labore atq; ęstu quem Germani non satis ferre norunt, descendit in flumen, lauandi studio. Ibi alij ferunt eum abreptū uortice

in flumine

in flumine perijsse: Alij ferunt redeunti ex aqua epat male affectum esse, ut fit: Meministis enim in Cilicia lauantem in flumine, incidisse in letalem morbum. Dicitur itaq; Fridericus epatis morbo intra paucos dies extinctus esse. Hic fuit interitus Friderici imprimis lugendus Reipub. Quo in loco subit recordari fata multorũ præstantium bellatorum, qui cum uirtute summa præditi essent, tamen leuissimis casibus afflicti, perierunt. Achilles dum apparat nuptias, per insidias ab homine ignauo interficitur. Deniq; Aeandę ceteri, Aiax, Pyrrhus, postremo Alexander subita & indigna morte perierũt. Quid dicam Samsonem ipsum, & alios multos, quorũ exitus indigni tanta uirtute fuerunt. Quare propter genus mortis, nihil de laude uirtutis Friderici detrahendũ erit. Sed sit id quoq; exemplum, quod nos admoneat humanæ miserię, quod heroici & fortissimi uiri, sæpe leuibus momentis oppressi, indigna morte pereunt. Illa uero fœlicitati eius tribuamus, quod nõ ante extinctus est, quàm fractus esset Saladinus, & Asia liberata periculo. Domi etiam Respub. tranquilla fuit, designauerat enim successorem filium, ne quid electio tumultum pareret ipso amisso. Itaq; cum fuerit in Friderico fortitudo & scientia rei militaris eximia, & quanquam ipse uarijs iactatus est casibus, tamen cum in armis fœlix etiam fuerit, & profligatis bellis, diuturnę pacis & optimi status autor in Germania & Italia fuerit, deniq; cum represserit Saladinum, iure bonis Imperatoribus, & heroica uirtute præstantibus Fridericum annumeremus. Postulabat hic locus, ut etiam de domestica eius uita & moribus diceremus, quos egregie prædicat Ligurinus. Et magnitudo rerum testatur eum non fuisse deditum luxui, aut uo-

aut uoluptatibus: Fuisse in eo præcipuum studium religionis, ostendunt monumenta plurima. Multa enim collegia Regularium, ut uocant, condidit, ut in illis colerentur studia doctrinæ Christianę, quæ tunc uidebat negligi in illis ueteribus & opulentioribus collegijs & monasterijs. Tria memini collegia ab ipso condita, Adelburgense, Hagonense, & Gelhusanum, cætera non memini. Curam legum & disciplinæ publicę summam in eo fuisse & leges eius testantur, & quædam exempla. Palatinum principem, propterea quod se absente quędam occuparat in Vuormacensi Episcopatu, sæuere puniuit, & ueteri more coegit per totam Vuormatiam canem in humeris gestare, prioribus apprehensum pedibus. Literas Latinas sic satis calluit, ac amasse ac prouexisse eum testantur Otho Frisingensis & Ligurinus. Nam Otho Episcopus Frisingensis, cum quidem fuerit eius cognatus, ait eum à se petiuisse, ut historiam scriberet. Et Ligurinus Poeta significat Fridericum non solum fouisse literas & ingenia, sed etiam curasse, ut filio probe traderentur literæ, Sic enim inquit:

O bene quod talem diuina potentia Regem
Instituit, qui sic studijs imbutus honestis,
Nouit ab insipido doctum secernere uulgo,
Iamq; diu mutas, solitasq; silere Camœnas
Excitat, ad ueterem digna mercede laborem.

Dixi.

HISTORIA DE HENRICO III.
Imperatore, ac Rodolpho Duce Saxonię.

Vemadmodum in omnibus alijs artibus tradendis magna uis est exemplorum, ita præceptis recte uiuendi res gestæ, & exitus bene aut secus factorum, magnum lumen addunt: Et haud scio, an magis etiã quàm ipsa præcepta animos hominũ ad uirtutem colendam exuscitent. Nam & Euander cum filio domi tradere omnia de regijs officijs præcepta posset, maluit ei uiuũ exemplar proponere, in quod tota mente, totoq; animo intueretur, quodq; exprimere summis uiribus studeret. Sic enim commendat eum Aeneæ:

tua cernere facta
Adsuescat, primis & te miretur ab annis.

Itaq; prudenter facere iudicandi sunt, qui in hunc locũ memorabilia exempla afferunt, uel ut ipsi instructiores ad uitam recte agendam tractatione illorum euadant, intuemur enim propius quę ipsi scribimus, uel etiam ut aliorum utilitati consulant. Ego igitur non dubitaui historiam quandam huc afferre, non perinde omnibus notam, Sumpta est enim ex rebus gestis Germanicorũ Imperatorum, quę nullum, ut scitis, literarum lumen habet. Quanquam autẽ uidebam non esse mediocris artificis, eiusmodi res è tenebris erutas illustrare ac ornare, tamẽ in patria aliqua historia malui operam sumere, quàm in peregrina. Turpe est enim nobis, cũ in aliarum gentium rebus gestis inquirendis tam curiosi simus, domesticas ignorare, nec maiorum nostrorum salutem,

omnes

omnes uires, omneq; studium contulerint, iure poterimus ingratitudinis accusari, si memoriam eorum qui de nobis optime meriti sunt, conseruare nō conemur. Quare tametsi sentiebam me non posse pro dignitate hanc causam quam suscepi exponere, tamen arbitrabar uos facile mihi ueniam daturos esse, quia pietate erga patriam adductus in tali argumento uires ingenij experiri non ostentare uoluissem. Ac principio uobis historiam recitabo q̃ potero breuissime, postea exponā quæ inde utilitas excerpi possit. Qui enim ita legit historias, ut nihil ad suum usum inde transferat, non satis perspicit, quid consilij habuerint sapientissimi homines, qui primi monumenta rerum gestarum ad posteros relinqui curauerunt. Ante annos ferè quingentos Romani Pontifices diuturnum bellum & calamitosissimum incredibili pertinacia cū nostris Imperatoribus gesserunt, dum ad se rapiunt ius Episcoporū creandorum in Germania. Nam ante id tempus Principes ipsi Episcopos suis prouincijs dederunt, nec passi sunt ęquo animo sibi ius suū extorqueri. Neq; enim utile putabant esse patriæ infinitum Pontificis imperium. Econtra Pontifices summa ui decertabant, non ut religionem defenderent, sed ut imperium atq; opes amplificarent. Nec cum uno Imperatore dimicauerunt, sed aliquot seculis bellum perpetuum fuit, non perinde celebratū, ut Punica bella populi Romani, defuerunt enim & in Italia & in hac natione scriptores, sed non minus luctuosum ac funestum Germaniæ atq; Italiæ, atque Punica bella Romanis & Carthaginensibus fuere. Sed acerrima ea de re contentio cum Henrico III. fuit. Incidit enim ille tanquam in epithasin fabulæ, in medium certamen. Mouerāt enim

Episcopi bellum aduersus patrem, & quosdam Germaniæ populos ad suas partes prætextu religionis pertraxerant. Cum autem Pontifex uirtutẽ Henrici sustinere diutius non posset, ac sentiret uictoriam inclinare ad Cæsarem, consilium cepit non minus impium ꝙ callidum, intestinum in Germania bellum excitat, ut Cæsar domi occupatus, ab Italia retraheretur, simul ut cum suis ciuibus maiore cum periculo pugnaret. Nam cum haberet obnoxios Saxonum Episcopos, Pontifex egit per illos, ut Saxonię Ducem Imperatorem designarent. Accessit & Pontificis Romani autoritas, qui hunc de more Cæsarem salutauit. Nihil tale Princeps optimus ambierat, delatum etiam honorem fortiter recusabat suscipere: Nouum enim & inauditum ad id tempus in Germania exemplum erat, Cęsari redacto in ordinem successorem dari. Nec religione prorsus liber animus erat, quia alienum à boni ciuis officio uidebatur, Principis, cui fidem dedisset, maiestatem lædere. Sed ad extremum superstitione, qua nihil in Imperatorum animis potentius est, uictus atq; expugnatus est, ut Cæsaris titulum susciperet. Nam Episcopi persuadent fidem Henrico datam non esse seruandam, postꝙ is à Pontifice proscriptus esset, quia nulla ullius iuris aut officij societas cum excommunicatis esse debeat, docent contra religionem facturum esse, nisi obtemperet Romano Pontifici uocanti eũ ad suę dignitatis ac libertatis defensionem. Magna erat autoritas Episcoporum propter opinionem uel doctrinæ uel pietatis. Itaq; Princeps Saxonię assentitur eorũ orationi, quę in speciem plena pietatis erat. Bellum summa ui molitur, quod uaria fortuna plus annis octo gestũ est. Quàm grauiter afflixerit Germaniam tam longũ bellũ,
quantum

quantum ciuium absumpserit, pro uestra prudentia exi stimare facile potestis. Sæpenumero iusta acie dimicatũ est, sed ad extremum ad Picam flumen in agro Lipsensi opinor summis uiribus prælium cõmissum est, in quo Saxonum exercitus cæsus & fugatus est, & Imperatori Saxonum cum fortissime pugnasset, manus precisa est. Princeps Saxonum æger ex uulnere in oppidum Mers-burg illatus est, ubi cum decumbenti manus quam ami serat, allata atq; ostensa esset, cœpit, ut fit in rebus aduer-sis, ex euentu consilium æstimare: Et quia manus præci sa erat, interpretatur fatalem fuisse casum, & manum ei datę fidei pœnas dare. Conuersus igitur ad Episcopos, quorum autoritatem atq; consilium secutus erat, inquit: Videte Domini, hæc est manus, qua fidem dedi Domi-no meo Henrico Imperatori: Nunc cogitate, an iustam causam defectionis habuerimus. Nec post eam uocem diu superstes fuit, sed ex uulnere mortuus est. Quid au-tem querela illa acerbius cogitari potest? Est aliquid, magnis crimen abesse malis, ut ille inquit, et plenissima consolatio est in rebus aduersis, mens sibi bene conscia. At iste deplorans hoc modo suum fatũ, profecto signifi cauit se sentire, suo scelere, suaq; culpa contractã esse cala mitatẽ. Nullum autẽ suppliciũ, nulli cruciatus, q̃uis hor ribiles, ad huius doloris acerbitatem, quẽ turpitudinis conscientia facit, conferendi sunt. Exposui uobis histo riam nõ ut debebã, sed ut potui. Nam tanta causã, tamq; uaria, in qua tot controuersię insunt, de religionibus, de colẽdis Magistratibus: pręterea tã uaria cõsilia, & exitus mirabiles, non potest mediocri aliqua facultate ingenij explicari. Nos uero etiã breuiores iusto fuimus, propter angustias tẽporis, quod nobis ad dicendũ pręscriptũ est.

Nunc uenio ad alteram orationis meę partem: promisi enim me posteaq; recitassem historiam, dicturum esse, quid iudicē eam ad nostros mores utilitatis afferre posse. Etenim si res tanta diuino consilio accidit, quemadmodum sentire Christianos decet, profecto statuere debemus, ad nos id exemplum pertinere. Quemadmodum enim fabulę, quæ in theatris aguntur, non propter eas personas quę repræsentantur, sed spectatorum causā suscipi solent, ut quid in uita deceat, admoneantur, Ita nobis ostendit Deus uaria exempla maximarum rerū, ut officij nostri nos commonefaciat. Nec putate ea tantum exempla diuinitus nobis monstrata esse, quę in sacris literis perscripta sunt; totus hic mundus uelut proscenium quoddam est Dei, in quo omnium officiorū exempla quotidie exhibet. Proinde diligenter consideranda est historia quam recitaui, ut quid admoneat nos intelligamus. Sed ut alios locos multos quos complectitur, omittamus, uox illa extrema miserabilis indicat, quid in exitu talis uiri nobis spectandum sit. Significauit enim Principem superstitione adductum esse ad bellum mouendum aduersus Imperatorem. Nihil superstitione pestilentius est, sed hæc tum maxime nocet, quando armat homines aduersus legitimos Magistratus. Nulla ferè gens est, quæ non olim humanas hostias mactauerit, atque alij sęuierunt in liberos, alij suis dentibus senes parentes per sacrificij speciem laniauerunt, huiusmodi portenta superstitio parit, sed hæc paucorum cæde contenta est, in bellis sæuit atrocius, ubi multa hominum millia simul trucidantur, ubi parentes in liberos, filij in parentes, cognati in cognatos ferrum aliquando stringunt. Nulla propemodū ætas ab hac peste fuit immunis.

Collatio

Superstitione nihil pestilentius

hostiæ humanæ ex superstitione mactabantur

munis.

munis. Sed ut uetera exempla omittamus, ab hinc triennio quàm horribilis motus, quantum incendium subito exarserat, cum uulgus arma aduersus Magistratus cepit, cuius tumultus quàm fuerit luctuosus exitus, non ignoratis: Sic enim accepimus, cæsa esse supra centum millia hominū. Quę res aūt alia simplices homines initio decepit: quæ res alia inducat arma imperitę multitudini, nisi superstitio, seu quædam peruersa de religione persuasio? Scitis enim sparsos fuisse libellos, quibus tanquàm ad pileum uocabantur, in quibus de publicandis syluis, fluminibus, de donatione creditorū, & hoc genus alia multa scripta erant, & male detortis scripturis, nebulæ erant offusæ oculis multitudinis: Hi libelli seditionis classicum maximæ parti fuerunt. Cum igitur tam pestilens res sit superstitio, diligenter aduersus eam animos nostros munire debemus, cum sacrarum literarū scientia, tum etiam historiarum cognitione, in quibus est uidere, quàm uarie occupet animos hominū. Neque enim semper eadem facies est, eademque forma superstitionis. Nullus Protheus tam uarius est, quàm uarias formas illa solet induere. Videtis quàm callide obrepserit isti Principi, de quo hęc oratio instituta est. Magna erat in Germania dissensio Ecclesiarum: Nam Ecclesię Saxonum iudicabant reliquos Germanos, qui in fide Cęsaris manserant, nullas ceremonias recte posse tractare, propter Pontificium interdictum. Diripiebantur eorum templa uelut prophana loca, ad ipsas aras trucidabantur miseri sacerdotes. Quis autem non moueretur tantorum malorū contemplatione? Quis nō cuperet has tantas calamitates sanare, si quid opis afferre posset? Sic affecto Principi insinuat se superstitio, ac persuadet id fore remedium publicorum

corum malorum, si oppresso Imperatore dissensiones Ecclesiasticas tollat. Sed uide quantum in isto consilio turpitudinis fuerit. Primum diuina ac humana iura uiolat, cum aduersus suum magistratum, quem & doctrina religionis, & omnium gentium leges bona fide coli præcipiunt, arma capit. Et cum talia fuerint auspicia noui imperij, nihil est quod miremur exitium tragicum esse. Quid enim accidit inito regno? Num restituit pacem? Num sustulit Ecclesiarũ dissensiones? Nequaquam. sed morbum intempestiue medicando multo magis exacerbauit: Nam suscepto bello, nihil usquã tranquillum erat. Hic primum mutuis accensa odijs, utraq; pars crudelius sæuire cœpit, q̃ antea unq̃. Postremo præterq̃ quod exitus Principis fuit misertimus, tota etiam ditio amisso Principe uictoribus prędę fuit. Hunc exitum superstitiosi consilij diligenter considerate, & sæpe uobis manum illam Principis præcisam ob oculos ponite, ne ipsi unquam superstitione adducti, Magistratuum autoritatem lædatis. Illa manus admoneat, neminem quantumuis magnis uiribus munitum, contemptum Magistratum impune ferre. Pinguntur in quibusdam urbibus brachia in foro, quę significent, capitale esse, ferrum aduersus alterum stringere. Ita uos manũ illam Principis pingite uobis in animo, ut intueri eam, quoties opus est, possitis, ac meminisse, qualis sit exitus eorum, qui Magistratus contumelia afficiunt.

Dixi.

Præfatio

PRAEFATIO IN HOMERVM Viti Vuinsemij.

Vm interpretationem Homerici poematis paucos post dies auspicaturus essem, uisum est hoc in loco eam prælectionem, atque hæc ipsa studia, adolescentibus, ut possem, oratione commendare: idque ego tam commode me facere posse optarim, quàm, ut res cõmendatione dignissima est, ita hoc præsertim tempore, atque in tam corruptis hominũ iudicijs ea uehementer opus habet. Cum enim hæc admiranda dona Dei literarum uidelicet & humanitatis studia animo considero, quibus post Christi Euangelium hic orbis nihil præclarius habet, nec diuinius, & contra quanta cæcitate, qua prodigiosis, & plusquam Cimmerijs tenebris inuolutę sint hominum mentes, quæ hæc uera & maxima bona adspernantur, atque ingenti contentione non modo deteriora, sed etiam perniciosa & exitialia sibi ipsis, cupiditatum suarum & uoluptatum instrumenta sectantur: Hęc, inquam, cum apud animũ expendo, uehementer conmoueor, uenit enim mihi in mentem, quàm densa caligine, ac uelut atra nocte circumfusa sint hominum corda. Nec amplius miror, si in rebus diuinis & supra captum humanum positis cæcutiunt homines, cum hæc sua & quidem propria bona, ad quæ diuinitus conditi sunt, quæ agnoscere & amplecti poterant, ita pedibus proculcare uideo. Proijcimus hæc studia humanitatis, proque nugis ea ducimus, quibus illa pars nostri, quę sola hominis adpellationẽ meretur, quę ad imaginem Dei ad immortalitatis & ueręæternęque fœlicitatis possessio-

nem condita est, excoli atq; excitari debebat, procq; ijs, nescio quas præstigias obiectas à Satana & inanes umbras insano cęcoq; impetu consectamur, & hunc solem adhuc intueri non reueremur. Abducit ille perennis humani generis hostis animos nostros quibuscunq; potest dolis, ab admiratione & amore ueri boni, specieq; falsa pręstringit oculos, atq; ita occæcat, ut quiduis potius uideamus & amplectamur, quàm quę pręcipue uidere & amplecti debebamus.

NB Acciditq; Musis & his studijs hoc tempore in mundo, quod Strabo cuidã Cytharœdo olim apud Iassum accidisse memorat. Qui cum in theatro eius loci erudite ac suauiter caneret, audirentq; eum Iassij, statim ut increpuit tintinabulum, quod signum illis erat uenum expositorum piscium, illico omnes cytharœdo relicto, ad pisces emendos dilapsi sunt, præter unum surdastrum, qui cum sonum tintinabuli auditu non percepisset, solus remanserat. Ad eum igitur conuersus cytharœdus: O Homo, inquit, gratias tibi ingentes habeo, cum propter Musicæ studium, tum propter honorem erga me, quod non sicut cęteri statim ad crepitum tintinabuli foras proiecisti te, ut pisces emeres. At ille: Quid ais? num iam tintinabulum sonuit? Qui cum affirmaret: At tibi bene sit, inquit. ac surgens protinus ipse quoq; foras ad emptionem piscium procurrit, estq; cytharœdus solus destitutus, nec in tanta urbe repertus est quisquam, qui pluris Musicam, quàm putridos pisces faceret.

Ita his temporibus hæc studia quoq; & literæ negliguntur. Proruit se quisq; ad sordidas & quæstuosas artes, diris cupiditatibus & uentri seruiunt, præter illum nullum Deum norunt. Vt ingenium, ut partem meliorem ac

rem ac diuiniorem sui excolant ornent'ue, perpauci curant. Vtq; in turbulento & ebrioso conuiuio, homines nugantur, rident, uociferantur, perstrepunt, ludente aliquo insigni Musico, nec aduertũt, nec auribus animis'ue accipiunt illam suauitatem Musices, aut perfruuntur ea, ita hoc seculum suis cupiditatibus uelut ebriũ & amens nõ exaudit uoces Musarum, nec attendit animum. Qui uero sua autoritate & opibus præcipue hæc studia prouehere atq; ornare debebant, hi cum pleriq; ipsi Barbari sint & inculti, impendio magis ea oppressa & deleta cupiunt. Vtq; Herodes Rex Iudaicę gentis cum ex humili & obscuro loco ad Regios honores euectus esset, iussit omnes libros, in quibus genealogię continebantur, incendi atq; aboleri, ut ita discrimine nobilitatis & ignobilitatis sublato, sui quoque generis obscuritas minus infamis esset: Ita homines inerudití literas & oderunt, & abolitas cupiunt, sperantes hoc modo suam quoque inscitiam facilius posse latere. Sic fit, ut ab alijs infestentur, ab alijs destituantur literę: alios aliò abripit cæca cupiditas, & quiduis potius quàm uera bona admiramur, imò ea ne agnoscimus quidem. Ita Satanas mentes humanas suis compedibus constrictas tenet, & quoquò ipse uult, transuersas abripit, ac reuera nunc minima de malis inscitię turpitudo ducitur, qua nisi uecordes, & uelut mente capti essemus, nihil tristius, aut magis fugiendum iudicaremus. Interim alij honores, alij fœdissimas uoluptates, pleriq; opes & pecuniam sectantur. Hęc sola bona ingenti mercede licentur, uitam atq; animã, ut ille ait, lucro uendentes. His fœlicitatem metiuntur miseri, qui non expendunt, q̃ sæpe leui momento infœlix illa fœlicitas nõ interpellari modo, uerũ & prorsum

euerti soleat: Docuit hoc multos experientia stultorum magistra. Sed quid nos interim dicere oportet? uidemus hoc cōmuniter accidere rebus optimis, ut eædem sint contemptissimę, & cōtra pessimis, ut maximi fiant. Ergo si idem literis & huic doctrinæ humanitatis accidit, nō nouum aut mirum nimis id nobis uideri debet, neq; nos corruptissimo uulgi iudicio & errore ab his studijs amandis colendisq; abduci decet. Hæc ut præfarer cum de Homero & his nostris studijs dicturus essem, res ipsa & indignitas me mouit. Quis enim non commoueatur, qui hunc tam insignem contemptum rerum optimarum uideat? Vos pro uestra humanitate hanc nostram querelam, quam mihi expressit dolor meus & indignitas rei, boni consuletis.

Atq; ut ad id, de quo in præsentia instituta est, se referat oratio, Homeri poema, ut dixi, Dijs bene fauentibus, interpretari decreui: De eo in præsentia breuiter præfari constitui. Atq; utinam ego illud tam possem adolescentibus oratione commendare, ac dignis laudibus ornare, quàm nunquam satis potest pro dignitate celebrari, exuperatq; Homeri splendor omnem orationem. Sed tamen ut magna numina nonnunquam farre & sale coli solent, ita nos si quid pro nostra tenuitate poterimus, ad tanti scriptoris præconium conferemus. Nec uero hic de natalibus, patria, & uita Homeri nobis oratio erit, hæc enim ab alijs satis accurate & fuse explicata, qui uolent requirere poterunt: de Poemate ipso, & utilitate, quam studiosi inde capere possint, breuiter, atque ut patietur hæc temporis angustia, agemus. Nam qui ita euoluunt Homerum, ut nihil hinc nisi uoluptatem uenentur, & sententiolas quasdam ceu flosculos hinc inde col-

decollectas, hi perinde faciunt, ut si quis fertilissimum agrum tantum animi causa colat, ut floribus in eo natis aliquando se coronet, fructuum, quos inde uberrimos percipere poterat, curam planè negligat, hunc aliquis recte, opinor, œconomum parum prudentem dixerit. Et si enim uoluptatē ex lectione Homeri tantā, quantam uix ullo alio ex autore, capere licet, quod natura ferè ita comparatum est, ut cum summa utilitate, summa ac uera uoluptas coniuncta sit, non tamen ea præcipua cura esse debet, sed est alia maior & potior, nempe, ut quemadmodū in sua re familiari cauti patresfamilias solent, ita initio statim nobiscum rationem ineamus, ecquod operæprecium facturi simus euoluendo hoc uel illo scriptore. Quod idem si in Homero discendo faciemus, tū nobis statim se offeret infinitus utilitatum cumulus, & uelut μυριμηκία ἀγαθῶν, quæ affatim, & pleno, quod aiunt, sinu ex hoc scripto petere possimus. Quæ si quis singula oratione cōprehendere aut enumerare conetur,

Lybici uelit ęquoris idem (ut Virgilius ait)
Dicere, quàm multę Zephyro turbentur arenę,
Aut ubi nauigijs uiolentior incidit Eurus,
Nosse, quot Ionij ueniant ad littora fluctus.

Ego igitur, ut uerum fatear, & si nō ita oblitus sum mei, ut hoc mihi sumere ausim, me illas ingentes & innumerabiles Homerici poematis diuitias omnes cernere aut cognoscere posse, cum haud dubie uix minima pars earum nota est, tamen hoc planè mihi accidere sentio, ut, quemadmodum ille ait, inopem me copia faciat. Multiplicia enim me hoc scriptum intuentem ab omni parte uelut diuina miracula occurrentia, attonitum, suspensumq́ tenent, ut difficile sit, unde exordiar, aut in quo

desinam, statuere. Vereror enim, ne mihi accidat, quod ijs, qui re multum ac diu deliberata ex ingenti rerũ preciosarum aceruo certa quędam κειμήλια eligere debent, hi præ nimia cura & dubitatione nonnunquam deerrantes, optimis relictis, minus preciosa secernũt. Ita ego quoque uereor, ne melioribus, & quæ alij fortasse magis admirentur, præteritis, deteriora legam: uerum utut hoc animaduersum erit, non equidem in magno pono discrimine. Non enim me fugit, ut radijs solaribus oculorum acies sensusq́ uincitur, ita fulgore Homerici carminis ingeniorum aciem præstringi solere. Nos tamen uelut mare angustis fistulis includentes, pauca quędam de re infinita colligemus, & quæ nobis præcipue admiranda in hoc poemate uisa sunt, strictim ac breuiter recensebimus.

Ac primum quidem sic statuo, nullum unquam scriptum, inde usq́ à primum condito orbe, ulla in lingua aut natione, ab ullo humano ingenio æditum esse, sacra ubiq́ excipio, in quo uel doctrinę tantum sit, uel elegantiæ & suauitatis. Audacem hunc esse sermonem, plenumq́ inuidię non ignoro: Sed idem non dubito, quin liberaliter instituta ingenia, & quibus modo leuiter, ac primoribus, quod aiunt, labijs est degustatus Homerus, uehementer in hoc mihi assentiãtur. Nam ut nunc non dicam de ea doctrina, quæ rerum naturam continet, quæ cœlestium orbium syderumq́ uices, ortus & obitus tradit, quæ temperaturæ humani corporis harmoniam, membrorum συμμετρίαν, uariasq́ affectiones ostendit, non dicam de reconditis illis literis, quibus ubiq́ plenum & confertum est Homericum poema, nõ enim hæc tẽporis breuitas singula nos recensere patitur,

Ad hæc

Ad hæc nostra & notiora ueniamus. Quod enim dabitis mihi præceptum ad mores, ad uitam bene ac fœliciter instituendam, unquam à uiris sapientibus proditū, cuius non sit in Homero aliquod speciosum & illustre exemplum? Quod in uita officium, aut quod omnino negocium, cuius nō in eodē expressa sit imago? Suntq́ de omnibus rebus & negocijs cogitationes, quæ quidem ab ulla humana mente concipi possunt, humanissime, dulcissime, & simul sapientissime. Quid enim suauius, aut magis ἠθικὸν cogitari, quid grauius moneri potest, quàm quod ipse aliquot locis in suo poemate, ijs, qui nec iniusta de causa irascuntur, decantat, ἀμείνω δ' αἴσιμα πάντα. hoc est, moderatione, placabilitate, & clementia omnibus in rebus nihil melius esse? Quid iustius aut humanius illa uoce Diomedis in 9. Iliados, In concilio illam primam legem sanciri, ut sit libertas dicendi, & patientia audiendi? Non uidemus q́ hoc seculum nulla re magis laborat, quàm quod potentiorū aures nō modo linguam liberam, sed ne cogitationem quidem libertatis memorē ferre possunt? Quid magis heroicum, quàm quod Hector ait:

εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.

unum auspicium fœlicissimum, fortiter depugnare, & honeste cadere pro patria? Quam sententiam si ob oculos & in animis scriptam hoc tempore Principes haberent, nō uidissemus Turcas toties iam Germaniæ & Christiano orbi ita impune insultantes, nec eorum aduentū adeo perhorresceremus. Quid diuinius, q́ quod præmatura morte, & inter primos cadere eum scribit, qui nutricationis gratiam parentibus non persoluerat? Item:

οὐκ ἀρετᾷ κακὰ ἔργα· κιχάνει δή καὶ βραδὺς ὠκύν.

id est,

id est, non peruenire ad frugem, nec fœlicem successum sortiri malefacta, & uirum improbum, quantumuis celerem, & ad fallendum instructum, deprehendi tamen & quidem à claudo. Neque dubium est, quin hoc genus sententiæ primum à sanctis patribus proditæ, & ad posteros propagatæ sint: deinde ab alijs ad alios successu temporum, uelut per manus traditę, ad tales tandem uiros permanauerint, à quibus his monumentis insertæ sunt, ut uelut in illustri & perspicuo positæ loco, ad omnem posteritatis memoriam retineri, & cum admiratione spectari possent. Plenum est poema Homeri talibus sententijs, quæ uelut pondus & autoritatem legum habent, quæque merito ut oracula aut diuina responsa singulari cum religione obseruari, memoriæque mandari, et semper ob oculos haberi debebant. Quodque de Euripide Cicero dixit, Se singulos eius uersus, singula testimonia putare, id multo uerius de Homero dici posse uidetur, cum Euripides, reliquique Poetæ, uelut riuuli ex Homero, ceu perenni fonte scaturiant.

Traduntur in unaqualibet arte principia quædam, & & communes noticiæ, ad quas, qui in ijs uersantur artibus, uelut ad Lesbiam regulam cogitationes suas dirigunt. Meministis, Adolescentes, maximas in Dialectica uocari à Boetio, id genus communes προλήψεις: Talibus, inquam, maximis constat totum poema Homeri, hoc est, communibus & utilissimis regulis ac præceptis morum, uitæque, & ciuilium officiorum, quarũ in omni uita & actionibus usus latissime patet, multa docet, multa sapienter monet, instillat tenerę ætati honestissimas & suauissimas noticias, modestiæ, uerecundiæ, ac reliquarum uirtutum: Suauitatis & humanitatis morum nullus

nullus eo melior Magister: præstat ac efficit quandam quasi experientiam rerũ in iuuenibus, quæ laus alioqui ut summa est, ita soli senectuti tribuitur. Nota enim est sententia Latini Poetæ:

non omnia tardior ætas
Quæ fugiamus habet, seris uenit usus ab annis.

Hoc uero diuinum beneficium præstat lectio Homeri, nempe, quod ingenium iuuenile, senili prudentia imbuit, ea enim, quæ senes per longi temporis usum deprehendere solent, quæ illos docet numerosa series annorum, & uarij rerum ac uitę humanę casus, ex hoc poemate per compendium tanquam è thesauro aut fonte petere atq; haurire licet. Non paulo enim fœlicius hic traditur doctrina recte & beate uiuendi, quàm in ullis Philosophorum monumentis, ut uere de Homero dixerit Horatius, Quod ille,

Quid sit turpe, quid pulchrũ, quid utile, quid non
Plenius et melius Chrisippo et Crantore docuerit.

Inuoluit uero hæc grauissima ac sanctissima dogmata dulcissimis & iucundissimis iconibus Poeticis, ut ingenia liberalia & συζητικά, cum quadam, ut ait Plutarchus, ἐυμουσίᾳ erudirentur.

Neq; τὸ ἠθικὸν, hoc est, uenustas & suauitas morum, ingenijq; moderatio ac humanitas ullo in scripto ita expressa est, ut in Homeri poemate. Quapropter, si uerum est quod dici solet, studia abire in mores, ita ut uerũ est, fieri non potest, quin humanissimi & dulcissimi Poetæ tractatione, ingenia quoq; mitescãt, fiantq; humaniora & magis placida. Hoc credo uiri magni & pręstantibus ingenijs præditi animaduertentes, alij poema Homeri humanitatis officinam, alij fontem omnis suauitatis &

uenustatis adpellarunt. Plinius primum liberalioris doctrinę & antiquitatis parentem Homerum uocat, Plato optimum uitę magistrum. Atq; ut intelligamus istos magnificos titulos uere Homero tribui, intueamur poema eius, totum nobis corpus proponamus, ne ut in disiecta statua ex mutilatis partibus & membris, facienda sit coniectura.

Duplex est poematis Homerici argumentum: Alterum Ilias, alterum Odyssea inscribitur. In Iliade Plutarchus robur corporis, in Odyssea uires ingenij celebrari ab Homero existimat. Describitur autem in Iliade bellum, ut fama nobilissimũ, ita honestum ac pium, quod Græci contra Barbaros pro defensione pudicitiæ coniugalis, ut ulciscerentur adulterium, & uiolatam hospitij fidem gesserunt. Odyssea continet errores Vlyssis, sub cuius imagine Poeta uirum sapientem ac politicum, uarijsq; fortunæ procellis iactatum, & qui fortunam consilio regere ac moderari sciret, describere uoluit.

De qua parte, cum eam prius interpretari decreuerimus, pauca in præsentia mihi dicenda esse duxi. Ac primum hoc non est dubium, quin in Iliade militię belliq; artes, in Odyssea togę & pacis describere, atq; ita in toto poemate utroq; genere artiũ tale ingenium, quod Rem pub. aliquando gubernare deberet, informare, erudire, ac pręparare uoluerit. Pingit igitur in Vlysse imaginem quandam ciuilis & togatę uitę, in Iliade uero militaria exẽpla proponit: His enim artibus Respublicę ac regna parantur, tenẽtur, regũturq;, & his artibus instructũ esse oportet, quicunq; Remp. est aliquando tractaturus. Notus est enim eiusmodi Homeri uersus, quo Alexandrũ Magnũ ita delectatũ ferũt, ut eũ semper in ore habuerit:

ἀμφότερον

ἀμφότερον βασιλεύς τ' ἀγαθὸς κρατερός τ' αἰχμητής.

Sed age uideamus, quid illi uiro tribuat, quem politicũ, quem Principem in Repub. quem ijs ingenij dotibus, ijsq; artibus ac uirtutibus præditum fingit, quibus ciuitates in pace florere ac gubernari solent, id enim argumentum nostro instituto propius esse uidetur. Primum tribuit ei ingentem amoré erga patriam, eum enim post Deum primum gradum pietatis, primum iusticiæ esse scimus. Et Solon apud Crœsum, ut Herodotus refert, primum fœlicitatis gradum adsignat illi, qui pro patria mortem oppetijsset: proximum ei, qui pietatem parentibus præstitisset. Vt igitur ille amor patriæ, in hoc uiro effunderet sese, & illustrior fieret, fingit Poeta multiplices occasiones, & uaria impedimenta, quibus eius in patriam reditus interpellatur, cũ quibus omnibus ille consilio, ratione, uiribus animi pugnat, & ex omnibus his tandem eluctatur. At qualem ille patriam tanti facit? nempe sterilem, angustamq; insulam, & ut Cicero ait, in asperrimis saxis tanquam nidulum affixam. Eius ille tanto desiderio & amore tenetur, ut fumũ inde exeuntem, immortalitati præferre non dubitet. Et uidemus hunc affectum in omnibus magnis ac præstantibus uiris fuisse singularem. Demosthenes cũ in Calauria exularet, scribit se quotidie ad culmen eius sacelli ad quod confugerat, adscendere, atq; inde diu eam regionem, quam uersus Athenę sitę erant, ingenti desiderio & dolore, oculis metiri ac spectare solitum, cui patria & si ingrata & impia erga ipsum, uita tamen ipsa & anima charior fuit. Porro proximus gradus, ut ad institutum reuertamur, est pietas erga parentes, coniugem, liberos, & in Principe præcipue erga ciues ac subditos, quam

Homerus summam Vlyssi tribuit. Quàm sancte enim ille parentes colit ac ueneratur? quanto amore natum, quanto coniugem amplectitur, à quo nec consuetudine Dearum immortalium auelli se patitur? quanta uero cura & sollicitudine uitam sociorum, quanquã male merentium, tuetur? quàm pro illis uigilat, et nullum genus molestiæ uel laboris recusat, dum illorũ saluti consulat?

Quia uero eum facit uirum prudentissimum & constantissimum, uarias fingit occasiones, quibus illę uirtutes spectantur, uarijs casibus & periculis obijcit ipsum, in quibus & fortitudo eius ostenditur, & uis consilij exprompta elucescit. Scimus enim aduersam fortunam uelut campum & Gymnasium esse, in quo uis ingenij atq; eximia uirtus exerceri ac spectari solet. Memorabile & hoc est, quod eundem & prudentissimum facit et eloquentissimum, tribuitq; ei orationem similiter fluminibus hibernis niuibus auctis fluentem, & opponit ac confert inter se duo perfectissima genera dicendi, in Menelao & Vlysse. Fingit item eum regi & custodiri à Minerua, ut ostendat magnos uiros Deo curę esse, eiusq; auxilio subnixos, res tantas efficere. Porro cum Cyclope & cum procis eum depugnantem facit, hoc est, cum tyrannis, & cum seditiosis prauisq; hominibus, aliorum toro & fortunis insidiantibus, cum his enim duobus generibus hominum semper heroicis & præstantibus uiris lucta ac certamen fuit. Et quod in primis est obseruandũ, patientissimũ eum ac pertinacem propositi fingit, quiq; dum cursum suum teneat, atq; id quod uelit consequatur, nullis molestijs ac laboribus, nullisq; contumelijs uinci frangi'ue se patiatur, perfert ille, cum iam perfunctus periculis ac malis uideretur, adhuc domi suę multa

intolerabilia, sustinet esse lacer, mendicus, ludibrio haberi, uapulare, osse peti à procis, irrideri à sua familia, omnia hęc ad tempus dissimulat, expectans occasioné, qua domum recuperare, rebus suis potiri, illosq; ulcisci posset. Est ea uirtus singularis in præstantibus uiris, non tantum magnas & memorabiles res ad salutem patriæ ac multorum hominum, cum uitæ & capitis periculo efficere, sed iniurias, ignominiam, contumelias, infamiam etiam perferre posse ac pati, atq; interim institutū cursum urgere, idq; unum quod honestū & salutare sit, spectare ac sequi. Nota est sententia Ennij de Fabio:

Non ponebat enim rumores ante salutem.

Ea planè est Vlyssea sapientia, qua res afflictæ & profligatæ plerumq; fulciri ac sustentari solent. Desino de Vlysse, quem Philostratus ἄθυρμα Homeri uocat: nam si singula persequi uelim, dies me hic dicentem citius, q̃ dicendi materia deficiat. Innumerabilia enim sunt in Homero uelut diuinitus meditata atq; inuenta, quę nō temere ab Horatio miranda sunt dicta, eaq; ubiq; omnia incredibili elegantia & suauitate condita, uarijs affectibus, ἤθεσι tamen præcipue, multis mirabilibus & iucundis casibus uariata, tali uero rerum ordine atq; οἰκονομίᾳ digesta, ut omni humanitatis sensu carere eum, pecudē esse, non hominem existimem, qui non Homeri lectione permulceatur. Vt enim in hoc scripto est quædam perfecta & absoluta imago sapientię humanę, quantacunq; ea omnino esse aut cogitari potest, ita in omni genere doctrinæ nihil dulcius eo est, nihil luculentius, nihil in quod maior eloquentię splendor eluceat, ut recte dictū sit à Fabio: Quemadmodū ab oceano omnes amnium & fontium cursus initia capiant, ita Homerū

omnibus eloquentię partibus exemplum & ortum dedisse. Non enim pluuias ille aquas, ut ait Pindarus, colligit, sed uiuo flumine exundat, dono quodam prouidentiæ diuinæ ad hoc genitus, ut in eo totas uires suas eloquentia experiretur.

Etsi igitur post eius ætatem effloruit satis fœlix Poetarum prouentus, ipse tamen semper suum, hoc est, summum ac principem locũ tenuit, & unus omnibus quos ulla tulit ætas, Poetis palmam præripuit, longissimisq; interuallis cunctos post se reliquit, idq; effecit, ut magnum & magni ingenij habitum sit, eius uirtutes non quidem æmulatione, quod impossibile est, sed saltem intellectu sequi. Canit de eo ut magnifice, ita non minus uere Manilius:

cuiusq; ex ore profuso (inquit)
Omnis posteritas latices in carmina duxit,
Amnemq; in tenues ausa est deducere riuos,
Vnius fœcunda bonis.

Et Theocritus ait, Musarum aues, hoc est, reliquos Poetas, si cum Homero certare ausint, frustra laborare, & uelut coccysmum ędere ad dulcissimos lusciniæ cantus. Testatur item Philostratus Homerum nõ sicut Euphranorem statuarium, qui quibusdam in sua arte uirtutibus cæteris præstitit, sed in omnibus, quæ quidem in unoquoq; maxime laudata sint, eminentissimum esse. Et refert ille festiuam de Homero fabulam, quam non alienum duxi breuiter hoc in loco commemorare.

Achillem ait, cũ adolescens esset, miro studio & amore Musicę ac Poeticę flagrasse, ita ut quotidie à Musis contenderet precibus, ut earum auxilio in excellentem Musicum posset euadere. Cumq; nullum orandi finem fa-

ceret, tandem ex Musis Calliopen illi apparuisse, ac monuisse, ne cum fatis pugnaret, aliter enim superis uisum esse, non uatem eum, sed præstantem bellatorē futurū, & qui tales res gereret, unde Poetę materiam scribendi sumpturi essent. Post centū uero annos exoriturū quendam uatem, nomine Homerum, qui eius res gestas & fortia facta immortali carmine celebraturus esset. Hæc de Homero Philostratus. Per hoc haud dubie significans, diuinitus excitatum fuisse Homerū, & diuina uirtute afflatum hæc cecinisse. Id quod multis in locis uidere licet, eum uelut ex adyto uel cortina altius quiddam & diuinius, quàm pro humano captu sonuisse. Indicant hoc nonnulla, quæ in eius poemate sparsa sunt, uaticinia, quæ nō absque afflatu numinis ab humana mente concipi potuerunt: Quale hoc est de posteritate Aeneę, & æternitate futuri Romani imperij, quod à Vergilio hoc uersu redditum est:

Et nati natorum, & qui nascentur ab ipsis.

Quare nō ab re Democritus dixit, Homerum sortitum fuisse diuinantem animam. Sed ista persequi, non sunt huius loci aut temporis. Ad nostra igitur, atque ad ea quæ nostris studijs & moribus propiora sunt, reuertamur. Etsi uero mihi in præsentia non uacat colligere τὰ φιλοσοφούμενα illa recondita, de principijs rerum, de motu corporum cœlestium & astrorum, de elementis, de mundo, & eo duplici, de constitutione hominis, de anima & eius partibus, de sede potentiarum animæ, de singulis potentijs, de affectibus, ijsq́ laudatis & uitiosis, de ratione porro atque intellectu, sensuq́ & adpetitu cum eo perenni dimicatione depugnante, de illa diuiniore & item bruta parte hominis.

Hæc

Hęc, inquam, cum iam mihi recensere non liceat, tamen sciant studiosi, omnium harũ rerum semina, & ceu fontes in Homero esse. Neq; ullus melior aut præstantior pictor illius nobilioris ac diuinioris partis nostri extitit, quàm Homerus.

Quapropter Scipio apud Silium ingenti & non falsa laude uehit Homeri umbram apud inferos conspectam, & magnæ fœlicitatis loco suis temporibus talem uatem optat, quem locum propter adolescentes non piget hic subijcere, sic enim ait:

Atq; hic Elysio tendentem limite cernens
Effigiem iuuenis, caste, cui uitta ligabat
Purpurea effusos per colla nitentia crinis,
Dic, ait, hic quinam uirgo, nam luce refulget
Præcipua, frons sacra uiro, multæq; sequuntur
Mirantes animæ, & læto clamore frequentant.
Qui uultus, quem si Stygia non esset in umbra,
Dixissem facile esse Deum. Non falleris, inquit,
Docta comes triuiæ, meruit Deus esse uideri.
Et fuit in tanto non paruum pectore numen,
Carmine cõplexus terram, mare, sydera, maneis,
Et cantu Musas, & Phœbum æquauit honore,
Atq; hęc cuncta prius ꝙ cerneret, ordine terris
Prodidit, ac uestram tulit usq; ad sydera Troiam.
Scipio perlustrans oculis latentibus umbram,
Si nunc fata darent, ut Romula facta per orbem
Hic caneret uates, quanto maiora futuros
Facta eadem intrarent hoc, inquit, teste nepotes.
Fœlix Aeacide, cui tali contigit ore
Gentibus ostendi, creuit tua carmine uirtus.

Hæc de Homeri laudibus Africanus apud Silium.

Sed oc=

Sed occurritur nobis & quidem à summo uiro ac do
ctissimo Platone, qui Homerum uelut iudicio capitis
damnatum, sua Repub. excludit, in exilium exigit, ac re
legat. Quo in loco dicere possum, id quod Chrysosto-
mus de eadem Platonis contra Homerum accusatione
respondit, Difficile esse inter tantos homines discepta-
re, ut si duo uiri, ambo boni, ambo graues et honesti, am
bo amici, de re quapiam seria & graui sententijs discre-
pent, difficile sit pronunciare, ne alterius sententiam ui-
dearis tua oratione damnare. Sed uideamus tamẽ quid
Platonem mouerit, ut Homerum ciuitate à se constitu-
ta eijceret: non enim temere id fecisse putandus est, præ
sertim quem ipse ἄριστον καὶ θειότατον τῶν ποιητῶν, opti
mum & diuinissimum Poetarum uocet. Quid igitur
tantum commeruit hęc innocentissima luscinia, ut cam
pis Platonicis pelleretur? Obijcitur quod de Dijs im-
mortalibus ac religione ridicula quædã & absurda pro-
diderit. Audio, magnum & capitale crimen. Sed dicat
mihi uel Plato, uel alius quispiam huius sententię pro-
pugnator, quænam alia de Dijs, aut de religione, ut tũ
fuit in Græcia, Homerus potuerit tradere, & utrum Pla
to ipse multo meliora nouerit uel prodiderit. Homerus
de religione, de Dijs immortalibus, ea quæ tum usitata
fuerunt, ipse quoq; secutus est, nec illis quidem tempo-
ribus & apud illas gentes alia fuit religionis forma, q̃
qualem Homerus describit. Vtrum ea uera an falsa, nõ
hic disputo. In hoc nempe Homero cũ Platone & præ-
stantissimis quibusq; uiris cõuenit, quod sit Deus, quod
res humanas curet: tot igitur Deorum consilia cogit, ut
ostendat res hominum non temere nec casu fluere, sed
à Dijs immortalibus dispensari, ac gubernari. Facit

Deum φιλάνθρωπον, unde Iuppiter ab ipso introducitur, conquerens affici se humanis casibus, & dolere sibi hominum mala atque miserias: statuit item bonos defendi, cumulari bonis, diuinitus malos puniri. Prædicat Minerua in primo Odysseę, Vlyssem primum propter uirtutem ac honestatem, deinde & propter studium pietatis & religionis, seu cultum Deorum. Quid humana natura, si suis uiribus nitatur de uoluntate Dei melius aut sublimius cogitare potest, quàm quod pios & bonos amet, foueat, iuuet, impios & sceleratos oderit, pœnisq; afficiat, res hominũ curet, gubernet? Quod uero præter hęc allegorica quædam admiscuit, facile intelligi potest, aliud ipsum egisse, allusisse ad mores hominum, ad naturam rerum, inuoluisse his Poeticis iconibus seria & grauia dogmata, ut mos fuit illorum temporum. Quid quod & Plato nonnunquam ad hunc modum ludit de Dijs immortalibus, cum aliud quiddam significet, qui si tam seuerus iudex in alios esse uult, eodem & ipse crimine damnari potest. Deinde responderi & hoc potest, quod Chrysostomus ait, Homerum τὰ μὲν κατὰ δόξαν, τὰ δὲ κατ' ἀλήθειαν posuisse. Atq; hæc mihi de prima causa dixisse satis sit. Obijcitur autem secundo loco, quod magnis ac heroicis uiris lachrymas attribuerit: id cur reprehensionem mereatur, non uideo, imò uero pręcipue laudandum hoc mihi uidetur esse, quod non stultam illam & imaginariam Stoicorũ ἀπάθειαν somniauit, sed tales rerum atq; hominũ imagines proposuit, quales essent in rerum natura & uita, non finxit prodigiosas, & à communi humano sensu abhorrentes opiniones, sed ea suo carmine expressit, quę quàm maxime essent usitata in uita, & consentanea

communi

communi sensui. Voluit autem significare magnos uiros cum grauissimis & tristissimis casibus confligari, magnoq; animorum motu percelli, ut de suo Aenea Romanus Poeta:

Spem uultu simulat, premit alto corde dolorem.

Et alio loco: Ingenti irarum fluctuat æstu.

Descipserunt enim Poetę tales heroas, quales fuerunt, nempe qui & humanis casibus obnoxij essent, et ijs mouerentur. Proposuerunt nobis consiliorum, affectuum, actionum, & negociorum in uita, hominum etiam usitatas imagines, non sunt secuti illa ἀτοπώτατα παράδωξα, quibus ex Philosophis nonnulli impendio sunt delectati. Porro quod inferos finxerit, id tertium, opinor, crimen Homero obijcitur à Platone, putatur enim metum mortis incutere hominibus, cum terribilia, & qualia ipse pingit apud inferos, sibi post hanc uitam proponant, atq; ita lectione Homerici poematis animi robur eneruari uidetur. Sed nos ad hoc breuiter respondebimus, Homerum uoluisse celebrare illam sententiam de immortalitate animarum, quam omnium seculorum cordatiores & honestiores uiri tenuerunt: Voluisse significare locũ ac sedem aliquam esse post hanc uitam, ubi bonorum & malorum animæ uiuerent, bonis honor quidam haberetur, mali plecterentur. Deniq; secutus est illam usitatam, quæ tum fuit de inferis, hominũ opinionem. Non noua, aut inaudita, aut à communi iudicio illius seculi abhorrentia, quod Philosophi fecerunt, commentus est. Atq; hæc sunt illa capitalia crimina, propter quæ à Platone Homerus exilio mulctatur, relegatur ab urbe Platonica in nescio quas solas terras, ad Scythas credo aut Garamantes, neq; id temere, nam

Chrysostomus testis est, etiam Barbaros & Græcarum disciplinarũ rudes, permulctos Homerici carminis dulcedine, cœpisse hanc unam ob causam Græcas literas degustare, ut hoc poema perdiscere possent, & apud Indos id etiam decantari solitum. Ad quamcunq; igitur gentem è Græcia sua relegauerit Homerum Plato, eam uelut Dei alicuius aduentu statim cultiorem humanioremq; usu ipsius & consuetudine fecerit. Sed opponere nos etiam possumus, Platonis hac in re autoritati, consensum omnium optimorum & sapientissimorum hominum, qui omnibus seculis post Homeri ætatem, ingenij, doctrinę, uirtutis, aut sapientiæ laude floruerũt. Ex his enim nemo fuit, qui non pleno ore Homeri poema laudaret, non amplecteretur, & uelut diuinum numen adoraret. Archesilaus optimus & sapientissimus Spartanorum Rex, nunquam cubitum ire, nunquam cum è lecto surrexisset, prodire, aut aliquid agere solebat, quin prius quasi solenniter aliquid ex Homero lectitaret, & quoties à negocijs uacuum tempus dabatur, statim ad Homerũ properabat, ad amasium pullumq; suum ire se dictitans. Neq; ignotum est, quantopere Alexander Macedo delectatus sit Homeri poemate. Cui siue seria, seu iocos tractaret, etiam cum armaretur in hostem, carmina Homeri decantari solebant: cui cum ex spolijs Babylonicis ingentis precij scrinium ex auro & gemmis esset oblatum, & cæteri alius alij usui ad res preciosas adseruandas id destinarent, respondit Alexander, Nulli rei magis idoneam esse eam arculam, q̃ Homerico poemati asseruando: nobilissimo enim thesauro nõ minus nobile uasculum, in quo reponeretur, conuenire. At nos adolescentes, quibus aurea & gemmata
uasa

uasa non sunt, quod poterimus tamē Alexandrum Magnum imitantes, interim in non paulo nobiliore, nempe pectorum nostrorum scriniolo, hunc tam preciosum thesaurum condamus, & illam partem præstantiorem ac diuiniorem nostri eo pariter ornemus atq; ditemus.

Quos tu mihi thesauros, quas diuitias narras? dicet hic aliquis, nempe uidemus & Homerum egentissimū fuisse, cum uiueret, & ex discipulis suis adhuc neminem ditasse. Verum hoc esse, & his nostris temporibus nimis uerum scimus. Sed meminerimus hoc quoque certum atque euidens argumentum esse publicarum calamitatum, cum ista studia ita contemni uidemus. Nos uero nihil istæ illiberales cogitationes, & isti sordidissimi sermones moueant. Non digni sunt, qui his Musarum sacris initientur, aut in hoc humanitatis & uirtutis sacellum admittantur, qui sordidi quæstus gratia hæc longe præstantiora bona adspernantur. Non distendit crumenam auro & argento Homerus, nō uentrem pinguedine, non cingit digitos gemmatis annulis: At certe mentem, quæ præstantior, quæ immortalis pars nostri est, ingentibus, ac longe nobilioribus, æternisq; diuitijs cumulat, ornat, ditatq;. Non nos absterreat, quod egens, quod contemptus fuit Homerus cum uiueret, quod egentes sunt, qui hoc genus studiorum colunt. Communis hæc est conditio rerum optimarum, ut sint contemptæ in hac misera & plena errorum ac cæcitatis uita. Concionatores uerbi diuini, ministri æternæ salutis, qui liberationem à morte, à peccato, ab æternis inferorum cruciatibus, ab omnibus malis annunciant, quo illi modo ab impio & ingratissimo mundo semper accepti tractatiq; fuerunt, quo modo hodie tractantur?

Non nobis mirum ualde aut nouum uideri debet, si res bonæ negliguntur, deteriores contra magni fiant, uetus hoc est in mundo, & consuetudine praua iam penè usitatum esse cœpit. Nos contra sic cogitemus, Non seruit quæstui Homerus, eo melior: dedignatur enim uirtus, dedignantur Musæ prostare, & in quæstu, ut ille ait, pro meretricibus sedere. Meminerint uero illi, qui ad utilitatem suam omnia referunt, qui possessione bonorum fortunæ fœlicitatem metiuntur amplecti se fragilia & inconstantissima bona, atque ipsi etiam possessori sæpe exitialia, uniusq; horulæ momento uniuersam illam fœlicitatem, seq; adeo ipsos funditus euerti posse. Nam si propter inopiam & contemptum excluduntur hæc studia, excludatur eadem opera humanitas, excludatur uirtus & honestas, quæ sunt alumnæ Musarum, quarumq; parens ac nutricius Homerus est, excludatur quidquid uere bonum, sanctum, piumq; est in mundo, his omnibus enim uere hoc ἐπίγραμμα inscribi potest, quod quidam ædiculis suis præfixit:

οἶκος ὅδ᾽ ἐστὶ μικρὸς, τόδε γὰρ συμφέρον ἄριστον
τῆς πενίας μικρότης, τῆς δ᾽ ἀρετῆς πενία.

Nō est magna domus, quid tū? sub paupere tecto
Sæpe etiam uirtus ingeniosa latet.

Dixi.

Oratio

ORATIO IACOBI MILICHII DE Dialectica, habita in promotione Magistrorum, Anno 1528.

Vm scholę consuetudo nobis nota sit, non arbitrabar mihi opus esse longa defensione, cur huc ad dicendum accesserim. Imponit mihi dicendi necessitatem mos publicus, cui si nolim obsequi, non satis intelligere uideat, quid ad boni uiri officium pertineat. Atq; utinam quoniam non suscepi hoc officium priuato consilio, sed legibus & institutis sapientissimorum hominum, qui nobis per manus hunc morem tradiderunt, coactus, plus autoritatis ad uos oratio mea habeat, quo facilius id quod uolo, persuadere uobis possim. Verum est illud ueteris Poetæ, Eadem oratio ab obscuro & nobili dicta, non idem ualet. Vos autem iudicabitis hanc non tam meam, quàm totius senatus Academiæ, imò legum uocem esse.

Est enim mihi dicendum de ratione ac uia discendi, ac perniciosus quorundam error castigandus, qui ordinem in discendo peruertunt, qua in re profecto & omnium præceptorum uestrorum, & multorum doctorum hominum sententia, uel querela potius, mea tanquam pręconis uoce uobis exponenda est. Scitis gradus quos uocant, â ueteribus institutos esse, ut præceptores de studijs iuuentutis certis temporibus periculum facerent, & ut iudicio præceptorum hi, quorum profectus probabatur, in alias classes traducerētur. Nos itaq; dum hoc tempore horum adolescentium, quibus Magisterij titulum conce-

concedemus, studia cognoscimus, animaduertimus magnam iuuentutis partem, sine ratione atq; ordine in literis uersari. Vetus hæc multorum bonorum uirorum querela est, sed quoniam hoc tempore uelut in re præsenti uidi, quàm inutiliter discant quidam, uehementer dolui uicem uestrã, quare duxi hoc in loco uos esse uel admonendos, uel etiam obiurgandos. Nam monuerunt uos hac de re antea sæpe præceptores uestri, sed nescio quo malo fato fiat, ut neq; autoritate illorũ, neq; uestræ utilitatis respectu moueamini. Quam enim utilitatem aut uos ipsi, aut Respub. ex hoc genere doctrinæ capiet, quod sequi soletis, in quo nulla solida ac firma eruditio inest, & ut de priuata utilitate non dicam, est enim liberalis ingenij, studia sua ad publicam utilitatem conferre, quid expectare uel cõsilij, uel opis, Respub. ab istis potest, qui cum sine perfecta doctrina titulum doctrinæ tamen habeant, quid aliud quàm purpuratæ simię dici queant? De maximis rebus, de iure, de religione prouocatur ad iudicium eorum, qui docti uocantur. Quid autem iudicabit de obscurissimis controuersijs is, qui non penitus introspexit bonas artes, sed obiter degustauit eas fugiens, uelut canes è Nilo bibunt? Est igitur discendi ratio talis instituenda, per quam earũ artium ad quas contulimus studium, perfectã scientiam consequamur: Id ita fiet, si ordinem quendam in discendo seruabitis. Pręclare dixit Xenophon in Oeconomico, nihil ordine neq; honestius, neque utilius esse. Cuius sententiæ uim cum in omnibus alijs rebus experimur, tum maxime in studijs literarum. Vide enim quantum præpostera discendi ratio habeat incommodi: Prius Theologiam aut Ius ciuile discunt quidã, quàm teneant Dialecticen,

& alia

&alia Philosophiæ elementa: Hic planè, ut Cicero inquit, claudi more pilam tenent. Tractare eas artes, in quibus uersantur, nullo modo possunt, nusquā artium fontes peruidere, non quæ cohæreant, quæ dissentiant inter se, cernunt. Hi cum prodeunt in publicum, & doctrinæ opinionem magnificam secum adferunt, hic primum deprehenduntur, hic inscitiam produnt, si quid est definiendum, non uident ubi sit, si quid est partiendum, omnia unus puluis, si quod nectendum argumentum, quàm monstrosa forma syllogismi sit: si quod argumentū dissoluendum est, ibi uero, nisi sola se impudentia tueantur, abiecto clypeo fugiunt. Hic primum pœnitet eos neglectæ Dialectices, quę cum sit ars, ut Plato ait, tradendi & accipiendi sermones, unà tradit uiam & recte discendi & perspicue docendi, nulla sine hoc instrumento ars penitus cognosci aut percipi potest. Nihil igitur isti, nisi histriones meri sunt, qui artem ullam profiteri, nisi Dialecticen teneant, audent. Plato in Repub. spurios Philosophos adpellat eos, qui sine Dialectica, satisfacere se alijs artibus existimabant, quare sicut spurijs non licet hęreditatem petere, ita procul ab omnium literarum tractatione prætorio aliquo edicto submoueri debebant illi, qui ante irrumpunt in alias disciplinas, quàm hanc artem perceperint. Quidam perlectis præceptis artis, statim se artem tenere putant, qui longissime falluntur. Vsus quidam adhibendus est in quo præcepta experiantur, ut discant quomodo arte utendum sit. Sicut non statim pictor est qui Durerum pingentem uidit, nec cytharœdus, qui uidit Adolphum eruditissime tangentem fides: ita non putet se Dialecticen callere is, qui nihil scripsit, non disputauit, deniq; qui artem

non exercuit. Quæ noua est hæc ingenij fiducia, arrogare sibi scientiam artis, cuius nullum habent usum? Porro, cum in omni genere artium consuetudo dominatur, sic enim ait Poeta:

Solus & artifices qui facit usus erit.

tum maximam in Dialectica uim habet. Librorũ mihi similes isti uidentur, qui præceptis quę cõtinent, uti nequeunt, nam cũ causam aliquã acceperunt explicandã, nihilo magis ad illam adhibere præcepta, quàm mutę chartæ possunt. Proinde si quis utiliter uersari in alijs disciplinis uolet, is patiatur se prius in his primis artibus exerceri, & ad alias disciplinas præparari, & tantisper commoretur in hoc genere studiorum, donec ante radices egerint earum artium præcepta, quas tradimus, donec earum sibi ἕξιν fecerit, ut quoties usus poscit sint ad manum, ac uelut in numerato. Hæc est compendiaria & recta ad ueram eruditionem uia. Si quis captus splendore aliarum artium has præteruolat, ut quæ non magnopere ostentari queant, huic planè hoc accidit, quod cani Aesopico, qui dum umbram carnium, quod ea maior adpareat, captat, ueras amisit carnes: quia nisi attulerit ad alias artes hoc quod dixi instrumentũ, fortassis aliquam doctrinæ umbram, solidam uero doctrinam non consequetur.

Dixi hactenus de Dialectica, quia omnium maxime necessariam esse iudico. Porro quid reliqua elementa Philosophiæ habeant utilitatis, ex eo facile intelligi potest, cum Medicina & Iurisconsultorum literæ sint quædam uelut absolutio & exædificatio Philosophię, quod gradus ad illas artes per hęc prima elementa faciendus sit. Hippocrates scribit alicubi, Medicum qui sit Philosophus,

sophus, planè diuinum uirum esse. Idem profectò de scientia iuris etiam dici potest, quia fontes illarum artium atq; ortus, & causę ita demum cerni possunt, si accesserit Philosophiæ scientia: adeo summis illis artibus addit Philosophia non modo lumen, sed etiam dignitatem.

Quanquam autem sacræ literæ non sumant res à Philosophia, tamen quia sermonem à publica consuetudine mutuantur sine Dialectica & cognatis artibus, compositio sermonis cognosci non potest. Adhęc cum neminem neque plura, neque meliora scire oporteat, quàm Theologum, non conuenit eum aliarum artium rudem esse: ab hoc consilium de maximis rebus petitur: hic censuram non modo de priuatis moribus, sed etiam de publicis legibus agit, quas ad res mihi quidem uberior quædam & locupletior doctrina requiri uidetur, quàm uulgo putant: de qua ut in præsentia non dicam, neque enim est instituti nostri omnia persequi, tantum hæc ad commonendos adolescentes dico: Quoties de hominis natura ac partibus Theologo dicendum est? At eam rem clarius explicari poterit is, cui notæ sunt nostræ de rerum natura disputationes.

Quantum lucis adferet sacris literis, qui Philosophorum doctrinam de moribus cum illis conferet? & ostendet, quæ consentiant, quæ non consentiant. Ego uero etiam necessarium esse iudico, ostendere utrunq; doctrinæ genus, & interualla certa regione describere, & fines eorum regere, ut Iureconsulti loquuntur, ne possit iterum in Christianæ doctrinę possessionem Philosophia irrumpere. Quod si fecissent ueteres, non usque adeo

contaminata esset ante hæc tempora doctrina Ecclesiastica. Quid quod etiam historiæ cognitione opus est Theologo, in qua ut tempora consentiant, iudicium ex motibus syderum, & ex eclypsibus sumitur, quam ad rem quis non intelligit, quarum artium scientia adhibenda sit? Proinde quid aliud est quàm ὄνος ἄγων μυστήρια, qui cum sacrarum literarum interpres perhiberi uelit, reliquas omnes disciplinas aspernatur? Quare ut finiam, adhortor uos adolescentes, ut iustam operam collocetis in hæc primæ ætatis studia, ut ad reliquas disciplinas instructiores accedatis. Quod si dimidium facti qui bene cœpit habet, profecto & uos in superioribus disciplinis plus promouebitis, si recte cœperitis, hoc est, si earum literarum, de quibus dico, scientiam ad eas attuleritis. Hæc quanquam sedulo præceptores uestri monent, tamen & ego, quia ita ferebat tempus, iudicaui uobis in memoriam esse redigenda.

Dixi.

Oratio

ORATIO DE DIGNITATE ASTRO= logiæ, dicta in promotione Magistrorum, à Iacobo Milichio, Anno 1535.

OPrime institutum est, ut in his spectaculis de dignitate artium, & de uirtutum laude dicatur, quod ea oratio cum ad formanda iudicia iuuentutis, tum ad accendendos animos ad amorem bonarum rerum, magnam uim habet. Etsi autem præcipue solet ad iuuentutis utilitatem hoc loco accommodari oratio, tamen ne cæteris quidem ullam acróama est iucundius, quàm artium & uirtutum encomia, quas ut quisq; intelligit, ita uehementissime admiratur. Quare & si oratio nostra aptior futura erat iuuentuti, tamẽ ne uobis quidem ingratam fore confido, quorum quo maior est eruditio & prudentia, eo magis delectari uos cogitatione ipsa artium arbitror. Dicam autem de ea parte Astrologiæ, quæ de syderum effectibus in natura inferiore disputat. Idq; argumentum eo sumpsi libentius, quia mihi non in turba imperitorum, sed apud homines doctos, & Philosophiæ deditos, dicendum esse intelligebam. Vt autem Græci Rhetores summa prudentia in definitione artis dixerunt artem non solum oportere ueram noticiam esse, sed addiderunt etiam oportere utilem ad uitam esse: Ita ego utrunq; disputabo, & ueram esse doctrinam de cœlestibus effectibus, & magnas ad uitam utilitates afferre. Atq; hic principio à uobis peto, quod æquissimum est, ne conferatis in artem errata artificum, qua de re longius mihi dicendum esset, nisi apud erudi

 tissimos

tissimos homines haberetur oratio. Sed aliud est etiamen, quod etiā apud doctos detrahit fidem arti, quod uidelicet in hac infinita casuum humanorum uarietate, ars ipsa non præuidet omnia. Negant igitur homines acuti artem, hoc est, uniuersalem & perpetuam doctrinam existere posse ex particularibus paucorum euentuum obseruationibus, quasi uero aut Medicina morbos curet omnes, aut politica sapientia omnes Rerumpub. tempestates prospicere, mederi omnibus incommodis possit. Et tamen concedendū est, multa utriusq; artis uera & firma præcepta esse, & ad uitam utilia. Ita sunt huius diuinatricis ueræ quædam & perpetuæ significationes, pauciores fortasse, nihil enim dissimulo, q̃ Medicorum, nam hæc ars uersatur in rebus procul positis à nostro conspectu: Et cū hominum temperamenta moresq; dijudicet, & uaticinetur de futuris maximarum in uita rerum mutationibus, diuinitas quædam esse uidetur. Quare etiamsi non tam multæ sunt huius artis demonstrationes, q̃ cæterarum leuiorum artium, artis hoc magnitudini tribuatur. Et quidem eo maiore cura quantulumcunq; est huius artis, quod superi monstrarunt hominibus, conseruari debet, eo maiore studio intendenda mens est in has significationes, quæ compertæ sunt, nam harum quoq; maxima uis est, & multiplex in uita utilitas. Non solum inepti, sed etiam improbi sunt, qui falsis persuasionibus ornare aut amplificare artes conantur. Ego ingenue profiteor, non omnium euentuum significationes cōpertas esse, sed idem affirmo multas esse certas minimeq; fallaces significationes, quas si quis animaduerterit, magnum ad regendam naturam, & plerosq; fortunæ impetus gubernandos, adminiculum

miniculum habet. Extenuat hanc artem, & Fauorinus
apud Gellium, & dicit pauca quædam præuideri παχυ-
μερέστερον, non solum non repugno, sed etiam plausum
do, quod ait παχυμερέστερον, amplissimo præconio or-
nauit artem, siquidem quædam in natura aut moribus
præcipua animaduerti posse inquit: At ex his homines
sagaces plurima postea iudicant. Videtis in moribus q̃
multa conijciantur ex uno aliquo gestu aut cachinno:
Ita cum certæ notæ quarundam præcipuarum rerum
sint impressę naturę, multę ex his postea coniecturę su-
muntur. Fortassis autem non esset ars ducenda Astrolo-
gia, si tantum constaret coniecturis: Nam ars est eorum
quæ non fallunt. Verum & hæc ipsa ars, ut Medicina &
politica, primum certis obseruationibus constat, postea
ex his multæ oriuntur coniecturæ. Vidit Astrologus in
genesi Catilinę diros positus atq; aspectus Planetarum,
qui significabant animi crudelitatem, audaciam, præ-
posteros mores, inquieta & infœlicia consilia. Fac non
potuisse certo prædicere, Catilinam Cicerone Consule
moturum esse seditionem, deinde futurũ, ut in acie in
Apennini radicibus interficeretur: At animaduersis illis
infaustis significationibus, quæ quidem sunt certæ, con-
ijcere potuit, futurum ciuem turbulentum, seditiosum,
& uitæ futurum exitum tragicum. Ita insignia quædam
in temperamentis ac moribus παχυμερέστερον iudicari
possunt, quæ non fallunt. Non igitur eo aspernanda est
hæc ars, quia non omnia præuidet. Quàm pauca certa
sunt in cæteris optimis artibus, & ut iam non de Medici-
na aut de politica dicamus, Num ideo tota doctrina de
Meteoris uituperanda est, quia paucas habet demon-
strationes, postea plurima conficit coniecturis: In ipsa

agricultura

agricultura quàm sæpe fallimur, num ideo non sunt colendi agri? Quin potius utamur artium beneficijs, & consideremus quousq; humana mens progredi possit. Me quidem non solum utilitas in his artibus delectat, quam in medendo, & in alijs rebus animaduerto, sed multo magis hoc, quod cum hunc mirificum consensum corporum cœlestium & inferiorum contemplor, ipse me ordo & harmonia admonet, mundum non casu ferri, sed regi diuinitus. Hæc respondere uolui ad uulgare conuitium, priusquam de arte dicerem. Est autem initio ueluti definitio quædam constituenda Astrologiæ, ut eam à superstitiosis diuinationibus, quas Ptolemæus ἀναιτιολογήτους uocat, separemus. Astrologia pars est Physices, quæ docet, quos effectus astrorum lumen in elementis & mixtis corporibus habeat, qualia temperamenta, quas alterationes, quas inclinationes pariat. Et quia inclinationibus sæpe mores, studia, consilia, casus respondent, ut ille inquit:

Naturæ sequitur semina quisq; suę.

Ideo horum quoque significationes aliquas monstrat. Quod si constabit sydera habere aliquos effectus, planè concedendum erit, hanc artem esse Physices partem, perinde ut prædictiones Medicorum. Nec ego nunc de hac parte prolixe disputabo, sed unum Galeni oraculum in hac causa recitabo, qui non solum reprehendit, sed etiam grauiter obiurgat illos, qui negant inferiora corpora affici à lumine cœlesti, & inquit, Sophisticum esse, negare manifestam experientiam. Ergo & fatetur se experientia uictum, tribuere magnam uim lumini in inferioribus corporibus, & eos qui dissentiunt, sæuerissime taxat. An dubiũ est uices æstatis atq; hyemis

effici Solis accessu & discessu, Solis lumen calefacere & desiccare, Lunam humectare. Hæc si manifesta & perpetua sunt in his duobus clarissimis syderibus, cur cætera putemus frustra condita esse? Iam perpetua experientia testatur, insignes coniunctiones habere insignes effectus, idq; in tempestatibus palam apparet. Vidistis concursum Planetarum in humido signo, anno uicesimo quarto, intumuerunt ubiq; omnes aquæ, humidę tempestates totius biennij fuerunt. Hac æstate pluuías crebriores omnium opinione & insalubres tempestatum uariationes attulerũt, Iuppiter in Piscibus, Mars in Tauro. Possem alia multa exempla recitare, si temporis angustia non prohiberet. Nec uero dubium est, ut Solis & Lunæ, ita cæterorum Planetarum lumen uariare tẽpestates, & aerem, & corpora nostra afficere. Res ipsa loquitur in herbis, in metallis, deniq; in contemptissimis rebus maximam uim esse, & iure laudatur illud ueteris Poetæ:

ὅτι ὅσον ἐν μαλάχῃ καὶ ἀσφοδέλῳ μέγα ὄνειαρ.

Quod cum ita sit, cur putemus frustra condita esse illa pulcherrima lumina, cum quidem nulla sit natura prętantior aut efficacior lumine? Quin ipse leges motuũ nonne significant temperari lumen Solis & Lunæ, cæterorum Planetarum aspectu? Mercurius & Venus nunquam procul à Sole discedunt. Superiores Planetæ ita discedunt, ut tamen in epicyclis ad medium apogeon cum Sole semper congruant. Postremo & Hippocrates testatur tempestates excitari & uariari ui syderum. Et dissimilitudinem non solum regionum, sed etiam ingeniorum ac morum in diuersis regionibus docet oriri à cœlestibus causis. Hæc cũ sint certa, constat artis initium

uerum ac certum esse, uidelicet, quod lumen cœleste magnam uim habeat in elementis & mixtis temperandis & alterandis. Deinde & hoc manifesta temperantia testatur, lumen Planetarum dissimile esse: Saturni melancholicum, Iouis temperatum, Martis cholericum, Solis uiuificum, Mercurij siccius, Veneris & Lunę humidius. Et hæc uarie posita miras mixturas efficiunt, ut cũ in medicamentis uariæ herbę miscentur, in cantu uoces. Hæc dixi breuius, non solum quod habenda fuit ratio temporis, sed etiam quod uobis doctissimis hominibus satis probata esse arbitrabar. Venio igitur ad alteram partem, uidelicet, ut de utilitate dicam. Nec uero existimo quenquam adeo superstitiosum esse, ut neget in medendo conducere obseruationem syderum. Cumq; de hac re & præcepta extent, & nota sit experientia, non ero longior. Quanto est autem illa maior utilitas, non solum in ægrotis corporibus, sed multo magis in Rebus pub. considerare mutationum maximarum seu causas seu significationes, ut accommodare ad eas nostra consilia possimus, & arte mitigare incommoda. Vere enim inquit Plato, Syderum circuitus efficere uarias uices, nõ solum animantium corporibus, sed etiam uniuersę naturæ rerum, uitę hominum, imperijs, & Rebuspublicis. Vt autem agricolis præcipitur, ut tempestatum signa obseruent, ita magni uiri in Repub. mutationum signa intelligere & considerare debent. Et quidem in scriptis politicis colliguntur signa sumpta à moribus & uoluntatibus, sicut Medici morbos ex intemperantia, aut corruptione humorum prædicunt. Sed magno & sapienti uiro magnopere prodest, etiam hæc cœlestia signa animaduertere, ut regere aliquo modo fortunam, &

cauere

cauere seuas tempestates, uel certe mitigare possit. Recte enim dictum est:

Qui sapit, ille animum fortunę præparat omni,
Præuisumq; potest arte leuare malum.

Etenim si significationes illæ non sunt considerandę, cur diuinitus in cœlo scriptæ & pictę sunt? Cum autem Deus has notas impresserit cœlo, ut Rebuspub. denunciaret ingentes casus, impietas est, animos ab hac obseruatione prorsus auertere. Eclypses, coniunctiones, prodigia, traiectiones, cometæ, quid sunt nisi Dei oracula, qui minitatur uitæ hominum ingentes calamitates ac mutationes? Hæc si quis contemnit, Dei monitus aspernatur. Quatenus autem hæc metui debeant, quantum omnino tribuendum sit cœlestibus signis, discet idem ille uir magnus ex sacris literis, ne obrepat animo impia uel confidentia, uel desperatio. Vt in agricultura, in nauigando, non est irreligiosum obseruare prognostica tempestatum, ita in administratione rerum considerare naturales significationes, quas Deus proposuit, ut nos uigilantiores reddat, & curam in nobis acuat, pium & utile est. Sed uideamus priuatos mores. Si quis naturæ suæ inclinationem intelligit, alere bona & confirmare, & uitare uitia diligentia ac ratione potest. Verum est enim quod ait Ptolemæus: Sapiens anima adiuuat cœlestem operationem, quemadmodum optimus agricola arando expurgandoq; adiuuat naturam. Hoc late patet in cura ualetudinis, in deligendo genere uitæ, studijs, in suscipiendis negocijs uel aptis uel abhorrentibus ab ingenio. Si Curionis aut Antonij parentes satis intellexissent naturam filiorum, flectere singulari arte fera & inquieta ingenia ad moderationem potuissent. Philip-

pum Macedonem accepimus Regem in primis callidum, cum animaduertisset in filio Alexandro non sanè prauam, sed tamen asperiorem & impatientem imperij naturam esse, uideretq; eum non pati domitorem asperum, cœpit consilium doctrina & Philosophia flectendi eum ad suauitatem & comitatem. Hac ratione adeo excoluit illam naturam, ut in ipso cursu uictoriarum uix quisquam fuerit unquam humanior ac moderatior. Ita prodest uidere, quo quenquam ducat natura, ut disciplina idonea ad uirtutem flectatur, & à uitijs abducatur. Possem & alias utilitates œconomicas colligere, sed has persequi longum fuerit. Vos igitur Candidati, quia iam Philosophię uos publice addicitis, ut reliquas partes pro uirili amplecti, excolere, & ornare debetis, ita memineritis, hanc quoque partem amandam esse. Non solum stulticia, sed peruersitas est, aucupari ingenij laudem ex insectatione bonarum artium. Nam uiros bonos decet, præclaras artes & utiles uitæ pro uirili ornare, ut ad earum studia quàm plurimi inuitentur.

Dixi.

In Arith-

IN ARITHMETICEN PRAEFAtio Georgij Ioachimi Rhetici.

DVxi uobis initio exponendam esse causam quare publice docere incipiam, ne quis existimet me meo cõsilio impudenter in hoc theatrum prodire. Ego enim cum & natura sim timidior, & has artes maxime colam, quæ amant latebras, nec merentur plausus in uulgo, deinde cum uideam, quanta sit non solum scientiæ copia, sed etiam dexteritate, & fœlicitate ingenij opus, præsertim in his subtilibus artibus tradendis, mihi uero conscius sim meæ imbecillitatis, non ambiui hunc locum, diuq́ repugnaui præceptoribus nostris, hortantibus, ut elementa harum artium, in quibus me mediocriter exercui, publice traderem, præsertim hoc tempore, cum altera Mathematica lectio interitu uiri doctissimi Ioannis Volmarij conticuisset. Atque illi quidem petebant, ut hac in re non solum amicitię ipsorum rationem haberem, sed etiam utilitatis adolescentium, quia magnopere prodest hæc elementa in scholis assidue inculcari & exerceri. Vicit igitur cum autoritas pręceptorum, tum uero etiam uoluntas eorum optima erga rem literariam. Videbam enim eos non aliquo priuato studio deferre mihi hoc munus, sed ut adolescentibus consulerent, & quantum possent, eos ad has artes, quę sunt uera Philosophiæ initia, inuitarent.

Quare cum meam operam deesse Reipub. & adolescentium utilitati nollem, perpulerunt tandem, ut pollicerer me periculum facturum esse. Quare peto à uobis,

ut me hac officij ratione, non arrogantia aut ingenij fiducia in publicum prodijsse existimetis. Minus autem pœnitebit me facilitatis meæ, si cognouero etiã frequentiam uestram & diligentiam respondere optimę uoluntati præceptorum, qui uestrę utilitatis causa mihi hanc personam imposuerunt. Qua in re, erit etiam prudentię atq; humanitatis uestræ, meam operam boni consulere. Nam quod ad præcepta ipsa tradenda attinet, spero me uobis satisfacturum esse. Si quid autem uel in oratione mea, uel in actione desiderabitis, ueniam mihi dari peto. Agnosco enim me impediri pudore ac metu, ac ne natura quidem ad scenicam actionem aptum esse. Sed propter hæc incommoda fastidire has artes, & studia earum abijcere, ingenij est plus satis delicati & morosi, si tamen professor est sui generis artifex. Ego uero & si mihi nihil arrogo, tamen ea fide & diligentia tradam hæc præcepta, ut sperem, posse percipi atque intelligi.

Exposui causam, quare in publicum prodierim, quæ me, ut spero, suspitione arrogantiæ apud bonos & studiosos liberabit. Nunc dicam de meo consilio, uel potius de sententia nostrorum præceptorum. Hi mihi iniunxerunt, ut tradam elementa Arithmetices & Geometriæ, & quod natura harum artium postulat, initium faciam ab Arithmetica. Vtinam autem & autoritate & eloquentia tantum ualerem, ut ad harum artium studia adolescentes etiam excitare & accendere possem. Quid enim optabilius esse docenti potest, quàm habere auditores incensos & flagrantes discendi cupiditate? Sed quia præceptores nostri quotidie scholasticos ad has artes discendas hortantur, & manifesta est earum utilitas, spero

spero plerosq; præditos liberalibus ingenijs satis ad hęc studia colenda incitatos esse.

Græci narrant fabulam de Pallade, quę cum ei tibias recens inuentas Mercurius donasset, ambulans ad flumen, cœpit inflare tibiam. Etsi autẽ demulcebatur sono, tamen cũ in aquis uideret faciẽ ridicule deformari, inflatis genis, statim abiecit tibias. Has Satyri, qui capti nouitate soni accurrerant, abiectas statim excipiunt: Ita tybię spretę à Pallade, cœperũt Satyris in delicijs esse. Ad hũc modum sinamus sanè ingenia illiberalia delectari alijs agrestibus artibus, aut potius quædã fragmenta artium circũferre, seu quęstus causa, seu ut popularem opinionẽ colligãt. Sed honesti ingenij est, nihil amare ardentius quàm ueritatẽ, & hac cupiditate incensum, expetere solidã doctrinam de uniuersa natura, de religionibus, de motibus & effectibus cœlestibus, de causis mutationũ, nõ solũ animantiũ, sed etiã ciuitatũ & imperiorũ, de fontibus honestorũ officiorũ, & hoc genus alijs. Si huius perfectę doctrinę admiratione atq; amore tenemur, profecto etiã cõplecti hęc elemẽta debemus de numeris & mensuris, quę aditum patefaciunt ad cęteras Philosophiæ partes, quanquàm per se quoq; multũ habẽt & dignitatis et utilitatis.

Videre enim quàm late pateat usus Arithmetices in œconomia, & in Rep. Aristoteles scribit, Thraces quosdam esse, qui numerãdo nõ possunt progredi ultra quatuor: Quæso te, an talibus putes cõmendandam esse gubernationem, non dico magni mercatus, aut uenarum metallicarũ, sed alicuius mediocris œconomię? Existimemus ne à talibus posse rationes paululum modo intricatas euolui & explicari? Nequaquàm. Sed horum Thracũ similes sunt in magnis rationibus & obscuris omnes, qui

destituti

destituti sunt huius artis præsidio. Nec solũ in mercatu, in metallicis, in cudẽda moneta, sed in multis alijs publicis et priuatis rebus cõputandis, arte ipsa opus est. Qui uersantur in Repub. ærarij rationes nosse debent. Sæpe in iudicijs quæstiones incidunt, quæ requirunt eruditam computationem. Ideo non satis est nosse numeros naturæ beneficio, sed ars addenda est, sine qua nullæ difficiles rationes explicari certo possunt. Quare Socrates apud Platonem in legibus etiam hanc tulit, ut ciues cogantur discere Arithmeticam. Sed quid attinet de re nota prolixius dicere? Nemo enim nõ uidet in omni uita maximum usum esse Arithmetices, nisi sit stolidior Thracensibus illis, qui nõ norũt numerare amplius quatuor. Atq; hæ uulgares utilitates inuitare pariter omnes adolescentes ad hanc artem discendam & exercendam debebant: Multi enim incidere casus possunt, ubi singulis magno usui Arithmetica esse potest. Proinde & Romanis magnæ curæ fuit, ut liberi eorum cum primis literis etiam Arithmeticen perciperent. Meministis enim uersus Horatij:

Romani pueri longis rationibus assem
Discunt in partes centum diducere, dicat
Filius Albini, si de quincunce remota est
Vncia, quid superat?

Multiplex etiam Geometriæ utilitas est, non solum in ædificatione, in metiendis uasis, sed etiam uiro politico in Cosmographia, in locorum interuallis intelligendis. Sed discedo ab his uulgaribus utilitatibus.

Hi qui in studijs uersantur, & perfectam doctrinam expetunt, illam sibi utilitatem proponant, quod ad doctrinã de rebus cœlestibus nullus aditus patet, nisi per

Arithme-

Arithmeticam & Geometriam. Et quidem tanta uis est Arithmetices in doctrina de rebus cœlestibus, ut medio cri Arithmetico penè omnia in doctrina rerũ cœlestium sint peruia: Certe magnam partem eius doctrinæ sine ullo negocio assequi potest. Iam uide quàm exiguo labore quantum precium operæ possis facere. Nihil facilius est, quàm has, ut uocant, species in arte numerandi discere. His mediocriter cognitis, propemodum tota Astronomia statim percipi sine ulla difficultate potest.

Plato in Phædro fingit duplices animas, quarum alteras ait alatas esse, alteris, inquit, decidisse alas. Porro alatas ait uolitare in cœlum, fruentes congressu colloquioq; Dei, & pulcherrimo spectaculo cursuum cœlestium, & considerare causas omnium mutationum in inferiore natura, in aere, in animantium corporibus, in hominum studijs & moribus, in uarijs imperiorum & ciuitatum casibus. Atq; hæ animæ toto uolitantes cœlo captæ pulchritudine diuinarum rerum, & illius admirandi ordinis & suauitate doctrinę & uirtutis, hac una uoluptate perpetuo frui cupiunt, nec onerant animos obscœnis uoluptatibus, quæ perturbant harmoniam uirtutis in animis, & obijciunt caliginem, ne cœlestia aspicere possint. At illæ animæ, quibus alæ deciderunt, humi uagantur, et quęrunt uoluptates impuras ex rebus terrenis, nec enim illam pulcherrimam lucem rerũ cœlestium aspiciunt. Etsi autem Plato alas intelligit heroicos impetus ingeniorum, tamen ne illi quidem impetus soli animos subuehunt, sed opus est etiam artibus, quibus illi ipsi impetus attollantur. Sunt igitur alę mentis humanę, Arithmetica & Geometria. Has si alligauerit sibi aliquis præditus ingenio non sordido, facilime

penetrabit in cœlum, ac libere in cœlestium cœtu uagabitur, & illa luce ac sapientia fruetur.

Quare illi qui sunt ingenijs non monstrosis præditi, & res optimas maximeq; admirandas, & cognitione dignas aspicere cupiunt, has alas sibi addant, uidelicet, Arithmeticen & Geometriam. Harũ ope sublati in cœlum, lustrare oculis uniuersam rerum naturam, cernere spacia metasq; maximorum corporum, uidere syderũ fatales congressus, deniq; causas rerum maximarũ, quæ in hac hominum uita accidunt, animaduertere poteritis. Existimo generosas mentes hac tanta utilitate capi, & incitari posse ad has artes discẽdas & amandas. Scio enim uobis quidem satis persuasum esse, magnã dignitatem & utilitatem esse doctrinæ de rebus cœlestibus, uosq;, ut decet, auribus atq; animis abhorrere ab Epicuri deliramentis, qui deridet Astronomiam, & somniat Solem esse uaporem, qui mane accẽdatur motu, postea aut deflagret, aut in aqua extinguatur: Ita & stellas esse nubeculas casu incensas. Hæc portenta pro ueris affirmare homine indignum est, nedum Philosopho. Nulla tam barbara gens fuit, quę non sentiret, stellas esse certa & durabilia Dei opera, & certis legibus ferri, magnæ alicuius utilitatis causa. Quare contumelia est aduersus Deum, fingere hanc confusionem rerum, Solem uaporem esse casu inflammatũ, & casu ferri, ut Lucretius ait:

Quo cibus uocat atq; inuitat euntem
Flammea per cœlum pascentem corpora passim.

Plus ualeat apud nos autoritas cum doctissimorũ hominum, qui hęc deliramenta grauissimis argumẽtis confutarunt, tũ uero etiã diuina oracula in sacris literis, à quibus dissentire impietas est. Hæ clare testantur, Solem,

Lunam,

Lunam,& reliqua sydera esse certa & durabilia Dei opera,& addunt sacræ literæ, cuius utilitatis causa,lumina cœlestia condita sint: Erunt signa, & discernent tempora & annos. Hæc descriptio,& si breuis est, tamē res magnas complectitur,& Astronomiæ studium approbat. Nam ut reliquas partes omittam, si Sol ideo conditus est,ut annum conficiat & gubernet, necessaria est obseruatio cursus Solis: Nam sine obseruatione motus,nulla sunt temporum atq; annorum discrimina. Quare non obscurum est & approbari à Deo,& præcipi obseruationem cœlestium motuum. Nec putemus esse leues causas,quare nos ad hanc doctrinam hortetur etiam diuina autoritas. Nam pręterquam quod utilitates magnas affert,ad communem uitam,etiam monet nos hic pulcherrimus ordo motuum, hanc naturam non extitisse casu,sed ab æterna mente ortam esse & gubernari. Proinde ualde confirmat in animis honestas opiniones de Deo,& de prouidentia. Itaq; ex Philosophis soli Epicurei fuerunt ἄθεοι, quia hæc illustria de Deo testimonia, uidelicet,certissimas motuum leges,& mirabilem harmoniam aspicere noluerunt. Decet igitur bona ingenia hanc honestissimam doctrinam amare,& quantum fieri potest,aliquid operæ in tantarum rerū inquisitionem collocare. Ac facile multa percipient hi, qui mediocriter in Arithmetica exercitati sunt.

Redeo igitur ad Arithmeticen, quoniam de ea præcipue dicere cœperam. Postquam autem utilitates commemoraui, quæ quidem minime sunt obscurę,breuiter aliquid adijciendum putaui de facilitate. Scio deterreri adolescentes ab his artibus opinione difficultatis. Sed quod attinet ad initia Arithmetices, quę in scholis tradi

Hh ij solent,

solent,& quæ ad quotidianum usum conferuntur, uehementer errant, si hęc putant admodum difficilia esse. Ars oritur ex natura ipsa mentis humanæ, & habet certissimas demonstrationes. Quare initia nec obscura, nec difficilia esse possunt, imò priora præcepta adeo perspicua sunt, ut pueri etiam ea possint assequi, quia tota res à natura oritur. Deinde multiplicationis & diuisionis præcepta aliquanto plus requirunt diligentię, sed tamẽ causæ cito perspici possunt ab attentis. Exercitationem & usum requirit hæc ars, ut aliæ omnes. Est enim uerissimum, quod ait Anaxagoras, Manũ esse causam sapientię. significans sine exercitatione & experientia nõ posse artes recte percipi. Deinde sicubi est aliquid difficultatis, memineritis nullam esse artem, quæ nihil habeat difficultatis. Et erratis profecto, si styli exercitium putatis facilius esse, quàm hæc initia Arithmetices: Nec scholæ sunt eo conditę atq; constitutę, ut ignauis ocium ad perfruendas ineptas uoluptates concedatur, sed requirunt studia, curam & acrem animorum contentionem. Nec uero nego multa ab Arithmeticis quęsita & animaduersa esse, quæ procul recedunt à captu imperitorum: nam artes omnes agitatione crescũt. Sed ego loquor de his initijs, quæ & uobis tradi solent, & ad usum conferuntur. Quare adolescentes abijciant opinionem difficultatis, & magno animo & quadam cum spe ad hanc artem discendam accedant: quod si facient, deinde & rerum suauitas detinebit eos, & sentient ipsa rerum serie difficultatem minui. Exposui quæ utilitates præcipue petendæ sint ex Arithmetica, Dixi etiam de facultate. Reliquæ sunt aliæ utilitates, sed obscuriores, de quibus non multa dicam. Verissimum est, cęteras artes facilius percipi

percipi, cognita Arithmetica. Est enim Arithmetica inter primas artes, quę docet dijudicare ac distribuere unū & multa: ostendit ordinem rerum, & monet confusa euoluenda & discernenda esse. Hæc sunt initia ratiocinationis in hominibus. Ideo prima est numerorum intelligentia, idq́ sensisse opinor Pythagoram, cum definiuit, mentem esse numerum: significauit enim animam esse ratiocinatricem, quę discernit res, et ordiné animaduertit. Hæc sunt maxime propria menti, & sunt primæ mentis functiones. Quare apte definiuit, mentem esse numerum, uidelicet, numerantem. Hæc causa est, cur & ueteres Gręci post Grammaticen mox tradiderint Arithmeticen, deinde tertio loco proponebant Dialecticen, quarto Geometriam. Videbant enim Dialecticen initia sumere ab Arithmetica, & exercitatio multiplicationis & diuisionis, optime pręparat ingenia ad Syllogismos. Item uis demonstrationis melius intelligi potest, cognita Arithmetica: quia hęc habet maxime illustres demonstrationes. Præterea multi loci in autoribus occurrunt, qui sine hac arte non possunt intelligi. Pythagorici figurate usi sunt uocabulis Arithmeticis, eaq́ transtulerunt ad Physicam, & ad moralem Philosophiam, Sic enim Pythagoras Deum definiuit: Deus est excessus maximi numerorum supra proximum numerum. Ita uoluit significare, Deum esse unum, & quidem summam naturam. Nam denarium intelligit maximum numerum, huic proximus est nouenarius. Excessus supra nouenarium est unitas: Hoc modo inuoluerūt numeris totam Philosophiam. Etsi autem melius est artes proprie tradere, & non inuoluere totas figuris & ænigmatibus, tamen interdum etiam alij Philosophi, qui perspicue Phi

losophiam tradere uoluerunt, adhibent exempla, Arith
metica, quę non intelligere turpe est. Plato cũ dicit, mu
tari Resp. propter cœlestes causas, quæ certas uicissitudi
nes rerũ efficiũt in ciuitatibus & imperijs, inquit: Quem
admodũ resistit natura in uocibus, cum sesquitertius fun
dus iungitur quinario, id est, cũ διὰ τεσσάρων additur
διὰ πέντε, hoc est, cũ cõpleta est harmonia διὰ πασῶν.
Ita cum circumacta est imperiorum periodus, ruunt &
mutantur Respub. Adiecit & causam hanc, quia cũ pla-
ni cubi complentur ad solidos usq;, nec enim natura ul-
terius progreditur, multi dissimiles numeri procrean-
tur: Ita degeneres ciues, qui tamen potiuntur Repub. ex
præstantioribus orti, euertunt Respub. paulatim usq; ad
periodum. Hic ne uocabula quidem intelliguntur sine
Arithmetica. Sed hę utilitates leuiores sunt, illę sunt ma
gnæ, quas supra recensui, Quod cum in multis alijs uitę
negocijs hac arte opus sit, tum uero sine ea ad illam prę
stantissimam Philosophię partem de rebus cœlestibus
nullus pateat aditus. Hęc magna & grauis causa est, quę
accendere generosas naturas ad hanc artem debet, quia
qui expetunt solidam doctrinã, & magnis uiris dignã,
omnibus ingenij uiribus contendere debent, ut ad cæte
ras communes disciplinas illam partem de motibus &
effectibus cœlestibus adiungant. Hunc uirum qui uni-
uersam Philosophiam animo complexus, arcanas cau-
sas plurimarum mutationum in natura, & hominum
uita, & fontes uirtutis, & honestorum officiorum in-
telligit, recte beatum dixerimus, sicut & Vergilius sa-
pientissime dixit:

Fœlix qui potuit rerum cognoscere causas.

Dixi.

Oratio

ORATIO FVNEBRIS DICTA DIVO Maximiliano Cęsari Vuittenbergę, à Philippo Melanchtone, Anno 1519.

IORDANI HERCZHAIMERO Philippus Melanchthon S. D.

ILlustrissimus & pientissimus Princeps Saxoniæ Fridericus, Vuittenbergæ Maximiliano Cæsari iusta fecit 18. die mensis Februarij, pro more Christiano, quas inferias, ut scis, oratione extemporanea prorsum dicaui, eam ad te mitto, non quod tam probari uelim tibi illam, quàm studium erga te meum, qui compertum habeam, eximiam Maximiliani uirtutem longe alijs celebrandam præconibus. Dignus enim Princeps fuit, excellentium ingeniorũ conatu, atq; ut Alexandrum nephas erat, nisi à Lysippo & Apelle fingi, ita in hoc non liceat nisi summis ingenijs periclitari. Quibus quæ mea est oratio, cum accenseri nequeam, nolo uideri Cęsarem laudasse, sed uestris tantum studijs, hoc quicquid est officij dedisse. Nam siue id fatis, siue literis debeo, in omni prope cursu uitæ meæ nihil prius excolendis amicis habeo. Quanquam quid ista nimium sollicitus? qui probare mea nisi candidis & alioqui amantibus mei, non admodum contendo. Vale. Vuittenbergę.

Si unquam

I unquam Illustrissimi Principes, Magistri, Rectores, præstantissimi uiri, casus aliquis non modo uniuersæ Germaniæ, sed omnino toti Europæ acerbus accidisse uideri potest, hic certe multo maxime, optimi Principis diui Maximiliani interitus publicis omnium lacrhymis deflendus est. Nam ereptus est terris unus omnium, qui Germanis imperauerũt Principum, multo sapientissimus & fortissimus, ad hoc eo tempore, quo nondum aliud fuit uel commodius declarandę uirtuti Cæsarianę, uel magis necessarium, cuius ille ambiguos casus sapientia sua temperaret. Quod enim fuit seculum ab ipso Germanię regno dedicato, quo uel Ecclesię opes periculosiore loco fuerint, uel turbidi motus certius exitium uniuersæ Europæ, nedum Germaniæ portenderint? Horret animus dicere: Crudelissimus nominis Christiani hostis Turca imminet Italiæ. Roma in medijs fluctibus ἀλαόσκοπος, quę debebat uniuerso orbi, nobis autem maxime, ueluti quoddam domicilium, & arx trepidantibus salutari. Gallię quę in armis annos iam ferè quinquaginta à Carolo usque octauo agit assidua, nunquam neque maiores animi, nec spes impotentior, neque occasio amplior, neque fortuna indulgentior fuit. Reguli Germanię passim patriæ, ueræque Germanicæ uirtutis immemores, intestinis bellis sua labefactare cœperunt. Hoc illo tempore sublatus est ex oculis mediaque luce Cæsar, orphanis pater, cuius prudenia & incredibili moderatione animi, ut fœlicissimo profectu eoque prope supra fidem, in hunc usque diem Germaniæ laudes opesque auctæ sunt: ita nisi illo ipso arbitro & seruatore, stare non temere poterũt. Iure igitur dolendum est amisso

est amisso Cæsare, & bono Principe, & bono uiro, quo uiuo ut pulcherrime floruerunt Germaniæ commoda, ita mortuo, non possunt non illa emarcescere. O miserabilem Reipub. mortem, ô acerba Germaniæ fata: quæ si quando unquam sensimus aduersa, nunc certe maxime sentimus. Atq; ut intelligatis merito lugendum esse & Cæsaris interitum, & grauem patriæ casum, obiter uitam illius uniuersam, & eximia decora percurram.

Diuus Maximilianus Cæsar natus est patre Friderico Austrio, Cæsare, Leonora Lusitana, utroq; parente insigni clementia & pietate: quæ quanquam sint Austrijs ceu gentiliciæ dotes, tamen adeo in patre, ut de Leonora interim taceam, excelluerunt, fulseruntq;: ut qui cum ipso hac laude superiorum ætatum principes comparaturus sit, uideatur inuidere seculo nostro singulare hoc specimen, cuius uix umbram aliquam habent maiores: tantũ abest, ut æquasse putentur. Patrijs uirtutibus adolescens imbutus, per omnia religionis, fidei, sancti, æqui boniq; tenax fuit, sed aliquanto gloriæ militaris cupiditate patrem uicit, qua factum est, ut cum illum summum uirum artibus pacis prædicet Germania, hunc nõ possit & bellicis & ciuilibus decoris maximi facere. Tyrocinium egit maximis confectis rebus in Flamingis, Brabantinis, Hollandis, Sucãbris, idq; tale, ut in eo utramq; fortunæ uicem sit expertus; sic enim oportebat adulescentem summis natum rebus, summoq; imperio gerendo uelut in stadio, in cursu rerum humanarum erudiri. Etenim cum in priuatis ingenijs ad ciuilitatem erudiendamq; uitam pertinere arbitrentur utriusq; fortunæ periculũ, quod hæc atroces ferè, illa abiectos faciat animos, uicissitudo cautos & memores humanæ sortis, in Rege

imbuendo longe primum duci debet ambiguum fortunæ rudimentum, quod neminem tam referat res humanas omnes compertas, meditatasq́; tenere, quàm Principem. In hoc Vlyssen sapiens Poeta Homerus πολύτροπον fecit, atque adeo unicum boni Principis exemplar. Atque ut uidemus luxuriantes primum segetes raro frugem maturare: ita quibus immodica primum sese fortuna indulsit, ferè optima uitæ parte solent frustrari. Et nisi me fallit opinio mea, nulla omnino res est adeo efficax ad muniendum tuendumq́; in exordijs uitæ hominis animum, ut iniquæ & inconciliatæ fortunæ præludium, quum in primo scilicet uitæ uestibulo, imperita communium rerum adulescentia, male compos sui, impura & insolés eruditur, agitur, & ueluti putata in usum uitæ fingitur: statimq́; humana odisse, libatis id genus aduersæ fortunæ primitijs, incipit: & hoc salutare carmen in imis conditum sedibus pectoris, sic in oculis, sic in ore semper, ut uniuersæ uitę transigendę scopum habet: Domino gloria, mihi autem confusio. Scythicos aiunt equos statim ut nati sunt, quia calceari ferro non solent, in salebras duci, & aspero silice fatigari, quo indurescant pullorum adhuc pedes: Ita conducit adulescentem hominem statim fortunæ ludibrio βασανίζεσθαι, uti discat, quatenus illa sit fidendum, quàm sint omnia in hoc rerum humanarum theatro incerta, uaria, & planè, ut paucis dicam, nihil. In hunc uidelicet modum adulescenti Maximiliano contigit fortuna, uictorijs aliquot interim læta, interim aduerso casu tristis. Etenim occupata Burgundiæ opulentissima ditio, cum aliquandiu ciuilibus flagraret odijs, iuuenem Principem fortè intercipit, captiuum in uincula conijcit: idq́;

non

non modo prȩter dignitatem regiam, sed omnino contra naturæ sensum, contra fas hominum, cõtra gentium morem ausa: neque his contenta, addit Morionem, cui captiuus Regulus quotidie ludus esset. O quantum flagitium, ô inauditum nostris hominibus scelus, adulescentem Regem tot imperijs, tot regnis destinatum, tam turpiter haberi. Sed uoluntate superum haud multo post proceribus Germaniȩ deposcentibus redditus, pœnam de sceleratissimis Flamingorum populis sumpsit: non quantum tale merebatur facinus, sed quæ improbos homines flagitij admoneret: nam & in gratiam postea recepit perfidos, & quæ belli impetu perculsa & conturbata iacebant, magnifice erexit, instaurauit, auxitq́. Possem commemorare, quæ in eo bello gesta sunt pleraque incredibili moderatione, ut non tam quod Flamingos uicerit, quàm quod ipsum sese superarit, laudari debeat, ni satis eadem perspecta essent uobis, quibus eius belli Dux, fortis quidem uir, & minime barbarus, Princeps Saxoniæ Albertus non ignoratur. Iam in ipso Cæsare argumentum ingentis & inuicti animi perspicuũ erat, & immortale clementiȩ exemplum, qui sibi à tam insolenti, inhumano, & crudeli hoste, adeo humaniter temperauit. Quod prȩconium ut cum paucis commune habet (quis est enim qui talem unquam sit perpessus hostem?) ita prædicari, omnibus bonorum uocibus, omnibus celebrari literis debet, ut aliqua saltem ex parte tantȩ uirtuti præmium, gloria in posteris persoluat. Non est ut hoc loco dignemur Antoninos, Traianos, multis alioqui nominibus laudatos Principes, sed clementiȩ laude cum Maximiliano non temere conferendos, quęuel hoc amplior est, ꝙ ipsa sit

omnium heroicarum uirtutũ summa, prora & puppis, ut dicunt. Etenim cũ sacrę literę Deum Opt. Max. mortalibus potissimum pręconio clementię & φιλανθρωπίας cõmendant, nõ potest esse bonus Princeps, qui nõ pleno pectore sacrosanctã illã cœlestis philantropiæ speciẽ cõplexus est. Nam hac una iubetur maxime referre superum ac cœlestę numen in terris. Tandẽ uero sedatis intestinis motibus, Burgundiam Gallus inuasit, ubi sæpe cũ hoste congressus est noster, signa sępe retulit. In summa, Gallum Germania exturbauit, atq; hic quidem est adulescẽtię Cæsarianę cursus, cuius uos tantũ admonui, nam ut singula explicentur, neq; hoc patitur dicẽdi spacium, neq; ingenium meũ. Iam & reliqua percurremus, melioribus inde usq; annis cũ bello tum pace gesta, quæ omnia ingentem & uere heroicũ Maximiliani animũ arguunt. Itaq; is indole tali, usu rerũ iam non mediocri, spem sui tantam Germanię proceribus fecit, ut unum fascibus Romanis, & corona Germanici regni dignũ censuerint. Imperator designatus, apud Aquisgranũ Regio honore auctus est, idq; parente uiuo, quæ raris fœlicitas contigit. Primum omnium Germanię statũ confœderatione Sueuica sancita, confirmauit, utili sanè consilio, quo Germaniæ opes uel potissimũ cõmunitæ sunt: fuit enim ea confœderatio hactenus in rebus dubijs certissimum Germanię pręsidium: Ostriam deinde ab Hungaris asseruit. Sub idem tempus impetauit Turcis notæ ferocię Baiazita rex, qui in Hellespontum grassatus bello, Illyrios afflixit: Dalmatas, deinde quæ sunt in uicinijs regiones, Carinthiam & Croatas inuasit, deprædaturo similis: pessimi fuerat exempli res futura, nisi irrumpentem Maximilianus prohibuisset: aliquot Turcarum manipuli

nipuli in fuga cæsi sunt. Iam tum hoc duce, Germania Turcas uinci posse didicit, ex quibus nos paulo ante, semper aliàs quoq; inuictis, grauissimam cladem sub Sigismundo Cæsare accepimus: uerũ nihil fuerat periculi nostris rebus ex Turcis hoc uiuo, quem scilicet iam olim agnitum nõ temere in arma uocaturi erant: cętera Baiazita inuictus, huius uim non sustinuit. Regressus deinde in Sycambris bellũ gessit, quo essent accolę à latrocinijs tuti. Nam ut assiduo in armis fuit, ita nõ gessit cum alijs bella, nisi cũ ijs qui publicę saluti infesti erant. Priuatam iniuriam uidetur tulisse minus ęgre, quàm soleant uulgo Regum ingenia. Sed quid non priuatim ferret is qui non sibi sciebat imperium geri, sed Christiano populo, imò Christo: nec aliud esse Regẽ, quàm bonũ patremfamiliàs: qui tum se demũ beatum putat, cum beatam uidet sua cura, suis consilijs, sua industria familiam. Ita Regis est, nõ libidine sua modum statuere imperijs, sed cõmodo publico. Quo minus bonos agunt Principes, qui sibi quiduis licere putant: peiores, quibus quiduis libet, ita uidelicet imbutis, ut nullo discrimine honesta ac turpia, phas nephas misceant: qui se regnare nõ putant, nisi per omnia libidinis, ac turpitudinis crudelissima exempla, ius, phas, bonũ, æquũ, pium, sanctum, fidem, religionẽ, deniq; omnia publica & priuata cõturbent. Nolo nunc meminisse Claudiorum, Neronum, Commodi, Heliogabali, Diocletiani, Maxentij, & similium. Ipsi nos in sinu nostro, Germani, qui assueuimus semper esse liberi, tales alimus Regulos: quos si cum maiorum sæuissimis & immanissimis flagitijs cõparemus, facile crediderim, posse illos hodie in numerum bonorũ Principum relatum iri. Quanto satius erat Principes huius ętatis è Maxi-

miliani ingenio, sua temperare, ut quem à superis acceperant patrem, & seruatorem, eundem moribus referrent, uel hoc etiam, quo gratitudinem animi sui cœlestibus declararent, si illum sic essent complexi, ut eius q̃ maxime similes se uellent. In hoc cum semper publicæ salutis arserit cura, nihil nõ datum est studio pacis, publicę pietati & religioni. Ipse semper in armis fuit, ne unq̃ subito motu turbaretur Germania. Ipse semper bella gessit, ut ab omni metu bellorum tuta esset Germania: cum Geldris ideo dimicauit, ne uiciniam latrocinijs infestarent: cum Heluetijs, ut suos à ui assereret: cum Palatino item, ne in Rhenum plus æquo grassaretur. Quis est enim qui nescit occupatum in Geldris, ad suscipiendum cum Heluetijs bellum graui rerũ suarum periculo à Sueuis euocatum esse, qui iam ante bellum gerebant, q̃ illius signa & aquilas uidissent? & cũ Palatinis Principibus ante multa de iure acta sunt, q̃ arma mouerentur, fortasse tum quoq; parsurus, nisi Palatinum conuerti ad uim sensisset. Ipse hoc scio, pars illorum malorum, cũ comitijs Augustę habitis multa utrinq; iactata essent, Palatinũ nihil respondisse, nisi ut sui cũ telo essent, uindicandã armis Bauariam. Videtis quã impulsus necessitate bella Germanica susceperit. Hoc aũt memorabile sapientię suę exemplũ dedit, q̃ ea bella sic gessit, ut sontes tantũ punirentur, reliquę nationes quietę essent, interim undiq; pręstãs, quod in Regibus uolebat Homerus:
ἀμφότερον βασιλεύς τ' ἀγαθὸς κρατερός τ' αἰχμητής.
hoc est, & Rex consilio, & pugnando miles: Nam in utroq; bello multa prudenter, multa fortiter fecit. Heluetios, gentem alioqui ferocem, bello eo usq; fatigauit, ut pacem libenter agnosceret, & per Gallos impetraret.

Palatino

Palatino auxiliaris ex Boemis legio cæsa est, idq; dimicante Maximiliano ipso fortissime, tamē & ille receptus est in gratiam, quū satis pœnarū dedisset. Fallor, nisi singularis est sapientia, sic bella gerere, ut solis sontibus detriméto sint. Et incredibilis est magnitudo animi in eo, qui modum statuit pœnę, non quem culpa meretur, sed quem facit uictoris mansuetudo. Ea tum erat Germaniæ fœlicitas, ut cum omnino esset aliquid Marti dandum, ita enim est gentis nostrę ingenium, tamen id fieret citra publica incommoda. Quando enim unq; fuit Germania pacatior, q; sub Maximiliano fuisse uidimus? Quoties sub Carolis uniuersa cōmota & labefactata est seditionibus intestinis? Dabimus aliquid Othonū fœlicitati, & gentilitiæ laudi: semper enim Saxonia pacis amans fuit. Certe Francorū Henricos tragica etiam mala afflixerūt, quum aliquandiu pars Germanorū filio, pars patri studeret, ut reliqua pręteream. Ab eo uero tempore quo imperauerunt Sueui, quęso quid fuit in Sigismundum usq; lęti in uniuersa Europa, nedū Germania? Prudéter Fridericus primus, qui belli molé in Italiam, ac deinde Asiam uertit: Qui hunc secuti sunt omnia infœliciter. Regnū pariter uindicarunt Philippus Sueuus, Otho Saxo, deinde Adolphus Nassaensis, & Albertus Austrius: post hos Ludouicus Bauarus, & Fridericus Austrius. In hęc, nequid deesset mali, quot Pontificum urbis Romę dissidia, quot item Germanię deuotiones inciderunt, quibus semper aduersa fuit huius regni tranquillitas, ne sua in Italia tyrannis imminueretur: nam pręter id quod aliquoties uniuersa Germania diras Pontificias pertulit, non raro priuatim quoq; urbes ac ditiones aliquę desecratę sunt, Ita nunquam bellorum semi-

na non

na non ministrabant Pontifices Germanis, quę hoc imperante nulla fuerunt: nunquam Germania uniuersa commota est, nunquam labefectata, hoc imperante, religio: quę nisi admirabilis quædam sapientia, & planè cœlestis, integra & salua conseruare nõ potuit: & hunc Principem ereptum terris non doleat Germania? Dederat Iulius Pontifex materiem intestini quoq; belli, sed quæ fuit Maximiliani prudentia, cauit ne Italia

Ἔρις, πολέμοιο τέρας μετὰ χερσὶν ἔχουσα

egrederetur: Nam ultimum operum mortalium gessit bellum Italicum, cuius euentus paulo iniquior fuit, reliqua enim fœliciter contigerunt, perfidia gentis in causa est. Eamq; fortunam cõmunem habet cũ Carolis, Othonibus, Fridericis, Ludouico Bauaro, et Sigismũdo: adeo semper gentis dubia fides, & Pontificum odia, mala conciliarunt nostris Principibus. Id quod Rodolphus Habspurgus, qui primus è famila Austriorum Romanis fascibus auctus est, bello & pace clarus, intelligens, rogatus quur Italiam petere nollet, per apologum Aesopi

Olim quod uulpes ægroto cauta leoni
Respondit, referam, quia me uestigia terrent
Omnia in aduersum spectantia, nulla retrorsum.

Bellua multorum est capitum Roma: Videlicet significaturus nemini ex Germanis Principibus prospere aduentum in Italiam cessisse. Cętera fœlix Maximilianus, hunc casum fatis debet, quem tamen communem cum omnibus alijs habuit. Atq; hęc ferè sunt, quorũ uos obiter tantum admonui, quę ille memorabilia bella gessit, longe his præstant decora pacis, quibus, ut nondum ullo tempore tam floruit Germania, ita cũ eo nemo superiorum Principũ conferendus est. Liberalitas in eo summa, cultus

ma, cultus pietatis præcipuus, plurimarum artium & linguarum cognitio, omnium ciuilium rerum tantus amor, quantum hodie illo ipso autore ciuilis cultus in Germania uidemus, quem omnes eo esse loco scitis, ut cum nostris nulla possit comparari extera natio. Literas fouit, decretis in studia stipendijs Viennę, ubi primum Mathematica & Poetica refloruerũt: cuius exemplo cũ alij Principes ad literas animũ adiecerunt, tum maxime optimus Saxoniæ Princeps Interrex Fridericus, cuius cura restituitur fontibus suis Theologia, hic tanto fœlicior, quanto omnibus alijs disciplinis sacrę præstant. Digna est omnino Principe uiro cura rei literarię, & quod illa renata sapere incipiat Germania, & quod sine literis nemo imperare recte sciat. Id quod dixisse fertur Sigismundus Cęsar ad Ludouicum Comitem Palatinum Rheni, auum eius qui hodie ditionem gubernat, senemq; permouisse, ut iam canus Latinas literas disceret, non aliter ꝙ Cato Græcas. Mechanica uero quædam à Maximiliano inuenta sunt, quędam aucta: Nam ad illa eum miro ingenio fuisse, dignis fide testibus didici. Sed quid ego singula commemoro? ante oculos ponite Reipub. Germanicæ statũ, ut illius auspicijs erexerit caput nuper, hoc emortuo, ò fata, & ò necessitas modo rursum demittat. Videor mihi uidere ante oculos communem parentem omniũ nostrum Germaniam pullatã ac sordidatam, miserabili gemitu, reuocare Seruatorem suum: stantes, hac proceres militiæ nostræ, illac effusum gregem eorum, qui studijs pacis hoc Principe stipendia fecerunt. O nos miseros, quibus hunc tam clarum solem inuiderunt superi. O infœlicẽ patriam amisso parente ipso tuo. O infœlicem pacis alumnam fidem, amisso assertore tuo.

O infœlicem rerum publicarum custodem cōcordiam, amisso eo qui per omnem uitam cōncordiæ iura religiosissime tutatus est. O infœlices Musas, amisso unico penè præsidio uestro. Quæso uos uiri, erigite animos, & Germaniam ipsam lapsantem, oculis contemplamini: Me enim plura dicere non sinit nunc dolor. Omnes interim tanti Principis memoriam contemplatione uirtutum sanctam ducamus, quo nondū alius in regno Germaniæ, neq; priuatim, neq; publice maioribus ornamentis illustrauit Europam. Doleamus casum nostrum, quibus alienissimo tempore, atq; adeo eo, cum sapientissimo nobis Principe opus esset, Maximiliano carendum est. Vides autem Illustrissime Princeps Friderice, ut in te iam res uniuersę Imperij Romani inclinatę recumbāt. Tu pacis studia, ius, fidemq; publicam, quæ in humeros iam tuos inciderunt, sustinebis, seruabis, ac tueberis. Magnum uirtutis tuæ documentum hactenus orbi dedisti: Iam nunc tibi connitendum est, ut cum salute nostra sapientiam & uirtutem tuam coniunxisse uidearis. Hoc superest, ut sacris uotis pijsq; inferijs Maximiliani animam prosequamur, quod illi, uel ut parenti, Principi, uel ut fratri, homini debetis. Tu quoq; per bonitatem tuam Christe Iesu Opt. Max. te quæso, da preces te nostrę supplices placēt, da ut sentiant Maximiliani manes, profuisse sibi apud te pias Ecclesiæ preces, cui tu eum gubernatorem ac Principem fecisti. Per bonitatem tuam Christe Iesu Opt. Max. te quæso, interim plebem tuam assere, serua, protege, quæ sanguine tuo imbuta, non aliunde quàm ex te sibi salutem sperat.

Dixi.

ORATIO DICTA IN FVNERE Friderici Saxoniæ Ducis.

EGo in hoc publico luctu, acerbissimoq; omnium dolore, cum erat uel interitus Sapientissimi Principis deplorandus, uel iactura Reipub. quam illo amisso fecimus maximam, deflenda, uel oratione leuandæ mentes procerum, aut etiam popularium, non modo non satis præsentem animum ad dicendum adferre me sentio, Sed hæc uox etiam testis officij pietatisq; nostræ, mœrore lachrymisq; impeditur. Et cum præclaræ uirtutes huius Principis hunc honorem, quo semper optime constitutæ ciuitates summis uiris parentarunt, in primis mereantur, grauiter crucior, quod pulcherrima eius merita, præsertim in recenti luctu, à nobis ornari nequeunt. Nam cum Reipub. orbitate, quę in hoc motu, & his tenebris sapientiam huius hoc tempore tanq; lumen requirebat, uehementer perturbor, tum auget dolorem priuatus luctus. Etenim cum uiuum non modo propter beneficia quæ extant erga me ab illo profecta innumera, coluerim, sed etiam propter insignem uirtutem unice admiratus sim & amarim, non potuit fieri, quin tanti uiri interitu ualde consternarer. Nos igitur & ingenij inopia, & dolore impediti, non instituimus encomium laudum illius, tantum hac misera uoce, & his lachrymis gratitudinem animi nostri declaramus, ut intelligi possit iucundam nobis illius uirtutem, grata officia fuisse.

Sed ut intelligat rectius hæc turba, quantam gratiam

manibus huius Principis debeat, attingam obiter quasdam eius laudes, & tanquã procul ostendam. Et quamuis non sumo mihi tantum, ut oratione mea leuari mœrorem illorum posse sperem, qui iacturæ magnitudinẽ intelligunt, quam hoc casu Respub. fecit, tamen spero fore, ut illa ipsa memoria uirtutũ, illius leniat acerbitatem luctus. Cum diuinę literę doceant diuinitus præfici Magistratus Rebuspub. & fato Principes dari, plurimũ profecto superis hæc debet natio, postquam talis contigit Princeps, qui cum esset primũ natura factus ad omnes artes pacis, & ad humanitatem & mansuetudinem, nihil antiquius, aut prius populi salute habuit. Prædicent alij maiorum imagines & uetera stemmata, qua laude quanquam abundent Saxoniæ Principes, tamen erant alia in Friderico maiora, scientia gerendi imperij, & animi magnitudo summa. Fallitur autem, si quis putat armis tantum & ui teneri Respub. plus ad eam rem momenti adferunt pacis artes, iusticia, moderatio animi, constantia, tangi cura publicæ salutis, diligentia in dicendo iure, in dirimendis ciuium dissensionibus, tolerantia in perpetiendis uulgi erratis, sæueritas in cohercendis improbis, clementia in seruandis his qui corrigi possunt. Ad uulgus in maiore admiratione sunt, clariusq; cernuntur bellicæ uirtutes, & pluris fit miles aliquis athletico robore, quàm moderatus & placidus ciuis. Togatæ uirtutes & urbanę, ut aliæ res bonæ latent, nec satis notę sunt imperitis. Itaq; leuiter laudari eos putant, quibus pacis studia artesq; tribuuntur. Ego uero ita sentio longe præstare, siue quis utilitatem spectet, siue hominis naturam, castrensi usui pacis studia, nec patiar pręponi Augusto Principi quietis ocijq; amãti, Antoniũ

Impera-

Imperatorem magnũ illum quidem, sed perniciosum Reipub. Nec Græcis plus contulit Alcibiades, quàm Solon: Quorũ alter bellum ex bello serens euertit patriam, alter legibus latis & ciuitate iure constituta non semel tantum seruauit. Finxerat itaq; Deus ad has utiliores & meliores uirtutes Fridericum. Quapropter primum turbulentis Germaniæ temporibus, tamen semper cauit, ne quo bello suę gentes uexarentur.

Quam mihi uictoriam audet aliquis ad hæc conferre, cum tam uarij motus annis iam plus triginta in tota Germania fuerint, cum toties uis pararetur, multi, ut fit in regno, inuiderent ei ocium, multi instigarent ad mouenda arma. Crede mihi, non mediocris illa tum prudentia erat, tum fortitudo, animũ atq; iracundiam uincere, parcere populi uitę, & pecunijs, ratione, consilioq; uim hostilem discutere. Periclem ferunt animam iam penè agentem, cum circumstantes amici prædicarent eius trophęa & uictorias, dixisse illam laudem non tam suam esse, quàm militum aut fortunę: hanc esse proprie suam, quod nemo ciuis sua causa unquam nigram uestem induisset. uolebat enim docere, priuatę dignitatis tuendę causa neminem unquam ciuem interfectum à se esse. At hic noster non modo priuatas iniurias nunquã cum periculo ultus est, sed bella etiam & uim publicam ratione, sine ciuium cæde oppressit. Verius hic de se prędicare possit: Cedant arma togę, quàm Cicero, qui motum in Repub. ciuilem armis crudelius etiam quàm res poscebat, uindicauit. Porrò quemadmodum periculosis tempestatibus sine summa uigilantia, summoq; labore nauem seruare incolumem gubernator non potest, ita tam duro tempore pacatam tenere prouinciam tot

annos, non est uulgaris ingenij opus. Et si uictoriæ sanguine partæ trophæis ac triumphis ornantur, quàm grata nobis esse debet harum uictoriarum memoria, ubi solius Principis consilio diligentiaq; bella profligata sunt. Quod si intelligeret uulgus, quantam perniciem ac uastitatem fœlicissimum etiam bellum adferat, & uideret propius pacis commoda, profecto statueret nihil à Deo melius, nihil utilius, nihil diuinius his regionibus dari potuisse, quàm talem Principem tam pertinaciter fugitantem bella. Porrò non caruerunt honore hæ uirtutes eius, dum enim uident publicis commodis tanta fide eum seruire populares, tanquam patrem ferè amarunt, nulla crudelitatis aut iniurię suspitio hæsit in ullius animo. Eratq; id consecutus, quod scribit Xenophon, Esse difficillimum, & planè diuinum, ut uolentibus imperaret. Neq; uero Principi quidquam contingere potest honorificentius, quàm ut prudentiæ & iustitię laudem illi ultro concedant subditi, ut salutem suam tuto illi commissam putent. Sic ille æquitate diligentiaq; domi forisq; Rempub. pacatam annos plus triginta tenuit, legibus, moribus, ædificijs, ditionem undiq; exornauit. Id magis putauit regium esse, excolere, ornareq; bono publico prouinciam, quam maiores tradidissent, q̃ cum multorũ iniuria fines regni proferre amplificareq;. Et ut Greci prouerbio monuerunt, Spartam nacto ornandã eã esse. Ita hic summa ui animi incubuit in hoc, ut tanq; domũ paterfamiliàs, redderet ditionẽ omnibus bonis rebus florentiorem. Possem hic etiam cõmemorare, q̃ periculosa dissidia exterorum Principum, q̃ multa bella autoritate sua diremerit: Sed neq; tempus longiorem orationem, neq; uires meę ferunt, & plerasq; res gestas

Spartam quam nactus es orna

notas

notas esse uobis arbitror, quas si animo reputabitis, intelligetis summa prudentia, summoq; consilio in Rep. uersatum esse, & uere salutarem Principem & patriæ & exteris fuisse. Ego profecto summã hanc uerissimamq; laudem eius esse duco, quod ita pacem tutatus est, ut tamen à bello prouocatus etiam, abstinuerit: Qua laude nihil excogitari Principe illustrius potest. Diuina enim præconia etiã meretur, nam cũ mundus imperij possessionem ui atq; armis defendi debere existimet, Christus cõtra, pronunciat beatos esse mites, & à sæuitia alienos, eisq; possessionem terræ pollicetur. Et paulo post, pacificos etiam filios Dei adpellat. Erant tamen in eo priuatæ etiam uirtutes magnæ, præcipuum religionis Christianæ studium: Nam sacra per omnem uitam religiose tractauit, & cum magna uarietas opinionum de religione his temporibus fuerit, tamen optima certissimaq; semper delegit. Et cum antehac Pontificum constitutiones, & quidam humani ritus pro religione soli docerentur in templis, præstitit ea quæ in moribus erant diligenter, id quod ego specimen bonæ mentis interpretor: & quia putabat illos ritus cõducere ad assuefaciendos animos uulgi, inuitandosq; ad studium cognoscẽdæ religionis, templa cõdidit, ceremonias inuexit, accersiuit undecũq; qui sacra docerent. Et tamen accipio tum quum animo requireret synceriorem tractationem Christianæ doctrinæ, sæpe cum doctis uiris confabulatum esse de ui naturaq; religionis. O altam generosamq; mentem, neq; enim plebeios animos incessit hæc cura contemplandæ, peruestigandæq; religionis. Magnam quandã ingenij uim, & heroicam indolem animaduerto in eo fuisse, cũ tantopere arsisse studio perdiscendorum sacrorum uideo.

Est autem profecto hæc cura inprimis digna Principe. Sępe detestatum ferunt, siquis humanas rationes in causa religionis adferret, propterea inquit, quod nihil tam acute colligi posset, quin idem euerti etiam queat argutando. Dicebatq; optare se ut de sacris ex solo Dei uerbo iudicaretur. Hæc tum agitabat animus eius, cum religio tota esset obruta Monachorum somnijs. Postea uero quàm perpurgari cœpit, & tanquam reuiuiscere Christiana doctrina, adplicuit animum ad eam penitus cognoscendam, ne quid temere aut probaret, aut damnaret. Vbi perspexit uim religionis, toto pectore amplexus est ea, quæ ad suam mentem conformandam facerent, & pietatem alerent, ociosis disputationibus, quę ad ædificationem nihil conducunt, longum ualere dixit, et in ritibus publicis, quia uidebat prophanos quosdam homines contemptis publicis moribus, prætextu libertatis Euangelicæ propemodum in belluas mutari, diligentissime cauit, ne quid mutaret temere, ne suo exemplo imperiti peccarent. Et sentiebat, id quod res est, publicam morum mutationem periculosam esse. Cumq; de religione hoc modo, ut dixi, sentiret, & regionibus suis pure doceri sacra pateretur, quanta Deum immortalem constantia, quanto robore animi sustinuit inuidiam, qua in Pontificio regno flagrauit, uicit Pontificum fulmina, & minas summorum Regum, contempsit conuitia uulgi, sacrificulorum sacra in quęstu habentium. Qua in re satis declarauit se ex animo uereq; fauere Christo, cum illius notam sibi inuri pateretur, cum in corpore suo illius stemmata gestaret, hoc est, cum ad Christi exemplum, ipse etiam laceraretur. Quid enim nisi perpetua carnificina animi fuit ille hostiũ impetus?

Cuius

Cuius mihi Eremitæ ieiunia & uigilias, cum his afflictionibus audet quisquam conferre? Non profecto grauius oppugnatus est Ezechias, quanquam mœnia Solymorum cinxisset hostis. Vidit hic quoque non semel expediri aduersus se arma, & propemodum iugulo gladium intentari. Sed quia religionis causam sciebat humanis uiribus sustineri aut defendi non posse, nihil ipse contra molitus, salutem suam & suarum gentium Deo committebat, Et quemadmodum uir fortissimus apud Poetam ait:

Quidquid erit superanda omnis fortuna ferendo est. Ita patientia, moderationeque animi inimicorum sæuitiam, quantum fieri potuit, mitigauit. Non uacat hanc laudem tractare pluribus. Prætereo iam quod schola constituta sensit, quantum adferat Rebusp. scientia literarum, quas uulgus Principũ odit cane peius & angue. Omitto qua diligentia fideque amicos adiunxerit, coluerit, & quod in regno difficilimum est, retinuerit. Prætereo quæ in adeundis periculis contatio fuerit, quę constantia in perferendis fuerit. Non dico quanta suauitas in familiari congressu fuerit, quanta in sermone urbanitas, quanta ingenij argutia fuerit. Non commemoro scientiam rei familiaris gubernandæ, quę fuit in illo mira, & qua nuper annonam ingrauescentem laxauit. Hęc omnia animo repetẽda sunt uobis, & memoria omniũ illius uirtutum ac meritorum reuocanda, ut expendatis primũ, quantam Deo pro tali Principe gratiam, deinde quantã ipsius manibus debeamus, nulla ętas ex animis nostris memoriam tantæ uirtutis ac beneficiorũ delere debet. Amisit enim, miseros nos, patria non tantũ Principem utilem ac salutarem, & diuturnę pacis custodem,

ſed patrem etiam à quo bonis omnibus rebus exornata eſt. Diuinos honores meruerunt alicubi, qui culturam agrorum oſtenderunt: Hic agrorum culturam, educationem ſobolis, atq; inſtitutionem, negociationem conſtantiſſime tutatus eſt, pace per tot annos conſeruata. Amiſerunt & ſtudia noſtra Mœcenatem, nemo enim Principũ, ingenia aut norat melius aut aluit benignius. Amiſit uniuerſa Germania Senatus imperij Principem. In hoc plurimum bonis omnibus præſidij erat, ad hunc proxime in magno Germaniæ diſcrimine detulerant rerum ſummam omnes ordines, huius ſapientiam & autoritatem iudicabant parem eſſe gerendo imperio, hũc tanquam oraculum aliquod in ambiguis rebus conſulebant. Et amiſſus eſt hoc tempore, cum tota Germania ciuili bello ardet, & ut ille dixit:

Vicinæ ruptis inter ſe legibus urbes
Arma ferunt, ſæuit toto Mars impius orbe.

cumq; ad reſtituendam pacem, ad legum, religionisq; emendationem, huius autoritate, prudentia, & animi magnitudine maxime opus erat. Nolim patriæ male ominari, at metuo tamen, ne Deus iratus terris hunc eripuerit, ne quem haberemus idoneum publicæ pacis autorem. Multis iam prodigijs iram ſuam ſignificauit Deus, nata monſtra, Soles complures uiſi, noctu irides conſpectæ, ſonitus in aere tympanorum auditus, ut aut rerum omnium finis uideretur impendere, aut ſingularis Germaniæ clades. Acceſſit ad hæc Friderici mors, quem unum habuimus Principem, cuius conſilio publica mala ſanari poterant. Et mortem tuam Friderice non defleremus? non doleremus uicem noſtram orbati, non Domino, ſed patre, alieniſſimo tẽpore. Coniecit oculos

patria

patria in fratrem tuum, illius se fidei tuto quidem committi sentit, sed ipse etiam putat se sui aliquam partem perdidisse, te extincto, animi tui præsentiam & robur in asperis omnibus rebus desiderat. Hic Senatus etiam ditionis dolore mœstitiaq; exanimatus, caput publici consilij, tanquã in Imperatorem exercitus in dubia pugna requirit, tua signa, tuam uocem sequi adsuetus. Sed nimium indulgeo dolori, quare reuoco me, & colligo, quæ luctum aliqua ex parte minuant. Sunt autem à sapientibus uiris de breuitate uitæ mortalium, deq; communi nascentiũ conditione disputata ad assuefaciendos animos, ut communia mala æquius ferrent. Quæ nos hoc tempore non attingemus, Nam ego Friderico ipsi, quanquam & ratio & multarum rerum usus addiderat magnum quoddam robur ad ferendas res duras, tamen aliam puto maiorem, efficacioreḿq; causam, firmo animo adeundæ mortis. Notat enim ex Christiana doctrina, mortem esse generi hominum diuinitus impositã, nõ modo, ut pro peccato pœnam lueremus, quod erat sanè miserũ, sed, quod pijs esse pergratũ solet, ut morte deponatur peccatum, & ingrediamur immortalitatis iter. Porro & ante acta uita, & illa demum animi pręsentia, cum iam penè animam ageret, argumento sunt sensisse suam Deo salutem curę esse. Nam præterq; quod religiose munijt sese Eucharistia, & Christianis precibus, sic accipio respondisse sub ipsum uitę finem, cum consolaretur quispiam: Deus dedit, Deus abstulit, sit nomen Domini benedictũ. O præclaram uocem, & testem bene sentientis animi de Deo. Nam mihi crede, quisquis ita adfectus est, ut sentiat huius lucis usurã diuinitus nobis cõcessam esse, deinde nos nõ temere occumbere, sed

Dei arbitrio exuere hoc corpus, præterea non tantum deponi uitam, sed Deo iam committi, postremo etiam Dei nomen in extremo discrimine prædicat. Is procul dubio animaduertit præsto adesse Deum portum & profugium periclitanti. Nam impia mens nescit se diuinitus accepisse uitam, temere existimat se occumbere, nihil in tanta calamitate præsidij habet. Postremo execratur etiam diuina omnia cum deferi se sentit. Hic uero implorans opem à Deo ipso, & postulans, ut aliorum precibus iuuaretur, non semel professus est, quid speraret, ut se reiecisset totum in Christum, interim etiam uerissimo suauissimoq; preconio ornans Deum. Etenim cum quidam admoneret fauere Deum afflictis, ipse subiecit clara uoce, atque alacri: Id uero mihi constanter de Optimo Deo meo promitto. Multa insuper precatus, condonati sibi si quem læsisset: mentio etiam facta eorum, quibus uidebatur subiratus, ut sentirent depositum odium fuisse. Multa constituit de Repub. deq; priuatis rebus, eodem uigore animi, quo in optima ualetudine fuerat, quædam ipse legit, multa dictauit, uerbis & sententijs ita collocatis, ut pristinã mentis acrimoniam agnosceres, postremo ex sententia constitutis omnibus, lenissimo genere mortis extinctus est, ut satis adpareret, & morbis corporis uires diu iam fractas fuisse, & animũ satis obsequentem, facilemq; ad hunc extremum actum fabulæ suæ accessisse. Magnus quidam uir inter Græcos scripsit, Philosophiam mortis commentationem esse, putatq; in eo summam esse sapientiam, si ad mortem obeundã bene cõparatus assuefactusq; fuerit. Sed eum puta recte assuefactum, qui ad Christi exemplum, Euangelij causa multa tulerit. Hic uero noster quàm uarie

quassatus

quassatus ac uexatus est annos iam aliquot religionis causa? Quæ mortis & exitij simulachra interea animo obuersata sunt? ut sperem uenisse ad extremam hanc pugnam paratissimum. Quod cum ita sit, & cum ille commode hanc calamitosam uitam deposuerit, gratulemur cỉ potius talem uitæ exitum, in quo tam multa signa extant, ut immortalitatem adeptus, non amisisse uitam, merito credi debeat. Et cum ipse æquo animo discesserit è uita, feramus ipsi etiam patienter uoluntatem Dei, atq; optemus potius, ut simili mortis genere, cum hinc euocabimur, defungamur. Fœlicem existimemus Fridericum fuisse, in cuius uita tanta fuerit æquabilitas fortunæ, quiq; illam animi sui lenitatem moderationemq; ad extremum usq; spiritum retinuerit. Pacem dedere superi per omnem uitam, mens contigit quæ & in gerenda Repub. quia tuta semper consilia bello præferebat, nusquam à fortuna destituta est, & in priuatis rebus siquid aduersi fuit, ut sunt humana, moderatione animi constantiaq; uicit. Hic illi uitæ cursus fuit securus, & fœlix, qualem optare sibi alij Principes merito debeant. Agamus itaque gratias Deo, qui illi autor tantæ fœlicitatis fuit, quiq; regionibus nostris tam salutarem, tamq; fœlicem Principem donauit. Non debeo prohibere, ne iacturam publicam hoc amisso factam deploretis: Verum interea postulo tamen in his querelis, ut officij etiam uestri recordemini, ac gratias referatis Deo pro illo cumulo beneficiorum, qui tali Principe uobis contigit, & memoriam uirtutum Principis animis uestris infigatis, cogitetisq; quid illius etiam manibus pro summo labore & magnis ærumnis, uestra causa susceptis, debeatis.

Debetis autem hoc primum, ut salutem animæ illius
pijs precibus Deo commendetis, deinde ut religiose pa
reatis optimis Principibus, qui huius uicem subeunt, &
publicæ salutis tranquillitatisq; tuendæ, turbulentissi-
mo statu totius Europæ prouinciam suscipiunt. Hanc
pro pulcherrimis meritis Friderici manes gratiam de-
bitam reposcunt, quam nisi large præstiteritis, suscipie-
tis non simplicem culpam. Non enim ingrati tantum
aduersus benemerentem Fridericum eritis, sed impij
etiam in Deum & autorem beneficiorum, quæ illius im
perio accepistis, & auspicem noui imperij. Nec erit im
pune ingratitudine Deum offendere. Precor autem
Deum, ut Friderici animam pro sua misericordia seruet
ac tueatur, deinde, ut nouum hoc imperium Fratris for-
tunet, & his miseris temporibus has regiones prote-
gat, & uobis mentem det, publicæ tranquillitatis aman
tem, ut Principes uestros, quemdmodum
diuinitus præceptum, summa
fide religioneq;
colatis.
Dixi.

ORATIO FVNEBRIS IN MORTEM Ioannis Ducis Saxoniæ, Phil. Mel.

POstquam Principi optime de uniuersa Repub. merito hoc postremum ac debitum officium persoluẽdum fuit, ut Reip. parentaremus, non hoc mihi sumo, ut summam mœsticiam procerum, & amplissimi ordinis oratione leuem, qui acerbissime lugẽt interitum Principis, & propter gratam memoriam uirtutis & bonitatis eius, & propter Reipub. pericula, quæ hoc extincto, qui semper pacis autor fuit, impendent plurima: Nulla enim oratio inueniri aut par magnitudini doloris istius potest, aut quę animos à tanta mœstitia uideatur reuocatura, qua quidem ego quoq; penè exanimor. Sed quoniam ad populum oratio habetur, commonefacienda nobis est multitudo, ut memoriam uirtutis ac beneficiorũ extincti Principis conseruet, eaq; in re pietatem & gratitudinem, quam Deus præcipue iubet reddere Principibus, præstet. Quæ enim ingratitudo, quæ impietas dici maior possit, quàm talis uiri interitu non adfici: cuius extant in uniuersam Remp. multa ingentia beneficia, quo amisso, quæ tempestates, quę mutationes rerum impendeant, horret animus dicere. Itaq; ut memoriam uirtutum ac meritorum eius conseruemus, quædã ex ipsius historia repetam breuiter, impedior enim dolore & lachrymis, quo minus possim multa dicere. Nihil hic de generis nobilitate dicã, qua Saxonię Duces abundant: nihil de adolescentię studijs, quanquam hæc in isto habent eximiam laudem modestiæ atq;

ſtiæ atq; continentiæ, nihil dicam de reliquo uitę curſu, tantum illud tempus attingam, quo rexit hunc Ducatũ, fratre Friderico Clariſſimo Principe mortuo, Id enim multiplices habuit caſus, in quibus perſpici Ducis Ioannis pietas erga Deum, conſtantia, moderatio, ſtudium pacis, & cæterę uirtutes dignæ bono Principe poſſunt. Ac primum illud, quæ trophæa, quas gratulationes meretur, quod turbulentiſſimo tempore præſtitit, ut hæ regiones eſſent tranquillæ & pacatæ, cum quidem perpetuo molirentur non pauci bellum aduerſum nos, horũ conatus profecto diuinitus repreſſi ſunt. Sed tamen id quoq; Principis officium eſt, quem Deus propitius texit. Deinde multa in his ipſis rebus ualuerunt eius autoritas, moderatio, diligentia, quæ extorſerunt aliquoties arma de manibus quorundam cupidorum, nihil enim atrocius dicam. Et quàm late pateat hoc beneficium, facile iudicari poteſt, quia ea cauſa quam tuebatur, nõ ad unam aliquam gentem, ſed ad uniuerſam Germaniam pertinet. Si quod exarſiſſet bellum, haud dubie futurum erat, ut inflammaretur tota Germania. Itaque dum pacem domi retinuit, præſtitit, ut plurimæ aliæ nationes tranquillæ eſſent. Ac uero non ſolum inimici eius autoritate & moderatis conſilijs repreſſi ſunt, ſed ſocij etiam ferociores, quos cõtinere & ad moderationem flectere quanti fuit negocij, non poteſt hoc loco dici. Vidimus arma ſumpta, & uictoria erat in manu, ubi tamen æquitate Ducis Saxonię perfectum eſt, ut quamlibet irati cæteri abijcerent arma, & componi ſine cæde paterentur: qua in re uel præcipue enituit in eo magnitudo uere heroica, cum parceret inimicis eo tempore, quo nocere facilime poterat, & quidẽ talibus, à quibus uarijs iniurijs

affectus

affectus erat, & à quibus deinceps plurimum periculi esset. An non ostendit hac in re animum inuictum aduersus omnes priuatas cupiditates? Nam postquã spes ostensa est componendę rei, non expetiuit uictoriam, nõ gessit morem iracundiæ, sed his rebus omnibus prętulit tranquillitatem Reipub. Hæc est uirtus magno uiro ac sapienti præcipue digna, iracundiam uincere, & priuatis affectibus anteferre publicam utilitatem. Prædicentur in alijs res bello gestę, hostes in acie uicti, paratæ armis prouinciæ, illa enim sunt magna, & sæpe necessaria: sed non minora sunt hęc, ratione & animi moderatione excitatos motus sedare ac mitigare, consilio prohibere, ne res ad arma deducatur. Itaq; recte liceat usurpare illud:

Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ.

præsertim si quis etiam consideret, quantum hæc moderatio boni attulerit uniuersæ Ecclesiæ Christianæ. Quid enim futurum esset, qualis dissipatio Ecclesiarum ac religionum secutura, quæ sacerdotum in utraq; parte cædes, si bellum oriretur? & cum inter arma sileant leges, quanto magis disciplina Ecclesiastica, & religionis doctrina consilesceret, tum armis oppressa, tum fanaticis doctoribus, quibus licentia belli locum præbitura esset. Itaq; quiduis semper maluit Dux Saxonię, quàm has religionis controuersias armis dijudicari, quod eius iudicium quanti faciendum sit, uel ex eo existimari potest, quod in eadem uoluntate adhuc quidem uidetis fuisse optimum Principem Carolum Cæsarem Augustum, ut alia mitiora remedia potius tentaret, quàm bellum moueret. Cum igitur Principis nostri tum fœlicitas, tũ autoritas, tum etiam moderatio animi plurimum ua-

luerit hactenus ad retinendam pacem, quantum ei debeant omnes nationes, præcipue uero hæ regiones, nō est obscurum. Quid autem dicam de eius domestica administratione, quæ tota clementię atq; humanitatis plena est? Homerus ait, Vlyssem uelut patrem bonum rexisse Thracenses, & Xenophon, qui quidem absolutum exemplar boni Principis in Cyro proposuit, inquit, Bonum Principem simillimum esse patris boni. Quis autē unquam ullum durius dictum aut asperius nostri Principis notare potuit? Tantum abest, ut quicquam superbe aut crudeliter unquam fecerit. Ac mihi uere uisus est prorsus paternum animum erga ciues omnes habere. Animaduerti enim significationes suę humanitatis cum in sermone, tum in alijs multis officijs. Vidi ipse quàm uere induebat aliorum affectus, si quid suis deberet, & tamen hanc lenitatem iure temperabat: Cohercere improbos uolebat. Ac si fortassis in ea re uisus est hominibus imperitis cunctantior, laus est bonitatis, quæ certe eminere debet in Principe. Vita eius interior modestissima, nullus luxus, nullæ delicię uiro indignę, nullæ libidines erant, quicquid à negocijs uacui temporis habuit, id totum contulit in lectionem sacrarum literarum, propterea ꝙ religionis Christianæ amantissimus erat. In hoc etiam postremo tempore multa legit, & ut ex certissimis testibus cognoui, sæpe certas preces interdiu repetiuit: quæ pericula quàm patienter propter studium Euangelij tulerit, nemo ignorat. Et fauit Deus his uirtutibus, tot annis defendit eum, & uaria pericula discussit, ac sæpe eum propemodum non secus atque Ezechiam obsidione cinctum liberauit. Nunc nostra adhuc tranquilla patria, eum ex hac uita euocauit bene præparatum ad

tum ad mortem, tum alijs casibus, tum etiam morbi sæuitia. Iure igitur dolemus, orbati tali Principe, tot prædito uirtutibus, tanto pacis studio, tanta bonitate erga suos, ut nō minus uere pater, quàm Princeps dici possit. Nunc quibus in periculis, in quanto discrimine uersamur, non dicam, ne male ominari uobis uidear. Illud precor Deum Opt. Max. ut fœliciter conquiescat Dux Ioannes, & ut familiam tueatur, & filio uere successuro in patriam administrationem faueat, eumq́ tueatur, ac defendat, inter hæc pericula quæ impendent, & ut ipsi ac Reipub. pacem ac tranquillitatem donet, ad utilitatem Ecclesiæ, & laudem nominis Christi: Id enim agnoscimus & prædicamus, non posse Respub. tueri, nisi Deo conseruante. Quare ab ipso opem imploramus, ad ipsum confugimus, qui quidem testatur, se auditurum esse preces afflictorum. Idem uos omnes adsidue petere à Deo debetis, ut Principem, sub cuius tutela latemus, seruet, & ut pacem & doctrinam Euangelij, & aliarum honestarum artium studia retineat.

Dixi.

LAVDATIO FVNEBRIS DOCTORIS Sebaldi Munsteri, scripta à Vito Vuinsemio.

Abstulit atra dies nobis mortalia membra
Sebaldi, mergens funere sæua uirum.
Spiritus æterna sanctorum sede receptus,
Perfruitur lætus iam propiore Deo.
Ingenij decus, & uirtus non occidet unquam,
Iuris in hanc solam mors habet atra nihil.
Hic igitur studia & uitam moresq; pudicos
Dicemus simul & tristia fata uiri.

Ptarim equidem, si ita Deo Opt. Max. uisum fuisset, ut uiuo potius Doctori Sebaldo Munsterer, optimo & doctissimo uiro, eam, quam pro ipsius uirtute, atq; ingentibus erga nos & hanc scholam meritis debebamus, obseruantiam & gratitudinem prestare possemus, quàm mortuo hunc qualemcunq; honorem habere. Neq; enim paruam iacturam hæc schola fecit, uiri tanti interitu, nec mediocre uulnus omnes boni accepe runt, orbati hoc tam fideli consiliorum & laborum socio, & amico syncero ac iucundissimo.

Nos quidem hic acerbissimus casus tanto luctu ac mœrore adflixit, ut uix quidquam in uita tristius nobis acciderit. Sed cum Deo uisum sit, hoc tempore animam ipsius ex illius corpusculi sepulchro, & his mortalitatis tenebris euocare in lucem suam cœlestem, nos nostra quidem causa dolere possumus, quibus huius uiri dulcissima

cissima consuetudo adempta est: Illius autem uicem si doleamus, parũ fortasse pie id facere uideamur, in eoq; diligendo magis nostræ quàm illius utilitati seruire: Nam sacræ literæ nos prohibent queri de eo, quod Deus de uita aut rebus nostris uel amicorum statuit, cum constet eius uoluntatem ut immutabilem, ita clementem ac paternam erga nos esse. Et adeo præclare cum illis agitur, qui hoc præsertim tempore uitam cum pia morte permutant, ut qui illorum interitum grauius doleat, magis sua, quàm illorum causa id facere, magisq; seipsum quàm illos uehementius diligere uideri possit.

Sed cum in tam tristi casu lachrymas tamen tenere non possimus, & illa commiseratio à natura animis nostris infixa sit, ut dictum est à Poeta:

Sunt lachrymæ rerũ, & mentem mortalia tangũt.

ignoscet id nobis Deus, quod subito hominum charorum interitu commouemur, & imbecillitati potius nostræ illud quàm diffidentiæ adscribet. Non enim id eò facimus, quod de benignissima diuini patris uoluntate erga illos uel nos dubitemus, aut quod male cum illis agi putemus, qui humanis rebus eximuntur, hoc est, infinitis ærumnis ac miserijs liberati, in illam cœlestem patriam transferuntur: Sed quia uel hunc affectum, ut dictum est, nobis à natura tributum, non facile exuere possumus, uel hoc officium amoris & beneuolentiæ illis præstandum ducimus, quorum nobis memoria merito grata & iucunda est, uel eum honorem uirtuti illorum deberi censemus, quibus nullus honor tribui non debitus potest.

Etsi igitur inane hoc nostrum uel studium uel officiũ uideri potest, & ob eam causam in reprehensionem for

casse quorundam incurret, nos tamen nō pigebit hanc qualemcunq; beneuolentię & gratitudinis significationem prębuisse, in eorum saltem morte utcunq; decoranda, quibus nullam aliam gratiā referre iam possumus.

Olim adolescentes, ut ingeniorum aut industriæ specimen aliquod exhiberent, propinquos in funere pro rostris laudare solebant, multisq; id laudi fuit, & ille uelut primus aditus ad noticiam & famam hominū atq; honorem habitus est. Ego uero mihi non aliquam ex hac re ingenij laudem capto, quòd intelligo, quàm in me uel nullum, uel perexigiuum sit, uerę eloquentiæ, quæ in id ætatis hominem ne quidem cadere potest, nisi quis, officij hanc laudem, aut obedientię esse putabit, quam equidem non repudio. Scio enim q; nullum sit maius ornamentum adolescentiæ, quàm uerecundiæ & obedientiæ laudem. Sed quia mihi hæc uelut funebris oratio instituta est, omissa longiore præfatione, ad rem ipsam, ut potero, accingar.

Ac primum de moribus & uita Doctoris Sebaldi nihil attinere puto, ut pluribus dicam, cum ea maiori parti uestrum nota sit. Scitis enim eum his lenioribus uirtutibus, modestia, temperantia, iustitia, uerecundia & innocentia summe ornatum fuisse, his ille ducibus uitam placidissime exegit, utq; uixit nulli mortaliū molestus, ita & mortuus est. Ingenium illi fuit mite ac placidum, dixisses hominem ad humanitatem & mansuetudinē, quasi diuinitus sculptum & factum. Hanc ipse naturę lenitatem studio quoq; & meditatione tuebatur, summa diligentia cauens, ne quod duriter à se aut aspere non modo fieret diceretur'ue, sed ut & in aspectu, incessuq;, & omni deniq; animi corporisq; habitu ac motu eandē

suauitatem

suauitatem ac lenitatem conseruaret. Et si, ut est, uerecundia recte ornatus uitę, & custos omnium uirtutum à Cicerone dicitur, hanc ille uirtutem uel potius uirtutum omnium reginam ac moderatricem inde usq; à puero in omni uita & actione illibatam summa cura retinuit. Adeo ut nonnullis parum animosus, & ob eam causam ad id genus doctrinę, quod tractabat, minus idoneus uideretur, at ille non tanti ducebat ullum adplausum, ut propterea uerecundiæ septa transilire uellet, non enim profanæ multitudinis iudicio, sed recta ratione, quid deceret metiebatur, atq; si etiam peccandum esset, malebat iuxta regulam Isocratis in hanc q illam partem peccare: minus enim turpe putabat plusq; conueniret timidum se q impudentem iudicari. In reliqua uero uita & moribus nihil erat illo pudicum magis, nihil ab omni turpitudine remotius. Et quod in talibus ingenijs accidere solet, quæ ad humanitatem & clementiam cũ natura ducuntur, tum uero per omnem uitam adsuefacta sunt, ut sint, ἠθικότερα & ad omnes illos leniores motus, ac præcipue στοργὰς molliora, ita quoq; Doctore Sebaldo nihil erat magis φιλόστοργον, nihil amore & beneuolentia in suos profusius.

Sunt nonnulli, præsertim ex Satrapis illis, qui errore mentis eam fortitudinis laudem ducunt, si uel erga uxorem & liberos duriores sint, uel saltem esse uideantur, lædi suam existimationẽ rentur, si quod erga suos amoris aut beneuolentię signum ostendant: Sed ut apud Euripidem Amphytrio præclare dicit, se paruorum nepotum curam non adspernari, sed illos secum uelut ἐφολκίδας manu ductare, seq; hoc officium uiro bono dignum iudicare, Ita Doctor Sebaldus in optimam coniu-

gem &

gem & dignos tali patre liberos clementissimum se ac benignissimum præbebat parentem, ita tamen, ut nihil prius nec antiquius haberet, q̃ ut liberi ad pietatem, uirtutem, ac optimarum rerum studia erudirentur. Erat igitur eius domus, quædam modestiæ ac uerecundiæ, & sanctissimæ disciplinæ schola.

Res familiaris illi, ut scitis, non ampla fuit, imò ne mediocris quidem, sed tenuis, & penè affecta, planeq; talis, qualem Salomon à Deo optat, cum ait: Demensum meum da mihi. Atqui scimus non paulo maiorem uirtutem esse, re modica & sua contentum uiuere: fortunam, qualiscunq; à Deo contigit, boni consulere, eaq; pie ac honeste uti, non inhiare alienis facultatibus, nemini inuidere, nullius cursum impedire, quàm ingentibus opibus quocunque modo quæsitis, splendide uti. Patrimonium ille hoc pulcherrimum & amplissimum suis relinquere studebat, nempe, famam paternæ probitatis & uitæ, liberorum piam ac rectam institutionem: alterum quidem plenissime consecutus est, alterum præclare inceptum immatura mors interrupit. Atq; utinam multos tales patresfamiliàs iam ciuitates haberent, quorum domus, ut Doctoris Sebaldi fuit, essent uelut paruę quædam Ecclesię, in quibus Christiana disciplina ac doctrina uigeret, tum proculdubio melius & Respublicæ essent habiturę, & minus horribilium exemplorum hęc ætas paritura.

Dixi de moribus & uita huius uiri, ut potui, breuiter quidem, de studijs & doctrina eadē breuitate experiar. Prima enim ætas illi acta est in ijs literis, quæ si ullo in homine, in illo certe, nomen, uimq; suam comprobarunt: nihil enim illo humanius, nihil suauius, nihil mitius fuit,

tius fuit, aut tractabilius. Atqui ab eo effectu studia humanitatis dicta esse constat, quod, ut Cicero ait, ad percipiendam colendamq; uirtutem adiuuent, atque illud ἠθικὸν, hoc est, suauitatem & mansuetudinē, in animis, moribus, & uita hominum efficiant. Vt uero alia terra cultui magis obediens est, alia minus, ita ingenia quoq; alia alijs facilius flectuntur, formanturq; doctrina. At Doctori Sebaldo inde usq; à pueritia ingenium contigit lene ac humanum, quod postquam disciplina & literis excoli cœpit, facile omnes uenustate ac suauitate morum superauit.

Deinde progressus ætate, de sententia amicorū Ius ciuile discere cœpit, in eiusq; tractatione non quidem infœliciter, fideliter certe uersatus est. Quumq; natura à litibus & strepitu fori abhorreret animus, tranquillitati & quieti natus, quiq; magis beneuolentiæ, quàm litium iura exercere consueuisset, nō ille quidem foro prorsum abstinuit, sed tamen in interpretatione iuris ac docendo potissimum operam consumpsit, in qua re præcipue integritas ipsius, innocētia, & iusticia eluxit: Non enim ad calumniam, non ad acerbitatem, non ad cupiditatem, non deniq; ad quæstum id studium contulit. Non igitur ille magis Iuris consultus q̃ iusticiæ dici potuit, qui, ut de Seruio Cicero prædicat, quæ à legibus, & à Iure ciuili proficiscebantur, semper ad facilitatem æquitatemq; referebat, neq; constituere litium actiones malebat, q̃ controuersias tollere. Hoc uero cum in omni uita tum in studijs, & illo doctrinæ genere, in quo uersabatur præcipue sibi propositum habuit, ut se, quantum posset, contraheret, suoq;, quod aiunt, pede metiretur, Et quod ille de Mecœnate dicit:

Parcis, & in tenues humilem te colligis umbras.
id de Doctore Sebaldo uerissime dici potuit: sua enim sorte, utut esset, summe contentus fuit, sublimes & splendidas conditiones, ut molestiarum, periculi, atque inuidię plenas, fugere solebat, subinde hoc subijciens, quod est à Poeta sapienter dictum:

Crede mihi, bene qui latuit, bene uixit, & intra
Fortunam debet quisque manere suam.

Huius igitur uoti sui prolixe compos factus, id consecutus est, quod paucissimis contingit, nempe, ut & in negocijs sine periculo, & in ocio cum dignitate uiueret. Planeque eum uitę cursum tenuit, quem cũ omnes docti ac sapientes uiri semper sibi exoptauerint, pauci tamẽ tenere potuerunt, præclare enim ille dixit, quicunque fuit:

Fœlix ille animi diuisque simillimus ipsis,
Quem non mendaci resplendens gloria fuco
Sollicitat, non fastosi mala gaudia luxus,
Sed tacitos sinit ire dies, & paupere cultu
Exigit innocuę tranquilla silentia uitæ.

Cum igitur illi uitæ instituto, quod sibi certo iudicio delegerat, prælegendi ac docendi munus maxime conuenire statuisset, statim ad id cœpit animum adplicare, multumque ea in re ingenij dexteritate, multum fide, plurimum uero diligentia & assiduitate discentibus profuit. Non pauci uelut aditu ianuaque ab ipso patefacta, ad intima penetralia eius scientiæ fœliciter introgressi sunt, quique in hac schola non infimo loco sunt inter Iureconsultos, hi se Doctori Sebaldo debere, quidquid in ea doctrina profecerint, ingenue fatẽtur, ab ipsius enim diligenti ac fideli institutione progressos, haud difficili cursu eò quò uoluerint, peruenisse.

Id si quis in parua laude ponendum censet, is mihi haudquaquam res eo quo merentur pondere metiri ui detur. Nam qui ingenia præparant, ut Reipub. possint esse usui, quiq; illud seminarium politiæ, nempe, iuuentutem fouent atq; excolunt, ut tempestiuos inde fructus ciuitates possint percipere, hi non paulo melius de rebus humanis mereri existimandi sunt, quàm qui ad ipsa rerum gubernacula sedent. Hi enim, quantum forte in uno Nestore est, Reipub. commodant, at illi decem plures'ue Nestoras ex sua schola producunt. Regunt hi ac tuentur unam aliquam ciuitatem, illi multis ciuitatibus gubernatores instruunt. Deniq; eorum, qui Rebuspub. utiliter preesse possent, breui uel nullum, uel perpaucos habituri essemus, si docentium industria laborq; cesset.

Etsi igitur uulgus uilem operam Reip. eos nauare putat, qui iuuentutem erudiunt, tamen si quis ista uera ratione, & pro magnitudine utilitatis expendat, intelliget nullum genus hominum non Respublicas modo, sed & Ecclesiam perinde cõtinere ac stabilire, ut eos qui primam illam ætatem sana doctrina & optimis opinionibus imbuunt, præsertim si quis cum reliqua doctrina studium ueræ pietatis ac religionis coniungit, id quod Doctorem Sebaldum enixe scimus fecisse: eam enim doctrinam, qua Christiana religio continetur, cupidissime amplectebatur, ad eamq; & studiorum suorum, & uniuersæ uitæ cursum dirigebat, à librorum sacrorum lectione quotidie sua studia auspicari, in eaq; desinere & conquiescere solebat. Et ut ipse in omni uita pie affectus erat erga Deum ac Christum, ita familiam quoq; suam, liberosq; ac discipulos ad eandem pietatis curã summo studio nitebatur transferre. Neq; id modo sanctissimis

cohortationibus, uerum & exemplo suo, moribusq́ ac uita efficiebat, quam cũ pie, sobrie, casteq́ exigeret, uel tacitus suis tamen calcar addebat ad eandem sanctimoniam amplectendam.

Dedit uero illi Deus, ut uitam placidam ac tranquillam, ita animũ ad omnem fortunã ferendam æquissimum. Solitus erat subinde, si quid forte tristius, ut sunt humana, accidisset, seipsum hac uoce consolari, ut diceret, se ista, qualiacunq́ essent, boni consulere, quod sciret nomen suum adscriptum esse numero sanctorum, in cœlo. O uocem piam, & quam nullũ aliud nisi Christo deuotũ pectus potest emittere: quiq́ sic affectus est, eum nulla quantumuis sæua tempestas concutiet. Et si, ut ille ait, fractus illabatur orbis, ferient impauidũ ruinæ.

Præstitit uero erga quoscunq́ potuit benignitatẽ homine Christiano dignam, summa uoluntate quibus potuit, & re, & consilio, & officio inseruiuit, omnem sibi diem periisse ratus, quo non beneficio quopiam aliquẽ sibi demeruisset. Deniq́ in eo ipso beneficentiæ cursu uitam reliquit. Nam dum eos qui pestiferi morbi cõtagio infecti erant, in domũ suam benigne accipit, dum etiam à mensa non arcet, dum uitæ eorum, ac saluti consultum cupit, dum morientibus adest, dum famularum eodem morbo correptarũ congressus neq́ ipse nec uxor uitant, eas benigne fouent curantq́, contrahunt sibi eandem luem, qua & intra paucos dies ambo consumpti sunt. Quibus quid aliud uitam abstulisse dicamus, q̃ ipsorum fidem & benignitatem?

Porro pietatem suam erga Christum, & fidem, Doctor Sebaldus uel præcipue declarauit, in hoc extremo rerum suarũ actu, qui qualis cuiusq́ anteacta uita fuerit, pleruncq́

plerunque solet ostendere. Non enim illum coniugis optimæ & dilectissimæ interitus, quę paucis ante ipsum horis elata est, non uiolentia morbi ingrauescentis, non tot paruorum liberorum orbitas, solitudo, egestas, non hæc, inquam, tam multa tamq; grauia uulnera illum ab eo, in quo constiterat, gradu, Christianæ constantiæ & patientiæ potuerunt deijcere: Imò insultabat ille dolori, insultabat morbo, insultabat deniq; morti. Cũ enim amici quidam cõsolandi causa ipsum adijssent, paucis ante obitum horis, ostendit illis anthraces & pestifera hulcera quæ in manu & brachio eruperant: Et quàm uobis, inquit, istę armillę & præciosæ gemmæ placent, quibus me Christus meus exornauit? Cumq; illis hoc dictum lachrymas excussisset: Atqui, uos hæc, inquit, neutiquam uilia ornamenta iudicaueritis, cũ hoc enim nuptiali uestitu ad cœleste cõuiuium cũ Christo meo in perpetuum celebrandum sum iturus. Sic ad illud ęternũ præstantissimarũ ac sanctissimarũ animarũ conciliũ migraturus, sic deniq; Deo redẽptori meo placiturus sum.

Hæ uoces satis declarant, illi iam ante mortẽ, omnẽ sensum morbi mortisq; exemptum fuisse, & ipsum iam tum cũ hæc diceret, oculis suis in illam æternam sedem fœlicitatis respexisse. Quidquid enim doloris in animo hæserat ex optimæ uxoris interitu, quidquid cruciabile uel in ęgrotatione, uel in morte fuerat, quicquid curę aut mœroris illi filiorum orbitas afferre poterat, id uniuersum tolerabile sibi reddiderat, planeq; superauerat, quia se totum tradiderat diuinæ uoluntati.

Lætus igitur ac uelut triumphans ex hac uita emigrauit, imò uero ex tenebris & morte, in lucem, ueramq; ac æternam uitam commigrauit. Atq; talem quidem uitæ

exitum soli sancti, Christoq́ per fidem uniti sortiuntur, ut de diuo Stephano præclare dictum est:

Ibat ouans animis & spe sua damna leuabat.

Hi enim soli mortem, ad cuius saltem nomen uel mentionem totus orbis contremiscit, contemnere didicerunt. Hi dolori, ægritudini, mœrori, in summis & acerbissimis adflictionibus medium unguem ostendere norunt. Sic Christus in suis cum maxime infirmus uidetur, fortissimus uictor existit. Sic ille semel morte, peccato, & inferorum portis expugnatis, gloriosissimum egit triumphum: Sic adhuc quotidie per sanctos suos triumphat.

Sed redeo ad Doctorem Sebaldum, cuius interitus, uel potius transitus in meliorem uitam, ipsius quidem causa nobis dolori esse nõ debet. Nam eo quidem tempore, eoq́ statu rerum uitam reliquit, quo nihil admodum ipsum ad uiuendum potuit inuitare. Ita uero sancte pieq́ mortuus est, ut tam nobis certum esse debeat ipsum iam cum Abrahamo, Dauide, diuo Paulo, alijsq́ sanctis, cum Christo deniq́ frui æterna sapientia, æternoq́ splendore ac ueritate Dei. Hoc, inquam, tam certũ nobis esse debet, quàm certa ea sunt, quæ oculis cernimus, quæq́ manibus palpamus. Et ut magna hæc est consolatio Christianis mentibus, cũ fratres suos uident, tam fœlici fato defungi, sibi quoque mortem talem, & eandem æternæ fœlicitatis hæreditatem animo proponentes, Ita huic mundo Deus grauissime minatur, cum sanctos suos ad se reuocat, cum per mortem eripit ingentibus malis, quibus impios est puniturus.

Esaias ait, Iustum interire, & homines id minime considerare: sanctos colligi à Deo, nemine id obseruante. Cum

te. Cum ipsi atrocissimis pœnis, quæ sunt oppressuræ impios, morte sua liberentur, & post hanc uitam æterna quiete ac tranquillitate perfruantur, cæteros & in reliqua uita maneant horribiles plagæ, & post eam sempiterni inferorum cruciatus. Ita sub tempus excidij populi Iudaici, Deus Apostolos & sanctos suos, alios alio casu, partim ad se transferebat, partim ex ijs locis abducebat, per quæ illa horrenda tempestas itura erat. Et fuerunt hæc semper haud obscura indicia maximarum calamitatum impendentium, cum boni atque pij paulatim suo quisque fato sublati sunt, ne tantum dolorem caperent ex ruina & uastitate rerũ, ne'ue in ipsos quoque aliqua pars eorum fluctuum redundaret. Non tantum enim per defectiones solis, aut lunę, per stellas crinitas, per columnas ignis in aere uolantes, per alia id genus ostenta, mundo exitium Deus prenunciat, sed & per sanctorum suorum interitum, quos cum uelut triticum separat colligitque in horreum suum, significat se paulo post incendio daturum esse paleas.

Debebant igitur saltem hæc exempla ad pœnitentiã reuocare homines, si non plane excordes, & obsessi à Satana essent. Sed nimium uere dixit Esaias, ista non curari à mundo, ruunt in exitium suum, & quidem horribile atque ęternum, homines, non secus ac qui rabie conciti ferro ac proprijs dentibus uiscera sua lacerant, & totus mundus tristissimum spectaculum est ista considerant. Pij uero his exemplis fidem suam confirmant, ac uelut è propinquo spem suam contemplantur, uident iam portum tranquillitatis atque æternę salutis, in quem & ipsi ex hoc turbulento mari fœliciter sint ingressuri. Vident contra horrendas procellas & charybdes, quæ impios

impios sint absorpturæ, illos monent, multisq; cum lachrymis obtestantur, ne ita miserabiliter pereant, prędicunt illis exitium, reuocant, seruare conantur. Sed surdo canunt, neq; id tantum, uerum & pro gratia sęuissimũ odium, persecutiones, & dira supplicia lucrifaciũt, talia φῶςρα reddũt homines sanctis, reddiderũt & ante Christo salutis autori. Non igitur mirũ, si ita & pœnis diuinis inundat hic mundus. Nihil enim tam sęuũ aut horribile cogitari potest, quod nõ ista impietas longe exuperet.

Sed desino queri de prauitate mundi, cuius, sicut uerissime dictũ est, ea est natura, ut neq; uitia sua, nec remedia ferre possit. Ad Doctorem Sebaldũ redeo, de quo mihi hęc instituta est oratio, cuius interitus, & si nobis quidem luctũ ac mœrorem attulerit, qui optimo uiro, fidelissimo amico, homine utili in hac schola orbati sumus, tamẽ id nos uicissim consolari debet, ꝙ ut illum ad ęternę fœlicitatis sedẽ hinc translatũ esse nõ dubitamus, ita nos quoq;, ubi miserijs huius uitæ perfuncti erimus, eódem peruenturos esse scimus, ubi cum eo, alijsq; pręstantissimis ac sanctissimis uiris de rebus cœlestibus, de infinita bonitate ac sapientia Dei, & pręcipue de hoc inenarrabili beneficio ipsius, ꝙ Filium suum pro nobis peccatoribus redimẽdis tradidit, cõmentabimur, quęq; nunc tenebris huius carnis inuoluti, obscure ac uelut per transennam cernimus, ea tunc clarissima in luce non uidebimus tantũ, sed & in ęternũ ijs in summa lętìcia & fœlicitate perfruemur. Præclare diuus Bernardus: Mors, inquit, impiorũ pessima est, quorũ & natiuitas mala, & uita peior. Sed preciosa mors est sanctorũ, planè inquam, preciosa, ut quę & finis laborũ est, & uictoriæ cõsummatio, aditusq; & ianua ad uitã ac ęternã securitatẽ. Dixi.

De laude

DE LAVDE VITAE SCHOLASTICAE Oratio, dicta à Melchiore Fendio, in promotione Magistrorum.

CVm considero eos, qui in hunc locum ad dicendum prodeunt, uel argumenti nouitate, uel eloquentia placere, animaduerto mihi ualde opus esse humanitate atque æquitate uestra. Nam argumentũ nouum quod quidem huic loco conuenire uideretur, nullum reperiebam, nec peruulgatis addere aliquid splendoris dicendo possum. Cum autem publici officij ratio imponat mihi dicendi necessitatem, erit humanitatis uestræ, ut uos quoq; ęquitate uestra publicum morem conseruetis, me non grauatim audire, & orationem meam boni consulere.

Decreui autem dicere de dignitate uitæ scholasticæ, deq; comparatione uestri ordinis cum cæteris ordinibus & uitæ generibus: Neq; ego non uideo quantum, q; amplum argumentum susceperim. Sed quanq; pertexi nunc non poterit, tamẽ utile erit capita rerum attigisse. Quemadmodum autem Medici in præceptis ualetudinis, monent, ut aeris qualitatem in quo uersamur, diligenter obseruemus, Ita magnopere conducit, genus uitæ intelligere, in quo uel nostro, uel alieno iudicio collocati sumus. Et est quædam Philosophiæ pars, gradus humanorum officiorum, atq; ordines considerare & recte discernere. Deinde nescio quid alijs accidat, mihi quidem in hac fortunæ tenuitate, & in his difficultatibus quibus cõflictor, hæc res aliquid solatij affert, quod

hoc uitæ genus, & sanctissimum & hominis naturę conuenientissimum, & uitæ utilissimum esse cogito. Cum hæc bona colligo, fero æquiore animo incōmoda, quæ comitantur hanc uitam, quæ sunt plurima: Nam ad ipsos studiorum labores, accedit paupertas, quam perferre posse, magnitudo animi est non uulgaris: Adde quod superbissime contemnimur, non solum ab imperitis, à mercatoribus, à centauris, sed etiam ab illis semideis, qui regnant in aulis, propter opinionem doctrinæ aut sapientiæ. Postremo non tantum contemnimur, sed etiam in odio sumus. Hæc incommoda quàm non sint leuia, res ostendit, deterrēt enim plurimos à literis. Ego tamen non dubito ea hic commemorare, ut cogitetis fortitudinem quandam esse, inter has difficultates non abijcere literas: Deinde monebo, ut his malis opponatis uera & non fucata huius uitę scholasticæ bona.

Initio autem præfari uolo, me nihil de dignitate cuiusquam ordinis detrahere. Non delector illa Cynica Philosophia, quæ uituperat omnes artes, omnia uitę genera. Melius & humanius, inquit Aristoteles, ciuitatem non ex Medico & Medico, sed ex Medico & Agricola constare, hoc est, ex multis ordinibus: Quare singulis tribuo suum honorem. Sed gradus considerandi sunt, quos plerunque stulti conturbant. Sic igitur statuetis, uitā scholasticam primum necessariam esse Reipub. & maximas ad communem uitam utilitates afferre, deinde & sanctissimam ac Deo gratissimam esse, postremo etiam iucundissimam. Et quidem tantas ad uitam utilitates ex uita scholastica peruenire, tantum in hac esse ueræ dignitatis, ut quamuis titulo præstent Reges & Episcopi, tamen reipsa par sit illis ordo scholasticus.

Hoc cum animo constitueritis, etiam opera danda erit, ut hanc uitam omni studio ornetis, ut fortiter labores, & omnes difficultates perferatis, quæ comitantur hoc uitæ genus.

Sed quas tandem ob causas usq; adeo laudamus uitam scholasticam? Vulgus iudicat esse ociosam uitam, atq; inde scholasticam appellarunt: Latini nuncuparũt ludos hoc conuentus discentium. Quid autem dignitatis in ociosa uita, aut in ludis esse potest? De his appellationibus postea dicam. Prius enim ostendam, minimũ esse ocij in hac nostra militia: nec ludum esse hęc studia literarum, sed seriam inquisitionem maximarũ rerum.

Duæ res sunt, quibus nihil melius ac diuinius habet humana natura, uidelicet ueritas & iusticia. Harum inquisitio & explicatio commendata est scholis. Nec uero obscurum est, ueritatis & iusticiæ cognitionem maxime necessariam esse ad bene uiuendum, & utilitates ad uitam maximas afferre. Non enim sine doctrina religiones coli, non leges condi aut retineri possunt. Quanto præsidio destituta esset uita, si Medicinam nemo disceret aut doceret? Quantis ornamentis carendum esset, si nemo disceret Mathemata, si nulla temporum discrimina tenerentur, si res ueteres, & historiæ mandatæ literis ignotę essent? Horum commodorum magnitudo uobis quidem, qui in his studijs uersamini, nota est. Quare facile iudicabitis partem Reipub. necessariam esse scholas, & quidem præcipuas utilitates inde ad cõmunem uitam peruenire, Quis enim non uidet religionibus, legibus, & literis, in uita magis opus esse, quàm fabris aut cerdonibus?

Sed illud disputant quidam, Ecclesias, aulam, forum,

ſedes eſſe ueritatis & iuſticiæ, magis quàm ſcholas. Vocant ſcholaſticam uitam umbratilem, quod ibi in ocio ingenia exerceantur, illic aiunt, ueritatem & iuſticiam in acie uerſari. Moderati animi eſt, & bene inſtituti, reuerenter ſentire de Eccleſijs, de aulis & foro. Ac debent quidem in illis locis regnare ueritas & iuſticia. Sed conſtat ex ſcholis in illa loca hæc ornamenta afferri. Qualis enim eſſet doctrina in templis, ſi in ſcholis res nō eſſent agitatæ & illuſtratæ? Qualis eſſet aulicorum conſiliorum & fori barbaries, ſi non extaret quædam erudita iuris doctrina? Deinde hoc intereſt, de omnibus magnis rebus ſcholæ conſuluntur, ſcholæ pronunciant, non Epiſcopi, aut aulici, aut cauſidici. Poſtremo in ſcholis eſt ſimplex ſtudium rerum inquirendarum & patefaciendarum. In Eccleſijs multa in popularibus concionibus dicuntur improprie, multa etiam quia populus non poteſt aſſequi, prætereuntur. Iam in aulis & foro horribile eſt dictu, quantum ſit Sophiſtices. Itaq; ſæpe mihi uenit in mentem ueteris fabulæ de Aſtrea, quam ferunt pulſam ciuitatibus, poſtea in rure diu ſolitam agricolis concionari. Ita mihi uidetur propemodum pulſa ex aulis, ex templis, & alijs hominum cœtibus Aſtrea, hoc eſt, ueritatis & iuſticiæ doctrina, adhuc hærere in ſcholis. Quare cum minus ſit Sophiſtices in ſcholis quàm alibi, cum bonis unum hoc ſit ſtudium, eruendæ ueritatis, ſumma laus eſſe debebit uitæ ſcholaſticę, quæ quidē imago quædam eſt illius beatiſſimi ſtatus, in quo aurea illa ætate uiuebant homines, ſi qua fuit, aut certe uicturi erant, ſi fuiſſet illa aurea ætas, ſi natura hominum fuiſſet immunis à peccati labe & à morte. Quid enim tunc fuiſſet uita hominum, niſi iucundiſſima quædam ſchola,

in qua seniores & præstantiores de rebus diuinis, de natura rerũ, de immortalitate humanorũ animorũ, de cœlestibus motibus, de omnibus uitę officijs docuissent reliquos? In hac Philosophia, & huiusmodi disputationibus, tẽpus omne cõsumpsissent seniores et iuniores. Nec aliam uitã fuisse Adę & similium principum uirorum iudico. Huius beatissimi status imago est uita scholastica.

Dixi breuissime de necessitate, & de utilitatibus, addam etiam de sanctitate huius uitæ. Nullum Deo gratius est officium, quàm ueritatis & iusticię studium & propagatio. Nam hæc sunt præcipua Dei dona, in quibus Dei præsentia maxime cerni potest. Hęc Deus præcipue conseruari postulat, imò ad hunc finem præcipue conditi sunt homines, ut alij alios doceãt de Deo & alijs rebus bonis. Ad hanc utilitatem addita est diuinitus humano generi sermonis communicatio. Quare nõ dubium est, quin hoc uitæ genus quod in docendo & discendo uersatur, Deo gratissimum sit, & hoc nomine antecellant scholæ templis & aulis, quia maius est studium ueritatis in scholis. Quare si quis sanctum uitę institutum quęrit, non abdat se in solitudines, nõ putet aliud esse sacratius uitę genus, sed in his discentium conuentibus maneat, hic conetur bene mereri de genere humano, doceat alios, & sciat hoc officium prodesse ad conseruationem & propagationem optimarum rerũ, erudiat ambigentes conscientias, respondeat de iure, deq; omnibus uitæ officijs, inquirat rerum naturam, morborum remedia, causas mutationũ in natura, motus & effectus cœlestes, pręparet iuuentutem ad maiores artes, enarret historias, mandet literis res gestas, illustret artes. Hæc quisquis facit, Deo gratissimũ cultum pręstat, et de genere humano

præclare meretur: Conseruat enim doctrinam utilissimam uitę, format mores, iudicia hominum, retinet pacem, mitigat multa mala publica. Tale uitæ genus non solum præstat monastico, sed uere diuinum est.

Cicero reprehendit Platonē, q̄ dixerit Philosophos tametsi abstineant à Reip. administratione, tamē iustos esse, propter hanc ipsam magnarū rerum inquisitionē. Sed Plato rectissime sensit. Est enim iusticia, suū quenq; officium facere, & fructū eius officij conferre ad cōmunem salutem generis humani. Id maxime facit Philosophus, qui religiones, rerū naturam, causas omnium honestorum officiorum, leges explicat, & has res diuinas cæteris impertit, artes illustrat aut docet, deniq; qui ueritatis & iusticię doctrinā conferre ad aliorū utilitatem studet. Nec putemus melius mereri de genere humano, uel causidicos aliquos qui in foro controuersias, aut exponunt, aut dirimunt, uel ędiles qui pontes aliquos faciūt, uel mercatores qui iusto precio res utiles important. Recte igitur Plato dixit, iustos esse Philosophos, qui doctrinam utilem uitę tradunt. Non gessit Magistratus Isocrates, sed consilijs suis gubernauit Imperatorem laudatissimum Timotheum, & formauit ingenia multorum, qui postea in Repub. Principes extiterunt. Nec melius de Repub. meritus est Aeschines causidicus, q̄ Aristoteles, qui & si nec Magistratus gessit, nec causas egit, tamē Alexandrum, & multos alios Principes finxit ad iusticiam & beneficentiam. Deinde hodie etiam bene meretur de Repub. reliquit monumēta utilia ad religiones & leges interpretandas, parit Medicos, & iudicia multorum format, qui in foro & negocijs uersantur. Aso Iurisconsultus gubernauit magnā Italię partem. Nec tamen minus

de Repub.

de Repub. meretur Bartolus, qui in schola tantum uixit? Philippus Medicus Alexandri exercitum secutus est, ac Regē ipsum ingēti periculo liberauit. Neq; tamē minus de Rep. meretur Galenus, qui nullū exercitū secutus est, sed in schola assedit & scripsit doctrinæ suę monumēta.

Cum igitur non aliud uitę genus utilius sit generi humano, aut magis necessarium, aut sanctius, quàm uita scholastica, satis intelligi potest, hunc esse præstantissimum uitæ gradum. Hac uera laude moueri bona ingenia decet, ut magis ament uitam scholasticam, & adhibeant studium & diligentiam dignam tanta professione, & ornent eam optimis moribus. Quid est enim turpius, quàm quod multi in scholis ita degunt, primum, ut non intelligant suum officium: deinde, ut hoc ocium literarium collocent in turpssimas uoluptates, & sumant sibi licentiam omnium scelerum, quasi scholę non ueritatis & iusticiæ, sed petulantiæ officinæ essent. Quo animo homines pij ueniunt in templa ad facienda sacra, eodem animo uos quoq; in scholas accedere oportuit: Hic enim res diuinæ tractantur. Et magna cura adhibenda est, ut nostra sacra recte faciamus, ne nostra inscitia, aut aliqua alia culpa artes corrumpantur. Non minus piaculum est, corrumpere artes, quàm ceremonias in templis contumelia afficere. Ideo scholis nomen inditum est ab ocio, ut Respub. testetur, se liberare nos à sordidis operis, ut dediti esse rebus diuinis possimus. Addidit etiam prēmia, sicut militibus. Etsi autem utilitates sunt exiguæ, & si indocti non solum contemnunt, sed etiam crudeliter oderunt literas, tanquam uincula cupiditatum suarum, tamen Deus non patitur omnino deesse præmia docentibus literas, & discentibus.

Et quo

Et quo melius quæq; Respub. constituta est, eo est erga studiosos liberalior. Interim nos decet Philosophico animo fortunę iniquitatem ferre, & intelligere causas, quare optimę quęq; res maxime sint sprete uulgo. Dein de incommodis etiam opponamus commoda, uidelicet dignitatē professionis, & sanctitatem, postremo etiā iucunditatē. Itaq; de hac etiā pauca adijciam, uidelicet nullū uitę genus iucundius esse, quā uitam scholasticam.

Omnes sanè mentes incredibilem uoluptatem percipiunt ex ueritatis cognitione: Nam ad hanc aspiciendā maxime conditi sunt homines. Hanc uoluptatē in scholis multę causę augent. Primum enim magna ibi artium uarietas est. Omnium disciplinarum professores esse solent, qui consuli possunt, in qualibet arte. Est & frequentia discentium, in qua magna dissimilitudo est ingeniorum & iudiciorum. Quare nostras cogitationes cū multis conferre possumus, audire quid alij iudicent, imitari meliora exempla. Hic enim est illa apud Hesiodum laudata contentio, de qua dicit, uicinū à uicino ad diuitias properante, inuitari. Ideoq; apud Euripidem uere dictū est, Communicatione opinionū in magna frequentia repertas esse artes. Et Cicero ait, magnam uim in discendo habere studium conferendi, quod συζήτησιν uocat ipse. Et Salomon ait: Ferrum ferro acuitur, ita uir excitatur à uiro. Significat enim tum admoneri ingenia collatione consiliorum atq; opinionum, tum exemplis excitari. Propter has tantas utilitates libēter in hac frequentia uersari studiosos conuenit. Postremo natura fit, ut similes delectentur similium consuetudine, maximeq; hi, qui similibus artibus dediti sunt. Ipsa etiā celebritas delectat animos, iuuat uidere bene compositos choros

docentium,

docentium & discentium. Nullum acroama dulcius est quàm audire de optimis rebus, deque omni uarietate naturæ, de Repub. de religionibus, quid alij peritiores sentiant. Vetus est dictum: Extra Vniuersitatem non est uita. quo significabant iucundissimam esse uitam in scholis. Id dictum opinor ortum esse ab eruditis & prudentibus, qui intelligebant, & quantam hæc consuetudo & communicatio sermonis uim habeat, & quantam pariat uoluptatem. Delectat bonos & uirtus illorũ, qui liberaliter impertiunt doctrinã alijs, qui ex animo consulere posteritati conantur. Etsi autem in tanta infirmitate humani generis nullus est ordo, nullum uitę genus prorsus sine uitio, tamen in scholis minus aliquanto est fuci, odiorũ & aliarũ malarum artium, quàm in alijs multis uitę generibus. Primum enim doctrina liberalis flectit mediocria ingenia ad uirtutem. Nec ferè quisquam adeo est ferrea natura, ut literis & mediocri disciplina non aliquanto fiat mitior. Est autẽ multo iucundior consuetudo cũ eruditis, qui causas omniũ honestorũ officiorũ intelligunt, quàm cum indoctis, quorũ iudicia multis in rebus dissident à nostris. Deinde illud affirmare ausim, eum qui in studijs assuefit ad amandam & inquirendam ueritatem, amare candorem ac simplicitatẽ etiam in moribus & in uita. Sed doctrina Sophistica deprauat uolũtates, transfertur enim calumniandi studium ad mores. Vt autem quisque est studiosissimus, ita maxime incensus est amore ueritatis, & Sophisticen odit acerrime. Dulcissimus aũt conuictus est cum eruditis & candidis, qui prospiciunt quid deceat, & certa quadã ratione moderantur omnes actiones, & animi impetus quasi freno regunt. Itaque nec dulciores, nec firmiores sunt amicitię, quàm Philosophicæ,

hoc est, eruditorum amicitię, & societate studiorũ contractę. Iam e regione confer ad hęc scholastica sodalitia, cõsuetudines cũ illiteratis, in quibus etiã si qui boni uiri sunt, tamen minus suauitatis habent congressus cũ illis, quia de doctrina nobiscũ colloqui nõ possunt. Ne Lelij quidẽ & Scipionis amicitia tantũ suauitatis habuisset, si fuissent ἄμουσοι. Sed angustia temporis non sinit nos omnia uitæ scholasticæ cõmoda colligere & illustrare.

Hæc autem recensui, primum ut adolescentes intelligant & ament uitæ genus in quo uersantur: Deinde cogitent, quanta uicissim requiratur ab ipsis diligentia, quanta in omni officio moderatio, ut hoc uitę genus ornẽt. Literati in summo fastigio rerũ humanarũ collocati sunt. Quare, ut muneri omniũ difficilimo satisfacere possimus, adhibenda est acerrima cõtentio animorũ in docendo. Est & sanctissimũ uitæ genus, & Deo gratissimũ, cõseruare & propagare doctrinã uitę utilẽ. Sciamus igitur Deo pœnas daturos illos, qui moribus suis dedecorant scholas, qui nõ conferũt aliquid operę, ad doctrinę conseruationẽ. Postremo iucũdissima est uita scholastica. Quare digni odio sunt, qui uelut Cẽtauri aut Lapithę tumultuãtur in scholis, & tranquillitatẽ uniuersi cœtus interturbãt, disciplinã soluũt, qua soluta, dissipari societatẽ necesse est. Sunt & boni adhortãdi, ut hęc cõmoda in cõspectu habeant, eaq́ opponant incõmodis, quę multos abstrahũt à literis: plus ualeat apud bonos dignitas literarũ, & publica utilitas, q̃ iniqua uulgi iudicia, q̃ odia tyrannorũ, q̃ paupertas. Sic affectos esse iudico hos iuuenes, qui eo gradũ petiuerũt, ut se publice obligarẽt ad defensionẽ literarũ. Iure igit̃ hũc aĩm eis gratulamur, eosq́ usitatis honorib. ornãdos esse cẽsuimus. Dixi.

De Gra-

DE GRADIBVS ORATIO Phil. Melan.

NOtus est Ennij uersiculus de ueteribus moribus conseruandis:

Moribus antiquis res stat Romana uirisq;.

Idem profecto in re literaria pręstiterit seruari in faciendis gradibus discentium, qui non mediocri prudentia à maioribus instituti, nunc errore quodam hominum, qui uidentur conspirasse ad abolendos semel omnes ueteres mores, delendamq; uniuersam ciuilem disciplinam, antiquantur. Neq; ego nunc suggestum conscendi digladiaturus cum eo genere, tantum adolescentes commonefacere decreui, quo consilio & olim gradus instituti sint, & quantũ ad communia studia literarum momenti adferret illorum conseruatio. Est autem ad eam causam opus mihi æquitate uestra auditores, plerosq; enim tantum fastidium cepit istius moris, ut tantum nõ totam Anticyram putent destinandam esse his, qui titulos istos graduum decerni sibi postulant. Ab his pro meo iure peto, ne nos ex hac schola exibilent, ne explodant, priusquam orationem nostram cognouerint. Nam pronunciare, cũ nondum cognoueris causam, id uero est iniusti & barbari iudicis. Et ego me sanis omnibus satisfacturum esse in hoc negocio recipio.

Est quædam in puerilibus ingenijs infantia & imbecillitas, quæ non sufficit pluribus artibus simul discendis, sed sensim per gradus quosdam, ad grauiores artes traducendi sunt pueri, dum ad fastigium artium peruenerint, hoc est, dum parauerint sibi scientiam non stulte

de rebus humanis iudicandi, & mediocrem quandam sermonis copiam, ad docendos alios, demonstrandamq; uim, naturamq; uirtutis. Et quemadmodum nō statim cibis durioribus ora infantium satis firma sunt, sed lacte diu aluntur, postea præmanso cibo, donec grandescant: Ita pinguissima queq; facillimaq; deliguntur, quæ infirmæ primum ætati tradantur, deinde ordine disciplinæ reliquæ. Itaque prudentes uiri in scholis descripserunt classes quasdam puerorum, ut secundum ingenij uires alij alijs disciplinis adhiberentur. Et in sua quisq; classe, tanquam intra septa detineretur, ne imparatus, & tanquam sus in rosas irrueret ad obscuriores artes. In hunc modum gradus quidam facti sunt adolescentium, ut primum Grammatica, Dialecticaq; traderentur, quæ primæ artes, planissimæq; sunt. Vbi uidebantur has perdidicisse, non temere ipsi ad Physicen, aut alias artes irrumpebant. Sed præceptores explorabant uires adolescentium, qui si probarentur, admittebant ad reliquas disciplinas. Nuper adhuc hoc seruabatur in scholis, ne quis attingeret Physicen, aut Mathemata, nisi antea in Grammaticis & Dialecticis diu multumq; uersatus. Postea præceptorum iudicio tradebatur ulterius, & primus ille gradus à Lauri bacca nomen habuit: Erant enim honesto titulo pueri ornandi. Postea Physicen, Mathemata, Ethica percipiebant, nec salutabantur hæc à limine tantum, diu immorabatur iuuentus, dum penitus cognosceret, dum longo usu iudicium confirmaretur. In his tanquam præludijs grauiorum disciplinarum cum iam satis uiderentur exercitati, præceptores permittebant, ut sacra, aut Medicinam, aut Ius publicum attingerent, ad quas disciplinas usum pueri-
lium

lium literarum magnum & acerrimum iudicium uolebant adferre. Itaq; prius explorabantur hic etiam uires adulescentium, Magisterium fecerunt Classi titulum. Profecto plurimum refert, quomodo instruantur, præparenturq; ad seueriores disciplinas adulescentes. Non sunt longe petẽda exempla, nostri seculi morem uideamus. Statim ubi in publicam scholam missi fuerint adulescentes, putant sordidi ingenij esse, diu hærere in Grammaticis, aut similibus nugis, properant alij ad sacra, nulla linguarũ, nulla dicendi scientia antea parta, nulla humaniorum ac ciuilium morum cognitione, discunt inepte rixari de sacris rebus, nec ad uitæ usum comparant. Volo ego quidem omnium ætatum, omnium uitæ partium esse religionis studium, sed ea proponantur pueris, quæ assequi possint, quæ pietatem alant, quæ mores forment, non unde petant rixandi materiam.

Quid de alijs professionibus dicam? In iure discendo uideas uersari, qui nullum prorsus usum aliarum literarum habent, cum tamen illud ipsum ius ex Philosophorum, ac Rhetorum literis, tanquàm ex fonte ortum sit. Iatricæ uero manus admouere, nisi Physicen didiceris, est sine pennis uolare. Nam clinica illa medicina tota ex ea Philosophiæ parte nata est, quæ elementorum cognitionem, motus uarietatem, corporum naturam tradit. Porrò dum hoc modo non perpoliti puerili doctrina irruunt ad seueriores artes, infirmo iudicio literæ omnes, artesq; fœde conspurcantur. Et quia ex literis rerum publicarum status comparantur, fit, cum parum sani pro concionibus & in iudicijs regnum gerant, ut uarie quassentur Respub. Profecto satius erat nullas literas attingere, quàm hoc modo tractare. Diu erant pueri

Grammaticis, Dialecticis, ac Rhetoricis alligandi. Multum temporis postea collocandũ erat in Mathemata, & reliquã Philosophiam. Vbi maturuisset iudicium, tum erant adhibendi ad eas artes, quibus Resp. gubernãtur.

Græci agricolæ, cum uiderent maturescere segetes certo tantum temporis spacio, non colonorum opere, aut soli natura, dixerunt: Annus producit, non ager. Cumq; animaduertissent sæpe immaturas segetes demeti magno dãno, & fructũ laboris superioris perire, prouentũ uniuersum soli tempori tribuere, & patienter expectari uoluerunt iustũ messis tempus. Ita mihi in singulis partibus literarum, temporis habenda ratio uidetur, ut & admoueantur ad eas artes adolescentes, quibus ingenij infirmitas adsequendis par est, & tantisper detineantur in his, donec maturuerit iudicium, nec messem properent facere ante tempus. Et quia facile iuuenilibus animis obrepit satietas præsentis studij, ut in eo detineri diu sine magno negocio nõ possint, ideo gradibus tanquàm caueæ includendi uidentur. Vbi omnibus animi uiribus cogantur in unum aliquod, ac certum negociũ, quantum satis est, incumbere. Est omnino, ut de alijs omnibus rebus, utiliter præceptum, βραδέως σπεῦδειν, Ita in studijs nõ aliud perinde refert, q̃ ne intempestiue properemus. Nunc fit, ut cũ uarias disciplinas peruagentur sine ordine, sineq; ratione, nullã penitus cognoscant, nullaq; de re prudenter iudicare queant. Et ut errones nullos certos lares habent, nusquam domi sunt, & ut inquit Martialis, Quisquis ubiq; habitat, maxime nusq̃ habitat, Ita illi, cum tamen omnibus disciplinis sint hospites, nullam habent familiariter notam. Neque enim fieri potest, quemadmodum reliquit scriptum Xenophon,

phon, ut qui multa simul facit, õnia rite faciat, nec suffi-cit animus iuuenilis uarijs ac diuersis studijs. Hoc in consilio fuit autoribus graduum in scholis. Neq; ego nunc quenquam esse puto tam impudentem, qui hanc rationem damnare ausit. Quid enim in studijs cõducibilius est ordine? hunc classibus gradibusq; factis conseruare conabantur. Vos etiam adolescentes, ut quanta fide potest fieri ac religione, detis operam, ut in discendo, iusto quodam ordine utamini. Nam hac confusanea discendi ratione, nisi Deus aliquis opem tulerit accisis rebus, uereor ne res humanæ funditus euertantur.

Dixi.

ORATIO DE STVDIIS ADOLESCENtum, habita cum titulus Baccalaureorum decerneretur quibusdam, & scripta à Vito Vuinsemio.

Mirabitur fortasse aliquis, quid nobis in mentem uenerit, ut hunc morem publice decernendi istum primum scholasticum gradum, tot iam annorum spacio intermissum, ac uelut exoletum, hoc potissimũ tempore in scholam reuocaremus. Et forte non deerunt qui consilium hac in re nostrum ut ociosam πανήγυριν, uel inanem ostentationem irridebunt, quibus in presentia nihil attinet respondere, cum uiris honestis ac prudentibus

dentibus hoc nostrum institutum probari non dubitemus. Sed tamen ut adolescentes & de gradu ipso honorificentius sentiant, & hęc studia magis ament, ac pluris facienda ducant, decreuimus utraq; de re, nempe de hoc gradu & utilitate examinum, atq; de his primis artibus paucis in hoc consessu dicere. Non enim leues aut negligendæ fuerunt causæ, quæ uiros bonos ac doctos mouerunt, ut hunc patrium & peruetustum Academiarum morem, nec sine grauissimo consilio à maioribus institutum, reuocatum ac retentum cuperent. Quemadmodum enim primis illis scholarũ parentibus necessarium uisum est, hæc examina, & discendi ordinem instituere, ita nostri præceptores has suas esse partes iudicauerunt, operã dare, ne quod tale exercitij genus in schola desideraretur, & si quid ex his ad tempus prolapsum aut intermissum foret, ut id rursum instauraretur, & quantum eius fieri posset, conseruaretur. Quorum nos autoritatem secuti, non curiositate quadam, neq; enim ita ocio abundamus, nec propter ostentationẽ aut ambitionem, cum nostra tenuitas nobis non sit ignota, sed ut utilitati scholæ & discentium commodis pro nostra uirili parte consuleremus, hoc officium publice promouendi Baccalaureos liberalium artiũ suscepimus. Quamuis enim hic primus gradus uerius puerilis quidam ludus, q̃ res seria uideri possit, usu tamen compertum est, tantam eius utilitatem esse, ut non parum ad officium & fidem eorũ qui præsunt, pertinere uideatur, operam dare, ut in schola non retineatur modo, sed & q̃ maxime uigeat ac frequentetur. Nam primũ si spectabimus utilitatem, quam affert consuetudo examinum, præsertim huic ætati, in cuius præcipue gratiam hi primi gradus insti-

dus instituti sunt, tantam eam comperiemus, ut nulla amplior nec uberior in schola possit esse.

Quanti enim refert, quod examina discendi curam acuunt, studium, uigilantiam, ac sollicitudiné augent, & ad omnia quæ traduntur diligentius obseruanda ac perdiscenda alacriores & excitatiores reddunt. Metuit enim pro se quisq;, ne quid se fugiat, quod tenere oporteat. Tum ut accuratius perfectiusq; omnia excutiat ac peruestiget, eadem hæc sollicitudo stimulat, cum sciat sibi omnia dictata reddenda in examine, & perspicue explicanda esse. Hic metus acerrimus est ἐργοδιώκτης, ad discendi laborem, ac uigilantiam animos accendens urgensq;, qui si absit, uidemus quàm frigide ac somniculose studia tractentur: Verum examinum cura & sollicitudo apud aliquem excubans, non sinit eum obdormiscere, sed expergefacit, ac uelut sedulus & acer paterfamiliàs instat & urget, ut suũ studiorũ pensum persoluat. Quapropter hæc ex multis causis una fuit ueteribus instituendi examina & gradus, ut his uelut calcaribus incitarent discentes. Recte monuit Fabius scripta euoluenda esse cum tali sollicitudine, quasi nos ipsi ita scripturi uel dicturi simus, quod ita fiat, ut uigilantioribus oculis omnia lustremus, nihil nobis elabi patiamur, quod obseruatu dignum sit, & ad omnes uirtutes scriptorum expendendas attentiores reddamur. Idem in consilio fuit his, qui examina instituerunt, nempe, ut circumdarent curã discentibus omnia plenius & exactius cognoscendi, ut aliquid integri ac solidi perciperent, nec uagabundi in studijs oberrantes, extremis tantum labris uaria degustarent, hinc inde concisas sententiolas, & mutilata membra uenantes, quod nunc à multis fieri uidemus,

qui cũ excutiuntur, ita stupidi atq; ignari, ut turpe sit, deprehenduntur. Dum enim in hoc uno studium omne suum consumunt, ut fragmenta quædam ex scriptoribus colligant, fit, ut nullius rei integrā ac perfectam cognitionem consequantur: à quo uago & inutili labore examina discentes uelut in certam uiam reuocant. Nec ad non necessaria & inutilia respectare sinunt, sed in ijs, quæ necessaria sunt, ordine quodam discendis continent. Parit uero istam in discendo diligentiam præcipue hæc sollicitudo, cum scimus nobis in examine uelut rationem reddendam esse eorum quæ tradita sunt, & magis se intendunt animi in ea, quæ ipsi tanquam nostra alijs exponere atq; explicare cogimur, & illæ ipsæ imagines magis euidenter in animis lucent, ac firmius defiguntur, quas ipsi de rebus doctrina perceptis tractatione & oratione effingimus atq; exprimimus. Nam quæ auribus tantum hausimus, aut ex lectione percepimus, ea tanquam umbræ per somnium obseruantes incerta hærent, & facile inde fugere atq; excidere solent. Quorum uero ceu uiuas imagines commentando atq; agitando impressimus, ea uelut altius actis radicibus hærent tenacissime, nec euelli se aut excuti facile patiuntur. Est enim commentationis atq; agitationis uis maxima in omni re, plene perfecteq; percipienda ac discenda, sine qua auditionis & lectionis fructus sterilis ac prope nullus est. συζήτησις autem, ut uere dictũ est, omnia potest, & agitando atq; inquirendo omnes artes inuentæ ac excultæ sunt, estq; ea uel sola omnis doctrinę effectrix. Quemadmodum enim leonũ fœtus informes ac mortuos ædi memorant, & deinde longis parentum uociferationibus uiuificari, ac spiritum recipere, ita primi fœtus inge-

tus ingeniorum, hoc est primæ imagines quas de rebus uel auditis uel lectione perceptis, concipimus ac gignimus, mortuę sunt & informes, quę deinde dum crebro de ipsis cum alijs colloquimur ac cõmentamur, ab ipsa uiua uoce & tractatione ceu uitam & perfectam formã recipiunt. Et uere dictum est ab Aristotele, Id primum certum signum esse, quod aliquis quidpiam recte sciat, si de eo ipso loqui & alium docere possit. Eam gratiam debemus examinibus, quæ uelut uita sunt studiorum, sine quibus lectio omnis & meditatio mortua est. Huc accedit quod ijs multi errores temere concepti & hærentes in animis corriguntur, eximuntur opiniones falsæ, quæ uel per ætatem, uel ex aliqua fallaci specie, uel institutione corrupta, uel artium præceptis male intellectis accommodatis'ue in animis hæserunt. Et ob hanc præcipue causam ea à ueteribus instituta uidentur: non enim adolescentũ studia temere ac sine lege fluere, sed huic examinum censuræ subiecta esse uoluerunt. Neque enim eos fugiebat omnes artes peccando disci, & ut fertiles agri multum gignunt spinarum atq; inutilium herbarum, quibus subinde sunt repurgandi ac sarriendi, idem etiam ingenijs & quidem fœcundis solet accidere, sępe enim fit, ut falsas rerum imagines pro ipsis rebus adprehendant. Et quemadmodum Ixion cum nube concumbens, cum putaret se Iunonem amplecti, Centauros gignit, sic ex falsis umbris, quas pro ipsa ueritate consectamur & arripimus, prodigiosæ opiniones nascuntur, quę nisi mature, & antequam altius radices egerint, animis euulsæ sint, in perniciosos Ecclesiæ ac Reip. errores deinde erũpunt. Nam ut lolio, tribulis, lappisq; & alijs id genus infœlicibus herbis succrescentibus, se-

getes opprimuntur, ac præfocantur, & sterilescunt agri, ita à falsis opinionibus, si confirmentur, nec mature eximantur, atq; ijs uelut repurgentur mentes, ueritas opprimitur & expugnatur. Ad id uero non est aliud aptius remedium, quàm examina. His enim explorantur ingenia, si quid adhuc deest, ijs ostenditur, si quid uitij aut errorū hæsit, corrigitur atq; euellitur. Estq; hæc uelut sarritio studiorum, ita necessaria, ut si omittatur, non modo uera ac solida doctrina nulla possit constare, sed ipsius loco infiniti errores succrescant: Vt taceam quod illæ communicationes & colloquia etiam facundiam alunt, & afferunt quandam animis constantiam, ut & accipere ac intelligere ea quæ proponuntur possint, & apte ad quæsita respondere. Videmus enim nonnullos serio de re quapiam interrogatos ita perturbari, ac uelut attonitos obmutescere, ut uix animi compotes esse uideantur. Eorum deinde, si quid forte discendo etiam consecuti sunt, nullus usus esse potest. In hoc enim omnis studiorum fructus ponitur, ut expromere, in lucemq; proferre, ac replicare id ipsum quod scias possis. Vt enim occultæ Musicæ, ita mutæ atq; infantis doctrinæ nulla gratia est. Examina uero ut iudicium formant ac limant, animos confirmant, acuunt ingenia, ita linguam quoq; expeditiorem efficiunt, celeritatē quandā cogitandi, & promptitudinem respondendi afferunt. Magna hæc quidem sunt, sed est & alia non minor utilitas examinum, quod cohercent ac cohibent cursum studiorum intra certos limites: adolescentes enim nisi intra certa uelut septa contineantur, ceu nauis in medijs fluctibus rectore destituta, ita ipsi incerto cursu fluctuant, & si quid etiam instituunt, id nullo ordine tractāt. Vnde operā illis omnē in

discendo

discendo consumptam perire necesse est. Et gignunt plerumque hæc tumultuaria ac uaga studia uanam persuasionem eruditionis, qua nihil nocentius est, ea deinde inflati tument, cum de rebus omnibus indoctissime ac stolidissime iudicent: Cum ea enim inscitia coniuncta esse solet insignis arrogantia ac pertinacia, unde fit, ut plerunque tales Rebuspub. uel Ecclesijs præfecti tumultibus deinde omnia misceant. His malis tantis medentur examina, & quod maximum est, uanam illam persuasionem doctrinæ, atque arrogantiam, animis eximunt, qua non est alia pestis cum rebus omnibus, tum uero præcipue studijs perniciosior. Sæpe enim aliquis cristas tollit ante tempus, & putat se iam uel nouem artium liberalium Magistrum esse, qui cum examine excutitur, si nihil aliud, hoc certe tamen docetur, quod adhuc minus sciat, quàm ipse se scire putabat, & isto stulto ac pernicioso errore liberatur. Quanto uero ingenia fœcundiora sunt, ac magis præcocia, tanto plus ab hac peste periculi est. Videmus enim φιλαυτίᾳ fœlicissima pleraque ingenia in medio studiorum cursu corrumpi, ac uelut in herba enecari, dum sibi iam nimis placere incipiunt, se ipsos & sua impense admirantur, attollunt supercilia, quibusuis iam se præponunt, quosuis præ se contemnũt, fastidiunt iam hæc iam illa, censuram sibi de dogmatis sumunt: nulli amplius præceptores, nulli propemodũ libri aut scriptores tam emunctæ naris iudicio satisfaciunt. Admoneri autem se aut doceri, pro indignissimo ducunt, statim coarguti excandescunt, quid ni? non enim labi posse aut errare uideri uolunt. Non Tygrides atrocius, aut infestiore ira, pro catulis depugnant, quàm illi pro suis erroribus defendendis. Quid hos facturos

putemus, ubi sic affecti ad Reipub. aut Ecclesiæ gubernacula accesserint, & autoritatem ac potentiam aliquam cum isto supercilio & inscitia cõiunxerint? Ecquos uos unquam homines audistis perniciosiores Ecclesijs aut Rebuspub. extitisse? Atqui talis arrogantia & alitur & confirmatur in animis, si nulla agatur de studijs censura, ingenia nõ explorentur coarguanturq́, nec moneantur quid adhuc illis desit, et q̃ longe adhuc absint ab eo gradu doctrinæ, ad quem iam euasisse sibi uidebantur. Quapropter si nihil aliud utilitatis afferrent examina, uel ob hanc unam causam tamen in scholis retinenda erant: Quod duabus maximis pestibus studiorũ, quęq́ plerunq́ coniunctæ solent esse, medentur, nempe, ignauiæ, & arrogantiæ: ad eximendum enim torporem, excutiendam somnolentiam, uix aliud calcar est acrius & efficacius. Deinde ne nobis ipsis immodice placeamus, aut ultra nidum, ut aiunt, pennas extendamus, salutare est uitia atque errata nostra nobis ostendi, & adsuefieri nos, ut patienter feramus nos redargui ac corripi, ne protinus omnia somnia nostra exosculemur, & pro oraculis adoranda ducamus. Quæ uana persuasio nisi corrigitur, perniciosissimos deinde errores parit. Narcissus in fabulis Poetarum, dum nimium sese amat, contabescit, peritq́ & ipse & illa falsa imago, quam tantopere deperibat, & nunc mutatus in florem, monet nos, sero florescens, ne nimis mature & ante tempus sapere incipiamus, ne'ue nos aut nostra nimis amemus atq́ admiremur. Quod cum in omni ætate odiosum est, tum uero in adolescentia prorsum intolerabile. Nam ut ab usu rerum solidaq́ ac perfecta doctrina & sapientia hęc ætas adhuc longissime abest, ita has res non potest sibi arrogare sine

gare sine

gare sine summa turpitudine ac uanitate. Vt enim uuæ & poma non in uere, nec in æstate maturescunt, sed in autumno primũ, paulo ante hyemem, ita doctrinę fructus ingrauescente ætate, ac paulo ante hyemem, hoc est, iam senectute instante, primum solent maturescere. Et ut uuæ ac poma ante tempus decerpta, nec esui sunt, nec ulli alij usui idonea, ita ingeniorũ immaturi fructus acerbi adhuc sunt, & salutare est adolescentibus ostendi, quàm nunc primum florere, aut rubere cœperint illi fructus, necdum maturuerint: & moneri, quo cultu, quibus auris & solibus, & qua benedictione diuina adhuc sit opus, ut læti ac maturi, talesq́ fructus proueniant, quibus Respub. & Ecclesia deinde salubriter possit uti. Hoc efficiunt examina, quæ cuiq; quousq; progressus sit, & quid uiæ adhuc restet, ostendunt, ne se iam metam superasse putent, cum uixdum septis excurrerint. Cum igitur quædam modestiæ ac disciplinæ officina sunt, tum uero etiam ad κοινωνίαν, hoc est, studiorũ communicationem mutuam atq; in cõferendo & disceptando facilitaté, humanitatemq́ adsuefaciunt. Quidam enim in his congressibus magis sunt intractabiles ac morosi, q̃ homines doctrinæ studijs excultos decet. Alij porro sublimi arrogantia subnixi suam, si qua est, eruditioné ceu Regum Persarum mysteria celant, & sola maiestate ac tenebris tutam censent, cũ nihil promant, nihilquidquam de suo in medium proferant, cum nemine communicent. Hos si excutias, inuenias plerunq; inanes, & hoc est cur examinari atq; excuti tantopere fugitant, metuũt enim, ne de sua autoritate aut existimatione pluscu lum amittant, si se aperiant. His permittamus ut aliorum opinione magni doctiq; sint, sua maximi ac doctissi

mi tu-

mi tumeant quàm uelint, & uel ranæ Aesopicæ exemplo cum tauris certent, donec ad summum inflati crepent. Qui rectius mente ualebunt, hi non errare magis uolent, quàm uiam doceri, atq; examina & istos congressus ut saluberrimos studijs atq; utilissimos magnifacient, quodq; poterunt de suo quoque ad ea tanquam ad aliquod magnum publicum bonum conferent.

Diximus de examinum utilitate & si ea tanta & tam multiplex est, ut nec in hac temporis angustia, neq; à me homine ad dicendum minime instructo satis commemorari possit. Nostris uero temporibus iuuentus his ῥιϐεῖς magis etiam opus habet, quod hæc ætas, ut alijs in rebus à legum uinculis libera uult esse, & magis quàm credo antehac ulla, contumax ac freni impatiens, ordinisq; & disciplinę contemptrix est, ita artium quoq; præcepta respuit atq; adspernatur. Quorum utrum nocentius sit, haud facile dictu fuerit, cum alterum Rerumpub. alterum artium ac doctrinę ruinam trahat. Quę duo, nempe leges & doctrina, ut fœdere quodam inter se iuncta sunt, simulq; & florere & intercidere solent, ita cũ sunt labefactata immani barbarie ac uastitate, omnia inuolui necesse est. Quo maiore cura & contentione uiros honestos his præsentibus malis, quęq; his haud paulo grauiora impendere uidentur, omni genere remediorum occurrere decet. Nec leuiter hæc examina ad disciplinã conducunt, licentiam temporum nonnihil reprimunt, discendi curam augent, & certa lege atq; ordine studia gubernant, atq; ad ea discenda adigunt, quibus religio moresq; boni, ac uera & solida doctrina continetur. Nam ea quæ ad hunc gradum institui solent examina, non solum Grammaticę & Dialecticę exercitia sunt, sed

quædam

quædam etiam κατήχησις Ecclesiasticæ doctrinæ. Exiguntur enim rudimenta pietatis ab adolescentibus, & si quæ parum commode opiniones de religione forte perperam hæserunt, animis euelluntur, atque aduersus multos noxios errores pectora muniuntur. Quod quàm operępretium sit, his præsertim temporibus, non satis dici potest. In hac enim tanta securitate hominũ & incuria ac negligentia religionis, necesse est hanc teneram ætatem quoq; uelut publica contagione infectam, profanam, ac pietatis contemnentem fieri: quę cũ sit seminarium Ecclesię ac Rerum pub. & in hoc ueterno huius seculi tantoq; contemptu religionis succrescat, satis adparet, q̃ horribiles tenebrę ac uastitas posteros nostros sit exceptura. Cum alioqui, quemadmodum semina ac plantæ in singulos annos degenerare solent, fato quodam omnia successu temporũ in peius trahente, ita homines quoq; singularũ ætatum deteriores nasci, ac semper à superioris seculi ingenio & moribus longe degenerare uideamus. Quare ut agricolæ arte ac diligentia, dum quotannis maxima quæq; manu legunt, illi seminũ mutationi mederi student, ita uiros honestos quosq; cum suorum temporum uitijs pugnare oportet, quod nisi fiat, omnia breui in præceps ruitura uideamus. Ad eundem modum nisi totis uiribus resistatur horum temporum negligentiæ atq; inertiæ, metuendum est, ne ad posteros magna ex parte & religionis doctrina, & cæterę quoq; disciplinæ sint interituræ. Nam Ecclesia, non iam dicam de alumnis uel discipulis, Doctores certe nõ est habitura, & dispensatores mysteriorum Dei, cum ita negligatur uerbi diuini tractatio. Deinde qualem putemus militiam in superioribus disciplinis futuram, cum

in his primarum artium rudimentis nullum sit tyrocinium? Non igitur debet prætermitti ulla occasio, qua utcunque rerum tantarũ ruina fulciri ac prohiberi possit. Examina uero utrumque præstant, fouent studium Ecclesiasticæ doctrinæ, & ad elementa pietatis perdiscenda adigunt adolescentes, nec ea prorsum negligi aut intercidere patiuntur, & harum primarum artium Grammaticæ ac Dialecticę rudimenta conseruant. Scimus autem quàm difficulter ad ea discenda cõpellantur adolescentes, propterea quod, ut uere Fabius dixit, plus habent operis quàm ostentationis. Neque obscurum est, quàm harum artium cognitio necessaria sit, ad quodcunque omnino genus doctrinæ adspirantibus: Et quàm non infœliciter modo, sed & turpiter superiores disciplinas tractent, qui hæc fundamenta neglexerunt. Quid enim in quacunque alia disciplina efficiet, qui sermonis uim ac proprietatem ignorabit? Quomodo ille scripti alicuius sententiam uenabitur, cum uerba & eorum structuram non intelliget? Quàm prodigiosa somnia finget, cum ita ceu uia lapsus, orationis sensu destitutus, sententiam uelut in tenebris palpans prehensabit? Rebus quoque eum destitui necesse est, quem oratio & uerba, quibus res sunt inuolutæ ac proditæ, destituunt. Recte igitur Grammatica nutricula dicitur omnium artium ac disciplinarum, & illi cæteræ laudem, hunc honorem & gratiam nutricationis libenter tribuunt: Sumunt enim ab ea unaqualibet certũ ac proprium orationis genus, & arcent ac repellunt à se eos discipulos, qui Grammaticę ubera prius nõ suxerũt. Quintilianus requirit uel præcipue nutricis operam in formãdo pueri ore ac lingua, uultque deligi non indisertam, & fabularum ac historiarum non

tum non ignaram, quęq; cum primo lacte simul purum orationis genus, & quædam liberalioris doctrinæ elementa instillare possit. Quæ uero nutricula potest ad hęc efficienda magis idonea esse, quàm Grammatica? Format hæc fingitq; os pueri tenerum, adsuefacit ad sermonis genus proprium ac certum, poematum atq; historiarum noticiam tradit, & illo primo lacte eloquentiæ ac grauioris doctrinæ pectora alit, subigit, pręparatq; ad capiendum uberiorem cęterarum disciplinarum cultum. Non igitur tenuis aut ieiuna est eius opera, sed uel pręcipua & ex omnibus maxime necessaria, etsi id in speciem minus adparet. Nam quemadmodũ fundamentis nixa sunt & fulciuntur ædificia, quæ si parum firma sunt, perit omnis ędificandi labor ac sumptus, & tamen ea neq; conspicua sunt nec magnificentiæ aut spendori ædificiorum quidquam addunt, ita harum primarum artium cognitioni ceu fundamento innituntur omnes cæterę disciplinæ, & si ipsæ per se minus habent splendoris aut ostentationis, hoc tamen iuris ac dignitatis obtinent, ut sine ipsis nullũ genus doctrinę disci recte possit, uel tractari. Nam quæ monstra gignent in alijs artibus, qui sermonis, quem Grammatica tradit, ignari erunt? Quàm uero prodigiose iudicabunt, & quas Chimeras, quos Hippocentauros fingent, ad quamcunq; disciplinam proruent sese, qui Dialecticę subsidio destituti, neq; rem obscuram definiendo explicare, nec ambiguam uidere aut distinguere, nec totam in partes suas distribuere scient, nec ordinem ullum, aut consequentiam rerum intelligent. Nihil firmi nec ipsi discere, neq; alios docere poterunt, susq; deq; incertis certa, uera falsis misceant necesse est. Commemorarem quàm noxij tales deinde

homines Rebuspub. ac Ecclesijs soleant esse, & quàm sæpe ingentium tumultuum atq; cladium autores extiterint, nisi id usu atq; nostrorum etiam temporum experientia nimis notum esse arbitrarer, & angustia temporis me id facere prohibet. Quapropter jam finē faciam, adolescentes adhortor, ut istum discendi ordinem, quē per hos gradus ueteres descriptum uoluerunt, & examina, quorum tam multiplicem utilitatem esse uident, nō contemnant, sed statuant eos qui ista instituerunt, usu atq; ætate plus uidisse, & fidelissime doctrinæ studijs ac Rebuspub. consultum cupijsse. Dissoluti ingenij est, cū sanctissimis maiorum institutis ac moribus pugnare, & nullas leges, nullum ordinem nosse, temere omnia citraq; rationem administrare, Cyclopicum est. Quę plus quàm barbarica uita, quia nostro seculo nimis placet hominibus, uidemus quàm multis ingentibus malis laborent his temporibus res humanę, quantaq; sit omniū propè rerum perturbatio ac labefactatio, & q̃ non paulo grauiora, nisi Deus singulari clemētia prohibeat, impendere uideantur. Vt enim in concentu, si uox una ab harmonia dissideat, cæterę omnes dissonare incipiunt, totaq; symphonia perturbatur, Ita si una aliqua in re à legibus disceditur, consequitur alijs quoq; in rebus infinita perturbatio atq; dissipatio ordinis ac disciplinæ. Quapropter ne minima quidem contemnenda sunt, præsertim si ad ordinis conseruationem pertinent, et absq; illis maiora teneri non possunt. Neq; uero sine his primis artibus ulla doctrina constare potest, & hi gradus atq; examina hunc studiorum artiumq; ordinem conseruant, prohibentq; confusionē ac perturbationem. Porro qui ab his artibus probe instructi, ad superiores disciplinas

accedunt

accedunt, hi fœliciter in illis deinde uersantur, et fructus studiorum suorũ uberrimos percipiunt reddunt'q. Est enim hæc prima ac puerilis institutio, uelut flos omniũ deinceps prouentuum, quos reddittura sunt ingenia,

Si bene floruerint (inqt Ouid.) segetes, erit area diues,
Si bene floruerit uinea, Bacchus erit.
Si bene floruerint oleę, nitidissimus annus,
Poma quoq; euentum temporis huius habent.

Dixi.

ORATIO CVIVSDAM STVDIOSI DE capta & direpta urbe Roma, Anno 1527.

ETsi intelligebam eos qui hoc loco pro more scholæ fictas fabulas agunt, multo minus oneris sustinere, quàm qui ueras causas tractandas suscipiunt, tamen me, non fiducia ingenij, quod sentio quàm sit exiguum, sed magnitudo doloris perpulit, ut hunc in locũ non fictum argumentum ex ueteri aliqua tragœdia, sed historiam adferrem nimis quàm ueram. Sum enim dicturus de crudelissima urbis Romę direptione, & deploraturus indignissimum casum ciuitatis, omnium reginę atq; dominæ. Etenim cũ nemo tam ferus sit, tamq; prorsus ab hominis sensu alienus, qui non acerbissime ferat indignam patriæ, quæ genuit, quæq; educauit, fortunã, quo tandem animo nos accipere urbis Romę interitum

atque excidium decet, cum ea urbs una in terris fuerit omnium gentium communis patria? Ego profecto nõ minus illius calamitate commoueor, quàm eius ipsius oppidi, quod me primum nascentem excepit, aduersis rebus perturbarer. Cum igitur esset hoc in loco mihi pro more dicendum, non potui, cum esset animus dolore occupatus, alia de re orationem instituere. Vbi dolet, ibi manum habet: Quare cum assiduo uersaretur ob oculos eius urbis direptio atq; incendium, quæ nobis leges, quæ religiones, quæ omnes honestas disciplinas tradidit, denique à qua plura beneficia, quàm ab ipsa patria, in qua quisq; genitus est, omnes accepimus, coegit me magnitudo doloris, de fortuna urbis, deq; miserrimis temporibus queri, præsertim in hoc cœtu, apud homines doctissimos, qui intelligunt quantum huic urbi, ex qua literę, & humanitas huc importata est, omnes gentes debeant. Quod autem de capta Troia Virgilius præfatur:

Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet, aut possit lachrymis æquare labores:

ego multo iustius usurpem: Nulla est enim tanta eloquentia, quæ atrocitatem huius rei pro merito exponere possit, queúe explicare queat, quantã ruinam omnium optimarum rerum, huius unius urbis euersio secum trahat. Quid ullo seculo accidit indignius, quàm quod ille ipse exercitus, qui à Cæsare in Italia, ad salutẽ omniũ bonorum, ad custodiendam urbem, Imperij arcem, collocatus erat, illi ipsi urbi nefariam uim, contra optimi Principis Caroli uoluntatem, contra disciplinæ militaris leges, contra auspicia, contra maiorum exempla, intulit. Est enim liberandus culpa Cęsar, qui etiamsi iustis

de causis

de causis Romano Pontifici irascitur, tamen hoc exitu uictoriæ minime delectatur. Neq; enim obscurum est, eum natura ad clementiam moderationemq; duci & à crudelitate abhorrere. Et cum maiores suos nomen ac titulum Imperij in hanc nationem à seruata urbe Roma intulisse uideat, dubitari non debet, quin in illorũ intuens exempla, intelligat omnes Imperij opes ac uires ad huius urbis salutem defensionemq; maxime conuertendas esse, & ab illa uim atq; uastitatem depellendam. Quàm multos numerare potest, cum imagines auitas aspexerint, qui turbulentissimis tempestatibus urbem Romã maximis terroribus liberauerint, qui quanquam periculosissimis bellis domi impliciti, tamen uelut ad patriam defendendam huc summa uirtute accurrerint, quia in huius unius urbis periculo periclitari omnium gentium salutem existimabãt. Huc adde, quod nullius Regię familiæ, si quis omnes numeret, plura clementer aut pie facta recenseri possunt, q̃ Austriacæ. Et maiorum suorum adeo non dissimilis est Carolus, ut quantum omnes Imperij magnitudine antecedit, tantum etiam uincat clementia. Quod enim in ulla historia factum clementius legitur, q̃ quod inimicissimũ Regem, à quo bellum contra ius gentium motum erat, captum in acie, non modo dimisit incolumem, sed etiam deuinctum affinitate, in regnum restituit? Tantam clementiam ac bonitatem nulla humana uox pro dignitate prædicare atq; ornare potest.

Longe igitur fallitur, si quis in tale ingenium tantam iracundiam cadere existimat, ut ullas quamuis magnas iniurias hoc modo ulcisci uoluisse uideatur. Ille uero priuatum dolorem, uel urbi ipsi, à qua Imperij nomen

habet,

habet,uel tot sanctissimis aris, uel aliarum gentium, quę suas Respub. sine huius urbis cōsilio tenere nō possunt, utilitati condonasset,quamuis iratus, si licuisset ei præsenti, rem subitam minimeq; expectatam regere ac gubernare. Quare Cęsar nullo modo in hac oratione accusandus est,qui exercitum in Italia ad custodiam tranquillitatis publicæ habuit,non ad latrocinium exercendum,non ad euertendam urbem Imperij arcem, nō ad prophananda templa,nō ad diripiendas bibliothecas, non ad trucidandos sacerdotes,nō ad uirgines & honestas matronas rapiendas.Hæc cū omnia tegi suis armis, suoq; exercitu Imperator uellet, exercitus, ut sæpe aliàs accidit,contra disciplinā militarem, cōtra fidem Imperatori datam, auaricia, ad diripiendam urbem opulentissimam,quam sine præsidio esse animaduerterat, incitatus,omnia diuina atq; humana iura uiolauit. Hos latrones optimo iure accuso,qui iniussu Imperatoris sine legitimis ducibus,urbem Romam inuaserunt. Finge iustam causam fuisse Romæ inuadendæ, tamen seditio est,sine legitimo Imperio impetum in quenquam facere. Quid autem tam contrarium militiæ est,quàm seditio? quia hanc unam ob causam,iure gentium bella geruntur,ut coherceantur hi qui per seditionem, sine Magistratuum autoritate,arma capiunt. Non igitur milites uocandi sunt, qui iniussu Imperatoris urbem expugnauerunt, sed quoniam ius gentium commune uiolauerunt,hostes non modo Imperij,sed uniuersæ societatis hominum. Romani aliquot Imperatores alij in filios, alij in Principes ciues capitaliter animaduerterunt,quia iniussu Imperatorum,cum legitimis hostibus prouocati pugnassent, fuitq; tanta disciplinæ sæueritas, ut ho-

stium

stium loco haberentur, qui preter Imperatoris edictum, gladium strinxissent. Quanto iustius hostium loco ducendi sunt isti Cares, qui inauditam crudelitatē iniussu Imperatoris aduersus inermes exercuerunt? At quam tandem ob causam sæuitum est in urbem? Quia pecuniam non numerauit auaro atq; crudeli exercitui. Quid aliud causæ latro dicat, cur uiatorem occiderit? Olim Gallos propemodū iusta ira pertraxit ad urbem: Nam Legatus Romanus contra ius gentium in acie pugnauerat. Isti lattrones nihil causantur aliud, q̄ pecuniam non esse datam, quam flagitarunt. Non igitur tentata urbs est, quia Pontifex esset alieno animo erga Cæsarē, quia Gallis & Venetis esset æquior. Nihil in gratiam Caroli susceptum est. Auaricia & amplissimæ prædę spes, perpulerūt, ut transgressi Apenninum, maximis itineribus summa celeritate confectis, ad urbem properarint. Nec dierum aliquot inedia, nec hostis à tergo, et ab lateribus remoratus est iter, sic accenderat omnium animos prædę cupiditas. Hęc si iusta causa oppugnationis uideri potest, non intelligo. Cur non omnes latrones excuset prædę cupiditas? Si hæc iusta bellandi causa in terris est, nihil obstat iam, quo minus in urbibus unusquisq; inuadat in ædes locupletiorum, si quidem ex præda ius existimandum erit.

Sed non disputabo subtiliter de causa, nec patrocinabor Pontifici, in quem culpa confertur. Nulla ne igitur in uictoria moderatione utendū fuit? Nullum ne discrimen sacrarum ac prophanarū rerum habendum? Quis tam crudelis unquam uictor fuit, etiam apud Ethnicos, qui nō abstineret uim à templis? Augustinus scribit Gothos, cum cepissent urbem, nō modo à Christianorum

Ss templis

templis uim abstinuisse, sed etiam his donasse uitam, qui eò profugerant. Tanta nominis Christiani reuerentia apud Barbaros illos fuit, qui doctrinę cœlestis ignari, nomen tantū Christianorum audierant. At isti sacrilegi quas aras, quod sacellum reliquerunt intactum? Et accepimus non tantum omnia fana spoliata esse, monumenta sanctorum uirorum preciosiora, & thesauros ad publicam utilitatem totius Italiæ ibi conditos, direptos esse, sed etiam cæde & alijs sceleribus prophanata esse, decantatæ sunt per ludibrium sacræ cantiones. Ita nulla non contumelia affecta est religio Christiana. Quid Turcæ aliud faciunt expugnatis Christianorum urbibus? O ueram uocem Poetæ, qui dixit:

Nulla fides pietasq́ uiris qui castra sequuntur.

Quæ uox si unquam aliàs, nunc maxime usurpari potest. Nunquam enim antea captis urbibus perinde pollutà sunt ac prophanata omnia sacra. Nunquam ante in Germanico milite notata est auaricia, nunqnam sacrarum ac diuinarum rerum similis contemptus fuit. Sed cum alijs in rebus continentior cæterarum nationum militibus hactenus fuit, tum singulari religionē uim à sacris rebus abstinuit. Nunc autem ô Dij immortales, quàm dissimilis hic exercitus maiorum nostrorum fuit? quàm longe degenerauit à ueterum modestia? Maiores nostri nihil præter uictorię laudem cupiebant domum reportare. Itaq; nec priuatorum fortunas diripiebant, tantum abest, ut attigerint res sacras. Nec procul exempla continentiæ requirenda sunt. Quis toto Veneto bello à Maximiliani exercitu unū oppidum audiuit direptum esse? Nemo profecto. Et Maximilianus ipse cum esset in puniendis delictis lenissimus, ta-

nem in

men in uindicanda auaricia militum acerrimus fuit. Etenim cum in eo bello capta Vincentia, quidam iniussu suo in aliquot ciuium ædes prædandi causa impetum fecissent, statim totam illam cohortem oppressit, & plures ducentis securi percuti iussit, ut eo exemplo ostenderet, non omnia uictoribus in uictos licere.

Habes Carole Cęsar auitum exemplum, quid de exercitu iudicare te oporteat, qui auaricia corruptus, omnia diuina atq; humana iura uiolauit. Et haud scio, an noceat nostris hominibus contagio Hispanorum: hos, ut uereor, nouę disciplinę magistros habent. Ab his tanq; lanistis auariciam crudelitatemq; discunt.

Non minus aũt sacrilegium est, bibliothecas, q; phana diripere. Non enim inter sacras res aut diuinas recensenda sunt aurea uasa, quibus in ceremonijs nostris utimur? & nõ recẽsendi sunt libri, qui cœlestia oracula, qui doctrinã religionis, alias honestas artes diuinitus ostensas generi humano, cõtinent? Neq; uero usq; bibliothecę locupletiores sunt illę, q; fuerũt Romanę. Huc omnis generis scriptores ex toto orbe terrarũ, magna cura bonorum Pontificũ, conuecti sunt. Huc nuper adeo, quicquid reliquum fuit literariæ supellectilis in tota Græcia, importatũ est. Hęc monumenta cum æterna esse debuerint, tamen furore militũ aliqua ex parte corrupta dicuntur. Et haud scio, an impia flamma per urbẽ uagata, bibliothecas etiã attigerit. O iacturã nullo unq; seculo reparabilem. Quot religionis nostrę interpretes, qui prætereanusq; extant, quot aliarũ optimarũ artium autores amissos arbitremur? Quis nõ uehemẽter doleat tot seculorũ labores, tot noctiũ uigilias à doctis hominibus ad utilitatẽ posteritatis lucubratas, in hãc fortunã incidisse?

Statuas aut picturas elegantes magnorum uirorum magno cum dolore amittimus, quas uel propter artis bonitatem, uel propter memoriam eorum quos repræsentabant, si fieri posset, æternas esse optamus.

Quanto magis dolere debemus tot ingeniorum interitum? quæ non modo propter scriptorum pulchritudinem miramur, sed etiam propter utilitatē amamus? Neq; enim retineri Respublicæ sine honestarum artium cognitione, & sine libris possunt. Cum igitur arma geri debeant, ad tegendas omnes pacis artes, uidete quantū scelus isti latrones admiserint. Qui quæ armis defendi inprimis oportuit, ea noua & inaudita amentia dissiparunt, atq; euerterunt. Hæc cum in urbibus bello captis, non aliter atq; templa, sacra symbola, aras, boni Imperatores semper conseruari iusserint, isti odio, credo, religionis Christianæ, non ueriti sunt impijs manibus lacerare ac perdere. Non est autem obscurum, quantū detrimēti acceperit Respub. bibliothecis illis dissipatis, quę in Ecclesiasticis dissensionibus, tanquam oraculum consuli solebant: ex quibus publici legū libri, præterea omniū bonarum artium, emendabantur. Neq; uero studia literarum sine literis ac libris emendatis florere possunt: Quæ si extincta fuerint, quæ barbaries, quæ religionum confusio, quæ ciuitatum perturbatio apud omnes gentes secutura est? Non igitur ad unam urbem hæc calamitas pertinet, sed ad omnes gentes, quæ retinere religiones ac studia bonarum artium sine Romanis bibliothecis non possunt. Neq; uero impune erit istis latronibus, tot scelera in unius expugnatione urbis perpetrasse. Videt hæc Deus, inspector atq; arbiter omnium humanorum consiliorum atq; factorum. Hic ulciscetur contume liam

liam templis, libris et similibus monumentis religionis illatam, non aliter atq; de Rege Assyrio supplicium sumpsit, qui sacra uasa Hierosolymis allata prophanauit. Neq; illa uox Baptistæ cuiusdam, quem Romę aiunt & antea ciuibus hanc cladem, & postea uictoribus minatũ esse, sine numine emissa uidetur. Legistis enim, ut opinor, dixisse Baptistam illum, futurum, ut rapta undique spolia breui reuomant. Neq; enim diu tolerare Deus sui contemptum, superbiam in rebus secundis, crudelitatẽ in imbecilliores, potest. Non enim possum hic dicere, qualem carnificinam in tota urbe exercuerint. Nec libet commemorare raptas à complexu parentum uirgines, non abstractas à maritis honestas matronas, non mactatos senes ac sacerdotes. Quanta enim fuerit in urbe licentia audacissimorum hominum, inde æstimari potest, quod duodecim diebus, nullos habuit exercitus, militari more, Magistratus. In tot dierum ἀναρχίᾳ tranquilla alioqui ciuitas, nihil non mali ab urbana multitudine pertulisset. Quanto atrociora necesse fuit accidere, ab armatis & uictoribus? Est enim uerissimum illud, quod apud Euripidem Rex quispiam dicit, Nullo non incendio sæuiorem ἀναρχίαν exercitus esse. Nusquam audiuimus aut legimus in ulla ciuitate capta, tantã licentiam exercitus uictoris fuisse, ut tot diebus nullis Magistratibus regeretur aut coherceretur.

Accepimus & ante Romam captam esse, primum à Gallis, deinde post multa secula à Gottis. Verum, multo grauius hoc tempore afflicta uidetur. Galli enim tantum in desertas ædes sæuierunt. Ciues partim in capitolium se receperant, partim Veios profugerant, intenti in occasionem rei bene gerendæ. Non arcem urbs, non Im

perium, non Magistratus, non sacra, nō cętera ornamenta amisit. Postea Gotthos quanquam ex longinqua obsidione irati uehementius essent, legimus ita moderatos esse in uictoria iram, ut edictum etiam propositū fuerit, ut parceretur his qui in tēpla Christianorū cōfugissent, & ut urbs sine cæde diriperetur. Atqui hoc tēpore tantū abfuit, ut à sacris rebus abstinuerint uictores, ut nō cupidius aliunde prædati sint. Cædes factæ tota urbe miserorum ciuium: Bona ciuitatis pars incendio deleta: Studia omnium honestarum rerum quæ ibi floruerunt, armis contetrita, obmutuerunt. Abolita sunt & hæc, quæ si mansissent, instaurare collapsam urbem potuissent, ueteres Magistratus, leges, forma iudiciorum.

Iustius igitur hic dies qui fuit pridie nonas Maij, eo enim proximo anno urbs capta est, inter atros quàm Alliensis numeretur. Ac uereor futurū, ut ad posteros hic dies multo uerius Alliensis uideatur illi urbi fuisse, quàm ullus alius: Neque enim facile se ex tanta calamitate urbs recreabit. Ac uide quantū distet ab exēplis ueterū Germanorū, huius exercitus facinus. Carolus primus depulsis ab urbe Longobardis, à uastitate urbē atque Italiam prohibuit. Otho primus liberauit eam Berengarij tyrannide. Et ut multa omittā, fortissimus ac sapiētissimus Princeps, auus Carole tuus Maximilianus, quanto consilio Gallum ducentem maximū ac fortissimū exercitū ad urbē, irritatū atque accēsum odio Iulij Pontificis, inde usque à Rauenna, ubi maxima pugna exercitū Pontificium uicerat atque fugauerat, ad ultimam Gallię oram, in Belgicum retraxit, ne qua clade urbs ab irato uictore afficeretur. Nunc autē ò temporum labem, ille ipse exercitus, quem Cęsar uniuersæ Italiæ præsidio esse uoluit, inauditam crudelitatē

in urbe

in urbe principe totius Italiæ, imò totius orbis exercuit. Non exempla ueterum Germanorũ, nõ dignitas urbis, nõ ingentia beneficia collata in omnes gentes, flexerũt eos ad misericordiam. Quis non doleat usq; adeo deformatam esse eam urbem, quæ olim rerum, ut inquit Vergilius, pulcherrima, Princeps Imperij omnium gentiũ fuit, quę una exempla plura uirtutum protulit, q̃ omnes ubiq; alię ciuitates: quę nobis leges, quæ literas, quæ religiones, quę humanitatem, quę omnes honestas disciplinas, quę deniq; omnem bene uiuendi rationẽ nobis tradidit, ut hanc urbem semper tanq̃ cõmunem patriam omnium gentium homines coluerint. Nonne tot urbis meritis, etiam si quid peccasset Pontifex, condonari debuit? Nunc Pontificis peccatũ furiosus exercitus parricidio uindicat, dum sceleratas manus ei urbi inijcit, quæ nobis omnibus pro patria esse debet. Longe enim plura beneficia ab ea unusquisq; nostrũ accepit, q̃ ab eo loco, qui nascentem primum excepit. Ad hanc urbem omnes controuersiæ omnium gentium delatæ sunt. Hæc tanquam in excubijs semper fuit ad retinendam religionẽ. Hoc semper in terris doctissimorum hominum domicilium fuit. Hæc fugientes omnes honestas artes ex Græcia exulantes excepit. Hic nuper omnes bonæ disciplinę tanquam renatæ sunt: Hinc in omnes terras propagatę sunt, non aliter atq; semina frugum in totum terrarum orbem, à Triptolemo sparsa sunt. O ingratos homines, qui si hęc beneficia intelligunt, nullã putant se sic merenti ciuitati gratiam debere: O amentes, si nõ intelligunt.

Nonnulli odiose colligunt urbis uitia & incõmoda, quę inde ad alias gentes peruenerũt. Sed est astuti hoïs, quod dolet meminisse, qđ placet obliuisci. Hoc erat hu

manius,

manius,commoda agnoſcere,& tam multis benefactis incommoda condonare. Quę,qualiacunq; ſunt,talibus certe remedijs corrigi nō poterunt. Nemo dubitet parricidij eſſe reum,qui patri,leuiter delyranti oculos effodiat,aut præcidat manus. Quid igitur hoc aliud eſt quam parricidium, tam atroces pœnas de patria propter neſcio quæ errata ſumere? Itaq; miſeret me non modo fortunę urbis,ſed etiam aliarum gentium: Magnam enim ruinam bonarum rerum apud omnes nationes, hic urbis caſus,ut uereor,trahet, Niſi reſpexerit nos Deus pro ſua ſumma bonitate,& horum malorum, quę impendent, remedia oſtenderit, uos quoq; exiſtimo, cum interitum nobiliſſimę urbis, dolere, tum impendentium malorum metu, perturbari. Etenim cum coli patrię honoribus ab omnibus debuerit,tamen à nobis maxime, qui lingua ciuitatis utimur,quiq; plura quam uulgus, beneficia ab illa accepimus,id fieri debet.Ius nobis cum uulgo commune eſt;ſtudia optimarum artium,non ſunt communia, quę longe antecellunt alijs omnibus humanis rebus. Vos igitur uere Quirites, quoties tam funeſtam luctuoſamq; patrię direptionē recordamini, expendite quę à uobis officia tali tēpore requirantur. Bona uulgi pars ridet Sardoniū riſum in aliena calamitate,& triumphat,quaſi re bene geſta, à quorū opinione longiſſime uos abeſſe cōuenit. Neq; enim intelligunt quid illi urbi debuerint,aut quid detrimēti ex eius interitu Reſp. acceperit. Deinde cū in hoc miſero urbis caſu uidentur etiā ſtudia literarū in quoddā diſcrimen ueniſſe,uos quod bonos ciues decet,magis in hęc ſtudia incumbite,quę ſi conſeruauerimus,nō deſperandū eſt,quin urbs ipſa rurſus in priſtinū ſtatū & dignitatē reſtitui poſſit. Dixi.

Oratio

ORATIO CONTRA AFFECTAtionem nouitatis in uestitu.

TAmetsi non dubium est mihi, Auditores Candidissimi, quin ualde uobis mirum uideatur, quod hanc cathedram doctissimorum hominum cõscendere, tantamq; prouinciam, ac onus suscipere ausus sum, tamen, cum scholæ nostrę morem sciatis, non dubito, quin quæ uestra hactenus erga omnes, qui in hunc locũ dicturi prodierunt, fuit humanitas ac beneuolentia, me quoq; benigne, placideq; audituri sitis. Ego uero non de bello Troiano, aut huiusmodi peruulgata fabula dicturus prodij, Sed cum nulla uirtus perinde adolescentes deceat, atq; modestia, cepi consilium de quadam eius uirtutis parte dicendi. Idq; argumentũ eo suscepi libentius, ut si nõ hic propter eloquentiam laudem mererer, tamẽ mihi interea canerem, sicut ille Cytharœdus dixit, meq; ad eius uirtutis studium excitarem. Institui autem orationem contra adfectationem nouitatis, & aliarum ineptiarum in uestitu, quod uitium cũ sit opinione nocentius, tamen adeo uulgare est, adeo cepit iuuentutis animos, ut nullis neq; legibus eorum qui Respub. gubernant, nec doctorum sermonibus corrigi possit. Quoties enim his nostris temporibus de hac re leges scriptę sunt? Quàm multi graues uiri quotidie hac de re queruntur? Sed tanta mali uis est, ut reprimi aut sanari non possit. Quotidie nouæ formę excogitantur: nunc placet Gallicus pileus, nunc Hispanicus cucullus. Alij Sarmaticis brachis delectantur, & hęc ipsa quàm uarie deformant?

Sibi canere est prouerbium

Integra uestis parum digna uiro esse creditur, sed lacerata, & mille uariata coloribus, qualem olim scurrarum fuisse uestitum picturæ ueteres ostendunt, ea demum plurimum habet admirationis, atq; hæc singuli quotidie mutant. Nullus Proteus tam uarias induit figuras, q̃ nostri iuuenes, subinde habitum mutantes, non aliter atq; in scena hi qui plures personas sustinent. Quanq; igitur hoc uitium usq; adeo receptum sit, ut non adolescentis oratione, in qua nihil esse autoritatis potest, non aliqua mediocri eloquentia tolli possit, tamen libuit in argumento honesto ingenij uires experiri. Quæso autẽ uos, ut pro uestro more benigne me patienterq; de honestissima causa dicentem audiatis. Id si nulla alia res, tamẽ ætas mea à uobis impetrare debebat, quę propter imbecillitatem non poterit susceptũ onus perferre, nisi singulari fauore uestro animũ meum confirmaueritis.

Est autem cum per sese turpissima nouitatis in uestitu adfectatio, tum hoc etiã nomine magis fugienda, quia multas ex se alias pestes gignit, & pleraq; animi uitia prodit atq; alit. Nec procul nobis argumenta sententię nostræ petenda sunt. Etenim cum nuper hic de conseruandis ueteribus moribus quidam ex nostro sodalitio grauissime dixerit, spero me facilius hanc causam de usitato uestitu retinendo uobis probaturũ esse. Etenim ut in alijs publicis institutis odiosa est nouitatis adfectatio, ita etiam in uestitu merito improbari debet.

Semper autem sapientissimi homines senserunt ueteres mores, ueteraq; instituta ciuitatum ac populorũ summa cura conseruari debere, quod nulla res perinde lædat publicam tranquillitatẽ, atq; crebra legũ morumq; mutatio, non aliter atq; corporis humani ualetudinem

ratio

ratio uictus sæpe mutata labefactare solet. Eius mali ut uetera omittamus, nostra ætas miserabile exemplum uidit. Postquam enim pauci tantum ritus Ecclesiastici, qui iam nescio quomodo degenerasse dicebantur, abrogati sunt, incredibilis omnis diuini atq; humani iuris contemptus secutus est. Et nō modo disciplina in ciuitatibus regēdis, & Magistratuū autoritas periclitari cœpit, sed religiones uniuersas, fidē, iusiurandū, & omnia uincula societatis humanę laxata esse uulgus existimat. Inde cū quotidie maximi motus in ciuitatibus existunt, tū uidistis ante bienniū luctuosum inter ciues nostros bellum in uniuersa Germania exarsisse. Nullū igitur uenenū nocentius Reip. existimemus, ꝙ receptorū morū mutationē, quę in uulgo licentiā, audaciā, contemptū Imperij, deniq; nihil non earū pestium, quę ciuitatibus exitio esse solent, parit. Merito igitur celebratur uersiculus ille:

Moribus antiquis res stat Romana uirisq;.

Ad hæc cum ueteres Dijs proximos esse credamus, non dubium est uetustissimos mores optimos esse, quos illi scilicet maiores nostri ciuitatum conditores à Dijs ipsis didicisse uidentur. Proinde ferendi non sunt, qui honesta maiorum instituta fastidiunt, qui ueterem disciplinā soluunt, qui nunc hos, nūc illos mores in patriam accersunt, qui scribunt abolentq; leges ut libitum est. Et constat olim in Rebuspub. clarissimos ciues acerrime uetera instituta defendisse. Nam ut alia maiora omittā, Romę quoties sumptuarię leges perlatę sunt, ut maiorū more uestiret ciuitas? Cato quanta cōtentione legē Oppiam tuetur apud Liuiū, quę modū sumptibus mulierū prescribebat? Augustus cū uideret Romanos peregrino uestitu delectari, sentiens quantum in ea re mali inesset, longa

oratione ciues obiurgauit, & ad togæ usum reuocauit, illum etiam Vergilij uersiculum citans:

Romanos rerum dominos gentemq́ togatam.

Si nulla ratio esset alia improbandi hæc uestitus uitia, tamen erat honestum nobis exempla magnorum hominum sequi, à quibus dissentire, quid aliud q̃ insania est? Et quod Cato, quod Augustus senserunt, probari omnibus bonis uiris existimemus, quorum iudicia nihil mutari summa impudentia est.

Sed dicat aliquis, nō magnopere, uel ad priuatos mores, uel ad Remp. pertinere has ineptias uestitus, neq; atroci oratione exagitare rem non perinde uitiosam. Ego uero utinam dicendo magnitudinem rei æquare possem: tantum enim turpitudinis hac in re est, ut nulla mediocris eloquentia ad eam explicandam satis sit. Etenim cum non minus uestis quàm oratio animi character atq; imago sit, quid dubitemus illos qui tanto pere monstrosa ueste delectantur, animos etiam monstrosos habere? Incedit aliquis pileo tectus Hispanico, eoq; uarie picto: Thorax deinde Gallicus est, cuius manicæ adeo non respondent ad brachij modum, ut laxissimæ sint, qua parte brachium gracilius est. Et cum uestis naturam imitari debeat, istis plane diuersum placet. Quid amplius? plebeius uestitus est, nisi distinctus sit uarijs coloribus uelut pauo: adhæc conscissum esse oportet, tanquā mendici pallium, id demum regium est. Venio ad pallium. Palliorum ac tunicarum tam multæ, tamq́ uariæ formæ sunt, ut totus hic dies ad recensendum non sit satis futurus, si singulas enumerare uelim. Atq; hic uenit in mentem mihi fabulæ cuiusdam Germanicæ. Audisse enim uos de patribus uestris opinor, Regem Tur-

carum iussisse sibi omnium gentium habitus pingi. Cũ itaque pictor plurimarum gentium uestitum pinxisset, tandem pingit nudum hominem, & iuxta uarios pannos. Postea artifex à Rege iussus interpretari picturam, cum exposuisset cętera, dixit nudum illum Germanum esse, cui certa forma uestitus pingi non possit, quia quotidie nouam excogitet. Doleo unam hanc nationem, quæ grauitatis atq; constantiæ laudem alioqui sibi uendicat, hac parte leuitatis insimulari posse. Cogit enim res ipsa fateri, apud nos incredibilem uarietatem uestitus esse. Quid de calceis dicam? olim erant rostrati, nũc fiunt trianguli figura, ceu deltoton. Quid aliud ꝙ monstrum putandus est, qui in tam dissimili habitu, tamq; uarie incedens sese circumspectat, & tanquam Iunonis auis, admiratur? quem profecto, nisi admirationẽ consuetudo mali nobis exemisset, monstrũ aliquod transmarinum citius ꝙ hominem esse multi crederent. Sed si sapientissimis hominibus, imo si sacris literis creditis, talem habitum non obscuram quandam animi picturam esse indicare debetis. Scriptum est enim in Ecclesiastico: Amictus, risus & incessus, produnt hominis ingenium. Similis in animo inconstantia, similis cupiditatum uarietas, qualem in uestitu cernis: deniq; legum & morũ patriæ fastidium simile in animo hæret. Quod si res nihil præterea turpitudinis haberet, tamen hoc reprehendendum erat, tantam esse ingratitudinem erga patriam quæ genuit, quæ educauit, quæ optimis legibus uitam defendit, ut nihil nunc nisi peregrinum placeat. Quid enim unicuiq; carius iucundiusq; patria esse debet? Nũc autem cum hęc nouitas mores etiam infamet, quis non existimet procul fugiendũ esse? Nonne apud Virgilium

cum molliciem obijcit Troianis Turnus, à ueste conie-
cturam facit: ait enim:

Et tunicæ manicas & habent redimicula mitræ.

Animaduerterunt enim docti uiri sermonem, habitum, incessum, & alios corporis motus, tanquam actionem esse animi, in qua uelut in speculo cuiusque natura cerni potest. Quemadmodum enim in equis & leonibus animorum motus, cauda atque aures indicant, ita adfectus hominum, non tantum sermo, sed uestitus, qui quasi tacitus quidam animi sermo est, declarat. Itaque non temere à Græcis in prouerbio dictum est illud: Vestis uirum facit. Vt enim honestus habitus dignitatē homini conciliat, & quandam commendationem morum adfert, Ita monstrosa uestis abhorrensque ab approbatione oculorum, iudicioque bonorum uirorū officit existimationi. Quid enim aliud quàm monstrosam mentem ista dissimilitudo uestitus, partim Gallos, partim Hispanios, partim Sarmatas imitantis significet? Quę cōstantia potest existere in horum mentibus, qui toties sui dissimiles facti prodeunt? Socrates calceis Sicyonijs contra suam consuetudinem uti noluit, tametsi ipsius confessione apti erant pedibus. Nec ille morosus in re parua uideri debet, pars quædam grauitatis atque constantiæ fuit, ne quidem in paruis rebus sui dissimilem esse. Proinde & Homerus inquit, honestum habitum ad existimationē augendam conducere, nostis enim uersum:

Namque uiro uestis magnum decus addit honesta.

Neque id ad uestis precium pertinet: non enim gemmæ, aut aurū, aut purpura, quarū rerum usu in ciuitatibus bene cōstitutis, etiā interdictū est honestis hominibus, magnopere ornant uiros, sed quia pro ingenijs ac moribus

uestitum ferè quisq; sumit, magnam cõmendationem habet honestus habitus, quod eo boni uiri delectari iudicentur. Quisquis igitur honestã existimationẽ apud bonos uiros colligere studet, is ad illorum iudicia, ut reliquæ uitæ instituendę consilia, ita etiã uestitum accommodet. Vt enim nostris temporibus Principum familię ex forma uestitus discernuntur, ita adolescentium mores, boni uiri ex habitu dijudicant. Nullum autem patrimonium, nullas opes hęc ætas pluris facere quàm existimationem debet. Hanc magna ex parte consequi poterit hac diligentia, si sequatur illorum iudicia in uestitu. Si qui uero ita depuduerunt, ut existimationis nullam rationem habeant, ut bonorum de se iudicia nihil morentur, hos non tam homines esse, quàm humana specie belluinos animos gerere existimare debemus. Nostra oratio ad sanabilia ingenia pertinet, alios publicis pœnis ad sanitatem reuocare, & cohercere oportuit.

Hactenus dixi uestitus ineptias quasdam animi esse corrupti notas. Sed ut nemo uolens στίγματα, quæ deprehensis in aliquo flagitio inuri solent, quantumuis innocens sibi accersit, ita has notas turpitudinis uitandas esse, ne famæ noceant, censeo. Sed hę ineptiæ nõ tantũ nocent existimationi, aliud maius malum secũ trahunt: nam inter corruptelas Rerumpub. merito adfectatio, siue nouitatis, siue peregrinitatis in uestitu numerari debet. Hac de re dũ dico, quęso diligẽter attendite. Intelligetis enim multa ingentia uitia ab hjs principijs oriri: ut enim usurę per gradus crescunt, ita à paruis principijs paulatim audacia robur colligit, donec penitus ex animis pudorẽ, omnisq; diuini atq; humani iuris metum ejciat. Nemo, inquit Poeta, repente fit turpissimus, per gradus

existimatio maxima esse debet.

novitas vestitus corrupt.

Collatio

nemo repente fit turpissimus

gradus labuntur mores in deterius. Nec libet in re manifeſta exempla colligere, Sed quoniam inter adoleſcẽtes ſtudioſos doctrinæ Chriſtianæ dicimus, recitabo uobis unum quoddam exemplum, quod in libris Confeſſionum ſcripſit Auguſtinus de matre. Hanc in puericia inquit mira diligentia ad ſobrietatem à nutrice adſuefactã eſſe, neque enim licuit ei ne aquam quidem, niſi in iuſta cœna, aut iuſto prandio, bibere. Nutrix interrogata quo conſilio puellis etiam aquæ potu interdiceret, reſpondit: Niſi ea ætate ſitim perferre diſcant, poſtea matronas factas, cum uini copia ſit, ſimili intemperantia uino ſe ingurgitare, qua nunc aquam bibant. Eſt igitur prudentia non exigua, ſemina uitiorũ præuidere, ac in tempore tollere. Vt enim in morbis corporum medicandis ſerum eſt, tum demum quærere remedia, cum morbus ad ſummum peruenit, Ita fruſtra adhibetur medicina uitijs poſtquam adoleuerint. Quę igitur uitia gignit nouitas ueſtitus? Cum alia multa, tum hoc omnium perniciosiſſimum, quod adoleſcentium animos adſuefacit ad contemptum legum. Nam cum in paruis rebus, primum à cõſuetudine bonorũ, & à publicis inſtitutis diſceſſerint, paulatim ita confirmatur audacia, ut etiam in maioribus rebus nõ modo bonorum uirorum iudicia, ſed omnes leges contemnant. Et is qui nunc uidetur ludere, dum has ineptias in ueſtitu amat, paulo poſt omnibus legibus, omnibus Magiſtratibus audebit oppedere. Tantam ruinam ædit res, quæ quidem in ſpeciem parua uideri poteſt: uerum exemplum latiſſime patet. Nam cum ſemel legum repagula effregerint, nihilo deinceps firmiores omnes leges, q̃ aranearum telas eſſe exiſtimabunt. Et ut ſcitis ἀρχὴ ἥμισυ παντός. Quod quanquam

quanquam in priuatis moribus uidere possumus, tamē in ciuitatum inclinatione clarius perspici potest. Quæ enim ciuitas non ita collapsa est? quia cum primū disciplinam in paruis rebus neglexisset, aluit petulantiam uulgi, adeo ut postea in maximis etiam rebus imperium detrectarit. Prꝫterea cum uestis imitetur animi adfectus, ut supra dixi, fit, ut illis ipsis cupiditatibus inclusis in animo, quas premi & coherceri oportebat, frenum laxetur. Sunt qui propter feritatem animi, habitu delectantur, qui terrorem intuentibus incuciat: In his quoniam sibi indulgent, crescit feritas. Sunt qui propter molliciem animi ornent se propemodū mulierū more, quos effœminatiores uestis reddit: Vt enim febris alitur, si quis ei morem gerat, & bibat, quidquid uitiata natura expetit, ita morbi animi crescunt, si quis eis indulgeat, nec remedia opponat. Sed omnium maxime nocent in commune hi, qui gentis alicuius externæ uestitum amant: Vt enim amatores amasiarum colorem imitantur, ita isti se eius gentis mores, luxum, aut alia uitia amare, et patrios ritus ac leges contemnere, hac uestitus imitatione significant. Qui Principes primum Romam aduexerunt diademata & pleraśq; peregrinas uestes? nonne illi qui ueteribus legibus deletis, in urbem obscœna sacra exterorum, ut bacchanalia, præterea exempla fœdissima peregrinꝫ luxuriꝫ adferebant? Videmus hoc tempore quosdam Turcico habitu delectari, non credo ob aliam causam, nisi quia nostræ religionis, & legum nostrarum sacietas eos cepit, quos quoniam externa imperia expetere, mores religionesq; amare apparet, nō dubito eos hostes patriæ appellare. Non enim tantum illi, qui foris arma gerunt aduersus patriam, hostes putandi sunt, sed

Vu multo

multo magis isti, qui disciplinam ciuilem, qui maiorum instituta nihil ad se pertinere arbitrantur, alios mores foris accersunt. Lacedæmonij hospitem Milesium cum alijs delicijs adfluentem, tum in uestitu sumptuosiorẽ q̃ pro Spartana consuetudine, iusserunt ciuitate excedere ac domi Milesia exercere. Hæc illi in hospitem constituerunt, quanto minus ciuibus permitti debebat, exempla bonis ac ueteribus moribus offectura, in patriam inuehere? Neq; enim abit hoc sine publicorũ morum corruptione, quia ut est uulgus natura φιλόκαινον, statim has nugas imitatur, & legum metu paulatim deposito, amorem externorum uitiorum induit. Estq; in maxima rum ciuitatum interitũ uidere, ab his principijs cætera uitia orta esse. Iure igitur in autores talium exemplorũ tanquam in hostes patriæ sæuerissimę pœnæ constitui debebant. Tunc bellum parari aduersus patriam, tunc obsideri eam non foris, sed intra mœnia putetis, cũ patrius uestitus exuitur. Hos cum peregrinis clandestina fœdera fecisse, & cum legibus in perniciem patriæ conspirare arbitremini, quos externorum atq; hostium mores magis q̃ patrij delectant. Non enim hic cultus aliò spectat, nisi eò, ut domestica ac publica disciplina corrupta trahat omnium ciuium animos ad externa imperia, peregrinas religiones, & omnia turpitudinis genera recipienda. Sed cum hæc nouitas omnibus hominibus turpissima sit, tum in primis abesse à Christianorũ moribus debebat, quos in omnibus uitę partibus præcipuã grauitatem præ se ferre decet. At hoc accipimus, Turcas, & plerosq; barbaros, religiose patrium morem in uestitu retinere. Cum autem Christianæ literæ singularem nobis modestiam, ac uerecundiam, & morum constan

tiam

tiam præcipiant, turpe est hac parte leuiores nos perhiberi ijs gentibus, quæ Christiana præcepta ignorant. Videte quæso Dauidem, q̃ diligenter putauerit in huiusmodi, quanquam paruis rebus, decorũ seruandum esse. Is enim cum legatis suæ gentis à uicino quodam Rege uestes per contumeliam decurtatæ essent, ac barba contra morem rasa esset, iussit ut in extremo regni oppido se tenerent, nec prodirent in publicum, donec barba creuisset. Quid aliud sensisse sanctissimũ Regem creditis, q̃ ad officium boni uiri pertinere hanc quoq; diligentiam cautionemq;, ne genere uestitus, aut similibus rebus, cuiusquam oculos offendat? At hanc diligentiam maxime nos scholasticos præstare oportuit. Sed ô Deũ immortalem, quis ordo, quod genus est hominũ, qui has ineptias magis ament q̃ scholastici? Militaris plerosq; habitus delectat, quẽ non uno modo deformant, sed quantum quisque potest, monstrosum facit. Ac tum demum sibi fortes uiri, tum satrapæ, deniq; planè beati uidentur, cum maxime nouum habitum, maximeq; abhorrentem ab oculis bonorum uirorum excogitarunt. Quasdam formas, quia non possum uerecunde nominare, prætermitto. Esset enim optandum ut abderent ac tegerent diligentius eas partes, quas natura ipsa abdidit, ne in promptu positæ, ambitiose se ostenderent. Non neglexerunt hanc partem sapientissimi legum latores in Græcis ciuitatibus. Scribit enim Xenophon in institutis Lacedęmoniorũ, Licurgũ præcepisse, ut pueri in publico, manus intra uestes continerent, ut taciti incederent, ne circumspectarent, nec deijcerent oculos ab his quæ ante pedes essent. Et quidem hæc magnarum uirtutum tyrocinia quædam esse existimant: Ait enim

Xenophon ideo hæc instituta esse, ut ad uerecundiam, pudorem ac modestiam à prima statim pueritia adsuefierent. Quanto magis nos qui in scholas missi sumus, ut non modo literas perciperemus, sed ut ad omnia honesta officia institueremur? Hæc incunabula modestię, in uestitu atq; incessu seruare oportuit. Verum quid hoc monstri est, aliud oratio scholasticorum, disputantium de honestis officijs, aliud uestis loquitur, quæ summam impudentiā pręse fert. Planeq; miror quid illis in mentem ueniat, cum cogitant quantum à se ipsi dissentiant, q̃ non conueniat ad orationē suam, ad studia, hic habitus. Si in scena prodiret cū habitu scurrę Agamemnon, nemo non uociferaretur illum Histrionem decori oblitum esse, nescire scenæ, quod aiunt, seruire: Tam morose iudicamus in ludis. Quid putatis graues uiros iudicare in serijs rebus, quantū huic scenę nos seruire uelint, in quam, quia ludum hunc esse, non modo literarum, sed omnium uirtutum percipiendarū arbitrantur, ideo deducti sumus, ut hinc optima disciplina adsuefacti bonos mores ad Rempub. afferamus. Sed quales mores adferent illi ad Respub. qui tanquam in impudentiæ ludo uersati essent, iudicia bonorum uirorum contemnere consueuerunt, qui pudorem & uerecundiam penitus ex animis eiecerunt, qui legum metu deposito, licere sibi quidquid libet existimant? Multa enim, ut dixi, uitia alit illa ineptiarum adfectatio. Quam spem de se præbere bonis uiris potest is, qui in prima pueritia legibus se coherceri atq; gubernari non est passus, sed qui tanquā Tyrannidem teneret, suo arbitrio uestire, suo more uiuere uoluit? Nemo profecto illum in ulla uitę parte moderatum, aut legum metuentem fore credet. Et hac impudentia

dentia plerique sunt qui ex scholis postea, non tantum ambiunt administrationem ciuitatum, sed multo honestiorem prouinciam docendæ religionis, ad quam adferre singularem modestiam oportebat. Audiui in terra Sueuica Principem fuisse summa prudẽtia ac pietate præditum Eberardum Barbatum, sic enim uocant, Ad hunc aiunt uenisse iuuenem quendam petentem sacerdotium, forte huic uentus aperuit uestẽ, ut uideret Princeps scissas militari more caligas. Id nunc nemo tegere studet, tanta est impudentia, in illo casus retexerat: Ibi Princeps, ut erat acerrimus exactor, custosq; disciplinæ morum, ita commotus est, ut quanq; loqui Latine non soleret, tamen ira ei hæc uerba expresserit: Vade ira. Sic illum, quia ei succenseret è conspectu suo abire iussit. Ac tantum abfuit, ut sacerdotium conferret, ut etiam uehementer obiurgatũ dimiserit, quod in Principis conspectum uenire cum scurræ habitu, quod ambire sacerdotium ausus esset, cũ hac significatione impudentiæ, ac leuitatis, à qua longissime abesse sacerdotes decet. O censuram dignam laude, dignamq; memoria uestra cõmilitones. Merito enim tanti uiri, cui fama est in hoc toto Germaniæ Imperio, summam sapientiæ laudem tributam esse, cõmoueri iudicio debemus. Huic enim omnes populi, cum omnes ordines in concilijs populorũ Germaniæ de maximis rebus sæpe adsensi sint, adsentiamur & nos hac parte, & statuamus id quod res est, nulli non ordini hominũ has ineptias, sed maxime scholasticis indecoras esse. Neq; uero sic ille sensit, & non sentiunt idem omnes boni uiri, omnium honestorum hominũ hac de re calculi cõsentiunt. Quis enim uestrum, qui modo liberaliter institutus est, qui nisi sit impudẽtissimus,

ausit in conspectum sui patris cum inusitata ueste ueni-re? Quod cum ita sit, putate hęc uitia in communi odio bonorum uirorum omnium esse. Quanquam autem merito pro legibus haberi debeat, quidquid omnes boni uiri sentiunt, tamen si minus apud uos alienorum autoritas ualet, ualeat apud unumquemq; sui patris autoritas, quam est pietas quędam maximam & grauissimã ducere. Quare si parentum animi ab his ineptijs in uestitu abhorrent, abhorrent autem haud dubie, uoluntatem illorum pro lege habeamus. Neq; enim existimare debemus has tantum leges esse, quæ sunt in publicis libris scriptę. Hæc lex non in æs incisa, non tabulis lapideis insculpta est, sed in animis nostris scripta diuinitus, ut parentum iussa non minoris faciamus, quàm ulla prętorum edicta. Et tamen extant etiam Magistratuum leges hac de re: extant & præter hominum doctorũ præcepta, in sacris literis grauissimę admonitiones, ut ambulemus coram hominibus εὐσχημόνως, hoc est, ne quid incessu, sermone, gestu indecorum admittamus. Et Paulus iubet fugere iuueniles cupiditates, significans, ut docti homines interpretantur, delicias illas in uestitu, aut in reliqua corporis actione. Quid est autem, si non est insania, neq; bonorum uirorum iudicijs, neque parentum, neq; legum, neque sacrarum literarum autoritate permoueri? Neq; leue peccatum sit oportet, quod tanto consensu honesti homines uniuersi damnant, sed uident illi quantam ruinam trahant hęc initia, cum in paruis rebus discessum est à maiorũ institutis, perspiciuntq; quæ disciplinæ perturbatio sequatur. Hæc argumenta uos commoueant, optimi Commilitones, ut longum ualere dicatis illis in uestitu ineptijs, semperq; ueniat in mentem

mentem, illas non minus esse turpes notas quàm stigmata, quæ damnatis rerum capitalium inuruntur, uestis enim uirum facit: quare si sit indecora, nocet existimationi, non aliter atque illæ, ut uocant, Thraciæ notæ. Porro talibus stigmatis delectari, ea uero inaudita amentia est. Ad hęc dum his cupiditatibus, ut uidentur, leuioribus nimium indulgetis, interea multa alia uitia uires accipiunt, legum contemptus, audacia, adiungun tur corrupta sodalitia, honesta studia omnia deseruntur, succedit ocium, id ad uoluptates inuitat. Atque harum rerum qui sit exitus, quę καταστροφή, sępe uidemus. Non igitur nihil periculi est, ut quidam existimant, ignoscere sibi in his nugis, ut uocant: Nimis quàm uerum est has nugas seria ducere. Vetus est uersiculus, magna teneri non posse si parua negligenter tueamur:

εἰ μὴ φυλάσσεις μικρὰ ἀπολεῖς τὰ μείζονα.

Idem hic fieri uidemus: Nam qui parum firmi sunt aduersus has leuiores cupiditates, hos citius opinione alia maxima mala oppriment. In primis autē nos qui Christo nomen dedimus, uerecundiam ac modestiam in omnibus uitæ partibus colere decet, & quia ea uirtus Deo in primis placet, & ut bonis exemplis aliorum mores meliores reddamus.

Dixi.

Vituperatio

VITVPERATIO EBRIETATIS scripta à Vito Vuinsemio.

Arcus Cato, cum aliquando ad plebem Romanam importunius de diuisione frumenti atq; alijs suis commodis tumultuantem, orationem, qua placaret eos, habere instituisset, & parum ęquis auribus se à plerisq; audiri animaduerteret, in hunc modum initio dicendi fertur exclamasse: Quàm difficile est, inquiens, ad uentrem uerba facere, qui aures non habet? Sentiebat enim surdo fabulam cantari, si quis, pręsertim apud uesanam multitudinem, uentri leges dictaret.

Idem ego mihi quoq; accidere uererer, si hæc oratio, quam iussu præceptorum de sobrietate ac temperantia institui, mihi alicubi in cœtu uulgi, ac heluonum, pro nulla re magis quàm pro uentre sollicitorum habenda esset: hi enim ad primam statim mentionem sobrietatis, me risu & clamoribus exploderent, aut indignantes è medio proturbarent: Non enim immitius sęuit ira leænę, abreptis catulis, quàm furor istorum heluonum, quando uentri suo & gulæ finé modumq; statui audiũt.

Quare si in tali theatro perorandum esset, causam mihi hanc relinquendam, et capite obuoluto, qua possem exeundum putarem.

Cum uero in hoc doctissimorum uirorum & adolescentum consessu, quibus cum honestissimis ingenuarũ artium studijs, cum Musis, hoc est, cũ humanitate commertium est, quibus plus sanæ mentis inesse & mores ac sententiæ cum studijs congruere debent, contra ebrietatem

tatem, qua in hac quidem uita nihil fœdius esse potest, dicendũ sit, nihil dubito, quin satis æquos & benignos auditores sim habiturus. Et me contumelia uos afficere iudicarem, si uelut dubitans de uestra in hac causa beneuolentia, longa præfatione eam mihi conciliandam putarem. Quapropter hac quidem parte omissa, unum uos precabor, ut si minus quàm pro atrocitate ac fœditate huius flagitij dicam, & propter imbecillitatem oneri succumbam, id pro uestra ęquitate ætati meę, quam grauibus argumentis tractandis adhuc immaturam esse uidetis, & tenuitati ingenij condonetis. Quod me quidẽ à uobis non difficile impetraturum spondet summa humanitas uestra mihi non ignota.

Omissa igitur longiore præfatione, ad rem potius ipsam accedamus. De temulentia mihi & ebrietate in præsentia oratio erit, Adolescentes, de qua ego, sed alio quodam modo dicere possum, quod de uirtute Plato dixit, incredibiles eam amores in animis hominum, si oculis percipi posset, excitaturam. Ita ebrietatem, si eius turpitudo, quanta est, à nobis cerneretur, ac si non oculi nostri rem tam fœdam consuetudine quadam, qua nihil in rebus malis nocentius est, prope iam ferre didicissent, haud dubie grauissimum odium sui apud omnes parituram. Nemo enim est, qui non toto corpore atq; animo cohorresceret, ac uelut ad ominosum & infaustum aliquod monstrum paueret, quoties in ebrij alicuius hominis conspectum incidisset, si non ueluti morbo quodam oculi nostri hebetati cęcutirent, & mentes ad sensum tantę fœditatis consuetudine ipsa iam occalluissent. Si enim cum quid in natura rerum à communi lege ac ordine deerratum uidemus, exhorrere atque ea

monſtra abominari ſolemus, utpote cum ex boue bici-
pites uitulos, ex ſue canem æditum, aut aliquid inuſita-
tum è terra natum, uel in cœlo conſpectum accepimus,
nõ minus certe abominabile & obſcœnum portentum
iudicandum eſt, cum homines excellentiſſimam illam
naturam, quæ ad gloriam Dei, ad immortalitatem, ad
uirtutem atque temperantiam condita eſt, illa imma-
ni heluandi ac perpotandi conſuetudine ita ex homini-
bus in feras beſtias transformati uidemus, ut præter oris
lineamenta in illis humani nihil amplius agnoſcere
poſſis. At quid de beſtijs dico, quarum uita utut eſt,
multo certe, quàm horum hominum, minus eſt deteſta
bilis, utpote quæ naturæ ipſi tamen conformis & con-
ſentanea eſt. At iſti homines fugere prorſus ſe ipſi, & ho
minem ex homine exuentes, naturam humanã odiſſe
uidentur, imò uero cum ea belligerantur, & expugnata
ipſa, aliam, ac nimio plus quàm beluinam induunt, ut
recte dictum ſit, Omnem naturam quæ à ſua ſpecie de-
generet, in multo deteriorem abire, quàm ſi eam natu-
ram ingenuiſſet. Et cum horrendum, tum uero etiam
miſerabile eſt, ex omnibus animantibus unum homi-
nem tam longe ab ea excellentia, ad quam diuinitus
conditus eſt, degenerare. Quid enim eſſe aut cogitari po
teſt, non iam dicam humanitati, ſed ipſi omnino na-
turæ magis aduerſum, quàm ſuis membris, ualetudini,
uitæq́; propriæ, ultro & nulla de cauſa uim afferre? So-
lent hoc nonnunquam facere, qui mente capti, atque in
furorem acti, ne ſeipſos lędant, uinculis cohercentur. At
iſti heluones, qui adhuc mentis ac rationis compotes,
ſi Dijs placet, uideri poſtulant, ſi modo ſunt, & non mul
to grauiori genere furoris agitantur, hoſtilem in mo-
dum ſibi

dum sibi ipsi manus afferunt, in se ipsos sæuientes, infestissimosq; morbos, cruciatus, atq; exitium, ultro ac uolentes uidentesq; sibi accersunt. Id ita esse quotidiana exempla nimis multa testantur, & res loquitur ipsa, ut nunquam uerius quàm hoc tempore dici potuerit, plures crapula quàm gladio occumbere, Imò uero plures crapula seipsos crudeliter occidere, quàm ullo alio genere mortis aut casuum humanorum perire. Nam quod hæc sit communis labes ac ruina sanitatis animi pariter ac corporis, quod ad corrumpendum ac frangendum uigorem omnium membrorũ, ad exitium ac mortem nulla magis compendiaria, nec breuior sit uia, non longum, neq; difficile erit ostendere. Quem enim unquam uidistis ebriosum hominem, cui non in media iuuenta corpus omni genere morborum confectum ac debilitatum, sensus omnes labefactati corruptiq; fuissent? Occupat illos senium & occasus uitæ, dum adhuc sunt iuuenes, dumq; q̄ maxime uiribus pariter corporis atq; animi uigere ac ualere debebant. Neq; id mirũ, nulla enim pars est corporis, neq; animi, quæ non ista immani perpotandi ac heluandi consuetudine grauissime lædatur. Stomachum primũ, & epar, quæq; alia membra nutritioni cæterorũ destinata sunt, necesse est, isto poculorũ proluuio ita debilitari atq; corrumpi, ut neq; coquendo præparandoq;, nec distribuendo corpori hunc quo uiuimus uigemusq;, sanguinẽ, amplius usui esse possint. Calor naturalis, qui coctionis effector est, quo, ut Cicero testatur, omnia alunt̃ ac crescũt, et sine quo neq; ali quicq̄ potest, nec crescere, ita in istis potu atq; ex eo natis uitiosis humoribus obruitur ac demergitur, ut uel nullũ eius amplius sit uel admodũ segne in corpore ministerium.

Hinc quàm multiplicibus grauibusq́ morbis afflicten-
tur iſti nepotores, uidemus: neqꝫ enim id rarum eſt aut
obſcurum, ſtatim color ipſe, quem ſanguis prout eſt, gi-
gnere ſolet, quæ ſit ualetudo indicat, is uero talis eſt, ut
te, eorũ quempiã intuens, emortuũ cadauer, nõ uiuum
corpus putes intueri. Caput illis tremulum eſt, incer-
to motu nutans, uertigine laborant perpetua, ea præ-
nuncia eſt apoplexiæ: oculi rubentes, & continuis la-
chrymis ſtillantes, oculorũ anguli tumentes, indicium
id eſt cachexiæ totius corporis, qui gradus ad hydropi-
ſin proximus eſt, genæ labentes, & quales tabidis aut ſe-
nio confectis aniculis, naſus morphaicus, oris halitus
multo quàm cloacę grauior, dentes putridi, ſcabriq́, ſpi-
randi difficultas, tuſſis, ructus, & uomendi expuendiq́,
præſertim horis matutinis, fœda neceſſitas, lingua ad
hæc titubans etiam ſobrijs, uox rauca, & obſcurus pro
ſermone ſtridor, manus tremulæ, nodoſæ, morbo arti-
culari fœdum in modum diſtortæ ac fractę, Venter, quẽ
quis uerius poculorum latrinam dixerit, propendens,
morboſus, Crura qualia elephantis, tumida, labantia,
plena fœdis ac grauiter olentibus, hulceribus, pedes po
dagroſi: podagra enim iſtorum heluonum aſſidua co-
mes eſt, & pediſſequa. Nam belle conuenit, quod Epi-
grammaticus Græcus ait, Bacchum cũ Venere aliquan
do concubuiſſe, & ex eo concubitu prognatam eſſe fi-
liam podagrã. Hęc duo enim quę per ſe ac ſola plurimũ
nocent, quando in unum conueniunt, tum uero nihil
eſt magis peſtiferum. Fit autem plerumqꝫ, ut homines
temulenti ac ebrij, tunc cum cibo potuq́ ad ſummum
diſtenti ſunt, ad res Venereas proruant ſeſe. Hinc ſubitæ
mortes atqꝫ inteſtata ſenectus, ut Satyricus ait. Hinc iſtũ
potorum

potorum, penè porcorum dixeram, gregem circumsistit uelut agmine facto morborum omne genus, sequiturq; totius corporis & omnnium membrorum extrema labes ac deformatio, cerebri tamen pręcipue, ea enim pars cum temulentiæ uelut sedes sit, ex omnibus grauissime læditur. Nam cum stomachus, cuius uirtus & calor, ut diximus, assidua poculorum proluuie extinguitur, incoctos illos crassosq; uapores ad caput & cerebrum exhalat, uenæq; ac meatus ibidem replentur, atq; præcluduntur, necesse est magnam spirituum perturbationē, sensuumq; ac motus totius corporis labefactationem sequi: instrumenta enim sensuum sua potentia ac uigore destituuntur, spiritus quo omnia in corpore uegetantur ac uiuunt, obstructo per uenas transitu, non potest officio suo fungi, hinc pleraq; organa sensuum præmoriuntur. Neruos uero & ea membra quæ ex his constant, ac motui delegata sunt, ea, inquam, omnia fonte ipso ac principio neruorum cerebro læso & ipsa sua ui destitui ac debilitari necesse est. Hinc illa capitis crebra nutatio atq; grauedo, qua hoc genus hominum perpetuo laborat. Hinc manuum tremor, hinc omnium articulorum dissolutio, quam paralysin dicunt. Vix manus amplius leuandis, & ad os atq; ad illam poculorum charybdim admouendis calicibus sufficit. Videtis ne quàm tremulo & uacillanti motu cōbibonibus calicem porrigant, et quantum inter porrigendum uini effundant? O miseros homines, quibus iam etiam manus ad eam quam ipsi solam ac summam uoluptatem rentur esse, ministerium amplius denegant. Memini ego, Medicum quendam ad uirum equestris ordinis graui morbo decumbentem aliquando uocatū, & ab ægroto atq; amicis de

origine ac causis morbi, ut fieri solet, interrogatum, respondere, Fluxionem quandam è manu dextera in caput defluentem, fontem illi & causam morborum esse. Cum ille mirabundus, qui id fieri posset, quęreret, Medicus cantarũ qui propè in mensa adstabat potu plenus, protinus correptum ad os admouebat, ostendens hanc esse fluxionem tot morborũ causam. Facete ille quidem nec minus uere: sentiebat enim ualetudini nullã nocentiorem esse pestem, quàm istas perpotationes. Sed non audiunt Medicum isti nepotores, ne tum quidem, cum alterum pedem in Charontis cymba habẽt. Multo enim peius animo ualent quàm corpore, id quod infra ostendemus. Nam cerebrum, quæ rationis ac mentis sedes est, ita illis concussum & labefactatũ est, ut non modo mente, sed ne sensibus quidẽ integris uti possint. Destituunturq; non tantum illis uirtutibus, quibus homines à cęteris animantibus separantur, sed ĳs etiam, quæ cũ brutis nobis cõmunia sunt sensu ac motu. Galenus crapulam à uibrando & quatiendo capite dictum affirmat, & ab hac præcipua labe rei fœdissimę nomen inditum. Id satis in istis heluonibus adparet, quibus uel cerebri nihil est, uel si quid est, ita est quassatum atq; affectum, ut suo amplius officio fungi nequeat. Declarat hoc sensuum, quos exteriores uocant, extrema debilitas in ebriosis, quorum iam non est diminuta actio, ut Medici loquuntur, sed corrupta prorsus, imò uero persæpe etiam ablata. Non enim hi tantum, si qua sunt aliquo interuallo seposita uident, aut agnoscunt minus, sed etiam ea quæ quidem sunt proxima. Surgit his mensa geminis luminibus, ut ait Iuuenalis, pro cantaro uno duos uident, pro uno conuiua geminos salutant, deniq; iam omnia condu-

condũplicata cernuntur eis, pro calice candelabrũ mani bus prehendunt bibituri, foras ituri à ianua deerrantes, in fornacẽ incursant. Atq; hęc adhuc sunt initia morbi: nam si, ut plerũq; solent, sic heluari pergũt, postremo lu minibus prorsum & auribus capiũtur, cęterisq; sensibus destituuntur, trahunturq; semimortua & euecta crapula misera corpora, & sunt reuera quod dicũtur, uiua cada uera, atq; terrę inutilia et execrãda onera, donec aliũ apo plexia, aliũ morbus comitialis horribiliter prius excar nificatum extinguat: Nam hic morbus est familiaris ho minibus ebriosis, atq; ipsa adeo ebrietas quid aliud est, si propius consideres, q̃ species quædã morbi comitialis? pręcludũtur enim crudis illis densisq; uaporibus, quos, ut dixi, stomachus & cętera mẽbra nutritioni destinata à nimio potu exhalant, uenæ, atq; meatus cerebri, ac per eos spiritui transitus negatur, unde sentiendi & mouẽdi potentia cętera mẽbra destitui necesse est, id quod ebrijs perinde ut morbo comitiali laborantibus accidere uide mus, multiq; sæpe ita sunt subito pręfocati, tetroq; & hor ribili genere mortis extincti. Cui tu infensissimo hosti istos cruciatus atq; hęc tam sęua supplicia possis optare? Sunt hęc quidẽ quę corpus patitur à crapula grauissima, sed grauiora tamẽ quę parti pręstãtiori, nempe animo accidũt. Non enim tantũ oculorũ, auriũ, manuũ, pedũ, ac cęterorũ membrorũ sanitas uigorq; ebrietate corrũpi tur, sed multo grauius illę δυνάμεις ac uirtutes animi læ duntur, atq; ea pars pręcipue in ebriosis suo naturali mo tu usuq; destituitur. Nam quę uis integra mẽtis in ijs esse potest, uel ad percipiendas retinendasq; ueras ac pro prias rerum imagines, uel ad faciendum de illis sanũ re ctũq; iudiciũ, in quibus, ut breuiter dicã, omnis corporis animiq;

animiq; ſanitas, non ſecus q̃ in phreneticis labefactata ac diſſoluta eſt, ſenſus omnes uelut ſede ſua moti atque euerſi ſunt. Quem uos igitur ulla in re uſum talium hominum eſſe, aut quid publicæ priuatæ'ue rei ipſis mandandum putatis? Primũ ualetudo debilitata, ad omnia publica & priuata officia obeunda, ad res gerendas, atq; ad omnes contentiones ſuſtinendas eos inutiles reddit. Deinde cum omnis animorum atq; ingenij uigor iſta nocentiſſima heluandi ac perpotandi conſuetudine ita ſit eneruatus, ut ne ſenſus quidem communis amplius ſint compotes, quid ab eis conſilij in grauibus atq; impeditis negocijs petas? aut quid rei ſeriæ committas credas'ue illis, quibus cerebrum perijt, cor uino ſepultũ eſt? Prodeunt ad conſultandũ membris & mente corrupti, uinolenti, halantes etiamnum pridianam crapulam, ſemiſomnes, oculis natantibus, uinũ ac cereuiſiam crudam incoctamq; adhuc redolentes: ſumma, quorũ neq; pes, nec mens officium ſuum facit. Hi deinde de grauiſſimis, nonnunquam etiam periculoſiſſimis negocijs ſententiã rogantur, quibus, Hercules, non plus mentis eſt quàm boui aut porco. Quid ergo reſpondẽt? Stulticiam celare, inquit Heraclitus, difficile eſt, in uino uero impoſſibile. Vocem ergo hi homines non in conuiuio tantũ, atq; inter illa immania pocula, ſed alieno etiam ſæpe loco, & in conſilio publico emittunt per iugulum redituram, eructant ſuam ἑωλοκρασίαν, non enim tacere poſſunt, nec uideri uolunt minus alijs ſapere. Afferũt ergo inter pocula combibones ſuos meditatam iam ante ac decantatam furioſam aliquam fabulam, eam ſtatim pro folio Sybillæ ac Delphico oraculo cum adplauſu audiri, & cum aſſenſu accipi, adorariq; poſtulant,

perieris,

perieris, si dissentias. O ter & amplius miseram ac perditam Rempub. quæ à talibus administratur consultoribus. O calamitosos & afflictos ciues, quibus hi leges dictant. Quid enim tam absonũ, absurdum, atq; ab omni sensu humano alienum cogitari potest, quod istę furiosæ bestiæ uel cum exitio publico non audeant? quas tragœdias nulla de causa illi non excitant? quibus moribus, bellis, atq; incendijs hi non miscent omnia atque perturbant? Reuera faces Rerumpub. nam horribilium sępe cladium nõ uno in loco tales homines Rebuspub. autores fuerunt. Ilias malorum manet eas ciuitates, quæ sunt sub rectore temulento. Recte enim Cato dixit, Vno excepto, neminem unquam ad euertendam Rempub. sobrium accessisse, uix enim ulla Respub. diu stetit, quæ ebriosorum consilio gesta est: uix ulla concidit, quam non ebriosi euerterint: uix ulla non floruit, quæ à siccis ac sobrijs hominibus administraretur. Non igitur potuit Achilles apud Homerum atrocius conuitium ignauo ac uesano Regi dicere, q̃ ut temulentum eum uocaret, hoc uno probro quidquid erat grauissimorum flagitiorum complecti uisus. Nam in quibus hoc uitium radices egit, de illis nihil est quod tibi pollicearis aut speres moderati boni'ue: sunt homines omnibus partibus suis ac membris fracti, corruptiq;, omni genere turpitudinis & flagitiorum contaminati. Aquam è pumice petas, si consilium ab eis ulla in re aut prudentiam requiras. Quomodo enim animum incendere possunt ad aliquam seriam cogitationem, qui illa perpetua heluatione potuq; penitus sepulti sunt ac demersi? Nunq; illi aut rarissime expergiscuntur, sobrij certe nunquã sunt, etiam cum non sunt poti, tamen illi furiosi motus uino

concepti & excitati, adhuc in eis exęstuant. Plato in epistola quadã ad Dionis propinquos, de sua in Siciliam peregrinatione ita scribit: Quò cum uenissem, inquit, uita illa beata, quę ferebatur, plena Italicarum Syracusanarumq́ꝫ mensarum, nullo modo mihi placuit, bis in die saturum fieri, nec unquam pernoctare solum, cæteraq́ꝫ quæ comitantur huic uitæ, in qua sapiens nemo efficitur unquam, moderatus uero multo minus. Negat Plato gigni sapientiam in ijs locis, ubi homines bis in die saturi fiant. Quid si ad nos ueniret, ac uideret homines non per interualla bis aut sæpius in die saturos, sed perpetua quadam crapula uinoq́ꝫ distentos, nunquam ieiunos, siccos'ue, sobrios nunquã: tum uero longe ab his locis sapientiam pariter ac modestiam exulare diceret: Nullus enim modestiæ, aut ulli uirtuti locus esse potest in ista plusquam beluina uentris ingluuie ac uitæ foeditate. Induunt enim homines ex hoc uiuendi more furiosos uastosq́ꝫ mores, & tota natura efferantur, ea sensuum ac ingeniorum feritas deinde etiam in sobrijs manet. Sicut enim cum cuipiam in sole uersanti caput cœpit dolere, ubi iterum in umbram redijt, dolor tamen, quẽ calor fecit, manet, nec statim remittit: ita ubi homines illa barbarica heluandi cõsuetudine deuincti furere cœperũt, durat ille furor etiã cũ nõ sunt poti, & ijdem rabiosi ac turbulenti motus in animis manẽt, sentiuntq́ꝫ ac debachãtur sobrij pariter ac poti, nec facile possis discernere, quocũq́ꝫ tẽpore in eos incidas, utrũ biberint necne.

Seneca grauiter ac uere dixit, consuetudine insaniæ durata uitia uino concepta, etiam sine uino ualere. Et sanctus Paulus iubet nos uitare ebrietatem, propterea quod in ea insit asotia, id est, uita immanis ac beluina,

Dei pa-

Dei pariter atq; hominum, omnisq; honestatis contem ptrix. Qualem hoc genus hominum lurcones & heluones degere uidemus, qui nihil pensi habent, nisi ut totos dies noctesq; perpotent, quibus mens ipsa & ratio omnesq; sensus scilicet heluando potandoq; obruti atq; obstupefacti, nunq̃ redeunt ad sese, nunq̃ cogitant aliquid seriũ aut dignũ homine, sed quod in tali uita fieri necesse est, sic ad omnis generis immanissima scelera proruunt sese, quasi nemini quidq̃ post se reliqui facere statuerint. Non iam dicã de turpitudine, quæ in ipsorũ conuiuijs etiã regnat, nõ de furiosis clamoribus eorum, quibus plateę totas noctes personant: hæc adhuc initia sunt furoris, & quasi primę ad paroxysmũ accessiones. Innumera alia & grauiora nobis flagitia ex hac lerna erumpunt, atq; utinã talium hominum furor nonnunq̃ etiã Ecclesiam nõ conturbaret, & Reip. nõ esset exitio.

Cambysis crudelitas in ebrietate

Cambysen Cyri filium tradunt ab hac furia agitatũ fuisse, quẽ cũ Prexaspes unus ex Principibus & paternis amicis amanter ac fideliter admoneret, q̃ Persis illa eius perpotandi consuetudo displiceret, iussit ipse Principes cõuocari, & interrogabat, utrũ aliquid in se, quod reprehenderẽt, haberẽt: illi metu mussabãt, nec erat inter eos qui hoc hulcus tãgere auderet, quin pleno ore laudabãt eũ, & patri etiam Cyro pręferebãt pleriq;. Quibus laudibus inflatus Rex Prexaspen solũ accersi iubet, Atq; ut uidere possis, inquit, me etiã potũ, tamẽ mentis cõpotem esse, hodie ubi largius bibero, sistes mihi filiũ tuũ minorem natu in foribus cœnaculi, in eum cũ arcu sagittam emisero, nisi ipsum pueri cor uulnerauero, tum tu me ebriosum atq; insanum iudicato. Hæc ita ut dixit facta sunt, nam post horã cœnę, cũ largius iam inuitasset sese,

puerum adduci sistiq; iubet, & arcu accepto, sagittam in eum eiaculatur, collapsumq; ex uulnere secari, & ictum inspici iubet. Cúq; arundo in ipso corde pueri fixa osten deretur, cachinnans, Vides nunc, inquit patri, etiam ebrium me, tamen egregium esse iaculandi artificem. Prexaspes aduertens hominem reuera uesanum ac furiosum esse, continuit sese, dolorem dissimulans. Postri die uero eius diei & duodecim Principes Persarum, ob rem nihili ac nullius momẽti causam, crudelissimo supplicio affecit, in caput uiuos defodiens, ac per eundem temulentiæ furorem alia multa etiam dictu infanda, & horribilia auditu designauit, donec Deus eum proprio gadio ictum uita expulit. Tales homines, imò uero tam immanes bestias nobis gignit ebrietas, quarum uitam & facta cum post tot annos legimus, horremus. Sic igitur statuatis, Adolescentes, crapula nullum horribilius, nullum tetrius, aut nocentius malum, ira Deorum natum aut è furiarum sedibus excitum, in hunc mundũ ac lucem, ad multorum hominum exitium immissum esse. Hęc enim atrociore furoris genere, q̃ ullę erinnyes homines concitat: hæc domos uastas reddit & urbes: hæc rei priuatæ & publicæ communis clades ac ruina est: hæc infandis libidinibus humana atq; diuina iura polluit: hæc cędibus & sanguine horrendum in modũ miscet ac perturbat omnia. Exclamet hic aliquis:

Dij talem terris auertite pestem.

Sapientes quidẽ Principes, legumq; latores, in omnibus bene cõstitutis Rebuspub. singulari cura ac diligentia ebrietatem prohibuerunt, nec minus ciuitates cõtra luxum ac crapulam, q̃ contra ullum alium nocentissimum hostem, muniendas censuerunt: intelligebant enim

enim in ista barbarica & immani uita, nullam discipli-nam publicam neq; priuatam posse conseruari.

Tulit Pittacus Mitylenæus legem, ut si quis per temu lentiam, sceleris aliquid commisisset, duplo grauiore pœna plecteretur, quod causa ipsa, quæ eum ad peccandum impulisset, grauius etiam peccatum esset. Alij alijs pœnis atq; ignominijs in ebriosos animaduerterunt. Et si qua gens natura moderatior humaniorq; fuit, ea sua sponte fœditatem ebrietatis exosa, frugalitati ac sobrietati dedidit sese, nec legibus opus fuit prohibere, quod publica inter homines uerecundia sustulisset.

Lex pittaci de scelere co-misso ab ebrio

Sed regnat hoc uitium inter barbaras ac feras illas gentes præcipue, & cernere est, quod ut quæq; natio maxime barbarica, & ab humano uitæ cultu aliena est, ita ad heluandum ac perpotandum profusissima est, quasicq; fœdere quodam inter se iunctę sunt barbaries & crapula, pulchra, me herde, societas, & dignum habet patella operculum.

barbaries et Crapula quasi inter [illegible] iuncte

Fera etiam quædam in illis Septentrionalibus ac Sarmaticis oris inueniri dicitur, immani uoracitate: Quæ cum in aliquam prædam incidit, eo usq; cibo immodice ingesto distendit uentrem, ut parũ absit, quin crepet. Deinde inter angusto spacio distantes arbores transiens uiolenta ibidem compressione crudum illum cibum iterum per anum exprimit, itaq; sese exonerat, quod nisi faceret, periculum uitæ erat. Est hæc omnino fœdissima uentris ingluuies huius bestiæ. Sed ea haud dubie imago quædam est intemperantiæ ac morum earum gentium, de quarum immanibus conuiuijs horribilia, sed tamen à uero non abhorrentia narrantur: Raro transigi symposium sine multis cædibus: Si quis propinatum

Feræ cuiusdam septentrional voracitas.

dolium haurire cesset, illi à proximo quoq; compotore protinus necem imminere: Si quem interfecerint, non propterea conuiuium dissoluitur, sed prouoluto in medium trunco corporis, & impositis aliquot nummis, (is apud eos mos est) heluari pergunt. Malos etiam genios inter eos, cum agitant conuiuia, propalam obambulantes conspici dicunt, maiore q; humani corporis imagine, quos illi nihil exhorrentes, pro socijs ac conuiuis salutare solent, & cœptum conuiuium per multos ex ordine dies noctesq; uno tenore continuare. Hæc si quis apud sanos & sobrios homines, & istarum heluationum ignaros referat, fabulam ad aliorum terrorem confictam narrare uideatur: non enim facile credi potest, tantam feritatem & immanitatem cadere in humanam naturam. Sed qui uiderunt, ac talibus conuiuijs sæpius interfuerunt ipsi, hi & hæc uera esse, & his horribiliora etiam fieri affirmant.

Redeo igitur eò, unde digressa est oratio, nempe istã fœdam, immanem, atq; homine indignam uentris proluuiem, apud barbaras illas gentes, & quas utrum inter homines an beluas numeres, dubitare possis, præcipue conspici, homines moderatos, & ad aliquam humanã disciplinam adsuefactos semper natura exhorruisse, ac detestatos esse.

Tanto magis igitur & nos, Adolescentes, qui cũ Musis, hoc est, cum humanitate cõmertium habemus, eam odisse, & ut nocentissimam pestem fugere, istorumq; heluonum consuetudinem tanquã pestiferi morbi contagium deuitare debemus. Et quoties nobis talis quispiam occurrit, hoc elogium illi in fronte scriptum putemus, quod de Tantalo est in Tragœdia:

Nolite

Nolite hospites ad me ire ilico istic,
Ne contagio mea bonis umbra'ue obsit,
Tanta uis sceleris in corpore & animo hæret meo.
Reuera enim nullius morbi contagium nocentius est, quàm talium hominum consuetudo.

Proponamus nobis uerbum Dei, quod multis in locis nos ab ebrietate reuocat ad ieiunium, ad sobrietatem inuitat. Nota est sententia: Ne corda uestra grauentur crapula. Et sanctus Paulus populum Israheliticum à crapula ad idolatriam prolapsum affirmat. Atq; Christus ipse ait: Hoc genus dæmoniorum non eijcitur, nisi ieiunio & oratione. Ex quo perspicue adparet, istis commessationibus ac heluationibus Satanam accersi & interesse, sociumq; ac conuiuam esse istorum lurconum. Testatur hoc etiam euentus talium symposiorum, quæ raro sine cæde alijsq; immanibus & horrendis flagitijs transiguntur. Vbicunq; igitur tale aliquod conuiuium adparari uidetis, Adolescentes, ne putetis Angelos illic mensæ administros & custodes esse: Hi tantum sobriorum cœnis intersunt, eorum curam gerunt, cum isto grege heluonum commertij nihil habent, sed Satanas illis ministrat, Satanas pocula miscet, unaq; cum uino ac ceruisia sulphur atque picem phlegethontis propinat, quibus potis, statim furere incipiunt. Nonne uidetis, q̃ uelut lymphati bacchentur, & tanquam rabiosi canes, inter se ipsos, & cum alijs, cruento ferro concurrant.

Hoc est quod & Alexander Macedo sibi accidere sensit, & questus etiam est, nempe quod cũ bibisset, in eam rabiem accenderetur, ut inter pocula intimos & charissimos amicos contrucidaret, & Bacchum eum furorem sibi obijcere credidit, ulciscenté Thebanę urbis excidium.

Satanas

Satanas fuit iste Bacchus, qui assiduus talium conuiuiorum assecla solet esse. Huic gaudio est, homines per uinolentiam in furorem actos, sic inter se cędibus & omni genere immanitatis committere. Hoc illi spectaculum iucundissimum est, is ita affectos eos & sui impotes, deinde suo arbitrio quò uult ducit ac impellit, donec alij de fenestra aut per gradus prolapso ceruicem frangit, alium trucidandum obijcit sodali, aut ad cædem faciendam impellit, alij subitanea morte, aut alio quopiam tristi & inaudito casu animam aufert. Omnes horrendo genere leti absumit, & ad inferos abripit. Hic exitus, nec alius finis est istarum heluationum. Qui sic perijsse uolet, ille sanè eis se adiungat: nam melius de se non est quod speret: nullus enim eorum honesto aut naturali genere mortis occumbit, nullus naturæ reposcenti animam reddit, sed ante diem sua sua ipsi manu crudeliter perimuntur, sanitatem corporis & mentis expugnant poculis, & cadunt ante tempus à natura pręfinitum turpissimo & horribili genere mortis, qui poterant multos adhuc annos uiuere, & sibi, suisq;, ac Reipub. prodesse. O execrabilem uitam quam exigunt: O mortem multo execrabiliorem.

Miretur aliquis quam illi reuera miseri & miserabiles homines, atq; in neminem magis quàm in seipsos crudeles, tandem uoluptatem ex ista dira & immani heluatione capiant: Nam gustus certe, qui sensus solus cibo et potu afficitur, illis iam olim perijt, is enim coctione sublata, nullus esse potest. Fames uero ac sitis, quæ optimũ condimentũ sunt, q̃ longissime absunt ab eis: Esuriunt nunquam, sitiunt multo minus, ingurgitant tamen adhuc, urgentq; ac torquent seipsos, regurgitantem per os

ac fauces

ac fauces potum infundentes, donec ad plenum iſtam cloacam poculis expleant. Nulla certe hæc delectatio poteſt eſſe, ſed eſt, quod quiuis ſana mente præditus intelligit, manifeſtus ac diabolicus furor.

Diuus Ambroſius ocium dicit eſſe puluinar Satanæ, At ebrietas nõ modo puluinar, ſed molle ac delicatum cubile eſt Satanæ, nuſquam ille cubat ac requieſcit libentius. Qui igitur hunc conuiuam & conuictorem, cohabitatoremq́, atq; etiam condormitorem habere cupit, ille tantum hanc ei ſedem præparet, credite mihi, non diu aberit, uita ac factis condignam mercedem etiam redditurus.

Defeſſus iam propè ſum dicendo de re fœdiſſima, & uos haud dubie multo etiam magis audiendo defeſſi eſtis, finem igitur faciam. Ac ſi apud uos ſuſcipere perſonam monitoris meam hanc ætatem non putarem dedecere, uos adhortarer Adoleſcentes, ut ebrietatem tanquam omnium flagitiorum malorumq́ fomitem ac fontem, uitaretis, ſobriam uero uitam, ut uirtutum omnium, honeſtatis ac ſanitatis magiſtrã, parentemq́, amplectaremini. Scio ego quàm infame, & iam propè etiam probroſum ſit apud iſtos lurcones dici ſobrium & ſiccum. Sed uos audite uocem naturæ optimę parentis, quam iſti degeneres filij adſpernantur, ea uos ad ſobrietatem uocat, uocat eódem & uerbum Dei, inuitant omnium bonorum ac ſanorum hominum fidelia atq; grauiſſima monita & præcepta. Si ergo uobis cordi eſt ualetudo ueſtra & ſalus, quam nemo ſanæ mentis compos unquam proijciendam cenſuit, ſi ſtudia ueſtra, quæ ſanè debent eſſe cariſſima, ſi uirtus & honeſtas, ſi deniq; pietas, ac ſalus animarum ueſtrarum, cogitabitis his

omnibus nihil esse infestius ebrietate. Si uero aliquem hæc tot tam sanctissima nomina nihil mouent, is ad eorum gregem pertinet, de quibus à me iam dictum est; nec mea oratione mitior fiet: Grauius enim hoc morbi genus est, q̃ ut multis anticyris exhaustis sanari possit. Christus mentes nostras pro sua infinita bonitate gubernet, & ab hac execrabili atque impia heluandi consuetudine, ad sobrietatem, ad pœnitentiam ac pietatem flectat atque traducat.

Dixi.

ENCOMIVM FORMICARVM, scriptum ab Erasmo Ebnero.

Emo in hoc cœtu dixit unquã, quantum equidem iudicare possum, cui perinde beneuolentia uestra, atq; mihi opus esset, nõ modo quia hæc ætas mea singulari fauore confirmanda, & adiuuanda est, sed etiam quia argumentum adfero, quod etiam si nouitate placere possit, tamen ita est exile, ut nullam magnopere admirationem mereatur. Alij res gestas clarissimorum Imperatorum recitarunt, & tum honeste facta summorũ hominum, dicendo ornauerunt, tum aut populorum, aut tyrannorum turpiter facta grauissime uituperauerunt. Ego quoniam deerat eloquentia par tantis causis, infirmitate

mitate uirium humilius argumentum quærere coactus sum. Qua de re dum aliquot dies delibero, dumq́ repu to quas res exiguas laudauerint ueteres scriptores, à Luciano uideo muscam, à Vergilio apes mirifice ornatas esse. Cum igitur mihi honestum esse putarem, ueterum exempla sequi, formicas sumpsi laudandas. Neque nullum operæprecium esse iudico in tanta naturæ uarietate hæc minuta animantia contemplari. Etenim non modo Ethnici scriptores dignā hanc materiam in qua elaborarēt, putauerunt, sed etiam Principes Christianæ doctrinæ, mentione paruarum in natura rerum delectari uidentur. Christus iubet nos passeres intueri, Solomon præcipit non modo contemplari formicas, sed etiam nos ad eas tanquā in ludum discendi causa mittit. Quid commemorem q̄ multa animantia Basilius diligentissime descripserit, & Basilium secutus Ambrosius, eandem animantium historiam in enarratione operum sex dierum penè ad uerbum recenset, docetq́ in illis proposita nobis esse à Deo & tanquam picta plurimarum uirtutū simulachra, quę nos officij nostri admonerent. Turpissimum est enim homini tam longe à sua natura degenerare, ut à bestijs etiam uirtute superetur. Non igitur inutile uidebatur ingenia, moresq́ & totam quasi πολιτείαν formicarum describere, quod inde plurima pulcherrimarum uirtutum exempla, & uere, quod aiunt Græci, μυρμήκια ἀγαθῶν capere liceat. Videte autem quantum mea me fefellerit opinio. Quod enim argumenti genus arbitrabar propter tenuitatem sine magno negocio exponi & perpoliri posse, id in experiundo cognoui longe secus esse. Comperi enim nō mediocris artificis esse, honore uerborum res exiles ornare ac illustrare. Quan-

quam igitur sentiebam me suscepto oneri imparem fore, tamen quoniam non ad ingenij famam, sed exercendi styli causa susceperam, desistere nolui, sed peregi fabulam quam inceperam. Quæso igitur uos, ut pro humanitate uestra me benigne audiatis: quod si nulla alia res, tamen scholæ consuetudo à uobis impetrare debet, & si suam laudem honestus conatus meretur, non indigni fauore iudicandi sumus honestissimo argumento suscepto, etiam si rei, quam instituimus, difficultate uicti sumus. Sed ut Philosophi in descriptione animantium, primum de cuiusque procreatione disputant, ita & nobis formicarum ortus, inde usque ab ouo, ut aiunt, repetendus erit. Verum historia formicarum longior Iliade futura sit, si omnia commemorare uelim: sed hoc ad earum laudẽ magnopere pertinere existimauimus, quod cum tam multa diuinitatis uestigia in eis extant, intelligi possit, eas non sine certo Dei consilio natas esse, multoque uerius quàm Poeticos heroas genus à Ioue summo ducere, ut Poeta inquit. Quomodo enim in hac terrena natura futuri præscientia sine diuina ui existere potest? Non hanc tantam haberet hic uermiculus industriam, longe alienam à brutorum captu, nulla gregalium notitia, nulla mutua collocutio inter eas esset, nulla nossent temporũ discrimina, nisi mentem Deus indidisset tantarum rerum, tamque uariarum capacem. Etenim sapere, meminisse præterita, consequentia cernere, futura præuidere, ne homines quidem, nisi diuinitus commoti, excitatique, possunt. Quis enim, quamuis ingeniosus, sine Dei ope, uarios motus stellarum, magnitudinesque, molem terræ, & alia multa deprehendisset? Multo minus igitur bestię ratiocinari, & futura uidere, & animaduertere

uertere presentia, nisi Dei beneficio possunt. Neq; enim hæc aliunde quàm à Deo in terrenam naturam propagantur. Habent igitur formicæ non dubium generis sui autorem Deum, cuius rei id quoq; signum esse intelligi potest: Nam cum sacræ literæ mittant nos ad formicas, tanquam ad magistros, profecto significant hoc consilio à Deo fabrefactas, & his ingenij dotibus instructas esse, ut docere nos utilia possent. Vt enim nullus paterfamiliàs, si sapiat, filium docendum tradit ei, cuius non probat eruditionem, ita credibile est, nec diuinum spiritum nos ad eiusmodi magistros mittere, qui non doceant cœlestia. Necesse est igitur eas artes, quas nobis istæ discendas proponunt, diuinitus in sensibus ac natura formicarum scriptas atque sculptas esse, uereq; esse in eis, ut Poeta ait, partem aliquam diuinæ mentis, & haustus æthereos.

Dixi hactenus de formicarum ortu ac nobilitate, quæ nõ paruam commendationem habet: Adfert enim nobilitas non modo in hominibus, sed etiam in pecudibus quædam uirtutis semina, quæ à parentum natura in posteros propagantur. Nunc de ingenijs ac moribus, deq; omni uitæ consuetudine illarũ dicendum est. Atq; hæc pars orationis, quid aliud habet, quàm honestissimam quandam formam recte uiuendi? Nemo Philosophorũ non tradidit bene uiuendi precepta. Sed huius insecti historia, quid sit rectum, quid turpe, quid utile, quid non, quid deceat, melius Chrysippo & Crantore dicit. Quis non hæc singularis prudentiæ diligentiæq; indefessæ opera esse dicat? Colligendi uictus tempora intelligunt, proinde aceruum frumenti in messe comportant, condunt, cõparcuntq; in hyemem, præuident

enim hyeme in uacuis agris frustra se pabulum quæsituras esse. Onera morsu gerunt, longe maiora, quam pro corporis portione ferre posse credibile sit. Quædam grandiora protrudunt, tota corporis mole obnixæ, semina priusquam condant, arrodunt, ne rursus exeant in fruges è terra, madefacta imbre proferunt atque siccant. Nec noctu, plena luna, uacuæ sunt. Vsque adeo turpe ducunt feriari, ut nullum sibi tempus idoneum labori perire sinant. Interlunio cessant ab opere, siquæ in itinere ferendis granis grauatæ sunt, gregales norunt, & quoniam sæpe tanquam ex diuersis ciuitatibus in eadem uia conueniunt, in unum aliquem locũ omnes uniuersum commeatum comportant, ibique sua signa recognoscunt, ibi uelut exercitum recensentes, agmina separant, & suum cuique auehendum tradunt. Obuiæ inter se quasi colloquuntur, ac percontantur, donec agnoscãt singulæ suos ciues. Nulla tam sapienter constituta ciuitas fuit unque, quę ad hanc formicarum politiam conferri possit. Nam cum nullum urbibus uenenum nocentius sit, quam ocium, uidetis hanc pestem procul ab hoc animalculo abesse. Nunquam ardentissimi æstus à labore absterrent, non noctu uacuę sunt, quod tempus alijs animalibus natura ad quietem dedit. Non magnitudine itinerum aut asperitate uiarum defatigari se patiuntur. Sed sępe ex longinquo frumentum conuehendum est. Sæpe per confragosa saxa magna ui grana in aduersos montes protrudenda sunt. Ita omnes difficultates, nõ uitium magnitudo, non corporis moles, sed animi robur, & industria superat, ut adpareat hic etiam uerum esse id, quod est apud Historicum quendam, Nihil tam altum à natura constitutum esse, quo non possit uirtus eniti. Non dubium est autem,

autem, quum ut omnia ex ocio uitia nascuntur, ita labor plerasq; pulcherrimas uirtutes gignat. Proinde nec cæteræ uirtutes desunt huic generi. Quis enim non uidet singularem iusticiæ intellectum in eis esse? quia certos dies cōstituunt recognoscendis oneribus, ut cuiq; agmini suum tenere sine iniuria liceat. Facile est enim ab alieno abstinere his, quibus in sua uirtute industriaq; spes posita est, sed illi qui cū per luxum atq; libidines sua effuderunt, postea rationem ineunt, quomodo de alieno heluentur. Hinc in ciuitatibus nouæ tabulæ flagitatæ, bella ciuilia, & innumerabilia alia mala, quæ ciuium discordia parit, nata sunt. Quid autem de parsimonia formicarum dicam, quæ in hoc genere maxime cernitur? Non enim tantū in præsens sibi consulunt, sed comparcunt, & prospiciunt sibi in futurum: quæ uirtus cum per sese magna sit, & admirabilis, tamen hoc etiam gratior esse debet omnibus, quod iusticiæ ueluti custos est. Neq; enim tolerare infinitos illos sumptus sine alieno decoctores possunt, sed longe dignissima bono ciue uirtus est, in commune quærere, & communia bona summa diligentia augere. Quæ res enim alia omnibus ciuitatibus exitio est, q̄ quod priuata bona, publicis utilitatibus pleriq; omnes anteferunt? Atqui ita sentire nos oportuit, quoniam patriæ salute, nostra salus continetur, & quoniam ipsi à patria in qua nati, educati, ad humanitatem & religionem instituti sumus, cuius legibus uitam nostram ac fortunæ defendimus, tam multa beneficia accepimus, æquum esse, ut nos etiam illius utilitates pro uirili iuuemus, imò quidquid aramus, quidquid serimus, quidquid metimus, ad patriæ utilitatem referendum esse existimemus: Deniq; illius salutem, ac tranquil-

tranquillitatem antiquiorem dignitate, ac salute nostra, ducamus. Hanc uirtutem licet in formicis cernere ad communem usum, adsiduas operas conferentibus. Videtis q multarum uirtutum exempla nobis formicæ proponant, ad quam imaginem si maximam hominũ partem contuleris, quotus quisq; erit his uirtutibus præditus? Bona pars uoluptatibus atq; ocio dediti, nulla de re in omni uita sunt soliciti, q de conuiuio adparando, aut alijs similibus uoluptatibus comparandis. Seneca scribit, Pacuuium quendam prætorem in Syria fuisse, qui quotidie splendide conuiuatus, cum se copioso uino de die ingurgitasset, solitus sit uesperi funus sibi adparare, accersere tybicines, qui funebres modos canerent, & hoc genus alia curare ad funeris speciem repręsentandam. A cœna cum iam sustinere se ebrius non posset, iubebat se lectulo impositum, tanquam funus inferri in cubiculum, & cantari funebres modos: βεβίωται βεβίωται. iudicabat enim eum demum diem præclare se uixisse, quo ita esset conuiuatus: nec ducebat esse uitam adpellandam, cum nõ liceret eiusmodi uoluptatibus perfrui. Quis non statuat plus esse mentis formicæ, q huic Pacuuio, qui uitam homini hanc unam ad rem, ad pecudũ uoluptates perfruendas, datam esse credidit? Et quamuis exemplũ Pacuuij in funere faciendo non multi imitentur, dogma tamen hoc pręclarum maxima pars hominum profitetur, qui nihil in omni uita dignum homine suscipiunt ac gerunt, sed in ocio, & inter pocula temulenti ætatem exigunt. Sed quoniam sanorum hominum iudicio, uentres isti non homines, sed uerius monstra hominum sunt, desino formicas cum his conferre, quos non modo formicarum exempla, sed ne quidem

publicæ

publicæ leges ad sanitatem reuocare possunt. Nulla autem inter omnes laudes formicarum amplior esse mihi uidetur, quam ea quæ apud Solomonē est: Is enim inquit, formicas non modo stultos, sed sapientes anteire prudentia. Neque ego, nisi tam grauem autorem haberem, auderem hoc paradoxum inter doctissimos homines dicere. Sed quia formicarum laudes colligere institui, non fuit hæc prætereunda, presertim cum esset amplissima. Quid audio? omnibus Philosophorum scholis, omnibus Rerumpub. gubernatoribus, denique omnibus sapientibus uiris, formicæ præferuntur. Hoc planè est iuxta prouerbium, Formica camelus. Et cū non possim hoc loco omnes causas, cur ita scripserit Solomon, recitare, sunt enim multę, quas ex ipsius Christianę doctrinę fontibus longe repetere oporteret, tamen unam hanc commemorandam esse duxi. Tanta desidia est humani animi, ita penitus hæret in nostris medullis uoluptatum atque ocij amor, ut nulla tanta sapientia sit, quæ non uoluptatum illecebris uinci & expugnari possit, ut industriam laboremque remittat. Quod cum etiam Poetæ animaduertissent, finxerunt Herculem tot domitorem monstrorum, Omphales amore captum, muliebri ueste, in gynecio tenentem colum. Atque hoc illi de summo uiro fingebant, ut significarent nullam tantam esse uim animi, quæ non frangi ac debilitari blanditijs uoluptatis posset. Compara uero mihi formicas ad hunc Herculem, aut si mauis ad Alexandrum, harum industriam sedulitatemque nulla res unquam retardat. Illi scilicet heroes summa sapientia ac fortitudine præditi, quam immutati sunt, alter amore mulierculæ, alter etiam magis beluinis uoluptatibus. Huc igitur sacræ literę sapientes etiam

uiros accersunt, & in hanc academiam uocant ut discãt, non modo similem in laboribus constantiam præstandam esse, sed etiam ut uideant quanta sit infirmitas humanorum animorũ, qui tam facile defatigari se patiantur, ut formicæ etiã robore animi summis uiris præstent. Et has ideo intueri iubet, ut cum uiderint tantam uim uilissimæ bestiolæ diuinitus datam esse, petant & ipsi, expectentq́ à Deo similem constantiam industriamq́. Sed de hoc toto loco alij rectius dicent. Vos aũt optimi Commilitones, quoniam ita iubent sacræ literæ, intuemini formicas, & cũ aliarũ uirtutũ exempla ab eis petite, tum in primis earum sedulitatem exprimere contendite. Etenim si uel nulla proposita essent nobis laboris nostri pręmia, tamen quoniam Deus præcipit ut laboremus, parere illius uoci debebamus. Nunc autem cum etiam tanta præmia proposita sint, quæ est amentia, tantarum rerum magnitudine non excitari aut acui ad laborem? Nil sine magno uita labore dedit mortalibus, inquit Poeta. Proinde nolite putare, sine magna animi contentione ulla uitæ præsidia comparare uos aut retinere posse. Qua de re cum omnes omnium doctorum uirorum libri pleni sint, & referti hoc genere exhortationum, ego uobis, quoniam propter ætatẽ, uel ad monendos uos, uel ad cohortandos parum autoritatis habeo, recitabo uobis grauissimum locum, qui extat in Xenophõte, quemq́ se Xenophon ex Prodici libro transscripsisse fatetur. Sunt autem contrariæ orationes uirtutis & uoluptatis ad Herculem deliberantem, utram uitę uiam ingrediatur, uoluptatis ne an uirtutis studia sequatur, sic enim ait: Cum Hercules ex pueritia egressus, iamq́ propè pubertatem esset, qua ætate sui compotes

facti adolescentes, significant utrã uiam, uirtutis, an ignauię ingredi uelint, exijt in solum locum seditq́ tacitus secum deliberans, utram uiam iniret. Hic adparuerunt ei duę mulierculę maiores humana specie, quarum altera uultu modesto et liberali erat, nullo peregrino cultu aut fuco ornata, sed genuina bonitas formę adparebat, in corpore mũdicies, in oculis pudor, in incessu modestia, uestem pręterea candidam gerens. Altera habitior, & fucata, nam & rubor, & candor maior erat natiuo. Et incedebat supina, oculos late pandens, ueste induta, quę formam maxime cõmendabat, contemplans interim se, et circumspectans, an alij se uiderent, nonnunq́ etiam umbram suam respiciens. Postq́ autẽ propius uentum est, illa prior modeste pergebat. Hęc autem ut anteuerteret, accurrit ad Herculem, ac inquit: Video te Hercules deliberare utrã uiam ad uitam agendam ingrediaris. Quod si me tibi adiunxeris, ducam te iucũdissima & facillima uia. Nulla res iucunda est, qua nõ potieris, & molestiam nullam perpetieris. Neq́ enim aut bella, aut alia grauia negocia curabis, sed hoc unum cogitabis ac quæres, ubi aut cibum aut potum suauiorem inuenias, aut quod delectet oculos, aut unde olfaciendo aut tangendo aliquã uoluptatem percipias, aut ubi amoribus perfruaris, aut quomodo mollissime cubes, & quomodo hæc omnia sine aliquo labore cõsequaris. Et si quis inciderit metus egestatis, nõ est quod timeas me tibi aliquid laboris imposituram esse, efficiam enim, ut fruaris his, quæ alieno labore parta sunt in promptu. Nec ulla re abstinebis un de modo speres te aliquã uoluptatem posse lucrifacere: Ego enim meis sodalibus potestatẽ facio ex omnibus rebus uoluptates decerpere. Hęc Hercules audiẽs, inquit:

Mulier, quod est tibi nomen? Tum illa: Mei sodales uocant me Fœlicitatem. Qui me aspernantur, uocant me Ignauiam. Interea accessit & altera mulier, dixitq;: Venio & ego ad te adolescens: Noui auté tum generosos parentes tuos, et indolem educationemq; tuá. Hęc mihi spem faciunt, fore, ut si me secutus fueris, magnas & honestas res geras, & me multo clariorem apud homines efficias. Nec longa te præfatione, quę ad uoluptaté fingi solet, morabor, sed simpliciter id quod res est, uereq; narrabo, quod Dij constituerunt. Nulla uera bona, sine labore curaq; mortalibus Dij dederunt. Sed siue Deos tibi uis esse propicios, placandi sunt: siue ab alijs diligi uis, beneficijs adiungendi sunt: siue honore adfici à ciuibus cupis, bene mereri de patria cupis, bene mereri te de patria oportet: siue uis in admiratione esse apud omnes Gręcos, benefactis id te cósequi oportet: siue uis ut terra pariat tibi fruges, colenda est: siue ex pecudibus ditescere uis, pascendę sunt: Siue bello opes tuas augere uoles, ut socios in libertatem adferas, & inimicos in seruituté redigas, belli artes discendæ sunt ab his qui eas norunt, & exercendę, ut quomodo eis utendum sit, scias: Si robur corporis uis confirmare, consuefaciendum est, ut rationi obediat, & exercendum magno labore ac sudore. Quod cum dixisset Virtus, interpellat eam Ignauia, inquiens: Vides Hercules, quam asperam & longá uiam ad fœlicitaté hæc tibi mulier ostendat, quo ego tibi compendiariá & planá uiam monstraui. Tum uirtus: O misera, dic nunquid habeas boni, & nunquid suaue unq; cognoueris, quæ nullum laborem uis illorú consequendorum causa suscipere. Et ne quidem expectas naturale desiderium suauium rerú, sed anteq; natura expetat eas,
imples

impleś atq; obruis te, edis priusquam esuris, bibis antequam sitis, condimenta uaria ad irritandā famē excogitas, uina preciosa, ut inuites sitim, cōparas, in ęstate niuem quęris. Et ut suauiter dormias, non modo mollia strata, sed etiā lectos facis, somnū enim accersis, nō ut per laboris interualla quiescas, sed inopia negocij sine pudore ac legum metu amori operam das, nocte abuteris, & optimā diei partem somno perdis. Et cum Deam te esse glorieris, ex Deorū numero eiecta es, aspernantur te & honesti homines. Neq; unquam suauissimū carmen, tuas laudes audiuisti. Et pulcherrimū spectaculum nunquam uidisti: Nullū enim unquam recte factum tuū spectasti. Quis tibi improba credet? quis egenti dabit aliquid? Quis sanæ mentis in tuo choro esse uelit? ubi iuuenes imbecilli corpore sunt, senes fatui, qui cum adolescentiam in ocio perdiderint, senectutem miseram & calamitosam agunt. Tunc & pudet anteactę uitę, & piget primū quęrere necessaria ætati subsidia. Suauia in adolescentia ante tempus præcerpserunt, laborem & ærumnas in eam ætatem distulerunt. Ego uero apud Deos uersor, & apud honestos homines. Nullum honestum facinus neq; Dij neq; homines sine me faciunt, ideoq; me & Dij & homines honore adficiunt. Grata sum opitulatrix artificū, fida custos familiæ dominorum, beneuola adiutrix seruorum, iucunda comes laborū in pace, firma periculorū in bello auxiliatrix, optima amicitiæ socia. Et mei amici suaues uoluptates sine fastidio percipiūt ex cibo & potu, expectāt enim illorum naturale desiderium. Somnus etiam suauior eis est quam ociosis, quem etiam cum opus est, sine molestia abrumpunt, nec propter hunc necessaria intermittunt. Et iuuenes senū laudibus gaudent, & senes delectantur

iuuenum honoribus, et incredibili uoluptate rerum à se gestarum meminerunt. Et sine difficultate præsentes labores conficiunt, per me Dijs chari, amicis, chari patriæ. Et cũ ex hac uita discedendum est, non obscuri aut ignoti iacent, sed laudes eorum perpetuo à posteris prędicantur. Hæc tibi ô fili bonorum parentum Hercules contingent, & uerã fœlicitatẽ stabilemq́ ita cõsequeris, si laborem non defugies. Sic uirtus apud Xenophontem concionatur, & ad labores suscipiendos, non tantũ Herculem, sed omnes adolescentes, uerissima grauissimaq́ uoce hortatur. Qua oportuit aures uestras undiq circumsonare, & inertes animos tanquã classico exuscitari. Atq hanc ipsam uirtutis orationẽ diuinitus in formicis scriptam putate, quas quoties uidebitis, ueniat in mentem hanc uobis imaginẽ, quę uos ad laborem incitet in terris à Deo propositam esse. Et sicut Comœdiæ exhibentur, ut in illis exemplis discamus, quid in uita deceat, Ita Deus in hac rerũ natura uaria spectacula fecit, quæ nos officij nostri commonefacerent. Proinde cum formicę conuehentes grana, condentesq́ in cõmune spectabitis, existimate hanc tanq Dei uocem esse, quę iubet ocium, nocentissimã pestem fugere, & suscipere honestos labores, quibus et nobis ea quę in omni uita necessaria sunt, comparemus, & societatem cõmunem hominum iuuemus. Quod si facietis, fauebit uestris illis laboribus Deus, & oẽm uitę cursum fortunabit. Cõtrà eos qui capti amore ocij uoluptatumq́, nõ uolent formicã audire, atq imitari, ad quã à Deo tanq ad magistros missi sunt, hi sciãt se grauissimas pœnas contemptę magistrę, imò contempti cœlestis mandati daturos esse, odit enim ociũ Deus, ideoq nõ unũ calamitatis genus ex ocio nascitur. Dixi.

ENCOMIVM SVEVORVM, A QVOdam causa exercitationis scriptum & pronunciatum.

On dubito, quin pleriq; mirentur, quid mihi in mentem uenerit, cur Sueuos potissimum, procul ab illorum finibus natus, laudare instituerim: Quibus tametsi hoc respondere poteram, nos in declamationibus non anxie, aut superstitiose argumenta eligere solere, sed ferè casu oblatis uti. Nonnulli etiam paradoxas materias, ut in re difficili experiantur ingenij uires, sumunt. Tamen ego certo quodam cōsilio hoc argumentum suscepi tractandum. Etenim cum prauo quodam studio homines, & philautia, nostros nimiū amemus, exteros contemnamus, cogitabam me honeste facturū esse, si gentis, quæ hinc procul abest, laudes colligerem, & cōmonefacerem uos, alienam uirtutem non esse honore ac prædicatione fraudandam. Nonnulli sunt ingeniosi in alienis uitijs insectandis: quidam etiam ex criminatione aliorum, grauitatis famam aucupantur. Ego liberalis ingenij esse duco, magis, cōmemoratione uirtutum alienarum delectari. Quanquam enim sua cuiq; genti uitia esse uideamus, tamen nullam nationem, prę sertim in Germania, existimo tā esse perditis moribus, ut non multa pulcherrimarum uirtutum exempla ibi reperire possis. Porro ut in priuatis amicitijs ad mutuam beneuolentiam alendam multum facit, si uirtutes amici noris & admireris, ad uitia conniueas: ita inter uicinas gentes rectius conueniret, si singulę aliarū uirtutes nosse potius studerent, quàm uitia. Hoc ego consilio ad hanc

causam accessi, ex qua sanè nō tam eloquentiæ laudem, de qua in hac ingenij infirmitate, & quadam mearum rerum difficultate, iam olim desperaui, quàm officij & humanitatis auferre cupio. Proinde, quantum nostræ uires sinent, hanc nationem sine aliarum contumelia ornabimus. Neq; enim aut Sueui tam sunt inopes domesticarum laudum, ut non nisi ex aliorum contumelia colligenda sint prçconia, aut aliç nationes contemni ac probro affici merentur. Nullis Germaniæ populis Franci cedere debent, qui suæ uirtutis uestigia impresserunt in mediam Galliam, & maximis gestis rebus, & quidem ex utilitate publica nomen Galliæ nouum indiderunt. Nostris uero temporibus doctissimos ea regio homines genuit, in quibus uel obscuram alioqui unus Ioannes a Regio Monte nobilitare posset, uir Græce Latineq; non leuiter doctus, & uniuersæ Philosophiç ita peritus, ut unus restituerit disciplinas, quæ sic uocantur, collapsas, & ab interitu uindicarit. Austriæ quantū debemus, quæ cum alios Principes summa uirtute, tum Maximilianum ædidit, nemini optimorum Imperatorum postponendum, qui iuxta domi ac foris continentia singulari fuit, iusticia incredibili, magnitudine animi diuina. Quid Frisia, quia Agricolam genuit, quantum laudis meretur? Batauos suos Erasmus quàm claros fecit? Sed quid ego aliarum nationum laudes recenseo, cùm de Sueuis oratio instituta sit? Verum hçc ideo prçfatus sum, ut intelligeretis me, cum nihil in hac causa de amplissimis ornamentis aliarum nationum detraham, ueris laudibus Sueuiam ornaturum esse. Quæso autem uos, ut pro humanitate uestra me benigne audiatis: nā candor est exterorū uirtutibus, & earū cómemorationi fauere,

Ioannes à Monte Regio.

Maximilianus Imp.

Agricola.

Erasmus.

fauere, quas quidem nos, quia inter eruditos dicimus, paulo longius etiam inde usque ab antiquitate repetemus. Quanquam autem sola uirtus, ueram & solidam laudem parit, tamen & antiquitas generis, quia nonnihil momenti adfert ad uirtutis studium, suam laudem meretur.

Fortes (inquit Horatius) creatur fortibus & bonis.
Est in iuuencis, est in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Quare cum ueterum Sueuorũ summa uirtus fuisse perhibeatur, credibile est ad posteros propagata esse semina quædam uirtutis: & quemadmodum formæ corporum in natis imitantur patres, ita posterorum ingenia non sæpe naturæ maiorum dissimilia sunt. Proinde nõ exiguam laudẽ Sueuicæ nationis hanc esse duco, quod à maioribus incredibili uirtute, fideq; præditis, quiq; maximis gestis rebus suæ posteritati præluxerunt, orti sunt. Habent autem ueteres Sueui grauissimum testem suarũ laudum, C. Cæsarem, qui sic describit eos, ut adpareat, & domi optime constitutas Respub. domesticamq; disciplinam habuisse, & foris incredibilem eorum fortitudinem, scientiamq; rei militaris præcipuã fuisse. Etenim ut prætermittam, quanta gentis frugalitas fuerit, quia uinum importari contra leges erat, quę exercitationes iuuentutis fuerint in armis, quanto labore durata corpora, & animi ad patientiam adsuefacti, tum mihi prorsus uidere quandam Platonis ciuitatem uideor, cum lego nihil illis priuati agri fuisse, sed sine cupiditate communiter coluisse, quæ quiq; loca occupassent, qua in re adparet, animos gentis uacuos auaricia, & similibus pe

stibus, unde in ciuitatibus graues motus existere solent, summa religione iusticiam ac pacem coluisse. Plato ait, Ita fœlicissimum ciuitatis statum fore, si quàm proximè conetur exprimere hanc legem, quæ de amicis extat, τὰ φίλων κοινά. Quam autem mihi Græcam ciuitatem, quas Athenas, quam Spartam, aut Locros nominabit aliquis, in qua perinde agri communes possessionesq; fuerint, ut apud Sueuos? qui nisi admirabili iusticia prę-diti, & magna inter se charitate deuincti fuissent, nullo modo illam rerum communionem exercuissent. Quæ-dam gentes ab Dijs se ortas esse prædicant, mihi nõ mi-nor laus uidetur ad tales uiros, quales fuisse ueteres Sue-uos intelligitis, uere posse originem referre, qua ad Her-culem aut Martem. Non est instituti mei, laudes aliarũ in Germania nationum extenuare, tamen hoc in con-fesso est, nullius maiores monumentis literarum, perin de ut Sueuos celebratos esse, quod quidem argumentũ esse mihi uidetur, uirtute etiam eos reliquis omnibus in Germania nationibus præstitisse. Pleræq; nomine uete ri amisso, ne quidem coniecturã capere possunt, ex qui-bus orti sint maioribus. Et haud scio, an soli Sueui no-men uetus retinuerint, sed cum ita mutent gentes no-mina, si uel patria pulsi, uel imperio deiecti, amissa liber tate, in aliorum potestatem ueniant, uerisimile est Sue-uos, quia nomen retinuerunt, libertatem suam summa cum uirtute defensam, nunquam amisisse. Nam quod sedes mutarunt, & à Balthici maris littore, quod olim tenuerunt, propius Rhenum accesserũt, id accidit, quia lacessiti Romanis armis, in ripa Rheni domo accita prę sidia primum collocarunt, postea capti aeris cœliq; cle-mentia, his in locis consederunt, & occuparunt eam

Germaniæ partem, longe promotis finibus, quæ inter Rhenum, Alpes, Lycum, & Mœnum est, hi sunt Sueuorum fines hoc tempore. Neq; uero degenerarunt, mutato cœlo à pristina uirtute, sed his primum locis magis inclaruerunt, & noua gloria Sueuico nomini accessit. Nam ne omnia commemorem, ne'ue historiam potius quàm encomium composuisse uidear, tantum insignia quædam ornamenta attingam. Quid potuit contingere Sueuis illustrius, quàm Romani Imperij titulus? non ille quidem scelere raptus, sicut antea sæpe acciderat, sed delatus Germaniæ atq; Italiæ populorum consensu. Quid potuit honorificentius accidere, quàm hoc tot gentium iudicium, quæ tantam uim uirtutis in hac natione senserunt, ut non dubitarint suam salutem, suas fortunas, & tranquillitatem totius Imperij Sueuorum Principum tutelæ committere? Ea demum uera gloria est, & bono Principi maxime optanda, ut intelligant, existimentq; homines, eum esse præditum & ea charitate èrga subditos, ut nihil ducat prius, quàm illorum saluti consulere, & ea cum prudentia, tum animi magnitudine, ut defendere cõseruareq; pacem, & arcere ac prohibere iniuriam, & legibus ac armis munire tranquillitatem publicam possit. Quos triumphos, quæ trophæa mallent sibi decerni Principes, si saperent, quàm hoc de se iudicium apud bonos uiros fieri? Proinde, cum periculosissimis temporibus ad Sueuos Imperij summa delata sit, magnum quiddam illi nationi reliquæ gentes tribuerunt. Neq; uero non responderunt expectationi Fridericus, cui à Barba Ruffa nomen factum est, & huius nepos Fridericus, quem Siculum uocarunt, quorum uterq; omni genere Imperatoriarum uirtutũ cuiuis laudatissimo-

datissimorum Principum conferri meretur. Ab auo Friderico Germania atq; Italia maximis laboribus & periculis pacatæ sunt. Arma in Asiam postea translata, Saladinus repressus est, & bona Asię parte ad Armenias usq; expulsus. Nihil hic libet attollere, aut amplificare, tantum extremis digitis leuiter attingo res istius gestas. Verum uos ipsos cogitare hoc in loco uelim, quantum beneficium id temporis in Europam contulerit, crudelissimis hostibus repressis, & procul ab Italia & Germania summotis. Nunc uidetis quanto in periculo simus, quia diu neminem similem custodem Imperij huius habuimus. Ille procul in Asia quærendum sibi hostem esse duxit, sensitq; serum tum auxilium fore, si pateretur Barbaros in nostros fines suas copias traducere. Nunc cum in ipso uestibulo Germaniæ constiterint sæuissimi Turcæ, ac florentissimum Regem regno exutum fugientem ex acie penè ob oculos nostros trucidarint, intelligitis quàm optandum sit Fridericum aliquem exoriri, cuius nomen hostibus terrori sit, quiq; opponere immanissimæ genti præsidium ausit. Si Fridericus ille reuiuiscat, non de Hungaria uastanda, non de uexanda Germania iam Barbari cogitent, sed de retinenda Thracia, deq; focis ac laribus suis propugnandis: Siquidem Germanicis copijs iam, ut fuit illius & celeritas & diligentia, circumsessi summa ui oppugnarentur. Non uacat huius Principis egregia facta commemorare, uerũ quia bello meliorem quàm pace fuisse aliqui putant, ut cognoscatis quanta sæueritas eius fuerit domi in dicendo iure, in latrocinijs puniendis, & disciplina Imperij retinenda, recitabo quàm grauiter animaduerterit in Principem Palatinum & Moguntinum Episcopum, qui bel

lum ipso

lum ipso absente in Italia mouerant. In Episcopum, quia parcendum dignitati Sacerdotum duxit, mitiorem pœnam constituit, tantum enim pecunia mulctauit. Sed in Palatinū durius consuluit: Nam coegit eum per totam urbem Vuormatiam canem ab humero pendentem gestare, ea fuit illis temporibus censoria nota nobilitatis. Idem exemplum in plerosq; alios equestris ordinis uiros, Palatini socios, constitutū est. Nullas ego uictorias plus laudis mereri existimo, quàm huiusmodi exemplum. Nam eum bene imperare putes, qui domi ciuilem disciplinam conseruare norit. Nihil foris arma, nihil triumphi proderunt, si domi nimium liceat improbis. Is demum Imperatoris nomine dignus est, qui non tantum hostibus formidabilis est, sed etiam ciues in officio retinere studebit. Quid de Friderico nepote dicam, cuius pulcherrima consilia, si non impedissent Romani Pontifices, non alium habuisset utiliorem Principem Germania. Ingenium in eo acerrimum fuit, magna etiam literarum scientia, & ut aliud boni nihil præstiterit, magnam illi gratiam debemus, quod curauit in Latinam linguam conuerti ex Saracenico sermone τὴν μεγάλην σύνταξιν Ptolemæi: Nam absq; eo libro tota Astronomia funditus interijsset. Itaq; Sueuis debemus, quòd reliqua est illa Philosophiæ pars, quā iure dixeris præstantissimam esse. Magna laus est inuenisse artes utiles huic uitæ, sed non minor est, uel restituisse uel conseruasse. Siquidem in primis in literis hoc accidere uidemus, ut non minus negocij sit conseruare inuentas, q̃ inuenire. Videtis quales Imperatores Sueuia nobis ædiderit, qui nisi belli pacisq; artes omnes apud illos floruissent, minime idonei ad imperandum uisi fuissent.

Etenim ut non in quouis solo fruges nascuntur, ita non ubiq; boni uiri proueniunt. Sed ibi tantũ ubi bonis legibus ac moribus ad uirtutẽ ac decus inuitatur, & adsuefit iuuentus. Quis putet enim Mileti aut Sibari in summo luxu, inter turpissima exempla, in maxima licentia, fortem uirũ, aut temperantem, aut iustũ euadere potuisse? Quæ tam excellens natura, quę tanta ingenij uis in ullo esse potuit, quæ inter tot uitiorum illecebras non corrumperetur? Quare necesse est disciplinam fuisse in Sueuorum ciuitatibus probabilem, qua tanquam in ludo Principes ad honestatem instituti sunt, quaq; adducti exteri iudicarunt hanc nationem uirtute ac industria imperij molem sustinere posse. Neq; enim ignoratis, quid imponatur oneris cum isto titulo, aut quantum fidei, quantum consilij, quantum animi robur, quantam moderationem, quantam diligentiam in omni genere flagitent homines ab eo, cui libertatem suam, fortunas, salutem ac uitam committunt. Sed cum res foris gestæ, & leges quibus domi pax stabilita est, quæ quidem hactenus in publicis legum codicibus extant, multorum aliorum literis prædicentur, nolui hoc in loco diutius commorari. Propero enim ad nostra tempora, quæ si diligenter considerabitis, uidebitis profecto illos non solũ respondere iam maiorum glorię, sed etiam superiorum decora longe uincere. Esset autẽ infinitum totam Remp. depingere, & omnia instituta, legesq;, pietatem in colendis religionibus, seueritatem in cohercendis delictis, bellicarum rerum peritiam, animorum magnitudinem, ciuium inter ipsos æquabilitatẽ, exponere. Quæ cum angustia temporis prætermittere cogat, excerpam ex reliquis laudibus unam quandam partem, in qua uidere est

dere est, quàm bene de tota Germania mereri studeant. Cum annis iam aliquot nullum satis magnum aut firmum præsidium in Germania esset, aduersus subitos tumultus, & quotidiana latrocinia, ciuitates Sueuorum fœdus inter se rite & Cæsare autore fecerunt. Id fœdus diu iam tanquam in statione est, defendendæ publicæ tranquillitatis gratia. Multos improbos metu continet, quosdam etiam tumultus, armis & bello compressit. Quanta autem laus est, unam hanc nationem publicæ pacis tutelam suscipere, & salutis omnium causa suas fortunas, suam uitam in discrimen adducere? Sed hoc plane diuinum est, quod cum publico iure imperium sibi in alios uindicare possent, nam hoc ius imperij in terris semper fuit, cogere ad parcendum illos quos tuis laboribus tegas & serues, Sueui libertatem omnibus relinquunt, quibusdam etiam bello uictis amissam restituerunt: & cum faciant infinitos sumptus, laboresq́ maximos subeant, nulla tamen commoda uicissim ab his, quos defendunt, recipiunt, suis fortunis publicos sumptus tolerant, ne cuiuis libertatem minuant, suo periculo omnium saluté propugnant. Quid honestius, quid moderatius cogitari potest, q̃ sine cupiditate arma tenere, & alios ita defendere, ut de libertate eorum nihil detrahas? Athenienses accepimus aliquandiu ad hũc modum Græcię principatum tenuisse, ut cum permitteret alijs ciuitatibus libertatem, ipsi tamen in excubijs essent, suoq́ discrimine omnes tuerentur. Ea in re in primis magnum humanitatis, iusticiæ, & temperantię exemplum suæ specimen sapientissima ciuitas præbuit, quod sine cuiusquam incommodo publico pacem custodijt. Cum autem summos honores Athenis, ob eam causam

reliqua

reliqua Græcia decreuerit, sępe enim missę ex seruatis ci-uitatibus coronæ, positæ statuæ, data Atheniensibus ci-uitas, pars agri, societas sacrorum & connubiorum, & hoc genus ornamenta alia: debemus & nos, si non in-grati esse uolumus, pulcherrimum beneficium Sueuicæ nationis amplissimis laudibus uehere. Non satis intelli gimus, quantum in pace insit boni, si publicæ tranquil-litatis custodibus nullam gratiam habemus. Quoties enim paruos liberos adspicis, quoties coniugem intue-ris, toties meminisse te oportuit, illorũ incolumitatem aliqua ex parte te his debere, qui ocium nobis faciunt, cum aliarum honestarum rerũ gerendarum, tum alen-dæ & educandæ sobolis. Populus Romanus, non sæpe uictis gentibus libertatem seu αὐτονομίαν concessit. Grę cis id honoris habuit, post bellum cum Philippo Mace done gestum immunitatem donaret, & ut singulæ ciui-tates suis legibus uiuerent, permitteret. Ea de re, cum de cretum à Senatu populoq́ Romano factum, T. Quin-tius Imperator in Nemeis, quo ex more ad spectaculum tota Græcia conuenerat, uoce præconis recitari iussisset, audissentq́ gratissimum præconium uniuersi, Dij im-mortales, quantis honoribus adfectus Imperator, quàm gratis sermonibus Romanũ nomen celebratũ est, Esse unam eam in terris gentem, quę sua impensa, suo labore ac periculo pro libertate aliorũ bellum gerat, detq́ ope-ram, ne quod toto orbe terrarum iniustum imperium sit, & ubiq́ fas, lex, potentissima sint, ita iudicarunt Græ ci, non aliud maius beneficium homines hominibus præstare posse, quàm quod accepissent à Romanis. Quid enim certa pace gratius est, præsertim si coniuncta sit cũ libertate? Nõ minus igitur laudis in Germania merẽtur

Sueui

Sueui, qui suo præsidio pacem alijs gentibus sine iactura libertatis earum muniunt, quàm merebantur, uel Athenienses, uel populus Romanus apud Græcos immunitate donatos: Nam ter à Maximiliani morte Germaniam maximis periculis magna fœlicitate liberauerunt. Fauet enim Deus iusta bella pro publica salute gerentibus. Quare grata nobis memoria Sueuici fœderis esse debet. Hoc enim ocium, quo frui uobis hactenus licuit, & hęc studia, quę omnia nobis de manibus excutiuntur, simul atque aliquis motus bellicum canere cœpit, istorum armis defensa sunt. Quantum autem studium rei militaris sit in ea gente, quanta uirtus, quanta scientia gerendi belli, non ignoratis: Neq; enim alia natio celebriores duces habet. Porro cum foris Sueui & fortitudine incredibili, & summa iusticia in defendendis uicinis utantur, quid dubitemus quales domi sint? Nisi enim domi ciuitates haberent bene moratas, nec sumptus, nec milites suppeterent: aut quomodo milites parere armati scirent, qui domi parere legibus non didicissent? aut quomodo tolerare militiæ difficillimum laborem, & graue Martis opus, ut Vergilij uerbis utar, si domestico ocio ac luxu effœminati essent? Habent igitur & ciuitates, legibus ac iudicijs diligenter constitutas, & tranquillitatis urbanæ tuendæ cura non alibi maior est. Lex est enim in Sueuicis urbibus, ut si in rixa aliqui gladios strinxerint, ac uel puer, uel muliercula, procul etiam inclamans pacem imperet, capite puniatur, qui audito nomine pacis, insuper ferire audet. Cum nulla tam sęuera lex in reliqua Germania sit, æstimari potest, quanta diligentia uulgus Sueuorum coherceatur. Et ad tranquillitatem urbium hoc

quoque facit, quod urbana multitudo minus aliquanto ocij habet, & frugalior est, quàm in uicinis nationibus. Magnum ibi scelus est, & inusitatum, conspici ebrium. In diuersorijs magna mundicies est, & fides hospitum summa, nec magis domi suę peregrini, quàm apud illos tuti sunt. Quid autem gratius accidere peregrinanti potest, quàm talis hospes, ad quem tutum sit diuerti, apud quem securus acquiescat, qui comitate, qui mundicie itineris tædium leniat? Gens ipsa minime idonea ad fallendum, in primis gaudet fidem suam peregrinis probari. Sic inter suos etiam uiuunt, nulla diuturna odia sunt, nullæ insidiæ: quanquam enim ingenia sint ferociora, tamen facile placantur, & quia nihil dissimulare didicerunt, insidiari non norunt. Cæterum non deesse eis ingeniorum acrimoniam, inde adparet, quod celeberrimos, maximeq; strenuos mercatores habent. Neque desunt ibi, qui & ament & colant literas: Hæc enim natio Albertum procreauit, quo ex nostris hominibus nemo uberiorem naturalium rerum cognitionem habuit. Nonnihil uero laudis intulit eò & Capnio, uersatus in Græcis & Hebraicis literis difficillimis temporibus, & cum peregrinarum linguarum studia nondum in Italia satis florerent. Accepi enim ita Venetum quendam Oratorem olim de eo prædicasse. Nam cum apud Cæsarem Fridericum Legatus sui Principis esset Capnio, cumq; Venetæ ciuitatis Oratoribus, qui per id tempus eò uenerant, frequenter esset, accidit aliquando, ut Capnio forte pulcherrimæ Græce scriptum Enchiridion noui testamenti in manibus haberet. Quod cum uidisset Venetus, & animaduertisset, non esse rudem Grecarum linguarum

Capnionem

Capnionem, conuersus ad suos Collegas, ait: Videte quæso in Germania hunc uirum propter cognitionem literarum in admiratione esse, quas nostri tam pertinaciter cõtemnunt. Et nobilitauit egregijs monumentis Sueuiam Stofflerus Mathematicus, cum primis, & diligens & eruditus, cuius quia beneficio quotidie utimur, duxi eius hic mentionem esse faciendam: fastos enim multorum annorum confecit & digessit, in quibus componendis dici non potest, quantum laboris fuerit ei exhauriendum: Est enim immensi negocij, motus syderum exacte supputare. Nulla temporum discrimina, nullas mensium uices nossemus, nisi hunc laborem uir ille optimus sumpsisset. Porro simile quiddam pecudum uitæ fuerit, non habere descriptum annum in certa spacia, non arandi, serendi, plantandi, aut aliarum rerum iusta tempora nosse. Habent & artifices ingeniosissimos: hi enim plasticen sculpendi artem, quæ prorsus amissa fuerat, renouarunt. Sed desino omnia persequi, nam ego non omnes laudes, sed præcipuas Sueuicæ gentis recensere uolui. Magnam commendationem habet generis nobilitas, & maiorum uirtus, nam ex bonis uiris natos, uerisimile est, aliquam paternæ uirtutis similitudinem referre. Audistis autem uetustissimos Sueuorum à Cæsare prædicari, & præclarum iudicium postea de Sueuis Germania atque Italia fecerunt, quando ad eos Imperium detulerunt. Nostris uero temporibus, nullo modo tenere tantas Res publicas, tamque florentes & pacatas possent, nisi omnibus belli ac pacis artibus instructi essent, nusquam in urbibus tranquillitas maior, nusquam minus latrociniorum est, quàm in horum agris. Vicinis adeo non

sunt graues, ut sæpe eos maximis periculis liberauerint, reddantq́ procul etiam istis tuta omnia. Domi uero pax perpetua, multarum honestarum artium studia excitauit atque alit. Quæ cum ita sint, faueamus illorum laudibus, easq́ sine inuidia prædicemus. Nam cum uirtute nihil melius aut pulchrius sit in quauis gente, iuxta meretur amari. Non enim unio minoris est precij argento insertus, quàm si in auro gestetur. Sed ut superbi atq́ inhumani ingenij est, in priuata consuetudine uitæ, se tantum mirari, & ita sibi arrogare omnia, nihil ut alijs reliqui faciat, ita iniustus est, qui unam gentem sic amat, ut nihil exteris tribuendum putet. Hoc potius ad mutuam inter nos charitatem, & beneuolentiam alendam faciet, si quę in unoquoq́ fuerint laude digna, ea candide miremur atque complectamur.

Dixi.

ENCOMIVM FRANCIAE M. Irenæo autore.

NOBILITATE GENERIS, VIRTVTE, & dignitate pręstanti, Danielo Stibaro, M. Irenæus S. D.

Vm nuper in patriam uenissem officij causa, uirũ optimũ, tuiq; amantissimũ, Ioachimum Camerariũ comitatus, adeo amanter à te exceptus sum, ut multum me tibi debere iudicarim. Quare cũ significationem aliquam mei erga te studij extare uellem, tibi potissimũ hanc oratiunculam de Francię laudibus dedicandã esse censui: quam eo tibi arbitrabar nõ ingratam fore, quod his exercitijs et literarum studijs te pręcipue fauere scio. Nec uero quicq; hoc tuo loco atq; ordine cũ in Reipub. gubernatione uerseris, dignius est, quàm ciuiũ studia excitare, & literas tueri atq; ornare. Intuetur in te iuuentus in patria, tuamq; autoritatem existimat literarũ studiosis magno præsidio esse. Nisi enim tui similes uiri præstantes uirtute & autoritate, literis opem ferrent, quę barbaries, quanta uastitas ad posteritatẽ futura sit, ipse optime intelligis. Itaq; hanc oratiunculã ita tibi mitto, simul ut patrociniũ meorũ studiorũ tibi cõmendem. Nihil dulcius, inquit Homerus, unicuiq; esse, patria sua: Quare nemo nõ fauet suæ patriæ prædicationi. Sed cũ tam tenuis oratio argumẽti amplitudini nequaquam respondeat, fortasse consiliũ ęditionis huius multi reprehendẽt. Nec id ego ambitiose defendã, illud tantũ opto, exercitationẽ hanc meã, & in dedicando officiũ, tibi probari. Bene uale.

Tsi uereor, ut satis uerecundè facere uidear, quod in hunc ornatissimum cœtum doctissimorum iuuenum produci me patior, cum neq; à doctrina, neque ab eloquentia ita instructus sim, ut aliquid afferre possim dignum uestris auribus, tamen quoniam scitis nos autoritate præceptorum cogi, ut in hunc locum prodeamus, quam detrectare nobis nō est integrum, peto à uobis, ne me fiducia ingenij sed officio adductū, hoc onus suscepisse iudicetis.

Cum autem hæc ipsa declamandi consuetudo potestatem nobis faciat de uarijs rebus dicendi, ego quoq;, cum autoritate præceptorum mihi hæ partes mandarentur, non incommode me facturum existimabam, si de patriæ meæ, Franciæ uidelicet, antiquitate & laudibus quædam colligerem.

Etsi autem uidebam historiam nostræ gentis multo esse longiorem, quàm ut una oratione explicari posset, tamen quia sciebam hanc totam declamandi consuetudinem ideo institutā esse à præceptoribus, ut adolescentum ingenia exerceantur, & ad res maiores præparentur, malui operam sumere in colligendis patriæ laudibus, q̄ in alio quodam argumēto. Primum enim neminem tam inhumanum aut ferreum esse existimo, qui nō intelligat qualecunq; studium ornandæ patriæ bono uiro dignissimū esse, quemadmodum & Poeta inquit:

Et pius est patriæ facta referre labor.

Deinde cum multarum utilitatum causa summo studio peregrinæ historiæ inquirantur, quanto magis decet nos operam dare, ut domesticas cognoscamus? Nam hæ magis afficiunt animos nostros, propterea quod sicut aliarum

aliarum rerum, ita etiam gloriæ maiorum nostrorum hæreditas ad nos pertinet. Magis autem afficimur nostris bonis, quam alienis. Minime igitur negligenda sunt nobis domestica exempla, præsertim cum multi Francorum Principes omni uirtutum genere ita excelluerint, ut cum præstantissimis ueterũ Regum conferri possint. Prodest eò etiam res maiorum tenere, quia in hac Imperij forma, multa ex recentioribus historijs iudicari solẽt, in controuersijs iuris publici & religionum.

Sed initio ueniam à uobis peto, si expectationi uestrę non satisfacere potero. Est enim perdifficilis nostrarum historiarum explicatio. Nam si Gręcas aut Romanas historias recitarem, quanto me labore leuarent eloquentissimi & sapientissimi scriptores, à quibus & res & genus orationis mutuari possem? In nostris autẽ res procul ex uarijs & indisertis scriptoribus quærendę sunt. Deinde & in elocutione mihi sudandum est: Carent enim literarum lumine, ac pleræque res honestæ indignis modis contaminatæ sunt scriptorum ineptijs.

Has difficultates cum animo prospicerem, diu mecum dubitabam, an hoc argumentum pertexerem: sed uicit amor patriæ, ac perpulit, ut hæc qualiacunque colligerem. Idque eo feci libentius, quod sentiebam me mirificam capere uoluptatem, ex tractatione huius argumenti, & cogitatione uirtutis maiorum nostrorum, à qua cum considero quantum Germanici Principes hac ætate degenerarint, non possum non deplorare horum temporum infœlicitatem. Nam maiores eorum non solum uiribus quæ non desunt nostrę ætati, sed multo magis animi magnitudine, consilio & concordia fines Imperij protulerũt, & barbaris nationibus domitis totam

Europam pacarunt, & pacem legibus, disciplina, religione munierunt & ornarunt, fuitq; tanta admiratio sapientiæ, iusticiæ, & fortitudinis eorũ, ut exteræ nationes nullis Regibus salutem suam cõmittere mallent, quàm nostris. Quam ob causam Italia illud Augustum nomẽ summi Imperij à Græcis ad nostros homines transtulit. Hos uoluit esse duces publici cõsilij inter omnes Reges, & precipuos custodes, non solum regnorum omnium, sed etiam Ecclesiæ, quibus iudicijs quid potest ullis Regibus contingere gloriosius? Hoc igitur decus nunc adeo non tuemur, non solum ut foris non retineamus antiquam Imperij possessionem, sed ut Turcas in Germania, & ob oculos nostros impune grassari sinamus. Interim plerique aut per ignauiam dedunt se uoluptatibus, aut impediti priuatis adfectibus, non referunt consilia sua ad communem salutem, quod Principibus uiris & heroico genere indignissimum est. Has querelas dolor mihi expressit, & si sciebam eas non congruere orationis exordio.

Cum autem deceat nos Germanos uere Germanos, & mutuo amore deuinctos esse, spero uobis quoq; Franciæ laudes non ingratas fore, cum hæc natio communi Germanico nomini magno sit ornamento, & multas res gesserit, quibus Germaniam reddidit illustriorem. Ego quoq; nostros homines ita ornabo suis præconijs, nihil ut de aliena laude decerpam, sed potius ex Francis aliqua præconia ad alias nationes deriuabo.

Equidem non ualde improbo studium illorum, qui ignotas origines, ad clarissimos heroas, aut etiam cœleste aliquod numen, ut ipsi loquuntur, referunt, ut cogitet posteritas, diuinitus constituta esse regna, amet patriam,

etiam, maiore cura defendat leges à maioribus acceptas, ipsis etiam Regibus, tanquam propagatis à diuina stirpe, numen aliquod inesse existimet. Nam & ipse ita sentio, regna diuinitus constitui, nec gentem ullam, aut Regem, sine cœlesti motu atq; adflatu, Respublicas fundasse, & legibus ac disciplina muniisse, & saluti posteritatis fœliciter consuluisse. Hæc enim sunt cœlestia beneficia, quæ Deus per summos heroas impertit humano generi, ut & sacræ literæ docent, & sapientissimi Philosophi fatentur. Ita Lacedæmonij cum haberent Reges ab Hercule ortos, diligenter cauebant, ne qui propagati ab alia stirpe succederent. Fuit & Macedonicis Regibus Hercules generis autor. Sed omitto exempla, quę sunt innumerabilia.

Cum autem Franci tantos habuerint successus, & regnum in Gallia constituerint, quod legibus & institutis longe præstat omnibus regnis totius orbis terrarū, nec uero aliud ullum regnum hodie est antiquius, ubi una gens possessionem sui regni, & quasi sedem maiorum suorum diutius tenuerit, quid dubitemus diuinitus excitatam esse hanc gentem, & heroica uirtute ac fœlicitate tantis auctam incrementis? Hoc consilio arbitror quosdam ad Hectorem retulisse Francorum originem. Sed hæc fabulosa omittamus, dum illud tamen teneamus, Deum fuisse ducem huic genti, in auspicijs regni, & maximis rebus gerendis, & subinde heroicos uiros in hac natione extitisse, quorum singularis fuit uirtus & fœlicitas. Sunt auté heroicę naturę initium uerę nobilitatis.

Verum si quid in uniuersum habet commendationis patria, Francos uetustissimos scitote nō peregrinam in Germania, sed uere Germanicam gentem esse. Sunt

autem propriæ quædam dotes, ut aliarum gentium, ita Germanorum. Existimantur esse aperti, ingenui, amantes candoris, & ueritatis, constantes, tenaces promissorum, reuerentes religionum, excellunt fortitudine, & in primis delectantur gloria militari, abhorrent à crudelitate, & à fœdis libidinibus. Si qua igitur nobilitas est, quam in commune habet gens Germanica, aliquid laudis adferet Francis patria. Adeo enim non fuerunt dissimiles cæterorum Germanorum, ut aliquibus uirtutibus etiam reliquas nationes superarint.

¶ Sed quam initio regionem tenuerint, dicendum est. Porro ut in iudicio finium regundorum adiudicatione cõtrouersia dirimitur, cũ certi fines ostendi nõ possunt, ita gentium sedes, cũ origo ignota est, plerique attribuunt ijs locis, ubi gentes rebus gestis magis inclaruerunt. Constat Francos, moto bello aduersus Romanos, latè in secunda Germania uagatos esse. Ideo quidam sedes eis tribuerũt uicinas Sicambris & Caucis, id est, Geldris & Frisijs. Itaque sub Constantio scribuntur occupasse Bataviam, & pyraticam in mari exercuisse, & longe lateque Galliæ littora populati esse. Sed mihi posterius descendisse propius Belgicum uidentur, ac propemodum adsentior ijs, qui certam tribuunt sedem in ripa Germanica, supra Coloniam Agrippinam, in ea regione, quam Catti tenuerũt, siue ea est Hassia, siue etiam uicinia superior, ut ex Ptolemæo apparet, quæ nunc habet Franciæ appellationem. Inde prolatis Imperij finibus, partim Mœni ripam occuparunt, partim effusi sunt in Vbios ac in Belgicum, unde sæpe repulsi à Romanis Imperatoribus, tandem tamen in Galliam peruaserunt. Nam Imperatorum primus Aurelianus cum Francis ad Moguntiam

tiam conflixit, cũ nondum procul à patria discessissent. Quare credibile est, Francos tenuisse initio loca, nõ longe distantia à Moguntia. Postea late uagati circa Coloniam Agrippinam, penetrarunt in Vuestualiam. Proinde Marcellinus Francis adiungit Camauos, quos fuisse Vuestualorum partem constat.

Apparet & ex Ausonio, has gentes non procul dissitas fuisse, cum ait:

Accedent uires, quas Francia, quasq; Camaues
Germaniq; tremant, tum uerus habebere limes.

Inde progressi populis ad Albim usq; imperarunt. Quare Claudianus inquit:

Vt iam trans fluuium non indignante Cayco,
Pascat Belga pecus, mediumq; ingressa per Albim
Gallica Francorum montes armenta pererrent.

Conflixit & Iulianus cum Francis ad Iuliacum. Itaq; sedem huic genti supra Vbios tribuimus seu in Cattis, seu in uicinia. Postea infra Coloniam Agrippinam late uagata est. Quod uero pars Francorum, Salingi uocabantur, recentior est appellatio illorum, qui à Mœno ad Salę fontes progressi, penetrarunt in Turingiam, & cum Turingis diuturna bella gesserunt: Ptolemęus enim ad Salam collocat Tyriohemos, quos esse Turingos nomen ipsum testatur.

Porro nomen uidetur fuisse non unius gentis, sed multarum, quæ coniunxerunt se ad defendendam Germaniæ libertatem: Constat enim hodie Francum dici liberum, à nostra appellatione, die freien ancken, id est, liberi iuuenes, sicut nunc appellamus milites die freien knecht. Ergo siue una gens fuit, siue multarum nationũ bellicosissimi homines, apparet libertatis autores extitisse,

tiſſe, non procul à Rheno et ab Vbijs, homines excellen ti uirtute & iuſticia præditos, qui Imperium Romanum quod illis temporibus erat alioqui tranquillum, & toti orbi terrarum formidabile, laceſſere armis auſi ſunt, & repreſſi toties, nunquam tamen animis fracti, fortunæ aut uirtuti Imperatorum ceſſerunt. Nec uero ulla gens dimicauit cum præſtantioribus Imperatoribus quàm Franci. Quæ enim ętas habuit duces bellicoſiores, quàm fue runt Aurelianus, Probus, Diocletianus, Maximianus, Conſtantius & Conſtantinus? Horum uirtute & fœlici tate cum aliæ prouincię tumultuantes facile reuocaren tur ad officium, tamen Franci etiam uicti, iugum nunquam acceperunt, nunquam arma abiecerunt, tantus amor pa triæ fuit, tantum ſeruitutis odium. Quanta igitur uirtus in maioribus noſtris fuerit, inde facile æſtimari poteſt, quod ut Romani bellum cum Carthaginenſibus de Im perio uaria fortuna, annos circiter quadraginta, ſed per interualla, geſſerunt, ita Franci Romanos, toti iam orbi terrarum dominantes, armis exercuerũt annis amplius centum, inde uſque ab Aureliano ad Theodoſium, do nec non modo libertatem recuperarunt, ſed etiam po titi Gallijs, Belgica & Celtica, poſt Theodoſium regna re ibi cœperunt. Nec minus negocij fuit tueri poſſeſſio nem Galliarum, cum ferociſſimæ nationes eas apperẽ rent, Burgundi, Alemanni, Hunni, quàm antea fuerat, eripere eas Romanis. Quare niſi fortitudine, ſcientia rei militaris, tolerantia laborum, deniq; etiam iuſticia & di ſciplina excelluiſſent, tanta certamina tot annorum ſu ſtinere non potuiſſent.

Recenſui opinionem de Francorum ortu, auſpicijs re gni Francici, quæ maxime probatur eruditis. Cum autẽ

non modo

non modo Belgicum inuasissent, sed etiam à Moguntia progressi, occupassent uicinas Mœni ripas, fuit ea regio propria Francorum sedes in superiore Germania, quam aduersus Alemannos, qui Sueuiam & Heluetios tenebant, non sine acerrimis prælijs defenderunt. Itaq; illa Francorum arx opposita Alemannis, retinuit Franciæ nomen. Hæc est causa, cur regio ad Mœnum Francia etiamnum adpelletur. Sed Auentinus negabat Francos ad Mœnum nouos esse colonos, & sentiebat hos esse primos autores gentis, hanc esse uerã patriam gentis Francicæ, propterea quod Strabo βρέγχους ponit inter Noricos & Vindelicos, quo in loco & Suetonius Brencos fuisse testatur, inde paululum progressos arbitrabatur ad Mœni ripas, & deinde Romanis bellis in Belgicum pertractos, à qua sententia profecto non multum abhorreo, nec inuitus hunc honoré tribuo nostris ciuibus, ut αὐτόχθονας non colonos ex alijs ortos gentibus esse existimem. Contendebat etiã Auentinus apud Ptolemæum pro Brennis quos inter Noricum & Vindelicium collocat legendum esse βρέγχους. Et citatur Parthenius uetus scriptor, qui Francos ait esse ἔθνος ἀλπαίων.

Sed plus laudis est in uirtute, quàm in origine. Cum igitur res gestæ ostendant fuisse gentis Francicę excellentem uirtutem, simus hac laude contenti, & de generis origine disputare aliquando desinamus.

Occupata Gallia, fœdus cum Romanis sub Iustiniano fecerunt, quare non modo belli iure, sed etiam ex fœdere Galliam tenent. Et uirtute ac fide perfecerunt, ne Romanos pœniteret societatis Francicæ. Nam Attila Francorum auxilijs ingenti prælio uictus, & ex Narbonensi Gallia expulsus est, quam adhuc Imperatorius

præfectus Aetius tenebat. Testantur igitur historiæ, Francos tunc socios Romani Imperij, non uectigales factos esse.

Accedit ad ueterum Francorum laudes hæc quoque, quod cum audissent doctrinam Christianam de uero cultu Dei, & admoniti agnoscerent barbaricos ritus & εἰδωλομανίαν plenam esse turpitudinis & sceleris, cupide amplexi sunt Christianã religionem, eamq́ magna pietate coluerunt. Nec sine cœlestibus signis ad pietatẽ uocati sunt: Nam Ludouicus, qui primus inter Reges amplexus est Christi doctrinam, hoc signo confirmatus esse fertur: Habebat coniugem Christianam, quæ cum eum sedulo hortaretur ad ueri Dei agnitionem, & commemoraret, nullam esse uirtutem digniorem Regibus, q̃ uera pietate Deum colere, & si inflexit eius animum, tamen non statim persuasit, ut baptismo initiaretur. Gerebat autem Ludouicus ille bellum cũ Alemannis perdifficile, cumq́ in postrema pugna, quæ supra Coloniã Agrippinam commissa est, turbata & inclinata Francorum acie, uictoria uideretur penes Alemannos futura esse, ibi Ludouicus clypeũ ad cœlum tollens, inspectante exercitu, Christum inuocauit, & Deum confessus petiuit, ut ostenderet se exaudire inuocantes, & profligaret hostes, uotumq́ fecit, se statim parta uictoria, baptismo initiaturum & se & exercitum; deinde fugientes reuocauit. Testatus igitur Christus se implorãtes opem ab ipso iuuare, reddidit animos militibus, ac restituto prælio, tanta strage Alemãni uicti sunt, ut deditione facta, Francis parere cœperint. Hoc initium fuit Regibus Francicis colendæ pietatis Christianę, circiter annũ Christi 470. quam quidem postea annos amplius mille, tanta con-

stantia retinuerunt, ut Ecclesiæ Christianæ sæpe dubijs temporibus magno præsidio fuerint, eamq; ob causam Christianissimi appellati sint. Nec armis tantum defenderunt religionē, sed multo magis ornarunt eam scholis, & propagatis studijs in Gallia & Germania.

Hactenus de auspicijs regni Francici, & quasi de prima ætate dixi. Posteri deinde non solum retinuerūt partas opes, sed etiam auxerunt, ac non modo potentia creuit, sed etiam accesserūt maiora studia ciuilium artium, religionis, doctrinæ, iusticiæ, disciplinæ. Itaq; cum facile æquitate & lenitate Imperij pacem domi tuerentur, foris ad communem Europæ defensionem bella necessaria gerebant. Carolus Martellus repressit Saracenos, deleta ingenti eorum multitudine, adeo ut Hispaniæ partem tunc amitterent. Pipinus pacauit Italiam, & Parisijs constituit curiam iudicum, quā uocant Parlamentum, quo nullum est sapientius, ac melius constitutum iudicium toto orbe terrarum. Ab his summis uiris ortus Carolus Magnus, auxit auitam & paternam gloriam. Neq; enim tantum armis pacauit Italiam, sed etiam domitis Longobardis iura & leges dedit, ut ad posteritatem Italia quieta esset.

Cum igitur appareret Francicos Reges & magnitudine Imperij, & uirtute cæteros Reges in Europa uincere, essetq; aliquo custode publicæ tranquillitatis opus uniuersę Europæ, ac præcipue Italię, cuius possessione Græcos Longobardi depulerant, bono cōsilio Romana Ecclesia Carolum appellauit Imperatorē, ut ei defensionē Italiæ atq; Ecclesiæ commendaret. Quod autē illustrius testimonium uirtutis Francicæ commemorari potest, quàm hæc iudicia exterarum nationum, quæ nō modo

auxilium

auxilium à Francis implorauerunt, sed etiam existimauerunt se illis imperantibus libertatem suam posse retinere: Quare magnam fuisse iusticæ opinionem de nostris hominibus necesse est. Fertur illud Græcũ, τὸν φράγκον φίλον ἔχε, γείτονα δὲ οὔ, acute fortassis: Nam crescentem Francorum potentiam formidabant Græci. Sed tamen Italia non amicum modo ac uicinum, sed etiam dominum habere Francum propter uirtutem & æquitatem Imperij non recusauit. Vt autẽ Carolus belli gloria par fuit summis Imperatoribus, ita pacis artibus optimos æquat Principes. Academiam Bononiensem, antea à Theodosio constitutam, instaurauit, duasq́; nouas ipse addidit, alteram in Italia Papiensem, alterã in Gallijs Parisiensem, ut ferè extincta optimarum artium studia rursus excitaret, & doctrina religionem ac Respub. muniret & ornaret. Nec uero obscurum est, quàm præclare meritus sit de toto orbe terrarum his scholis constitutis, quarum præcipua opera iam annis septingentis conseruatæ sunt literæ. Hæc est uera laus summi principis, pacem restituere, religionem, iusticiam, disciplinã tueri, ornare, & ad posteros propagare. Quàm dissimiles sunt ab hac imagine exercitus illi, qui his proximis annis Italiam fœda populatione dilacerarunt, nec gerunt bella hoc fine, ut postea religiones & literarum studia excitent, sed ut æternam barbariem & uastitatẽ efficiant? Quanto fuerunt fœliciora Francorum Imperia, qui saluti omnium gentium consuluerũt, & religionem ac literas magna cura prouehere conati sunt?

Sequitur tertia Francorum ętas, cum Gallia à Germania auulsa est, post id tempus fuerunt tamen in Germania Francorum Duces, qui uetustam Francorũ sedem in

utraq;

utraq; Mœni ripa, & magna parte regionis Rhenanæ te nuerunt. Nam Francia nostra olim aliquanto latius patuit, nunc ferè Scalenon figurã efficit, cuius latus septentrionale porrigitur ab ortu uersus occasum, à Salæ fontibus usq; ad ostium Mœni in Rhenum influentis. Latus meridianũ ab ostio Mœni ad flumen Altmylium, à meridie magna ex parte præcingitur sylua, quæ à uastitate nomen habet. Orientale latus ab Altmylio ad Salę fontes porrigitur iuxta montes Sudetes. Nec procul recessit à ueteribus uicinis, quorum Strabo fecit mentionem. Nam & hodie Vindelicos à meridie attingit, & ferè ab ortu aspicit Noricum. Habet ad Mœnum sitas metropoles, Bambergam, Vuirceburgum, & Francofordiam. Hic tractus in ripa Mœni hodie retinet in Germania Franciæ nomen. Olim bona pars ripæ ad Rhenum à Spira usq; ad Coloniam uocabatur Franciæ Ducatus. Moguntiæ enim quispiam è uetustissimis Ducibus sepultus est cui nomen Meingos, & Cunradus, qui condidit templum Spirense, non procul à Spira regiam habuit Lympurgam.

Peperit autem & hęc tertia Francorum ętas laudatissimos Principes, Henricum Bambergensem, qui Belgicum recepit, & expulit Italia Saracenos: deinde Conradus recepit Burgundiam, & eam Imperij partem, quam uocant Arelatensem, & domuit Pannonas. Posteri eius, artificijs Pontificum Romanorum, impliciti sunt ciuilibus bellis, sed tamen res gesserunt maximas. Henricus quartus sæpius acie dimicasse scribitur quàm C. Cæsar. Postea extincta stirpe Ducum, nostra nobilitas & ciuitates, ne externos dominos acciperent, ne'ue libertatem suam amitterent, summum Principatũ magna ex parte

transtulerunt ad Episcopos, quorum diu fuerunt æquiora Imperia, & minus periculosa libertati. Pars regionis & Burggrauijs Noribergensibus parere cœpit, inuitata, ut opinor, & nobilitate & uirtute familię. Nam Burggrauij Guelfis orti sunt, qua uix est ulla uetustior in Germania nobilitas, fuitq; par nobilitati uirtus: possem enim commemorare multos, qui res maximas gesserunt, sed prætereo cæteros. Alberti fortitudo & fœlicitas in prælijs tanta fuit, ut Germanici Achillis cognomine celebretur.

Nec uero extincta sunt in nostris hominibus studia uirtutis, etiam si fata Imperium Europæ ad alias gentes transtulerunt. Nam equitatus Francicus, peritia rei militaris, disciplina, fortitudine, genere armorum, non cedit reliquis nationibus Germanicis, quæ equitatu pollent. In ciuitatibus uero iudicia legibus & iure cōstituta sunt, gens ipsa cū natura amat candorem, fidem, iusticiam, liberalitatem, tum uero domestica & publica disciplina ad uirtutem & omnia humanitatis officia assuefieri solet. Cumq; ingenia sint minime fucata, uix inuenias alibi firmiores amicitias.

Etsi autem in tanta corruptione publicorum morum ubiq; plurimum est uitiorum, tamen ubi minor est ignauia, consuetudo laboris multa uitia arcet, & adfert hominibus duriciem, ut minus appetant inconcessas uoluptates & luxum. Est autem utraq; Mœni ripa admodū ferax & culta, quare Franci agriculturæ dediti sunt. Hoc durati labore luxum aspernantur, ac magna ex parte est, ut ille inquit:

Nostra operum patiens, paruoq; assueta iuuentus:
Nonnulli & mercaturam exercent, sed magis crebro

œconomicam, quæ uitæ necessaria est & plena humanitatis. Quid est enim laudabilius, & uitæ utilius, quàm deuinciri inter se homines mutua rerum necessariarum communicatione? Huius rei copiam soli fertilitas suppeditat, quod frumenti tantum gignit, ut uicinis etiam impertiamus. Vinum autem uberius apud nos nascitur, quare procul in regiones longinquas euehitur. Pro hoc salem & metalla nostri reuehunt. Etsi autem uenæ auri atque argenti apud nos interdum inueniuntur, tamen nostri contenti agricultura, non scrutantur eas. Ferrum tantum eruunt & excoquunt, quod magis necessarium est ad uitæ usus, & copiosius gignit nostra regio. Extrema ora horridior est; itaq; plerisq; locis re pecuaria sustentantur homines. Noriberga uero, nā hanc quoq; in ora Franciæ recte collocari arbitror, floret cum excellentium artificum frequentia, tum mercatura, quæ non absimilis est œcconomicæ: Euehit enim artificum opera, nec sine hac negociatione suppeterent artificum officinis sumptus. Quare & hoc genus mercaturæ à Platone laudatum, & autoritate legū in Digestis grauissime comprobatum est. In agro Bambergensi mira est hortorum amœnitas & fertilitas, in quibus si non, ut in Alcinoi hortis, punica mala, fici, & oleę nascuntur, tamen ingens est copia multorum fructuum, qui uitæ sunt utiles. Et ut cæteros omittam, latissimos campos γλυκυῤῥίζα occupat, cuius magnus est usus in multis remedijs. Cumq; gentes propius ad Arcton accedentes, propter frigora & intemperantiam habeant crebriores tusses, & destillationes, & pulmonum incommoda, quibus medetur maxime γλυκυῤῥίζα, multum debent uicini nostrę regioni, quę remedium eis præsentissimum suppeditat.

Est & ars ac ratio colendi digna admiratione, quæ adhibetur in plantanda & propaganda γλυκυρίζα: Certat enim ars cum natura mirifica æmulatione.

Hactenus de gentis ingenijs ac moribus, & de soli bonitate breuiter dixi, quę Physicam habet causam non obscuram. Vt enim cæterę regiones, quæ tanquam ualles præcinguntur montibus ac iugis, melius irrigantur defluenti ex saltibus pingui humore, ita & Francia fit uberior, procincta hinc saltu Turingico, istinc saltu Sueuico. Et rigatur fluminibus ambitiose eam peruagantibus, Mœno, Tubaro, Laso, Regnicio.

Nonnihil & cœlestes causæ adiuuant soli bonitatem, & hominum ingenia. Cum enim Ptolemæus uniuersæ Germaniæ attribuat primum trigonum, uidelicet Arietem, Leonē, & Sagittarium, ac adiungat οἰκοδεσπότας Iouem & Martem, horum uis maxima est in media Germania. Francia autem ferè umbilicus est Germaniæ. Quare & solum minus est horridum, cum à Ioue, & ut oppositi trianguli natura fert, à Venere temperetur. Et studia moresq́ hominum non obscure imitantur Iouis & Martis naturam: Sunt enim in gubernandis ciuitatibus acres & industrij, leges & disciplinam, si qua natio, nostri maxime amant, ignauiam iudicant esse turpissimam, quare nobilis iuuentus militiæ cupida est, & passim castra sequitur. Nec domi ætatem in ocio agunt, sed habent assidua equestria exercitia. Est item Francia sinistro humero Bootis recte subiecta, qui agriculturæ studium excitat: & quoniam aliqua ex parte refert Mercurij & Saturni naturam, addit uim ingenijs. Proinde non solum in uulgaribus, domesticis, aut ciuilibus negocijs, singularis est in nostris dexteritas, sed

etiam

etiam in literis & reconditis artibus multi excelluerunt, quos enumerare longum esset. Sed tamen silentio præterire illos, quorum extant monumenta utilia Reipub. esset hominis ingrati.

Quis uestrum non amat nomen Regiomontani? quis non ueneratur eum, ut numen aliquod diuinitus in terram missum, ad instaurandam ueram Philosophiam de motibus cœlestibus? Nullius enim industria plus præstitit in eo genere doctrinæ restituendo nobis, quàm Regiomontani: qui cum ingenio & eruditione in Mathematis excelleret, uideretq; sine cognitione Græcarum literarum præstantissimos scriptores Mathematum non posse intelligi, dedidit se Græcæ linguæ, ac secutus Bessarionem Græcum Cardinalem in Italiam, magna cum laude ibi & docuit suam Philosophiam, & homines Græce doctos uicissim audiuit, lustrauit bibliothecas, inquisiuit optimos autores, ut Ptolemæo, quem illustrare cupiebat, situm & squalorem detergeret. Itaq; magna uarietate monumentorum nos instruxit, enarrauit autores ueteres, difficiles artis quæstiones agitauit, ædidit tabulas, ut posteritas retinere artis possessionem posset. Porro doctos homines intelligere decet, quantum sit beneficium, tradere doctrinam de motibus cœlestibus. Amissa enim uera anni descriptione, qualis barbaries, quantæ tenebræ in historijs, religionibus, imò in omnibus uitæ actionibus secuturæ essent? Quare Regiomontano gratiam omnes gentes debent, nosq; ipsius causa Franciam, in qua tantum ingenium natum est, magis amare decet. Cumq; hæc natio minimum habeat seruilium ingeniorum, in studijs etiam ostendit ingenuitatem, odit sordes & aucupia, quæstus

in literis, ac plurimi amplectuntur honestas artes, doctrinæ ac ueritatis amore. Ideo multi apud nos etiam in ijs artibus excelluerunt, quæ uulgo iacent spretæ, quia non faciunt, ut dicitur, πρὸς τὰ ἄλφιτα. Et quoniam nostri sunt inprimis κοινωνικοί, eruditi non solum suæ oblectationis causa doctrinam colunt, sed liberaliter impertiunt alijs etiam ea quæ didicerunt. Virtutem esse ducunt, operam ad propagandas & conseruandas artes conferre. Itaque nunc Schonerus magno cum labore prouehit Mathemata. Quàm multos in hac parte Philosophiæ excellentes Noriberga genuit: cuius ciuitatis genius peculiariter fauere huic Philosophiæ uidetur. Clari sunt æditis monumentis Pircamerus, & alter Vuernerius, quem uere artificem fuisse, eruditissimæ ipsius obseruationes de motu octauæ sphæræ testantur.

Sed dicam de alijs artibus. Poeticam in Germania excitauit primus Conradus Celtis, natus in nostra Francia; qui cum uenam haberet satis fœlicem, & esset expolitus ijs literis, quibus ad carmen cōponendum opus est, nō contentus uulgari eruditione, adiunxit Philosophiam, & cum excitandæ iuuentutis causa, tum uero etiam erudiendæ, passim refersit sua poemata Physicis & Astronomicis locis. Hæc argumēta uel præcipue conuenire poematis recte sensit, norat enim uetera exempla Hesiodi, Empedoclis, Arati, Manilij, uiderat & luculentum poema recens Pontani. Quare & sibi & patriæ honestum fore putauit, si & ipse in uersibus Philosophiam complecteretur.

Habuit recentior ætas Poetam summo ingenio Huttenum, qui nisi immatura morte extinctus esset, ad scribendi

bendi facultatem plus eruditionis & iudicij adhibiturus erat. Sed quanta in eo uis ingenij & naturæ ubertas fuerit, ostendunt & in inueniendo acumen, & in explicando uerborum splendor & copia.

Prætereo plurimos, quorum eruditio & ipsis decus, & patriæ ingentes utilitates attulit. Sed facerem iniuste, si non in hac commemoratione laudum patriæ, complecterer præceptorem meum, Ioachimum Camerarium, præsertim cum non solum eius studia, sed etiam optimi mores exemplo nobis esse debeant. Neminem enim uidi, in quo magis luceret id, quod proprie uocatur ἠθικὸν, hoc est, quædam à uera ratione profecta in omni actione moderatio, quàm in isto. Cumq; iusticia, reuerentia religionis, & continentia eximia præditus sit, tum uero maxime eminet in eo amor ueritatis, quæ uirtus homine Philosopho maxime digna est. In disciplinis uero totum orbem artium complectitur, nemo ex nostris hominibus Græce doctior est. Quare pari facultate Græce & Latine, carmen & solutam orationem scribit. Et hanc scribendi facultatem consumit non in materijs uulgaribus, sed Philosophicis, ędidit eruditissima poemata, Aæoliam & Phænomena. Quanta autem uirtus est, quod hanc suam industriam confert ad publicam utilitatem, & ad iuuanda studia, & ad ornandam Christi Ecclesiam? Ac ne quidem in cæteris rebus deest eius officium Reipublicæ. Cum prudentia & diligentia excellat, multa ciuilia negocia sustinet. Hunc & in instituenda studiorum ratione, & in moribus imitandum nobis proponamus. Neque enim minus ornamenti literis addidit ipse uitę sanctitate, quam ei peperit eruditio. Porro nimis prolixa futura esset

oratio,

oratio, si recensere omnes conarer. Quare & si prætereo cæteros, tamen animo tacitus ueneror omnes, qui aliqua egregia uirtute de hominum uita, & de patria bene meriti sunt.

Hæc de Franciæ laudibus collegi, nihil detrahens de aliarum gentium gloria, quare ut meam orationem boni consulatis, uos etiam atq; etiam oro. Existimabo autem me non exiguum operæprecium fecisse, si quis hæc encomia audiens, magis amabit Franciam uel propter cæteras dotes, uel quia tot lumina doctorum uirorum, qui de omnibus gentibus bene meriti sunt, genuit. Cumq; nomen Francicum initio multis gentibus commune fuerit, hæ laudes ad alias nationes etiam aliqua ex parte pertinent. Itaque opto, ut alant mutuam inter nationes beneuolentiam, non accendant odia, quę debent abesse à Germanis, quos ipsa appellatio Germanitatis cum ad candorem, tum ad fraternum amorem adhortatur.

Dixi.

De miserijs

DE MISERIIS PAEDAGOgorum Oratio.

IN Aesopi apologis queritur apud Iouem asinus de suis ærumnis, quotidianis se operis confici & enecari: sed est querela pædagogorum de suis miserijs iustior profecto, si res ad calculos reuocetur, quàm asini. Quis enim ullo in pistrino asinus tantum mali pertulit, quantum mediocris pædagogus in uno atq; altero docendo tum laboris exhaurit, tum molestiæ perpetitur? Quo in genere uitæ, quia mihi aliquandiu uersari contigit, & experiri quàm sit calamitosum, libuit in præsentia de pædagogorum miserijs dicere, & communia mala nostri ordinis deplorare: Est enim quædam in malis uoluptas, libere conqueri, sicut Ouidius ait cũ scripsit:

Expletur lachrymis egeriturq; dolor.

Proinde cum alios æquis animis de alienis negocijs dicentes audiatis, & mihi quęso meam agenti fabulam, uerumq; dolorem repræsentanti operam date. Et si ille apud Terentium, cum dicit, hominem se esse, nihil humani alienum abs se esse, recte iudicauit, humanum esse alterius miseria affici, debetis profecto & uos uice mea cõmoueri, & querelam meam patienter audire, mihiq; ueniam dare, sicubi diutius iusto in commemorandis malis nostris cõmorari uidebor: Nam ubi dolet, aiunt, ibi manum quisq; habet. Ego cum per inopiam ingenij sentirem me nil huc adferre posse, quod magnopere delectaret, & me quotidianæ uitæ consuetudo huius argumenti admoneret, gessi scilicet meo dolori morem, & hanc materiam sumpsi pro uirili tractandam. Ex qua

equidem nō ingenij laudem, sed in hac carnificina quæ
dam curarum solatia captabam, plane mihi requies, nō
fama posita est. Nec me sinebant hæc mala diligentius
elaboratam orationem huc adferre. Sed dum dolori
obsequor sine ordine incondita pleraq; effudi, idq; con
donabitis, opinor, mihi facile, si qua miseratio mei tan-
get. Neq; enim uacabat animo sic occupato uerborum
habere accuratiorem delectum. Sed exordiar aliquan-
do causam, quam animus meminisse horret, luctuq; re-
fugit, & querar apud uos de conditione pædagogo-
rum, quo genere hominum nulli mihi, ne quidem in er
gastulis uidentur infœliciores. Primum enim cum tra-
ditur pędagogo puer docendus, & ad humanitatem ac
uirtutem informandus, uidete quæso quàm duram pro
uinciam plenamq; miserrimi laboris ac periculorum ca
piat. Non ante matura ætas pueri uidetur ut mittatur in
ludum literarium, q̄ cum domestica indulgentia corru
ptus est, & uitia tum intelligit tum degustauit, is nō mo-
do nullum amorem literarum aut admirationem, sed
acerrimum erga illas odium, contemptum pręceptorū,
turpissima exempla domo adfert. Cum eiusmodi mon
stro præceptori decertandum est. Si doceas, peregrina-
tur animus pueri, et ut optime succedat, sexcenties idem
inculcandum est, dum illi inuito hæreat in animo: cum
paululū modo despexeris, rursus ex animo illa omnia
toties decantata puero effluunt. Si reddere cogas quæ
didicit, tū uero uideas plane ludibrio haberi pręcepto-
rem. Nam puero, ut est contumacia, uoluptas est admi-
sisse aliquid, quod urat & exerceat pręceptorem. Si quis
cogatur docere camelum saltare, aut asinum fidibus lu-
dere, nonne illum egregie miserum dicas, qui frustra
maximum

maximum laborem sumat? At id tolerabilius est, quàm nostros pueros docere. Nam ut nihil promoueas in camelo aut asino exercendo, certe illi nulla iniuria cumulant molestiam. At isti belli pueri cum strenue defatigarunt nos, quàm sunt insuper in nos contumeliosi? Inuenias qui palam ausit conuitium facere præceptori, & manus auriculas imitatur mobilis albas. Et eiusmodi mores domo ad præceptores adferunt, nihilo reuerentius antea parentes tractauerunt, quàm nunc magistros tractent. Et paulatim uertit in naturam mala consuetudo, ut corrigi & emendari hæc uitia nunquam possint. Quid est si non hæc est miseria, perpetuis curis ac labore in docendo frustra consumi et enecari? Deinde pro tuis meritis etiam ludos deliciasq; & quidē puero fieri? Pingunt apud inferos Sisyphum immane saxum in aduersum montem uoluere, quod tamen è summo iam uertice rursum labitur, & plani raptim petit æquora campi, significariq; scribunt eo commento, irrito labore multos mortales confici. Mihi multo clarius repræsentari uideretur inanis opera, si pingeretur ibi pædagogus cū eiusmodi puero, qualē paulo ante descripsimus. Quanto enim maius negocium est pædagogo q̄ Sisypho, nec tamen maius operæprecium fit. Illius in uersando saxo simplex labor est, & cura uacat, pædagogi uide mihi q̄ multiplex negocium sit. Nunquam nisi coactus à præceptore puer librum in manus sumit: ubi acceperit, oculi atq; animus expatiantur. Ibi tanquam calcaria adden da quæ admoneant officij. Enarrat aliquid præceptor, iam illi delicato somnus obrepit, & securus in utranque aurem dormit, dum se pædagogus dicendo rumpit. Nouum ibi negocium fit pædagogo expergefaciendi

discipuli. Dictata reperiuntur, experrectus adolescens iubetur adijcere animum ad ea quæ traduntur, uerum nō est cura Hippoclidi, foris est animus tanquam in alio mundo, in ganeis, in alea, in perniciosi sodalitij ludis. Tantū abest, ut meminisse aliquid studeat, ut eam legem quæ de conuiuijs extabat apud Græcos, μισῶ μνάμονα συμπόταν. ipse de scholis latam putet, & incisas non in æs, sed insculptam animo circumferat μισῶ μνάμονα μαθητάν. Itaque si postridie dictata reposcas, quia perfluxerūt aures omnia, nil tenet. Ibi magistro redit labor actus in orbem. Orditur pristinam cantilenam, nec semel repetit, donec isti trunco unum atque alterum uerbum infligatur. Quis est tam cornea fibra, qui non stomachetur, tantum operę se perdere, præsertim cum interea & ualetudinis iactura facienda sit? Nam atteruntur & labefiunt corporis uires, non modo dicendi labore, sed etiam cura doloreque animi, quem, quia non respondent nostræ diligentiæ studia puerorū, indignitas rei parit. Seculum in his miserijs consumitur, dum iste primas literas didicerit. Nec putet se iam defunctum esse pædagogus, hæc tantum nostræ Tragœdię præludia sunt, restat Epitasis multo ęrumnosior. Infinitus labor est, os puerile formare, & ad Latinam linguam assuefacere: Nam cū lingua expoliatur consuetudine bene loquendi, eamque ad rem disertorum commertia multum momenti adferunt, primum, ut est negligentia, conuertunt ex proximo, hoc est, à patria lingua omnem sermonem. Latine loqui, quia id difficilius erat, ne quidem conantur. Deinde quia sui similibus delectantur, eruditorum commertia procul fugiunt. Apud unum præceptorem Latino sermone utendum est, ad quem cum uentum est, Dij immortales

mortales, quale spectaculum cõmittitur? Puer aliquandiu in statuę modũ prorsus mutus est. Postea ubi se colligere cœperit, ac meditari uerba, quia animus perturbatus est, oculi superciliaq; peruertuntur, si uideas, dicas comitiali morbo arripi: peruertitur & os uelut Cynico spasmo fœdissimo rictu. Post ubi diu secum luctatus est, tandem uocem ędit. Sed ne deprehendatur, si quod forte existet solœcum, stridet obscure. Quidam ingeniosi sunt in postrema syllaba & casu dictionis obruendo ne percipiatur. Iubet præceptor clara uoce pronunciare, ille iterat & uerba cadentia tollit. Exaudit iam pręceptor, sed nihil nisi uerborum portenta. Nec autores qui prælegu ntur redolet sermo, nec cum Grammaticis præceptis conuenit. Hic demum sentit se miserum esse pædagogus: Nam cum ex studijs puerilibus non alius fructus petatur, quàm ut expedite loqui possint, hic uidet sibi operam & oleum in dicendo perire, in tam prodigiosa discipuli infantia. Sed quantæ difficultates exorbendæ sunt, dum huic uitio mederi studet? Dissimulandus ei dolor animi, iracundia reprimenda est, comitate puero perturbatio animi sedanda, blande inuitandus est ad loquendum. Sępe trahendi longius de industria sermones, ut consuetudinem Latine loquendi puero faciat. Hæc una res cum plus satis adferat molestię, tamen multo magis exercet præceptorem stylus, quem, ut Latina lingua fiat puero familiaris, adhibendum esse uidet, ut usu scribendi confirmatus tuto loqui possit. Non enim unum remedium ad excutiendum istum ueternũ puerilibus ingenijs satis est. Sed cum nihil perinde ad parandam quàm uberrimam sermonis copiam conducat atq; assiduus stylus, non alium laborem tamen perinde

recusant suscipere atq; scribendi. Nihil est opus hic recensere causas: Etenim nota uobis natura hominum nostrorum. Immane quantus labor est perpellere, ut uel toto semestri unum epistolion scribant? Ego uero comperi non aliam crucem nobis esse acerbiorem, q̃ cum istis cessatoribus quotidie rixari, cum officij monentur. Neque uero unquam cogi potest, ut unum uersum scribat, nisi præceptor adsideat, dictet argumentum, suppeditet uerba. Iste cum inueniendi cura uacat, tum ægre dictata excipit. Sero hac consuetudine eò promoueris, ut suo Marte conetur scribere, si tamen unquam conatur. Nam illum crede uirgula diuina ad uirtutem incitari, qui uel sero per sese conatur aliquid componere. Quis nõ malit in pistrino molere, q̃ hanc tam molestam plenamq; stomachi peruicaciam gerere? Sed fac istum tandem cœpisse scribere, plurimum operæ in emendatione scriptorum ponendum est. Est enim sceleratus præceptor qui hac in re cessat, si Horatio credimus, qui negat bonum uirum esse, qui cum censor fiat alieni scripti, uitia non reprehendat, Est enim notus uersiculus:

Vir bonus & prudens uersus reprehendet inertes.

Primum autem in corrigendis sermonis uitijs oculatus præceptor non simplicem laborẽ sumit, dum Grammatica errata mutat, dum obscure & ambigue dicta perspicue explicat, dum impropria corrigit, dum horridis addit nitorem, & figuris illuminat, & gratiora blandioraq; facit. Porro relegere inepte scripta puerorum molestum est quamuis patienti præceptori, quanto magis emendatio fatiget? præsertim cum plerunq; ratio etiam cur quippiam mutarit, indicanda sit. Tum castigandi acrius qui neglig ẽtius scripsere, hortandi alij ut inceptũ

cursum

curſum urgeant. Neq; uero tantum ſermonis uitia monſtranda ſunt, ſed in his qui iam nonnihil promouerunt, rerum etiam habenda ratio, & uoluntates regendæ. Quoſdam enim conuitia delectant, in alijs eſt ridicula uanitas, & inanis iactantia, & ferè mores ſtylus arguit. Hæc uitia cum uires accipiunt, nec è teneris animis euelluntur, hærent in ſenibus ſumma cum turpitudine. Expendite quæſo, conſtent hæc mediocribus præceptoribus, uel ſi dociles habeant diſcipulos, & tamen noſtris ferè aut ingenia deſunt, aut deeſt uoluntas diſcendi. Duplicatur autem labor, cum ſumma ui ad officium cogendi ſunt. Nam ut in acie parum fœlix Imperator, ſi milites habeat primum ignauos, deinde quos non pudeat fugere, poſtremo qui nõ obtemperent, ſed pugnent iniuſſi, locum capiant ex ſuo arbitrio, non ſeruent ordines: Etenim apud Thucydidem egregius quidam Imperator dicit ad bene pugnandum requiri, ut uelint milites, ut fugere pudeat, ut obtemperent Imperatoribus: Ita in hac ſcholaſtica militia miſerrimis curis præceptor conficitur, cum docendos ſuſceperit, qui primum non flagrant ulla cupiditate diſcendi. Nihil enim in omni uita egregium effici poteſt, niſi animus ſtudio eius rei quam affectat, ardeat, & ad eam magno quodam motu atque impetu rapiatur. At noſtri turpiter frigent in diſcendo, nec accendi ulla ratione poſſunt, magis cogi uolunt tanquam pecudes. Deinde nec laudis amore nec pudore extimulantur. Porro cum hominum naturę proprie pudor inſitus ſit, quid eſſe noſtros pueros dicã, quos adeo non pudet inſcitię? ego uerius monſtra hominum dixerim, quàm qui mutilis membris aut cæci naſcuntur. Eſt enim leuius malum, mutilo pede eſſe, quàm humana

mente

mente carere: Isti enim simpliciter humana specie beluinas mentes tegunt, quos in re turpissima flagitiosissimaq; sui nihil pudet. Postremo nunquam quisquā tam fœlix præceptor fuit, cui ita obtemperarit discipulus, ut præscriptam discendi rationem secutus sit, ut ad hos autores euoluendos alligari se passus sit, in quibus eum solis uersari atq; commorari tanq̃ domi suæ præceptor uolebat, ut ad tempus scripta absoluerit, ut ea quæ edidicit statis horis memoria repetiuerit, ut sermone castigatiore apud sodales usus sit. Nostri quidem nihil horū præstant, in carcerem se includi citius patientur, q̃ in uno autore detineri. Varietas grata est illi ætati. Itaq; uaria, sed plerunq; deteriora legunt, si tamen aliquid legunt. Iam fodere malunt quàm memoriam aut linguā exercere. Sic sunt pueri in genere, alij magis, alij minus ignaui. Nam etiamsi quis indole generosa est, tamen ea ætate parum in animis roboris est. Et quemadmodum longus labor est infantiū corpora firmare, gestando, alijsq; mollibus exercitijs, sic infantia ingeniorum non nisi sero curatur, postquam diu summa comitate docueris & adsuefeceris, nec aliter tractaris atq; suos alumnos nutriculæ tractant. In tanta inertia istorum, cogitate quid animi præceptori sit, nimirum idem quod Imperatori, qui abiecta uictoriæ spe, intelligit hosti salutem, tum suam tum patriæ scelere exercitus sui proditam esse. Consumitur acerbissimis curis, uidens tam male locari grauissimos labores in iuuentute formanda.

Dixi hactenus de ærumnis, quas in docendo tantum perferimus, restat altera officij nostri pars longe difficilior superiori, cura regendorum morum. Quid ibi mali non uidet præceptor? Primū ætas illa natura ad uitium

propensior

propensior est. Et Plato scripsit, nullam beluam intracta biliorem esse puero. Itaq; tantopere sudabit praeceptor in regendis his, qui domi summa diligentia parentum ad religionem & ad bonos mores instituti sunt, ut leonem aut ursum experiatur facilius posse gubernari, quàm hos. Et tamen in scholas quotquot ferè mittuntur, pessimos mores, turpissima exempla adferunt, ut refingendi sint de integro. Est autem difficilius, praua quę semel insederunt, dedocere, quàm recta docere. Scitis enim Musicũ illum gemina mercede docuisse, qui ante sub alijs magistris male assuefacti erant. Pugnamus ergo cum ingenijs puerilibus, quæ per sese ferocissima sunt, præsertim in Germanis, & domestico usu corrupto. Videte enim istos bonos parentes, quorum multi se Euangelicos uocant, cum in ea ætate prima esse tradendæ religionis cura debeat, hi ne quidem sacras preces, Decalogum & hoc genus alia domi docent, pleriq; parentes contemptum religionis docent. Tam corruptum hoc nostrum seculum est, ut iure possis dicere, deceptum esse Satyricum, cum dixit:

Nil erit ulterius quod nostris moribus addat
Posteritas.
Omne in præcipiti uitium stetit.

Neq; enim dici potest quanta accessio scelerũ omnis generis, nuper adeo ad uetera uitia facta sit. Domestica disciplina perijt, quæ tamen nobis pueris erat mediocris. Magna diligentia domi tradebantur elementa pietatis. Nunc alia res est, ridentur sacra, eamq; summam sapientiam ducunt. Et quia Dei metus exemptus est animis puerorum, ruitur in omnia uitia, quorum ego iam memoratione non delector. Proinde cum in scholam

uentum est, necesse est sumi in docendis primis pietatis gymnasmatis operam. Sed quid discerent infecti ante impijs opinionibus? Sed ut mediocriter succedat, tamẽ in officio retinere quantus labor est? domi retinere, arcere à corruptis sodalibus, à ganeis, ab alea, & reliquis similibus? Hoc qui potest, illum ego non hominem, sed planè Deum quendam cœlitus in terras publicæ salutis causa delapsum esse pronunciauero. Mille artes excogitant pueri fallendi præceptoris. Et in pluribus tantus furor est, ut palam contemnant imperium. Quia enim à literis perpetuę ferię sunt, ocium & docet & alit uitia. Est enim uerissima sententia, quam reliquit scriptam Columella in pręceptis quę patrifamiliàs pręscribit; Nil agendo fieri, ut homines male agere discant. Iam ubi domo tanquam è carcere refractis repagulis fugerit adolescẽs, miserrimę curę subeunt animum præceptoris. Quæ ille in fabula Mitio sibi uenire in mentẽ dicit de filio, eadem præceptorem sollicitum habent, ne ille uspiam ceciderit, aut perfregerit aliquid, aut uulnus acceperit, & hoc genus alia: Quare iam cogitat sibi summa ui coercendũ esse discipulum. Et cũ hactenus à plagis abstinuerit, hic demum ad ferocitatem castigandam promuntur uirgę. Nam nostri homines nõ nisi plagis coacti, sicut de Phrygibus in prouerbio est, imperata faciunt. Hic ille miser supra tot mala carnificinam cogitur exercere, rem miserrimam, quæq; uel in primis noceat ualetudini nostræ. Nemo enim tam ἀπαθὴς est præceptor, quin ex contumacia adolescentium commoueatur, quemq; non perturbet in uerberando impetus? Quid iam de cura ualetudinis puerorum dicam? quid de sumptibus moderandis? quid de rationibus sumptuum perscribendis?

quę, ne

quę, ne nimis longum faciam, cogor omittere. Etenim
Non mihi si centum linguæ sint oraq́ centum,
Omnia curarum percurrere nomina possim.
Postq̃ preceptoris labores recensui, nũc uidete quę uicissim pro his tum merces tũ gratia redeat. Hæc uero est Tragica catastrophe: Superiora omnia ludũ & iocũ dices fuisse, prout hęc mala sunt quę restãt cõmemoranda.
Primum merces adeo est exigua, ut Satyricus ea de re questus scripserit:
Pœnituit multos uanę sterilisq́ cathedrę.
Iure sterilem cathedram dixit: Nam fossorem pluris q̃ preceptorẽ conducũt. In his miserijs algemus, uiuimus siliquis & pane secundo, & uix nos à fame defendimus. Videtis enim meã maciem, uidetis ut lacer incedã, quẽ si fortuna fecisset uel bibliopolã, scitis qualesit id genus, ego iam auro onustus incederem, tanq̃ aliquis Satrapa.
Deinde summa ingratitudo puerorum est, qui non modo nullum se à nobis beneficium accipere dicũt, sed neminẽ peius de se mereri arbitrantur q̃ nos. Qui nihil discunt, nos perinde ut literas accerrime oderunt uelut suos carnifices. Quidam alij leuiter degustatis literis, cũ iam aliquam induant eruditionis persuasionem, sic placent sibi (nam id solet ea ętas) ut præceptores nihil moentur, seq́ iam ad summũ fastigium eruditionis peruenisse putent, ubi ex alto nos despiciant. Et nõ modo nõ uident q̃ curtam habeant supellectilem, sed ne id quidẽ expendunt, quibus acceptũ ferre debeant id quantumcunq́ est quod didicerunt. Nec ego interea recito q̃ uarijs contumelijs nos adficiant, ut suspendant naso, posticis sannis petant, si quid moneamus. Videte quęso q̃ misera conditio nostra sit, In eam ætatem beneficia nostra

collocantur, quę nondum benefacta intelligit, tantum abest, ut mutuo amore nos cōplecti, aut gratiam habere pro nostris officijs queat: Sic pereunt nobis beneficia nostra magis ꝙ ullis mortalibus. Nam etiam cū senuere discipuli, quia beneficij memoria, non solet esse diuturna, nemo iam præceptorū meminit, quidam etiam malam gratiam reddunt, ut Nero fecit. Neq; puerorum parentes pluris nos faciunt ꝙ ipsi pueri. Non expendunt depositam à se liberorum curam nobis imposuisse. Tota enim regendi docendiq; pueri prouincia nobis tradita est plena sollicitudinibus & periculorū. Ipsi domi suę secure suum negocium agunt. Etiam cum mercedulam dederint, ut exprobrāt nobis suum beneficium? Si quid recte fecit filius, nihil laudis adscribitur præceptori. Si quid peccauit, accusatur præceptor. Diogenes cum adolescentis gestū in edendo reprehēsurus esset, pędagogo impegit colaphū. Sic isti, quicquid peccāt liberi, transferunt culpā in præceptores. Talis gratia nobis summis laboribus & curis redditur. Si quis huc cōferat pro nostris oīa uitę genera, inueniet in nullo tantū calamitatū quantū in nostro, planeq; affirmare ausim, nos oīm mortaliū longe ærumnosiores esse, qui cū summos labores obeamus, in summa tamen inopia uitā ægre traducimus, & interim nullo non contumelię genere adficimur à discipulis, ab illorū parentibus, deniq; ab his, de quibus pręclare meremur. Neq; quisq; opinor uestrum est tam ferreo pectore, qui si hęc consideret, uehementer misericordia nostri cōmoueatur. Supersunt autem multo plura mala, sed ego defessus sum hac cōmemoratione, & tempus uetat prolixiorem esse orationem. Itaq; ut finiam, sunt mihi in hoc extremo actu discipuli nostri commo-

nefaciendi

nefaciendi, ut quoniã audierunt sua uitia accusari, ignauiam, contemptũ literarũ, amoré uoluptatũ atq; ocij, ingratitudiné, admoniti à nobis dent operã ut hæc emendent, ita & nobis minuetur labor noster, & ipsi domum summa cũ laude redibunt, & adferent egregium instrumentũ rei familiaris cõseruandę, dignitatis cõparandę, & Reip. gerendę. Nam cũ uacui domũ redeunt, quid accidit? quia nihil didicerũt, nullius usus sunt in Rep. domiq; cũ summa ignominia uiuunt. Deinde quia in ocio multa uitia contraxere, ea hęrent in illis, potant, amant, latrocinantur, ut publicũ odium urbis fiant. Exitus autẽ his moribus respondet, alij inter pocula occiduntur, alij suas fortunas in alea perdunt, alios perdidere amores. Possem infinita exempla recitare, si sineret tempus. Sic enim Deus pœnam sumit de his, qui primũ Deo autore adhibiti ad discendũ, nõ faciunt suũ officiũ. Nam quod parentes iussere, id Deus tanq; sua iussa fieri uoluit. Deinde malam gratiam bene meritis præceptoribus reddũt. Noli enim putare ullum esse scelus, quod perinde offendat Deum, atq; ingratitudo: sic enim scriptũ est, Fore ut non recedat malum à domo ingrati. Quantũ autẽ Doctoribus debeatur, tum inde existimari potest, q; in uicẽ parentũ succedũt, & illorũ affectus erga pueros induũt, tũ etiam Paulus cõmonet cũ ait, Duplici honore dignos esse Doctores. Proinde si cupitis ut fortunet uobis Deus uniuersum uitæ uestrę cursum, date operã, ut uicissim ea prẹstetis quę ille à uobis exigit, ut gnauiter obeatis prouinciam uobis à parentibus cõmissam, et ut pręceptores uestros amanter cõplectamini, & religiose colatis, ut & nostra studia & nostrum amorem erga uos augeatis, & mala nostra uestra commoditate mitigetis. Dixi.

DE VTILITATE FABVLARVM Oratio.

NOn dubito, quin ut quisq; modestissimus est, ita maxime miretur, idq; merito, quid mihi puero, nondum primos oblito uagitus, in mentem uenerit, cur hic in corona doctissimorum iuuenum dicere constituerim. Neq; uero ipsi frontis adeo perfrictę sumus, ut in hoc auditorio, uel mutire ausimus, ni cogant honestissimę rationes. Nam cum huc prodire turpe sit, nisi cum eloquentia, tũ autoritate, locum cũ decoro tueri possis, uererer(q;) fore ridiculus, si tale quiddam hac ætate susciperem, quę quid possit, quantum sapiat, nemo ignorat. Iam ut eruditionem non desideres, primam in puerilibus ingenijs laudem uerecundia meretur, in qua ni sentiam ꝙ longo absit hæc theatrica ostentatio, nę ego plane stupidus sim. Sed uicit has rationes præceptoris mei autoritas, qui de ingenio meo periculum facturus, hanc dicendi prouinciam iniunxit, quam si recusassem, parũ pius uideri potuissem. Sic enim existimo, pręceptori uel in re iniqua probũ adolescentem parere oportere. Itaq; malui quiduis uideri, ꝙ præceptorum autoritatem detrectare. Quæ pietas mea, facile, ut spero, me ab omni calumnia liberabit, impetrabitq; à uobis, ut boni consulatis, quod nonnullo meo periculo pręceptori morem gerere studeo. Interim quo me cõsilio periclitari uoluerit, ipse uiderit. Iussit autem, ut de fabularum laude dicam, quod argumentũ in speciem quidem puerile est, & huic ætati aptum. Cæterum si quis propius contempletur, intelliget ei prudentissimorũ hominum eloquentiam uix parem

uix parem esse. Quæ enim literarum, quæ uitæ pars non aliquid à fabula mutuatur? Sed nos pro ingenij nostri modulo rem agemus, modo puerilem orationem audire non sit molestum. Efficiam autem, ni spes me fallat, ut intelligatis, non aliud genus literarum utilius esse repertum, quàm fabulas. Quod ut uerisimile fiat, primum causas aperiemus, cur à maioribus cõfictas esse iudicemus. Videbant illi cõmuni mortales conditione, non corporibus modo, sed animis etiam imbecillibus nasci, eamq; legem, opinor, ita sanxit natura, ut educandæ tuendæq; sobolis curam in parentibus augeret. Os primum inerme & edentulum est, sero admodum lingua, manus, pedes officium suum facere incipiunt. Estq; tanta in tenero corpusculo imbecillitas omnium membrorum, ut ni uagiret infans, uiuere penè nesciretur. Et huic corporis modo singulari beneficio natura conuenientẽ alimoniam in maternis uberibus cõdidit, quod solidioribus cibis nõ statim os firmum sit. Itaq; materno lacte infans tantisper alitur, dum uiriculę firmiores factę, solidiorem cibum admittant, suntq; autores Medici, qui integro biennio solo lacte alendos censent, paulatim postea solidior cibus datur, nec ille tamẽ aliquandiu, nisi præmansus. Iam & alumnę manu infantis ore interitur, priusquàm huius manus officio suo fungi potest. Omitto quanta industria, quantaq; cura collocari in cunas in crepundijs gestari soleat, ut mẽbris habitus suus, lineamentisq; decor aliquis paretur. Atq; hac corporis conditione, fallor ego, nisi natura uelut spectaculo quodam animorũ imbecillitatem adumbrauit, monuitq; quanta cura excitari, institui, ac erudiri rudes puerorum mentes uelit. Est enim & sua his infantia; Videmus quàm sero agnoscant do-

mesticos

mesticos etiam, speq; metuq; uacant, nullo rerum absentium sensu tanguntur. Proinde sapientes uiri naturę uim propius contemplati, haud equidem sine mente reor, sine numine diuum, uiderunt animis suo quodam lacte opus esse. Quęso te, nonne ridiculus fuerit, si quis infantem anniculum per urbes aliquot circūferat, pręcipiatq;, ut illarum situs, item hospitum nomina accurate obseruet, memineritq;, ut domum rediens, æqualibus recenseri possit? Ad eum modum ineptire iudico, qui talia pueris proponunt, quę captus illorum nondum assequitur. Est omnino ueritate nihil uenustius, nihil amabilius, sed longius à conspectu, & ab oculis hominum recessit, quàm ut cerni temere, agnosciq; possit. Suntq; pueriles animi ad eam tanquam per gradus quosdam ducendi, inuitandiq; uarijs illecebris, ut subinde propius considerare liceat rem quidem omnium pulcherrimā, sed heu nimium obscuram ignotamq; mortalibus. Et perinde atq; qui se ab infantibus amari uolunt, sacharo aut similibus rebus inuitant, ita lenocinijs quibusdam commendanda ueritas est, & rudibus animis insinuanda. Excogitarunt itaq; prudentissimi homines fabellas, quæ primum admiratione excitarent, ceu ueternum quendam dormientes puerorum animos. Quid enim magis nouum nobis uidetur, q̄ lupum cum equo, leonem cum uulpecula, quercum cum cucurbita hominum more colloqui? Taciti apud nos miramur, qui sensus, qui sermo bestiarum fuerit: paritq; hæc admiratio uoluptatē quandam propius cognoscendę rei, iuuatq; discere, quam ob causam hęc conficta sint. Ibi paulatim animus excitatus, erigit se in contemplationem rerū humanarū, & agnoscere uirtutum uitiorumq; discrimina incipit. Deinde

altius insidunt, tum uerba tum sententiæ eorum argumentorum, quæ cum admiratione excepimus, & uelut aculeos relinquunt in animis, quibus accendimur cura quadam peruestigandarũ earum rerum, quę nouo commento tradita sunt. Hoc opinor consilio, primum confictas fabulas, quod nulla dicendi ratione excitari supinæ puerorum mentes citius posse uiderentur. Fortasse hoc etiam agebant fabularum autores, ut amœnis argumentis ingenia puerorũ mitiora redderent: Inest enim in ea ætate, sicut in recentibus pomis, acerbum quiddã, & ferum, quod nisi humaniore institutione corrigatur, in barbariem quandam & beluinam sæuitiam abit. Videmus enim hoc docendi genere usos esse quondam grauissimos & sapientissimos homines, quod nunc quanto malo publico è scholis exulet, non facile dixerim. Homeri Poetæ prudentiam tantopere mirantur eruditi, ut supra cõmunem mortalium sortem uehant, planeq; sentiant, diuina quadam ui mentem illius percitam fuisse. At is pueris, quos in Græcia passim docebat, bellum ranarum & murium scripsit, ut simul teneros animos lepidissima fabula delectaret, simul doceret quantum præstaret dissimulare quàm ulcisci iniuriam, quàm sint incerti turbarum ac bellorũ omnium exitus, nec raro accidere, ut ab inferioribus potentiores uincantur, sæpe malum omne in autoris caput uergere. Nam cũ mures nonnulla sanè iniuria prouocati, armis illam uindicare q̃ dissimulare mallent, nimiumq; suis uiribus aduersus imbelles ranas fiderent, donarunt superi uictoriam imbellioribus, et belli autores pertinaciæ suæ iustissimas pœnas dederunt. Quæso quid æque retulit puerilibus animis inseri, atq; odium bellorum ac turbarum,

tolerantiæ studium, & hoc genus alias humanitatis artes? Hesiodum tanta fuisse prudentia apparet, ut carmē eius diuinum uideri uoluerint, qui senserunt eum calamis à Musis acceptis uatem esse factum. Is uero cū persuasissimum suis ciuibus esse uellet, nihil fœdius, nihil immanius esse uiolentia seu iniuria, rem ipsam uelut in tabula depinxit, composito de accipitre & luscinia apologo. Docebat hic quoq; Græcam iuuentutem, & non sunt contemnendi scriptores, qui Aesopicas fabulas ab ipso confictas prodiderunt.

Dixi quo cōsilio putem repertas esse fabulas, potestq; ex hoc uelut fonte precium earum & utilitas æstimari. Neq; enim tam prudentes uiri fabularū autores his nugis unquam delectati fuissent, nisi ad erudiendas pueriles mentes, plurimū conducere sensissent. Quid, quod non modo pueris, sed celeberrimis etiam ciuitatibus fabulæ salutares fuerunt. Cum plebs Romana cum patribus dissideret, secessumq; est in sacrum montem, nec sæuiore ulla oratione flecteretur, missus est Agrippa, qui uniuersam multitudinem lepido apologo, de uentre, & reliquis hominis membris, ita cepit, ut statim liberet in gratiam cum patribus redire. Demosthenes grauis Orator, cum Macedo ea conditione cū Atheniensibus fœdus facturus esset, ut illi Oratores sibi dederent, qui perpetuis concionibus animos ciuium aduersus se exacerbarent, iniquissimam conditionem Reipub. festiuo quodam apologo dissuasit, quanquam ab ea non ita multū plebs diutino bello uexata abhorreret. Nam cū docere uellet in hoc postulari Oratores, ut urbs destituta Oratorum præsidio, Regię tyrannidi pateret, mira luce & perspicuitate, Macedonis consilium ante oculos multitu-

multitudinis posuit hoc commento: Lupos quondam cum pastoribus pactos esse, nihil se posthac hostile caulis illaturos esse, si sibi canes dederentur. Placuit stultis pastoribus conditio, canesq; dediti sunt. Proinde ubi lupi uiderunt excubias caularũ sublatas esse, libere grassari in gregem cœpere. Hæc fabula cum docuisset quanti referret Oratores seruari, Rempub. tantisper seruauit, dum hoc consilium ualuit. Miram quandam fabulæ uim inesse, uel hæc exempla testantur: Necesse est enim efficacissimam orationem fuisse, quæ implacabiliter iratis ciuibus Romanis arma è manibus extorsit, quæ Athenienses grauiter afflictos adduxit, ut quanquam una uoce pacem omnes flagitassent, bellum tamen q̃ pacem mallent. Eat mihi nunc aliquis & prædicet uel Mercurij uirgam, qua finxit uetustas animas orco euocatas esse, uel Orphei cytharam, qua syluas & saxa traxisse ferunt, mihi quidem non minus admiranda esse Musica uidetur, qua cócitatæ multitudinis uis sedatur, atq; ea quę bestias & saxa demulsit, & haud scio, an qui illa de Mercurio Orpheoq; finxerunt, significare uoluerint peculiari quodam dicendi genere rudes mortales & feros adhuc mansuefactos esse. Quod si uerum est, consentaneum est id apologo effectum esse, quo orationis genere facillime capiuntur imperitorum mentes. Certe qui populis suis legem condiderunt, multa apologis simillima posteris reliquerunt. Quid enim illa Lycurgi scena: nonne apologum repræsentabat, cum exemplo duorum catulorum doceret, naturam & ingenitam uim institutione ac assuetudini uinci? Non libet hic peregrinas leges, peregrina instituta recensere, cum in sacris literis tam multum extet apologorum, ut satis appareat, ipsum cœleste

numen ita iudicasse efficacissimum hoc orationis genus, ad flectendos hominũ animos esse. Quæso te, quæ potest laus amplior contingere apologis, quàm quod eos cœleste numen etiam approbat? Iamdudum, opinor, puerilium uos nugarum pertædet: Et ego partes meas esse sentio, ne diutius uos obtundam: Qanquam mihi quidem adeo arridet argumentum, ut nulla unquam oratione arbitrer satis laudari posse. Quod est enim dicendi genus, in quo perinde cum summa utilitate summa gratia coniuncta est? Vere nimirum dixit Horatius, Omne tulisse eum punctum, qui miscuit utile dulci. Quæ enim oratio, mores, studia, ingenia hominũ propius expressit quàm apologi? idque tanta cum gratia, ut nullis epodis incantari citius hominũ mentes possint, quàm cupiant apologi. Proinde æquales meos adhortor, si qua orationis meæ est autoritas, ut ad discendos apologos se toto pectore conferant. Sunt qui nescio quibus obscuris autoribus tractandis ingenia atterunt, & magno labore desipere discunt. At apologi fœlicissime excitant, exhilarant, & erudiunt pueriles mentes. Ad hæc cum extent Latine, orationẽ etiam uelut molliore quodam succo alunt. Adeo siue moribus formandis præcepta quæris, siue recte loquendi exemplum, nulli commentarij præstiterint utrumque, quàm apologi, fœlicius.

Dixi.

Præfatio

PRAEFATIO IN HESIODVM, Phil. Melanch.

QVod in Plautina fabula histrio præfatur, iustam se rem uenire oratum & facilem, id ego multo rectius hoc in loco præfari possum, dum non ut ille ioculare adulterium in scenam adfero, sed grauissima uitę præcepta, quosdam etiam de natura rerum, de syderum ortu & occasu locos. Decreui enim Hesiodi ἔργα ϗ ἡμέρας enarrare. Id ego poema postulo, ut summa cura diligentiaq; studeatis cognoscere. Qua in re, q̃ nihil iniquum, aut indignum uobis, aut ab officio alienum flagitem, quanq; uidere uos magna ex parte existimem, exponā tamē mei consilij rationem. Ego semper operam dedi, ut eos autores uobis proponerē, qui simul & rerū scientiam alerent, & ad parandam sermonis copiam plurimum cōducerent. Nam hę duę partes cohærent, & sicut Horatius inquit, amicè coniurarūt, ut altera alterius opem ferat ac nitatur. Neq; enim benedicere quisq;, nisi pectus cognitione optimarū rerum instructum habeat, potest, & rerum scientia manca est, si lumen orationis adhibere non possimus. Et ut ad certa sydera nautę cursum omnē dirigunt, ita in his nostris studijs huc omnia referenda sunt, ut & scientiam recte de moribus, deq; natura rerū iudicandi & explicandi res grauiores, mediocrē quandam facultatem nobis paremus, utilem uero ad utrunq; Hesiodum, quanquam rustici autorem carminis, Quintilianus esse iudicauit. Prior operis pars tota est ἠθικὴ, continens uitæ ac morū leges, profuturas uobis ad consuetudinem uitę, & ad iudicandum de cōmunibus hu-

manitatis officijs, nam de religione non dico. Quod si putamus Iurisconsultorum commentarios, aut Philosophorum disputationes discendas esse, ut in ciuilibus negocijs facilius prospicere possimus, quid equũ quid iniquum sit, & ex istorũ literis colligenda esse simulachra iusticię, æquitatis, aut aliarum uirtutum censemus, iuuet eadem ab hoc Poeta petere, ex quo permulta mutuati sunt illi ipsi legũ scriptores & Philosophi. Et est quædã ex fontibus illa, si possis haurire, uoluptas,

Nã quãq; sapor est, (ut ait Ouid.) oblata dulcis in unda,
Gratius ex ipso fonte bibuntur aquæ,
Et magis adducto pomum decerpere ramo,
Quam de cælata sumere lance iuuat.

Nam & reliqui scriptores, qui morum precepta & leges tradidere, propter infantiam & sermonis inopiam uim uirtutis ac formam germanam nõ potuerunt nobis ob oculos ponere. At Hesiodus expressam quandam imaginem uiuis illustratam coloribus, nec adscititio uitiatã fuco, planeq; talem, qualẽ Appellis color in fabulis spectandum exhibet. Porro ut architecti tenent in animo inclusas certas formas ædificiorũ, quas imitentur in ædificando, & ut insidet in mente pictoris species pulchritudinis eximia quędam, quam intuens, in eaq; defixus, ad illius similitudinem artem & manum dirigit, Ita & nos oportet formam quandam uirtutis animo insculpere quam cõtemplemur, & in consilium adhibeamus, quoties de moribus, deq; hominum officijs iudicabimus, id ita fiet, si optimarum autorum præcepta diligenter cognouerimus, & ex illis certam quandam omniũ officiorum rationem collegerimus. Et ut ferunt Zeusem cũ Helenam Crotoniatis pingere decreuisset, ex omni numero

mero

mero uirginum eius urbis quinq; delegisse, ad quarum exemplum Helenam pingeret, Ita ex lectissimis autoribus debemus certam rationem uirtutis excerpere, quæ consilia omnia nostra regat & gubernet. Mihi autem in primis ad eam rem utilis Hesiodus uidetur, quia inter gnomologos scriptores citra controuersiam principem locum tenet. Neq; enim nuda præcepta tradit, sed aliâs in encomijs uirtutis, aliâs in insectandis uitijs commoratur, & quod officiosissimũ est ad absterrendos animos hominum à turpitudine, grauiter & religiose docet, diuinitus bonos præmia pro benefactis ferre, improbos scelerum suorum pœnas luere. Animaduertit enim prudentissimus uir, natura nos duci, ut statuamus numine quodam hæc mortalia gubernari, esseq; Deum iniuriæ ultorem, & bonorum assertorem. Itaq; multo grauius de moribus præcipit Hesiodus, q̃ Philosophi ulli, qui ceu gigantes in fabulis cœlum excindere conati, Deum ab administratione rerum submouent, & religione animos hominum liberant. Diogenes dicebat Harpalum, qui prędo fœlix illis temporibus habebatur, cõtra Deos testimonium dicere, quod in illa fortuna tam diu uiueret. Quanto φιλοσοφώτερον Hesiodus docet prope adesse Deos hominibus, ac uidere malefacta nostra? Vos quæso ametis hoc poema, & familiare uobis faciatis, quod quidem diuinũ esse, uel hoc argumento sit, quod ferunt Hesiodo pastori calamos à Musis donatos esse, quibus iam afflatus cecinit hæc pręcepta. Apparet ex Cicerone solitos olim sic pueros ediscere, ut certas preculas nostri pueri docentur. Et Græci tanti fecere, ut in Helicone adseruarint in plumbo descriptum poema.

Hactenus de prima Hesiodici carminis parte. Posterior

rior magna ex parte φυσικὴ est, de natura terræ ac frugum, de tempestatibus, de sydèrum motibus, quarũ rerum perliberalis & iucunda cognitio est. Nam cum hominum causa, & ad usus nostros hæc rerum natura condita & fabricata sit, flagitium est uelle totius pulcherrimam ædificij rationem contemplari, præsertim cum ea cognitio plurimum momenti adferat ad ualetudinem conseruandam, & ad plerasq; alias uitę partes regendas. Quis est tam ferreus, quem si in theatro sedeat, cum ludi fiunt, nõ aliquando incessat spectandi cupido? & cum nullum spectaculum, nulli ludi, plus uoluptatis aut utilitatis adferre spectatori possunt, q̃ hęc naturæ uarietas, mihi rectius uiua cadauera q̃ homines uidentur appellandi, hi qui neq; mentem, neq; oculos ad naturæ considerationem cõuertunt. Postremo ad parandam scientiam bene dicendi, non parum confert Hesiodus, nam lectis uerbis utitur, quæ tempestiue usurpata, & orationi dignitatẽ adferunt, & scientię pondus addunt. Quantum putas accedit orationi grauitatis hac auxesi penè tragica, cum Reges δωροφάγους appellat? quàm grata compositio est χειροδίκαι? Sunt hoc genus sexcentę figurę, quas non libet hic enumerare, ne quid amittant gratię ex integra oratione, uelut à corpore membra auulsa. Quid de tota orationis structura, deq; sententiarum figuris dicemus? quæ tantopere probantur Fabio, ut huic decernat in mediocri genere dicendi palmam, & Princeps Latinorum Poetarum Virgilius, & Ouidius lectissimos locos in sua opera transtulerint, iudicarintq; non leue ornamentũ inde accedere suis poematis. Reddet haud dubie & nostram orationem locupletiorem & uberiorem, nec male collocabit operam, si quis ad

Græcum

Græcum exemplar, ea quæ nostri inde excerpserūt, contulerit, nam illa utriusq; linguæ proprietas certius deprehendetur, & figuræ uerborum & sententiarum animaduersæ clarius cernentur. Profuerit etiam, si locum aliquem floridiorem tuo Marte Latinis uersibus exposueris, quæ exercitatio dici nō potest, quantum acuat iudicium, quantum item ad alendam sermonis copiam, & cōparandam scientiam explicandi res obscuras faciat: Sed hęc inter enarrandum obiter monebimus. Quærat aliquis, quid hęc tota ratio discendi ad pietatem conducat? Est in promptu quid respondeam, ad immutandā mentem, imbuendaq; religione nihil conducit, nam id efficit cœlestis spiritus per sacrum sermonem, sed ad cognoscendum sermonem sacrarum literarum, Græcis literis opus est: deinde ut de sermone rectius iudicemus, & ut dogmata religionis enarrare & explicare, quoties poscit hoc publicus usus, possimus, uarie subigendum est ingenium, & omnibus disciplinis excolendū. Nam ut neglectis filix innascitur agris, ita in ingenijs nisi repurgentur elegantiore literatura, uelut inutiles herbæ natę, uim mentis omnem strangulant & enecant, ne aut peruidere res obscuras aut publicare, & in apertam lucem proferre queant. Magna quædam uirtus est eloquentia, & ut ille in Tragœdia dixit, rerū domina, quo de obscuris rebus ordine ac dilucide dicamus. Ea nemini sine magno usu earum artium, quæ humanitatis appellatione continentur, uariaq; exercitatione contingit. Hæc mea ratio est, cur has artes profuturas etiā studijs religionis existimem, qua de re non dicam hic longius, ne uidear δὶς κράμβην, quod dicunt, adferre, cum aliàs hanc causam egerim. Vos autem quantum possum hortor, ut

quemadmodum initio dixi, constituatis ipsi uobiscum, quem fructum ex studijs petere uos cōueniat, & ut eam rationem studiorum ingrediamini, unde plurimū utilitatis ad uos priuatim & ad Rempub. redit.

Est aliquid quo tēdis, inqt Pers. & in qđ dirigis arcū,
An passim coruos sequeris testaq; lutoq;,
Securus quo pes ferat atq; ex tempore uiuis.

Ita mihi multi postquam bonam uitæ partem in studijs consumpserunt, nondum expendisse uidentur, quid agant, aut qua in re collocent laborem, quam messem à studijs expectent, ea uero non simplex insania est, fitq; ut dum diu didicere, nihilo certius de religione, deq; alijs rebus iudicent, quàm uulgus. Et siquando Respub. uocem uel consilium eorum flagitat, tum uero magis muti sunt quàm pisces. Verum ut uiator primum constituet, quo habeat iter, ita nobis in studijs ante omnia erat de fructu studiorum deliberandum: Postea ineunda ratio compendiaria peragendæ fabulæ. Ita cognoscendi legendiq; scriptores omnes, ut de religione, deq; natura teneamus certum quiddam quod promamus, quoties usus uitæ poscit, & paranda est copia sermonis, quam possis, cum aliqua res controuertitur, explicare animi sensa. Hunc putate scopum studiorū uestrorum propositum esse, ad quem omnes cogitationes animorum uestrorum dirigatis.

Dixi.

Præfatio

PRAEFATIO IN HESIODVM, à Francisco Vinatiensi recitata.

Vm de enarrando Hesiodo deliberarem, inter cæteras difficultates quas mihi id negocij suscepturo propositas esse intelligebam, in mentem hoc quoq; ueniebat, non defuturos esse, quoniam nō ita multo ante is Poeta in hac schola luculenter enarratus est, quibus, si relegeretur, fastidium repetitio adferret. Video enim nō aliter atq; uulgo aiunt, nouas cantiones gratissimas esse, ita nos auidissime ad eos autores cognoscendos, qui minime noti ac peruulgati sunt, confluere. Quanquam igitur uerebar, ut accepturi essetis poema, quod gratiam nouitatis paulo ante exuit, tamen confirmauit me eorū iudicium, de quorum consilio Hesiodum enarrandum suscepi, qui quod eius Poetæ cognitionem maxime frugiferam & liberali ingenio dignissimam esse statuebāt, sæpe relegendum esse iudicabant. Nam cum magnam utilitatem habeat relectio, & diligentius expendantur, & altius introspiciantur ea quæ retractamus, sunt enim, ut scitis, δεύτεραι φροντίδες σοφώτεραι, fore arbitrabantur, ut neminem pœniteret, Hesiodum ex interuallo regustasse & propius cognouisse, cuius de omnibus officijs tam honesta præcepta sunt, tam multæ sententiæ, quę ad abditas & abstrusas in natura res cognoscendas faciunt, ut nunquam de manu deponendus uideatur. Nam qui numerat potius quàm longum catalogum autorum audierit, quàm supputat quid ex quoq; lucrifecerit, is sciat se in studijs infœliciter uersari. Neq; uero

multum utilitatis adferre scriptor ullus potest, semel tantum uelut à limine salutatus. Et Hesiodum ueteres non tantum putauerunt semel atque iterum legendum esse, sed ediscendum omnibus pueris, qui liberaliter instituebantur, ut Columella testatur, proponebant. Ego igitur his causis adductus sum, ut susceperim hũc Poetam rursus interpretandum. Sed quoniam cupio uobis etiam persuadere utilem operam uos in eo repetendo sumpturos esse, aliquanto latius huius mei iudicij ratio mihi exponenda est, & dicendum, quomodo legere ueterum scripta conducat. Qua de re dum dico, quæso me diligenter attendite. Nam qui in discendo nihil aliud consilij habent, nisi ut multa legant, hi mihi tanquam uia lapsi, toto cœlo errare uidentur.

Proinde sic statuo, paucos quosdam, eosq; optimos ex illo magno librorum numero eligendos esse, quibus à prima puericia innutriti, omnes eorum sententias, ut digitos ac ungues nostros, teneamus, & sermonem eorum, quàm proxime fieri potest, nostra oratio referat ac redoleat. Animaduerto autem hanc orationem in reprehensionem quorundam imperitorum, qui uarietate lectionis doctrinæ famam aucupantur, incursuram esse, qui me desidiam iuuentutis nouo quodam paradoxo alere uociferabuntur, cum audient me uariam & multorum lectionem improbare. Ego uero si quam nouam legem nullo autore, sine grauibus testibus ferrem, iure culpandus essem. Neq; enim uel ætas mea uel eruditio, uel autoritas eiusmodi est, ut sumere mihi apud uos præcipientis personam ausim: uerum ea quæ à doctissimis uiris tradita meminimus, quæq; mediocri harum literarum, in quibus uersamur, usu cognouimus, in

medium

medium afferre officij nostri esse iudicauimus. Horatius ait: Vel si cæcus iter monstrare uelit, tamen adspiciendum esse, si quid moneat quod non sit inutile. Quare uos rogo, ne grauatim tam uarijs opinionibus eorũ qui discendi rationem tradunt, & meam sententiam audiatis, cui, nisi doctissimorum hominum testimonia suffragantur, non postulo ut accedatis: sin autem & locupletissimis testibus fidem fecero, & grauissimis argumentis ostendero, promiscuam illam uariamq; lectionem non perinde iuuare studia, ut quidam existimant, nihil erit opinor, cur mihi quisquam hæc monenti succenseat. Sicut igitur prudentia est certum alicubi domicilium, certam sedem, certos habere lares, ita in studijs necesse est animum habere certos quosdam autores, ad quos se, quacunq; de re disputatio inciderit, referat, quos penitus notos habeat, quosq; de omnibus rebus in consilium adhibeat. Non uacat autem illi, qui in omnibus chartis excutiendis operam sumit, incertis aliquibus scriptis tantisper commorari, dum & penitus ea cognouerit, & ita imbiberit, ut planè in suam naturam uerterit. Neq; enim fieri potest, ut ait Xenophon, simul & multa quispiam faciat, eademq; recte faciat omnia: non enim potest se mens intendere in diuersa. Quare cum aliqua de re aut iudicandum est, aut dicendum, tum demum sudant illi, ac sentiunt in tanta copia quàm sint inopes. Quia enim nullam certam supellectilem habent, unde depromant quæ usus poscit, itur ad bibliothecam, quæruntur indices, mutuantur à singulis autoribus sententiolas aliquot, quas cum in lucem proferunt, quia plerunq; male cohærent furta illa, nec inter se consentiunt, inuenias pleraq; illa nihil facere πρὸς ἔπος. Neq;

uero legere se putet autorem is, qui obiter tantum inspe xerit ac salutauerit. Nam quemadmodum aiunt, amici sensum deprehendi non posse, priusquam cum eo mul tos salis modios ederis, Ita diu multumq; habendus est in manibus autor, iterum atq; iterum euoluendus, dum fiat satis familiariter notus, dum illius sententiæ, illius uerba sic insideant tibi, ut cum opus est, non procul ac-cersenda aut quærenda sint, sed ultro se tibi offerant. Contra, quemadmodum immodicus cibus, quia con-coqui non potest, in crudos humores degenerat qui nō modo non alunt corpus, sed naturalem etiam succum strangulant, Ita cum multa legeris fortassis fiet, ut con-fusaneam quandam doctrinam tibi compares, sed illa magis hebetabit ac obruet ingenium quàm perpoliet. Nihil enim certi, non res, non uerba, in tanta uarietate lectionis reliquum tibi facies. Verba undequaq; emen-dicanda erunt, quoties dicere institueris, quorum mira dissimilitudo erit, neq; magis inter se similes sententiæ erunt ex uarijs locis autorum nullo iudicio aut delectu transscriptæ. Deniq; in tota oratione uelut ęgri somnijs uanæ fingentur species, ubi non pes non caput uni est. Cum igitur hæc incommoda secum afferat illa tumul-tuaria lectio, quid tandem rei est, cur non ingrediamur meliorem aliquam legendi rationem? cur non doctissi morum hominum præceptis obtemperemus? Neque enim ignota est uobis sententia Plinij præcipientis, ut suicuiusq; generis autores diligenter eligantur: multū enim ut ait, legendum est, non multa, quod sic accipien dum esse nemo dubitat, sæpe multumq; eadem esse re-legenda, nec esse distrahendum animum uarietate au-torum. Idem monet Seneca, certis enim ingenijs, inquit,
immorari

immorari ac innutriri oportet, si uelis aliquid trahere, quod in animo fideliter sedeat. Nõ Delphicũ ullum oraculũ uerius esse experiemini, si uestra studia ad calculos uocabitis & ratiocinabimini, quantũ lucri attulerit aliquãdo unus autor ter aut quater relectus, & ad id conferetis ea, quę ex multis alijs libellis obiter inspectis in animo hęserunt. Intelligetis enim multo uberiores fructus uos ex uno illo libro, quàm ex reliqua tota bibliotheca percepisse. *Accedit huc*, quod sicut alias artes imitatio docuit, ita in his nostris studijs, nisi ad aliquod certũ exemplar dirigamus animũ, nihil efficiemus dignum laude. Videtis enim eos qui sculpere, qui pingere, qui canere discunt, eligere aliquem magistrũ, cuius esse quàm simillimi studeant. Neq; uero exigunt hanc diligentiã inferiores artes, & non flagitant eandẽ hę maximę uitę & regendarũ Rerumpub. artes, in quibus uos uersamini. Nõ enim satis intelligitis quid oneris sustineatis, si nõ cogitatis has literas ad quas adhibiti estis, comparandas esse tum ad priuatã uitam recte instituendã, tũ ad ciuitates regẽdas, ad iudicia tenẽda, ad religiones conseruandas, deniq; ad omnes uitę partes gubernãdas. Quare si alię mediocres, et tanquã secũdę classis artes percipi nõ possũt, nisi ad certa exemplaria manus dirigatur, quãto minus has difficiliores cõsequemur, nisi proposuerimus nobis aliquem ad imitandum, quem tota mente atq; toto animo intueamur, qui regat omnia consilia nostra, uel in dicendo, uel etiam in rebus gerendis. Nonne grauissimus Poeta Vergilius, cum significare uellet, quæ esset optima ratio Principis ad eximiam uirtutem instituendi, fingit Euandrum adiungere adolescentem filium Aeneæ, & præcipere gnato, ut inde à prima puericia

Aeneam

Aeneam effingere & imitari studeat. Sic enim ad Aeneam ait, cum illi puerum commendat:

sub te tolerare magistro
Militiam & graue Martis opus, tua cernere facta
Adsuescat, primis & te miretur ab annis.

Sensit enim Poeta artem illam imperandi, unã omniũ longe præstantissimam, neminem adsequi posse, nisi se ad alicuius summi uiri imitationem totum componat, cuius dicta, facta, consiliaq; omnia ob oculos posita habeat, ad quæ suum ipse cursum dirigat. Quanquam autem hæ nostrę artes dignitate longe infra bene imperandi scientiam positę esse existimentur, tamen difficultate illi pares esse nemo dubitare potest, si modo expenderit, quanti negocij sit, tam multarum rerum cognitionem, præterea mediocrem quandam facultatem dicendi & exponendi, quæ recta esse perspexeris, parare. Est enim profecto una de difficilimis artibus uel mediocris eloquentia. Quare si in leuioribus artibus sine imitatione effici nihil potest, eloquentiam ne putabimus nos sine illo adminiculo consequi posse? Ciceroni non uidetur: Nam apud hunc Antonius ante omnia præcipit, ut eligamus aliquem, cuius nos similes esse uelimus, & summa contentione animi effingamus, atq; imitemur in illo ea quæ maxime excellunt. Quod si igitur imitatio tantopere necessaria est, nec imitari quenquã possimus, quem non penitus notum habeamus, non relinquitur dubium, quin diu legendi sint aliquot optimi libelli. Vt enim qui semel oppidũ aliquod præteruectus est, non omnes urbis uicos, non ciuitatis mores, non hominum loci eius ingenia statim didicit, Ita consilia ac sententias, aut sermonis compositionem in autore, quẽ semel

semel percurristi, nõ statim animaduertere potuisti, sed diu in eo cõmorandum est, si uoles altius introspicere. Iam ut eius aliquam similitudinem adsequaris, ut uerba illius in promptu habeas cum opus est, ut sermonis compositio non sit illi absimilis, hoc uero sine perpetua lectione effici non potest. An nõ uidemus pictores cum uultum alicuius depingunt, quàm sæpe respiciant ad exemplar? quàm cõtentis oculis omnes lineas contemplentur? Ita nobis nunquam deijciendi oculi eruntab eo autore quem perdiscendum in manus accepimus, quemq́ imitandum esse aliquo modo duximus. Non disputo nunc de tota imitandi ratione, sed hoc monere tantum uolui, oportere nos in his studijs nostris habere certas quasdam sententias semper ob oculos, ex quibus uel de moribus uel de rebus alijs iudicium faciamus, & ad quas referamus nos, quacunq́ de re disputabimus. Deinde quædam struendæ componendæq́ orationis tenenda forma est & character, similis ueteri & pure Latino sermoni, quorum utrunq́ deest istis, qui unum hoc studium habent per omnes autores grassandi. Nam cũ sine delectu omnes sententias congerant, nõ potest fieri, ut habeant certas aliquas propositas, quas in iudicando sequantur. Deinde citius tota rerum natura mutabitur, quàm fiet ut iusta orationis structura utantur hi, qui non ad aliquorum ex ueteribus imitationem sese contulerint. Itaq́ uidemus eorum orationem, qui quanquam multa legerint, tamen in componenda oratione, cum nullam ueterem formam imitantur, persimilem esse mendici pallio, cui passim lacerato, omnis generis panniculi assuti sunt. Nam tota istorum oratio ex dissimilimis & uerbis & sententijs congesta, aliàs longas habet

circunductiones, aliàs abrupta quędam & mutila membra, aliàs obsoletas & ab ultima antiquitate petitas figuras, quas non intelligat si reuiuiscat ipsa Euandri mater, aliàs uocabula noua & in media barbarie nata. Porro cum illa dissimilitudo obscuritatem pariat, & maximũ uitium orationis sit obscuritas, quis tale dicendi genus non oderit? quis non fugiendum uelis, ut ita dicam, & remis sentiat? Quæ cum ita sint, quis non fateatur satius esse, paucos scriptores, sed optimos subinde legere, eosq́ familiarissimos nobis facere, quàm tumultuaria lectione per omnia bibliopolia uagari, præsertim cũ hoc uitij habeat ea res, ut in multos malos libros opera collocetur, unde uelut contagione aut prauas opiniones, aut corruptum sermonis genus contrahas, quæ postea dediscere immensi negocij est, præsertim si statim rude & recens ingenium infecerint. Nam si motus corporis uitiosus, qualem in Alexandro notauerunt, consuetudine duratus, corrigi postea nulla ratione potest, quæ spes est ex animo perniciosas opiniones, cum iam alte radices egerunt, euelli posse, aut emendari sermonis uitia, quorum naturam tibi feceris? Danda igitur opera est statim ut optimis imbuamur, & perinde atq; uenena cauenda sunt & procul arcenda, quæ sunt optimis dissimilia. Habetis mei consilij rationem, cur ut quisq; autor optimus est, ita sæpissime relegendum esse existimem, quod quisquis sequendum sibi esse statuet, is re ipsa experietur unam hanc esse ad solidam eruditionem comparandam uiam, aliorũ uero laboribus ac uigilijs fructum minime respondere. Sed cum Hesiodum semper doctissimi homines plurimi fecerint, ex eo genere autorũ mihi esse uisus est, qui non semel tantũ inspiciendi sunt:

Quare

Quare eum, quanquam non planè ignotum uobis relegendum sumpsi. Neq; meum consilium reprehendetis, opinor, si cogitabitis, quantas utilitates, tametsi exiguus libellus, adferre queat. Et quia principio in omnibus negocijs constituendum est, quæ utilitas ex unoquoq; genere laboris petatur, nos quoq; monebimus, quid expectare ac flagitare commodi ex Hesiodi lectione debeatis. Est enim ex omnibus autoribus uel uerborum uel rerum scientia petenda. Hesiodus autem Græce discentibus magnum uocabulorum numerum suppeditat. Et quoniam alicubi hilariores descriptiones cõtinet, etiam hi qui Latine discunt ab eo quædam honesta exempla copiosi sermonis, & rationem quandam ornandarum sententiarum mutuari possunt. Nam & si lingua diuersa sit, tamen uoluntate Gręcis Latini, in disponenda, amplificanda, atq; illustranda oratione similes sunt. Itaq; duo summi apud Latinos Poetæ, Vergilius & Ouidius, non modo locos eius quosdam imitati sunt, sed multos uersiculos penè ad uerbum expresserunt, quorũ exempla nos commonefaciunt, quomodo ad nostros usus, non tantum certi quidam flosculi ex huiusmodi autoribus decerpendi sint, sed in omni sermone inueniendo prudentia, in explicando proprietas, perspicuitas, & copia, in disponendo diligentia imitanda sit. Sed de hac parte quia satis dici, nisi inter enarrandum conferantur Latina cum Græcis, & omnes figuræ digito ostendantur, non potest, nolo in præsentia longior esse, sed in interpretatiõe uelut in re præsenti indicabimus, quos locos hinc sumpserint scriptores Latini, & quid imitari, quidq; excerpere ipsi debeamus. Etenim tametsi ad pareat propter utilia pręcepta magis q̃ propter uerborum

ornatum in admiratione hoc poema fuisse, tamē quantumuis res salubres nemo legisset, nisi cōmendationem quandam habuissent ex genere sermonis, & gratiam elegantia carminis addidisset. Neque profecto uetustatem ferre potuisset, nisi rerum grauitati uenustissimum genus uerborum tanquam illecebras quasdam adiunxisset. Non est autem obscurū quantum amarint Græci hoc carmen, quanta cura adseruauerint, quia Pausanias ait se uidisse in Helicone antiquissimum monumentū plumbeas tabulas, in quibus hoc poema scriptū fuerit. Sed uenio ad alteram partem, & exponam quid ad rerum scientiam lectio eius conducat, in qua profecto nō minus quàm in uerbis elaborandum est. Quia non modo inanis est oratio, nisi res honestas et utiles contineat, sed etiam copiam omnem dicendi rerū scientia genuit. Non Dij tantū mali permittant, ut cadat in eos eloquentia, qui nulla uirtutis præcepta, nulla officia, nullas uitę leges, nullas religiones norūt, quiq; nullam naturalium causarum ac euentuum cognitionem habent. Nam & Horatius eum qui à rerū cognitione non satis instructus est, negat idoneum esse ad scribendum, cum ait:

Scribendi recte sapere est & principium & fons.

Et multis uersibus exponit postea, quarum rerum scientiam requirat in eo, qui se disertum perhiberi uelit. Proinde ita inducite animum, ut sentiatis uobis in hoc curriculo studiorum, primum magnam quandam & copiosam uerborū supellectilem parandam esse, ut explicare, cum de grauibus rebus alij docendi à uobis erunt, cum dignitate res obscuras, eisq; lumen addere possitis: deinde etiam omnium rerū percipiendam doctrinam esse, quæ tum ad nostram uitam recte instituendam,

tum ad

tum ad orationem illustrandam conducunt. Etenim cum aut de natura rerum, aut de moribus, aut de religionibus in hac ciuili uitæ consuetudine sæpe docendi sint homines, erit planè ὄνος πρὸς λύραν, is, qui quanquam mediocris uerborum copia in numerato sit, tamen res non satis perspectas & exploratas habet. Neq; enim dicere quisquam de re parum nota perspicue potest, ut & apud Platonem Socrates inquit, & sępe monet Cicero, & Horatius cum ait:

Verbaq; prouisam rem non inuita sequentur.

significauit, fieri non posse, ut se ultro magno numero offerant uerba, nisi causam bene meditatam habeas. Quod cum ita sit, non sunt prætermittendi libri, qui de rerum natura, aut de moribus præceperunt. Neq; tamē legendi omnes, sed eligēdi optimi, quiq; alere eloquentiam possint, quia ferè in barbaris scriptoribus non tantum sermonis spurcicies, sed etiam alia uitia sunt. Pleriq; res quas profitentur non satis notas habuerunt, plerisq; ratio docendi defuit, & si rerum peritia nō defuerit, qua de re nunc longius dici nō potest. Hesiodi autem prior libellus totus ἠθικὸς est, posterior dum agriculturæ præcepta tradit, ortus & occasus syderum, multaq; alia quæ ad naturam cognoscendam faciunt, complectitur. Requiretis igitur ex priore libello morum præcepta, quoniam nisi certis legibus & sententijs moniti & adsuefacti, honesta à turpibus discernere didicerimus, & amplecti ea quæ decent, fugere contraria conemur, recte institui uita non potest. Honestissimæ quæq; grauissimæq; de omnibus officijs sententiæ ob oculos esse positæ debent, ad quas omnes uitæ partes, uelut ad Cynosuram cursum suum nautæ dirigunt, comparemus. Sed quo-

niam Hesiodi præcepta quibusdam ideo parum probantur, quia gentilis homo uidetur aliena & pugnantia cum nostra religione docuisse, hic error uulgo eximendus est. Quanquam autem longior est illa disputatio, quàm ut hic explicari tota possit, tamē iudicaui operæprecium me facturum esse, si exponerem quæ uis sit, quæq́ autoritas eorum præceptorum, quæ tum Hesiodus, tum alij multi sapientes & docti uiri cum animaduertissent, nobis à natura proposita esse, deprehensa exposuerunt, & in literas retulerunt, ut commonefacerent eos, qui propter infirmitatem ingeniorum aut ætatis, aut etiam consuetudine in tot malis exemplis deprauati, cernere ipsi eadem non possent. Proinde sic statuemus, nihilo minus diuina præcepta esse ea quæ à sensu communi & naturæ iudicio mutuati docti homines gentiles, literis mandarunt, quàm quæ extant in ipsis saxeis Mosi tabulis. Est enim in confesso humanę menti diuinitus insculptas esse quasdam leges de moribus, quales sunt: Neminem lædendum esse: colendos esse parentes: bene merentibus habendā esse gratiam: Magistratibus parendū esse: alendos & defendendos esse eos qui nostræ fidei commissi sunt: pacta seruanda esse. Has cum sani quidam homines deprehensas ostenderint imperitis, quid est cur non & uocemus diuinas leges, & pareamus eis tanquam diuinæ uoci? Neque ille ipse cœlestis Pater pluris à nobis fieri eas leges uoluit quas in saxo scripsit, q̃ quas in ipsos animorum nostrorum sensus impresserat, quasq́, ut Paulus ait, in cordibus hominū scripserat, de quibus sic inter se omnes homines consentiunt, ut nulla tam fera barbaries sit, nulli tam perdite mali, qui non & sentiant & fateantur recta

esse

esse, quæ illæ sententiæ præscribunt, quiq; cum non obtemperarunt, non ipsi peccatum accusent ac damnent suum, quiq; non uereantur numen existere aliquod, cui uel si nulli unquam mortales rescis cant factum, pœnas daturi sint. Nulla tam immanis natio est, quæ non tacita maleficos, crudeles, ingratos oderit ac aspernetur, probetq; ea quæ societatem inter se generis humani deuinciunt. Nam & hos qui hospites mactant, qui senes patres trucidant, qui nullam coniugiorum fidem colunt, si admoneantur, natura fateri cogit, indigna se hominibus facere. Iam in his qui sibi alicuius flagitij cõscij sunt, cruciatus & terrores tanti mentẽ exagitant, ut adpareat diuinã quandam uim esse, quæ admissi sceleris pudere cogat, quæq; impendentis supplicij metũ incutiat. Sunt igitur in humanis animis certæ de moribus leges, quæ tum priuatam uitam regunt, tum constituere ac tenere Respub. iudicia exercere, & societatem hominũ defendere docuerunt. Et ut fatemur nos diuinitus conditos esse ac propagari, ita dubitare non debemus, quin è cœlo in hanc uitã attulerimus illas uitæ leges, & illos igniculos, qui & ostendunt honesta, & admonent semper preesse numen & inspectare omnia hominũ consilia ac facta, deq; sceleratis suppliciũ sumere solere. Paulus alicubi huiusmodi sententias ueritatem Dei adpellat, cum uellet significare has opiniones non errore quodam à maioribus per manus esse traditas, nec temere uel obrepsisse nobis, uel in animis hærere, sed adeo mentibus nostris infixas esse, ita, ut eijci aut erui nulla ui possint. Ego cum expendo autoritatem harum legum, & animaduerto, quàm religiose coli eas Deus postulet, commoueor profecto, & earum scriptoribus magis capior:

agnosco

agnosco enim non sine mente, ut ille ait, sine numine diuum, hęc ab illis nobis uiuendi præcepta tradita esse. Quare non satis intelligunt horum scriptorum consilia, qui non perspiciunt unde tot honesta præcepta, tot graues sententiæ manarint. De religione aliter docent nos Christianæ literæ, sed de ciuilis uitæ consuetudine, cōmunibus naturæ præceptis parere nos Christus uoluit: Neq; uero nihil ad Christianum pertinet ciuilis uitę consuetudo. Non sunt igitur prætermittenda, si qua docti & periti homines ea de re monuerunt. Nullius autem Philosophi cōmentarios Hesiodo pręferri uelim, tanta est & grauitas in docendo & simplicitas. Illi sępe, dum ad uiuum omnia resecare student, dum odiose rixantur, altercando ueritatem amittunt. Nam, ut alia omittam, plerique Philosophorum, Deum administratione rerum submouent, negantq; ei res mortalium curæ esse. Neq; animaduertunt, ab ipsa natura nos commoneri, esse aliquam mentem, quę hæc humana regat, bonos seruet, improbos puniat. Melius igitur Hesiodus, qui iniusticiæ præceptis flagitiosis grauissimas pœnas interminatur, præmia bonis pollicetur. Venit mihi in mentem Luciani, qui, ut solet, per iocum cum Hesiodo expostulat, cur, cum pollicitus sit se scripturum τάτ' ἐόντα καὶ τὰ ἐσσόμενα, præsentia & futura, nihil tamen prædixerit, nulla rerum futurarum uaticinia reliquerit. Ego uero nō tam uaticinari duco Chaldęos illos, quos uocant, qui prædicunt, uter in alea, seu ludo talorum uicturus sit, aut etiam, qui tempestatum uices præuident, quàm Hesiodum ex consilijs hominum exitus & casus coniectantem. Ea diuinatio & ex certissimis orta causis est, & bono uiro dignissima, qua & multos alios & Platonem

tonem usum de Dionysio uidemus, quando calamitosum Tyrannidis exitum prædixit. Neq; aliud prędictionum genus ad uitam utilius est: cui si Nero, si Domitianus, & pleriq; alij fidem potius adhibuissent, quàm uanis promissis ariolorum, in tantas calamitates non incidissent. Nos uero cum Hesiodum audimus commemorantem, quæ supplicia improbis impendeant, non humana aliqua, sed diuina uoce nos à turpitudine absterreri, & ad uirtutem colendam inuitari existimemus.

Dixi de argumento prioris libelli, posterior ortus & occasus syderum, & pleraq; φυσικὰ continet. Et quia solent in scholis quidam technici libelli de natura rerum proponi, quales sunt uel de sphæra commentarius, uel Aristotelis μετέωρα, uel de cœlo: uidetur mihi in his etiam aliquis locus Hesiodo tribuendus esse, quia temporum uices, ortus syderum, dierum spacia, mira diligentia annotauit, uideturq; inter primos apud Græcos Astronomiam attigisse. Nec eius artis contemnendus autor Aristoteli & Plinio uisus est, qui aliquoties eius testimonium allegant. Est autem cum omnium naturæ partium, tum maxime cœlestium motuum, et syderum perliberalis cognitio. Nec mihi iniuria Plato dixisse uidetur, non homines, sed suillum pecus esse, quicunq; nullo eius artis studio tenentur. Nemo enim fuit unquã sanus homo, qui etiamsi alias artes hominum industria excogitatas esse iudicaret, nõ uideret tantam esse Astronomiæ præstantiam, ut neminem nisi Deum autorem eius & repertorem faciendum putaret. Itaq; & Manilius Ethnicus scriptor, negat potuisse fieri, ut res tam procul à nobis positæ deprehenderentur, nisi hominũ animis diuinitus monstratæ essent. Sic enim ait:

Quis foret humano conatus pectore tantum,
Inuitis ut Dijs cuperet Deus ipse uideri.

Sensit enim quandam diuinitatis similitudinem esse, illarum rerum noticiam potuisse consequi. Non libet autem hoc tempore utilitates huius artis enumerare, sunt enim propemodum infinitæ, & quædam ita sunt ob oculos positæ, ut etiam ab indoctis cerni queant.

Cum igitur Hesiodus grauissimarum rerum præcepta contineat, & ad mores formandos, & uitam recte instituendam, & ad cognitionem rerũ naturalium conducat, quis non dignissimum lectu iudicare queat? Ego uero etiam sæpe relegendum, & ad uerbũ ediscendum esse censeo. An si in excellentibus picturis contemplandis nunquam oculi exaturantur, sed quo diutius in eis hęrent, eo magis admiratio uidendiq́ cupiditas crescit, quis enim nostrum, quoties in templum uenit, non toties resistit ad eas tabulas quas ibi uel Durerus, uel noster Lucas posuit, nõ idem accidat in egregio poemate considerando? Truncum ac caudicem illum profecto dicere nihil uerear, cui satis est semel aut iterum excellens & ornatum carmen legisse. Proinde, sicut apud Virgilium mirabili cupiditate ac lætitia intuetur cœlo demissum clypeum Aeneas, & argumentum in eo celatum diligenter considerat, cum quidem eum non modo operis uarietas, sed etiam illa rerum futurarũ præstigia & commouent & detinent, deniq́

Expleri nequit, atq́ oculos per singula uoluit,
Miraturq́ interq́ manus & brachia uersat.

Ita & nos nunquam facietas aut fastidium legendi Hesiodi capiat, sed in eum assidue oculos defigite, omnes locos diligentissime excutite, & sententias eius uobis ita fami-

ita familiares facite, ut quoties aliqua de re deliberabitis, in mentẽ uobis illa honestissima præcepta ueniant. Multum etiam sermo uester ab illo transferat, ac mutuetur. Nos quidem quantum in hac ingenij atq; eruditionis mediocritate præstare possumus, dabimus operam, ne quem pœniteat nobis enarrantibus hunc Poetam operam dedisse.

Dixi.

PRAEFATIO IN AESCHINIS ET Demosthenis Orationes, Phil. Mel.

NOn ignoro equidem, quantum onus subeam, quamq; ancipitem ac difficilem rem suscipiam, cum interpretationem harum orationũ Aeschinis ac Demosthenis polliceor. Neque enim mediocris est ingenij prudentissimorũ Oratorum consilia, uirtutesq; in oratione perspicere, nec uulgaris artificis, diuinas illorum sententias, Latinis uerbis repręsentare, & tanquam imaginem aliquam Græcę orationis exhibere. Quid quod causam ipsam sine Græcarum historiarum cognitione, sine scientia legum & morum Atticorum, ne adsequi quidem possis. Nos uero pręter cæteras difficultates mira inopia commentariorum etiam laboramus. Accedit huc, quod in alijs artibus ac literis, tractatione & studijs

hominum, multa è tenebris eruta lucem accepere. Græca qui excolerent & illustrarent, defuerunt hactenus in hac natione. Quæ cũ apud me cogito, sentio equidem, in quod me discrimen conijciam, cum summorũ Oratorum laudatissimas conciones propono. Nolo autem longiore oratione temeritatem excusare, aut de mearũ uirium imbecillitate ambitiosius dicere. De animo ac uoluntate uere prædicare possum, me semper hoc spectasse, ut in hac schola studia honestarum artium excitarem. Neq; nunc ob aliam causam has orationes proposui, q̃ ut iuuentutem ad optimos autores & magistros, tum intelligendi, tũ dicendi cognoscendos inuitarem. Neq; uero alienum uidebatur, tanquam gustum illorũ facturis proponere eas orationes, quæ doctorũ omniũ consensu, omnibus in hoc genere scriptis præferuntur, è quibus, tametsi pleraq; nos fugiant, tamen possimus plurima decerpere, quibus studia nostra locupletentur. Notus est uersiculus:

Est quodam prodire tenus si non datur ultra.

Proinde spero me non difficulter à bonis uiris ueniam impetraturum esse, quod maius aliquanto negocium suscipio, q̃ hæ nostræ uiriculæ uideantur laturę: Neque enim infirmitatem meam dissimulo. Et tamẽ operam dabo, ut hanc cura, diligentia, & fide, quæ in primis in interprete requiritur, sarciam. Sed de meo consilio dicendum est parcius, quod de eo postea ex euentu iudicaturi sitis. Nunc officij sui commonendi sunt auditores, nam ut prudentes agricolæ non sumunt operam in exercendo sterili solo, ita in tractatione literarũ insania est, attingere autorem, qui nostris studijs nihil fœneret. Primum itaque constituendum est, quæcunq; ratio studiorum

diorum suscepta fuerit, quem fructum nobis polliceantur literæ. Ego uero sæpe aliàs monui, ita instituendum esse animum, ut duas has uirtutes, scientiam iudicandi de rebus humanis, & facultatem dicendi, meminerit sibi omnibus neruis parandas esse. Et ad has, tanquam ad scopum, oportet referre uigilias, lucubrationes, denique studia omnia. Nam qui aut non formarunt iudiciũ literis, ut intelligant rerum ac morum discrimina, quęque in bonis, quæ in malis ducenda sint, aut non possunt ea quæ sentiunt, perspicuo sermone docere, hi mihi præter corporis speciem, nihil humani habere uidentur. Deinde ita inter se coniurarunt Eruditio, & Eloquentia, ut diuellere nullo modo possis. Nam & orationem rerum scientia ex se ueluti genuit, & oratio uicissim res ostẽdit. Iam cęcutire in rebus iudicandis necesse est eos, qui recte dicendi cura uacant, propterea quod nihil perinde mentẽ acuit, & excitat, atque contentio illa & studium recte dicendi. Nõ est quod procul exempla petas. Nuper adeo qui Philosophiam profitebantur, non satis perspexerũt uim earum artium quas docebant, quia exponere perspicua oratione ea quę profitebantur, nemo conabatur. Proinde qui se ad literas discendas contulerunt, hi sibi persuadeant, & oleum, quod aiunt, & operam sibi perituram esse, nisi cum rerum scientia studium dicendi coniunxerint. Atque hac de re aliàs diximus. Porro harũ orationum cognitio ad utrunque multum conducit. Nam ut Philosophi præcepta de moribus tradidere, ita hæ orationes bonorum ac malorum ciuium exempla proponunt, quæ multo efficacius uirtutis studium nobis commendant, quàm frigidæ illæ præceptiunculę. Scipionem & plerosque alios illustres uiros ait Salustius dicere

solitos, cum imagines maiorum intuerentur, uehementissime animum sibi ad uirtutem accēdi. Quę autem bone Deus marmora, quæ statuę conferri cum his orationibus merentur? quę aliàs improborum ciuium perniciosa consilia, aliàs honestas uoluntates bonorū ciuium ita depingunt exprimuntq́;, ut nullius faciem imitari propius Apelles potuerit. Quare ita statuetis de his duabus orationibus, absolutissima quędam exempla, in illustri sita loco, nobis ostendi, quę cōmonefaciant, quid in communibus moribus mereatur laudem, aut reprehensionem. Nam in insectando Demosthene, ueram quandam imaginem sceleratę mentis fingit Aeschines. Contrà ille, cum uoluntatem optimi ciuis negat sibi defuisse unquam, boni uiri simulachrum sculpere uidetur. Explicantur præterea multa maiorum instituta, leges ac mores, multa exempla, quę sunt obiter causę aspersa, in his orationibus inuenies. Est enim sonus forensis huius dictionis, classico similis, & plenior aliquanto, quàm historię. Deniq; mihi uidentur omnes Reipub. gerendę rationes melius hic tradi, quàm in ullis Philosophorū disputationibus. Et cum historiam nemo non hoc nomine plurimi faciat, quod omnium ciuilium officiorū exempla tradat, quid huic orationū generi tribuemus, in quo exempla illa & consilia rerum gerendarum accuratius & copiosius? Nam cum ad pugnam hic instruatur oratio, fit, ut maiore negocio illustrentur omnia recte aut secus facta. Neq; uero præsentes tantum auditores spectabant, sed ad posteros extare has orationes uoluere testes suorū consiliorum, reliqueruntq; hęc, ut haberent posteri non modo, ut ait Thucydides, ἀγωνίσματα, sed κτήματα, hoc est, thesaurū exemplorum. Quid

autem

autem de eloquentia horum dicam? Nam hæc præcipua laus est harum orationum. Equidem insaniam, si meo testimonio, meaq; uoce, accedere aliquid illorum laudibus existimem. Quare præconio Ciceronis contenti erimus, qui cum Aeschinem amplissimis laudibus ornat, tamen in Demosthenica oratione, tantam eloquentiam esse iudicat, quanta includi in animis hominum possit. Locos nonnulli decerpsere, unde specimen aliquod eloquentię istorum caperetur, sed uelut, si præclaram statuam dissoluas, quanquam insit in singulis membris suus decor, tamen minus clare percipi ac sentiri uenustas uidetur, quàm si integra statua, uideas suo quæq; loco collocata. Ita malim uos integras orationes oculis atq; animo cõtemplari, quàm sententiolas quasdam excerpere, è quibus reliqua oratio æstimetur, ut ex unguibus leonem aiunt. Nam si uniuersam tibi proposueris, ibi uero senties, non modo quibus uerborum aut sententiarum figuris, sed quo consilio etiam, & qua solicitudine dixerint, quàm callide in populi aures irrepant, quàm diligenter sese communiant, ubi alacrius procurrant in aduersarium, ubi referant pedem, ubi ludificentur hostem, quæ proprie causæ sint argumenta, quæ ornamenta obiter accedant, quomodo in locos communes à causa expatientur, quo genere affectuum ac sermonis in singulis causæ partibus utantur. Quæ omnia qui diligenter spectarit, nę ille omnium humanorum operũ nihil admirabilius oratione esse statuet. Quare uos adhortor optimi Auditores, ut diligenter has orationes cognoscatis, atq; intueamini, faciet ea res & ad animi iudicium formandum, & ad locupletandam facultatem dicendi.

Toto

Toto cœlo errant, qui hos Oratores, nihil nisi nugaces tabulas fuisse sentiunt: summis ingenijs pręditi, maximo rerum usu, in grauissimis causis uersati perdidicerant, naturas multarum rerum, & uarias gerendæ Reip. rationes tenebant. Hoc illi instrumentum, hanc scientiam plurimarum rerum adferebant ad perpoliendam orationem. Nam quæ de fortuna Demosthenis dicit Aeschines, non sunt à plebeio ingenio profecta. Postquam enim omnem uirtutis laudem illi detraxit, uere ne, nihil ad nos, pergit fortunam insectari, & uetat Rempub. illi committere, ne priuata eius fortuna exitio sit urbi: uidit enim profecto uidit, non esse communem, ut uulgo putant, fortunam, nec ratione aut prudentia, quemadmodum Philosophi docuere, regi posse. Quàm crudeliter autem sæuit in aduersarium cum industriæ laude spoliat, fortunam etiam in omen uertit, ut ab eo tanquam à portento aliquo uoluntates hominum alienet. Quid Demosthenes, cum Cyrsili exemplum commemorat? non uidisse putatis, quanta uis esset honestatis, quantumque pulcherrimi facti mentio, multitudinis animos, etiam in aduersa fortuna delectaret? Itaque cum altissime introspexerint, & naturam rerũ, & uim uirtutis, & pręuiderint omnia dicturi sapientissime, dubitari nõ debet, quin ad erudiendos animos, eorũ tractatio plurimum conducat. Verum sunt, quibus parum religiose uideor facere, quod tantum tribuo ethnicis, sed cũ his nõ libet hoc tempore rixari, Tantũ opto, ut pietatem, cuius se prætextu uenditant, & ad religionis nomen confugiunt, tanquam in templa capitis rei, re pręstare aliquando incipiant. Ego religioni nõ modo nõ officere has artes existimo, sed etiam ornamenta esse. Nam religio

πολιτικὴν

πολιτικὴν disciplinam, & ciuilia officia, quæ scientia humanarum literarum continentur, adprobat, & religiose coli iubet. Impietas est in solo cõtemptu ciuilium morum collocare. Quid quod sine scientia linguarum, atq; dicendi artium, non possunt commode religionis dogmata tractari. Quanto rectius erat beneficijs cœlestibus religiose uti, atque diligenter excolere.

Neq; enim dubium est, quin diuinitus hoc tempore restitutæ sint literæ, ut in repurganda Ecclesiastica doctrina recte pios adiuuarent. Itaq; haud scio, an ulli religionem grauius lædant, quàm qui in literas passim inter imperitos, non aliam ob culpam, quàm quia non didicerunt, debacchantur. Idq; hoc molestius est bonis uiris, quia sanctissimum nomen Christi suo furori prætexunt. Valeant isti, quando morosiores sunt, quàm ut patiantur se reprehendi. Vos interea officium uestrum facite, & pergite bonas literas sedulo discere, quæ cum ad religionem conseruandam, nonnihil momenti habeant, Christo gratissimum officium facietis, si strennue eas propugnaueritis.

Dixi.

MM Præfatio

PRAEFATIO IN PTOLEMAEI μεγάλην τὴν σύνταξιν.

APud Lucanum C. Cæsar cum Aegyptio sacerdote de cœlestibus motibus atq; effectibus colloquens, ostendit se nō solum admirari illarum maximarum rerum doctrinam, sed etiam inter arma tubas & classica, ei aliquid impartire studij, Sic enim ait:

media inter prælia semper
Stellarum cœliq; plagis superisq; uacaui,
Eudoxi fastos noster superabit & annus.

Itaq; Repub. potitus, cum ingenti bello quassatam rursus erigere atq; ornare studeret, iudicia restitueret, legibus pacem ac disciplinam muniret, addidit egregium ornamentum, ex hac doctrina de motibus cœlestibus, quod & ipsum necessarium in uita ciuili esse uidit. Annum enim emendauit adhibito in consilium Sosigene, nec falso gloriatur se Eudoxi fastos superaturum esse. Tradidit enim nouam mensium descriptionem, nouamq; intercalandi rationē, cōmodiorem Aegyptiaca & Græca. Aliquanto post Augustus conturbatam in bellis ciuilibus anni ordinationem restituit. Post aliquot secula & Theodosius sapiens & bonus Princeps, non solum Imperij, sed etiam Ecclesię pace constituta, rursus emendauit fastos, quia tempora iam flagitabant correctionem. Nec uero recens est exemplum, Principes in Rebuspub. anni descriptionem iuxta motus cœlestes emendare. Solon etiam de Thaletis consilio nouas æquinoctiorum certas constituit, & annū Atticum correxit.

correxit. Quodq; heroum nominibus pleræq; stellę insignitę sunt, hanc esse ueram causam arbitror, quod partim illi ipsi heroes, partim alij boni Principes ab ipsis orti, huic doctrinæ de motibus cœlestibus dediti fuerunt, eamq; illustrari ac propagari curauerunt. Ideo Pleiades dicuntur Atlantis filię, quod is monstrauerit quosdam ortus & occasus, habentq; nomen ipsæ stellæ, uel quia plures propius innatæ, tanquam unum lumen efficiũt, uel quia Pleiadum circuitus, hoc est, occasus & ortus cõmode ostendit anni initium & exitum, ueris & hyemis principia. Ab Atlante Orion acceptam doctrinam propagauit. Regnauit enim Orion in Tanagra Boetię, ubi sędes fuit Atlantis, ut scribit Pausanias, in qua ille sydera speculatus esse dicebatur. Hinc fabulę natę sunt de Orione amante unam ex Pleiadibus. Et quia oriente Scorpio occidit Orion, finxerunt postea ingeniosi homines Orionem à Scorpio interfectum esse. De Chirone & Hercule non obscure adfirmant scriptores, fuisse eos cœlestium motuum studiosos. Sed quid uetera quærimus, cum recentior ætas habeat exempla digna memoratu plurima? Aliquandiu studia huius doctrinæ uiguerunt in regno Saracenico, cum Alexandriæ, tum alibi. Cumq; deessent Latinis hominibus fontes artis, uidelicet hic Ptolemæi liber, curauit eum Fridericus Imperator ex Arabico sermone in Latinum conuerti. Tunc enim & in Græcia quadam fatali calamitate studia ueteris Philosophiæ conticuerant. Paulo post Alfonsus Lusitaniæ Rex, tantum lucis huic arti attulit, ut nomen eius propter tanti beneficij memoriam omnibus eruditis & prudentibus gratissimum & charissimum sit. Huic debemus præcipue, quod extat erudita anni descriptio,

MM ij quod

quod non prorsus ignoramus Solem, ut apud Homerum Cimmerij. Ac magnitudo beneficij testatur nō humano consilio suscepta esse hæc à Rege studia, sed Deū ut consuleret hac in re uitæ hominum, impulisse animū ipsius ad has artes iterum excitandas. Hęc exempla laudatissimorum Regum satis ostendunt, pertinere ad bonos & sapientes Principes curam huius doctrinę conseruandę. Etsi enim omnibus hominibus natura acres stimulos indidit, ad admirationem & considerationem cœlestium motuum, propterea ut nos de Deo & de immortalitate nostra admoneant, tamē multorū animi occupati stultis aut prauis cupiditatibus, non satis exaudiunt naturæ uocem, quæ nos ad hæc studia incitat atq; hortatur. Sed sapientes Reges & studiorum gubernatores prospicere decet, ne tantum ornamentum uita hominum amittat. Hos intelligere decet & dignitatē harum artium & utilitatem. Quanquā enim scio & alios quosdam Principes hac ætate hanc doctrinam magnifacere, tamen quoniam tu eam ita colis, ut cum artificibus ipsis certare possis, hunc librum tibi præcipue dedicare uoluimus, quod arbitramur & tibi nostrum officiū eo fore gratius, quia has artes intelligis ac amas, & defensionem huius Philosophiæ cupidius suscipere eruditos, quam alios. Etsi enim plena est dignitatis & suauitatis hæc Philosophia, & uitę hominum utilissima, tamen iacet neglecta, partim propter uulgi inertiā, partim quia desunt pręmia huic honestissimo labori. Nonnullos etiam deterrent peruersa iudicia quorundā, qui habent doctrinæ titulos, qui nescio cur tantopere infesti sunt huic Philosophiæ. Primum enim dulce est, non modo illam certissimā motuum seriem atq; harmoniam consi-

detare

derare, sed etiam in his ipsis demonstrationibus, quibus motuum illorum ordo deprehensus est, eruditissimas cogitationes, & mero quodam nexu cohærentes uidere, & quasi uestigia mentis intueri, euectæ ad rerum cœlestium considerationem. An non utraq; res ostendit & esse Deum, et nos conditos esse, ut inuestigatis cœlestibus motibus, intelligamus esse aliquam æternam mentem, opificem cœli & nostrorum animorũ, & gubernatricem omnium, quam cognoscere, cui parere debeamus, quodq; immortalitatem restare necesse sit, cũ certum sit nos eo nasci, ut perspicue diuinitatem agnoscamus, & ea fruamur. Cum igitur & per sese delectet consideratio pulcherrimarũ rerum in natura, & sit dux ad agnitionem Dei, mera prauitas est naturę in illis, qui hanc doctrinã aut uituperant, aut aspernantur. Sed utilitas, inquiunt, commendat artes. Assentior & probo id quod posuerunt in definitione artis Stoici, ut aliquam adferat una quælibet utilitatem ad uitam. Quæ est insignior stoliditas, quàm non intelligere quanta futura sit barbaries, si non teneatur certa anni ratio? Quę confusio negociorum agendorum esset, amisso hoc discrimine temporum? Quæ essent historiarũ tenebrę, sublata enumeratione annorum? Non mundi initia cogitari possent, non discerni religionum exordia, nõ Imperiorum mutationes: deniq; horribilis caligo omnes historias Ecclesiasticas & prophanas inuolueret. Atq; hac in re tanta utilitas est huius artis, ut sacræ literæ iusserint obseruari motus cœlestes, ad annorum spacia, & interualla constituenda. Cum enim inquit Deus condi stellas ut sint signa, & efficiant temporũ discrimina & annos, certe requirit obseruationem. Quantum enim erit

anni curriculum, quæ initia, qui exitus non obseruanti Solis cursum? Itaq; aspici Deus cœlum iubet, & motuũ leges contemplari, ac interualla temporum constituere. Nec leue argumentum est, fuisse magna studia obseruandorum cœlestium motuum apud primos parentes statim initio, quod singulari diligentia annorum & mensium seriem inde usq; à mundi primordijs annotarunt. Non enim adeo accurate anno duodecim menses statim attribuissent, metas cursus Solis constituissent, intra quas duodecim sunt congressus Lunę & Solis. Et ad has constituendas, arte reliqua opus fuit. Non enim sine aliqua cura & uia deprehendi uera ęquinoctia potuerunt, quibus opus est, si certum anni initium tenere uolumus. Sed quid opus est longiore disputatione, cum nemini obscurum sit, necessaria esse ad plurimas uitæ partes, anni descriptionem? Restant & aliæ utilitates, prodest obseruatio motus Solis ad regionum distinctionẽ & cosmographiam. Cumq; cæterę stellę tanta arte regantur, nõ est consentaneũ nullos ad usus eas esse conditas. Explodenda est illa Epicurea Philosophia, quæ tollit finales causas, & affirmat earum omnes naturas ἄγειν καὶ φέρειν. Si igitur sunt finales causæ cæterarum rerum, cur non dicemus etiam esse pulcherrimorũ corporum & perpetuorum motuum? Certitudo in motu, artem opificis indicat: Ars consilium ac causam finalem necessario complectitur. Itaq; & cæterę stellæ haud dubie suos habent tum effectus, tum significationes in elementis & ijs quæ inde gignuntur: Vt manifesta experientia, & omnibus seculis consentiens, testatur congressus siccorum syderum magnas siccitates, humidorum, humidas tẽpestates efficere. Ex hoc initio pleraq; alia

alia uere sequuntur, quorum obseruatio in uita est utilis, si quis quærat physicas significationes sine superstitione, ut temperamentorum qualitates & inclinationes. Etsi autem non instituam ex hoc loco integram περὶ τῆς μαντικῆς disputationem, tamen illud affirmo indignissimũ esse homine erudito & prorsus βάναυσον, applaudere Epicuri deliramentis, ac fingere nullius causa tam certas leges motuum omnium Planetarum constitutas esse. Pindarus inquit:

σοφοὶ καὶ μέλλοντα τριταῖον ἄνεμον ἔμαθον.

Sapientiam esse ait, tempestatem uenturam triduo ante prospicere. At hæ significationes magnas mutationes non modo tempestatum, sed etiam ciuilium rerum denunciant, ut ostendũt euentus qui comitantur eclypses, & magnas Planetarum coniunctiones. Nec illa signa pugnant cum religione: cum enim Deus ea & proposuerit & gubernet, ab ipso regi euentus statuamus, eosq́ mitigari illis qui ad eum uera pietate confugiunt, credamus. Sed non dicam hoc loco plura de parte diuinatrice, ad motuum doctrinam redeo. Quæ potest esse μαντικὴ utilior, quàm quod ipsa motuum doctrina testatur esse Deum, ut supra dixi? & quædam pædagogia est ualde utilis ad confirmandas honestas & pias opiniones de Deo in animis hominum? Quantam uim habet hęc cogitatio in mentibus nõ male institutis, consulat suum quisque animum, quod si faciet, fatebitur profecto non raro sibi prodesse ad confirmandas pias opiniones de Deo, hanc ipsam agnitionem artis in cœlestibus motibus. Sicut & Paulus testatur, Deum hoc opificium tanta factum arte eò proposuisse, ut hoc admoniti testimonio ipsum agnosceremus. Hanc utilitatem fortassis non

magni

magni faciunt homines imperiti, sed quanta sit, ex eo iudicari potest, quod inter Philosophos soli illi fuerunt prorsus ἄθεοι, qui penitus abiecerunt cœlestium motuũ inquisitionem. Cæteros motuum certitudo confirmauit, ut non dubitarent esse aliquam mentem, rerum opificem, & gubernatricem, ut honestissime disputat Socrates, & in Philebo apud Platonem, & alibi apud Xenophontem. Amemus igitur hanc Philosophiã diuinitus monstratam, & conseruemus, nosq́ in ea re Deo gratũ facere statuamus, qui cum nobis has pulcherrimas artes donauerit, postulat, ut eas excolamus, nosq́ earum cogitatione ad pietatem exuscitemus. Proinde cum Ptolemæum accipies, inclyte Rex, commendari tibi defensionem cum cæterarum bonarum artium, tum uero etiam huius Philosophię statues. Multum autoritas & munificentia tua huic studio prodesse poterit. Nec obscura est hac in re uoluntas tua: Nam & aula tua & in Ecclesijs & in Academijs doctissimos homines ad rerum ac studiorum gubernationem prouehis, & in primis Regium esse ducis, tueri literas, quod quidem cum ob alias causas iure prædicatur, tum eo etiam, quia cum tibi magno sit ornamento optimarum artium scientia, uicissim illas abs te ornari decet.

Bene uale.

Dixi.

Præfatio

PRAEFATIO IN ARITHMEticam.

MODESTISSIMO ADOLESCENTI Iusto Ionæ, filio D. Doctoris Ionæ Phil. Mel. S. D.

CVm uideam te honestissimo consilio patris tui uiri optimi ac mihi amicissimi, ad literas adhibitum esse, & singulari diligentia institui, duxi hunc libellum cum inscriptione nominis tui ædendum esse, & ut ostenderem mihi consilium tui patris in te instituendo magnopere probari, & ut adhortarer cum te, tum cæteros adolescentes ad hanc Philosophiæ partem, cuius in hoc libello traduntur elementa, summo studio cognoscendam atq; colendam: Aeditur enim hic libellus, ut cæteris studiosis tecum communis sit. Quanta autem sit & dignitas & utilitas Arithmetices, nō solum indicant testimonia doctorum hominum, sed etiam declarat quotidianus uitę usus, in quo res loquitur ipsa, nō posse homines numerandi scientia carere. Sed studiosi considerare debent, non solum quam utilitatem indoctis artes afferant, sed etiam quem locum teneant, & quem habeant usum apud eos, qui ad perfectam doctrinam aspirant. Merito autem plurimi facienda est Arithmetica, quia una patefacit aditum ad præstantissimam Philosophiæ partem, uidelicet, ad cognitionem cœlestium corporum ac motuum, Estq; χειραγωγὸς adeo commoda, ut ipsa præcepta reliqua artes sint facilimæ ac prorsus obuiæ. Econtra uero hac destituti uelut ἀμύητοι

ab alijs artibus procul arcemur & excludimur. Quare cum Arithmeticam discitis, eadem opera cogitabitis, uos maximam partem aliarum artium percipere. Illi uero plusquam frigidus fuerit circum præcordia sanguis, quem hæc ingens utilitas nō inuitauerit ad hanc artem discendam, quæ quidem quia maxime cognata est naturæ hominis, facilime percipitur, si accedat mediocris exercitatio. Manus, inquit ille, causa est sapientiæ. significans artes non posse integre cognosci, nisi manus præcepta imitetur atq; exerceat. Quod cum in alijs artibus ita sit, tum uero præcipue Arithmetica magnam exercitationē requirit. Ideo memineritis adolescentes usum ad præcepta adiungendum esse. Tu uero charissime Iona, hunc libellum accipe ξὺν ἀγαθῇ τύχῃ, & cogites hanc artem tibi etiam à teneris inchoandam & exercendam esse, ut præpares te ad maximarum rerum doctrinam, ad quam natura te duci iudicamus. Indoles enim tua perspici potest iam in primis studijs, & multa sunt signa, quandam in te paterni ingenij similitudinē propagatam esse. Quantum autem ingenio ualeat pater, ipsius in oratione splendor egregius, & fœlicissima copia indicant: Quem tu quidem propones imitandum atq; effingendum omni studio, tibiq; hanc Isocratis sententiam animo infiges: ἐγὼ δὲ μηδενὶ τῶν ἀθλητῶν οὕτω προσήκειν ἐπὶ τοὺς ἀνταγωνιστὰς ἀσκεῖν, ὡς σοὶ σκοπεῖν,
ὅπως ἐφάμιλλος γενήσῃ τοῖς σοῦ πατρὸς ἐπιτηδεύμασιν. Bene uale.

Mense Iunio,

1536.

Præfatio

PRAEFATIO IN GEOMEtriam.

PHILIPPVS MELANCHTHON Ioanni Reiffensteyn S. D.

NVllum aptius ornamentum uestibulo huius libelli, qui aditum patefacit ad Geometriam, addi posse statuebam, quàm symbolum, quod Plato in foribus scholæ suæ pinxisse dicitur, uidelicet, ἀγεωμέτρητος οὐδεὶς εἰσίτω. Multorum aũt coniecturas exercuit huius dicti interpretatio. Alij iudicant Platonem à schola tanquam pollutos & prophanos arcere imperitos Geometriæ, cuius elementa tunc omnibus qui liberaliter instituebantur, statim à teneris tradi solebant. Alij transferunt ad mores, & significatum putant Philosophiæ studiosis, ut Geometrica proportione mediocritatem atq; æquabilitatem quandam in omnibus officijs conseruent, quemadmodum & in Gorgia cum reprehendit iniustam opinionem Calliclis, inquit eum negligere Geometriam. Etsi autem satis apparet ex scriptis Platonis, libẽter eum exempla Geometrica ad mores accommodasse, tamen dubitari non potest, quin in hoc symbolo simul aliquid de ordine disciplinarum monuerit, & in Geometria præparandos esse senserit eos, qui ad Philosophiam accessuri essent. Eius sententię multę grauissimæ causæ sunt. Non enim tantum releganda est hęc ars ad mechanicos, qui ędificia, uasa, aut alia exigua corpora metiuntur, & si ea etiam exercitatio liberalem

doctrinam continet, & magnas ad uitā utilitates affert. Sed Philoſopho propter alias multas cauſas opus Geometriæ ſcientia: Inde enim oriuntur initia Phyſices. Et paſſim in omnibus partibus Phyſices plurimæ demonſtrationes ex hac arte ſumuntur, quales ſunt primæ illæ, quæ oſtendunt, mundum eſſe finitum, non eſſe plures mundos, nullum eſſe corpus infinitum, ſunt enim hæc uera Phyſices exordia. Deinde cum demonſtrationes Geometricæ maxime ſint illuſtres, nemo ſine aliqua cognitione huius artis ſatis perſpicit, quę ſit uis demonſtrationum, nemo ſine ea erit artifex methodi. Quare & Plato dixit, ob eam cauſam etiam diſcendam eſſe Geometriam, quia eius cognitio conducat ad hoc, ut aliæ artes facilius & rectius percipiantur. Sed maxime illuſtris utilitas eſt in metienda magnitudine terræ, & cœleſtiū corporum ac ſpaciorum. Eſtq; hæc ſumma laus Geometriæ, quod non hæſit in exiguis & his inferioribus machinis, ſed euolauit in cœlum, & humanas mentes humi abiectas, rurſus in illam cœleſtem ſedem ſubuexit, & admirandum mundi opificium, & gubernationē eius nobis monſtrauit. Deniq; exulantes animos, in patriam ac familiaritatem cœleſtium, atq; adeo ad agnitionem Dei traduxit. Magnam enim uim habet ad confirmandas honeſtas opiniones de Deo, in animis hominum, hæc ipſa doctrina, in qua mundi opificium & gubernatio ſpectantur. Cum igitur fontes huius præſtantiſſimæ partis Philoſophiæ de motibus cœleſtibus, magna ex parte ſint in Geometria, ſatis grauis cauſa eſt, quare Plato monuerit acceſſuros ad Philoſophiam, ut Geometriæ ſtudium adderent. Hoc exiſtimo Platonem illa inſcriptione præcipue ſignificaſſe, quam hic recitaui, ut cū

adoleſcentes

adolescentes adhortari cuperem, ad expetendam hanc artem, qua utendum est duce ad multas Philosophiæ partes, adderet aliquid ponderis nostræ orationi, Platonis autoritas. Quoties igitur in manus accipient hunc libellum studiosi, & in fronte legent Platonicam inscriptionem, cogitabunt se admoneri uoce Platonis, sed uotis & iudicijs omnium eruditorum, ut maximarum utilitatū causa hanc artem expetant. Nec uero dubium est, quin naturas non distortas delectet per sese mensurarum ratio, ut natura capimur numerorum collatione aut concentu sonorū. Sed generosa & excelsa ingenia, huius utilitatis magnitudo accendere ad hęc studia, & inflammare debet, quod hæc ars aditum patefacit ad illam præstantissimam Philosophiam de rebus cœlestibus, quæ quantum habeat dignitatis, quàm multipliciter prosit hominum uitæ, minime obscurum est, præsertim ijs, qui non omnino abhorrent à ueræ ueterisq; Philosophiæ studijs. Scio has adhortationes apud eos qui sordidis ingenijs præditi sunt, nihil proficere, qui præstantium disciplinarum dignitatem non prospiciunt, aut sectantur quasdam uendibiliores artes, quæstus causa. Hos, cum dupliciter sint ἀγεωμέτρητοι, uel maxime excludit Plato. Nam & mentes habent monstrosas, & magno scelere turbant proportionem Geometricam, cum non tribuunt suam artibus dignitatem. Sed recta ingenia, etiam mediocria, incitari possunt ipsa artium admiratione, si admoneantur, deinde si accedat artifex, qui commode tradat. Ideo spero aliquorū studia commoueri posse, teq; mi Ioannes, & tui similes adhortor, primum, ut cogitetis aspirantibus ad ueram laudem, cōtendendum esse omnibus ingenij atq; animi uiribus,

ut solidam & perfectam doctrinam uobis comparetis, quæ sit usui Reipublicæ. Hanc ad rem opus est toto choro artium, quæ ita inter se deuinctæ copulatæque sunt, ut in singulis multa sint ex alijs uicinis artibus assumenda. Hæ uero duæ Numerorum & Mensurarum scientia, cũ in Physicis magnos habent usus, tum uero totam doctrinam de rebus cœlestibus pepererunt. Aristippum ferũt, cum amissis naufragio fortunis omnibus, ipse tamen cum paucis ad littus Rhodium saluus peruenisset in tabula, ambulantem in littore, Geometricas figuras in machinis quibusdam conspexisse. Quanquam autem mare & uiatico eos exuerat, & in loca eiecerat ignota, tamen conspectis illis figuris Geometricis, iussit socios bono animo esse, inquiens se uidisse hominum uestigia, gratulatusque est sibi & reliquis, quod non in barbarum littus eiecti essent, confirmauitque humanitatem erga hospites ac naufragos non defuturã illis hominibus, apud quos harum artium studia colerentur. Vtinam uero hæc hominum uestigia quę ibi in littore miratus est Aristippus, in scholis etiã frequentiora essent. Iacent enim desertæ & neglectæ hæ artes multis iam seculis. Nam proxima ætas iuuentutem ab hac uera Philosophia ad insulsissimas cauillationes abduxerat: Nunc postquam hæ explosæ sunt è scholis, annitendum erat, ut pura & natiua Philosophia traderetur, quæ conduceret ad solidam doctrinam consequendam. Nam hæc nostra ætas satis commonefacit nos, quantum opus sit Reipub. perfecta doctrina, quia multi passim, tum inopia iudicij, tum quia diserte explicare nihil possunt, sparserunt, aut defendunt opiniones absurdas & confusaneas, ex quibus in Ecclesia magna certamina, magnæ dissensiones

extiterunt

extiterunt. Nec finis horum malorum erit ullus, nisi ad ueram & eruditam studiorum rationem iuuentus reuocata fuerit. Hanc ad rem conferre operam hi qui pręsunt Ecclesiæ ac Reipublicæ profecto debebant. Sed eadem cura ad nostrũ officium pertinet, hoc est, ad eos qui docent, aut discunt in scholis. Nam & nostrum munus ad Rempub. pertinet: Diuinitus in hac statione collocati sumus, ut doctrinam utilem generi humano conseruemus & propagemus. Et flagitat hanc diligentiam Deus pariter à doctoribus & discipulis. Quare iuuenes cogitent se etiam Deo hoc officij debere, ut solidam & perfectam doctrinam expetant, profuturam Ecclesiæ ac Reipub. Quos in templa animos afferimus, eosdem decet in scholam afferre, uidelicet, ut ibi res diuinas cognoscamus, & alijs patefaciamus. Si quis uenit in scholam, tantum ut inde auferat particulam aliquam doctrinæ, quæ possit ad quæstum, aut ostentationem conferri, is sciat se polluere sanctissima doctrinæ templa. Itaq; si munus suum intelligent adolescentes, si scient quo animo uersari in studijs debeant, facile impetrabimus ab ingenijs non monstrosis, ut recte atq; ordine percipiant omnes artes, ut non inanem eruditionis umbram, sed ueram doctrinam auferre conentur. Quosdam deterret à mathematis difficultas, sed hi, quod est iniquissimum, ante pronunciant quàm inspiciunt, priusquam degustarũt elementa, abijciunt & damnant totum studium. Certe initia sine magno negocio percipi possunt, quæ usum habent in uita, & in multis artibus. Hæc saltem prius cognosci oportuit, quàm pronunciarent de difficultate. Deinde ordo qui præsertim in Geometricis est commodissimus, leuat laborem, & multum addit lucis. Postremo ubiq;

mo ubiq; traduntur demonstrationes, quæ & si in artis extrema parte, quasi in fastigio, longius recedunt ab oculis & conspectu nostro, ut urbes, quas procul uidemus, tamen in cęteris partibus, quia magis obuię sunt oculis, multo minus habent difficultatis. Extrema ignauia est, prius abijcere studium, quàm periculum feceris. Et mollities animi iniusta est, nihil laboris uelle suscipere in discendo, cũ quidem militia quædam sit, uersari in literis, & Respublica nobis maximarum rerum curam & conseruationem commendauerit, quas tueri sine acerrima contentione animorum non possumus. Quare exuscitent nos, & ipsa artium dignitas, & publica utilitas, & meminerimus his uirtutis studijs etiam fortitudinẽ adiungendam esse, quæ non sinat animos languescere pigritia, quæ per omnes difficultates, ut ita dicam, ui sibi uiam faciat. Ac generosæ & heroicæ naturæ, quę ad illas summas artes de rebus cœlestibus diuino aliquo adflatu, & ἐνθουσιασμῷ incitantur, facile has artes arripiunt, perinde ut hi, qui natura ad carmẽ idonei sunt, cito percipiunt syllabarum & pedum mensuras. Multum tamẽ, ut in cæteris artibus, etiam mediocria ingenia studio & diligentia assequentur. At si qui non totos se huic studio dedent, tamẽ his ad iudicia formanda, & ad intelligendos multos locos, qui in Aristotele & alijs laudatis autoribus obuij sunt, opus est cognitione elementorum Geometriæ. Aristoteles pulcherrime pingit iustitiam in quinto Ethicorum his Geometricis figuris, & species eius eruditissime discernit collatas ad Arithmeticam & Geometricam proportionem. Et traduntur eo in loco præcepta necessaria ijs, qui erudite de legum causis iudicare cupiunt. His plurimum affert lucis collatio sumpta ab Arith-

ab Arithmeticis & Geometris. Sed quia interpretes, quorum quidem libri extant, non intellexerunt hanc collationem, non solum obscurarunt, sed planè corruperunt totam Aristotelis sententiam, non secus acsi aliquam excellentem Apellis picturam sordibus & cœno conspersissent atq; obruissent. Porro non solum turpe est interpreti, sed etiam molestum alijs lectoribus in tali loco tanquam in luto hęrere & fraudari sententia autoris. Aristoteles enim prudentissime duas iusticię species constituit, quarum altera personarum gradus in legendis Magistratibus, in imperijs, in ciuitate, & in familijs ordinat. Altera gubernat non solum contractus, sed omnes compensationes rerum, ut mercedes, damna, iniurias, pœnas. Iam cum explicatur quare in compensationibus requiratur Arithmetica proportio. In altera uero iusticia, legente Magistratus ualeat Geometrica, causæ iusticiæ ualde fiunt illustres. Ac sumpsit hanc ipsam collationem Aristoteles à Platone, qui cum summa uenustate & grauitate disputat, ęqualitatem in ciuitatibus efficiendam esse, quia æqualitas gignat mutuum amorem, ut dici solet ἴσον ἴσῳ φίλον. Sed ęqualitatem Arithmeticam ait in imperijs, in legendis Magistratibus turbulentam esse, Geometricam uero salutarem esse ciuitatibus. Nam Geometrica æqualitas est, cum gradus constituuntur, & delectus adhibetur, ut pro proportione tribuantur summa imperia optimis & prudentissimis ciuibus, & singuli intelligunt quam partem muneris publici sustineant, & in suo ordine manent, non conturbant proportionem. Hunc statum ita prædicat Plato, ut hãc Geometriam diuinam esse dicat, ac tum demum beatas fieri ciuitates, cũ Deus particulam huius Geometriæ

ćis impertit, deniq; addit, ab hac Geometria proficisci; quidquid est boni in rebus humanis, ut si in Ecclesia autoritas esset summa optimorum, ac doctissimorum, & per gradus suum officium singuli intelligerent, & facerent, & suam quisq; spartam, ut dicitur, ornaret, imperiti cederent sententijs eruditorum. Quid Ecclesia beatius esset, si hac Geometrica proportione constituta esset, quę & tyrannidem prohibet, & popularem licentiam? Nam in tyrannide gradus nulli sunt, sed pariter omnes boni opprimuntur. In democratia, dominatur æqualitas Arithmetica, iuxta quam omnes infimi sine delectu cõsequuntur summa imperia, fitq; status ille, quem maxime uituperat Achilles apud Homerum, cum ait, nolle se in ea Republica esse, in qua nullum sit discrimen bonorum & malorum ciuium:

ἐν δ' ἰῇ τιμῇ ἠμὲν κακός, ἠδὲ καὶ ἐσθλός·

Quid bonis omnibus accidere potest optabilius, quàm si Geometrica proportio, quę & tyrannidem & popularem licentiam prohibet, gubernaret Synodum Ecclesiasticam? Nec uero sine causa doctissimi homines delectati sunt Geometricis similitudinibus, incurrunt enim in oculos, uelut picturę. Quare cum intelliguntur, ualde illustrant disputationes, & multa monent admiratione digna. Inuitet igitur adolescentes & hæc causa ad elementa cognoscenda, quia magnos uiros uident amasse has figuras, & eorum scripta nõ posse intelligi, nisi degustatis his artibus: Etsi enim alię sunt multo maiores utilitates, de quibus paulo ante dixi, tamen liberalibus ingenijs stimulum addit hoc quoq;, quod tales sententias magnorum autorum & amant, tanquã preciosissimas gemmas, et uim earum penitus perspicere cupiunt.

Iam hęc

Iam hęc ipsa exempla docent sententiam Platonicam, quam scripsit in uestibulo scholę, non inepte ad mores accommodari, ἀγεωμέτρητος οὐδεὶς εἰσίτω. Excludit à scholis eos, qui conturbant Geometricam proportionem, qui gradus honestorum officiorum nec intelligũt nec tuentur, qui sine lege inæqualiter, qua fert impetus, ruunt. Verissimũ enim est illud Aeschyli dictum, alium hominem, alteri ciuitati conuenire, ἄλλου ἄλλη πρὸς πόλει τεταγμένου. Vt igitur illa fera & barbarica ingenia non conueniunt ciuitati Philosophicę, quia neq; mirantur artes, neq; doceri possunt: ita econtra prędití moderatis ingenijs, quia incitari possunt ad hæc optima studia colenda, conueniunt Philosophicę ciuitati. Tales inuitat Plato, ac simul significat, quæ natura capax sit Philosophię, quales mores apti sint his studijs, quæ ingenia ad amorem Philosophię accendi possint, & quo doctrinę genere principio opus sit. Quare studiosi, cum legent hanc Platonis inscriptionem ἀγεωμέτρητος οὐδεὶς εἰσίτω. meminerint se & Geometricam ęqualitatem in moribus pręstare debere, & ad cęteras artes adiungere Geometrię studium. Vtrunq; est ingens ornamentum, & propter multas causas expetendum. Ac tibi quidem, mi Ioannes, Dei beneficio contigit ingenium & natura moderatum, & quod ex picturis tuis animaduerti potest, aptum Geometrię, planeq; conueniens ciuitati Philosophicę. Spero autem te & paterna & nostra cohortatione accensum, flagrare cupiditate cognoscendę illius pulcherrimę doctrinę de motibus & effectibus cœlestibus. Ad hanc gradus faciendus est per Geometriam. Putabis autem te etiam Deo gratum facere, cum his studijs operam dabis: Suauissime enim à Platone dictũ est,

θεὸν ἀεὶ γεωμετρεῖν, hoc eſt, ut ego quidem interpretor, gubernare omnia, & certiſſima lege curſus cœleſtes, & totam naturam regere. Quare haud dubie probat ſtudium eorum, qui quaſi obſeruantes illius curſus lineas, gubernatorem ipſum agnoſcunt & uenerantur. Iacobus Milichius utili conſilio coniunxit libellos Arithmeticos & Geometricos aptiſſimos ſcholis, ſcriptos à præſtantibus artificibus, & in ea Academia, quæ aliquot ſeculis præcipuum fuit domicilium harum artium. Nam Viennæ, autore Peurbachio, propemodum renata eſt hæc Philoſophia de rebus cœleſtibus, & nunc magna cum laude poſſeſſionem eius uelut hæreditariam retinent & ornant ibi cum alij uiri doctiſſimi, tum etiam Ioannes Vogelin autor huius libelli de Geometricis elementis, quæ quidem ea breuitate & ſerie complexus eſt, quam ſperauit maxime conducturam eſſe diſcentibus. Chriſtus & tua, & reliquæ iuuentutis ſtudia gubernet ad Reipublicæ ſalutem. Menſe Auguſto, Anno 1536.

Viro

VIRO DOCTISSIMO IOHANNI Schonero Mathematico, Philippus Melanchthon S. D.

Vm urbs Noriberga multis ciuilibus ornamentis abundet, hoc decus profecto non in postremis numerandum est, quod aliquot iam seculis perpetuò in ea urbe studia Mathematum magna cum laude floruerunt. Atq; ita genius urbis huic pulcherrimę parti Philosophiæ fauet, ut non solum aliunde accersiti sint à Republica homines doctissimi, qui eius doctrinę possessionem retinerent, sed etiam procrearit ipsa urbs multa fœlicia ingenia, quę in his artibus excelluerũt, colantq; has disciplinas non solum pauci quidam ociosi, solis dediti literis, sed alij etiam multi, occupati tum priuatis negocijs, tum Reipub. procuratione. Meo quidem iudicio gloriosius est Athenis, ꝙ Philosophiæ & omnium optimarum artium, quæ ad bene beateq; uiuendum necessariæ sunt, inde usq; à Platonis ætate ad Antoninorũ tempora annos ferè sexcentos domicilium perpetuum fuerunt, quàm quod principatum Græcię tenuerunt annos septuaginta, qui nõ solum nihil utilitatis attulit uenturæ ætati & reliquis gentibus, sed tunc quoq; Athenis ipsis calamitosus fuit. Ne Miletum quidem tam ornarũt amplissimæ opes, quàm uir doctissimus Thales, qui nõ solum in ea urbe, sed in tota Ionia primus excitauit studia doctrinę de rebus cœlestibus, ostendit syderum motus, & certam anni rationem descripsit. Nec Alexandria nobilior est conditore Alexandro, q̃ perpetua Philoso-

phiæ conſeruatione & propagatione. Itaq; hæc doctrinę ſtudia iure cõmemoramus inter præcipua urbis Noribergæ ornamenta. Hæc enim urbs fouit ingenium Ioannis de Regiomonte, habuit & ciues ſummis ingenijs prędítos, qui has diſciplinas tum coluerunt, tum etiam illuſtrarunt, D. Ioannem Vernerum, D. Prępoſitũ Melchiorem Pfintzing, D. Bilibaldum Pyrcamerũ, D. Cholerum. Nec ulla tam celebris eſt Academia, in qua hodie maior ſit frequentia eruditorũ in hoc genere quàm Noribergæ. Nec tantũ fruitur ipſa urbs uoluptate huius doctrinæ, ſed, quod eſt honeſtiſſimum, præclare meretur de omni poſteritate. Multa enim utilia monumenta ædiderunt homines doctiſſimi, Ioannes de Regiomonte, qui huius urbis hoſpitio & multis beneficijs uſus eſt, & alij ciues, quorum extant ſcripta. Hæc beneficia Philoſophiæ ſtudioſos agnoſcere decet, & huic urbi gratiam habere ex animo, eamq; in primis amare, tanquam huius præſtantiſſimæ doctrinæ hoſpitium. Etſi autem poſſeſſionem huius laudis multi in urbe ueſtra retinent, tamen hoc nomine tibi doctiſſime Schonere plurimnm debent ſtudioſi, quod induſtriam tuam ad has artes propagandas & illuſtrandas confers. Nam & iſtic docendo multorum excitaſti ingenia, & ſubinde monumenta ædis, apta ſcholis, & magnopere utilia diſcentibus. Nec uero quidquam eſt, ut ego arbitror, homine Philoſopho dignius, quàm ſumma ope curare, ut doctrina utilis uitæ tanquam publicum patrimonium, ut Seneca uocat, conſeruetur, & ad poſteros explicata, & non acciſa aut corrupta perueniat. Debet enim Philoſophus ad optimarum artium ſcientiam uoluntatem adiungere bene merendi de rebus humanis, præſertim cum in-

cum intelligat has artes diuinitus ostensas esse non priuatę oblectationis causa, sed ad communem utilitatem, & norit Philosophum omnes actiones, & uitam omnẽ ad communem salutem atq; utilitatem referre debere. Maxime enim decet Philosophũ esse κοινωνικόν. Quanta autem sint merita quæ ad uitam confert, non difficile est iudicare. Videmus enim ipsas disciplinas, quę Mathemata uocantur, ad uitam necessarias esse. An carere possumus Arithmetica & Geometria? Qualis confusio esset, si anni descriptione carerent Respublicæ? Nulla extaret memoria rerum ueterum, deniq; mera barbaries esset talis uita. Reliqua Philosophia fontes continet legum & omnium honestorum officiorum: Est & magnum ornamentum religionis. Facis igitur honestissime, quod alijs doctrinam tantarum rerum, tamq; utilem uitæ sedulo impertis, quod æditione utilium scriptorum communia studia iuuas. Nonnihil autem debebit tibi ciuitas Noriberga, quod ex tuis monumentis apparet, huius Philosophiæ studia ibi uigere. Sed multo plus debebunt tibi omnes, quorum studia tuis laboribus & commouentur & adiuuantur. Est animi Philosophici, delectari ipsa uirtute, etiam si nõ cõtingant alia præmia pro laboribus. Sed si tempora erunt tranquilla Deo uolente, uoluptatem etiam magnam ex discentium studijs capies. Nam instructa idoneis libris iuuẽtus facilius ad hæc studia reuocari poterit. Vides autem aliquot locis, professores bonarum artium, quantum contendere possunt, ad colendas has disciplinas iuuentutem inuitare. Quod igitur hoc tempore ædidisti & expolijsti tua diligentia atq; industria Tabulas resolutas, egregiam operam nauasti, quia in scholis pręcipue opus

est his

est his tabulis, cum theoricas, ut uocant, motuum cœlestium ad usum transferant, et monstrent facilem et compendiariam rationem computandi motus cœlestes. Quare sine eis theoricæ prorsus luce carent. Et cognitis his tabulis iam magnum fructum capere discentes ex hoc studio possunt. Nam quod extremum est in arte, ac finis doctrinæ de motibus, id compendiaria uia exhibet hic libellus, uidelicet ut possimus motus Planetarum statim computare aliquot seculorũ, seu præteritos seu uenturos. Hæc meta est artis, quam auidissime expetunt studiosi. Interdum desperatione abijciunt aliqui studia, cum non prospiciunt metam, cum non capiunt fructum aliquem ex suis laboribus. At cognitis his tabulis, non solũ eximitur animis desperatio, sed animaduersa tam facili computatione, spes & magnitudo utilitatis generosa ingenia ad discendum accendunt. Quæ est autem diuinitas, tam breui uia, tam paruo negocio consequi summam artis, et positum cœli considerare posse, quorumcunque annorum? Quis non miretur tam breui libello tot annorum descriptionem includi posse? Mirentur alij ligneas columbas, aut alia opera automata: Hæ tabulæ multo magis sunt dignæ admiratione, quæ omnium siderum positus ostendunt, nec unius tantum anni, sed multorum seculorum. Hæc ea præfatus sum, ut admonerem iuuenes, qui hæc lecturi sunt, & quantum debeant Schonero iuuanti publica studia ęditione talium librorũ, quibus in scholis opus est, deinde ut utilitate harum tabularum excitati, ad discendum inuitentur. Illa admonitione hoc loco non putaui opus esse, ne se ab his artibus studiosi deterreri sinant, insulsissimis iudicijs indoctorum, qui totum hoc genus doctrinæ de rebus cœ-

bus cœlestibus superbissime derident. Nam mediocriter eruditi in Philosophia, facile iudicare possunt, magnam cum dignitatem, tum suauitatem, et utilitates ingentes esse doctrinæ de motibus syderum. Hoc mirificũ spectaculum, uidelicet, tot pulchra lumina, tam uarios cursus, qui miras uices certissimis legibus conficiunt, nõ frustra posuit nobis ob oculos Deus, sed uoluit ut nos inde anni descriptionem & temporum spacia uicesq́ sumeremus, & diuersa temperamenta annorum prospiceremus. Postremo, ut hic pulcherrimus ordo motus, & consensus moneret nos de opifice, hæc non extitisse casu, sed ab aliqua æterna mente esse orta, & gubernari. Quare generosa ingenia decet abhorrere auribus atque animis ab Epicureis illis, qui hanc certissimam motuũ scientiam aspernantur. Magna uero etiam uis & utilitas est etiam alterius partis, uidelicet, doctrinæ prædictionum, quæ sumuntur à causis cœlestibus. Nam & Galenus autor grauissimus affirmat affici animantium corpora à lumine Planetarum, magnamq́ uim omnium Planetarum esse in temperamentis & miscendis & turbandis. Et quidem grauiter reprehendit eos qui dissentiunt: Ait enim experientiam manifestam testari hanc uim esse syderum: Sophisticum uero esse, negare manifestam experientiam. Multa iudicari possunt ex positu astrorum de ualetudine corporum, de ingenijs & inclinationibus, deq́ multis in uita casibus, de tempestatibus, de mutationibus Rerumpub. Plurimum autem tantarum rerum consideratio & animaduersio conducit prudentibus. Nec pugnat religio Christiana cũ hac sententia, nec damnant has prædictiones sacræ literæ: Sunt enim pars quædam Physices, sicut Medicorum

prædictiones: Sumuntur enim à causis naturalibus. Diuinitus alia uis est indita Soli, alia Lunę, ut uis est alia piperis, alia maluæ, & pium est agnoscere opera Dei & obseruare uires illis inditas. Sed hęc disputatio longior est, quàm ut hic tractari tota possit, & extant libri eruditissime scripti multorum qui Pici & aliorum similibus calumnijs respondent. Illud tantum adijciendum esse putaui, iniquum est pronunciare priusquam causam cognoueris. At illi uituperant hanc doctrinam, qui simpliciter eam ignorant: Quare eorum iudicia merito deridentur. Non temere dissentiendum est ab eruditissimorum & prudentissimorum hominum iudicijs, qui cum harum artium uim & usum cognouissent, posteris eas tanquam uitæ utiles tradendas esse putauerunt. Et arrogantia est cum summa stulticia coniuncta, uenari choragium aliquod gloriæ ex insectatione artium, quæ sunt graui autoritate doctorum & prudentum receptæ. Sed de hac controuersia alibi disputabimus prolixius. Bene uale doctissime Schonere, & perge de publicis studijs bene mereri. Vuittebergæ mense Augusto, Anno 1536.

Præfatio

PRAEFATIO IN SPHAERAM.

PHILIPPVS MELANCHTHON Simoni Grynæo uiro doctiſſimo, & amico ueteri S. D.

CVm in omnibus artibus proſit initio breuia quædam elementa tradere ad præparandos ſtudioſos, ad interiorem doctrinam, maxima profecto debetur gratia uiris optimis & eruditiſſimis, qui harũ pulcherrimarum diſciplinarum, uidelicet Aſtronomiæ, & Coſmographiæ Iſagogas nobis compoſuerunt, qui quidem non ſolum propter ipſarum artium dignitatem, ſed magis etiam propter rei difficultatem laudari merentur. Magni enim negocij fuit, magnæ prudentię, ex tanta tamq́ multiplici rerum copia eligere ea quæ maxime in aditu ac ueſtibulo profutura eſſent. Hanc ob cauſam ſemper amaui mirifice libellum Iohannis de ſacro Buſto, qui mihi uidetur elementa in hoc genere complexus aptiſſime, ac plurimum uidiſſe in gymnaſijs homines doctiſſimos iudico, qui magno conſenſu prætulerũt hunc libellum alijs eiuſdem generis, & extare in omnibus ſcholis, & in omnium manibus uerſari uoluerunt. Victurus genium debet habere liber, inquit Martialis. Sed talis genius non contingit operibus, quę nullam habent utilitatis commendationem. Cum autem hic libellus tot ſeculis in omnibus ſcholis in tanta uarietate iudiciorum genios habuerit propicios, neceſſe

est eum rebus optimis refertum esse. Videmus enim paucissima scripta uetustatem ferre, præsertim in scholis, ubi morosissime iudicari solet. At hic libellus multis iam seculis maxima cũ approbatione doctorũ omniũ legitur. Quare & nos curemus eum per manus acceptum à maioribus tradere posteris, & tanquam opus publicum cõmunibus studijs conseruemus, ut in scholis aditum iuuenibus ad pulcherrimas artes, quarum elementa tradit, ostendat. Nam si existimamus illarum artium cognitionem utilem in uita esse, magnopere nobis hæc monumenta conseruanda sunt, quę aditum ad eas patefaciunt. Quis est autem tam ferreus, tam sine sensu ullo, ut non aliquando suspiciens cœlum, & pulcherrima in eo lumina intuens, admiretur tam uarias uices, quæ motibus conficiuntur, nec cupiat quasi uestigia illorum motuum, uidelicet, certam rationẽ diuinitus ostensam, cognoscere? Neq; enim res tam uarię, tamq; procul positæ aut inquisitæ essent, aut acie ingenij humani perspectę, nisi Deus studia quorundam summorum uirorum & excitasset & prouexisset. Itaq; cum ducat homines natura ad has artes, prorsus humana mente carere iudicandi sunt, qui pulchritudine illarum rerum, & cognitionis suauitate nihil afficiuntur. Ac præclare Plato ait, Astronomię causa oculos hominibus datos esse. Volebat enim significare, in omnibus corporibus nihil esse pulchrius, quàm ista cœlestia lumina, & homines natura ad hanc pulchritudinem fruendam præcipue rapi, ac mihi quidem oculi ipsi cognationem uel maximam cum syderibus habere uidentur. Vt enim in mundo lucet Sol, ita in homine, quem nonnulli propter plurimas similitudines μικρὸν κόσμον uocauerunt, sua quędam lu-

dam lumina, uelut sydera condita sunt. Itaq; qui cognata illa lumina fastidiunt, non considerant naturæ opificium, eamq; ob causam digni erant, quibus eruerentur oculi, cum his ad hanc rem uti nolint, ad quam præcipue conditi sunt, presertim cum illa cognitio admoneat etiã nos de Deo, & de immortalitate nostra. Neq; enim fieri potest, quin statuat humanus animus mentem aliquam esse, quæ regat & gubernet omnia, si animaduerterit illos ratos cursus & leges magnorum orbium & stellarum. Nihil enim tale casu, aut alia ui ulla sine mente existere, aut constare potest. Quare si Astronomia confirmat hanc de Deo opinionem in animis hominum, Plato non solum erudite, sed etiam religiose dixisse iudicandus est, Astronomiæ causa nobis oculos datos esse. Sunt enim certe ob hanc causam præcipue dati, ut ad quærendam aliquam Dei noticiam duces essent. Proinde ex Philosophis soli isti, qui Astronomiam aspernati sunt, ex professo fuerunt ἄθεοι, & sublata prouidentia, etiam immortalitatem animorum nostrorum sustulerunt, qui si attigissent hanc doctrinam, manifesta Dei uestigia in natura deprehendissent, quibus animaduersis coacti essent fateri mente aliqua hanc rerum uniuersitatem & conditam esse, & gubernari. Sed si quis etiam autoritatem requirit ex sacris literis, quæ hæc studia commendet, habet in Genesi testimonium grauissimũ, ubi scriptum est: Erunt in signa, tempora & annos. Quomodo autem conficiet nobis Sol annos, nisi obseruato curriculo, descriptis spacijs, atq; interuallis cursus ac temporum? Quare cœlestis illa uox hortatur nos ad obseruandos cœlestium corporum motus. Quid commemorem utilitates publicas, qualis futura esset hominũ

uita, si non haberemus descriptam temporum ratio-
nem, si non haberemus in historia, aut rebus gerendis
annorum numerum? Plus quàm barbaries, imò belua-
rum uita fuerit, nullam nosse antiquitatis seriem, nul-
lum temporum ordinem in præsentibus negocijs con-
stituere posse. In tanta inscitia, neq; religio ulla, neq; ci-
uilis status retineri posset. Cum igitur & natura nos
exuscitet, & hortentur diuina oracula, quanquam ille
etiam naturæ sensus, diuinus quidam afflatus, & quæ-
dam quasi Dei uox est, & magnitudo utilitatum inuitet
ad hanc doctrinam, diligenter eam colere, studiosi ado
lescentes debent. Atque in hac re patriæ laudibus etiam
moueri eos conuenit, quia hæc doctrina cum aliquot se
culis sine honore iacuisset, nuper in Germania refloruit,
restituta à duobus summis uiris, Purbachio, & Regio-
montano, quorum alter ex Norico, alter ex Francis uici-
nis ortus est. Hos heroas singulari quadam ui diuinitus
ad has artes illustrandas excitatos esse, res testatur ipsa.
Quando enim tantum lumen habuerunt, postquam
hæc studia in Aegypto extincta sunt? Nam & si Arabes
desertam à Græcis possessionem magna ui inuaserunt,
adeo ut has artes in Occidentem & Hispaniam usq; pro
pagauerint, tamen eorum scripta ostendunt curiosam
nationem non tam elaborasse in obseruandis motibus,
quàm in diuinationibus, quarum adeo cupidi fuerunt,
ut non contenti Ptolemæi Astrologia, quæ pars quæ-
dam Physices existimari potest, sortes etiam & alia mul
ta prædictionum genera ἀναιτιολόγητα cōmenti sint.
At nostri illi contulerunt omne studium ad præcipuam
doctrinæ partem, obscurissimas demonstrationes Pto-
lemæi eruerunt, & patefecerunt, & ut transmitteretur
ars ad

ars ad posteros, instruxerunt nos nō unius generis commentarijs. Veteres laudant Architæ columbam, & uaria Archimedis opera: at longe admirabilius opus est breuis ille libellus Theoricarū Purbachij, qui summam longissimi operis Ptolemæi cōplexus, positus orbium subijcit oculis. Quid dicam de reliquis monumentis, de integra epitome, de tabulis, in quibus ut absoluerent artem, usum præceptorum ostenderunt. Hactenus igitur huius doctrinæ laus penes nostros homines fuit. Nam autores illi semina huius doctrinæ sparserunt per Germaniam, non aliter ac frugum semina Triptolemus in Græcia dissipasse scribitur. Quare turpissimum nobis fuerit, tam honestam possessionem optimarum rerum amittere. Sed sunt nonnulli Epicurei Theologi, qui totum hoc doctrinę genus irrident: nec solum prædictionibus fidem detrahunt, sed etiam uituperant motuum cognitionem, quos sinamus unà cum Epicuro ineptire. Sunt enim eiusmodi, ut magis opus habeant Medicis quàm Geometris. Est enim manifestum insaniæ genus, aspernari motuū cognitionē, quę habet eruditissimas et firmissimas rationes, ut maxime alterā illam partē diuinatricem omittamus. Quanquā mihi neque Picus neq; quisquam alius persuaserit, sydera nullos habere effectus in elementis, & in animantium corporibus, præterea nullas significationes in hac inferiore natura. Nā experientia ostendit, ardentium stellarum congressus urere hæc corpora & siccitates afferre: rursus etiam congressus humentium syderum augere humores. Deinde uarie mixta lumina, uariæq; temperatæ qualitates, ut in pharmacis res dissimilimę, aliter temperatę, alios habēt effectus. Ideoq; recte dixisse Aristotelem iudico, cum ait hunc

hunc inferiorem mundum à superiore gubernari, & superiora causam motus inferioribus corporibus esse: & addit ratione prudentissime cogitatam. Cum initium motus sit à cœlo consequi motum cœli, & reliquis causam motus esse. Hæc enim sunt eius uerba, quæ ascribemus ut meminerint adolescentes tanquam oraculum: ἔστι δ' ἐξ ἀνάγκης συνεχής πως οὗτος ταῖς ἄνωθεν φοραῖς ὥστε πᾶσαν αὐτοῦ τὴν δύναμιν κυβερνᾶσθαι ἐκεῖθεν, ὅθεν γὰρ ἡ τῆς κινήσεως ἀρχή, πᾶσιν ἐκείνην αἰτίαν νομιστέον πρώτην. Sicut enim in his nostris corporibus uita, seu primus motus qui in corde existit, ciet motũ in aliјs membris, ita cum haud dubie motus cœli primus sit, reliqua corpora incitat, ut suos quosdam motus efficiant. Neq; uero quisquam recte institutus in Philosophia aliter sentit unquam. Nam & Medici qui solent in materia potius quàm in cœlo rerum causas quærere, tamen multa referunt ad syderum constitutiones, sicut ostendit libellus qui Hippocrati ascribitur, de aëre, aquis & locis. Atq; hæc non dissentiunt à Christiana doctrina, quæ & si docet nos omnia diuinitus gubernari, tamen non tollit naturales actiones ac significationes rerum, sicut in alendis corporibus apparet, quibus & si uitam ac motum Deus impertit, tamen ea foueri, ac pasci cibo, potu, & aliјs rebus ad uitam tuendam conditis iubet. Ac prudentia digna Christiano est, diјudicare quę sint communes actiones Dei & naturæ, quę autem sint proprie supra naturam positæ. Et ut de homine proprie dicamus, sæpe mihi cogitanti tria uidentur genera actionum in homines cadere. Notissimũ est, quod à natura hominis proficiscitur, sensu ac ratione. Ad id pertinent inclinationes quæ sequuntur temperamenta qualitatum. Videmus

enim

enim dissimilitudines ingeniorum infinitas, quæ profecto pariunt dissimiles actiones, quemadmodum Poeta uere significauit, cum inquit:

Naturę sequitur semina quisq; suę.

Quid enim tam receptum apud Medicos est, quàm τὰ ἤθη & τὰ πάθη corporum dispositionem imitari? Idq; res loquitur, ipsa ἤθη in homine bilioso existere nulla posse, sed excitari in eo immoderatos impetus, quasi uentos, magna & uehementia πάθη, quæ difficilime possit ratio regere aut flectere. Si quis autem considerabit diuersas regionum naturas, & diuersarum gentium ingenia, quã aliam causam huius dissimilitudinis ostendere poterit, quàm cœli naturam? Vnde facile iudicari potest in miscendis temperamentis corporum atq; ingeniorum inter alias causas etiam luminis naturam concurrere. Neque ego nihil educationem, consuetudinẽ, institutionem, leges atq; consilia in regendis inclinationibus istis proficere iudico, sed hæc quoq; pono in hoc genere actionum, quod à natura proficiscitur. Alterum genus est actionum, quæ supra naturam existunt in homine diuinitus. Hoc est enim Christianæ mentis, intelligere ac sentire diuinitus homines custodiri atq; gubernari. Etsi autem ita gubernat Deus, ut naturæ suas partes etiam aliquo modo relinquat, tamen multa corrigit in natura, & multarum rerum euentus concedit alios q̃ꝫ quales proponit natura. Neque enim Moises beneficio astrorum seruatus est, cum euaderet uia per maria patefacta. Neque Petrus cum per Angelum è carcere educeretur, syderum beneficio liberatus est. Neque Paulus ex hoste Euangelij potestate astrorum pius factus est. Talium operum causam proprie ad Deum referendã esse,

nemo non intelligit. Sicut igitur naturę uires in alijs partibus eatenus recipimus, ne regnum Christi tollant, ita suas uires lumini eatenus tribuemus, ne quid de gloria Christi detrahatur, cui cum omnia subiecta sint, iure etiam sentiendum est, stellarum uices ei parere oportere. Ac bonæ mentes hac sententia erigere se atq; confirmare debent aduersus tristes significationes, quę non raro mirabiliter animos in tanta naturæ humanæ imbecillitate perturbant. Atq; ut aliàs uerbum Dei anteferre nostris opinionibus debemus, ita aduersus has significationes animi uerbo Dei ac promissionibus diuinis confirmandi sunt. Idq; uulgata sententia docet, quæ citatur ex Ieremia: Nolite timere à signis cœli, quæ timēt gentes. Neque enim negat Propheta signa esse, sed cum signa nominet, sentit ea res magnas atq; tristes minari. Consolatur autem pios, ne ea metuant, non quia nihil significent, sed ut confidant se diuinitus inter illa pericula tegi ac seruari. Sicut mortem timere Christus prohibet, non quia mors non sit aspera, sed ut sciamus nobis etiam in morte ipsum adesse Christū, ut nos seruet. Erigenda igitur mens est supra uniuersam hāc corporalem naturā, uel si fractus illabatur orbis, nec patiendū ut uerbum Dei, ut fiducia erga Deum nobis excutiatur, qua sicut muniuntur piæ mentes aduersus pręsentia pericula, ita muniendæ erunt etiam aduersus inimicas astrorum significationes. Sicut igitur aliæ partes Physices non lædunt religionem Christianam, ita neque Astrologia, nam hanc quoque partem Physices esse sentimus, officit pietati, si quis in loco utatur. Ac pręter hæc duo actionum genera quæ recensui, reliquum est tertium genus actionū, ad quas suscipiendas, animi contra naturam à

diabolo

diabolo magno motu impelluntur. Neque enim aut astris, aut alijs naturalibus causis, sed diabolo recte tribuentur Neronis & similium Tyrannorum prodigiosæ libidines atq; parricidia. Itaque cum humani animi nõ uno tantum genere causæ moueantur, consequitur leges fatorum uarijs modis impediri, interdum afflatu diuino, interdum institutione, interdum deliberatione, interdum etiam in deterius flecti à diabolo. Præclare igitur inquit Ptolemæus, Astrologorum decreta non esse prætoria: Nam prætoris edicta populum parere cogũt, Illæ uero significationes non afferunt uim hominibus, & si non ubiq; sunt ociosæ. Atque harum rerum exempla suppeditant historiæ. Sed hæc disputatio longior est quàm ut hic explicari tota possit. Hæc enim ideo cõmemoraui, ne adolescentes in totum damnent hunc chorum artium, propterea quod imperiti quidam irrident diuinationes: Nam illa doctrina de motibus cognitionem habet suauissimam, & homine dignissimã. Et si quis adhibebit iudicium, intelliget alteram partem artis, diuinatricem uidelicet, perinde esse partem Physices, sicut Medicorum prædictiones pars quædam Physices esse existimantur. Neq; enim illa pulcherrima corpora syderum frustra cõdita esse sentiendum est, pręsertim cum ille ordo atque cursus summa ratione constet, adeo ut quędam quasi politia in cœlo, uelut in poemate depicta esse uideatur. Sol enim qui regnare uidetur, in medio orbe uehitur, stipatus senatoribus, bellatore, atq; oratore: habet & œconomas Lunam & Venerem, nam hæ præcipue dominantur in ciendis humoribus, quibus aluntur corpora. Cum autem & hic admirabilis ordo ac positus, deinde certissimæ leges cursus testen-

tur hoc opificium summa ratione constare, non est consentaneum, astra nullas significationes, nullos effectus habere. Neque uero frustra dicunt sacræ literæ: Erunt in signa, tempora, & dies & annos. Hic non solum inquit annos, dierum & noctium uices, discrimina temporum uidelicet æstatis atq; hyemis ab astris confici, sed addit etiam de signis. Idq; interpretatur consensus omnium seculorũ, quo compertum est, eclipses semper habuisse tristes euentus. Non est autem hominis bene instituti, dissentire à consensu tot seculorum. Hæc fortasse longius quàm oportuit in hunc libellum præfatus sum, sed uolui commonefacere adolescentes in ipso uestibulo harum artium, ut de hoc toto choro artium honorificentius sentiant. Scripsi autem ad te, Grynæe doctissime, non quod hac oratione te arbitrarer accendendum esse, qui in uniuersa Philosophia sic excellis, ut quem tibi conferam ex nostris hominibus, habeam neminem: sed harum artium mentio semper memoriam mihi tui renouat, cuius rei testem habes uirum optimum Iacobum Milichium, qui quoniam has artes hic docet, multum de eis mecum confabulatur, quo in sermone sæpenumero incidimus in tui mentionem. Nemo itaq; fuit ad quem potius de his artibus scriberem, quàm ad te, ut intelligeres nos cum ipsis recordationem tuæ amicitiæ coniungere. Quanquam extant & publica quædã monumenta tua, quę nos de tuis uirtutibus atq; pulcherrimis studijs admonent. Habemus enim Aristotelem tuo beneficio emendatiorem, ac nitidiorem, quem scis me ualde mirari, amare atq; colere. Sed nunc magis amo, postquam habeo in uestibulo operum eius nomen hominis amicissimi ascriptũ. Vtinam uero contingat mihi

aliquando ocium ad hunc autorem illustrandum atq; ornandum, quemadmodum tu instituisti magna cum laude facere. Accipio enim te libros aliquot longe fœlicius enarrasse, quam solebant isti, qui paulo ante hanc ætatem, non natiuam Aristotelis faciem, sed uix exiguam umbram nobis ostendebant: nec tradebant Philosophiam, hoc est, sapienter dicendi & iudicandi scientiã, sed hanc oppresserant, ociosis & inanibus argutijs, quæ nihil ad iudicandum de ciuilibus aut alijs magnis rebus proderant. Sed hæc aliàs.

Bene uale. Viteberge, mense Augusto.

1531.

PRAEFATIO PHILIPPI MELANthonis in Theoricas nouas Planetarum, Georgij Purbachij Germani.

DOCTISSIMO VIRO SIMONI Grynæo, Philippus Melanthon S. D.

Vm Græcia longo & ciuili bello undiq; arderet, & malis uexaretur omnibus quę bellum prętertim ciuile comitari solent, Apollo consultus in Delo, quando tantarum calamitatũ finis futurus esset, aut quibus modis Dij facti placatiores, præsentes ærumnas depulsuri

 essent,

essent, respondit, tum demum Graeciam tranquillam fore, cum sibi aram, quae ibidem erat, duplicassent. Erat aūt arae figura cubica, quam cū Delij duplicare instituissent, alteram pari magnitudine addiderūt, & ex cubica figuram quadrangulam effecerūt. Aliquanto post, cum publicae calamitates nihilo fierent mitiores, iterum interrogant Apollinem, rite ne paruissent oraculo: Apollo negat eos imperata fecisse. Ibi uero perculsi Delij, suspicantur rem grauiorem per ambages significatā esse, & oraculi interpretem quaerendum esse censent. Veniunt itaq; ad Platonem, qui docet, qua in re sit erratum, uidelicet, nescisse eos cubi & quadranguli discrimen, nec ex cubo fuisse quadrangulum faciendum, monstrat qua ratione cubus duplicandus sit. Caeterum admonet hanc oraculi sententiam esse, ita demum Graeciam futuram tranquillam, si se ad Philosophiam Graeci cōuertissent, quia haec studia animos ab ambitione, & caeteris cupiditatibus, ex quibus bella & caetera mala existunt, ad amorem pacis, & moderationem in omnibus rebus abducerēt. Huius mihi Platonici oraculi, saepissime uenit in mentem, mi Simon, cum horribiles horum temporū tumultus considero. Nec uero alienum putaui hoc loco recitare, praesertim cum ad te scriberem, hominem cum in reliqua Philosophia, tum in his ipsis artibus eruditissimū. Nam mihi quoq; unum hoc remedium uidetur publicarum calamitatum fore, si se nostri homines ad ueram ueteremq; Philosophiam conuertant, quae cū incendat animos amore ac studio ueritatis, & ad intellectum atq; admirationem optimarum rerū exuscitet, una efficit uiros bonos ac moderatos, ac dissimiles horum, qui nunc cū propter inscitiam bellum ueritati & rectae doctrinae indixerint,

dixerint,

dixerint, & in homines studiosos horribilem crudelitatem exerceant, publicas discordias præcipue aluntatq; inflammant. Etsi autem isti Platonis oraculo nihil afficiuntur, nos tamen decet operam dare omni contentione, ut iuuentutem ad hæc studia reuocemus, & ut pulcherrimę artes conseruentur, & ad posteros perueniant, quod certe præstare ipsi in hoc uitæ genere debemus, & ut olim habeat Resp. ciues recte eruditos, καὶ γνησίως φιλοσοφοῦντας, qui mederi publicis malis & uelint & possint. Neq; uero ulli melius gloriosiusq; de uniuerso genere humano mereri censendi sunt, nec Deo gratius facere quidquam, quàm si qui hoc consilio optimarũ artium studia defendunt, atq; ornant. Huic merito, nulli triumphi, nullæ uictorię iure anteponi poterunt. Ac noui ego quidem tuos ad hanc laudem impetus iam olim, sed postquam nunc optimos autores, primũ Aristotelem, deinde Euclidem & Platonem ædi curasti, & ut intelligo, iam adornas æditionem Magnæ Syntaxeos Ptolemæi, extant minime obscura iudicij ac uoluntatis tuæ testimonia. Itaq; & tibi hunc animum, & rei publicæ gratulor, teq; non desinam, tametsi σπεύδοντα, ut dicitur, hortari, ut totũ te ad hanc Philosophiam illustrandam conferas. Habes huius honestissimi curriculi socios, nõ sanè multos, sed tamen aliquos passim in Germania, uiros optimos & doctissimos, qui & ipsi commouere studia iuuentutis hac in re conantur. Recte enim iudicant, reliquam Philosophiam mancam atq; mutilam esse, nisi rerum cœlestium cognitio accedat. Scis autem in scholis opus esse elementis, Nec alius libellus magis necessarius est, q̃ Theoricę ut uocant, seu picturę orbium cœlestium, quas cum hic ęderemus, diligentia uiri optimi ac

ueteris

ueteris utriusq; nostrum amici ornatas, Iacobi Milichij, in uestibulo hanc ad te Epistolam addidimus, non solum, quod tui memoriam nobis subinde renouat harũ artium tractatio, sed magis eò, quia libellum sperabam plus habiturũ gratię apud studiosos, propter tuum nomen, quod propter egregias uirtutes tuas apud omnes literatos admodum gratiosum est: præterea intueri omnes in te cupio, ut tuo exemplo cogitent se has communes literas cum interiore Philosophia coniungere debere. Nam Epicureos illos, qui neque pulcherrimos motus cœlestium corporum admirantur, neq; cognitionem eorum utilem esse contendunt, ne quidem appellatione hominum dignos esse iudico. Etenim non solum bellum gerunt cum humana natura, quę pręcipue ad has diuinas res aspiciendas condita est, sed etiam θεόμαχοι sunt. Voluit enim Deus horũ mirabilium cursuum ac uirium noticiam, ducem nobis esse ad diuinitatis cognitionem. Quanquam auté in hanc sententiam alio in loco multa à me disputata sunt, tamen quoniam hæc adolescentię magis q̃ tibi legenda scribimus, quædam huius doctrinę utilitates colligendę sunt. Primum pecuina uita esset, si nullam certam anni ac temporum descriptionem haberemus. Sed illa utilitas longe maior est, quod leges illę motuum constitutæ ad omnium animantium salutem, deinde & uires cœlestium luminum multiplices, & superiorum atq; inferiorum corporum consensus perspicue testantur, hunc mundum, ut uenustissime inquit Xenophon, σοφοῦ τινος δημιουργοῦ καὶ φιλοζώου τέχνημα esse, ac mente aliqua æterna & optima conseruari atq; gubernari. Quantum autem refert, hominum animos intuentes in illa diuinitatis uestigia, fir-

gia, firmam tenere persuasionem de Dei pręsentia, deq; prouidentia? Profecto in bonis mentibus magnã hoc uim habet & ad religionem confirmandam & ad regendos mores. Hęc si quis arroganter contemnit, naturę suæ immanitatem prodit non aliter atq; Cyclops apud Homerum, qui negat se ullos uereri Deos. Quin potius, ut Plato dixit, Deum semper γεωμετρεῖν, hoc est, certissimo motu omnia metientem, gubernare hæc inferiora, ita nos uicissim huius summi artificis lineas considerantes, hac pulcherrima Geometria nos oblectemus, quæ diuinitatem nobis ostendit. Si ob hanc causam præcipue condita est cœlestis natura, ut certe est, ut Deum nobis monstret, satis cõstat, uoluntati Dei nõ parere istos, qui hęc diuinitatis uestigia nõ aspiciunt neq; inquirunt. Iam quantum prodest ad omnes uitę partes diuinatrix illa pars, hoc est, Physica, quæ disputat, quos habeant effectus astra in miscendis corporum temperamentis. In priuata uita habet usum in medendo, ut summi autores testantur. Conducit & ad regendos mores, & deligenda studia, plurimum enim refert, intelligere quo quenq; natura ducat, ut bonos impetus industria iuuemus atq; conformemus, prauos cohibeamus. Nam ingeniorum naturę magna ex parte imitantur temperamenta. Non dicam hoc loco de fortuna, ne omnes uitę casus ad astra referre uidear. Sed tamen & fortuna sæpe comitatur mores. Et quanquam alię quoq; causę sunt humanorum euentuum, tamen res loquitur ipsa, interdum in astris causam esse, cur, ut Hesiodus inquit, ipse dies quandoq; parens, quandoq; nouerca sit. Minus autem lædet fortuna bene præparatum animum. Nec nihil conducit tempestatum obseruatio ad œconomiam.

RR Porro

Porro hi proximi anni aliquot, satis claras significationes prębuerunt, sydera magnam uim in aëre & rebus nascentibus habere. Idq; palam testantur insignes sydeřum congressus. Existunt & in Rebuspub. fatales tempestates, in quibus admoniti ab hac arte, multa prouidere possunt, uel ad cauenda, uel ad mitiganda pericula. Sæpe enim fata consilio in melius flecti queunt. Sæpe fatorum sęuiciam lenit Deus, placatus piorum uotis. Quare hæc quoq; grauis causa fuerit, rerum futurarum significationes animaduertendi. Prodest enim commonefieri homines atrocibus syderum minis, ut à Deo opem implorent, deinde ut bonitatem Dei magis agnoscant, cũ uiderint aliquam esse superiorem ac meliorem naturã syderibus, quæ tristes significationes mitigat. Nec dubia est harum artium fides: Nam & motuum ratio demonstrationes habet, quarum eò est suauissima cognitio, quia delectat animos certitudo, & harmonia seu consensus in tanta uarietate argumentorum. Et diuinatricem siquis prudenter ad Physicen referet, intelliget eam habere graues causas. Et tuetur eam experientia peritissimorum hominum. Recte uero Galenus de hac ipsa arte inquit, Sophisticum esse, contra experientiæ testimonium, rationes quærere. Nec eò detrahenda est arti fides, quia aut artifices aliqui inepti sunt, aut non omnes euentus humani in arte monstrantur, sunt enim & aliæ quædam præter sydera euentuum causæ. Etsi autem in tantis tenebris humanę mẽtis, multa prospici nequeũt, tamen artis beneficium non leue ducendum est, quæ pleraq; interim & ad uitę summam pertinentia monet. Quoties fallimur in leuioribus artibus, & in ijs rebus, quę sunt, ut ita dicam, in manibus? Neq; tamen propter

huiusmodi

huiuſmodi errata,explodendæ ſunt artes. Sed prudentia eſt,ad uitæ uſum inde,quantum poſſumus,transferre. Illud etiam recte inſtitutis iudicare facile eſt,quis eſſe modus diuinationum debeat, & quod religio approbet has diuinationes,ut Medicorum iudicia, aut cęteras Phyſicę partes. Sed hęc alibi diſputauimus. Cum igitur pręmia ſint artis ingentia,cumq́; mirifica ſit cognitionis ſuauitas,tamen uel inertia hominum fit, ut hę tantę res neglectę ac ſpretę iaceant,uel etiam prauis iudicijs.Non enim nulla ſcholarum culpa eſt,in quibus rixę Sophiſticę longe anteferebantur his pulcherrimis atq; optimis diſciplinis. Homerus cum in clypeo Achillis pingeret ſydera,& cœli uerticem ac motũ deſcriberet,quid aliud uoluit ſignificare, ꝙ harum rerum inquiſitionem ſummis heroibus dignam eſſe? Apud Vergilium Iopas in regio conuiuio canit errantem Lunam, Soliſq́; labores. Turpe eſt autem in caſtris,& in conuiuio in admiratione fuiſſe has artes,& in ſcholis iacere ſpretas atq; neglectas,quibus Philoſophię defenſionem atq; conſeruationem Reſpub. commendauit. Poſſem exempla commemorare ueterum & huius ętatis Regum,qui huic ſtudio dediti fuerunt, non ſolum uoluptatis cauſa, ſed quod cõducere arbitrabantur ad conſilia rerum gerendarum, ſed ipſę ſtellarũ appellationes ſatis monent hanc fuiſſe olim maximorum Regum Philoſophiam. Ideo enim pleriſq; ſtellis heroum nomina indita ſunt, quia cœleſtes motus obſeruarunt atque illuſtrarunt. Nec Orphei chelyn aliam ob cauſam inter ſydera poſitam arbitror, ꝙ quia hanc Philoſophiam de ſyderibus docuerit. Itaq; hortentur iuuentutem ad hęc ſtudia,& dignitas harum rerum,& cognitionis ſuauitas, & magnitudo utilitatũ,

& honestissima exempla omnium summorum inge-niorum omnis ætatis. Quid quod hæc cœlestis Musica profutura est etiam moribus? Nam ipsa consideratio magnarum & diuinarum rerum animos captos admiratione tantæ pulchritudinis, mirabiliter ad uirtutem & ad moderationem flectit. Quodq; fertur Orpheus cantu syluas & saxa traxisse, hoc est, homines rudes & feros ad se conuertisse, ut uiuendi leges acciperent, non arbitror eos magis ullius rei dulcedine captos esse, q̃ monstratis rebus cœlestibus. Nec deterreri se ab his studijs recta ingenia sinant indoctorum iudicijs, qui tantum quæstuosas artes mirantur. Nam cum hæc sint uirtutis studia, fortitudo etiam in eis colendis requiritur, quę animos aduersus stultas uulgi opiniones obfirmet, & peruersa iudicia contemnat. Atque hoc tempore uel maxime pugnandum est cum indoctorum persuasionibus. Nulla enim ætas tam ferrea rectis studijs fuit, quàm ista: cuius rei etiamsi sunt quædam in astris causę, ut eclipses & Cometæ horum annorum non obscure significant, tamen & pręter fatales causas augent hanc rabiem suo scelere homines improbi, quorum animi ambitione & auaricia occupati, uere bona neq; intelligere neq; expetere possunt. Proinde maior adhibenda est contentio bonis uiris, ne literę, non tam fato, q̃ uulgi furore oppressæ, funditus intereant. Cumq; artes Dei munus sint, non defuturus est Deus his qui ipsius dona tuentur, & conseruare student. Erunt & fata ipsa aliquando artibus æquiora. Fortassis hic etiam adolescentes monendi erant, quis huius libelli usus sit, Sed has partes interpretibus relinquam. Purbachius prudentissime in hanc epitomen contraxit Ptolemæi doctrinam de omnium

orbium cœlestium motibus, ut studiosis aditum ad integras disputationes patefaceret. Prodest enim ad difficiles & longas controuersias afferre summam negocij, uelut argumentum. Itaq; dum hic picturas orbium instituit, tantum τὸ ὅτι ut ita dicam, tradit. Causas uero, cur tot cuiusq; Planetæ orbes numerentur, & quibus obseruationibus tanta uarietas animaduersa sit motuum, postea uult ex Ptolemæo peti. Ad hæc cognitis his elementis, Planetarum motus ex tabulis ad id compositis computari possunt. Id quoq; pertinet ad τὸ ὅτι. Sed tamen hæc primum tradenda iudicauerunt homines periti, ut postea demonstrationes de causis facilius percipi possent. Et interim dum hæc eleméta sunt in manibus, & agitantur, interdum causæ aliquæ simul ostenduntur: Mirabili enim uinculo inter se doctrinæ partes connexæ sunt. Plato grauissime inquit σοφώτατον ἀνάγκη τὸν ἀληθῶς ἀστρονόμον εἶναι. Magna enim doctrinæ copia est in hoc genere, nec ulla tam facilis pars est, quin si penitus uelimus eam cognoscere, plurima simul quærenda sint. Etsi autem non omnes se prorsus huic studio addicere uolent, tamen hęc initia ignorare homines literatos turpe est, & alienum humanitate: Quomodo sint contrarij motus orbium: De solis cursu, quę sint æquinoctiorum, ac solsticiorum causę ac notę, cur in alia circuli parte tardior sit motus, in alia uelocior: Quomodo Solis cursus, quomodo poli altitudo spacia dierum mutet: Quę sint umbrarum differentię, ex quibus cum alia multa deprehensa sunt, tum etiam solis & terrę magnitudines: Qui sint regionum situs: Quare Luna singulis mensibus occultetur, & postea prodiens paulatim impleat orbem: Quę Eclipsium causę sint. Hęc atq; alia

multa in facilima parte huius libelli traduntur, quę tamen ipsa locupletissimam quandam doctrinam continēt, nec explicari possunt, nisi multa requiramus ex fontibus ubi de causis disputatur. Quare magnum operæprecium facient studiosi in hoc libello cognoscendo omnes, sed generosę naturę degustatis his initijs, ad cætera ingenti animo contendere debēt, ut pulcherrimam & suauissimam Philosophiæ partem absolutam, ad uitæ usum accommodare possint, & causas uidere, unde sint illi rerum circuitus, quos ita uocat Plato, in naturis corporum, & in Rebuspub. qui ortus, incrementa, inclinationes, & interitus continent. Ad hęc si accesserit liberalis aliarum literarum doctrina, & religionis scientia, quid potest cogitari tali uiro, qui ista consecutus est, beatius? Nulla regna, nullas opes, nullas uoluptates animus non monstrosus his bonis anteferet. Neq; uero ulla ex arte fructum capere satis dignum sine hac societate doctrinarum quisquam poterit. Sed ut in fidibus plurium concentus efficit perfectam sonorū suauitatem, ita copulatio uberiores & gratiores in singulis artibus fructus parit. Id non difficile est iudicare: Siquis enim per omnem uitam tantū in Dialectica aut Arithmetica elaboret, nullis alijs adhibitis artibus in quibus illæ exerceantur, is uelut ludo quodam delectari suo studio uidebitur, non ueros ex arte fructus poscere. Quanto autē uberiores ex utraq; fructus percipiemus, cum Arithmeticæ beneficio syderum motus inueniemus, cum ratiocinando conferemus causas, & effectus, uel in natura, uel in negocijs, & iudicabimus, quæ consentiant, quæ dissideant? Quare si ueros ex singulis artibus fructus auferre cupimus, totum doctrinarum orbem animis intueamur,

mur, atq; expetamus, præsertim si non repugnet natura, & contingant idonei duces. Talis doctrinę perfectio nō solum priuatim beatos efficit: nam & præsidium est uitæ firmissimum, & complet animos ueris & non perituris uoluptatibus, sicut inquit Aristoteles: δοκεῖ γοῦν ἡ σοφία θαυμαστὰς ἡδονὰς ἔχειν καθαριότητι καὶ τῷ βεβαίῳ. sed etiā præclare mereri de Repub. potest. Non est enim obscurum, quantum noceant Rebuspub. homines leuiter docti, qui de maximis rebus falsas opiniones serunt. Hæc ad te de communibus studijs libenter scripsi, non quidem tua causa, uideo enim te recto cursu fœliciter ad illum scopum, quem petendum esse dixi, contendere, aut potius non procul à meta abesse, sed ut iuuentutem ad hæc studia adhortaremur, etsi arbitror nullum neq; nostræ amicitiæ aptius, neq; tibi iucundius esse quasi cōfabulationum genus, quàm de honestarum disciplinarum studijs, in quibus hanc ipsam partem, de qua hic locuti sumus, ornandam & propagandam tibi sumpsisti, qua in re non solum ingenij ac doctrinæ laudem assequeris, sed etiam prudentiæ & fidei, quod quasi desertā à multis hoc tempore stationem occupas, & ei parti Philosophiæ opem ferendam esse perspicis, quæ maxime iacet neglecta. Vtinam uero Deus Rebuspub. tranquillitatem concedat, ut boni uiri has artes excolere atq; illustrare possint, quibus nullum habet hæc uita ornamentum pręstantius. Bene Vale.

Præfatio

PRAEFATIO IN ALFRAGANVM & Albategni.

AMPLISSIMO SENATVI NORIbergensi Philippus Melanthon.

On dubito uos pro excellenti sapientia uestra probare ueterem morem, quo scripta cuiuscunq; generis de doctrina bonarum rerum, summis ordinibus dedicari solent. Nam etiam si mos ille tantum ad priuatū officium pertineret, nec aliud contineret, nisi significationem beneuolentiæ erga illos, ad quos ingeniorum monumenta mittimus, tamē, ut opinor, laudem mereretur. Verum causæ publicæ multæ sunt huius consuetudinis. Primum interest Reipub. ut hi qui sedent ad gubernacula, inspiciant studia hominum, & dent operam, ut bona scripta in manibus ciuium uersentur: Hęc enim formant opiniones, iudicia, mores populi. Quare præcipue exhibendi sunt libri his qui præsunt, ut eorum iudicijs & autoritate comprobentur. Patronos etiam artium honeste quęrimus hoc officio, aut gratias agimus ijs qui bene merentur de publicis studijs. Nec uero ullum est iustius officium, quàm cum ipsis artibus propagare memoriam & laudem uirtutis magnorum uirorum, qui propter utilitatem publicam literarū studia accenderunt ac propugnarunt. Et hæc exempla prę lucere posteris non est inutile. Nec ipsis opinor Principibus Reipub. indecorum est coniungi eorum memoriam cū honestis artibus. Has causas in hac inscriptione

secutus

secutus sum, cum hos libellos, plenos eruditionis & ueræ Philosophiæ, auspicio nominis uestri publicandos esse censui. Nam hi autores aliqua ex parte ope uestra restituti sunt, & quia renascuntur in urbe uestra, & quia prodeunt emendati diligentia uiri doctissimi Ioannis Schoneri, qui stipẽdio uestro Mathematicen apud uos profitetur, eiusq; studia magna fide & uirtute excitat & adiuuat. Multa uero huius generis beneficia Reipub. uestrę debemus: Nam cum inde usq; à Ioanne Regiomontano urbs uestra uelut domicilium fuerit huius Philosophię, magna fuerunt harum artium apud uos studia, multa egregia monumenta apud uos ædita sunt. Attici ingeniosi homines finxerunt Neptunum & Palladem inter se certasse, ab utro numine ciuitas appellaretur: cumq; Deorũ iudicio Pallas omnibus calculis uicisset, urbem ab ea nominatam esse. Qua fabula significauerunt ciuitatem non Imperij laude, quod classibus parauerant, & opum magnitudine præstantiorem esse, q̃ ciuilibus artibus. Illud autem imprimis sapienter cogitatum est, quod eius iudicij Deos autores fecerunt, ut cũ pleriq; homines summam esse Imperij gloriam existiment, admonerent Deorum iudicio longe maius esse decus ciuitatum, leges, iudicia, honestam disciplinam, & similes pacis artes. Quare ciuitas uestra iure prædicanda est, quæ semper ea fuit modestia prædita, ut imperia non appeteret. Sed cum robore ciuium armis atq; opibus sit instructissima, maluit sociarum ciuitatum libertatem tueri, quàm suam potentiam augere. Deinde domi in eo uno elaborauit, ut haberet Rempub. optime ornatam omnibus ciuilibus officijs atq; artibus. Vetus disputatio est de Monarchia & Aristocratia, sed tamen sine

ulla dubitatione pulcherrimus inter homines status est, in quo multi sapientes & boni consilia conferunt, & cõmuni animo, pari studio ac fide Remp. gubernant, qui patrię charitate deuincti, nõ certant inter se ambitione, sed diligentia tuendi publica cõmoda, ac norunt inter se cedere, ubi Magistratus ordine quodam inter se consociati sunt. Ac licet alij Monarchiam anteferant, tamẽ nisi hac Aristocratia temperatum sit regnũ, haud dubia tyrãnis est: Nemo enim unus aut prospicere omnia, aut administrare potest. Et amentia est, si quis putat condu cere, ut in unius uiri sententiam semper fiat inclinatio. Quid quod hęc societas bonorũ & sapientum plus humanitatis habet, certe Philosophicis naturis, quæ sunt κοινωνικαὶ, & nihil appetunt immoderatum, gratior est. Itaq; & Aristoteles eam iusticiam quę imperia cõstituit, imitari proportionem Geometricam dixit, quę dissimi lis est regno & Democratię. Nam proportio multos inter se consociat, & gradus constituit, ne promiscue rapiant imperia infimi. Tantamq; uim huius proportionis esse Plato scripsit, ut quidquid boni contingit ciuitatibus, hanc proportionem esse causam affirmet, quæ cum ad Aristocratiam proprie quadret, Philosophi hũc statum anteferunt. Porro non facile usquam meliorem huius status effigiem uidere liceat, q̃ in uestra Repub. Atq; hæc ego commemorans non tantum de maiorum uestrorum sapientia & uirtute loquor, sed diuina beneficia prędico. Profecto enim Respub. humanis consilijs neq; constitui fœliciter, neq; teneri diu possunt. Singulare Dei beneficium est, quo quidem nihil est in rebus humanis melius ac pulchrius, Respub. bene constituta religione, legibus, iudicijs, disciplina, artibus. Itaq; cum Rempub.

Rempub. uestrã mente intueor, Deo gratias ago, quod, propter multorum salutem bene constituit ciuitatem uestram, eamq; defendit, & bonorum uirorum sapientiam & uirtutem, qui in hac ciuitate floruerũt, agnosco Dei dona esse, & laudo ipsorum diligentiam, qui non pericula, non labores pro patria defugerunt. Vt autem de cęteris laudibus non dicam, certe hæc propria est Noribergę, plus artium quę sunt uitę utiles, in una urbe nusquam alibi est, quàm apud uos. Nec tantum florent ibi Mechanicę artes, sed Philosophię magna studia semper apud uos fuerunt, eiusq; laudis possessionem adhuc retinent ornatissimi ciues, qui præsunt Reipub. Quare ad conseruandam & illustrandam hanc Philosophię partem, quę continet Mathematicen, & doctrinam de motibus cœlestibus, multũ opis attulit uestra ciuitas. Agnoscunt igitur omnes eruditi & prudentes, magnam uobis pro hoc immortali beneficio gratiam deberi, eamq; ob causam in hac æditione ad uos scribendum esse duxi, ut significatio mei iudicij de uestra diligentia, in his artibus conseruandis & gratitudinis erga uos publice extaret. Cum autem hę artes plenę sint dignitatis, & ad uitam multas afferant utilitates, honorificum uobis est, tam frequentia earũ studia esse in urbe uestra, ut etiam celebres Academias in hoc genere prouocare possitis. Etsi autem ea sapientia & uirtute præditi estis, ut hoc decus ultro ac libenter tueamini, tamen ut id faciatis maiore studio, tempora uos commonefaciunt. Videtis enim has artes tumultibus publicis conterritas, etiam in Academijs negligi. Et horum tumultuum epitasis, ut metuo, adhuc impendet. Quare nisi bene constitutæ ciuitates præsidio erunt literis atq; artibus, & expulsas alibi

excipient ac tegent, quæ barbaries in Germania futura est? Est autem sapientię uestrę, posteritati prospicere, & quantum humano consilio prouideri potest, præstare, ut & Rempub. & illas artes, quibus amissis Respub. retineri non possunt, nō relinquatis. Erat hoc loco etiam impudentia quorundam castiganda, qui de dignitate harum artium detrahunt, quos quidem iudicijs uestris & similium præstantium uirorum, qui Respub. constituerunt & gubernarunt, moueri decebat. Nam boni & sapientes gubernatores Rerumpub. non studerent eas conseruare, si iudicarent uitę inutiles esse. Quanquam quid opus est disputatione, præsertim de doctrina motuum? Quid enim distaret hominum uita à beluina, si non anni & temporum iustam descriptionem teneremus, si nullas motuū leges intelligeremus? quę ob hanc causam etiam propositę sunt, ut nos de Deo opifice, & de nostra immortalitate admoneant. Significāt enim nos non solum ad agnitionem Dei conditos esse, sed etiam ut ei pareamus. Restat igitur alia uita, in qua & illustris agnitio continget, & hi qui non obtemperarunt, pœnas daturi sunt. Alioqui quorsum opus erat admonere de obedientia, nisi iudicium secuturū esset? Neque uero miror ineruditos aspernari hanc doctrinam, sed tantam in quibusdam literatis hominibus peruersitatē esse miror, ut hanc partem, quę demonstrationes de motibus continet, uituperent. Nam si Epicuri deliramenta defendere conantur, qui furenter contendebat cœlestia corpora nulla certa lege, sed casu ferri, digni odio sunt, uel stigmatis potius, quòd adolescentes à rectæ & ueræ Philosophiæ studijs abducūt. Quanto rectius est omni studio inuitare atq; accēdere bona ingenia ad has artes, quarum

quarum cognitio & per se liberalis est, & multas uitę utilitates affert, & assuefacit animos ad quærendas demonstrationes, & ad ueritatis amorem, quę uirtus uel in primis digna est homine docto, qui in literis & maximarum rerum dijudicatione uersatur. Sed hanc disputationem aliàs tractabo. Deus seruet & defendat Rempub. uestram, Amen. Mense Augusto, Anno 1537.

PRAEFATIO PHILIPPI MELANTHONIS in Computum Ecclesiasticum Ioannis de Sacro Busto.

DOCTISSIMO VIRO D. ACHILLI Gassaro Lindoënsi, Medicinæ Doctori, amico suo, Phil. Mel. S. D.

INgens & manifesta utilitas est, tenere certam anni rationem. Quæ enim esset confusio præsentium negociorum, contractuum, pactorum, iudiciorum, quæ tenebræ, si nulla esset annorum ac mensium distinctio? In historijs quanta caligo esset, sublata annorum enumeratione? Non mundi initium cogitari, non exordia religionum discerni, non mutationes imperiorum distingui possent. Perspicuum est autem, harum rerum

cognitionem ad religionem, & ad multas uitæ partes necessariam esse. Quare nõ satis mirari possum, multorum ingratitudinẽ seu peruersitatẽ potius, qui studiũ huius doctrinę de cœlestibus motibus, & anni descriptione, uituperant. Porro & utilitatis magnitudo, & iudicia sapientissimorũ Principum ac doctissimorum uirorum qui magna diligentia annum ordinarũt, mouere imperitos debent, ut auribus atq; animis abhorreant ab illis insulsissimis ac scurrilibus conuicijs, quę in bonas artes, & diuinitus monstratas dicuntur. Videmus enim laudatissimis Principibus magnę curæ fuisse, ut annum quàm rectissimè describerent, ut discerni tempora, & rerum memoria propagari & conseruari posset. Ideo & Solon Athenis ordinauit annum, constitutis æquinoctiorum notis, de iudicio Thaletis. Hæc ratio post annos ducentos ab Eudoxo correcta est, qui fuit Platonis coætaneus. Sed iure gloriatur Cæsar apud Lucanum, Eudoxi fastos superari suo anno. Etenim cum essent diuersæ rationes, Aegyptiaca, Græca, & Arabica, Cæsar adhibito in consilium Sosigene, excogitauit nouam, multo cęteris commodiorem.

Nam Aegyptiaci anni, menses singuli habuerunt triginta dies, & accesserunt quotannis Epactæ quinque. Nec fuit certa intercalationis ratio, nec certũ anni initiũ.

Græci anni menses ad Lunam quadrant sine certo dierum numero. Accesserunt autem Epactæ undecim, ex quibus mensem ἐμβόλιμον collegerunt.

Arabica ratio eruditior fuit his duabus: Nam menses Arabici alternis uariant, ita, ut prior habeat dies undetriginta, sequens uero triginta. Deinde accesserunt undecim Epactæ, ex quibus colligebant ἐμβόλιμον.

Vidit

Vidit autem Cæsar in omnibus his descriptionibus, nō solum incommodam esse negocijs incertitudinem, nam ijsdem mensibus alia apud alios initia erant, sed etiam æquinoctia nimis esse lubrica & fugacia: Quare ut & certa essent anni ac mensium initia, & dies ęquinoctij ita continuaretur, ut parum admodum aliquot seculis uariaret, eam formam anni instituit, qua propemodum hodie utimur, &si ex tanto interuallo, nunc emendatione opus habet. An aspernamur hanc diligentiam in summis uiris, aut inani curiositate susceptam, sine graui causa putamus? Nec uero poterant hę rationes uel Aegyptię, uel Græcę, uel Arabicę, uel Romanę, sine magna scientia motuum cœlestium supputari. Equidem non dubito, quin singulari Dei consilio factum sit, ut initio mundi tam diligenter annotarint annos primi parentes, uidelicet, ut mundi exordium retro cogitare, & exigua illa spacia numerare posteritas posset: item ut religionum discrimina considerari, ut series promissionum cœlestium, & historiarum teneri posset. Has causas si quis parum graues esse putat, næ ille Cyclopicam mentem habet. Fateamur ergo primos parentes, qui sapientia & pietate excelluerunt, diuinitus impulsos esse ad annorum distinctionem obseruandam, & propagandam. Neq; tamen sine cognitione motuum cœlestium annus includi ęquinoctiorum metis, & recte describi potuit: Quare necesse est eos uniuersę doctrinæ de motibus cœlestibus studiosos fuisse. Quę est autem arrogantia non modo aliorum magnorum uirorum, sed etiam primorum parentum, qui generi humano duces, & monstratores uerę religionis ac uerę sapientiæ fuerunt, aspernari?

Itaq;

Itaq; studiosi adolescentes ament hanc doctrinam de motibus cœlestibus & uitæ utilem esse iudicent, cũ propter anni descriptionẽ, tum etiam propter alias causas. Nam quod nonnulli improbant τὴν μαντικὴν, uidemus indoctos eodem calculo etiam motuum doctrinã condemnare, certe contemptus huius totius Philosophię in rudibus confirmatur. Etsi autem de diuinatrice hoc loco non disputabo, tamen si recte uolumus æstimare, hæc ipsa motuum doctrina uere est præcipua μαντική, testatur enim esse æternam mentem, opificem & gubernatricem mundi, nosq; ad agnitionem Dei, & ad immortalitatem conditos esse. An hæc μαντική aspernanda est? quid uerius conuenit uatibus, quàm confirmare in animis hominum ueras & pias opiniones de Deo? Quare fateamur hanc ipsam motuum doctrinam μαντικὴν esse utilem uitæ & moribus. Sit sanè fatidicũ quiddam, ut est, κράσεις corporum & ingenia iudicare ex aliqua sydetum insigni coniunctione, aut tempestates prædicere, propter quas

ἄλλοτε μητρυιὴ πέλει ἡμέρη, ἄλλοτε μήτηρ.

Magis tamen fatidicum est, monstratis certissimis motuum legibus confirmare mentes, ut uere statuant esse Deũ, qui ordinarit, qui gubernet hos motus, qui agnosci uelit ab hominibus, quorum utilitatis causa has uarietates motuum condiderit, quiq; cum nos ad sui agnitionem inuitet, bonis præmia, impijs pœnas proposuerit. Sed hæc alibi copiosius disputaui. Redeo ad superiorem orationem de anni descriptione. Valde probo consilium Georgij Ioachimi Rhetici, quod ad libellum de Sphęra adiunxit rationem anni conscriptam ab eodem autore Ioanne de Sacro Busto. Nam, ut ante dixi,

tenere

tenere certam anni rationem, multis de causis utile est. Tanta fuit olim etiam in Ecclesia eius rei cura, ut Cyrillus affirmet in Synodo constitutum esse, ut quotannis Alexandrinus Episcopus significaret Romano certum æquinoctij diem, propterea quod in schola Alexandrina eo tempore adhuc florebant huius Philosophiæ studia, Romæ uero non perinde nota erant.

Porro hic libellus cum anni rationē ostendit, etiam adiuuat studiosos in doctrina de motibus Solis & Lunæ. Tibi autem pręcipue dedicare hunc libellum Georgius uoluit, ut ostenderet se memorem esse ueteris tuæ amicitię, & ut hoc loco mea uoce tibi gratias ageret, ꝙ ipsi ad hæc studia hortator fueris, cœlestibus significationibus motus, cum quidem ipse longe aliud uitæ iter, & abhorrens ab hac Philosophia ingressus esset. Quare statuit se tibi debere plurimum, quod autoritate tua ad has artes reuocatus sit. Accipies igitur hoc munus ab amico, & honestissimorum studiorum socio, eo libentius, quia aliquid earum artium continet, quæ tibi magnum decus apud eruditos pariunt. Scito autem emendatū esse libellum à uiro prædito egregia doctrina & uirtute, Casparo Bornero, cuius est mirifica diligentia, ut in omnibus uitæ officijs, ita etiam in studijs bonarum artium.

Quare debebunt ei gratiam lectores, quibus hic libellus profuturus est. Bene uale.

Mense Augusto, Anno

1538.

TT Præfatio

PRAEFATIO IN GALENUM.

ARtes uitæ utiles, generi humano diuinitus monstratas esse, & conseruari à Deo cum alia signa non obscure ostendunt, tum uero hæc res perspicue testatur, quod singulę habent authores, à quibus uel inuentę, uel expolitę, uel restitutę sunt heroicis naturis præditos, qui non solum ingenij ui & doctrinæ copia cæteris artificibus antecelluerunt, sed etiam admirabiles quosdā motus habuerunt, ut sagacissime uiderent ea, quæ non sunt obuia reliquis, & singulari fœlicitate pleraq; effecerint, quæ mediocres artifices supra artem esse iudicant. Nec uero dubiū est, heroicas naturas diuino adflatu, & quodam, ut Græci uocant, enthusiasmo moueri. Itaq; lucet etiam in hac re præsentia Dei in natura, quòd ut Reges certis interuallis excitat, qui eximia uirtute, & quadam inusitata fœlicitate, uel noua imperia constituant, uel collabentes Respub. erigant, ita artium inuentores præstantes aut instauratores generi humano donat. Neq; enim aut Solon sine aliquo cœlesti adflatu leges condidit, aut Homerus illud immortale carmen, quod mirabilem quandam imaginē omnium quæ incidere possunt in uita, consiliorum & euentuum continet, sine motu diuino fudit. Sed ut de alijs artibus dicam, Nihil dubium est initio illam uarietatem motuum cœlestium ita animaduersam esse, cum Deus quædam præsentia ingenia ad admirationem illorum certissimorum cursuum exuscitaret atque incenderet, eisq; motus quosdam inderet, quibus reperirent certam obseruationis rationem:

tionem: Sed illa uetera omittamus. Tota ars de motibus cœlestibus funditus perijsset, nisi unus Ptolemæus doctrinam ueterũ & suas quasdam obseruationes congestas ad posteros transmisisset. Quare fatendum est, artes Dei munera esse, easq́ ita ostendi, tum restitui per ingenia heroica, hoc est, quæ singulares & diuinos motus habent. Tales initio extiterunt Medicinæ inuentores Aesculapius, & si qui similes fuerunt, etiã ante Aesculapium alij apud alias gentes. Sed illa rudis uetustas ingenijs, & fœlicitate quadam admiranda pollebat, artẽ non norat. Ideo tradere alijs doctrinam, quã tenebant, nõ potuerunt, experimenta quædam monstrabant. Deinde Hyppocrates artem non tantum inchoauit, sed ferè totam complexus est, uerũ ita, ut inuolueret eam breuibus quibusdam sententijs. Extitit igitur Galenus, qui cum ingenij dotibus par esset illis primis heroibus, eruditione uero antecelleret, nam & superiorum inuentis adiutus est, & multa ipse sua quadã fœlicitate animaduertit, uniuersam doctrinam in artem redegit, & omnes partes ordine distributas absoluit. Hunc unum iam tot seculis habemus fontem Medicinæ. Nam posteriorum Medicorũ scripta omnia ceu riuuli quidam sunt ex hoc fonte manantes, id quod autores fatentur ipsi, sicut Auicenna, qui omnium posteriorum uberrimus est, prædicat se tantum Geleni interpretem esse. Quanta autẽ laus est, unum esse Medicæ artis autorem, ab uno præcipue tot seculis, toto orbe terrarum uelut oracula petita esse, de tuenda & restituenda ualetudine innumerabilium hominum? An non fatebimur hunc præclare meritum esse de toto genere humano? Hęc uero sunt proprie heroica merita, multis gentibus atque ætatibus prodesse.

Et magnitudo talium beneficiorum testatur autores diuinitus excitari & gubernari. Neq; enim negari potest, arté ipsam medendi ualde utilem esse generi humano. Neq; audiendi sunt aut homines feri & barbari, qui quadam naturæ immanitate contemnunt Medicinam, aut scurræ quidam, qui optimarum artium uituperatione famam aucupantur ingenij. Etsi enim nō omnibus opitulatur Medicina, & interdum docta plus ualet arte malum, ut inquit Poeta, tamen pleriq; omnes experimur, multos esse morbos, qui & sine ope Medica pelli non possunt, & arte adhibita recte & fœliciter depelluntur: id in uulnerū curatione, in luxatis aut fractis, & in morbis acutis magis cerni potest, sed non minus usu uenit in chronicis morbis. Verum hac disputatione nihil opus est. Nam illa crudelis oratio uituperantium beneficia Medicinæ & cum communi sensu pugnat, & contumeliosa est aduersus Deum, qui in naturam tanta uarietate sparsit remedia, ut testaretur sibi uitam & ualetudinem nostram curæ esse. Vt autem euentus declarat diuino consilio ingenium Galeni ad Medicę artis conseruationem excitatum esse, ita in ipsius studijs & artis exercitio multa signa conspiciuntur heroicæ naturæ & fortunæ, quę antecellit communem hominū captum, ac sortem. Natus est patre Architecto, qui cum in Mathematis perfecte eruditus esset, & naturam filij animaduerteret capacem esse earum disciplinarum, statim à teneris eum in hoc genere erudijt & exercuit ipse. Hæc prima institutio ita cōfirmauit eius iudicium, ut fateatur ipse, se postea audientē rixantes inter se Philosophos, fuisse Pyrrhoniorum hęsitationem, quæ conturbat & euertit artes, secuturum, nisi illa paterna doctrina præmunitus fuisset.

fuisset, qua adsuefactus ad Geometricas demonstrationes, uidit esse certa artium initia, & perpetuam quasi telam demonstrationum. Egressus annum sedecimum, cœpit operam dare Medicinæ, quod ut faceret, ait, se quodam non ambiguo, sed perspicuo somnio monitū esse. Breui autē tantos fecit progressus in arte, ut omnes suę ætatis Medicos obscurasset. Accersitus igitur Romā ab Imperatoribus Vero & Marco Philosopho, cum ibi primum scholas haberet, secuta est gloriam, ut fit, inuidia, præsertim cum irritaret morosa ingenia libertate sua in taxandis erroribus cæterorum scriptorum. Quare cum nollet odiose rixari cū indoctis ac maleuolis, omisit scholas, adeoq; se continuit, ut nec apud ægrotos quidquam disputaret, sed tantum necessaria mandata daret, ne uocaretur à calumniatoribus, ut ipse inquit, λογιατρός. Multa autem commemorat in doctrina à se reperta esse, ignota ætati superiori, ut digitorum musculos: multa ostendit noua remedia, quod perspicuum signum est diuini adflatus. Neruorum sauciatorum curationē primus ostendit, eaq; in re adeo fuit fœlix, nunquam ut non responderit euentus. Stomaticum ex nucum corticibus quanta solertia reperit, cum in itinere rediens ex Alexandria, incidisset in ęgrotum in rure, ubi deerant alia remedia, ut ipse narrat in sexto de compositione pharmacorum κατὰ τόπους. Vulgaria ingenia non raro segnitie fiunt languidiora. Multo sæpius franguntur assiduitate & uarietate laborum. Sed ille diuinus igniculus ingenij in Galeno non est extinctus ullis laboribus. Simul & scripsit tam accurata opera, & res in natura uarias inquisiuit, & ægrotos curauit, & peruagatus est bonam partem orbis terrarum, aliàs accersitus ab

Imperatoribus, aliàs ut adiret eruditos aliarum gentium uiros, aliàs ut inquireret rerũ naturas, ut bis in Lemnum nauigauit, ut naturam Lemniæ terrę exploraret. Hic animi perpetuus uigor non nisi in heroicas naturas cadit. Hæc recentior ætas tantum Arabicos scriptores in manibus habuit, quia à Galeni libris inscitia Græcę linguæ Medicinę studiosos arcebat. Itaq; nunc quoq; nonnulli mirantur solos Arabes. Etsi autem mediocribus artificibus etiam sua laus debetur, & ingrati simus, si negamus Arabes bene meritos esse de posteritate, quædam enim utilia uitę repererunt, ignota Galeno, tamẽ cum fuerint Philosophi, hoc est, amantes ueritatis & grati, nõ dubito ipsos suo suffragio libenter primas Galeno tribuere: Constat enim Arabicam doctrinam ceu riuulum esse ex Galeni fontibus ductum. Postquam autem Galenus iam renascitur, & uel in sua lingua, uel in uersionibus fœlicioribus legi potest, homines ingeniosi, & uiri amantes Philosohiæ, cur non anteferrent hos uberrimos fontes, hanc tantam rerum optimarũ copiam, illis exiguis riuulis, quos tamen delibare etiam prodest: Sed Galenus sit uelut architectus huius studij, præsertim cũ Arabes excerptis remedijs, bonam partẽ Philosophię omiserint, ut Galenus non modo propter medendi artẽ, sed etiã propter Philosophiam legendus sit. Nullus enim extat autor uberior eius partis Philosophię, quam Physicen uocamus, quàm Galenus, qui uniuersam Physicen eruditissime complexus est in his disputationibus, in quibus quęrit demonstrationes de potentijs in animantibus, de generationum causis, de temperamentis, de sensuum organis, de causis actionum in sensibus, de morborum & remediorum causis, de qualitatũ cognatione,

tione, de συμπαθείᾳ plurimarum rerum in natura. Hęc præter unum Galenum nemo disputat. Itaq; inchoata ab Aristotele Physica, ab uno Galeno absoluta sunt: qua in re non modo eruditionem Galeni admiror, sed multo magis fidem, candorem & ingenuitatem animi. Magna prudentia & magno animo cauillationes ac λογομαχίας repudiat, nihil perplexum aut Sophisticum amat, sed ubique simplicem ueritatem inquirit, & perspicue patefacit, quod magnum indicium est optimæ mentis, & natura amantis iusticiam & ueritatē. Sicut ille prudentissimus Tragicus inquit τὸ ἐσθλὸν, σαφὲς ἀεί. Ac spero equidem renato iam Galeno futurum, ut non solum uere ac ueteris Philosophiæ studia magis accendantur, sed etiam ut moribus hæc doctrina prosit, & uehementem amorem ueritatis ac uirtutis in discentibus exuscitet. Cum autem usitato more deliberaremus cuius auspicio maxime uellemus hunc autorem in publicum prodire, propter grauissimas causas te prætulimus inclyte Rex, primum quod constet auspicijs tuis Græcę linguæ & ueteris Philosophiæ studia in regno tuo ita excitata esse, ut ueterem Græciam una Gallia cum uniuersę Philosophię scientia, tum uero etiam eloquentia Gręca iam prouocare possit. Olim una erat Ionica Colonia in Gallia, uidelicet Massylia, quę Græcas disciplinas longo tempore adeo coluit, ut Romani liberos eò mitterent erudiendos. Nūnc Gallia referta est hominibus præclare eruditis in toto artiū orbe, & Gręca & Latina lingua, ut multę iam in Gallia Massylię esse uideantur. Id decus eo libentius nos Germani prędicamus, quia ad nos quoque doctrinę illius riuuli inde permanāt. Deinde intelligimus te hęc studia nō modo tueri ac

prouehere

prouehere, sed etiam ita amare, multa ut ipse legas è Grę cis autoribus conuersa, de gubernatione Reipub. de rebus gestis pręstantissimorum Regum ac Imperatorum, de architectonica, de natura rerum. Quare tibi potissimum dedicauimus hunc autorem, ut huius tuæ laudis memoriam cum autore omnium pręstantissimo ad posteros extenderemus. Nec uero dubitamus, quin ipse iudices, nulla monumenta manufacta, nulla trophęa honestiora esse, quàm hæc testimonia graui iudicio doctorum hominum in talibus scriptoribus proposita, quæ cum leget posteritas, intelliget se gratiam ijs Principibus debere, quorum præsidijs hæ artes excitatæ sunt aut defensæ. Illa oratione mihi non est opus, quantum deceat Reges & tueri artes uitæ utiles, & summos artifices conseruare. Hanc enim curam ultro suscipis, eaq; in re sapientissimos omnium ętatum Principes imitaris, quod quidem eo est laudabilius, quod plerique alij in ocio hæc curarunt, tu inter arma, difficilibus bellis implicitus, das operam ut domi interea his artibus Respub. reddatur instructior atq; ornatior. Nec Medica materia Regibus negligenda est, cuius utilitas tam late in uita patet, & quę Regum ipsorum incolumitatem tanquam fida corporis custos tuetur. Iam Galenus non modo propter Medicinam, sed etiam propter pulcherrimam Philosophiæ partem, quæ Physice dicitur, summorum Principum diligentia generi humano cōseruandus est. Rogamus igitur, ut cùm hoc nostrum munus accipies, & testimonium de tua uirtute leges, commendari tibi patrocinium omnium bonarum artium ac literarū existimes, quæ si ad posteros propagari poterunt, bona spes est, olim Ecclesię & Reipublicæ statum futurum &

meliorem

meliorem & tranquilliorem: quod ut fiat, profecto omnes magnos uiros in Repub. & precipue summos Reges prospicere & anniti decet. Fauebis autem eo magis huic æditioni, quia magno sumptu Typographorum, & uigilijs multorum doctissimorum uirorū perfectum est, ut quantum fieri possit, emendatissima esset, & priorem uinceret: Verum id quidem res ipsa ostendet.

Bene uale.

PRAEFATIO IN XENOPHONTEM scripta ad Langgum.

Itam regit fortuna, non sapientia, dixit quispiam in Tragœdia. Cui dicto & si non solum populus, sed etiam magni & præstantes uiri plausum dare solent, tamen addenda est quædam correctio. Videmus magnos esse in uita errores, opprimi tristissimis casibus etiam excellentes uiros, concuti Imperia fatalibus tumultibus, ut uideatur parum loci esse sapientię: Ac si colligentes animo summos & sapientissimos gubernatores ciuitatum & Imperiorū, reperiemus plurimos, quorum consilia pręclare cogitata, ut uidebatur, tristissimos exitus habuerunt. Xenophon in hoc ipso uolumine describit trium florentissimarum ciuitatū continuatos interitus, cū quidem bellum initio exarsisset autore Pericle, qui tonans eloquentia, ut in Comœdijs dictum est,

Græciam miſcuit. Primum igitur Athenæ ceciderunt, poſtea uictrix ciuitas Sparte in ſimili calamitate fuit, cũ quidem haberet Regem Ageſilaum, qui uirtute & magnitudine rerum geſtarum omnibus ſuę ætatis Regibus antecelluerat. Mox & Thebę ruere cœperunt. Nec multo poſt tota Græcia ſeruitute oppreſſa eſt, irritatis Macedonum armis à Demoſthene. Cicero dum adoleſcenti qui ſeſe nondum regere poterat, committit exercitum regendum, & uniuerſam Rempub. quantum fallitur? Itaq; cum magna uis ſit ſeu fatorum ſeu fortunæ, ut loquuntur homines, quæri ſolet, ad quid proſint ſapientię pręcepta in literis & hiſtorijs tradita. Nam ſi uita conſilijs ſapientum regi non poteſt, cur doctrina proponitur? Et opinor multos eſſe in maximarum rerum gubernatione, qui non ad certam normam & ad doctrinam conſilia dirigunt, ſed quo uenti impellunt, dant uela, & fortunæ ſe permittunt: ſed hæc cæca & temeraria uitæ ratio indigna eſt homine. Etſi enim non ſemper ualent adminicula ad uitam regendam diuinitus propoſita, tamen Dei beneficium nec aſpernandum eſt, nec inutile, qui uoluit homines doctrina aſſuefieri & gubernari. Ne Medicina quidem ſemper depellit morbos, ſed interdum, ut dicitur, docta plus ualet arte malum. Magna infirmitas eſt humanę naturę, qua fit, ut non ſemper obtemperent homines doctrinę: Diligentia multis deeſt. Sæpe etiam uincitur, cum abeſt metus & agnitio Dei, & uel punit Deus hominum impietatem, uel graſſatur in aliquos ſpiritus ille ardens odio Dei, qui ut eſt autor calamitatum humanarũ, ita nõ deſinit in humanũ genus ſæuitiam ſuam exercere. Hæc cum ita ſint, agnoſcenda eſt infirmitas noſtra, & remedia uitæ quærenda ſunt,

doctrina

doctrina mentes regendæ,& excitanda diligentia,quæ ualet sæpe,præcipue uero cum accedit agnitio Dei. Plurimum igitur historiarum noticia conducit ad uitam, quia contraria exempla proponit, ostendit quibus doctrina profuit,multos, Dauidem, Cyrum, Scipionem: Rursus alios monstrat,quorum fuerunt infœlicia consilia,qui ex secundis rebus excussi, & si & Respub. euerterunt,Pompeium,Cæsarem, & quos hic describit Xenophon,Alcibiaden,& Agesilaum. Hæc exempla nos de infirmitate nostra admonent. Quod enim ait Hippocrates in morbis triste signum esse,si mens ægrotet,id in tota uita miserrimũ est,non sentire,non agnoscere morbos,quo fit,ut ruant homines cupiditate aliqua impulsi,& uel fiducia uirium, uel alio errore rapiantur extra metas,donec impingant. Quare non solum præcepta in rebus gerendis ex historijs petenda erunt, quæ suppeditant ad omnes casus plurima, sed etiam adrastia, quæ in historijs ubiq; cernitur,admoneat nos de nostra infirmitate,hortetur ad modestiam,ne elati superbia ac fiducia nostri,res iniustas, aut non necessarias suscipiamus,ne cõtra uoluntatem Dei nitamur, ne diligentiam remittamus,ut Dauid remiserat. Magna hæc sapientia est,& cum omnibus hominibus, tum uero maxime gubernatoribus rerum humanarũ necessaria. Plurimum autem in mediocribus ingenijs conducit ad hoc iudicium confirmandum,& quasi frenandos impetus immoderatos omnium temporum historia. Nunc uero cæteras utilitates hoc loco colligere institui, quæ multo sunt uberiores atq; ampliores, q̃ ut satis illustrari uerbis possint. Quæ essent tenebræ in uita, nisi Deus extare historias uoluisset de rerum initijs, de ueræ religionis ori-

gine ac propagatione, de ortu superstitionum, de ordine imperiorum, de incrementis eorum & inclinationibus. Harum tantarũ rerum historiæ non sunt sine singulari Dei consilio diuinitus traditæ & conseruatæ, ac utilitas facile à prudentibus intelligi potest. Nam si hæc series nesciretur, nihilo melius retro cogitare possemus rerum initia, quàm pecudes. Vt autem series imperiorum teneatur, non solum opus est sacris historijs, sed etiam aliarũ gentium monumentis. Qua in re sæpe cogito diuinitus accidisse, ut reliqui sint Græci scriptores luculenti, qui prorsus ab eo articulo historiã inchoant, in quo Propheticæ desinunt, quasi testimonium de uetustioribus dicant. Herodotus & Xenophon adfirmant primos hominũ latissime regnasse Chaldæos & Assyrios, deinde Medos. Hæc imperia describuntur in sacris libris: successerũt Persę, ab his inchoant Gręci historiam. Prodest autem ad intelligendos sacros libros & propagationem ueræ religionis considerandam, nosse imperiorum seriem. Et quidem descriptio captæ Babylonis apud Xenophontem apte quadrat ad Danielis uerba. Mihi uero etiam Gobrias, cuius filium Babylonicus tyrannus interfecerat, uidetur fuisse quispiam ex Danielis sodalitio: & ad tempora hebdomadũ apud Danielem explicanda opus est serie Monarchiarũ. Quare his qui amant ueram religionem, hæc monumenta non sunt negligenda: Nec cæterę utilitates aspernandę sunt. Multiplex est historia Xenophontis, quæ uarietate quadam exemplorum instruere lectorem potest. In Cyri institutione format Principẽ ferè ab incunabulis, ita excellentem uirtutibus, iusticia, magnitudine animi, prudentia, temperantia, continentia, fide, semper ut bonitas ac lenitas in

nitas in reliquo choro emineat, ut inter stellas Hesperus eminet. Itaq; cum se ad hanc imaginem componeret totum Scipio, qui hos libros etiam in castris inter tubarũ classica, & armorum sonitum legebat, etsi res gessit difficilimas, ac patriæ utilissimas, tamen plus uerę laudis habet propter moderationem animi, qua cauet, ne quid aduersus ciues superbe, aut aduersus hostes crudeliter faceret, qua tulit æmulos ac ornauit, ut Cyaxaren orat Cyrus, quàm propter ullas quamuis gloriosas uictorias. Vtinam uero Scipionis exemplo, & Principes huius ætatis legerent hanc historiam, seq; ad eam effingendã excitarent, ut conspici posset, id quod ait Xenophon ἄρχοντας ἀγαθοὺς οὐδὲν διαφέρειν πατέρων ἀγαθῶν. In Græcarum ciuitatum historia, quàm mira exempla ciuilium motuum, et actionũ proponit? Omitto cętera. In omnibus parietibus historia Theramenis pingi debebat, qui cum magno suo periculo impetrasset, ne ciuitas Attica solo æquaretur, ac postea mitigare suorum collegarum sæuitiam studeret, crudeliter à Critia & collegis interfectus est. Huius exitus monet non solum quæ pericula moderatis uiris in discordijs ciuilibus impendeãt, sed etiam ita confirmandos esse animos, ne terroribus ullis aut supplicijs à recta sentẽtia depelli nos sinamus. Nec obscurum est sæpe in Republica tempora incidere, ubi opus est simili moderatione & grauitate, quæ quantam habeat laudem, indicant uersus de Palamede recitati in theatro Athenis post Socratis necem, in quibus cum Palameden Poeta prædicat fuisse Gręcorum optimum & lusciniam Musarum Reipub. utilem, significauit infestos esse Tyrannos pręcipue ijs, qui uirtute & eruditione antecellunt. Versiculi autem hi sunt:

ἐκάνετε ἐκάνετε τῶν ἑλλήνων ἄριστον
τὴν οὐδὲν ἀλγύνουσαν ἀηδόνα μουσῶν.

Quàm dulce exemplum & his temporibus necessariũ recitat, cum narrat sancitam esse ἀμνηστίαν iniuriarum Athenis, cum Rempub. Thrasybulus recuperasset. Vtinam ita nunc quoq; pax in Ecclesia quadam legum acerbiorum mitigatione fieret. Quę est enim barbaries, malle uastitatem ac solitudinem in Ecclesijs efficere, quàm paucas quasdam & palam tyrannicas leges relaxare? Tales historiæ se offerunt in hoc uolumine multæ, quæ lectorem multa de Repub. præsertim hoc tempore monere possunt. Adolescentes aũt etiam propter eloquentiam hunc autorem diligenter legere debent. Veteres enim adeo mirati sunt Xenophonteæ orationis puritatem & uenustatem, ut uocarint eum apem Atticam. Et Quintilianus inquit: Quid ego commemorem Xenophontis illam iucunditatem inadfectatam, sed quam nulla possit adfectatio consequi, ut ipse finxisse sermonem Gratię uideatur? Ac non solum suauitatem orationis, sed etiam consilium & prudentiam studiosus lector obseruet, quam adhibet in concionibus, quę ut sunt aliquanto magis tetricę quàm Herodoti conciones, ita sunt dulciores Thucydidis, in quibus multę sunt ita procul accersitæ & argutæ sententiæ, uix ut attentus lector eos satis assequi possit. Erat igitur eloquentiæ studioso periucunda Xenophontis lectio. Quare gaudeo eum in Germania rursus ęditum esse, ut uersetur in manibus studiosorũ. Cum autem de more præfigenda esset epistola, potissimũ auspicio tui nominis Langæe charissime, prodire hunc autorem uolui, quod non dubitabam te in gubernatione Reipub. magna cum laude prudentiæ,

diligentiæ

diligentiæ, ac iustitiæ uersantē, inprimis lectione huius scriptoris delectari, & cum eo sæpe de rebus maximis quasi deliberare, sperabam etiam aliquos in te intuentes ac considerantes, quanto tibi ornamento sit eruditio, quanto usui in negocijs, libentius hæc lecturos esse, ac excitatos tuo exemplo, daturos operam ut accessuri ad Rempub. instruant se his literis, sine quibus qui ueniunt ad gubernationem, quid aliud sunt, quàm ut in scena uocantur, κωφὰ πρόσωπα? Existimabis igitur me bono studio ad te scripsisse, ac magnum fructum huius mei consilij capiam, si cum de Republica cum potentibus colloqueris, hortator eris, ut Cyri clementiam aut sancitam à Thrasybulo ἀμνηστίαν imitari malint, quàm sycophantarum sæuitię morem gerere, qui Principum iracundiam passim contra nos inflammant. Bene uale. Anno 1540.

In Officia

IN OFFICIA CICERONIS PRAEFA tio, Phil. Mel.

Quid conferat lectio librorum de Officijs.

Vemadmodum uetant in exercendo sterili solo aut sumptus facere, aut sumere laborem, ita lecturis scriptorem aliquem in primis uidendum est, quid doceat, & quam inde accessionem ad studia nostra facere possimus. Porro uix pauci in relegendis scriptoribus secum ipsi deliberant, ecquod operæprecium facturi sint. Et bona pars discentium in uniuersum nescit, ad quem scopum studia omnia dirigenda sint. Proinde initio huius libelli & argumentum operis indicandum est, & quid conferat studijs nostris. Ea demum est solida eruditio de rebus moribusq; recte iudicare posse, deinde quę animo comprehenderis perspicue & commode explicare, atq; eloqui. Rerum cognitio ad iudicandū & ad parandam prudentiam est necessaria. Magna in primis optimorū uerborum copia requiritur ad dicendum: Voco autem rerū scientiam, Physiologiam, Mathemata, præcepta de ciuilibus moribus: Nam de religione hic nihil dicimus. Estq; ad communem uitam in primis utile, ea tenere, quæ de moribus, deq; ciuili uitæ consuetudine tradita sunt. Beluam dicas, non hominē, quisquis non est excultus hoc doctrinę genere, & ad humanitatem & ciuilia officia assuefactus. Nam uirtutis incunabula atq; rudimenta sunt, hæ literæ, quibus ad honestatem teneri animi aluntur & incitantur. Porro non alius extat libellus de moribus absolutior Officijs Ciceronis

ronis. Diligentissime enim præcepit de omnibus uitæ partibus, quid deceat quamlibet ætatem. Accedit etiam hoc, quod iusto ordine formas uirtutum proposuit, ut extarent ob oculos lectoribus, tanquã regulæ omnium consiliorum & factorum: fecit enim quatuor uirtutis membra, prudentiam, iusticiam, fortitudinem, modestiam. Quæ tanquam locos communes proponant sibi adolescentes, ut eò referant omnia de moribus consilia, & quos iudicaturi, quid deceat, ceu Theseum filum sequantur. Nam ut Zeusis, cũ Helenam Crotoniatis pingeret, inclusam habebat in animo pulcherrimam quandam mulieris speciem, seu, ut Græci dicunt, εἰδέαν collectã ex optimis exemplis: ita iudicaturos de moribus, oportet animo tenere tanquam formas quasdam uirtutum descriptiones, quas consulant, quas intueantur, in quas defigant oculos, quoties de honestate deliberant. Neq; ego hic de religione dico, quæ ex sacris libris petenda est. Ciuilis uitæ consuetudo à Cicerone describitur, cum qua religio nihil pugnat. Scripsit de Officijs etiam diuus Ambrosius, credo ut pueris inculcaret religionem, de qua uidebat in Ciceronianis nihil præcipi. Verum ego religionem ex diuinis literis censeo hauriendam esse. De ciuilibus moribus malim audire Ciceronem, qui maximis rebus gestis uersatus in Repub. principe orbis terrarum, usu pleraq; comperit, pleraq; ex Græcorum scriptis, qui maximas ciuitates gubernarunt, uertit. Habes itaq; quid hic libellus ad iudicandum conferat: Est enim uel prima prudentiæ pars, tenere præcepta de moribus. Est autem Cicero res partitus in honesta & utilia. Honestatis partes in primo libro tractat, ubi primum uirtutes definit Dialectica quadam cõsuetudine.

Deinde congerit multa præcepta de moribus uelut in aceruum. In secundo libro res omnes enumerat, quas natura ad utilitatem seu usum hominum condidit, docetq; quem ex quaq; re usum percipere debeamus. In tertio confert cum honestate utilitatem.

Quid ad dicendum conferat libellus de Officijs.

Præterquam quod, ut cætera Ciceronis omnia, magnum numerum lectissimorum uerborum & figurarũ suppeditabit hic libellus, ideo etiam ad dicendum plus aliquanto, quàm pleraq; alia scripta confert, quia locorum aliquot communium formulas, & propemodum simulachra continet. Porro cum hi loci uirtutum ac uitiorum, regulę sint, ad quas omnium mores & facta exigimus in iudicando, oratio etiam omnis referri ad eos debet, inde argumenta, amplificationesq; petuntur, ut si quis ingratum dicat, multa illi non de persona tantũ, sed de ipso uitij genere erunt dicenda, eritq; danda opera, ut intelligant auditores, quanta sit in eo uitio turpitudo: Verum id nemo præstare poterit, nisi locorum illorum formulas bene meditatas habeat, & exempla ueterum teneat, unde uerba, sententias, & ornamenta mutuetur. Erit itaq; hic libellus uelut penu, & sicut inquit Thucydides, κτῆμα, unde depromant orationem studiosi, de quacunq; re dicendum fuerit, hinc argumenta, hinc sententias, hinc figuras, hinc apta uerba excerpant. M. Cicero magnum instrumentum eloquentiæ id esse putauit, habere locos in numerato paratos atque expeditos, in quibus procudendis, multum profecto Ciceronis exemplis adiuuabimur. Quæ enim potest de

dolo

dolo malo, deq; æquitate uberior grauior'ue disputatio excogitari? Ea de re in tertio Officiorum.

Plurimum etiam ad dicendum conducunt narratiunculæ, quę sunt in hoc opere & multę & uarię. Quondam in Rhetorica progymnasmata erant διηγματικα, sic enim uocarunt, in quo genere, qui se uolent exercere, magnam hic exemplorum copiam inuenient. Et cum nihil sit difficilius quàm commode narrare, nõ est alia exercitatio fructuosior quàm hæc. Quanta Deum immortalem elegantia, quantus lepos est in narratione gestorum Arati Sicyonij in secundo libro? Non minorem laudem meretur Gygis Lydi historia uersa ex Platone in libro tertio. Similes autem multæ sunt in hoc commentariolo, quas sibi studiosi omnes ad imitandũ proponant. Eaq; exercitatio nõ tantum augebit uerborum supellectilem, sed quæ mihi in dicendo penè maxima uirtus uidetur, bene disponendi scientiam. Nam indocti non tantum adulterinæ monetæ uerbis orationem obscurant, sed ita etiam confundunt ac miscent omnia, ut intelligi nihil possit. Scholia alicubi breuissima adscripsimus, quæ indicarent lectori orationis ordinem & dispositionem, quam qui deprehenderint, facile sententiam scripti adsequentur: Nam de consilio autoris pronunciare aut iudicare nemo potest, nisi serie orationis animaduersa. Vbi sententiam collegeris hic immorandum erit in singulis membris orationis, uidendumq; quo genere uerborum, quibus Schematis orationis usus sit Cicero. Estq; cum illius oratione certandum & nostris uerbis exponendum argumentum, ita fiet, ut & sententiam propius adspicias, & clarius adpareant lumina Ciceronianæ orationis, ubi cum tua

παραφράσει contuleris. Interea & uerba & sententiæ autoris obiter firmius adhæreſcent animo. Sed faciamus in exordio periculum. Initio proponit ſe de Philoſophia dicturum: Verum eſt addita occupatio, cur in tanta copia Græcorum ſcriptorũ ipſe Latine ſcribat, ijſdem de rebus, quas Græci copioſiſſime, ſplendidiſſimeq́ tractauerunt. Et facta præceptoris mentio, & urbis, & ut in diſtributione, ſua cuiq́ ſubiecta ratio. Eſtq́ περιοδικῶς cum occupatione coniuncta propoſitio. Quanq́ extent de moribus ſapientiſſime ſcripta multa à Gręcis, & cum Cratippus doctrina, tum Athenæ ipſe exemplis te erudiri queant, tamen quia meus mos eſt Latina cum Græcis cõiungere, uolebam Latine ad te Philoſophica quædam ſcribere. Ad eundem modum in omnibus partibus orationis Ciceronianę, ſententiæ, earumq́ figuræ excutiendę ſunt.

ALIA PRAEFATIO IN OFFICIA Ciceronis.

Identur mihi ſingulari conſilio Græci in definitione artis hoc poſuiſſe, quod aliquam in uita utilitatem habere debeat. Nam omnes artes inſtrumenta ſunt uel priuatæ uitę conſeruandę, uel regendę Rei pub. Nec opus eſt hic enarrare ſingulas, & oſtendere propter quos uſus inuentę ſint, & à maioribus ad poſteros magna

ros magna cura transmissæ. Illud magis est necessariũ admonere, ut hi qui hęc studia literarum ingrediuntur, initio considerent, quis sit harum artium finis, quæ sit ex ipsis petenda utilitas, quod qui sciet & uim & dignitatem artium rectius cognoscet, & prudentius eliget ea quæ maxime prodest discere. Ad hæc nunquam perfectam doctrinam consequuntur isti, quorum animus non prospicit certum finem studiorum, & uagantur temere ac sine ordine ac ratione per uarias disciplinas τέχνη ἐστὶ σύστημα ἐγκαταλήψεων ἐγγεγυμνασμένων πρός τι τέλος εὔχρηστον τῷ ἐνὶ τῶν βίῳ finẽ seu utilitatẽ in omnibus artibus in primis spectandam esse probat ex ipsius artis definitione, quæ & Quintiliani causa fuit, cur Rhetorices finem tam magna cura libro secundo capite decimo octauo quæsiuerit.

Omnis autem doctrina aut rerum cognitionem continet, aut uerborũ, & quia rerum notæ uerba sunt, prior est uerborum cognitio, ad quam comparandam tametsi necessariæ sunt artes, Grammatica, Dialectica, Rhetorica, tamen sine exemplis artes ipsæ sunt inefficaces. Ideo boni autores legendi sunt, ex quibus linguæ phrasin discamus, ex quorum imitatione comparemus nobis eiusmodi genus orationis quod adhiberi possit ad graues causas explicandas, quodq́ lumen adferre rebus obscuris possit, si quando homines de magnis rebus, ut sæpe accidit, docendi erunt. Nemo autem ignorat optimum dicendi magistrum esse Ciceronem. Verum hic libellus habet singulares dotes, multos continet locos communes, in ijs est magna figurarum uarietas, in ijs autem narrationes, quę ualde cõducunt ad eloquentiam. Antonius apud Ciceronem ait nullam partem in

dicendo difficilius effici quàm perſpicuam narrationem. Quare magnopere prodeſt egregia exempla narrationum tenere, quæ nobis proponamus intuenda, ut in dicendo aliquam ſimilitudinem illorum conſequamur.

Primum ergo in huius operis ueſtibulo atque aditu cogitabit auditor hanc lectionem pro futuram eſſe ad alendam uerborum ſcientiam. Itaque cum uniuerſam orationis ſeriem ac phraſim obſeruabit, tum excerpet tanquam flores inſignes figuras ac iucundas narrationes & ſententias maxime memorabiles, nam omnino danda eſt opera, ut aliquid inde ad noſtrū uſum transferamus, ut noſtra oratio locupletior ex hac fiat: non enim obiter inſpicienda ſunt hæc opera, ſicut tabulas præclare pictas, & ad ſpectandum propoſitas tantum uoluptatis cauſa contemplamur, nullam inde partem nobiſcum auferimus, ſed ita contemplemur, ut amœniſſimos hortos, in quibus ſparſim decerpimus fructus aut flores qui maxime delectant. Altera de rerum cognitione deliberatio eſſe debet, quarum rerum ſcientiam hinc auferre poſſumus. Prodeſt autem quendam artium ordinem tenere animo comprehenſum & fines atq; uſus illarum uidere. Aliæ de natura rerum diſputant, aliæ continent religionem, alię rationem regendæ Reipub. & iudicandi forenſes controuerſias, aliæ continent præcepta de moribus ciuilibus in omni uitæ genere neceſſaria. Cum itaq; legimus aliquid, expendere debemus ad quem ordinem artium pertineat: Vtrum in adminiſtratione Reipub. profuturum ſit, an priuata uita, & hæc deliberatio nō modo excitat ſtudia & acuit curam diſcendi, ſed etiam ad ipſas artes rectius intelligendas

gendas

gendas ac percipiendas plurimũ confert. Facilius enim percipiuntur illa, quorum quasi regiones quàm late pateant & metas deprehendimus. Pertinet autem hic libellus Ciceronis ad philosophiam moralem, continet enim definitiones uirtutum, & sunt addita definitionibus multa præcepta de moribus ciuilibus, atque hęc magna ex parte Oratorio more, populari genere oratiōis, ut intelligere ea & in communi uitæ consuetudine imitari homines præditi communi sensu possint: nam exiles disputationes, quales sunt apud Aristotelem, doctrinam quidem continent non illiberalem, sed subobscuram, & propemodũ consulto recedentẽ longius ab imperitorum intellectu atq; iudicio. Hæ definitiones facilius intelligi, & ad quotidianum usum uitæ accommodari possunt. Porro hoc in confesso est, necessarium esse omnibus quandam de moribus doctrinam & descriptionem uirtutum, ut in nostris moribus, & in hominum negocijs iudicandis intelligere possimus, quid deceat, quid non deceat, quæ sunt recte quæ secus facta. Tenere ergo formas & imagines uirtutum oportet, quas in omnibus consilijs, in omnibus negocijs iudicandis sequamur. Atq; hæc doctrina proprie uocanda est humanitas, ac recte & ciuilem uiuendi rationem ostendit omnibus ætatibus, quam qui non norunt, parum admodum distant à bestijs. Quamquam autem alijs locis magis fortasse conuenit, ostendere quod sit discrimen huius doctrinæ & Euangelij, tamẽ & hęc duxi hac de re admonendos esse auditores, ut eximatur eis error, qui iam istorum animos occupauit, hęc Ethnicorũ scripta indigna esse quę Christiani homines legant, & Philosophiam procul fugiendam esse Christianis. Itaq; breuiter

uiter hac de re sententiam nostram exponemus. Philosophia nihil adfirmat de uolũtate Dei, nihil pręcipit de timore & fiducia in Deum: hęc proprie ad Euangelium pertinent. Sed pręter hęc ciuilis uitę pręcepta, necessaria sunt, quę doceant quomodo homines inter se trãquille uiuere possint: hęc in Philosophia tradũtur, & à uiris excellentibus causę eorum in ratione positę deprehensę sunt. Neq; existimandum est, Christum uenisse in mundum ut hęc pręcepta traderet, aliud quiddam de uoluntate Dei, & de fiducia in Deum exposuit, quę ratio humana non potuit deprehendere. Interim tamen & ciuilia officia uitę approbat Deus, & requirit ab omnibus ætatibus, hac disciplina coherceri uult homines non aliter atque Magistratuum legibus & institutis, quę cũ ijs pręceptis magnam habent cognationẽ, nam ex ijs tanquam ex fontibus omnes leges & omnia iura Magistratuum nata sunt, & ob hanc causam magnam habet utilitatem hęc doctrina, quia cum ostendat causas legum, & publici iuris, multum adiuuant ad intelligendum omnes de ciuilibus rebus disputationes. Vt igitur decet Christianos hanc ciuilem societatem colere & adiuuare, ita hęc doctrina de ciuilibus moribus atq; officijs cognoscenda est. Non est pietas, Cyclopum more uiuere, sine iure, sine legibus, sine doctrina, sine alijs uitę præsidijs quæ continentur literis. Quare isti qui uituperant Philosophiam, non tantum belligerantur cum natura humana, sed etiam grauiter lædunt Euangelij gloriam, quod iubet ut disciplina ciuili homines coherceãtur, & maximis pręmijs ornat natura honesta instituta, quæ continent ciuilem societatem hominũ. Non ergo contemnendi sunt Philosophi & alij scriptores qui honesta

uitæ

uitæ pręcepta tradunt, sed diligenter legendi, ut acuant iudicium de ciuilibus negocijs & moribus. Multa poterunt monere uiri sapientes in Repub. uersati, quæ usu cognouerunt, quorum cognitio nos reddet cautiores in magnis rebus gerendis. Exposui quid hi libelli & ad uerborum copiam, & ad rerum scientiam conferant, nam & copiam sermonis alunt, & firmant iudicium de moribus, quorum utrunque ualde necessarium est in uita. Sed est alia quædam utilitas horum libellorum, quæ ad eloquentiam pertinet, quæ uel meo iudicio uel præcipua est. Omnes docti uiri præcipiunt, ut locos communes habeamus instructos, ex quibus sumamus orationē de honestis rebus, quoties opus erit. Nam omnia negocia in uita, iudicantur ex locis communibus uirtutum & uitiorum, eamque ob causam ad illos referenda est oratio, de quocunque negocio instituta fuerit. Hic primum prodest locos perfecte cognitos habere, nam res ipsæ perfecte cognitæ, gignunt orationem, sed magis etiam prodest habere in promptu sic tractatas & ornatas à Cicerone, ut inde uerba atque ornamenta mutuari possimus, aut certe imitari. Quid enim agit hic aliud Cicero, nisi ut locos communes, hoc est, uirtutum definitiones colligeret? ad quas reuocanda sunt omnia ciuilia negocia de quibus dicendum est. Si scribis epistolam, in qua agis gratias amico bene de te merito, quàm multa ornamenta suppeditabit Cicero in illo loco, qui continet præcepta de gratitudine? multæ ibi similitudines, multa argumenta sunt quæ ad usum nostrum transferre possumus. Si in deliberatione incidat utilitatis cum honestate contentio, ut sæpe fit, quàm multa sumi poterunt ex tertio libro? Quid grauius in tali con-

trouerſia dici poteſt hiſtoria Cyrſili, quem cum Athenienſes dantem utile conſilium, ſed inhoneſtum, lapidibus obruiſſent, mulieres etiam Athenienſes eius uxorem lapidauerunt: Tantam eſſe uim honeſtatis Athenienſes uoluerunt, ut nouo exemplo putarent in eum animaduerſum eſſe, qui utilitatem anteferendam eſſe iudicaſſet honeſtati. Talia ornamenta apte translata in noſtram orationem, non modo gratiam, ſed etiam autoritatem conciliant. Supra dixi de uerbis & ſententijs excerpendis, hæc uero maior erit utilitas, integros locos ordine cognoſcere, & eorum formas tenere, quas uel imitemur, uel uſurpemus cum opus erit, quia cum omnia negocia in uita referuntur ad tales locos, neceſſe eſt ut copioſe inſtructos atque paratos habeamus, ac ſicubi deerunt hæ opes, is nullam cauſam neque recte iudicare, neque clare exponere poterit.

Dixi.

Præfatio

PRAEFATIO AD REGEM FERDInandum in Danielem, Autore Phil. Mel.

INCLYTO REGI HVNGARIAE AC Bohemię, Archiduci Austrię, D. Ferdinando, Domino suo clementissimo, Phil. Melan. S. D.

CVm publico quodam more nullum non scripti genus summis Principibus ac Regibus dedicari soleat, nemo fortasse consilij mei causam requiret, cur sub tuo nomine hunc commentarium in lucem ędiderim. Tanta enim literarum dignitas semper fuit, ut nulla magis idonea munera Regibus offerri posse, quàm literaria, creditum sit. Nec paucę aut leues causæ sunt receptæ huius opinionis: Nam cum sine studijs literarum, neq; religiones coli, neq; retineri iudicia, neq; explicari leges, quæ omnia his qui imperant tuenda sunt, possint, uisa est & hęc cura ad Reges pertinere, excitandorum studiorum, atq; defendendorum. Itaq; cum propter alia multa studiosi homines Regum titulos ac nomina suis operibus inscripserunt, tum maxime, ut significarent monumenta literaria propter publicam utilitatem, ab ijs qui tenent Respub. defendenda esse. Sed in maxima uarietate scriptorum, nulla magis conueniunt Principibus, quàm quę religionis doctrinam continent: hanc enim præcipue illos & cognoscere & propugnare decet. Ego igitur hunc ad te libellum misi, inclyte Rex, in quo Da-

nielem Prophetam enarraui, qui præterquam quod de Christo planè & perspicuè uaticinatur, plurima etiam præcepta & exempla utilia imperantibus tradit. Accipio ab his, quibus interior tua uita nota est, libenter te ueterum historias, & præclara poemata legere, ac sæpe publicis occupationibus aliquã suffurari temporis partem, quæ in lectionem collocetur. Quæ res, quantam mereatur laudem, non possum uerbis consequi. Neque enim sine literarum tractatione, perfecta sapientia, quæ in Principe requiritur, existere potest. Faciebat idẽ auus tuus Maximilianus Cæsar, nulli Regum aut Imperatorum optimorum apud Græcos aut Romanos in omni genere laudis secundus. Hic in ipsis castris etiam legebat, & cum doctis non modo de religione, deq; omni ratione regendæ Reipublicæ, sed etiam de leuioribus artibus commentabatur, de syderum motibus, de alijs naturalibus causis, de historijs. Nulla res erat, quę quidem digna esset hominis ingenui cognitione, in quam ille non intenderet animum. Cum autem & naturę tuę bonitate, & hoc domestico exemplo extimulatus, tantopere studia literarum ames, existimabam futurum, ut à lectione Danielis non abhorreres. Si enim prodest ijs, qui in administratione Reipub. uersantur, præcepta regendarum ciuitatum, à Platone aut alijs conscripta, tenere, quanto magis conducit nosse Danielem, in quo tam multa cœlestia præcepta extant, sine quibus imperium pie gerere nemo potest? Prudenter de iure, de legum æquitate, deq; alijs multis rebus, quæ ratione deprehendi poterant, Philosophi scripserunt. Sed de uoluntate Dei nihil tradere potuerũt, quod in animis Principum aut fiduciam erga Deum, aut timorẽ Dei aleret.

Philosophi

Philosophi consilio hominum, aut casu iudicant imperia constituta esse: At hic Propheta non semel ait, Deum regna constituere ac mutare, Deum custodem esse Regum, & mittere Angelos, qui tanquam excubias agant ad defendendos Reges. Quæ autem arces, quæ propugnacula perinde muniunt Principem aduersus omnia pericula, atq; hæ sententię, quę iubent credere, quod à Deo tegatur: Sic enim hę sententiæ accipiendæ sunt, ut non modo ad illos pertinuisse, sed ad nos quoq; accommodandas esse iudicemus. Hic proponuntur piorum & impiorum Regum dissimilia consilia, dissimilesq; exitus, Monarchię depinguntur, quarũ successionem Propheta tot ante seculis præuidit, ut indicaret, quo tempore Christus uenturus esset. Significat postremis temporibus futurum, ut existat regnũ, quod longe lateq; grassetur, ac sanctos opprimat: id Saracenicum ac Turcicum regnum esse, dubitari nõ potest. Voluit autem Propheta consolari pios, ne gloria impĳ imperĳ offensi, fidem abĳcerent, ne putarent se casu, aut ignorante Deo affligi, ne fœlicitatem illam Tyrannidis fore perpetuam arbitrarentur: Postremo, ut scirent etiam, cum illud regnum in fastigio stabit, breui uenturum esse Christum, ad iudicandos uiuos ac mortuos. Quàm autem Regia Danielis concio est, qua Regem Assyrium hortatur ad pœnitentiam: Libera te à peccatis, per iusticiam, & per beneficia in pauperes collata. Non præscribit nouos aliquos ritus, aut ceremonias, sed summam pietatis diserte complectitur: Iusticiam enim initio uocat agnitionem Dei ac fidem, per quam in gratiam à Deo recipimur. Cum contigit fides, reliquum est, ut unusquisq; suę uocationi seruiat, suum officium sedulo faciat, spartam

quam nactus est, summa diligentia exornet. Est autem Regum, ut ita dicam, uocatio, ius rite dicere, defendere innocentes aduersus uim iniustam, punire sontes, pacē & disciplinam ciuilem legibus atq; armis munire. Hæc beneficia, has eleemosynas iubet Regem in subditos miseros, & iniuriæ obnoxios, sic enim in sua lingua loquitur, conferre. Ac ne potest quidem homini quidquam contingere melius pace, ac certa & æquabili iuris descriptione. Hęc atq; alia multa comperies profutura, uel ad agnitionem Christi, uel ad Rempub. gubernandam, quæ prophani scriptores non attigerunt. Quare nihil dubitabam, quin magnam tibi uoluptatem Danielis lectio allatura esset: nos addidimus adnotationes, quæ alicubi lucem adferrēt obscurioribus locis. Multa enim ex historijs omnium temporum ad intelligendum Danielem petenda sunt, quæ tibi occupato tot regnorum gubernandorū curis, tot etiam implicato bellis, procul quærere non uacat. Quanquam autem uolui tibi hac in re meam obseruantiam, meumq; erga te studium probare, tamen & aliam quandam habui causam ad te scribendi, multo iustiorem, ac planè necessariam. Magno in odio multorū sunt hoc tempore nonnulli, qui sacras literas pure tractant, aduersus hos cum Sycophantę quidam ubiq; Principes cōcitent, nullum hoc tempore grauius est crimen, quàm genuinam religionis doctrinam amplecti. Et annis iam aliquot multi boni uiri desyderant æquitatē in nonnullis, qui quouis alio modo dissensiones Ecclesię malunt opprimere, quā ordine cognitis dogmatibus. At nō modo æquius erat, sed etiam publicæ paci utilius, doctrinam prius cognoscere, quā edictis iugulare. Neq; enim potest esse diuturna pax, si in Ecclesijs falsæ

falsæ opiniones hæserint. Misi igitur ad te hunc libellũ, ut specimen eius doctrinæ, in qua uersor, tibi ostenderem, teq́ rogandum duxi, ut des operam, ut Ecclesiasticę controuersiæ cognoscantur. Idq́ non modo abs te peti existimes, quia in hoc Imperio secundum fratrem principem locum obtines, sed multo magis, quia maxima fama est iusticiæ tuæ apud gentes, hanc conuenit bonis uiris præsidio esse. Nec petitur aliud, nisi quod non modo scriptum extabat in Atticarum legum tabulis, ὁμοίως ἀμφοῖν ἀκροᾶσθαι, sed omnium hominum animis diuinitus insitum est, ut utraq́ pars audiatur. Vbi cognoueris quale sit doctrinę genus quod quisq́ profitetur, pronunciare tutius erit. Maxime optant omnes, ut Synodus cogatur: sed si hoc tam turbulentis temporibus fieri non potest, tamẽ meo iudicio ita consuli posset Ecclesię concordię, si aliquot probis ac doctis uiris autoritate summorum Principum committeretur, ut de dogmatibus iudicarent. Quidam ita sæuiunt in eos, qui non probãt omnes uulgo receptas opiniones, quasi nihil uitij irrepserit tot seculis in Ecclesiam. Multa docuerunt olim Monachi, quæ pietati officiunt, multa usu recepta sunt aliena ab Euangelio. Deniq́ Ecclesiastica doctrina multis impijs constitutionibus atq́ opinionibus oblita est. Decet autem præstare eos, qui uel præsunt Ecclesiæ, uel imperia tenent, ut quàm maxime pura Christi doctrina populo proponatur. Quare in hanc curam incumbe, Rex inclyte, propter gloriam Dei, ut repurgata doctrina Ecclesiastica, concordiam sarcias. Nihil Deo gratius facere poteris, nihil ad omnem posteritatis memoriam gloriosius, nihil Austriaco nomine dignius: Semper enim familia uestra pręcipuam pietatis laudem habuit.

Quæ sunt autem officia pietatis meliora, quàm publicam pacem constituere, ac efficere, ut de religione recte doceantur homines? Christus pacis autores beatos uocat, & pronunciat esse filios Dei. Quod si excitatus hac uoce, discordiã sanaueris, uicissim fauebit tibi Christus, & consilia maximarũ rerum, quas utilitatis publicæ causa suscipis, fortunabit. Si quis autem arbitratur, posse sedari discordiam, si altera pars ui opprimatur, mea quidem sententia longe errat. Illud fuerit remedium magis idoneum huic morbo, si rite dijudicatis dogmatibus, recte doceantur homines: Nam & doceri expetunt, & Christianos decet, sanare magis errantes, quàm perdere. Contra, uidentur religionem ludibrio habere, qui docere nolunt, tantum cogunt amplecti, quod commodum est ipsis, rectum sit necne, ridicula quæstio putatur. Non suscepi hic cuiusquam defensionem. Si quis Euangelij prætextu seditiones excitat, si imperia Principibus abrogat, si in alienas possessiones inuadere, si diripere sacerdotum facultates conatur, det sceleris pœnas. Tantum hoc oro, ut in tanta uarietate dogmatum, ratio ineatur, per quam ita restituatur concordia, ut ambiguæ mentes etiam sanentur. Hęc cura Regibus Christianis digna est, quorũ nulli potentia, & regni amplitudine cedis, multos etiam iusticia, pietate, clementia, quę sunt uera Regũ ornamenta, uincis. Nulla trophæa durabiliora erigere poteris, quàm futura sit huius memoria beneficij, si Ecclesiæ tranquillitatem restitueris, atque ita munieris, ut esse diuturna possit. Quoties maiorum tuorum imagines consideras, incurrũt in oculos tuos nonnulli, qui Synodos coegerunt, ut dissensiones Ecclesiæ cõponerent. Horũ exempla te admoneant, quid in huiusmodi dissensio-
nibus

nibus maxime Christianum Principem deceat, quidq; Reipublicæ sit utilissimum. Hæc ad te fortasse præter decorum, sed tamen bono studio scripsi, teq; rogo, ut libertatem meam pro tua clementia boni consulas. Nam si aliàs unquam, hoc tempore maxime, merentur hæ querelæ ueniam, cum, ut ait Poeta,

Pellitur è medio sapientia, ui geritur res.

Christus det mentem omnibus Principibus, & cupidam pacis, & amantem Euangelij. Vale fœliciter Rex inclyte. Spiræ, Anno M. D. XXIX. Mense Aprili.

GERMANIA AD REGEM FERDInandum.

Anc adflicta tibi Germania mitto salutem,
Quę mihi nõ tribui, te nisi dante, potest.
Vsa diu rebus quæ sum tranquilla secũdis,
Hoc iaceo multis tempore pressa malis.
De quibus ipsa tuum supplex cum numen adoro,
Ferre mihi solus qui potes, adfer opem.
Ecce uides rerum quàm tristis forma mearum,
Qualis & imperij sit status iste mei.
Omnia dissidijs, sunt omnia plena tumultu,
Illa fuit quanti res mihi causa mali?
Seruiles acies sumptis nos uidimus armis,
Nuper & agrestes rure coisse manus.

Teſtis adhuc extat miſerandæ Francia cladis,
Tota cadaueribus ſqualida facta ſuis.
Ipſaq; fertilibus laudata Alſatia campis,
Quæ fuit multis cæde cruenta locis.
At pars ulla meo ne poſſit abeſſe dolori,
Inſuper externo nunc & ab hoſte petor.
Turca ferox noſtras deſcendere fertur in oras,
Alterius nobis altera cauſa mali.
Infeſtis qui cum tot regna ſubegerit armis,
Poſſe ſuo ſperat me quoq; Marte capi.
Si qua proinde meæ remanet tibi cura ſalutis,
Adfer in aduerſis his mihi rebus opem,
Ne toties claris quæ ſum prius aucta triumphis,
Hoſtibus hoc fiam tempore præda meis.
Nam tibi ſi rerum ſunt cognita geſta mearum,
Cognita quæ cunctis Regibus eſſe puto,
Semper adhuc inuicta fui, nulloſq; per annos,
Vllius inuenies me ſubijſſe iugum.
Roma ſuis totum domuit quæ uiribus orbem,
Nominis eſt nunquam laudibus aucta mei.
Meq; laceſſiuit quoties hoſtilibus armis,
Hanc liquet incepti pœnituiſſe ſui.
In me nil potuit uirtus animoſa Neronis,
Funere qui Rheni nobilitauit aquas.
Nil potuere tuæ Quintili Vare cohortes,
Quas meus Arminius depulit enſe ſuo.
Nec maris Adriaci tota cum plebe ſenatus,
Noſtra ſuo potuit ſubdere colla iugo.
Deniq; nec magni potuerunt lilia Galli,
Lilia ſæpe mea languida facta manu.

Quin

Quin neq; Turcarum nos iam superabimur armis,
Auxilio si nos iuueris ipse tuo.
Ducat in exemplum celebris te fama Camilli,
Nam patriæ uindex & fuit ille suæ.
Secula nulla tuum nomen uentura silebunt,
Inferiorq; tua laude Camillus erit.
Tu modo pro nobis, & libertate meorum,
In Mahometigenas suscipe bella Getas,
Totius infestos Christi quos nominis hostes
Nouimus, aduersus armaq; ferre Deum.
Hac de gente fera, Danielis scripta Prophetæ
Multa canunt, paucis hic memoranda mihi:
Viderat is quatuor sub imagine regna ferarum,
Aspice, uera tibi, non ego ficta loquar.
Regibus Assyrijs, primis fera prima monarchis,
Altera sed Persis assimulata fuit.
Tertia Graiorum referebat bestia sceptrum,
Quarta potestatem Martia Roma tuam.
Huius dira feræ facies truculentior illis,
Dissimilisq; tribus conspicienda fuit.
Ferratos dentes, bis cornua quinq; gerebat,
Et pedibus plodens concutiebat humum,
Exiguum uero cornu sub fronte latebat,
De medijs ortum cornibus illud erat,
In quo terrificis oculis, uultuq; minaci,
Humani capitis forma uidenda fuit.
Hoc cum cœlitibus diuis uiolenta gerebat
Prælia, blasphemos ore loquente sonos.
Turca ferox autem caput est immane, quod audis
Aduersus summum bella mouere Deum.

Hoc tibi frangendum caput est, hoc concute cornu,
Succumbet manibus bellua uicta tuis.
Ergo age, Rex, animo præsenti suscipe bellum,
Hei mihi quas pœnas impie Turca dabis.
Non tibi consuetæ mitti post terga sagittæ,
Non tibi uelocis proderit usus equi,
Aut ultra Tanaim patrijs eiectus ab oris,
Ludibrium cunctis gentibus exul eris.
Aut tua submittens iniectis colla cathenis,
Ante triumphales Regis obibis equos.
Inclyta nobilibus gaudebit Græcia Musis,
Præbuit inuitas quæ tibi uicta manus.
Exultansq; suis lætabitur amnibus Ister,
Quem tuus infestum reddidit ante furor.
Hoc precor esse ratum cœlesti numine Christus,
Hoc uelit omnipotens, rexq; paterq; Deus.
Sed prius externos quàm progrediaris in hostes,
Certa tibi pax est constituenda domi,
Sedandiq; graues de relligione tumultus,
Hoc Regem tantum, quantus es ipse, decet.
Nec minor ingenuas studijs florentibus artes,
Ac fouisse sacras sit tibi cura deas,
Quæ spretæ sine honore iacent hoc tempore passim,
Hac re nulla tibi gloria maior erit.
Tunc Deus indomitas, tibi Marte fauente, cohortes,
Turcarumq; dabit uincere posse manus.
Tunc, quas nulla tibi poterit delere uetustas,
Laudes semper erunt, gloria semper erit.
Longior immensis ne crescat Epistola uerbis,
Desino, tu fœlix incolumisq; Vale.

Præfatio

PRAEFATIO PHILIPPI MELANTHO nis, in Turcicarum rerum commentarium Pauli Iouij Episcopi Nucerini.

ILLVSTRI PRINCIPI AC DOMINO Ioanni Ernesto Duci Saxoniæ &c. Philippus Melanthon S. D.

Vltæ sunt partes in historia ad uitam utiles, sed omnium utilissimæ sunt religionũ atque imperiorum descriptiones, quarum duarum rerũ consideratio maxime digna est præstantibus ingenijs. Et ut ego quidẽ existimo, hæc historiæ initia fuerunt. Hoc consilio primum institutum est, mandare literis res gestas, ut ueræ religionis memoria conseruaretur, deinde ut gentium ortus ac mutationes, & imperiorum seriem posteritas cognosceret. Nec uero dubium est, historias prodesse & ad cognitionem religionis, & ad confirmandam in animis pietatem. Vt enim illi hominum uetustissimi Deum nominantes, addebant mentionem patrum, uocabantq́ Deum Abraham, Isaac, Iacob, ut cauerent, ne posteritas acciperet peregrinas religiones sine testimonio eius uerbi, quod patres minime ambiguis signis acceptum de cœlo, posteris per manus tradiderant, ita nobis conducit intueri omnium ætatum spacia, ac uidere, qua serie Deus propagarit Ecclesiam suo uerbo, ne quã religionem cũ ea doctrina pugnantem amplectamur. Deinde conducit uidere, quomodo interea nouas atq́

impias opiniones diabolus in mundō sparserit, quæ celeriter in tanta caligine humanarum mentium uires acceperunt, & orbem terrarum late peruagatæ sunt. Hæc exempla nos de multis magnis rebus admonent. Ostendunt Ecclesiam omnibus ætatibus exiguam, & spretam fuisse, ut adflictionibus exerceretur, ac disceremus pendere eam à diuina ope, non humanis consilijs conseruari. Docent item, ne magnitudine potentię, opum, glorię, consensu multitudinis moueamur, ut uerbum Dei certa autoritate acceptū abijciamus. Omitto alias utilitates multas, quę ex locupletiore historia sumi possunt. Quantum ad plerasq; cōtrouersias Ecclesiasticas dijudicandas uetera exempla conducunt? qua in re iure reprehendenda est negligentia illorum, qui sedentes ad gubernacula, passi sunt interire huius generis uetera scripta, nec dederunt operam, ut perpetua historia contexeretur. Extant reliquię nonnullæ ueterum, libelli Eusebij & Theodoreti, in quibus & si multa secula etiam superiora desiderantur, tamen quàm sit Ecclesiæ necessaria historia, illi ipsi libelli indicant, ostendunt enim, quid uetus Ecclesia de plerisq; controuersijs pronunciarit. Quanquam autem indocti hæc testimonia negligunt, sicut in uniuersum de cura antiquitatis ait Thucydides: οὕτως ἀταλαίπωρος τοῖς πολλοῖς ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας, καὶ ἐπὶ τὰ ἕτοιμα μᾶλλον τρέπονται. tamen eruditis magno usui sunt. Equidem perhorresco toto pectore, cum animo intueor Ecclesiam in historijs depictam: Video enim nulla non ætate horribiliter dilaceratam esse. Et ut in fabulis, ex gigantum sanguine terra statim alios gigantes genuit, ita subinde ex hæreticis orti alij recentes prodierūt, fuitq; inter tot factiones difficilis dijudicatio

dicatio, quæ esset uera Ecclesia, quis portus tam turbulentis tempestatibus tenendus esset. Hæc tamen interea diuina ope seruata est ita, cum pauci homines docti & pij synceram Euangelij doctrinam retinerent & propugnarent. Id exemplum me quidem non leuiter confirmat, considerantem hoc tempore, quàm multi undiq; oppugnét puram doctrinam, q̃ uarij motus ac πανικοὶ plerinq; aduersus bonos exoriantur. Confirmor etiam multis in rebus sententijs & iudicijs illius ueteris & synceræ Ecclesiæ. Nec habemus uberiorem historiam illarum ueterum rerum, q̃ Epiphanij scriptum, in quo cum hæresium confutatio instituta sit, historica multa inserta sunt. Ex eo autore propemodum continua historia ueteris Ecclesiæ excerpi posset, si quis prudenter ipsius narrationes contexeret, eamq; rem optarim alicui Principi curæ esse. Hactenus breuiter dixi historias conducere ad religionis cognitionem, quod & si non ualde obscurum est, tamen illud opinor manifestius esse, his qui sunt in Repub. debere notas esse historias de serie imperiorum, quæ causę mutationes atq; inclinationes imperijs attulerint. Et ut nõ uelint res uetustissimas cognoscere, certe pręsentis temporis regna consideranda sunt, quibus artibus atque auspicijs creuerint, quas res gesserint, quę singularum gentium sint naturę, uoluptates, atq; opiniones, quæ religione, legibus, fœderibus, natura coniunctę atq; consociatę sint, quæ perpetuo inter se inimicę sint, quæ concupiscant Monarchiam, qua disciplina domi pacem muniant, qua foris regant exercitus, quo genere copiarum, armorum, præliandi utantur, quę ipsa tamẽ nemo cognoscet, nisi multa legat, audiat, atq; exploret, imò nisi etiam multa ex historijs sumpta

ad res

ad res præsentes conferat. Polybius scribit nō aliud præceptum Ducis plus momenti habere, quàm ut non modo uires, sed etiā ingenia sensusq; hostium norit. Cum igitur uniuerso Christiano nomini iustum & propemodum naturale dissidium & perpetuum bellum sit cum Turcica natione, & hoc tempore bellum exarserit, in quo nobis non modo de libertate nostra, de legibus, deq; cæteris ciuilibus ornamentis, sed etiam de religione planeq; pro aris & focis cum Turcica natione dimicandum est, magnopere prodest nostris Principibus res Turcicas diligentissime cognoscere. Id studium non solum inflammat animos, sed etiam instruit, & in plerisq; momentis rerum cautiores reddit. Itaq; cum nactus essem hanc Epitomen historiæ Turcicę, ab homine prudentissimo Paulo Iouio conscriptam, hic quoq; publicandam esse duxi, ut plures legerent, tibiq; nominatim dedicaui, quem iam in hoc tyrocinio literario, omniū gentium historias auidissime legere & excutere conuenit. Vides quantam frater tuus laudatissimus Princeps negociorum molem sustineat, in iurisdictione, in quotidianis deliberationibus rerū maximarum. Hic in tanto occupationum concursu, tamen legit plurimum. Et ut Cato in Senatu dicitur aliquid temporis ad legendū suffuratus, ita hic sæpe inter disputationes senatorias libros habet in manibus. Legit de religione non eorum tantum scripta, quorum probat sententiam, sed etiam aduersariorum. Multa inquirit ac legit de Iure. Historiam uero Græcam, Romanam, Ecclesiasticam, res imperij Germanici, maiorum suorum non modo res gestas, sed etiam domesticam uitam, & omnes grauiores controuersias meminit: qua in re sæpe non modo studium,

dium,in tantis occupationibus, ſed memoriam etiam & iudicium eius admiror. Quoties de motibus Eccleſię,de regnorum mutationibus, de ingenijs, moribus, uoluntatibus,officio eorum qui uerſantur in Repub. de periculis prouidendis aut depellendis diſſeritur, quàm ille aptas ex hiſtorijs imagines accommodat? Vt igitur Neſtor apud Homerum hortatur Menelaum, ut fratris Agamemnonis ſedulitatem imitetur, ita & te decebit magis amare hiſtorias, admonitum fraterno exemplo. Cum autem hunc libellum de rebus Turcicis leges, primum cogitabis, quantum initio uulnus acceperit Eccleſia, nato impio dogmate Mahometi in illis Arabum deſertis, quæ ut ſunt fœcundiſſima uenenatarum beſtiarum, ita fuerunt & hæreſium ac diſcordiarum Eccleſiaſticarum, ut genium loci non raro admirer. Ibi peſtilentiſſimæ hæreſes natæ ſunt Ebionis, Gnoſticorum & Manichæorum, deinde acceſſit ex uicinia tumultus Arianus. Ex hac hæreſium confuſione ortum eſt delirium Mahometi. Et celeriter contagium occupauit animos ambigentes, tot antea diſſenſionibus perturbatos. Ita dedit mundus pœnas ſpreti Euangelij, & curioſitatis, qua ſibi quiſque immani audacia fingebat nouas opiniones. Poſtea per ſeditionem & tyrannidem error propagatus & ſtabilitus eſt. Aliquanto poſt Turcica gens cum mercede militaret in Aſia, ex antiquis effuſa ſedibus, hãc impietatem amplexa eſt, credo ut facilius potirentur imperio uicinarum gentium.

Sacræ literæ uaticinantur de regno Gog & Magog: Me autem & Turcicæ gentis origo & profeſſio, & magnitudo ſucceſſuũm mouent, ut exiſtimem hoc ipſum regnum Turcicum ſignificari. Cum igitur conſtet Tur-

cicam professionem pugnare cum Euangelio, cum arma gerant hanc ipsam ob causam præcipue, ut deleant nomen Christi, ut uastitatem in Ecclesia efficiant, sicut Prophetæ de Gog & Magog prædixerunt, execrari Turcicum regnum omnes pij debent. Principes uero Christiani nominis ad propulsandam illam pestem, omnia consilia, & omnes uires conferre debebant. Ecclesia contaminata multis uitijs, impijs cultibus, & alijs peccatis toto orbe terrarum, dat pœnas. Hæc causa est, cur tanti fuerint successus Turcicę gentis. Sed uereor olim hanc nationem & reliquas uicinas, daturas esse pœnas, cum reliquorum uitiorũ, tum uero etiam negligentiæ, quod hostem summa crudelitate in uicinia, & ferè ob oculos grassantem, et exercentem fœdissimũ latrocinium, non arcemus, quod Græcam nationem, cum qua religione, societate imperij, & multis fœderibus cõiuncti fuimus, non ex hac miserrima seruitute eripimus. Paulo ante adhuc Græcia domicilium fuit doctrinæ religionis, & omnium optimarum artium. Quàm multos enim eruditos in omni doctrinarum genere nuper etiam habuerit, inde æstimari potest, quod exilio Græcorum in Italia nõ modo Græcę linguæ studia excitata sunt, sed etiã restitutæ cæterę artes, quarũ uix umbram quandã antea tenebant Latini. Non recitabo laudes antiquę Græcię, quanta uirtus, quanta sapiẽtia eius nationis fuerit, quantum ei debeamus, propterea quod disciplinas partim inuenerit, partim expoliuerit. Illud saltem consideremus, q̃ alienum sit à pietate, non affici acerbissima calamitate eius partis Ecclesiæ, quæ omnium longe florentissima fuit, deinde quæ fortissime dimicans pro libertate, hoc est pro religione, disciplina, & legibus, tandem non

non uirtute uicta, sed assiduitate bellorum confecta conciderit. Errant enim siqui putant Græcos parum fortiter depugnasse pro patria. Annos amplius sexcentos penè perpetuum bellum gesserunt cũ Mahometicis, primum in Asia, postea cum Turcis in Gręcia, Bisantium aliquoties obsidione cinctum est. Multa ingentia prælia commissa sunt. Sed ad extremum deserti Græci, tantam barbarorum multitudinem soli non potuerunt sustinere, totaq; gens hoc tempore nõ aliter concidit, quàm olim ad Thermopylas Spartani dimicantes cum Xerxis exercitu: Refert enim adhuc Græcia aliquid antiquæ uirtutis. Et audio nunc quoq; præstantissimos quosq; duces Turcicorum exercituum, Gręcos esse, & res maximas gubernari ac geri per homines Græcos. Etsi enim passim adhuc in Græcia reliqui sunt Christiani, tamen certus numerus liberorum patribus familiarũ eripitur, qui ad Turcicos ritus et ad militiam instituuntur: multos exempla & gloria militaris, quæ in generosis naturis acerrimus stimulus est, inuitant. Quàm misera seruitus est, ubi religiones delentur, ciuilis disciplina tollitur, auelluntur liberi à parentibus ad impietatem, sæpe etiam ad stupra, & nefarias libidines. Quales enim sint priuati mores Turcicæ gentis, hic libellus non obscure ostendit, cũ Imperatorũ sæuitiam, parricidia, & libidines describit. Tyrannis est perpetua, dissimilis imperiorum ueterum omnium, qua ex re animaduerti potest, non leuiter Deum huic postremę ætati mundi irasci, qua tantam tyrannidem grassari sinit. Significant enim scripturę hoc postremum fore regnum, antequam ille faustissimus & lætissimus dies illucescat, quo Christus Ecclesiam suam liberatam ab omnibus malis nouo triumpho ducet in

cœlum. Sed ita tamen grassabitur hæc tyrannis, non ut occupet uniuersum terrarũ orbem. Reliqua erunt regna Christiani nominis, quæ barbariem illam reprimere debent. Quas enim dicemus esse causas uiris fortibus, cur arma capiant, si hę non sunt causæ, uidelicet, ne deleatur uera religio, ne coniuges, liberi rapiantur ad impietatem & libidines, ne posteritas oppressa seruitute, amittat cognitionem Christi, ne disciplina sublata, mores corrumpãtur? Harum rerum magnitudine fortes uiros moueri decet. Hæc atq; alia similia ueniant tibi in mentem legenti hunc libellum: Nam harum rerum cogitatio cum aliis omnibus, tum uero maxime Principibus utilis est, eosq; ad res gerendas præparat. Leges igitur et huius gentis, & aliarum historias, & ita leges, ut conside res, quæ exempla lectorem de religione, quæ de imperiis, quę de moribus admoneant, teq; omni studio excites ad pietatem, & ad cæteras uirtutes, quia sine auxilio Dei nec constitui, nec retineri possunt Respub. Et quidem pollicetur opem Deus piis Principibus, sicut Psalmus inter laudes Dei hanc quoq; canit: Qui dat salutẽ Regibus. Cumq; imagines Dei in terris Principes esse debeant, hoc est, exhibentes hominibus sapientiam, uidelicet, doctrinam de Deo, & alias artes uitæ utiles, iustitiam, defensionem, disciplinam regendorum morum, siqui sunt dissimiles huic imagini, quàm tetra & horrenda monstra sunt, qui cæci & amentes, odio Dei ardent, & delent piam doctrinam? Deinde illud ex tragœdia tyranni præceptum imitantur:

sanctitas, pietas, fides
Priuata bona sunt, qua iuuat reges eant.

Quod cum semel sibi persuaserunt, deinde ruunt in libidines,

bidines, helluationes, diripiunt publicas & priuatas facultates, exorbent sanguinem ciuium, grassantur fraude, simulatione, Sophistica, manifesta crudelitate, permittunt improbis infinitam licentiam, ut latissime uagetur turpitudo omnis generis. Quod monstrum abominabilius est tali belua, qua tota rerum natura polluitur, quæ tanquam furia in terras emissa, bellum cum Deo, cum legibus, cum honesta doctrina, cum tota natura generis humani gerit? Quid magis miserum est, etiam si adsint opes infinitæ, quàm tale portentum esse, tanquam κάθαρμα inuisum Deo, cœlestibus Angelis, omnibus hominibus, denique toti rerum naturæ? Sed Christus faciat, ut tu olim ita regas Rempublicam, ut uoluntas, consilia, mores tui ad imaginem Dei conueniant, & Deum archetypum recte exprimant.

Bene uale. Mense Octobri, Anno 1537.

PRAEFATIO IN RODOLPHVM Agricolam.

EXIMIA VIRTVTE ET DOCTRIna prædito, D. Alardo Aemstelredamo Phil. Melan. S. D.

Abeo tibi gratiam doctiss. me Alarde, quod occasionē mihi offers, de Rodolpho Agricola ea mandandi literis, quæ mihi adolescenti, & quadam puerili cupiditate sæpe interroganti, duo grauissimi uiri narrarūt, quibus cum Rodolpho non modo familiaritas, sed etiam quædam studiorum societas fuit, Capnio & Pallas Heidelbergensis, qui (ut eius quædam scripta testantur) diligentius ac purius loqui solebat, & de artibus multo grauius iudicabat, quàm cæteri ipsius collegę, qui tunc sacras literas enarrabant. Erat enim me puero recens Heidelbergæ memoria Rodolphi. Nam Dalburgius Vangionum Episcopus, apud quem uixit Rodolphus proximo anno ante bellum Bauaricum, florenti adhuc ætate è uita decessit, usus perpetua quadam fœlicitate, qua etiam euocatum puto, ne spectator esset illarum calamitatum, quæ postea secutę sunt. Porro non modo Dalburgij autoritas, sed (ut animaduerti) etiam Plinij amicitia Rodolphum Heidelbergam pertraxit, quo cum Ferrariæ coniunctissime uixerat. Sic autem uocabat ipse Pleningerum uirum equestri natum loco, & præstanti ingenio præditum. Vix enim ullæ sunt dulciores amicitię, quàm hę scholasticæ, societate studiorum contractę

contractę, quę etiam postea allatę ad Rempub. nonnihil momenti adferunt in multis grauissimis negocijs, ut Solonis & Pisistrati amicitiam puerilem profuisse tranquillitati Atticę ciuitatis arbitrantur, & Eudemum cum Dione, schola Platonis cõiunxit. Sed omitto exempla. Memini autem me audire ex Pallante, fuisse mores Rodolphi castissimos, & omnibus bonis uiris probatos, adeo ut non modo propter famam doctrinæ, sed multo magis propter uitę & morum grauitatem, & (ut ipse referebat) singularem prudentiam & moderationem omnium actionum, consuetudo eius à præstantissimis uiris expeteretur. Consulebatur ab omniũ artium professoribus, si quis inciderat nodus, ad cuius explicationem opus erat aut historiarum, aut Latinæ linguę, aut Græcorum autorum cognitione. Itaq; ingeniosi ab ipso admoniti, multa in Aristotele dexterius ac simplicius tractabant: audierat enim Ferrariæ Theodorũ Gazam, qui in Aristotelis doctrina excelluit. Cumq; Heidelbergæ consuetudo fuerit (ut mihi uidetur plena humanitatis) ut in publicis disputationibus, professores, si quando hærebat disputator, interfarentur, audio sæpe difficiles nodos publice à Rodolpho, de fato, de causis, de Endelechia, & similes explicatos esse. Quare & disputationum cœtus propter ipsum erant frequentiores, & ad eos confluebant non tantum scholastici, sed multo etiam studiosius grandiores natu, qui Academiæ præerant. Nec defuit eius officium Iurisconsultis, amabat enim leges, & propter ipsarum dignitatem, & quia continere eas, doctrinam, historias & bonam Philosophiæ partem affirmabat, deniq; mores et humanitaté utriusq; ciuitatis, uidelicet, Atticę & Romanę, conspici magna

ex parte

ex parte in legibus dicebat: quare plerasq; sine noticia antiquitatis intelligi posse negabat. Ostendebat & in Canonibus germanum sensum, sæpe ex historijs & Ecclesiæ moribus petendum esse. Nam cum ortum esset certamen de hoc dicto: Frustra seruāt Euangelium, qui non seruant Canones. & imperiti quidam disputarent, q̃ dura uox esset, si ad omnes ritus Ecclesiasticos transferatur, admonuit Rodolphus, Canones initio uocatos esse sententias Synodorum de dogmatibus, ut in Synodo Nicena damnati sunt errores Samosateni, Catharorum, & Arij. De talibus decretis recte & proprie dici affirmabat, frustra seruari Euangelium, si illi Canones non seruentur, qui ueram & firmam sententiam scripturę explicant, de illis controuersijs. Hanc se interpretationem à Rodolpho accepisse Pallas sæpe prędicabat, nunquam nō adijciens honorificam commemorationem de moribus & de eruditione Rodolphi. De Theologia uero solitus est accuratius disputare, ut satis appareret eum tota mēte, totoq; animo amplecti & uenerari Christianam religionem, & abhorrere ab impietate: Fuerat enim aliquandiu familiaris ciui suo Basilio Groningo Theologo Parisiensi, quem reuersum ex Gallia, Basileę Capnio etiam se audiuisse dicebat: qui quidē Basilium narrabat Græcam & Hebraicam linguam mediocriter calluisse, in Theologia uero & Medicina, ac reliqua Philosophia, facile omnibus illius ętatis professoribus antecelluisse. Accensus igitur Rodolphus Basilij doctrina, cumq; etiam in Italia Theologos audisset, & ipse scriptores Ecclesiasticos Gręcos & Latinos excuteret, & si probabat uoluntatem in recentioribus, qui summas rerum uidissent in unum corpus ac methodum contrahendas

hendas esse: hanc enim docendi rationem necessariam esse in omni genere fatebatur, tamẽ iudicium, modum & puritatem non obscure desiderabat, ostendebatq; qui mores, quę opiniones recentium temporũ conueniant cum ueteri Ecclesia, quę non conueniant. Nihil fingo, nam mihi sermones quidam ipsius recitati sunt à uiro optimo, καὶ ὅτι μάλιστα ἀξιοπίστῳ. Sępe enim adiuuabat Theologos in reddendis Gręcis sententijs sacrorum librorum, ut in hoc dicto: Et Deus erat uerbum. monebat λόγον subiectum esse, ut uocant Dialectici, propter articulum, iuxta Græci sermonis consuetudinem. Et huiusmodi alia multa. Hæc, ut studiosos iuuaret, comiter inter eruditos & graues uiros disputabat, non rixabatur cũ indoctis. Cum igitur proceres aliquoties eius doctrinam & mores Philippo Principi Palatino prędicassent, Princeps cupiens eum audire (magnopere enim delectabatur eruditis sermonibus) complecti eum familiariter cœpit. Cumq; primum de Græcis, Latinis & Ecclesiasticis historijs multa sciscitatus esset, petiuit epitomen historiarum sibi componi. In hac audiui Rodolphum complexum esse ordine seriem imperiorum, initia, incrementa, & inclinationes religionum, & morum mutationes, collata etiam esse tempora Græcę historię cum sacra. In id compendium contraxit electas materias maxime utiles, cum ex Poetis, tum ex historicis Gręcis, Herodoto, Thucydide, Xenophonte, Gemisto. Aspersit & inter narrandum sententias ad mouendum Principem de multis partibus Reipublicę. Id scriptum ualde auxit Principis & procerum studia erga ipsum, cum non modo eruditionem ipsius, sed etiam singularem prudentiam, quę lucebat in illis narrationibus de causis muta-

tionum, quæ in imperijs accidunt, admirarētur: Quare postea sæpe in consilium de Repub. adhibitus est. Hæc memini non raro prędicare Capnionem & Pallantem, quæ multis de causis libenter recensui. Etsi enim eruditio Rodolphi iudicari ex scriptis ipsius potest, tamē mores & uitæ consuetudinem, & testimonia magnorum uirorum de ipso nosse adolescentibus prodest. Sæpe enim eruditorum exempla aliquid de studijs monent, ut quo dirigenda sit manus (ut ita dicam) rectius prospiciant. Fortassis etiam magis admirabuntur & amabunt Rodolphum, si cogitabunt Gazæ & aliorum doctorum uirorum consuetudine usum esse. Cum autem eius monumenta plurimum conducant adolescentiæ studijs, præclare te de studijs mereri iudico mi Alarde, quod sumptu & labore tuo ædi curas, cum cætera Rodolphi scripta, tum libros eius Dialecticos integros, qui hactenus mutili circumferuntur. Porro cum Aristoteles uocet Dialecticos libros ὄργανον, satis admonet hanc artem maxime necessariam esse: Lumen est enim, omniū non modo artium, sed & disputationum ciuilium & Ecclesiasticarum. Quare plurimū refert adolescentiam in ea recte & prudenter institui. Nec uero ulla extant recentia scripta de locis & de usu Dialectices meliora & locupletiora Rodolphi libris. Proinde optime te mereri de Repub. iudico, quod integros & emendatos ædi curas, quos quidem uelim omnes adolescentes, qui solidam eruditionem expetunt, assidue, & (ut Horatij uerbis utar) nocturna uersare manu, uersare diurna.

Bene uale. Francoforti 28. die
Martij, Anno
1539.

Præfatio

PRAEFATIO PHILIPPI MELANthonis in Metricam Iacobi Micylli.

On tantum mihi sumo, ut meo iudicio de lingua Latina et Gręca, deq; ratione scribendi ac dicendi plus tribui uelim quàm iudicio Micylli, cuius extant pleraque scripta, quæ testantur eum singulari ingenij uenustate, solida eruditione & prudentia in iudicando egregia, præditum esse. Mihi, si quid fuit ingenij, consumptum est in rixis disputationum, & in magna uarietate negociorum, in quibus uersamur. Quare nihil opus est, huic operi Micylli, mea prædicatione, & rectius ipsi iuuentus de hoc genere studiorũ, quàm mihi assentitur. Sed tamẽ, quia propter nostram amicitiam à me adijci epistolam uoluit, nõ repugnaui uiri optimi, mihiq; amicissimi uoluntati. Res loquitur ipsa, eruditorũ coniunctionem, cõcordiam, & consensum in tradendis & adiuuandis artibus, inprimis salutarem esse rebus humanis. Quare has scholasticas amicitias, quantũ possum, omni officij genere tueri cupio, easq; ad Rempub. pertinere censeo:

τέττιξ μὲν τέττιγι φίλος, μύρμακι δὲ μύρμαξ.

inquit Poeta. O beatas Respub. O fœlicem Ecclesiam, si firmus esset literatorum consensus in rebus bonis & uera concordia. Quis enim non uidet uitam præcipue regi literis, & literatorum iudicijs? Sed hæc aliàs. Deinde si existimat Micyllus meam adhortationem ad excitanda studia aliquorum nonnihil prodesse, non decuit me hanc operam defugere. Constat autem, multas esse

grauissimas causas, propter quas iuuentus ad Prosodiæ studium assuefacienda est. Primum enim cum inscitia Grammaticæ, omnes artes, religionem ac leges, ingentibus tenebris obruat, diligenter in tota Grammatica elaborandum est. Pertinent autem ad Grammaticam non modo recta pronunciatio quæ in scholis traditur, sed etiam uerborum delectus, & figurarum cognitio, quibus duabus rebus opus est omnibus, non modo ad recte dicendum, sed etiam ad intelligenda aliorum scripta. Etiamsi nihil compones ipse, tamē ut intelligas eruditorum scripta, legendi sunt Poetę, ut ex illorum exemplis discas iudicare de ratione loquendi, & de figuris. Ridicule totos Prophetas & Psalmos contaminarunt ante hoc tempus interpretes, ac etiamnum Iudæi elegantissimas figuras turpiter corrumpunt in Psalmis, nō aliam ob causam, nisi quia puerili doctrina non sunt exculti, nec agnoscunt figuras & ornamenta in illis concionibus & carminibus. Exemplo est totus Psalmus 67. cuius initium est: Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius. Quantū figurarum est in breui Psalmo: Nisi Dominus ædificauerit. Vbi cum proposuit Propheta, irritos esse labores humanos, nisi à Deo adiuuentur ac prouehantur, sequitur antithesis de curis & conatibus humanis, qui non adiuuantur diuinitus, In quibus pingitur hypotiposi paterfamiliàs sollicitus, qui mane ante auroram surgit, qui sero it cubitum, & interdiu labore exercetur, & cruciatur cura, & assiduis operis conficitur. Hæc ibi figurate dicuntur, nec obscura est sententia agnoscenti figuram: Sunt enim Psalmi pleriq; similes epigrammatum, in quibus proposita aliqua sententia, deinde accedunt amplificationes, sumptę ex usitatis pręceptis. Ita

& in hoc

& in hoc Psalmo secundus uersiculus pingit irritos labo res. Et fit illustrior uersiculus, cũ transfertur exemplum patrisfamiliàs ad cęteras personas, ad Principes infœlices, ad Respub. ad gubernatores. Quanta erat Darij sollicitudo? quanti apparatus contra Alexandrum? Et tamen non respondebant successus. Deinde additur altera pars antithesis: Fœlix est labor, cum diuinitus adiuuatur, hoc est, quod ait: Dat dilectis ita, ut habeant interualla ad quietem, & animos tranquillos. ut Dauidi, Alexandro, Scipioni, uictoriæ contigerunt. Subijcit personas, ut significet quomodo Deus det successus, cum uidelicet ipse creat, duces, gubernatores, Doctores idoneos. Filij, id est, tales uiri idonei ad res gerendas, diuinitus donantur. Cum instauraret Deus Rempub. Romanam, dedit Scipionem, dedit Augustum. Cum regnum Iudaicum instauraret, dedit Ezechiam, Esaiam, & similes uiros. Hi sunt similes sagittis, contortis ualida manu, quæ feriunt omnia, & prosternunt quæ petunt. An non Alexander, Cæsar, ut sagitta ingenti impetu contorta, uolitant per orbem terrarum? Omnia eis cedunt, omnia prona sunt. Ita hæc sagitta imago est uirorum heroicorum, omnis generis ducum, gubernatorum, Doctorum, addo etiam patrisfamiliàs fortunati, animaduertentis omnia fieri illustriora, uere intellecta figura. Iam circumspice animo duces nostri temporis, gubernatores ciuitatũ, Doctores, ꝙ multas sagittas reperias? Plumę sunt nostri duces, qui cum Turcis dimicarunt nuper in Pannonijs, non sunt sagittæ, nõ fulmina, ut erant Dauid, Alexander, Scipio, Cæsar, & similes heroici uiri. Quid quod imago sagittæ contortę, etiam significat successus illos non contingere ociosis & ignauis. Requirit

igitur acerrimos labores. Alij ignauia nihil gerunt, aut metu, ut Cassius occurrens Cæsari. Alij etiam uehementer conantur, tamen præposteris consilijs corrumpunt negocia, ut Pompeius, Cato, & hoc tẽpore multi. Sed heroici uiri recte instituunt negocia, nec susceptos labores in medio cursu remittunt, nec tempora & occasiones oblatas elabi sibi patiuntur. Non abducuntur ab instituto intempestiuis uoluptatibus, ut Antonius imparatus oppressus est, dum agitat conuiuia cum sua Cleopatra, & negligenter parat bellum. Polybius citat de Aeacidis Hesiodi uersum:

αἰακίδαι πολέμῳ κεχαρηότες ἠΰτε δαιτί.

Cum enim sint in animis heroicis acerrimi ad uirtutem stimuli, nõ uoluptatibus ullis magis delectantur, quàm ipsa uirtute. Quare ingenti impetu rapiuntur ad res præclaras gerendas, non conuiuijs, non amoribus, non segnitia reuocantur à rebus necessarijs. Postremo addit epiphonema, Beatas esse Ecclesias & Respub. ubi tales uiri prȩsunt, quales supra descripsit, quos Deus adiuuat, quibus indidit ardentes motus, quorum consilia gubernat & prouehit. Vocat pharetram talem cœtum gubernantium: Non confundetur, cum loquetur cum inimicis in porta. id est, in curia, in certaminibus ciuilibus & alijs: nam olim in portis exercebantur iudicia. Recitaui totum Psalmum, in quo cum tam multæ ac uariæ insint figuræ, non possunt eum dextre enarrare interpretes, qui non attigerunt poemata: Ac talibus figuris plenæ sunt sacræ literæ. Quantum uolumen texi posset, si etiam ex alijs artibus adijcerem exempla, ubi inscitia Grammatices offudit nebulas. Sciant igitur adolescentes omnibus studiosis opus esse poematũ cognitione,

adiudi-

ad iudicandum de ornamentis orationis. Deinde si qui à natura adiuuantur, illis prodest etiam uersus componere: in scribendo carmine magis sentient quid sit imitatio, magis perspicient in uerborum delectu. Quid quod magnam uoluptatē hæc Musica adfert bonis ingenijs, numeris & concinnitate quadam illustrare eruditas sententias. Postremo alunt Poetæ etiam rerum scientiam. Porro nec amare, nec intelligere Poetas possunt illi, qui sunt rudes Philosophiæ. Quare cum Poetarum cognitio necessaria sit, etiam Metricam diligenter discendam esse iuuenes sciant. Illud quoq; uelim persuasissimum esse omnibus, quod est uerissimum, non posse conseruari facultatem rectæ scribendæ solutæ orationis, nisi exercitatio faciendorū uersuū conseruetur, propterea quod uersus magis ad imitationem adolescentes adsuefacit. Nemo autem sine cura imitationis recte loqui poterit. Hæc breuiter præfatus sum, non solum ut amico morem gererē, sed quia uere, & ex animo ita sentio, nec dubito idem sentire omnes mediocriter literatos, magnopere opus esse cognitione poematum ijs, qui hunc fructum ex studijs petunt, qui præcipue petendus est, ut recte iudicent de alienis scriptis, & ut possint tolerabili genere sermonis cognitiones suas explicare. Has duas artes necessarias esse in uita, nemo non uidet. Proinde adhortor adolescentes, ut hoc studium ament, ut se ad uersiculos faciendos assuefaciant. Ad hanc exercitationem plurimum proderit hic Micylli liber: Nemo enim Latine scripsit Prosodiam eruditius aut diligentius. Bene uale Lector. 11. Augusti.

Ad Ado-

AD ADOLESCENTES EPIGRAMMA Philippi Melanthonis.

I decus Ausoniæ linguæ retinere studetis,
Si cupitis recte uerba Latina loqui,
Cura sit, à teneris uatũ cognoscere scripta,
Eloquij fontes hos sciat esse puer.
Horum pectoribus motus Deus indidit acres,
Sublimemq; dedit Musa canora sonum.
Verum non satis est legisse poëmata tantum,
Accedat studijs altera cura tuis,
Vt doctis digitis exempla effingere certes,
Cogere & in numeros uerba soluta nouos.
Hic labor ingenij uires acuitq;, fouetq;,
Hinc uenit eloquij copia, forma, nitor.
Hoc si languescet studium, si ignara iuuentus
Non perferre uolet tædia longa styli,
Hei mihi, quæ clades, reliquas iterum obruet artes?
Barbaries tenebras inuehet atra nouas.
Ad uates igitur docilis reuocanda iuuentus,
Hinc sibi sermonis lumina clara trahat.
Et quanquam oblectent, numeriq; soniq; legentem,
Rerum animos grauitas plus tamen ipsa capit.
Naturam rerum totam pinxere Poetæ,
Et morum quæ sit norma sequenda, docent.
Hi monstrauerunt cœli fastigia primum
Non mergenda mari quæ cynosura notat.
Vt teneant metas errantia sydera certas,
Signifero Phœbi quæ sit in orbe uia.
Tardior æstiuo cur Phœbus in axe uehatur,
Cum superat noctis tempora longa dies.

Brumaq;

Brumaq́ cur noctes extendant frigida, quando
  Ima tenet celeres orbita solis equos.
Lumine cur careat, cum soli proxima luna est,
  Et medio fratrem cur tegat ipsa die.
Vt lunam inuoluat tellus ingentibus umbris,
  Et uetet opposito lumine posse frui.
Quasq́ uices seruent orientia sydera cœlo,
  Et quo discedant ordine, mersa mari.
Quæ stellæ diros moueant urantq́ cometas,
  Ac flammis istis suppetat unde uapor.
Nec causas recitant tantum, sed fata Poetæ
  Describunt, fieri nec temere ista monent.
Esse Deum uerum autorem testantur, & istum
  Mentibus humanis hæc dare signa ferunt,
Cui non res libeat studiose inquirere tantas,
  Dura nisi si cui est mens adamante magis?
Has complectuntur uatum monumenta bonorum
  Quantum ipsas homini cernere posse datur.
Ergo dexteritas, & docti cura Micylli,
  Ad Musas lector cum tibi monstrat iter,
Hoc duce, Parnassi celsas ascendito rupes,
  Et tua doctrinæ fontibus ora riga.

τέλος

PRAEFATIO PHILIPPI MELANthonis in Syntaxin.

PHILIPPVS MELANTHON IVSTO Ionæ, filio Clarissimi uiri Iusti Ionę Doctoris, S. D.

Agna similitudo est legum atque artiũ, ac si uere iudicare uolumus, leges sunt haud dubie ars quædam regendorum morum & consiliorum uitæ. Quis autem non uidet, quàm impatienter ferant legum uincula, homines nõ satis instituti et assuefacti? quàm indignentur ac fremant uelut carcere, legum minis inclusas cupiditates coherceri? Sicut & apud Platonem Gorgias, & si non recte iudicat, inquit, legem cum natura pugnare. Hæc contumacia in iuuentute magis conspici potest, & in barbaris gentibus, quo quæque est ferocior, eo minus habet legum & disciplinę, & plus sibi sumit licentię. Sicut autem affecti sunt animi agrestiores erga leges, ita uidemus plerunque adolescentes, & alios rigidioribus naturis præditos, erga artes affectos esse. Etiam cũ discunt literas, linguas, historias, religiones, leges, remedia, tamen à præceptis artium ipsarum abhorrent, hæc uincula sibi inijci non patiuntur, sed quadam barbarica libertate uagantur in doctrinarũ campis, & decerpũt passim quantum delectat, artes ipsas neque ordine, neque integre discunt. Nec uero ullo in genere perfecta doctrina comparari potest, hac confusanea discendi ratione. Atque hic maxime reprehendendi sunt quidam, qui pueris ipsis odium præceptionũ instillant, qui sicut milites illiterati

Gallice

Gallice inter Gallos discunt, ita sperant pueros fore Grammaticos, sine arte, utcunq; colloquentes cum autoribus. Vt autem uulgus gaudet legum habenas laxari, ita pueris hæc σεισάχθεια duplici nomine grata est: Nam & onere discendi argutias odiosas illi ætati, leuantur, & sibi libertatem concedi putant, ne ad præscriptũ loquantur. Sed hæc indulgentia etiamsi est popularis, tamen est admodum perniciosa. Postquam enim desijt uernaculus usus linguę Latinę, nemo certam loquendi rationem sine regulis consequi potest. Itaq; qui præceptiones non didicerunt, paulo post uel erroris sui, uel ignauię pœnas dant. Postquam enim adoleuerunt, conscij sibi inscitię suę, nec loqui, nec scribere Latine audent, quare alij desperatione quadam in totum abijciunt literas, alij etiamsi commorantur in studijs, tamen iustos fructus ex eis percipere non possunt, quorum utrunque multis modis nocet Reipublicę. Sedent enim ad gubernacula iudicaturi de religionibus, de iure ac iusticia, de artibus, sine ulla perfecta doctrina. Ne intelligere quidẽ proprie ea, quæ à doctis citantur, possunt. Vt igitur popularitas & mollicies in soluendis legibus præcipua est imperiorum pestis, ita religione pręceptionum animos liberari, nequaquam est utile publicis studijs. Et hanc puerilem consuetudinem animaduerto in posterũ nocere. Postquam semel induerunt contemptum præceptionum in Grammaticis, adferunt deinde similem negligentiam ad cęteras maiores artes, quarum cum leges aspernentur, non solidam doctrinam, sed quandam doctrinę umbram ex illis auferunt: Non enim earũ initia, & seriem ordine cognoscunt, sed fortuito quędam inde sumunt, quę ad ostentationem, aut mediocrem usum

conducere uidentur. Et quia cognatio est legum atq; artium, elabitur animis assuefactis ad contemnendas praeceptiones, reuerentia legum, quae priuatos & publicos mores gubernant. Ita negligentia in re, ut initio uidetur, leui, parit ingens malum. Nam in instituendis ad uirtutem hominibus praecipue hac diligentia opus est, ut animis inseratur reuerentia erga leges, ut ueras, & necessarias uitae esse ducant, nec priuato arbitrio, sed ad illarum praescriptum mores regendos esse sentiant, sicut Cyrus puer uenustissime admonetur, iusta esse ducēda, non quae ipsi aequa uideantur, sed quae legibus constituta sunt. Cum enim puer grandiusculus indutus breui tunica, alteri minori, uestem longiorem ademisset, data illi breuiore tunica, quę quadrabat ad modum corporis illius & res ad Cyrum iudicem deferretur, pronunciat Cyrus, ut quisque uestem suo corpori aptam teneat: Id enim puerili quadam opinione commodum & aequū esse arbitrabatur. Sed postea Pędagogus retractata sententia dat plagas Cyro, & monet iusta esse, non quae ipsi uideantur commoda, sed quę legibus sancita sunt: pręcipua autem lex est, ut suum quisq; teneat, ne in aliorum fortunas quisquam impetum faciat. Ita significauit ille Cyri Magister, assuefaciendos esse animos, ut nostris opinionibus & cupiditatibus longe anteferamus legū autoritatem. Quare ἀθηκόν quiddam fuerit, teneram aetatem flectere ad amandas praeceptiones, ut existimet uirtutem esse, frenare ingenium, & ad pręscriptum cum loqui, tum agere omnia: Illud enim constat, pręceptionum contemptu in ferocioribus ingenijs ualde confirmari Cyclopicam audaciam. Et adolescentes ipsos admoneo, ut si quē uiderint aequalium inimicū artibus ac

praeceptis

præceptis, hanc ut existiment notam esse, naturę immoderatam libertatem concupiscentis, & legum repagula effracturę. Nullum autem monstrum perinde tetrum cogitari potest, ut talis natura impatiens legum & disciplinę, seditiosa, ac tyrannica. Hæc in genere præfari uolui de præceptionibus amandis, quæ esse uerissima omnes prudentes uiri testabuntur, & animaduerti facile possunt, si quis ingeniorum naturas considerauerit. Est autem quædam ad mores & ad multas res necessaria diligentia, diuersitatem ingeniorum obseruare. Et si igitur in artibus discendis, non satis est, præcepta audire, sed adiungi oportet exempla, imitationem, & exercitationem, tamen hoc persuasissimum sit omnibus, uim magnam atq; utilitatem esse præceptionum. Porro ut hoc loco tantum de hac parte Grammatices dicam, ingens utilitas est, tenere certam loquendi rationem, & de natura sermonis recte iudicare posse. Errant autem tota uia, & toto cœlo, si qui putant hæc sine præceptis queñquam consequi posse. Idq; fateri res ipsa tandem cogit eos, qui omissis præceptis, ex sola autorum lectione, iungere uerba didicerunt. Deinde etiamsi ad quotidianum colloquium satis formularum suppeditat lectio, quid facient, si longior causa explicanda erit, quomodo compositionem illam periodorum, & totam seriem membrorum in oratione intelligent, nisi omnem rationem Syntaxeos probe cognouerint? Postremo obscuras aut uitiosas Syntaxes quomodo iudicabunt, nisi adhibitis regulis? Nam si tantum exempla quærent, quoties occurrent uitiosa, quorum pleraq; à recte dictis nõ possunt sine regula discerni? Porro etiam doctos homines interdum obscuritas, aut nouitas in Syntaxi fallit.

Nam ut ex sacris literis exempla petamus, extat in pri ore Epistola ad Timotheũ gnome Pauli: Saluatur mulier per filiorum generationem, si manserint in fide, dilectione, castitate, & temperantia. Hic multos fefellit numeri mutatio, si manserint. ideoq; disputant, quid uelit Paulus, an mater alioqui pia, si filij abiecerint fidem, peritura sit ipsa quoq;. His intempestiuis quæstionibus nihil opus esse sagax Grammaticus facile intelliget: ut enim dicimus: Turba ruunt. ita hic de sexu loquitur, si manserint, scilicet, sexus muliebris. Explicata Syntaxi, postea cernes in hac gnome, non absurdas aut hyperbolicas sententias contineri, sed doctrinam de rebus maximis, utilissimam, minimeq; absurdam. Quæ enim concio proponi grauior & eruditior potest, quàm hæc? Vt in saluandis existere fidem, & fidei fructus, officia suæ cuiusq; uocationis oportet, Ita hic Paulus complectitur summam doctrinæ de salute coniugum hoc dicto: requirit fidem, & uocationis opera, scilicet, officia coniugalia, & castitatem. Iam quæ consolatio dulcior pijs in cõiugio esse potest, quàm quod audiunt hic officia coniugalia non improbari, aut inter uitia recenseri, sed præstantissimis uirtutibus annumerari, quas Deus approbat, & quæ existunt in saluandis. Hæc sententia pios pręclare munit contra superstitionem. Hæc utilis doctrina tota iacet obruta densissima caligine, si quis ignoret Grammaticam rationem Syntaxeos. Itaq; hic prodigiosas ineptias Thomas comminiscitur. Exigua laus esse ducitur, non falli in Grammatica, sed tamen utilitas est amplissima. Accidit enim hic quoq; ut fit, quemadmodum dicitur: ἀρχὴ ἥμισυ παντός. Animaduersa enim Grammatica sentẽtia, postea mediocriter doctus uidere

potest

potest, ad quos locos dictum accõmodari debeat. Hic si errata Syntaxeos in sacris libris uelim recitare, nimis prolixus catalogus futurus esset. Annotaui autem unum atq; alterum: Primum, ut uideant adolescentes, quàm necessaria sint ad ueras sententias patefaciendas præcepta de Syntaxi: Deinde, ut his admoniti exemplis, sint in loquendo & iudicando diligentiores. In Euangelio Ioannis cap. 8. legitur: τὴν ἀρχὴν ὅτι καὶ λαλῶ ὑμῖν. Hic fefellit & interpretem & Augustinum figura constructionis. Nam τὴν ἀρχὴν ponitur aduerbialiter pro particula prorsus, seu primum. Cum enim illi interrogassent Christum, quis esset, respondit: Prorsus is sum, quem me esse dico, quem me esse profiteor. Hæc interpretatio perspicua est. At alij male intellecta particula τὴν ἀρχὴν, legerunt: Principiũ quod & loquor uobis. ac disputant, quare Christus se nominet principiũ. Hæc etiamsi non sunt absurda, tamen hoc quidem loco intempestiua sunt, & offundunt caliginem reliquo sermoni. In Psalmo legitur: Confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis, à templo tuo &c. Quantum accedet lucis & gratię, si recte reddatur figura constructionis: Confirma hoc Deus quod operatus es, propter templum tuum. Orat enim, ut Deus gubernet, adiuuet, & confirmet pios, ut propagare doctrinam possint, idq; orat fieri propter templum ipsius, id est, ut Euangelium ubiq; illucescat, ut gloria Dei ornetur, & uera Ecclesia crescat. Quàm dulcis uersiculus est in alio Psalmo: In conueniendo populos in unum, & Reges, ut seruiant Domino. Hic Grammatici de constructione rixantur, cum sit forma orationis contra Latinam consuetudinem ex Græco expressa; Cum conueniunt populi simul &

Reges

Reges,ut seruiant Domino. Multa enim complectitur: Pingit in Ecclesia cōcordiam, Testatur etiam ad Reges Euangelium pertinere,& hanc curam Regum esse debere,ut populos ad pietatem inuitent,deniq; propter hūc finem homines ad societatem esse conditos, imperiā constituta esse,populos,hoc est,cœtus consociatos esse, & Reges præpositos, ut ornent gloriam Dei. Hunc finem omnes cœtus hominum in imperijs,ciuitatibus,familijs,scholis expetere debēt. Monet igitur Reges, Principes,ciuitates,Doctores,patresfamilias, ut cogitēt hoc pręcipuum esse officium suum, ut puram doctrinam ad gloriam Dei conseruare & propagare, & Deo obedire studeant.In his exemplis uident adolescentes,monstrata Syntaxi,sententias nō modo illustriores, sed etiā dulciores reddi studiosis. Multas enim magnas res antea inuolutas, Syntaxis profert & exponit.Scio esse puerile studium,et negocium uideri leue,sed mihi credant adolescentes,nō minus prodesse generi humano Grammaticen,ac præcipue hanc partem,quæ est absolutio Grammatices,quàm plerasq; alias artes aut professiones, & si de earum dignitate nihil detraho.Magna utilitas & magna laus est architectonicæ, quæ non modo domicilia nobis condidit,sed etiam rationem muniendi magnos cœtus ostendit, quæ machinas omnis generis utilissimas,molas,naues,portus,aquæductus fabricat. Assentior magnam esse harum rerum utilitatem,sed non minor est utilitas Grammatices. Hæc religionum, legum, historiarum,& multarum artium quasi nutricula quædam est. Ideo non solum adhortor adolescentes, sed propter gloriam Dei obtestor,ut diligentiam in discendo adhibeant,quam primum Deo,Ecclesię, & Reipub. debent

debent, deinde quam flagitant parentes, quorum iudicijs obtemperare eos Deus iussit. Hę causę discendi inculcandę sunt adolescentibus, ut sciant sua studia pertinere ad Ecclesiam & Rempublicam. Nisi Grammaticen recte didicerint, non poterunt cęteras artes Ecclesię & Reipub. necessarias tueri. Nec nostra opera deesse his studijs debet. Ideo cũ uiderem hunc libellum in manibus esse puerorum, fui autor uiro docto Vito Vuinsemio, ut eum augeret, deesse enim aliquas pueriles regulas animaduerteram. Prodit igitur locupletatus nõ modo pręceptis, sed etiam exemplis, quorum imitatio ad phrasin conducit. Hortantur autem te domestica exempla ad has artes amandas, quę ad recte dicendũ necessarię sunt. Es enim natus in oratoria familia, Nam auum tuum audimus summam autoritatem propter eloquentiam, & ciuilem prudentiam in patria consecutum esse, qui, ut illa tempora ferebant, non indoctus fuit, sed studiosus in primis ne deessent in oratione nerui. Pater uero, & si tantum natura ualet, ut nullius ingenium cognouerim ad eloquentiam aptius, tanta est ubertas, tantus splendor in eius oratione, quę naturę bona sunt, tamen illam naturę fœlicitatem magna doctrinę copia etiam instruxit.

Horum te accendi exemplis conuenit, ut possessionem huius laudis in familia retineas. Bene uale.

PRAEFATIO PHILIPPI MELAN-thonis in Micylli Grammaticam.

HONESTO VIRO CHRISTIANO Egenolpho, Typographo Francofordiensi, Philippus Melanthon S. D.

Vm uiderem uersari passim in manibus puerorũ libellum à me quondam ad usum Ebneri adolescentis, de Grammaticæ elementis collectum, sępe optaui, ut eruditus aliquis ac prudens censor eum emendaret, & quædam adijceret à me non recte prętermissa, aut certe ut æderet Grammaticen aptiorem & utiliorem pueris. Quanquam enim extant Grammatici libri multorum, tamen pleriq; propter prolixitatem negliguntur. Valde autem probo Micylli eruditionem ac iudicium, & uideo eum ea uirtute præditum esse, ut scholasticas operas non fastidiat. Quare cum eum propter ingenij elegantiam, & multiplicem eruditionem ac mores optimos amem & suspiciam, profecto ob hanc causam pluris etiã facio, quod non grauatim confert operam ad iuuanda puerilia studia, cum alia posset scribere paritura ei plus admirationis apud exteros. Eaq; in re & iudiciũ ipsius & uoluntatẽ sentio laudandam esse. Videt quid conducat publicis studijs, & est iusticia nostri ordinis, hanc militiam non defugere, ac iuuare discentes.

Cum igitur hanc Micylli uoluntatem nossem, & scirem singularẽ eius in iudicando prudentiam esse, oraui

eum ut emendaret hunc Grammaticum libellum, qui meo titulo circumfertur: Etiam si mihi plus ocij esset, tamen anteferrem Micylli censuram meę. Sciunt autem multi, quæ mihi, non dicam occupationes, sed planè ærumnę, scholastica negocia, quę & amo & facio plurimi, sæpe de manibus excutiant. Gaudeo igitur mi Egenolphe, Micyllum hanc emendationem instituisse, ac adolescentes adhortor, ut & Micyllo & tibi agant gratias. In mea prima æditione quædam desiderabantur. Quanquam autem adijci illa prodest, tamē modus adhibendus est in locupletandis præceptis, ne deterreantur adolescentes prolixitate. Sed hanc totam rem cum prudentię tum fidei Micylli committo, qui quidem hūc laborem & Deo gratum esse existimet. Quantum enim refert Ecclesię Christi, recte institui pueros in Grammaticis? Cum doctrinę cœlestis puritas conseruari sine literis non possit, cum multę controuersię maximarum rerum ex phrasi iudicandę sint, cū ad explicationem opus sit habere in promptu ac numerato proprij sermonis copiam, quid erit in Ecclesia Doctor sine Grāmatica aliud, nisi aut κωφὸν πρόσωπον, aut impudentissimus rabula? Ac ne amare quidē sacras literas possunt, qui genus sermonis non intelligunt. Verissimū enim illud est, quod dicitur: Ignoti nulla cupido. Qualis autem ille erit in Ecclesia Doctor, qui nec amat, nec intelligit, nec enarrare doctrinā cœlestem potest? Satis graues pœnas olim dedit orbis contemptæ Grammatices, cum Monachi non germanas sententias, sed adulterinas scholis & populo proponebant. Et tamen magna tunc frequentia fuit discentium, & aliqua studia fuisse constat, sed deprauata. Quid esset recte loqui, pauci uidebant, multo pau-

ciores iudicare phrasin poterant. Nunc in tanta discentium paucitate, quales tenebrę futuræ sunt, si illi ipsi, qui doctrinę custodes esse debebunt, non recte fuerint instituti? Quare Principes inter cæteras curas publicas complecti etiam studiorum conseruationem debebant. Sed quàm paucos hęc cura tangat, res loquitur ipsa. Ideo opto, ut ciuitates hoc tantum ornamentum Ecclesię & totius uitę tueri & conseruare conentur. Si agnoscant hi, qui præsunt ciuitatibus, se in restitutione religionis ac depulsione horribilium errorum & εἰδωλομανίας, adiutos esse literis & eruditione, uicissim meminerint se hanc gratiã eis debere, ut eas ab interitu uindicent. Cogitent quęso, qualis barbaries ciuitatum futura sit, si uelut in Scythia nemo literas sciet: si deerunt, qui de religione erudite alios doceant, qui errantibus ciuibus consilium dare queant. Non nego magna ornamenta esse ciuitatum, quę ferè sola nunc expetuntur, opes, fundos, arces, frumentum, arma: sed profecto, hęc neq; sola, neq; præcipua bona sunt. Coierunt cœtus, & iure consociati cinxerunt se mœnibus, quam ob causam? Hęc uera & præcipua causa est, propter quam ad societatẽ homines conditi sunt, ut alij alios de Dei uoluntate & de cæteris rebus bonis doceant. Præclare igitur Stigellius:

Post ubi senserunt se semina ducere cœlo,
　Atq; aliquem, mundum qui regat, esse Deum,
Tunc primum amplexi iuncti consortia cœtus,
　Tegmina uicinis composuere casis.
Vtq; alios alij de relligione docerent,
　Contiguas pietas iussit habere domos.
Hinc urbes structę, quarum est ante omnia munus,
　Adseruisse Deo, quam iubet esse, fidem.

Luceat

Luceat ergo in ciuitatibus uera Dei noticia, celebretur gloria Dei, gaudeant Politiæ se esse domicilia Ecclesiæ. Sed ut hoc uerū decus tueantur, omnino opus est scholis ac literis, quas qui negligunt in ciuitatibus, non politici uiri, etiamsi sunt industrij, sed Cyclopes strenui ducendi sunt, quorum est immanis oratio apud poetam:

Sed non Cyclopes numen cœleste uerentur.

Verum quò delabor? Omnes igitur pij & amantes Dei ardentibus uotis orent Deum, ne extingui studia literarum sinat: Deinde suo quisque loco iuuet discentes. Ipsa etiam adolescentia meminerit se præcipuam esse partē Ecclesiæ, ut Christus inquit: Sinite paruulos uenire ad me. ac cogitet suas operas in discendo pertinere ad communem omnium salutem, & ad gloriam Dei: Nam reliqua ętatis studia imitantur hoc tyrocinium. Qui non recte Grammaticen didicerunt, postea cęteras disciplinas audacissimè corrumpunt. Apparet enim & hic, uere principium dimidium totius esse. Vt in tenebris colores discerni nequaquam possunt, ita sine Grammatica iudicari de sermone in cęteris artibus nullo modo potest. Quàm multa possem turpia errata, quę magnā ruinam in Ecclesia, & gubernatione uitę traxerunt, tantum ex inscitia Grammatices orta recensere? Quare exuscitanda est adolescentia, ut propter publicam necessitatem literas & amet ardentius, & discat impetu & cura maiore. Quod si facient, sciant se esse plantulas, ut ait Esaias, satas ad glorificandum Deum, & expectent à Deo ingentia laboris ac sedulitatis suę pręmia. Bene uale mi Christiane, & Christo strenuè seruito in iuuanda re literaria. Vuitebergę, Anno 1540.

PRAEFATIO IN HARMONIAS de Passione Christi.

On dubium est Musicam generi humano præcipue datam esse sacrorum causa, primum, ut cantu, tanquam literis conseruarentur & propagarentur oracula diuinitus tradita: durabilior est enim numerorum & carminum memoria. Deinde ut rectę sententiæ magis penetrarent in animos, & ferirent ac mouerent hominū pectora uehementius. Est enim quædam animę cum numeris & harmonia mirabilis cognatio, qua fit, ut auide accipiant animi harmonias, & earum uarietati respondeant uarij motus in nobis. Sentiuntur hæc non obscure, & si ratio, cur fiant, non perspicitur, sed harmonicū quiddam est anima & natura percipiens atque amans numeros atque harmoniam: ex quibus duobus existit ordinis cognitio, quo nihil est in omnibus rebus & in moribus pulchrius, quo animaduerso, mens traducitur ad agnitionem Dei. Verum ut hanc disputationē de causis omittamus, illud minime dubium est, Musicen in sacris ritibus semper adhibitam esse, ut uel tranquilliores redderet animos, & ad cogitationem rerum diuinarum aptiores, uel alios excitaret motus, ijs sententijs, quæ proponebantur, congruentes. Eamq; ad rem ueterum consuetudo maxime profuit, qui ad cantum, ad fides, adiungebant uerba, ut simul perferrētur ad aures atq; animos hominū sententię sonis conuenientes. Hæc harmonia ciet ardentes motus in animis. Vt igitur cætera Christi dicta, facta, aut beneficia cantu celebrare prodest, ita maxime ad historiam mortis eius adhi-

benda

benda est Musica. Maxime laudatur in Ecclesia cogitatio de morte Christi, nec uero utilius quidquam est ad excitandam pietatem, quàm illius admirandi operis consideratio. In hac imagine cernimus infinitam esse misericordiam Dei erga nos, eo quod Filium pro nobis uictimam fieri uoluit. Testatur & illud, uere se & horribiliter irasci peccato, cum non alia uictima, nō alijs officijs placari uoluerit, nisi Filij morte. Itaq; ad castigandam securitatem in mentibus hominum, hæc ipsa historia efficacissima est. Cuius est enim tam ferreus animus, ut non moueatur, si uideat tam horrendas pœnas solui pro peccato, si cogitet Deum adeo execrari peccatum, ut nulla uictima, nisi sanguine Filij recónciliari potuerit? Deinde innumerabiles utilitates alias adfert cogitatio huius historię. Quid magis mirantur ac fremunt omnium hominum intimi sensus, quàm qui fiat, ut hæc imbecillis natura hominum tantis calamitatibus onerata sit? Nec Philosophia, nec ulla sapientia inuenire causam potest. Casu, & contra ordinem ratio hoc accidere iudicat. Sed in hac imagine Christi, intelligimus causam, ac uidemus non temere, non casu, genus humanum tantis ærumnis obnoxium esse. Et cum in hac historia contemplati fuerimus ingentem iram Dei aduersus peccatum, misericordiam Dei erga nos, quos Filij morte placatus liberat ab æternis malis, tum cōsiderabimus causam calamitatū humanarū. Deinde multa uirtutū exempla hic proponuntur, quę recitare longum est. Quare optimo consilio in Ecclesia institutū est, ut & statis temporibus integra historia publice legatur, & aliàs crebro repetatur. Id exemplū imitari pij omnes in domesticis exercitijs debent. Hic igitur ædidit uir optimus Gregorius

Rhau

Rhau harmonias, iudicio delectas, ut interdum cantus adhibeatur ad excitandos animos. His ut studiosi, praesertim in hoc argumento ad pietatem utilissimo, adhibeantur, utantur, magnopere eos adhortor. Quę enim Musica pijs & bonis mentibus iucundior esse potest, quam quae nō modo aures demulcet, sed simul pectoris fibras tanquam chordas tangit, & motus ciet diuinos in animis, ac mentes ad agnitionem Dei rapit? Hic pręcipuus initio fuit Musicę usus, ad hunc finem cum diuinitus tradita sit, est pię mentis libenter eam hoc modo transferre, ut cantuum harmoniae respondeat illa uiua in animis harmonia & piorum adfectuum concinnitas. Bene uale Christiane Lector.

ALIA MARTINI LVTHERI.

SAlutem in Christo. Vellem certe ex animo laudatum, & omnibus commendatū esse donum illud diuinum & excellentissimū Musicam. Sed ita obruor multitudine & magnitudine uirtutis & bonitatis eius, ut neq; initium, neq; finem, neq; modum orationis inuenire queam, & cogar in summa copia laudum, ieiunus & inops esse laudator. Quis enim omnia complectatur? Atq; si uelis omnia complecti, nihil complexus uideare.

Primum

Primum si rem ipsam spectes, inuenies Musicam esse ab initio mundi inditam seu concretam creaturis uniuersis singulis & omnibus. Nihil enim est sine sono, seu numero sonoro, ita ut & aer ipse per sese inuisibilis & impalpabilis, omnibus sensibus imperceptibilis, minimeq; omnium Musicus, sed plane mutus & nihil reputatus, tamen motus sit sonorus & audibilis, tunc etiam palpabilis, mirabilia in hoc significante spiritu mysteria, de quibus hic non est locus dicendi. Sed mirabilior est Musica in animantibus, præsertim uolucribus, ut musicissimus ille Rex & diuinus Psaltes Dauid cum ingenti stupore & exultante spiritu, prædicit mirabilem illam uolucrũ peritiam & certitudinem canendi, dicens Psalmo centesimo tertio: Super ea uolucres cœli habitant, de medio ramorum dant uoces. Verum ad humanam uocem, omnia sunt prope inmusica, tanta est optimi Creatoris in hac re superessusa & incomprehensibilis munificentia & sapientia. Sudarunt Philosophi, ut intelligerent hoc mirabile artificium uocis humanæ, quo modo tam leui motu linguæ, leuiorïq; adhuc motu gutturis, pulsus aer, funderet illam infinitam uarietatẽ & articulationem uocis & uerborum pro arbitrio animę gubernantis tam potenter et uehementer, ut per tanta interualla locorum circulariter ab omnibus distincte non solum audiri, sed intelligi possit. Sed sudant tantum, nunquam inueniunt, & cum admiratione desinũt in stuporem: quin nulli adhuc reperti sunt, qui definire & statuere potuerunt, quid sit ille sibilus et alphabetum quoddam uocis humanæ, seu materia prima, nempe, risus (de fletu nihil dicam) mirantur, sed non complectuntur. Verum hæc speculabilia de infinita sapientia

Dei, in hac una creatura relinquamus melioribus & ociosioribus, nos uix gustum attingimus.

De usu tantæ rei dicere hic oportuit. Sed & ille ipse sua infinita uarietate & utilitate longe superat omnium eloquentissimorum eloquentissimã eloquentiam. Hoc unũ possumus nunc afferre, quod experientia testis est, Musicam esse unam, quæ post uerbum Dei merito celebrari debeat, domina & gubernatrix affectuum humanorũ (de bestijs nunc tacendum est) quibus tamen ipsi homines, ceu à suis dominis, gubernantur, & sępius rapiuntur. Hac laude Musicæ nulla maior potest à nobis concipi. Siue enim uelis tristes erigere, siue lætos terrere, desperantes animare, superbos frangere, amantes sedare, odientes mitigare, & quis omnes illos numeret dominos cordis humani, scilicet affectus et impetus seu spiritus, impulsores omniũ uel uirtutũ uel uitiorũ? Quid inuenias efficacius, quàm ipsam Musicam? Honorat eam ipse Spiritus sanctus, ceu sui proprij officij organum, dum in scripturis suis sanctis testatur, dona sua per eam Prophetis illabi, id est, omnium uirtutum affectus, ut in Eliseo uidere est: Rursum per eandem expelli Satanam, id est, omnium uitiorum impulsorem, ut in Saule Rege Israel monstratur. Vnde non frustra patres & Prophetæ, uerbo Dei nihil uoluerũt esse coniunctius, quàm Musicam: Inde enim tot cantica & Psalmi, in quibus simul agunt & sermo & uox in animos auditoris, dum in cæteris animantibus & corporibus sola Musica sine sermone gesticulatur. Deniq; homini soli pręcęteris, sermo uoci copulatus donatus est, ut sciret, se Deũ laudare oportere uerbo & Musica, scilicet, sonora prædicatione, & mixtis uerbis suaui melodię. Iam si comparationem

fecetis

feceris inter ipsos homines, uidebis quod multiplex & uarius sit Creator gloriosus in donis Musicæ dispertitis, quantū differat homo ab homine in uoce & uerbo, ut alius alium mirabiliter excellat: negāt enim posse duos homines inueniri similis per oīa uocis et loquelę, etiam si sępius imitati alij alios uideātur, uelut alij aliorū simię.

Vbi autem tandem accesserit studium, quo naturalem corrigat, excolat, & explicet, hic tandem gustare cum stupore licet (sed non comprehendere) absolutā & perfectam sapientiam Dei, in opere suo mirabili Musicę, in quo genere hoc excellit, quod una & eadē uoce canitur suo tenore pergēte, pluribus interim uocibus circum circa mirabiliter ludentibus, exultantibus, et iucundissimis gestibus eandē ornantibus, & uelut iuxta eam diuinam quandā choreā ducentibus, ut ijs, qui saltē modice afficiuntur, nihil mirabilius hoc seculo extare uideatur: qui uero nō afficiūtur, nę illi uere amusi et digni sunt, qui aliquē Merdipoetā interim audiāt, uel porcorū Musicā.

Sed res est maior, quam ut hac breuitate utilitates eius describi queant. Tu iuuenis optime, cōmendatam hanc nobilem, salutarem, & lætam creaturam tibi habeas, qua & tuis affectibus interim medearis contra turpes libidines & prauas societates: Deinde assuescas in hac creatura, Creatorem agnoscere & laudare, & deprauatos animos, qui hac pulcherrima & natura & arte abutuntur, ceu impudici Poetę, ad suos insanos amores, et summo studio caueto & uitato, certus quod diabolus eos rapiat contra naturā, ut quę hoc dono uult, et debet Deū solū laudare autorē: isti adulterini filij, rapina ex dono Dei facta, colunt eadem hostem Dei & aduersariū naturę & artis huius iucundissimę. Bene in Domino uale.

PLINIANAE PRAEFATIONIS IN libros de historia naturali Paraphrasis, per Philippum Melanthonem.

Vm me nuper familiarissime, ut ad te aliquid scriberem, hortatus sis, & meas esse aliquid nugas putes, non dubitaui ad te Tite Imperator, hosce Commentarios naturalis historię mittere. Quanquam enim in summo fastigio rerum collocatus, summos honores cum patre gesseris, tamen in maxima potestate, pristina moderatione ac facilitate erga omnes ita uteris, ut non minus facilitatem priuatim amare nos tuam cogis, quam illos tuos fasces, & imperij ornamenta publice colimus: nihil enim in te amplitudo fortunæ mutauit, nisi ut prodesse plus posses. Porro, tametsi me summa humanitas tua inuitarit, mihiq; animum addiderit ad te scribendi, tamen cum ingenij tui uim, & iudicij acrimoniam considero, uereor profecto subire censuram tuam. Nemo enim ullo genere ciuilium artium, & his eloquentiæ studijs te uincit, & in poetica summa cum fœlicitate uersaris, & maxima cum laude uidemus, inter uictrices hæderam tibi serpere lauros. Si non dedicassem tibi nominatim hoc opus, poteram excusari, si quid forte parum probasses, cum ista me scripsisse uulgo, & indoctis profiterer. Nam ut multi clari scriptores quosdam uetuerunt attingere suos libros. M. Cicero enim Persium, ait, & Lælium Decimū nolo hæc legere. Idem apud Lucilium est. Ita te quoq; arcere poteram, ab his nugis minime ad tuum usum aut iudicium conscriptis.

Correctio.

Exaggeratio difficultatis.

Hæc

Hæc mihi patrocinia nuncupatione ademi, & cum pro prie tibi hæc legenda exhibuerim, teq; censorem scripti mei fecerim, quantum, Dij immortales, onus sustineo? Debeo enim satisfacere tuo iudicio, non aliter atque qui inuitat hospitem, debet operam dare, ut adparatus illi placeat, & eius expectationi respondeat. Si casu fuerit oblatus hospes, non requiritur similis diligentia. Et in iudicijs qui sibi iudices non sortiuntur, sed eligunt, confidere debent illis potissimum se causam suam probaturos esse. Fecissent temere candidati, cum Catonem iudicem de ambitu elegerunt, nisi sperabāt se illi satisfacturos esse. Qui quidem ideo accerrimum iudicem elegerunt, ut innocentiam suam populo declararent. Fecisset temere L. Scipio, cum etiam inimicum iudicem elegit, nisi innocentia fretus, suam causam se illi probaturum confisus esset. Itaque, cum ego te meorum scriptorum iudicem fecerim, iure temeritatis accuser, cum præstare non potuerim, ut tibi placerent. Neque uero solum iudicium tuum pertimesco, sed uereor etiam, ut Principe dignum opus uideatur. Sed cum Dij quoq; patiantur eos qui thura non habent, lacte & salsa sibi mola supplicare, spero tibi quoque hoc munus non perinde splendidum, sed tamen optimo animo missum, nō ingratū fore. Libelli sunt inornati, nudas enim res totius naturæ in compendium congerere uolui. Neque licuit inserere iucundas narrationes, mirabiles casus aut orationes, et similes illecebras lectorū. Multa sic aliena sunt, non à foro tantum, sed omnino ab urbe, ut ne nominare quidem, nisi rusticis uocabulis possimus, alicubi & barbaris adpellationibus utendum erit. Nec trita uia ingedior: nemo enim ante me unus omnia attigit, quæ

Purgatio à simili.

Extenuatio operis, ut colligat non esse aptum Principi donum.

ego uno uolumine complexus sum. Nec ita sunt amœna, ut magnopere iuuet hæc legere. Pleriq; alij ea tantũ scribunt, quæ delectant, siqua sunt horridiora & obscuriora, non attingunt. Nobis omnia excutienda fuerunt, disciplinæ etiã repetendæ, quas ἐγκυκλοπαιδίας Græci uocant, quæ prorsus obrutæ tenebris iacent. Quædam

ἐπιφώνημα

contra inseruimus à multis ad fastidium usq; decantata. Est autem non mediocris negocij, obscuris lucem dare, obsoletis nitorem, nouis autoritatem, deniq; omnes naturæ partes, è tenebris in lucem proferre. Qua in re, etiamsi non satis successit, tamẽ honestus conatus suam

Excusatio quam opponit extenuationi.

laudem meretur. Nec nihil debetur ijs, qui cum difficultate rei uicti, non potuerunt utrunque præstare, ut & prodessent, & delectarent. Non destiterunt tamen magno suo labore, magnaq; molestia, utilitati omniũ consulere. Liuius alicubi ait, desiturũ se fuisse, nisi uoluptas in scribendo detinuisset. Qui ampliorem aliquando laudem meritus esset, si tantum operæ sumpsisset non

Dissimile.

animi causa, sed ut Rempub. iuuaret. Nos contra, quantum laboris exhausimus publicæ utilitatis causa? Duo millia uoluminum perlustraui, autores centum, quos quidem delicati isti propter rerum obscuritatem non attingunt. Ex quibus excerpsimus rerũ uiginti millium naturam inclusam in hoc opus. Multa adiecimus ueteribus, quę nostra ætas primum comperit. Nam & posteri multa deprendent à nobis nondum animaduersa. Et me (homo enim sum, humani nihil à me alienum puto) multa fortasse fefellerunt: Neq; enim iustum ocium ad operis inquisitionem mihi sumere potui, sed succisiuis tantũ horis scripsi, dum me somno etiam defraudo. Nec plus impertior temporis somno, quàm quantum ualetudo

ualetudo requirit. Etenim, si uigilia uita est, ut Varro ait, pluribus horis interea uiuimus, dum uigilando lucubrandoq; hæc scribimus, quàm qui id temporis dormiunt. Proinde, cum nihil tibi promittere possim, cur hoc opus magnopere admiratione dignum fore existimem, tamen quia tuo nomini dedicatum est, & maiorem autoritatē, & plus fauoris merebitur. Nec ob aliud in precio liber uidetur futurus, nisi quia tuum nomen in fronte & ceu uestibulo inscriptum est. Nam, ut pleraq; alioqui uilia, tamen ideo ueneramur, quia templis ac Dijs dedicata sunt, Ita hos commentarios pluris facient multi, quia Principi adscripti sunt. Cæterum tuas ac patris laudes, in alijs operibus prædicauimus in historia nostra, quam absolutam domi adhuc adseruo, ne præcipitata æditio autoritatem eius eleuet. Id erat magis aptum donum tibi futurum, sed ne uidear in gratiam Principum aliquid scripsisse, decreui eam hæredibus ædendam relinquere. Nec ego ex ijs studijs, aut hoc meo labore, uel cuiusquam gratiam uel auram popularem capto, nec prohibeo alios, eodem genere publicam utilitatem iuuare, & mecum in hac palestra decertare, sicut ego cum superioribus decertaui. Habes enim hic argumentum mei candoris, quod authorum nomina recensui, à quibus bonam partem scripti mutuatus sum. Idq; ingenui ac grati animi esse duxi, fateri per quos profeceris, ut & aliqua tuæ laudis pars ad illos redeat, quorum industria adiutus es. Verum paucos inuenias, qui non dissimulent sua furta: Deprehendi enim multos, qui ad uerbum transscripserant magistros suos, in quorum iurauerant uerba, non eo consilio, ut imitaturi certarent uincere

Conclusio, in qua operis autoritatem amplificat à Titi persona.

q. d. Hic non prædico te, ille fuerat te dignior liber.

De candore suo.

cere ſuperiores, ſicut Virgilius Heſiodum imitatur, ſed ut alienis plumis ſe uenditarent. Quanto honeſtius Cicero, qui quos autores ſequatur, prædicit? Aliàs Crantorem, ait, ſequar, aliàs Platonem ſe imitari fatetur. Panætium fatetur ſe ſequi in officijs. Qui libri nunquam de manibus ponendi ſunt. Eſt autem ſeruilis animi, malle deprehendi in furto, quàm mutuum reddere, præſertim cum ex ipſa uſura, quantumuis exigua, nouam tibi ſortem conficias. Græci miras delicias adfectant in titulis, alius κηρίον inſcripſit ſuum opus, alius κέρας ἀμαλθείας, alius Muſas, ut lactis gallinacei hauſtum polliceri uideantur. At cum propius inſpexeris, inuenies mire inopes rerum bonarum, planeq; quod aiunt ἄνθρακας θησαυρόν. Latini ſimpliciores titulos amarunt, ut antiquitatum, exemplorū, artium. Elegantes quidam fecerunt ſuis ſcriptis titulum, lucubrationes. Eſt & Flexibula titulus in Satyra Varronis. Sed Diodorus Graius, ſi Dijs placet, autor, in titulo ineptius faſtidiens, bis ineptus fuit, quum Bibliothecas ſuum opus inſcripſit. Quid Appion? quàm arroganter? Qui immortalitatem ſe donare his affirmabat, ad quos aliquid compoſuerat. Ego has ineptias titulorum odi, & quemadmodum nobiliſſimi pictores operibus ſuis, quanquam abſolutis, tamen eiuſmodi inſcriptiones fecerunt, quæ ſignificarent ſummam manum operibus deeſſe, ut ſi quid reprehenderetur, corrigere liceret, ſic enim inſcribebant: ἀπελλῆς ἐποίει. Ita ego, cum multa deeſſe meis ſcriptis ſciam, nullum præpoſui arrogantiorem titulum. Non enim tantum ſumo mihi, ut nuſquam ceſſaſſe aut hallucinatus uideri uelim. Quod eo dico, ut criticos quoſdam æquiores mihi reddam, qui ſumunt ſibi cenſuram, aduerſus mea ſcri-

Sors ex uſura id eſt, Ex uſura perſoluta, tamē tibi ſors integra manet

De titulo.

mea scripta, & ex insectatione meę famę gloriam sibi au cupantur: Nam uirtutem plerunq; inuidia comitatur, adeo ut aduersus facundissimum hominem Theophrastum, etiam muliercula stylum strinxerit. Sed ego istis Zoilis nihil aliud respōdebo hoc tempore, quàm quod Cato scriptum reliquit: Quid enim ad te in meo uolumine? Scio ego quæ scripta sunt, hæc si palam proferantur, multos fore qui uitiligent, sed hi potissimum qui ueræ laudis expertes sunt. Eorum ergo orationes sino præterfluere. Nec Plancus illepide absterruit Pollionem minantem, se extincto Planco aduersus eum orationes ędi turum esse, sic enim ait, Cum mortuis non nisi laruas luctari. Hac uoce Pollio à sententia deductus, sensit se impudenter facturum, si cum mortuo bellum gereret. Sed ualeant in malam rem isti uitilitigatores, qui cum nihil utilitatis adferant in commune, tantum alios à bene merendo deterrere conantur. Sed ne totum librum tibi sic occupato publicis curis relegere necesse sit, subieci huic Epistolæ capita, quæ, quid in uniuerso opere contineatur, ostendunt, proderitq; hic index ad hoc, ut ubi singula requirenda sint, sciant & alij, qui certos tantum locos uolent cognoscere, nec tantum ocij habent, ut uacet omnia perlegere.

Vale.

ff Epistola

EPISTOLA PHILIPPI MELANTHO-
nis, ad Ioannem Oecolampadium,
de Cœna Do-
mini.

DOCTISSIMO VIRO D. IOANNI
Oecolampadio, suo amico,
Phil. Mel.

Liquot accepi tuas Epistolas, quæ quoniã extant in eis multæ non obscurę significationes ueteris tuæ erga me beneuolentiæ & uoluntatis in amicitia constantissimæ, ualde gratæ mihi fuerunt: Nam meus animus idem est erga te, qui fuit semper. Ego autem admiratione doctrinę & uirtutum tuarum incensus, semper & amaui te plurimum, & singulari quadam pietate colui. Atque utinam ea essent tempora, ut frui hac nostra amicitia possemus. Sed incidit horribilis dissensio de Cœna Domini, quæ ueterem consuetudinem officiorum, quibus inter nos certare solebamus, impediuit, beneuolentiam uero erga te meam non labefecit. Itaq; si quid in me desideras officij, tempora magis quàm fidẽ meam accusare te uelim. Quod ad causam quam agis attinet, ualde doleo ea de re dissensionem exortam esse, quæ à Christo ad glutinandam charitatem instituta est. Scis autem me hactenus magis extitisse spectatorem huius fabulæ, quàm actorem. Et multas graues habui causas, cur non admiscuerim me tam odioso certamini. Interea nulla alia cura ullius rei animũ meum magis exercuit, quàm huius negocij. Et non modo cogitaui ipse, quid in

quid in utranque partem dici possit, sed inquisiui etiam ueterum ea de re sententias: Ego enim nolim alicuius noui dogmatis in Ecclesia uel autor uel defensor existere. Cum omnia quę in utraq; parte firmissima uidentur, expendi, dicam pace tua, non tamen eo in sententiam tuam: Nullam enim firmam rationem inuenio, quæ conscientiæ discedenti à proprietate uerborũ satisfaciat. Nihil autem ad hunc diem de hoc negocio scripsi, quia uidebam futurum quicquid scriberem, ut me allegari à Luthero tanquam domesticum testem, iniqui iudices dicerent. Nihil autoritatis in nostra sententia futurum erat, quia in alterius gratiam scripta uideretur. Sed spero te melius de meis moribus sentire:

ἐχθρὸς γάρ μοι κεῖνος ὁμῶς ἀΐδαο πύλῃσιν
ὅς χ' ἕτερον μὲν κεύθει ἐνὶ φρεσίν ἄλλο δὲ εἴπῃ.

Qualiscunq; enim sum, certe nunquã amaui Epicureos istos, cuiusmodi multi sunt hoc tempore, qui religionẽ irrident, & quibus uoluptati est, de maximis rebus homines fallere. Semper, ut scis, studiosus fui doctrinę Christianę: fuitq; ob eam causam mihi curæ, ut eam diligenter cognoscerem: nec sine paruo negocio, dum quæro quid sequi tuto possim, extricaui me ex scholasticis disputationibus, partim etiam ex amicorũ meorum disputationibus, cuius rei nonnulla extant testimonia. Quod si gratiam aucuparer, non ignoro quàm multos & magnos eruditos uiros habeat uestra factio, horum amicitiam non contemnerem. Itaq; si mihi uestra sententia de Cœna Domini placeret, simpliciter profiterer. Vos absentis Christi corpus, tanquam in tragœdia repræsentari contenditis: ego de Christo uideo extare promissiones; Ero uobiscum usq; ad consummationẽ seculi. & si-

miles,ubi nihil eſt opus diuellere ab humanitate diuini tatem,proinde ſentio hoc Sacramentum uerę præſentię teſtimonium eſſe. Quod cum ita ſit,ſentio in illa Cœna præſentis corporis κοινωνίαν eſſe. Cum proprietas uerborum cum nullo articulo fidei pugnet, nulla ſatis magna cauſa eſt,cur eam deſeramus. Et hęc ſententia de pręſentia corporis,conuenit cum alijs ſcripturis, quæ de uera præſentia Chriſti, apud nos loquuntur: nam illa eſt indigna Chriſtianis opinio, quod Chriſtus ita quandã cœli partem occuparit,ut in ea, tanquam incluſus carceri,ſedeat. Tu colligis abſurda multa,quę ſequantur hanc ſententiam. Colligis etiam quaſdam ueterũ ſententias, quæ pro te uidentur facere. Sed abſurda minus offendent eum,qui meminerit de rebus cœleſtibus ex uerbo Dei,non ex Geometria faciendum eſſe iudicium, quiq; tentatus didicerit nullam eſſe rationem, quæ conſcientiam ſatis docere poſſit,cum à uerbo Dei diſceſſerit.

In ijs locis,qui citantur ex ueteribus,agnoſco quandã eſſe diſſimilitudinem, ſed tamen ex his, ſiquis prudenter eliget grauiſſimorum autorum dicta, inueniet pleraq;,quæ oſtendunt hanc, quam nos ſequimur, ueteris Eccleſiæ,quatenus nobis nota eſt, cõmunem fuiſſe ſententiam, tametſi tu quidem homo diſertus, quoſdam locos nimis callide interpretaris, & ad tuam cauſam detorques. Veteres cum de reſurrectione diſputant, allegant cœnam, nec inepte,meo quidem iudicio: ſignificauit enim Chriſtus Apoſtolis ſe reſurrecturũ eſſe, quia ſui corporis κοινωνίαν inſtituit. Neceſſe enim erat,ut uiueret corpus,quod nobis impartiendum erat. Quod ſi ueteres ſenſiſſent abſens corpus repræſentari, quomodo inde probarent reſurrectionem? quia etiamſi non

reſurrexiſſet

resurrexisset Christus, tamen absens corpus & consumptum repræsentari potuit, sicut in fabulis Hector repræsentatur. Sed non institui nunc disputationem, tantum hæc scripsi, ut meam erga te beneuolentiam perpetuam cognosceres, neq; tamen uolui, quid sentiam, dissimulare. Teq; rogo, ut consideres, quantam rem, quamq; periculosam susceperis. Verum illud est, nimium altercando amitti ueritatem: atq; hæc multo magis periclitatur in his tam uiolentis cõcertationibus. Quare satius esset hac de re aliquot bonos uiros in colloquium unà uenire. Video quæ semina harum disputationum sparsa sint in ueterum libris, sunt & in quibusdam nuper natis ante hunc tumultum. Video causam uestram præsidijs ingeniorum niti, & uos habere studia theatri, non tantum manifesta, sed occulta etiam, quæ haud scio, an efficacius uobis suffragentur, quàm manifesta. Satis nota est mihi tua modestia, quare non arbitrabar opus esse ut te admonerem, ut cogitares homines ingeniosos & prudentes, interdum labi posse, & in negocijs spiritualibus in primis periculosa est ingenij fiducia. Scis scriptũ esse: Abominatio apud Deum est, quicquid est sublime in mundo. Et multo plures sunt quàm putentur, qui tantũ ea amplectuntur in religione, quæ ingenijs eruere ac cõprehendere potuerunt. Postremo te rogo, ut hanc meam Epistolam, optimo atq; amicissimo scriptam animo, boni consulas.

Vale. Spiræ, Anno 1529.

AD NOBILEM ET GENEROSVM Comitem Ioannem à Vueda &c. Epistola Philippi Melanthonis.

NOBILI ET GENEROSO COMITI, Ioanni à Vueda &c. Philippus Melanthon S. D.

Agnam cepi uoluptatem ex oratione Petri Medmani, cum mihi generosam indolem tuam, studia, & rectam uoluntatem prædicaret. Quid enim optabilius est, quàm ut nobilitas Reipub. gubernaculis destinata, & bonitate naturæ excellat, & doctrina ita excolatur, ut suum munus uere intelligere & tueri possit.

Itaque cum de studijs nobilitatis, deque cæteris partibus Reipub. colloqueremur, existimaretque Petrus meas literas tibi non ingratas fore, facile me ad scribendum perpulit. Erit autem humanitatis tuæ, & literas & officia nostri ordinis non aspernari. Porro semper ita sensi in heroicis familijs uim naturæ præstantiorem esse, quàm in reliqua multitudine. Nam cum ordinum distinctio diuinitus facta sit, & Deus heroicum genus cæteris hominibus prefecerit, addidit etiam motus animorũ acriores, meliores, & fœliciores, ut Plato uere tradit. Quod cum ita sit, profecto dolendum est, illam uim naturę eximiam, sæpe uel ignauia extingui, uel corrumpi malis exemplis.

Quare te adhortor, primum, ut sæpe diligenterque con

ſideres quod munus attribuerit Deus heroico generi, de inde ut indolem diuinitus donatam, doctrina, moribus, diſciplina, liberalium artium cognitione expolire ſtudeas. In hanc ſententiam multæ extant adhortationes, & in ſacris literis, & alibi à politicis uiris luculenter ſcriptæ, quas cum arbitrer te quotidie in manibus habere, non putaui utendum longiore oratione.

Sed quoniam in hanc commonefactionē ingreſſus ſum, facere non potui, quin adijcerem narratiunculam, quæ quodam poemate extat, non illam quidem hiſtoricam, ſed uenuſtam, & erudite confictam admonendæ adoleſcentię cauſa, ut cogitet & diſcrimina ordinum diuinitus inſtituta eſſe, & undiq; elaborandum eſſe, ut uirtute ſuam perſonam tueatur. Quod ſi Platonem decuit grauiſſimis diſputationibus inſerere interdum μυθολογίας, concedatur & nobis in Epiſtola, quę non multum eſt abſimilis familiari colloquio, figura aliqua uti.

Fertur autem hæc narratio: Longo interuallo poſt conditionem Adæ & Euæ, cum primi parentes iam haberent familiam, uiſum eſt Deo, ſemel prodire, ac ſe illis patefacere, ut in illa mundi ſolitudine quotidianis conflictantes ærumnis conſolaretur. Fortè igitur è feneſtra proſpiciens Eua, uidit uenientem Deum conditorem, cū comitatu Angelorum. Et quoniam poſtridie feſtus dies futurus erat, liberos cœperat lauare, adfuturos patris ſacrificio & concioni. Cum autē nondum omnes lauiſſet, & uereretur ſqualentes ac ſordidos producere in conſpectū Dei, iuſſit ut hi ſe in fœno & ſtraminibus occultarent, quę ad uſum pecudū proxime congeſta erant. Cæteris comptis mandat, ut ſtent ordine, expectantes Deū in atrio, cumq; fuerit ingreſſus, & à matre ſalutatus, accedant

accedant ipsi, porrigant dextras, paululum flexo poplite, dicta salutatione, postea taciti suo loco atque ordine consistant. Hæc cũ imperasset, ingreditur Deus in atriũ. Procedit obuiam pulcherrima mater, pudorem ac pauorem uultu significans, & uenientem reuerenter excipit amplexu. Deus comiter eam affatur, ac iubet bono animo esse, se patrem miseris esse, & non defuturum ipsis, quibus & uitam & mentem, imaginem diuinitatis suæ impertiuisset. Postea accedunt pueri ordine, ut iussi erant, porrigunt dextras, salutant, deinde taciti regrediuntur.

Laudat Deus matris diligentiam, quod non modo ornasset liberos, sed etiam ad morum elegantiam assuefaceret. Sed hi gestus, inquit, elementa sunt disciplinæ, alia grauior doctrina accedere debet, ut sciant se præcipue nasci ad agnitionem Dei, ad propagandam eius noticiam, ad conseruandam promissinem uobis traditam, ad exercendam obedientiam erga Deum, iubet doceri eos de immortalitate, de pœnis impiorum æternis.

Mater respondet, sedulo hæc inculcari ipsis ab utroq; parente, & addit illachrymans: Memini miserandi lapsus nostri, & quanta benignitate nos receperis, eoq; omni contentione annitimur, ut soboles nostra sit in officio, ne grauius te offendamus. Prospicimus quantæ pœnæ impendeant posteritati nostræ, si te deseruerit. Hæc igitur pręcipua nostra cura est, ut te conditorẽ ipsis monstremus, & doceamus eos, quæ officia requiras, & quã proposueris nobis spem salutis. Sed ipse uelim eos audias, ut siquid nõ recte didicerunt, tua uoce emendetur. Iubet igitur stantem Abelum primo loco recitare parentũ dictata, & iubet clare, ac pręsenti animo pronunciare.

Puer

Puer incipit: Credo unum esse Deum, omnipotentem, sapientem, iustum, ac bonum, conditorem totius mundi, qui in hac rerum mole admirandam uarietatem operum proposuit, certissimũ ordinem cœlestium motuum, temporum uices, leges, ac uires nascentium, ut hæc omnia testarentur, mundum non casu extitisse, sed ab aliqua æterna mente conditum esse. Nobis uero hominibus mentem indidit, in qua tanquam imagine lucere diuinitatis noticiam uoluit: addidit & intellectũ, quæ officia requirat, quæ improbet, ut ipsi obediamus: addidit & mandatum parentibus, quo ostenderent, se conditori suo libenter parere, & debere obedientiam. Quod si paruissent, sine peccato, sine morte uixisset genus humanũ, & in hac uita fulsisset multo illustrior noticia Dei, arsisset in pectoribus nostris ingens amor Dei, & sine prauis cupiditatibus Deo fuissemus morigeri.

Sed odio Dei diabolus, ut deformaret opus diuinũ, circumuenit nostros parentes, & obiectis falsis opinionibus, caliginem mentibus eorum offudit, ne cogitarẽt quantum Deo deberent, quantopere requirat Deus, ne à suo uerbo discedamus. Ita impulsus perdidit, quia uiolata lege Deum offenderunt. Quare cum omnia diuinitus condita bona essent, peccatum non à Deo, sed à diaboli & hominum uoluntate ortum est. Hinc mors secuta est, & tyrannis serpentis, qui aduersus genus humanum hostiliter grassatur, & omnibus calamitatibus homines opprimit.

Sed tamen ut essent in hoc mundo cultores & præcones Dei, noluit Deus prorsus perire genus humanum, ideo admiranda misericordia promisit semen nostræ matri, propter quod uelit placatus esse generi humano,

nos exaudire & saluare, ac reddere nobis æternam uitam, lucem, sapientiam & iusticiam. Præcipue uero immanitas odij in serpente inflammabitur aduersus hoc semen, infiget serpens dentes eius calcaneo, et crudelissimo morsu lacerabit omnes ei addictos. Sed interea caput serpentis ab hoc semine conculcabitur, uiuet enim in hoc semine diuina natura. Ideoq; mortem abolebit, & tyrannum serpentem in horribiles cruciatus abijciet.

Credo etiam sacrificia, quæ à patre fieri uideo, signa esse sacrificij, quod pro nobis illud semen offeret, ad placandum Deum. Sic enim Deus nobis fit propicius, si credimus non propter nostra sacrificia, sed propter illud semen, nobis ignosci, nos exaudiri & saluari. Et quanquā in hac mortali uita hærebunt peccatum, mors, & cæterę calamitates, tamen inchoatur diuinitus noua lux & uita, in his, qui hæc credunt, qui quidem placent Deo propter illud semen, ac incipiunt ei obedire: quod ueniet etiam, ut iudicet mundum, reddat uitam perpetuam ijs qui ipsi credent, & puniat æternis supplicijs diabolum, & omnes qui semen promissum contemnent.

Ad hunc cultū credo pręcipue uocatos esse oēs homines, ut hęc admiranda Dei opera & beneficia prędicent, ut Dei ira & misericordia innotescant, ut Deus timeatur & glorificetur, & multi salui fiant. Nec deterreri homines ullis periculis debent, quo minus hunc cultum præstent: Erit enim semper cœtus aliquis præconum Dei, & si serpens & contemptores Dei immanem sæuitiam aduersus eos exercebunt usq; ad iudicium, in quo immortalis gloria piorum patefiet, qui & si erunt imbeciles, tamen in certaminibus suis diuinitus adiuuabuntur ac seruabuntur. Hunc igitur Deum conditorem nostrū, qui pol-

qui pollicetur nobis salutē propter promissum semen, timeo, inuoco, adoro, huic me commendo, ab hoc peto, ut mihi propter semen promissum sit propicius, gubernet uerbo suo, defendat me aduersus serpentem tyrannum, inserat mihi suam lucem, et pios affectus, ac credo me uere propter promissum semen exaudiri ac respici. Oro item, ut conseruet & augeat inter nos ueram noticiam iræ & misericordiæ suę, ac promissi seminis, nec sinat obrui ueros cultus astutia serpentis, ut regat meos mores, ne ipsum offendam, & ne mea exempla cæteris noceant. Et quoniam ipse nobis uitā impertit, & ut alat nos, terram facit fœcundam, rogo ut suppeditet corpori uictum, & conseruet ualetudinem, seruet etiam parentes nostros, ne desint nobis doctores & gubernatores, seruet & regat meos fratres & sorores, ut pie & fœliciter uiuant, & ornent gloriam ipsius.

Cum Abel finem dicendi fecisset, interrogati cæteri, Seth & sorores, recensent eadem. Deus igitur non modo studium eorum & pietatem laudat, sed etiam orationis & sententię συμφωνίαν & concordiam, ac hortatur eos, ut hanc sententiam cōstanti pectore amplectantur ac profiteantur, diligenterq́ue de doctrina parentes audiant, nec opinionibus adulterinis contaminari doctrinam cœlestem patiantur. Iubet & in reliqua uita parentibus morigeros esse. Testaturq́ue hos cultus sibi gratos esse, ac pollicetur se ipsis opitulaturum esse in omnibus periculis. Deinde matrem alloquens, parentum diligentiam comprobat. Iubet accersi cæteros liberos, maximum natu Cain, & sorores reliquas, obiurgat Euam, quod existimarit minus cerni occultatos, quàm præsentes.

Soror igitur accersit reliquos. Prodit & accedit Cain

gg ij ad fratres

ad fratres, ſtat rigidus, toruitate uultus contumaciam animi & ferociam præ ſe ferens, hærebant in crinibus ſtipulæ & fœni gramina, non geſtu, non uoce ſalutabat Deum. Interrogatus ut parentum doctrinam recitet, incipit, & mutilatam ac corruptam κατήχησιν recitat: Credo unum eſſe Deum, omnipotentem, conditorem totius mundi, quem colendum eſſe cenſeo ſacrificijs, propter quæ fœcundat agros noſtros. Sed an exaudiat inuocantes, an peccata remittat, ambigo: de immortalitate etiam tunc uidero, cum ex hac uita diſceſſero. Sentio autem bonos mores colendos eſſe, ut uita tranquilla ſit. Hęc cum ille contumaciter dixiſſet, obiurgat eum Deus, quod oblitus ſit promiſſionis, quod fidei doctrinam non teneat, ac iubet redire eum in uiam, & integrã pietatis doctrinam diſcere.

Deinde, inquit, cum uos parentes humani generis futuri ſitis, uelim uos poſteritati etiam prælucere doctrina, pietate, & uirtute. Non minus uos oppugnabit ſerpens tyrannus, q̃ oppugnauit parentes ueſtros. Sed his, qui meam promiſſionem conſeruabunt, opitulabitur aduerſus ſerpentem Heros promiſſus. Et quoniam regi genus humanum uerbo Dei, & coherceri diſciplina uolo, deligam ex ueſtro cœtu idoneos.

Tu igitur Abel ad me accedito, ut manus imponens capiti tuo, te conſecrem, tibi meum ſpiritũ impertiam, ut ſis ſacerdos, eritq; tuum munus, doctrinam diuinitus traditam, cæteris omnibus proponere, & ſacrificia facere diuinitus monſtrata, eaq; recte interpretari. Nec defugies pericula, quæ propter hanc profeſſionem ſubeunda erunt: Nam agones tui teſtabuntur piorum ærumnas eſſe cultus mihi gratiſſimos, & ſignificabunt,

bunt, quale sit futurum sacrificium promissi seminis.

Te uero Seth Regem cæteris præficio, sciesq́ & tuum munus geminum esse: Primum, doctrinam quam frater professus est, omnibus uiribus tueberis, & impios, qui conuicia aduersus Deum dicunt, punies ac tolles; punies & cæteros qui societatem uestram turbabunt. Vobis duobus uentura posteritas obtemperet, & hunc rusticum Cain, qui ut est inculto corpore, ita mores habet agrestes & feros, seruum esse uolo, & metu legum et pœnarum coherceri, ne aut religionem contumelia adficiat, aut conturbet societatem uestram.

Ita distributis ordinibus, Euam rursus alloquitur, eiq́ curam liberorum regendorum & erudiendorum committit. Illa lachrymans testatur se consumi perpetuo dolore & cruciatu, quem adferebat horrendi lapsus recordatio: Tandem, inquit, re ipsa comperi, cœlestes minas non esse irritas, quæ mortē nobis irrogarunt. Assiduam enim mortem mecum circumfero: Quoties aspicio liberos, ac præsertim hunc rigidum filium, & prospicio uentura mala, toto corpore perhorresco & exanimor. Veniam igitur grauissimi errati mei iterum peto, & mitigari calamitates oro. Deus adfirmat se illi ignoscere, & quanquam genus humanum exerceri calamitatibus uelit, tamen rursus admonet eam promissi seminis. Hunc Heroa inquit non defuturum esse inuocantibus ipsum, & ijs olim daturum cœlestem uitam & gloriam.

Hac consolatione cū nonnihil leuasset eius luctum, discessurus porrigit dexteram pueris, mater abeuntem comitatur: cumq́ incensa studio sermonū dulcissimorum, & amore cōditoris, procul iam à domo progressa esset, amplexus eam, iubet Deus ad liberos redire, &

pollicetur & ipsi & marito suam opem, docet etiã hos suos comites Angelos, custodes esse familię, qui gerant perpetuum bellum καὶ ἄσπονδον cum serpente. Quare solitudinem minus moleste ferre iubet, promittit deinde futuram maiorem familiaritatem Angelis cum tota familia, ut tædium solitudinis minuant. Hæc cum dixisset, nube tectus in cœlum redijt.

Habes narrationem, quæ etiamsi non est historica, tamen res ueras & magnas adumbrat. Significat enim distinctionem ordinum diuinitus factam esse, quod uerũ esse ostendunt grauissima testimonia in sacris literis: uides & eos ornatos esse honoribus, qui præstabant indole, doctrina, morum elegantia, studio pietatis, ut significetur quibus rebus instructos esse oporteat uos, qui dignitate cæteris antecellitis. Sed multorũ mores nequaquam generi ac naturæ respondent, ut nonnulli uideantur ab inculto illo & fero Euæ filio propagati, non ab alijs. Nec tamen hæc est generis culpa, sed ipsi semina uirtutum accepta à maioribus non excitant doctrina & disciplina, aut obruunt etiam accersitis malis moribus, qui quàm multipliciter peccent, etiam atq; etiam generosi adolescentes considerare debent.

Primum, ut desertores lædunt Imperatorem suum, sic isti, diuinitus ad gubernationem rerum destinati, Deum contumelia adficiunt, qui cum eis, tanquam in acie, locum attribuerit, non intelligunt suum officium, neq; curam ullam adhibent, ut eas artes sibi comparent, sine quibus tueri locum nullo modo possunt. Deinde commune ius societatis humanæ uiolant, quod ei debitam operam præstare non possunt.

Si sentiunt se sua causa natos esse, ut uoluptatibus

perfruantur

perfruantur, ut habeant omnium cupiditatũ licentiam, quid aliud, quàm Giganteum genus esse censendi sunt? Longe aliter Achilles sentiebat, qui interrogatus ab Aiace, quos sustinuisset omnium maximos ac difficilimos labores, respondit, susceptos pro amicis. Cumq; pergeret Aiax interrogare, quos omnium iucundissimos sustinuisset, rursus Achilles, Eosdem, inquit. significans heroicum uirum flagrare immensa quadam cupiditate iuuandæ Reipub. qua incitatus res suscipit asperrimas, nõ ut suæ utilitati, sed ut communi consulat. Cum hoc enthusiasmo rapiatur, nihil ei dulcius est, quàm res quamlibet difficiles, tamen in commune utiles gerere, ut Musico nihil dulcius est eruditissimis artis suę exercitijs. Pręclare Achilles: Et quanquam uigor ingenij non est similis in omnibus, tamen bonos omnes, qui præfuturi sunt cæteris, decet serio amare Rempub. & anniti, ut ad eam accedant, optimis artibus instructi.

Nam etiam acres impetus in generosis naturis, si non regantur doctrina, sæpe aberrant. Itaq; etsi in Hercule maxima uis erat ingenij, tamen eum ad Doctores deducunt: Extat enim Theocriti carmen, qui eius magistros sex recenset:

γράμματα μὲν τὸν παῖδα γέρων λίνος ἐξεδίδαξεν &c.

Nec adolescens tantum literas & Musicam didicit, sed senex etiam Atlantis doctrinã de syderum motibus percepit. Quali doctrina institutus fuerit Achilles, significat Homerus, cum ait eum laudes clarorum Principum, ludentem cithara, decantasse: qua ex re apparet eum et historias, & reliquam eius ætatis doctrinam & Musicam didicisse. Nec decuisset in eius clypeo pingi cœli & elementorum seriem, & sydera, quę disterminant Septentrionem

trionem & Meridiem, si tantum fuisset rudis & sine pectore miles. Sed fabulas omitto.

Regum omnium haud dubie ingeniosissimus Alexander, non modo primas literas, sed uniuersam Philosophiam & medendi arte percepit. Et ut bellatori nihil sit opus his togatis artibus, certe ei uiro, qui in pace gubernabit Rempub. aut ad cõsilia adhibendus erit, opus esse omni genere doctrinæ res ipsa loquitur. Nec enim Augustus domi leges emendare, iudicia constituere & regere poterat, nisi & ipse multiplici eruditione instructus fuisset, & ad consilia doctissimos uiros adhibuisset, Trebatium, Capitonem, Asinium, & alios plurimos.

Si cæteros Romanos aut Græcos Principes eruditos enumerare uellem, q̃ longus esset futurus catalogus? Et tamen hactenus loquor de ijs Principibus, quibus uera religio ignota fuit. Nunc quanto maius onus sustinent hi, qui sedent ad gubernacula, qui non solum ciuilem disciplinam tueri debent, sed etiam gubernare religionem? Hanc enim curam pręcipuam Deus omnibus, qui præstant cæteris, iniunxit, ut efficiant, ut recte doceantur homines de Deo. Vt enim præcipua causa est, cur ad societatem homines conditi sunt, ut alij alios de Deo, & eius uoluntate docere possent, ita huius maximi ac summi operis ἀγωνοθέται ante omnia Magistratus esse debent.

Quomodo autem possunt sine magna scientiæ copia religiones regere? An existimandum est, Constantinum, nisi ad pietatem adiunxisset magnam eruditionem, potuisse controuersiam ab Arrio motam uel intelligere, uel iudicare? Ille uero nequaquam erat in cœtu Episcoporum κωφὸν πρόσωπον, Sed cũ in disputatione

Arrium

Arrium dextre refutauit ſua oratione, collectis Apoſtolorum & probatorum autorum teſtimonijs, tum pleraſq; alias Epiſcoporum contentiones eruditis ſermonibus mira comitate diremit.

Sed obuia ſunt in hiſtorijs exempla plurima, etiam quorundam noſtrorum Principum, qui tametſi ex hac horridiore natione orti, tamen inter tubas, & armorum ſtrepitum aliquid temporis etiam literis & liberali doctrinæ tribuerunt, ut eſſent inſtructiores cum ad pleraſq; alias uitæ partes, tum uero maxime ad pietatis cognitionem, & religionis gubernationem. Quoties enim incidunt in Repub. tempora, quę requirunt & bonos & eruditos Principes? An non hoc tempore in his publicis diſſidijs bonorum & eruditorũ cognitio deſideratur?

Ariſtoteles definit Magiſtratum his uerbis: ὁ ἄρχων φύλαξ ἐστὶ τοῦ νόμου. Breuis eſt, ſed uera & apta deſcriptio, ac prorſus oraculi ſimilis, ſi quis euoluat ea, quæ complectitur. Finge enim ob oculos ſtantem Magiſtratum, cui Deus tradat utranq; Decalogi tabulam, eumq; iubeat eſſe cuſtodem harũ legum, quantas illi res commendari exiſtimabis? Religionis & ciuilis diſciplinæ cuſtodiam ac defenſionem ſuſcipit. Quomodo autem cuſtodiet, hoc eſt, reget, conſeruabit, propugnabit, ſi nõ mediocriter intelliget? Quid quod ne amare quidem poteſt quiſquam illud quod ignorat, ut uere dicitur: Ignoti nulla cupido. Itaq; indoctis tradere magnarum rerum gubernationem, quid aliud eſt, quàm legum tabulas trunco aut parieti affigere? Nec iam de tyrannis loquor, qui petulanter has tabulas abijciunt, collidunt, & frangunt, tantũ de indoctis loquor, & ſi inſcitia quoq; ſæua tyrannis eſt. Sed iam de bonis & mediocribus ingenijs

geniȷs loquor. hæc expolienda esse doctrina censeo.

Nunc in hac morum corruptione satis esse putant aulici, si ad negocia adferant quandam ingenij dexteritatem, aut calliditatē, quæ fortasse sufficeret, si nihil differrent ij, qui rerum maximarum consilia regunt, à seruis in Comœdijs. At aliæ artes requiruntur in curia. Deinde etiam si qui literas attingunt, tamen fastidiunt religionis doctrinam. Et ut quondam erat opinio, Philosophiam imperaturis officere, ita nunc nobilitas studia religionis releganda esse censet ad Monachos, ad infirmā plebeculam. Hic error quantum Ecclesiæ ac uniuersę hominum uitæ noceat, ostendunt multa Reipub. uulnera. Si Magistratus est legum custos, ut recte dictum est, primum ei diuinæ leges custodiendæ sunt, de quibus incidunt inter homines grauissimæ controuersię. Harum arbiter sine locupletiore eruditione nemo esse potest, ut de Musicis erratis nemo surdus iudicare potest.

Memini audire à quodam hospite, Regem Hispanicum Alfonsum usitato more Principum, suo quodam symbolo delectatum esse: passim enim pinxit pelecanum, fodientem rostro pectus, & elicientē sanguinem, ad pullos pascendos. Huic picturę addidit epigramma: PRO LEGE ET PRO GREGE. significans Principem omnia pericula adire debere, & religionis ornandæ causa, & pro populi defensione. Sapienter uidit Alfonsus præcipuum munus esse superiorum ordinum, religionis studium, conseruationem & propagationem. Cumq; omnes homines ad hoc opus diuinitus uocentur, ut suo quisq; loco conferat aliquid studij ad illustrandam Dei gloriam, non existiment superiores ordines, hoc officium nihil ad se pertinere.

Quare

Quare quod amas & colis Christianæ pietatis doctrinam, & quod adhibes pios & eruditos interpretes, magnopere hunc tuum animum, & tibi & Reipublicæ gratulor, teq; adhortor, ne te ab hoc curriculo ineptis iudicijs indoctorum depelli sinas. Non alius Deo cultus gratior est, quàm & cognoscere doctrinam ab ipso traditam, & aliquid conferre operæ ad eam illustrandam. Ac remuneratur hoc officium Deus cumulate, sicut inquit: Glorificantes me, glorificabo. Erit fœlicior cursus tuus in omni uita, in rerum administratione, si ueræ pietatis doctrinam & amabis, & ornare contendes.

Adiunges autem & alia studia, ut facis, quę & ipsa seruiunt religioni, & ad uarias partes in uita conducunt. Audio te grauissimũ scriptorem Thucydiden in manibus habere, qui multis de rebus admonere lectorem potest, de uarietate ingeniorum & uoluntatum in Principibus, quales exitus fuerint uiolentorũ ciuium, qualia consilia, qualis exitus bonorum, ex quibus causis oriantur ciuitatum conuersiones. Recte Plutarchus: Vt Musicus organa sua nosse debet, ita ei uiro, qui in Repub. uersatur, diligentia adhibenda est, ut sensus Principum ac populi calleat, quam ad rem descriptio personarũ in historijs non parum conducit. Obseruabis igitur in Thucydide summorum uirorum naturas, sed dissimiles, Themistoclis, Periclis, Cleonis, Alcibiadis, Niciæ, Brasidę, Thetamenis: Deinde quàm uariæ unius ciuitatis Atticę conuersiones secutæ sint, postquam temere motum ęst bellum inter Græcas ciuitates: Quoties temere fœdera rupta sint, uel cupiditate paucorum, uel propter inanes potentum suspiciones; deinde alia multa.

Sed cum Thucydides ipse in uestibulo commemoret, quæ sint ex historijs utilitates petendę, hortatur, ut omnium temporum historiam discamus. Tibi uero pręcipue cognoscenda est sacra historia, & legendæ res huius Germanici imperij, quæ te multa admonebunt de Ecclesię mutationibus, quæ scire homines nobiles plurimum refert. Existimabis igitur tibi cum ad priuatam uitam, tum ad publica negocia magna adminicula parata esse, si & religionis doctrina, & hac historiarum & humanitatis cognitione fueris instructus. Sed quarum artium atque autorum cognitio expetenda sit, quem ad usum comparandę singulæ, quæ metæ singulis præscribendę, ne confusio corrumpat iudicium, si intempestiue misceantur sacra prophanis, nihil adscribere opus est: Habes enim monitorem assiduum, & prudentia & fide egregia præditum, Medmanum, quem non dubito tibi dextre & artium præcepta tradere, & monstrare usum in uita.

Etsi autem is quoq; sedulo moneat, quæ causæ discendi auiditatē in uestro ordine exuscitare debeant, & qua doctrina uobis maxime opus sit, tamen quoniam me prædicatione indolis atq; humanitatis tuę sic accenderat, ut aliquid ad te literarum dare cuperem, hoc argumento potissimum usus sum, ut intelligeres cū iudicio Medmani etiam aliorum congruere sententias. Postremo etiam publica studia tibi cōmendo: Magnam enim uitę humanę partem regunt literę, continent religionis doctrinam, leges, omnia officia humanitatis, denique multa uitæ præsidia. Quam ob causam sapientes moderatores ciuitatum semper iudicarunt hanc curam ad se pertinere, ut studia literarum excitarent & adiuuarent,

quæ in tanta ingeniorum humanorum infirmitate, inconstantia, addo etiam peruersitate, uarijs modis periclitari solent.

Superiori ætate barbaries cum cæteras disciplinas corruperat, tum uero fontes doctrinę Christianæ indigne contaminauerat. Naturaliter autem ita fit, ut in quolibet genere recta & simplici doctrina amissa, succedat Sophistica, & infinita opinionum confusio. Inde magnæ tenebræ bonis artibus inuectę sunt. Secuta est ætas recentior, quæ repurgare artes cœpit, & reuocare hominum studia ad fontes. Ac principia satis læta fuerunt, & magnam lucem, cum cæteris disciplinis, tum etiam religionis doctrinæ attulerunt. Sed hæc meliora studia subito ingenti perculsa ruina, languescere cœperũt, quia currerunt in odia potentum. Cum autem uita hominum & Ecclesia nequaquã carere literis possint, omni ope annitendum est tibi & tui similibus, ut hac parte opem feratis literis & Ecclesiæ.

Quælibet ætas habet sua incommoda, quibus mederi maxime debent ij, quorum præcipua est autoritas, ac uerissimum est, quod ait Vergilius, similem esse uitam hominum nauigationi contra fluminis cursum, ubi leuiter cessauerint remiges, impetus fluminis nauim retro trahit. Meministi enim uersus:

sic omnia fatis
In peius ruere, ac retro sublapsa referri:
Non aliter, quàm qui aduerso flumine lembum
Remigijs subigit, si brachia fortè remisit,
Atq; illum in præceps prono rapit alueus amni.

Sed uestri muneris est, non remittere laborẽ, ac omnibus uiribus repugnare infirmitati, & prouehere res bo-

nas inter ingentes difficultates. Hoc uere heroicum est. Quare quantum poteris dabis operam, ut non deleantur, sed conseruentur bonę artes. Mihi crede, præclare de tota Ecclesia merebuntur Principes, qui suam autoritatem ad conseruationem rectorum studiorum conferent. Nec ulli triumphi plus habent ueræ laudis. Bene uale.

23. Martij, Anno 1539.

EPISTOLA PHILIPPI MELANthonis de Conuentu Augustano.

PHILIPPVS MELANTHON IOANni Silberbornero S. D.

Iteras tuas in quibus prædicas mihi Gallorum studia, magna cum uoluptate legi, gratulor autem non minus ipsis literis quàm Gallis, qui in his miseris tumultibus Italiæ & Germaniæ alicubi tranquillum portum & quasi certum domicilium nactæ sunt. Quod autem petis à me, ut aliquid de Conuentu Augustensi ad te scribam, quanquam minime delectat me illarum rerum recordatio: tamen ne tibi optimo uiro parum officiosus uidear, mos geretur uoluntati tuæ. Et quemad- modum

modum Poeta inquit: A Ioue principium. ita nos à Cæ ſare exordiemur: Nihil enim in hoc conuentu cognoui memorabilius, quàm ipſius hiſtoriam Cæſaris. Magnã haud dubie admirationem apud uos habet eius perpe- tua fœlicitas, ſed hoc longe admirabilius atque hone- ſtius eſt, quòd in tantis ſucceſſibus & rebus omnibus ad uoluntatem fluentibus, moderationem animi tantam retinet, ut nullum eius dictum aut factũ paulo inſolen- tius notari poſſit. Quem mihi Regum aut Imperatorũ ex Annalibus proferes, quem ſecundę res non inunda- uerint? In hoc uno non potuit indulgentia fortunę ani mum à ſuo ſtatu deijcere. Nulla in eo cupiditas, nulla ſi gnificatio ſuperbię aut ſæuitię animaduerti poteſt. Nam ut alia omittam, in hac ipſa cauſa religionis, in qua con- tra nos ab aduerſarijs miris artibus inceditur, tamẽ ha- ctenus noſtros ciuiliter audiuit. Interior uero eius uita plena eſt honeſtiſſimorum exemplorum continentiæ, temperantię, & frugalitatis. Diſciplina domeſtica quæ olim apud Principes Germanię ſæueriſſima fuit, nunc tantum retinetur in familia Cæſaris. Itaq; nemo impro bus in familiaritatem eius inſinuare ſe poteſt. Amicis uti tur tantum Principibus uiris, quos ipſe iudicio propter uirtutem delegit. Et quemadmodum fertur Alexander Imperator unice delectatus eſſe conſuetudine Vlpiani Iuriſconſulti, ita accipio familiariſſimum Cæſari noſtro fuiſſe Mercurinum Cancellarium quoad uixit. Hunc prædicant uirum optimum & ſapientiſſimum, planeq; Vlpianum alterum fuiſſe. Hac ex re coniecturam facere potes de uoluntate et moribus Cæſaris, ὅτι τοιοῦτος ἐστὶν ἕκαστος, οἷσπερ ἥδεται ξυνών. Itaq; quoties aſpexi Cæſa- rem, uiſus ſum mihi aliquem ex illis laudatiſſimis he-

roibus

roibus ac semideis, quos quondam inter homines uersatos esse credimus, uidere. Ac multo uerius in hūc competere iudicaui, quod de Augusto scripsit Horatius, quàm ad illum ipsum quantumuis bonum & laudatum Principem:

Hoc nihil maius, melius'ue terris
Fata donauere, boniq; diui
Nec dabunt, quamuis redeant in aurum
Tempora priscum.

Hæc habui de Cæsare, quæ & mihi iucunda erant recordanti, & tibi arbitrabar uoluptati futura. Quē enim nō delectaret hic concentus pulcherrimarū uirtutū, præsertim in tanto Principe? Reliqua historia conuentus longam habet Tragœdiam: Nos obtulimus Confessionem fidei, moderatissime scriptam, ut appareret, nos non abhorrere à consilijs pacis. Hoc unum petiuimus, ne sæuiretur in Ecclesias nostras propter id doctrinæ genus, quod ibi proposueramus, cū quidem res loquatur ipsa, nos nullum dogma defendere cōtra Euangelium aut Catholicam Ecclesiam, imò multis locis doctrinæ Christianę qui antea prophanis opinionibus iacuerant oppressi, lumen attulisse, uidelicet, de iusticia fidei, de pœnitentia, de usu Sacramentorum, de autoritate traditionum humanarum. Quod si hoc ab aduersarijs impetraremus, ostendebamus nos prolixe illis concessuros esse omnia, quæ ad dignitatem Episcoporum stabiliendam pertinent. Neq; enim id egimus unquam, ut politia Ecclesiastica dissolueretur, modo ut Euangelium nō damnarent Pontifices. Ostendimus etiam nos in ritibus Ecclesiasticis omnes qui uiderentur ἀδιάφοροι, communiter cū ipsis seruaturos esse. Nullum detrectauimus onus,

onus quod sine scelere suscipi posset. Verum ne his quidem, quamlibet æquis conditionibus placare aduersarios potuimus, qui prorsus suo more agebant, postulabant, ut confessionem nostram abijceremus. Id nos facere recusauimus.

Gregorius Nazianzenus scribit nullum se uidisse conuentũ Episcoporũ, qui nõ magis accenderit discordias quàm diremerit. Sic enim inquit: ἔχω μὲν οὕτως, εἰ δεῖ τ' ἀληθὲς γράφειν, ὥστε πάντα σύλλογον φεύγειν τῶν ἐπισκόπων, ὅτι μηδεμιᾶς συνόδου τέλος εἶδον χρηστόν, μηδὲ λύσιν κακῶν μᾶλλον ἐσχηκυίας ἢ προσθήκην. αἱ γὰρ φιλονεικίαι καὶ φιλαρχίαι λόγου κρείττονες &c. Quod si hoc accidit illis melioribus tẽporibus, quid nunc expectandum sit, iudicari facile potest, cum ut cætera paria sint, certe φιλαρχίαι longe uehementiores sunt.

Video futurum, ut hæc mala uiolentis remedijs magis etiam exulcerentur. Nec obscurum est, per quales Sycophantas incitentur Principes & Episcopi. Ipse coràm audiui quorundam aduersariorum eruditissimos sermones.

Multa hoc anno prodigia nunciata sunt: Nam mulam Romæ peperisse accepimus, & exundatio Tybris nuper mirum in modum deformauit urbem Romam, & in agro Augustano uitulus biceps natus est, quę haud dubie mutationem Reipub. portendunt. Verum hæc importunitas aduersariorum certius credi prodigium debet, quàm ulla alia portenta, ἡ δὲ κακὴ βουλὴ τῷ βουλεύσαντι κακίστη &c.

De nobis extabant testimonia ad omnem posteritatem, nos pie & religiose sensisse, & studium collocasse, in illustranda doctrina Ecclesiæ Catholicæ, & amplifi-

canda gloria Christi. Hic cultus est uere λογικὴ λατρεία, quæ maxime placet Deo, uerbum Dei pure tractare ac docere.

Quod si iniustis armis oppressi fuerimus, tamen præstabimus, ut literæ nostrę depingant posteritati aduersarios nostros, qui cum prętextu nominis Christi contra nos incitant Principes, non constituunt Ecclesias, non curant Euangelium doceri & Christi gloriam illustrari. Et in his sunt quidam belli homines palam Epicurei & ἄθεοι, qui secure irrident omnes religiones. Tales ferunt nobis de religione leges: Sed reprimo me.

Quoties autem memoria repeto ueteres motus Rerumpub. & Ecclesiæ, & exitus colligo, reperio plerosque fœliciter ratione sedatos esse, & ęquitate Principum. Ac uix unquam uiolenta consilia profuisse animaduerto. Cum Athenis infinitum bellum inter ciues futurum esset, propter mutuas iniurias & proscriptiones, ἀμνηστία sancita est, quæ minime utilis erat Principibus ac uictoribus, sed ad publicam tranquillitatem proderat. Longum esset Romana exempla recitare.

In Ecclesia uero sępe compertum est, quàm sit inutile controuersias armis dijudicare, de quibus docendæ & sanandæ erant conscientię. Itaque optandum est, ut Cæsaris fœlicitas in hac re etiam saluti sit orbi terrarum, qui quidem hactenus tanta moderatione usus est, ut in magnam spem nos erexerit, talia remedia publicis diffidijs adhibiturum esse, quæ non lædant pias conscientias, aut in posterum pariant nouos tumultus. Non satis considerant magnitudinem causæ & Ecclesiæ periculum, qui authores sunt, ut Ecclesię nostrę dissipentur armis, et trucidentur sacerdotes. Episcopos præstare conuenit, ut pro-

ut propagetur ad posteros pura Euangelij doctrina, hoc præcipue postulatur ab isto ordine.

Non potest autem fieri, quin inter tumultum armorum consilescat Euangelium. Et illi qui iubent arma sumere, non hoc agunt, ut postea constituant Ecclesias: Quando enim ista officia curauerunt Romani Pontifices? Ita accidet, ut penitus extinguatur religio, ubi defuerint Ecclesijs idonei Doctores Euangelij.

Possem alia multa recensere, nisi dolore impedirer, qui me penè exanimat, uersantē in harū rerū cogitatione: Et quidem semper sunt ob oculos. In hanc sententiam multa disputaui cum bonis quibusdam uiris Augustæ, exponens quę mihi uiderentur impendere, si nihil remitterent aduersarij, uidelicet, horribilis confusio dogmatum, & infinita Ecclesiarum dissipatio. Commemorabamus etiam his postremis temporibus singulari prudentia opus esse, de quibus prædixit Christus, plus fore periculi quàm antea. Sed res est ἐν γούνασι θεοῦ: quare orabimus Deum, ut propter gloriam nominis Christi, mitia remedia ostendat his qui præsunt, & ne patiatur interire puram Euangelij doctrinam. Neque enim hoc negari potest, nos in discrimen uocari hanc unam ob causam, quod sentimus Deum placari non nostris obseruationibus, sed propter Christum.

Huius gloriam cupimus illustrare & amplificare, ut recte intelligant Ecclesię, quæ beneficia Deus per Christum nobis donauerit. Neq; ignoramus quàm ridicule uideantur hæ disputationes de religione & de Euangelio Epicureis illis, qui Principes concitant aduersus nos. Sed faxit Deus, ne nos Euangelij pudeat.

Hæc tibi prolixius scripsi, libenter enim quasi in sinū

tuum depono has meas curas. Tu, quod facis, pergas illa studia colere, in quæ ingressus es quadam cum expectatione tuorum, quæ ad dignitatem tuam augendam, & ad Rempub. regendam conducunt. Nihil enim opus est pluribus uerbis hortari sponte currentem. Illud tamen oro, ut quantum poteris, adiungas illi doctrinæ alias etiam literas, quarum cognitio homine ingenuo digna est, & non minus necessaria Reipub. quàm illæ artes, quę celebriores habent titulos.
Fratrem tuum meis uerbis amanter saluta.
Vale.

EPISTOLA PHILIPPI MELANthonis ad Venetos quosdam Euangelij studiosos.

Vm anno superiore Braccietus mecum & de studijs optimarum artium, & de religione pleraq; disputaret, facile perspexi, eũ non modo singulari eruditione, sed etiam prudentia & grauitate eximia præditum esse: Itaq; magno studio eum complexus sum. Delectabar cum ipsius ingenij uenustate, quam in carminibus suauissimis scriptis exprimit, tũ uero sermonibus ipsius multiplicem doctrinam redolentibus. Sed nescio quod fatum mihi diuturnam eius consuetudinem inuidit. Scitis enim anno superiore domestico quodã negocio in

patriam

patriam statim reuocatum fuisse, in quo prædicat se à uo
bis amanter & summa fide adiutum fuisse. Postquam
autem nunc recurrit ad nos, & tot Alpium iuga, ac Her-
cinios saltus, in ipsa brumę sæuitia emensus est, non ob-
scurum specimen ostendit præcipuæ erga me beneuo-
lentiæ, & in nostra amicitia constantiæ. Quare reditus
eius mihi iucundissimus fuit, ac magnopere optabam
me diutius eius consuetudine frui posse. Fuit autem mi
hi periucundum, quod grauissimorum quorundam
uirorum iudicia æquiora commemorauit, de emen-
datione Ecclesiasticorum abusuum, quę à nobis profe-
cto non iniusta aliqua cupiditate aut studio contenden
di instituta est. Sed initio quidam boni uiri prouocati,
impudentissimorum quorundam clamoribus, de ue-
nijs Pontificijs, coacti sunt officij ratione, purius docere
Ecclesias. Hinc exarsit discordia, quam paulatim incen
dit aduersariorũ sæuitia. Tanta autem diligentia causa
à nobis acta est, ut semper uim, ac tumultus populares
prohibuerimus, ortos etiam propter aduersariorum ra-
biem oppresserimus. Præterea in doctrina præstitimus
debitam fidem, ut abusibus correctis, extaret pura ac Ca
tholica Ecclesiæ Christi doctrina. Scimus semper in
mundo dissimillima fuisse iudicia de religione, & dia-
bolum, cum sit hostis Christi, in hoc præcipue intentũ
fuisse ab initio, ut sereret impias opiniones, ac obrueret
gloriam Christi. Ac incitat diabolus curiosa & praua in
genia, ut corrumpant aut cõuellant uera dogmata. Hęc
pericula Ecclesię cum intelligeremus, magna cura adhi-
bita est, ne extra metas, ut ita dicam, proueheremur. Etsi
igitur taxamus recens natas falsas opiniones, tamen ue-
ram Ecclesiam defendimus, nec discedimus ab Apo-

ſtolicis ſcriptis, nec à ſymbolis, Apoſtolico, Niceno &
Athanaſiano, nec quidem à ueteri conſenſu Eccleſiæ Ca
tholicæ, deniq; illud Tertulliani ſequimur, ut rectū eſſe
quodcunq; primum fuit ſtatuamus, poſterius uero adul
terinum. Si quis autem adeo ſecuro eſt animo, ut nihil
uitij in Eccleſia hærere putet, nec ambitione, auaritia, ſu
perſtitione, deniq; non diaboli fraudibus uetera inſtitu-
ta mutata aut deprauata eſſe uideat, is perſimilis eſt ijs,
quibus in magnis doloribus mens ægrota non ſentit
uim morbi. Quis autem ex ſanioribus, nō ante hanc æta
tem deplorauit Liturgiæ abuſum, quæ ad ſacrilegum
quęſtum conferri ſolet? Diuorum cultus quantulum ab
eſt ab ethnicis opinionibus & ritibus? Iure queritur Ger
ſon recens autor, ita occupatos eſſe hominum animos,
cura humanarum traditionū, ut diuina præcepta negli
gantur. Idem ante hunc deplorauit Auguſtinus, & ta-
men poſt ætatem Auguſtini, quantus acceſſit cumulus
traditionū? Nec uero ignoramus ſemper eam eſſe gene
ris humani infirmitatē, ut nulla ętas ſit futura ſine uitijs,
& meminimus pręceptum politicum multorum literis
ac monumentis celebratum, quod docet publicę tran-
quillitati & concordiæ, quædam incommoda condo-
nanda eſſe, ac uetat, ut Græci loquūtur, malum bene po
ſitum moueri. Sed tamen eius præcepti modus etiā ali-
quis ſit, neceſſe eſt, præſertim in Eccleſia, in qua Deus ue
ritatem ac doctrinæ puritatē conſeruari præcipit, ſicut
inquit Paulus: Si quis aliud Euangelium docuerit, ana
thema ſit. Quanquam igitur quædam morum uitia
toleranda ſunt, tamen doctrinæ errata quę tenebras of-
fundunt Euangelio, quę idololatriam pariunt, repre-
hendi neceſſe eſt. Primum igitur à noſtris repurgata eſt
doctrina

doctrina de pœnitentia, reiectæ humanæ satisfactiones, quas sic uocant, ut beneficium Christi clarius conspici posset, ac extaret doctrina de ea fide, qua remissio peccatorum accipienda est. Patefecimus & discrimen legis & promissionum, quę sunt Euangelij proprię: hę res maximæ iacebant obrutæ densissima caligine, in tanta mole traditionum ac labyrinthorũ, qui extant in scriptoribus qui commentarios æddiderunt in Petrum Longobardũ. Deinde emendata est Liturgia, & mos uetus restitutus in Ecclesijs. Nihil temere, nihil nostro consilio mutatũ est, sed secuti sumus non modo Apostolorum scripta, sed etiam ueteris Ecclesię ac purioris iudicia, & exempla. Reiecimus & diuorum inuocationem, ornauimus ueris encomijs munera politica, ac œconomica, et ostendimus esse cultus Dei præcipuos, cum antea longe anteferrentur nugacissimæ traditiones. Admonuimus quid de indifferentibus ritibus sentiendum sit, & quatenus retineri possint. Denique summa nostræ sententiæ extat in quodam meo scripto, cui titulus est, Loci communes. in quo satis apparet nos tueri ueterem consensum purioris & Catholicæ Ecclesiæ, ac reuocare studia ad ueterem puritatem. Etsi autem profani homines partim derident has nostras disputationes, partim tanquam seditiosas execrantur, tamẽ nobis ratio nostri consilij constat, ac norunt pij ac prudentes, hæc certamina in Ecclesia necessaria esse, uidentq́ diu iam opus fuisse, quorundam abusuum emendatione. Meministis historiam apud Herodotum: Cum Astyages Harpago filium edendum proposuisset, interrogassetq́ miserum parentem, quo animo filij necem ferret, respondisse Harpagus narratur: Mihi uero placet, quicquid

Rex

Rex facit. Talis seruitus nequaquam in Ecclesia constituenda est, ut propter tranquillitatem omnia errata illorum qui præsunt, comprobare cogamur, maximeq; eruditis tuenda est in dicenda sententia, seu in docendo, libertas. Cumq; unica sit urbs uestra in toto orbe terrarũ, in qua uera est aristocratia tot seculis conseruata, quæ semper inimica fuit tyrannidi, maxime decet in eo loco esse libera bonorum iudicia, & improbare iniustam sæuitiam, quæ alibi in Ecclesiã exercetur. Quare uos quantum possum adhortor, ut ad gloriam Dei ornandam, studia atque autoritatem uestram conferatis: hic cultus Deo gratissimus est.

Intellexi autem isthic circumferri Serueti libellum, qui renouauit errorem Samosateni initio Ecclesiæ damnatum, & labefecit sententiam de duabus naturis in Christo, negat in Ioanne uerbum significare hypostasin, seu personam, ut nunc uocant, cum ait Ioannes: In principio erat uerbum. & postea: Et uerbũ caro factum est. Etsi autem extat meum iudicium de hac controuersia, ac nominatim in locis damnaui Serueti sententiam, tamen nunc quoq; uos admonendos atq; obtestandos esse duxi, ut hortatores atq; autores sitis, ut fugiant, abijciant, execrentur impium Serueti errorem. Scio absurdum uideri, quod interpretatur Ecclesia, uerbum esse personam seu hypostasin: sed in his cœlestibus dictis, non quid concinnum rationi humanæ uideatur, spectandum est, sed quid certo doceant ac affirment testimonia diuinitus proposita in Apostolicis scripturis, quę Seruetus astute eludit, sed calumnię præcipue remouendæ sunt à sacris dogmatibus. Nos, ut decet pios, primũ consideremus, quid senserit certo prima Ecclęsia. Nam

Seruetus

Seruetus iniuriam insignem facit Ireneo & Tertulliano, quos fingit sibi patrocinari, cum Tertullianus diserte instituat quæstionem, an uerbum sit hypostasis, aut significet patrem cogitantem, aut deliberantẽ, seu constituentem aliquid. Sæpe autem affirmat uerbum esse hypostasin seu personam, & allegat prioris Ecclesiæ autoritatem. Ireneus citat Policarpum auditorem Ioannis, estq; autor in primis purus, is clare affirmat uerbum esse hypostasin seu personam, etiam antequam induit humanam naturam. Extat & Gregorij Neocæsariensis confessio, cuius Gregorij autoritate pręcipue refutatus est Samosatenus: extant multa alia testimonia Origenis, Dionysij Alexandrini, qui ferè attigit Apostolorum tempora. Basilius ait sibi Gregorij Neocæsariensis confessionem tanquam normam & regulam doctrinæ Ecclesiasticæ fuisse. Inuocat Ecclesia Christum in quotidianis precibus, neq; hic mos nouus est, sed etiam à Paulo usurpatus, ut Epistolæ eius testantur, & habet testimonia in Psalmis, qui iubẽt inuocare Dominũ illum promissum. Tribuit autem inuocatio diuinitatis honorem, cũ agnoscimus eum, quem inuocamus, omnium pectorum motus uidere, quod non est nisi immensæ potentię ac Dei. Tollit igitur re ipsa Seruetus inuocationem, etiamsi in speciem retinet. Primum igitur testimonium primę Ecclesię opponamus, à qua commonefacti, confirmemus etiã animos dictis Apostolicis, quę satis perspicua sunt, si nõ deprauentur cauillationibus. Si uerbum in loco illo Ioannis nihil significaret, nisi patrem cogitantem, non recte postea diceretur: Et uerbum caro factum est. Deinde Ioannes de Christo inquit: In mundo erat, & mundus per eum factus est. Constat autem mundum

non esse per humanam Christi naturam conditum, ergo necesse est, alteram in Christo naturã esse, quę fuerit initio, per quam mundus conditus est. Sic & Paulus ad Collossenses clare inquit, Omnia per Christum condita esse, eamq́ꝫ sententiam aliquoties repetit. Et Epistola ad Hebræos inquit: Per quem condidit secula, qui est fulgur gloriæ, & character substantiæ eius. Quid in his uerbis est ambigui, si simpiciter & sine cauillatione accipiantur? Affirmant conditum esse mundum per filium Dei. Necesse est igitur in Christo esse alteram naturam, quam Ioannes uocat uerbũ. Epistola ad Hebræos imaginem seu effigiem patris appellat. Hæc apte inter se congruunt: Nam uerbum est imago. Hæc & si extra captum humanę rationis posita sunt, tamen nõ propterea cauillationibus eludenda sunt, imò quo secretiora sunt, eo maior est audacia & impietas, conuellere non intellecta. His & similibus testimonijs certis ac firmis assentiamur, cum aperte hoc efficiant, quod docet Ecclesia de filio Dei. Adiuuemur etiam consensu ueteri primę Ecclesiæ, ac cogitemus de Dei natura & uoluntate non humanis ratiocinationibus, sed cœlestibus testimonijs credendum esse. In hac caligine mentium humanarũ, prælucere nobis uerbum Dei debet.

Belligeratur autem Diabolus cũ uera Ecclesia, & gloriam Dei obscurare conatur, quibus potest artificijs. Has insidias intelligere pios conuenit, ac stare in procinctu ad tantum hostem depellendum, cum offundere opiniones contra uerbum Dei, cum auellere animos ab illa regula conatur. Sed hæc militia paucis nota est. Ideo omnibus ætatibus ab initio mundi, passim sparsi & propagati errores sunt omnis generis, ac labi facile est. Cum

enim

enim omnium hominũ mentes natura ducantur, ut ali quid de religione quærant, & tamen negligenter tueantur uerbum Dei, ac libentius assentiantur humanis speculationibus, facile excutitur hominibus uerbum Dei. Quare & in hac controuersia, & in cæteris cauendum est, ne assentiamur cauillationibus confictis ad eludendum ueram scripturę sententiam. Hæc scripsi uerbosius, quàm modus Epistolæ patiatur, sed multo angustius, quàm magnitudo causæ postulat. Verum iudicij mei testimonium uobis significare uolui, nec grauatim de tota controuersia, si quis petet, copiosius disputabo. In Locis collegi præcipua testimonia ad hanc causam pertinentia, quibus confirmatę mentes facile possunt contrarias cauillationes refutare. Porro ut quondam lex Castrensis notabat ignominia, non eum qui gladium, sed qui clipeum abiecerat, quia prior esse cura nostri tuendi debet, quàm hostes feriendi, Ita in his contentionibus prior esse cura debet, nostras mentes recte confirmandi, posterior refutandi aduersarij. Ex Lypsia, Anno 1539.

EPISTOLAE CONTRARIAE, PICI pro barbaris Philosophis, & Hermolai noua ac subdititicia, quæ respondet Pico. Aeditę cum dispositione Philippi Melanthonis.

ORNATISSIMO VIRO D. IVSTINO Goblero, Consiliario Illustrissimi Principis D. Erici Ducis Brunsuicensis &c. Franciscus Vinariensis S. D.

Antam uim habet hospitij coniunctio apud bonos, ut sanctissimo fœdere animos copulet. Itaq; & si nostra in te officia uoluntate nostra minora fuerunt, tamen facis humanissime, quod memoriam nostri summa cũ beneuolentia retines. Ego uero te & complectendum & amandum duxi, cum propter eximiam humanitatem ac suauitatem ingenij tui, tum uero quia uidebam te, quanquam ratio muneris tui cogit te in forensi doctrina uersari, tamen mirifice amare atq; admirari eloquentiæ studia, quæ etiamsi nihil afferrent utilitatis, ut indocti quidam falso putant, ad leges intelligendas, tamen ornamentum in homine nullum, meo iudicio, maius atque illustrius esse potest, quàm elegans & apta oratio. Atq; ut eos, qui hoc ornamentum non intelligunt, uix hominum appellatione dignos esse censeo: ita contra eloquentiæ studiosos magnopere amo, eosq; uere philosophari iudico, quod & uideãt quid sit homine

homine præcipue dignum, & uera bona mirentur atq; expetant. Etsi enim multę sunt causę, cur eloquentię studium uulgo negligatur, tamen hanc pręcipuam esse statuo, quod pauci tantum iudicio ualent, ut uim ac dignitatem artis omnium reginæ intelligant. Atque hæc memini etiam coram nos disputare. Itaq; cum nuper rescripsissem Epistolę Pici, in qua uituperatur eloquentia, uenit mihi in mentem illius tui iucundissimi sermonis. Quare duxi hanc meam declamatiunculam potissimum tibi mittendam esse, uelut xenium, ut intelligeres me quoque memoriam nostri congressus summa fide retinere. Et arbitrabar hoc xenium propter argumentum neq; alienum tuis studijs, neq; ingratum fore, & si non ignoro me nihil minus præstitisse, quàm quod ibi disputo, efficiendum esse in dicendo, ut rerum magnitudinem ęquet oratio. Ego uero uix extremas lineas duxi maximi operis, tantum abest ut absoluerim. Hermolaus recitat quasdam suas pugnas, hoc ne agit quidem ut refellat Pici argumenta. Et haud scio an iudicio causam suam peragere noluerit, quod uideret eam non magis epistolæ conuenire, quàm si quis in exigua tabella ingentem colossum uelit pingere: quod cum ipse animaduerterem, cœpi etiam languidiore animo scribere, & quasi represso cursu restiti, ac breuiter ostendi fontes argumentorum Pici, ut ab adolescentibus iudicari facilius possit, ubi ille quasi extra uiam currat, dum in absurda materia tuenda ludit.

Bene uale.

IOANNES PICVS MIRANDVLA
Hermolao Barbaro suo
S. D.

Exordium ducitur ab Hermolai prioribus literis, in quibus Hermolaus agit Pico gratias, quod tam honorifice de ipso sentiat: Repetit igitur Picus illam ipsam sententiã. De imitatione corrigit Hermolai dictum, quod ipsum imitari non poßit, admirari poßit.

Go quidem, mi Hermolae, nec possum aut tacere, quæ de te sentio, aut non sentire ea quæ de illo debeant, in quo omnia ueluti singula summa reperiantur. Sed utinam esset is meę mentis captus, ut pro meritis tuis de te sentirem: utinam ea dicendi uis, ut exprimere aliquando possem, quod semper sentio, scio quæ de te concepi, infinitum subsidere infra fastigia doctrinę tuę, scias & tu quæcunque loquimur, minora esse ijs quæ concipimus, tam deesse scias animo uerba, quàm rebus animus deest. Et tamen ita me audere credis, ut sperẽ posse imitari tua, quorũ nec magnitudinem ęstimare possum. Admirari te possunt omnes, imitari tam pauci possunt, quàm nemo reprehendere. Et utinam ea mihi fœlicitas, ut quæ scribam Hermolaum meum aliqua ex parte imaginentur. Ipse enim (ut taceam cætera) stilus tuus, cui tu adeo male faues, mirum quantum me afficit atque delectat, ita est doctus, grauis, compositus, eruditus, excussus, ingeniosus, in quo nihil expositum, nihil uulgatum, nihil sit triuiale, seu uerba, seu sententias spectes. Legimus sæpe ego & noster Politianus, quascunque habemus tuas, aut ad alios, aut ad nos epistolas, ita semper prioribus certant sequentia, & nouæ fertiliter inter legendum efflorescunt Veneres, ut perpetua quadam acclamatione interspirandi locum non habeamus. Sed mirum dictu, quàm persuadeas, & legentis animũ quocunque uelis impellas. Expertus sum ego cũ semper aliàs,

tum hac

cum hac proxima tua ad me epistola, in qua dum barbaros hos Philosophos insectaris, quos dicis haberi uulgo sordidos, rudes, incultos, quos nec uixisse uiuentes, nedum extincti uiuant, & si nunc uiuant, uiuere in pœnam & contumeliam. Ita Hercules sum commotus, ita me puduit, piguitq; studiorum meorum, iam enim sexennium apud illos uersor, ut nihil minus me fecisse uelim, quàm in tam nihili facienda re, tam laboriose contendisse. Perdiderim ego, inquam, apud Thomam, Ioannem Scotum, apud Albertum, apud Auerroëm meliores annos, tantas uigilias, quibus potuerim in bonis literis fortasse nonnihil esse? Cogitabam mecū, ut me consolarer, si qui ex illis nunc reuiuiscant, habituri ne quicquam sint, quo suam causam, argumentosi alioqui homines, ratione aliqua tueantur. Demū succurrit ex ipsis quempiam paulo facundiorē, suam barbariem, quàm poterit minime barbare, hunc in modum fortasse defensurum: Viximus celebres ô Hermolae, & post uiuemus nō in scholis Grammaticorum, & pædagogijs, sed in Philosophorum coronis, in conuentibus sapientum, ubi non de matre Andromaches, non de Niobes filijs, atque id genus leuibus nugis, sed de humanarum diuinarumq; rerum rationibus agitur & disputatur, in quibus meditandis, inquirendis, & enodandis, ita subtiles, acuti, acresq; fuimus, ut anxij quandoq; nimium & morosi fuisse fortè uideamur: si modo esse morosus quisquam aut curiosus nimio plus in indaganda ueritate potest. Atque in his quidem si quis nos arguat hebetudinis & tarditatis, age amabo

Narratiuncula, continens occasionē huius epistolæ.

Propositio cū amplificationibus: Barbari digni laude sunt propter rerum scientiam. Huius propositionis amplificationes extenuat Hermolaus, & salse deridet numero 15. Reprehenditur & ipsa propositio, cū detrahitur istis magna ex parte rerum scientia.

age amabo quicunq; is est, pedem conferat, experietur habuisse barbaros, non in lingua, sed in pectore Mercuriũ, non defuisse illis sapiẽtiã, si defuit eloquẽtia, quã cũ sapientia non coniunxisse, tantũ fortasse abest à culpa, ut coniunxisse sit nephas. * Quis enim cincinnos, quis fucum in proba uirgine non damnet? Quis in Vestali non detestetur? ** Tantum est inter Oratoris munus & Philosophi pugnantia, ut pugnare magis inuicem nõ possint. Nam quod aliud Rhetoris officium, q̃ mentiri, decipere, circumuenire, præstigiari? Est enim uestrum, ut dicitis, posse pro arbitrio in candida nigrum uertere, in nigra candidum, posse quæcunq; uultis tollere, abijcere, amplificare, extenuare dicendo, demum res ipsas magicis quasi, quod uos iactatis, uiribus eloquentiæ, in quam libuerit faciem, habitumq; transformare, ut nõ qualia sunt suopte ingenio, sed qualia uolueritis non fiant quidem, sed cum non sint, esse tamen audientibus appareant. Hoc totum est nequicquam aliud, quàm merũ mendacium, mera impostura, merum præstigium, cum à natura rei semper uel augendo excedat, uel minuendo deficiat, & fallacem uerborum concentum, ueluti laruas & simulachra prætendens, auditorum animos blandiendo ludificet. Erit ne huic cum Philosopho affinitas, cuius studium omne in cognoscenda

Altera pars propositionis: Non sunt uituperandi, quod non fuerint eloquentes. Sequitur confirmatio: Nephas est sapientiæ addere eloquentiam. Hanc propositionem principio reprehendit infra Hermolaus, quia maxime absurda est & falsa. Euertit autem eam ex ratione conuersionis: Nulli sapientes debent esse eloquentes, ergo neq; eloquentes fuerunt sapientes, quod est absurdißimum.

* Ratio I.
A similibus diluuntur numero 3. & 6.

** Ratio II.
A definitione seu fine eloquentiæ. Ipse definit elocutionem esse accersitum & inanem cultum. Hermolaus contra definit elocutionem esse propriam explicationem. Estq; locus cõmunis, quid sit eloquentia, seu quis sit finis eloquentiæ.

gnoscenda, & demonstranda cæteris ueritate uersatur? Adde quòd nobis nulla erit fides, lauticias uocũ, & ueneres affectantibus, quasi rebus parum fidentes, nec uero nixi, trahere in sententiam his lenocinijs homines quæramus. Est ob hanc causam legere res sacras rusticè potius quàm eleganter scriptas, quod nihil sit magis dedecens, & noxium in omni materia, in qua de uero cognoscendo agitur, quàm uniuersum istud dicendi genus elaboratum. Hoc, hoc forensium est quæstionum, non naturalium atque cœlestium. Non est eorum qui in Academia, sed qui Republica illa uersantur, in qua quæ fiunt, quæque dicuntur, populari trutina examinantur, apud quam flores fructibus longe præponderant. Non nescis illud? non omnibus omnia pari filo conueniunt. Est elegans res, fatemur hoc, facundia, plena illecebræ, & uoluptatis, sed Philosopho nec decora, nec grata. Quis mollem incessum, argutas manus, ludibundos oculos in histrione & saltatore non probet? In ciue, in Philosopho, quis non improbet, arguat, abominetur? Si puellam uiderimus moribus lepidam, atque dicaculam, laudabimus, exosculabimur. Hæc in matrona damnabimus & persequemur. Non ergo nos, sed illi inepti, qui ad pedes Vestæ agunt Bacchanalia, qui grauitatem Philosophicarũ rerum, & castitatem ludicris ueluti & calamistris dehonestant. Profecto quod Sinesius de adolescente, de oratione dici commode potest, comatam orationem semper cinædam. Quare nos nostram malumus hirtam, globosam, inexpeditam, quàm cũ impuritatis uel nota uel suspicione belle comatam. Alioqui Palladis peplum non reuelaret, sed à sacris uti prophana repelleretur. Et ut nihil sint reliqua, hoc est uerissimum,

III. *Vtrum sit uoluptas digna Philosopho, dicitur breuiter numero 4. & additur ibi argumentũ à necessario.*

IIII. *Aliæ similitudines contumeliosæ diluuntur numero 5.*

mum, nihil esse diuersum magis ab instituto Philosophi, quacunque in re, quàm quod luxum, aut fastum aliqua ex parte sapit. Sicionios calceos, habiles, aptosque ad pedem dicebat Socrates, sed Socrati non conuenire. Omnino non eadem ratio ciuilis habitus & Philosophici, sicuti neque mensæ, neque sermonis. Vtitur his Philosophus dumtaxat ad necessitatem, utitur ciuilis homo etiam ad gratiam, quam & hic si neglexerit, non ciuilis, & ille affectauerit, non erit Philosophus. Si posset Pythagoras uiuere sine cibo, holeribus etiam parceret: si sua sensa aspectu, aut demum minore quàm sermonis opera explicare, omnino non loqueretur, tantum abest ut linguam poliat & exornet. Quod uel ob id cauendum nobis, ne illectus cute medicata lector demoretur ad eam, ad medullam, & sanguinem nō peruadat, quem subesse sæpe cerusato ori infectum uidimus. Vidimus, inquam, in hisce omnibus quibus propterea usu uenit, cum nihil sit intus non inane, & uanum, detinere lectorem in prima facie modulatu uario, atque concentu. Quod si fecerit Philosophus, clamabit Musonius nō Philosophū loqui, sed tibicinem canere. Non ergo nobis uitio detur id non fecisse, quod fecisse uitium erat. Quærimus nos quid nam scribamus, non quærimus quomodo, imò quomodo quærimus, ut scilicet sine pompa, & flore ullo orationis, quam nolumus ut delectabilis, uenusta, & faceta sit, sed ut utilis, grauis, & reuerenda, & maiestatē potius ex horrore, quàm gratiam ex mollitudine consequatur: Non expectamus theatri plausum, quod aures demulserit æquabilis clausula, uel numerosa, quod hoc sit salsum, illud sit lepidū. Sed expectamus paucorū potius præ admiratione silentiū introspicientium penitus

aliquid

V. *Hæc reprehendūtur infitiatione, & inuertūtur, Imò sine eloquentia nō possunt res cerni.*

aliquid, aut de naturæ aditis erutum, aut de Iouis aula ad homines adductum, tum uel aliquid ita argutum ut defendendi, ita defensum ut arguendi non sit locus. Admirentur præterea nos sagaces in inquirendo, circumspectos in explorando, subtiles in contemplando, in iudicando graues, implicitos in uinciendo, faciles in enodando. Admirentur in nobis breuitatem styli, fœtam rerũ multarũ atque magnarũ, sub expositis uerbis remotissimas sententias, plenas questionũ, plenas solutionũ, quàm apti sumus, quàm bene instructi ambiguitates tollere, scrupos diluere, inuoluta euoluere, flexanimis syllogismis & infirmare falsa, & uera confirmare. His titulis ô Hermolae uindicauimus hucusque, & uindicaturos post hac ab obliuione memoriam nostram non dubitauimus. Quod si uulgo (ut dicis) habemur sordidi, rudes, inculti, hoc nobis ad gloriam est, non ad contumeliam. Vulgo non scripsimus, sed tibi, & tui similibus. Nec aliter quàm prisci suis ænigmatis & fabularum inuolucris, arcebant idiotas homines à mysterijs, & nos cõsueuimus absterrere illos à nostris dapibus, quas non polluere non possent amariori paulum cortice uerborum. Solent & qui thesauros occultare uolunt, si non datur seponere, quisquilijs integere, uel ruderibus, ut prætereuntes non deprehendant, nisi quos ipsi dignos eo munere iudicauerint. Simile Philosophorum studium, cęlare res suas populum, à quo cum non probari modo, sed nec intelligi illos deceat, non potest non dedecere, habere aliquid, quæ ipsi scribunt theatrale, plausibile, populare, quod demum multitudinis iudicio accõmodare se uideatur. Sed uis effingam ideam sermonis nostri, ea est ipsissima, quæ Silenorum nostri Alcibiadis. Erant enim horũ

Hæ amplificationes, quibus arrogat barbaris rerũ scientiam, extenuantur in altera parte responsionis Hermolai simul uno in loco.

VI.
Similitudo de symbolis et apologis diluitur inuersione, imò apologi traditi sunt ut reddãt præcepta illustriora. Numero 8.

VII.
Similitudo de occultandis rebus inuertitur, imò plura sunt in doctrinis, quæ extare & efferri debent, nõ occultari.

 simulachra

VIII. *Similitudo de Silenis Alcibiadis inuertitur numero 16.*

simulachra hispido ore, tetro, & aspernabili, sed intus plena gemmarum, supellectilis raræ & preciosę, ita extrinsecus si aspexeris, feram uideas, si introspexeris, numen agnoscas. At, inquies, non ferunt aures, nunc asperam, nunc hiulcam, semper inconsonam texturam. Nō ferunt barbara nomina, ipso etiam penè timenda sono. O delicate, cū accedis choraules & citharœdos, pone te in auribus, cum uero Philosophos, auoca à sensibus, redeas ad teipsum in animi penetralia mētisq; secessus. Assume illas Thianei aures, quibus, cum omnino non erat in corpore, non terrestrem Marsiam, sed Appollinē cœlestem, diuina cithara uniuersi melos ineffabilibus temperantem modis, exaudiebat. His auribus Philosophorum uerba si delibaueris, mellea tibi ad Nestoris inuidiam esse uidebuntur. Sed hæc sinamus, nimio plus assurgentia: profecto fastidire in Philosopho subtilissime disputante minus concinnam elocutionem, non tam delicati stomachi est, q̃ insolentis. Neq; est aliter ac si quem in Socrate de moribus docente offendat, aut laxus calceus, aut toga diffidens, & sectum praue stomachetur ob unguem. Non desiderat Tullius eloquentiā in Philosopho, sed ut rebus & doctrina satisfaciat. Sciebat tam prudens q̃ eruditus homo nostrum esse componere mentem, potius q̃ dictionem, curare ne quid ab erret ratio, nō oratio, attinere ad nos τὸν ἐν διαθέσει λόγον, non attinere τὸν ἐν προφορᾷ. Laudabile in nobis habere musas in animo, & non in labris, ne quid in illo uel per iram sonet, uel per libidinem eneruatius. Denique ne qua sit discors à genuina ipsa, qua temperatus est modulabiliter harmonia, quam Plato cū intelligeret theatrali ista, & Poetarū sæpe corrumpi, à Repub. sua Poetas

Hæc omnia diluuntur opposito argumento necessitatis Necesse est enim Socratis orationem intelligi.

omnes

omnes eliminauit, gubernandam autem Philosophis reliquit: mox certe si per lasciuiam differendi Poetas fuerint imitati, exilio cōdemnandis. At instabit Lucretius, & si non egeant per se Philosophiæ commentationes amœnitate dicendi, per eius tamen adhibitionem dissimulandam esse ipsarum rerum austeritatem. Sicut absynthia per se pellunt morbos, melle tamen illinuntur, ut puerorum ætas improuida ludificetur. hoc fortè tibi faciēdum erit ò Lucreti, si pueris scribebas tua, si uulgo, faciendum utiq; tibi, qui non absynthia modo, sed meracissima toxica propinares. Sed longe alia nobis habenda ratio, qui uulgus, ut ante diximus, non allectare quærimus, sed absterrere, nec tetra absynthia, sed nectar propinamus. Sed contendet Lactantius, satis constare, in auditorum animos, uel seniorum influere potentius ueritatem & ui sua instructam, & luce orationis ornatam. Si fuisses ò Firmiane tam frequens in sacris literis, quàm in fictis litibus fuisti, & hoc non dixisses, & nostra non minus bene fortasse confirmasses quàm destruxeras aliena. Dic quæso, quid mouet fortius, & persuadet, q̄ sacrarum lectio literarum? Non mouent, nō persuadent, sed cogunt, agitant, uim inferunt legis rudia uerba & agrestia, sed uiua, sed animata, flammea, aculeata, ad imum spiritum penetrantia, hominem totum potestate mirabili transformantia. Periclis orationibus elaboratis, & luculentis nihil se commoueri inquit Alcibiades, Sed Socratis uerbis nudis & simplicibus, addit etiam si sint inepta, rapi in furorem, extra seponi, & uelit nolit, faciendum ei, quod ille præceperat. Sed quid perdo uerba in re confessa? si non desipit auditor, à fucato sermone, quid sperat aliud quàm insidias?

De sermone sacrarum literarū responde tur numero 7

Tribus maxime perſuadetur, uita dicentis, ueritate rei, ſobrietate orationis. Hęc ſunt Lactanti, quę Philoſopho fidem cōciliant, ſi bonus fuerit, ſit ueridicus, ſi id genus dicendi appetens, quod non ex amœnis muſarū ſyluis, ſed ex horrendo fluxerit antro, in quo dixit Heraclitus latitare ueritatem. At dicet quiſpiam: Age amice examinemus hęc depoſita contentione. Reuerendum quoddam, & per ſe diuinum eſt ſapientia, nec exotico quoq; eget ornatu. Sed quæ inuidia & hunc accedere? Quis negat, quæ per ſe decent, ſi adornentur fieri decentiora? Ego amice hoc in pleriſq; nego, adeo multa ſunt, quorū ſplendorem, ſi quid adiunxeris, elumines, & non illuſtres. Ita ſunt ſcilicet in ſua natura optimo ſtatu, ut demutari ab illo niſi in peius non poſſint. Marmorea domus picturam non recipit, ſi opus albarium ſuperinduxeris, demas de dignitate, de pulchritudine. Non aliter & ſapientia & quæ tractantur à Philoſophis tectorio nō clareſcunt, ſed offuſcantur. Quid plura? Nonne uulgatum bonas formas ceruſſa deuenuſtari? In uniuerſum quicquid pulchri ſuperimponas, cælat, quod inuenit, quod affert ſecum illud oſtentat. Quare ſi quod prius fuerat, aduentitio præſtat, iacturam fecerit illud quicquid eſt, non lucrum. Ob eam cauſam nudam ſe præbet Philoſophia, undiq; conſpicuā, tota ſub oculos, ſub iudiciū uenire geſtit, ſcit ſe habere, unde tota undiq; placeat. Quantum de ea ueles, tantum de forma ueles, tantū de laude minuas: ſynceram & impermixtam ſe haberi uult, quicquid admiſceas, infeceris, adulteraueris, aliam feceris, ſtat puncto inſectili, & indiuiduo. Quapropter nec ludendum tropis, nec uerbis aut nimis luxuriandum, aut tranſlatis laſciuiendum, aut facticijs audendum, in re tam ſeria

Coacervat alias ſimilitudines, quæ idem peccant quod ſuperiores, in omnibus enim eſt ſalſa hypotheſis, quod elocutio ſit nō neceſſarius cultus.

tam seria, tanti discriminis, in qua demere, addere, demutare sit flagitium. At, inquies, age damus hoc uobis, ut non sit uestrum ornate loqui, sed uestrum est certe, quod nec præstatis, ut Latine saltem, ut si non floridis, suis tamen uerbis res explicetis. Non exigo à uobis orationem comptam, sed nolo sordidam, nolo unguentatam, sed nec hircosam. Non sit lecta, sed nec neglecta. Non quęrimus ut delectet, sed querimur quod offendit. Bene habet, iam scilicet ad nos deficis. Sed amabo incognoscamus, quid istæc sit Latinitas, quam solam dicitis debere Philosophos, & non persoluere, si dicendo incurrat, exempli causa: A sole hominem produci, causari hominem nostrates dicunt. Clamabis actutum, hoc nō est Latinum, huc usq; uere, non est Romane dictum, hoc uero uerius, igitur non recte, peccat argumentum. Dicet Arabs eandem rem, dicet Aegyptius, non dicent Latine, sed tamen recte. Aut enim nomina rerum arbitrio constant, aut natura: si fortuito positu, ut scilicet, cōmunione hominum in eandem sententiam conuenien te, quo sanxerint unumquodq; nomine appellari, ita apud eos recte appelletur, quid prohibet hosce Philosophos, quos nuncupatis barbaros, conspirasse in unam dicendi normam apud eos non secus sanctam, ac habeatur apud uos Romana? Illam cur rectam non appelletis, appelletis uestram, nulla est ratio, si hęc compositio nominum tota est arbitraria. Quod si dignari illam Romani nominis appellatione non uultis, Gallicam uocetis, Britannicam, Hispanam, uel quod uulgares dicere solent, Parisiensem. Cum ad uos loquentur, continget eos pleraq; rideri, pleraq; non intelligi. Idem accidet uobis apud eos loquentibus: ἀνάχαρσις παρ' ἀθηναίοις σολοικίζει

IX. Ratio ab origine sermonis q; uerba non constent natura; breuißime diluitur numero 10.

X. Dictũ de Anacharsi diluitur numero 2.

σολοικίζει. ἀθηναῖοι δὲ παρὰ σκύθαις. id est: Anacharsis apud Athenienses solœcismũ facit: Athenienses apud Scythas. Quod si nominum rectitudo pendet ex natura rerum, debemus ne Rhetores, an Philosophos, qui rerum omnium naturam soli perspectam habent & exploratam, de hac rectitudine consulere? Forteq́ aures respuunt, utpote asperula, acceptat ratio, utpote rebus cognatiora. Sed quid oportuit nouare eos linguam, & si nati erant inter Latinos, non Latine loqui? Non poterant illi ò Hermolae dum legebant in cœlo fatorũ leges, euentorum notas, ordinem uniuersi, legebant in elementis nascendi uices, & obeundi, simplicium uires, mixtorũ temperaturas: Non poterant inquam eodem tempore in Cicerone, in Plinio, in Apuleio Romanę linguę proprietates, leges, obseruantias adnotare. Quærebant quid abhorrens, quid receptum in natura, quid à Romanis interea non curabant. Verum enimuero iam te loco meliore statuo. Do tibi, eloquentiam, & sapientiam mutuo nexu inuicem conspirasse. Abiunxerũt Philosophi sapientiã ab eloquentia, abiunxerunt Historici, Rhetores, Poetæ, quod deflet Philostrates, eloquentiã à sapientia. Hos tu uicturos celebri fama minime dubitas, illos nõ nisi in pœnam & contumeliam. uide quid agas, indisertam mauult Cicero prudentiam q̃ stultam loquacitatem. Non quærimus in pecunia, qua moneta percussa sit, sed qua materia constet. Nec est, qui purum aurum non malit habere sub nota Teutonũ, q̃ sub Romano symbolo factitium. Peccant qui dissidium cordis & linguæ faciunt, sed qui excordes tota sunt lingua, nonne sunt mera (ut ait Cato) mortuaria glossaria? Viuere sine lingua possumus, fortè nõ commode: sed sine

XI. Recriminatio q̧ Oratores sapientiã repudiauerint, diluitur numero 12.

Hæc in genere diluuntur, opposito argumẽto necessitatis, Oportet esse certũ

corde

corde nullo modo possumus. Non est humanus qui sit
insolens politioris literaturæ. Non est homo qui sit ex-
pers Philosophiæ. Prodesse potest infantissima sapien-
tia. Insipiens eloquentia, uti gladius in furentis manu,
non obesse maxime non potest. Ergo, inquies, & statuę
non à figura, sed à materia cōmendantur. Etsi Cherilus
eadem quæ Homerus, & de ijsdem Meuius, ac Virgi-
lius cecinissent, futurū erat, ut ęque illi atq; isti inter Poe-
tas reciperentur. Nonne uides disparilitatem similitudi-
nis? Illud & nos asseueramus, à specie rem æstima, non
ex subiecto. Est enim à specie res id quod est: Sed alia spe
cie quispiā inter Philosophos, alia inter Poetas recipien
dus. Scribat Lucretius de natura, de Deo, de prouiden-
tia. Scribat de ijsdem ex nostris quispiam, scribat Ioan-
nes Scotus, & quidem carmine ut sit ineptior. Dicet Lu-
cretius rerum principia, atomos, & uacuum, Deum cor
poreum, rerum nostrarum inscium, temere omnia for-
tuito occursu corpusculorum ferri. Sed hæc Latine dicet
& eleganter, dicet Ioannes, quæ natura cōstant, sua ma
teria specieq; constitui, esse Deum separatam mentem,
cognoscentem omnia, omnibus consulentem. Nec pro
pterea q universa etiam infima uideat, ac moderetur, è
sua pace minimū dimoueri, sed quod dici solet κατίοντα
μὴ κατιέναι. At dicet insulse, ruditer, non Latinis uerbis.
Quęso quis in dubium reuocet, tam rectius Scotum Phi
losophari, quàm ille loquitur ornatius? Sed uide quid
differāt: huic os insipidū: illi mens desipiens, hic Gram
maticorum, ne Poetarum dicam, decreta nescit: ille Dei
atq; naturæ: hic infantissimus dicendo sentit ea, quæ lau
dari dicendo satis non possunt: ille fando eloquentissi-
mus loquitur nefanda.

genus sermo-nis quod intel-ligi queat.

XII.
Collatio Lu-cretij & Sco-ti reprehendi-tur numero 11.

Conclusio: Hæc illi fortasse afferent Hermolae charissme in defensionem suæ barbariæ, aut qua sunt subtilitate, multo fortasse meliora, quorum sententiæ nec ego planè accedo, nec ingenuo cuiquã & liberali accedendum puto. Sed exercui me libenter in hac materia, tanquam infami, ut qui quartanam laudant, cum ut ingenium pericli tarer, tum hoc consilio, ut ueluti Glauco ille apud Platonem iniusticiam laudat, non ex iudicio, sed ut ad laudes iusticiæ Socratem extimulet. Ita ego ut eloquentiæ causam à te agi audiam, in eam licentius, repugnante paulisper sensu atq; natura, inuectus sum, quam si uel negligendam Barbaris existimarẽ, non ab illis ad eam, quod nuper feci, ad Græcas literas, ad tuũ nunquam satis laudatum Themistium penè totus defecissem. Quamuis, dicam libere quod sentio, mouent mihi stomachum Grammatistæ quidam, qui cum duas tenuerint uocabulorum origines, ita se ostentant, ita uenditant, ita circumferũt iactabundi, ut prę se ipsis pro nihilo habendos Philosophos arbitrentur. Nolumus, inquiunt, hasce uestras Philosophias: Et quid mirum, nec Falernum canes. Sed nos hac fini epistolam claudamus: Si decus aliquod, nomenq; sibi promeruerunt Barbari illi, sola rerum cognitione, non esse facile dictu, quem locum, quid laudum tu tibi uindices, qui sis inter Philosophos eloquentissimus, inter eloquentes, ut dicam Græce, φιλοσοφώτατος. Florentiæ tertio Nonas Iunias, 1485.

πάθος diluitur opposita alia iustiore causa indignationis.

Hermolaus

HERMOLAVS BARBARVS Ioanni Pico S.D.

Vm uiderem te incredibili quodam studio omnium optimarum artium flagrantem, ad usitatam doctrinam tua sponte ueterem Philosophiam atq; eloquentiam adiungere, scripsi nuper ad te barbaros Philosophos uituperans, uel ut te ad meliora studia incitaré σπεύδοντα, ut dici solet, uel ut gratularer ad optima tendenti. Itaq; cum tuum mihi de studijs iudicium non sit ignotum, & si literæ quas modo ad me dedisti, à mea sententia diffidere uidentur, tamen adeo mihi non fuerunt ingratę, ut magnę etiam uoluptati fuerint, eo quod non obscuram tuæ erga me beneuolentiæ significationem habent. Non enim dubito, quin singulari erga me amore adductus, mecum de cõmunibus studijs ludere uolueris: neq; enim dissimulas, eo te ista scripsisse, ut me ad eam rationem, quam probo, magis ornandam excitares.

Exordium de uolũtate Pici.

Vtinam uero Pice tam facile id possim, quàm facile erat Socrati Glauconis orationem, qui iusticiam uituperauerat, refellere. Sed hoc nostrum certamen inique comparatum est. Etenim cum eloquentia summis eloquẽtię uiribus abs te accusetur, patronus ei dandus erat, non inferior eloquentia accusatore. Ego autem & copia & ornamentis orationis omnibus abs te longe superor.

Querela de difficultate.

Quare optarim te hanc tuam uim atq; ubertaté in altera parte experiri maluisse. Nam mihi, ut scis, bellũ est alioqui ἄσπονδον cum hostibus rectorum studiorũ, qui & si hoc armorum genere quo tu uteris, non sunt instructi, tamen acerrime pugnant odio, pertinacia, & malis arti-

Votũ, optandum ut Picus potius defenderet eloquen

tiã, quia Hermolao satis negocij faciant alij hostes.

bus omnis generis. Hos non uelim uel autoritate nominis tui armari, uel armis tuis aduersus præstantissimas artes instrui. Quod si tuas copias nobiscum coniunxeris, confirmare ausim, nos breui te uelut Camillo duce, rem Romanam, depulsis barbaris recepturos, ac suum artibus decus reddituros esse. Ego tamen ne modo aut tuæ uoluntati, aut causæ publicæ desim, breuiter ad ea quæ scribis respondebo. Nam si tantam causam complecti totã uellem, multis uoluminibus res agenda esset. Quæ enim materia locupletior existere potest, quàm dicere de dignitate atque utilitate eloquentiæ? quantum in religionibus ac reliquis artibus errorum hac una ex re extiterit, quod dicendi exercitationes neglectę atque intermissę sunt? Deinde quod fuerit argumentum uberius, quàm si collatio institueretur ueteris Philosophiæ, & huius nuper natæ sycophanticæ, quam barbari isti pro Philosophia profitentur? Atque hęc, si quando rursus ocium mihi Respub. concedet, instituere decreui. Nunc diluam quædã præcipua argumenta tuæ epistolæ, non tanquam cum aduersario dimicans, sed ἄνευ παθῶν, uelut tecum confabulans. Cum autem in oratione tua duo sint loci præcipui, nam & absolutam rerum scientiam barbaris tribuis, & cõtendis iure eos eloquentiam aspernatos esse, sequar tuum ordinem, ut ὕστερον πρότερον. De eloquentia dicam antea, quam eo dicis in Philosophis non esse requirendam, quia tantum sapientiæ cum eloquentia dissidium sit, ut coniungi utrunque nefas sit. Quis non uidet te in materia noua atque absurda ludere uoluisse? Nã cum hæ duæ uirtutes hominis propriæ sint ac summæ, mente res bonas perspicere ac uidere, easque dicẽdo explicare & ostendere alijs posse, paradoxũ affers initio orationis

Exaggerat causæ magnitudinem.

Partitio quæ sit summa controuersiæ.

Propositio.

Confutationis propositio, absurdum est & contra naturã quod negat sa

tionis tuæ, quod cum ipsa natura pugnat, nefas esse sapientię eloquentiam addere. Nam usus sapientię planè nullus fuerit, nisi sapienter deliberata atq; cogitata communicare alijs possimus. Quod cũ sine magna quadã copia & uarietate orationis fieri non queat, uirtutes Pice quas natura maximarum utilitatum causa copulauit, distrahis. Atqui sapientissimus Poeta Homerus utriusq; uirtutis laudem ei uiro tribuit, in quo sapientissimi Principis exemplum pingebat. Inquit enim de Vlysse:

σοὶ δ᾽ ἔνι μὲν μορφὴ ἐπέων, ἔνι δὲ φρένες ἐσθλαί.

Atq; idem Poeta Nestori tribuit orationem melle dulciorem, cuius in dicenda sententia sapientiam ita prædicat Agamemnon, ut magnopere plures sibi consiliarios istius similes optet. Quod si nefas est, ut tu defendis, coniungere hæc, quid dices, eloquẽtes omnes sine mente, sine pectore esse, stultos fuisse omnes, quorũ eloquentia laudatur? Vlyssem, Nestorem, deinde Principes illos Rerumpub. qui suo consilio, autoritate, oratione, maximas res gubernarunt, Solonem, Periclem, Demaden, Demosthenem, Ciceronem, Cęsarem, Octauium? & innumerabiles alios, quos, si nulla societas est sapientiæ cum eloquentia, condemnas stulticiæ omnes: Constat enim hos fuisse eloquentissimos. Quid de Philosophis ueteribus iudicandum erit? Dicemus ne hos fuisse indoctos, quia non sunt confuse, sordide, atq; inquinate locuti? Platonis tanta est eloquentia, ut Gręci dixerint, Iouem, si uelit de rebus diuinis disserere, usurum esse Platonis oratione. Tanta est enim copia, tanta grauitas, tantus splendor uerborum & sententiarum, ut uerius diuina q̃ humana uox existimari debeat. Aristotelis oratio & si breuior est, tamen & propria & pura est, & ita abun

pientiæ addendam esse eloquentiam.

I. Ratio ex natura conuersionis: Si nulli sapientes debent esse eloquentes, ergo nulli eloquentes fuerunt sapientes, quod est falsissimũ.

 dat suis

dat suis quibusdam luminibus, ut Cicero eam dixerit, similem esse flumini aurum uehenti, & interdum adeo dulcis est, nihil ut possit cogitari dulcius. Vide autem, quàm sit iniustum, adimere sapientiam summis illis Principibus & Rerumpub. & doctrinæ. Per me equidem liberum est tibi, et amare et mirari ingenia barbarorum: Sed si hoc concedi postulas, ut pręferamus istos summorum hominum ingenijs, nullam aliam ob causam, nisi quia spurce locuti sunt, etiam atque etiam uidendum tibi erit, ut sententiam non solum absurdam, sed penè crudelem auditu, uerecunde tueri possis. Ac fortassis aliquam excusationem res haberet, si sine contumelia eloquentiæ barbaros defenderes, ac tribueres eis suam quandam laudē diligentię ac prudentiæ, in rebus inquirendis ac iudicandis, et fatereris defuisse aliquid uel ipsis uel temporibus. Quid enim mirū est, desiderari aliquid in hominibus, cum paucissimi sint artifices boni omnibus ætatibus, etiam in leuioribus artibus, tantū abest, uti hoc summo genere pariter excellere possint omnes. Sed tu ita defendis istos, ut eloquentiam ipsam insecteris, & planè indignam bonis ac sapientibus uiris esse contendas. Itaque & si postea ostendam non solum dicendi rationem barbaris defuisse, sed etiam alia, quæ tu tribuis: tamen nunc nihil de isto genere scriptorum dicam, ipsius eloquentię patrocinium suscipiam. Tota enim oratio tua non tam defensio est barbarorum, quàm eloquentię uituperatio. Disputas enim eloquentiam esse accersitum ornatum et fucum, qui adhiberi soleat aut uoluptatis causa, aut etiā ad fallendos homines. Rhetorum dicis esse mentiri, circumuenire, & nescio quibus præstigijs animos decipere. Si non intelligunt isti tui scriptores, aliud esse eloquentiam

Reprehenditur forma defensionis qua Picus usus est, & alia probabilior ostenditur.

Diluit secundam rationem Pici, in qua Picus errat in definitione, seu fine eloquentiæ. Itaque op-

quentiam, quàm huiusmodi fucum, planè iam detrahenda erit eis Philosophiæ cognitio, quam præcipue sibi arrogant. Non enim perspiciunt, eloquentiam peculiarem uim ac uirtutem esse, utilitatis alicuius causa datam hominibus: deinde non recte definiunt, quod Dialecticis, quales se esse profitentur isti, turpissimum est. Nam eloquentia non est, ut isti somniant, accersitus cultus, sed est facultas proprie ac dilucide explicandi animorum sensa atque cogitationes: qua in re etiam dignitati ac ueritati seruiendum est, ut apta & recta dicantur, & ut amplificentur res magnæ, & eleuentur ea quæ abijci prodest. Itaque ut pictoris finis est, uere ac proprie imitari corpora, quod quàm difficile sit consequi, nō est obscurum experienti. Neque ars tantum, sed etiam magna colorum uarietas atque distinctio ad id requiritur. Ita Rhetoris, siue ita uocari mauis, eloquentiæ finis est, ipsas animi cogitationes quasi pingere & repræsentare proprio & perspicuo sermonis genere: qua in re cū elaborabit, magna ei uarietate quasi colorum, uerborum, sententiarum, & figurarum, denique etiam arte quadam opus erit, ut ego quidem statuo, multo maiore quàm consummati & perfecti pictoris ars esse potest ulla. Tota igitur nobis de definitione controuersia est, quid sit eloquentia, aut certe de fine, quem ad usum hominibus eloquentia concessa sit. Hac de re, ut omittā ea quæ sunt apud Rhetores, cōmunem sensum consulito, aut certe Philosophorum Principes, Platonem & Aristotelem, quorum alter in Phædro, sapienter & copiose disputat, & quid sit eloquētia, & quàm necessaria sit ad diuinas & humanas res explicandas. Quanquā haud scio an barbari isti ne locum quidem dent Platoni inter Philosophos. Sed Ari-

Ponitur hic uera definitio. Estque locus cōmunis, quid sit eloquētia, seu quis sit eloquētiæ finis. Et hinc ratio efficitur cōtra Picum, quod eloquētia necessitatis causa colenda sit.

Similitudo eloquentiæ & picturæ.

Probat definitionem autoritate Platonis et Aristotelis.

Sed Aristoteles in Rhetoricis eadem scribit. Definiunt igitur eloquentiam hi Philosophorum Principes, uim esse diuinitus hominum generi cōcessam, ut de magnis & necessarijs rebus, de religionibus, de rerū cœlestium atq; aliarum natura, de iure ac iusticia, de omni uirtutis officio, proprie & perspicue docere alij alios possint. Nec sine causa dictū est, homines antea dispersos ac uagabundos in agris, eloquentia congregatos esse, ciuitates conditas, iura, religiones, legitimas nuptias, & cætera societatis humanæ uincula constituta esse. Hæc enim profecto tenentur oratione in ciuitatibus. Hanc uim diuinam, tā necessariam humano generi, nihil putemus esse, nisi ludum ac præstigias, quemadmodum scribis? Ego uero non dubito ingratitudinis atq; impietatis accusare omnes, qui eloquentiæ beneficia nō agnoscunt. Atq; illi ipsi Philosophi, quorum sequor autoritatem, admonent in obscuris & grauibus causis explicandis opus esse, non solum prudentia magna, quæ res bonas peruidet, sed etiam uia quadam & ratione docendi, & genere sermonis, quod res de quibus dicimus plane exponere & subijcere oculis hominum possit. Itaq; duas artes constituerunt inter se cognatas, Dialecticen ac Rhetoricen: quarum altera docendi uiam monstret, altera doceat, quo uerborum genere res exponendę sint. Quis autē nō uidet hęc inter se natura coniuncta esse? Quæso enim, si de religionibus docendi sunt homines, si in iudicijs res obscuræ & intricatæ iudici demonstrandæ, num hæc fieri, primū sine uia docendi, deinde sine magna copia, uarietate, ac luminibus orationis existimas? Erras, si doceri posse homines credis hoc genere disputandi, quo isti barbari in scholis utuntur, quod nō solū

Duæ artes ad eloquentiam pertinentes, Dialectica & Rhetorica. Iā si hæ artes necessariæ sunt, Est igitur eloquentia necessaria.

Occupatio: At barbari

populus,

pópulus, sed ne ipsi quidem initiati, ut ita dicam, inter sese intelligunt. Etenim non solum genus uerborum nouum est, & ignotũ populo, sed ita confusa sunt omnia, ut uelut in labyrintho neq; initia, neque exitus rerum deprehendi possint. Et subinde fingunt noua ac prodigiosa somnia, & uerborum portenta, quibus cũ res nullæ subsint, intelligi nihil potest. Falsum enim est ut Philosophi dicunt ἀκατάληπτον. Itaq; sæpe cum inter se rixantur, uidere licet ipsissimam imaginem illius iudicij, de quo est prouerbium: δυσκώφῳ δύσκωφος ἐκείνετο. Et quoniam quædam picturæ, atq; eloquentiæ similitudo est, ut enim pictura imitatur corpora, ita oratio pingit ac reddit animi sententias, libenter ab illa arte mutuamur exempla. Quæso te, num eiusmodi picturam probare possis, in qua formæ confusę ac monstrosę nihil certi significant aut ostendunt spectatori? Talem tabulam quis posset æquo animo aspicere? Simillimum autem est huic picturę, genus dicendi in barbaris. Sed ut illius monstrosæ picturæ nullus est usus, ita hæc obscura oratio, quàm habet utilitatem in Repub. in docendis hominibus, in regendis & explicandis religionibus, in iudicijs exercendis, deniq; in hac tota uita publice ac priuatim gubernanda? Quare constituamus id quod res est, elocutionem non esse inanem cultum, sed necessarium ad causas omnis generis uere ac proprie explicandas. Ac Rhetoris esse, nõ ut tu dicis, ludere ac mentiri, sed de maximis rebus uere docere homines, qui etsi interdum in difficilibus causis, figura aliqua utuntur, & ut tuo utar uerbo, decipiunt auditores, id non minus ad officium eius uiri pertinet, qui domi Respub. gubernat, q̃ ad Imperatorem pertinet arte hostes circumuenire. Hunc

non sunt mẽti. Hic contra contendit barbarorum sermonem inutilem esse ad docendos homines. Atq; hæc ratio σύνεχον argumentorum Hermolai: Ideo eloquentia est necessaria, quia sermo, nulla adhibita ratione & arte nõ intelligitur.

Probat simili proximam occupationem.

Conclusio definitionis & cõtinet rationẽ, quod eloquentia necessitatis causa requiratur.

enim uirum, qui de bonis ac necessarijs rebus recte, dilucide, & cum dignitate quadam docet homines, Oratorem nos uocamus: quem tu Philosophum uelis uocari, nondum satis intelligo. Equidem Philosophum uoco eum uirum, qui cum res bonas atque utiles humano generi didicit ac tenet, doctrinam ex schola atque umbra ad usum & Rempub. transfert, docet homines aut de natura rerum, aut de religionibus, aut de regendis ciuitatibus. Deinde ut maxime Oratorem tantum reijcias in forum, tamen eas Philosophiæ partes illi quos tu defendis, susceperunt, quæ sine eloquentia lumen habere nullum possunt. Primum enim & si non est una orationis forma, tamen si animorũ nostrorum cogitationes alijs communicare uoluerimus, utendum erit certo quodam genere sermonis, quod uerbis notis & recte iunctis integre atque ordine res, de quibus dicimus, exponat. Id commune esse debet in omni orationis forma. Nam etiam illæ artes quæ propemodum uideri mutæ possunt, Arithmetica & Geometria, tamen non possunt percipi, nisi proprijs uerbis, & uia ac ratione quadam tradantur. Cæteræ uero partes, Physicę, Ethicæ, & Theologicæ materiæ, erui atque illustrari sine eloquentia & sine ijs artibus, quas eloquentia continet, nullo modo possunt. Porro tui illi Magistri, Thomas, Scotus, promittunt nobis perfectissimam doctrinam de religione, deque omnibus uitæ officijs, quid pręstent, postea dicam, nũc tantũ de genere orationis disputo. Quid autem potest fingi stultius, quam quod sine eloquentia Ecclesiarũ Doctores ac uitę duces perhiberi uolunt, ac ne quidẽ quid sentiant, ostendere possunt? In singulis artibus quædã propria sunt artificũ uocabula. Quare Philosophis ac Theologis etiam sua

A definitione Philosophi, quod eloquentia necessaria sit.

A professione illorũ scriptorum, quos Picus uocat Philosophos.

quædam

quædam uocabula ut architectis ac pictoribus concedi æquum est. Sed interim reliquus sermo constare usitatis ac notis uerbis debet, oportet & in iungendis uerbis imitari consuetudinem. Hæc non fiunt apud istos. Deinde non solum habent errata Grammatica, sed neq; sententias absoluunt, neq; iudicium, neq; ordinem in explicando adhibent. Postea amissa loquendi diligentia, rerum etiam iudicium amiserunt. Finxerunt enim unà cũ monstrosis uocabulis inexplicabilia somnia, quibus uniuersam Philosophiam ac Theologiã obruerunt: ita in istorum doctrina uere sunt, ut Greci dicunt, πάντα μία κόνις. Quare nõ solum populus, sed ne ipsi quidem, quod est uel maxime ridiculum, suas disputationes intelligũt, ac solœcizant, nõ ut Anacharsis Athenis, ut tu dicis, sed in suis scholis. Venio nunc ad aceruũ similitudinũ tuarũ, quę detrahunt Philosophię, non ut tu ratiocinaris, eloquentiam, hoc est, uerũ colorem orationis, sed ineptum ornatũ. Virginẽ nõ decet fucus, ac nec monstrosa facies decet. Quid autẽ monstrosius est barbarorũ oratione? Nam ea oratio quę est optima, natiuus sententię color est. Aliena, confusa, & perturbata oratio, deformat & corrũpit sententias, ac ne effingit quidẽ, quod debebat esse orationis officiũ propriũ. Sed sermonẽ, inquis, non aspernor, ornatũ nõ requiro, ut in matrona, simplicẽ cultũ probamus. Ne Cicero quidẽ plus requirit à Philosophis, q̃ purũ sermonẽ, apte ac dilucide res explicantem. Sed hęc facultas hoc modo dicẽdi, & pręcipua eloquentię pars est, & ab arte plurimũ sumit: Requirit enim summam prudentiam in rebus inuestigandis atq; collocandis, copiam uerborũ amplissimã, iudiciũ acerrimũ in delectu. Nam cũ duę sint propemodũ orationis formę,

II. Retorquet dictum de Anacharsi.

III. Diluit similitudines, ex definitiõe supra tractata, et ex descriptiõe generum dicendi. Contendit autẽ eloquentiam etiam in simplici genere orationis esse, quia id quoque magna arte constat.

tenuior altera, altera grandior, non ita multum posterior dissimilis est priori, nisi quod figuris ludit frequentius, & amplificationes crebrius adhibet. Itaq; priorem formam, quæ uerecundior est, disputationibus putant accommodatiorem esse, etsi in tanta rerũ uarietate, multa in Philosophia incidunt, de quibus etiam grandiore quodam sono dicendum est, ut propius aspici rerum magnitudo possit. Itaq; & si Aristoteles & Cicero in disputationibus priore genere utantur, tamen interdum assumunt etiam alteram formam, qua quidem Plato ubiq; propemodum utitur. Porro si Philosophiæ etiam priorem illam formam detrahes, planè mutam reddideris. Quid enim explicare poterit, si ne proprio quidem & perspicuo genere orationis utetur? Neq; uero quisquam sine optima doctrina, sine acerrimo studio, sine longa exercitatione, illud ipsum genus, quod indocti omnibus in manu esse falso putant, consequi potest. Pictorem memini nostrę ætatis Apellen, cum mihi cupide audienti commemoraret & adolescentiæ studia, & quem sibi postea scopum artis proposuisset, quo quasi directam manum haberet, dicere, se adolescentem in pictura mirificam quandam ac penè prodigiosam uarietatem amasse gestuum atq; ornamentorum omnis generis, Nunc senescentem, consulere naturam, in hanc intueri, ut eam quàm proxime & propriissime exprimeret, neque se quod cuperet, assequi, quia hac proprietate nihil difficilius sit. Neq; uero facilius est negocia uerbis proprijs, quàm naturam coloribus pingere. Itaque Horatius significat quantum hæc res habeat difficultatis, cum ita iubet scribere: ut sibi quiuis

Speret idem, sudet multum, frustraq; laboret

Exaggerat difficultatẽ illius simplicis formæ orationis, quã Ciceɾo tribuit Philosophis.

Ausus

Ausus idem: tantum series iuncturaq; pollet:
Tantum de medio sumptis accedit honoris.

Atq; ego ita statuo, magnos Oratores qui Respublicas gubernauerunt, quos accepimus præmetientes dicendi pericula, incredibili quodam metu ad dicendum accessisse, non de cæteris ornamentis, sed de hac propria rerum explicatione sollicitos fuisse, quam experiebantur esse difficilimam. Periclem aiunt, cuius tanta fuit eloquentia, ut tonare ac fulminare dictus sit, cum ascendit in concionem, precari solitum, ne quod sibi uerbum excideret, quod causæ obesset. Sæpe etiam Cicero significat se cum timore summo ad dicendum accedere, cuius rei uel hoc argumentũ esse potest, quod aliquando ita lætatus est, iudicij die prorogato, quo ei de causa difficili dicendum erat, ut seruum id renunciantem, libertate donauerit. Vidi ipse homines eloquentissimos, natu grandes, cũ dicere iussi essent, toto corpore perhorrescere. At qua de re angi putemus homines peritissimos? nũ de flosculis orationis, aut accersito cultu, ut tu iudicas? Imò uero de propria rerum explicatione solliciti sunt, ne quid excidat quod dici refert, ne quid alieno loco dicatur, ne incurrant in uerba, quæ officiunt aut causæ aut ipsorum existimationi. Deniq; innumerabilia pericula sunt. Hoc minimi negocij est hominibus copiosis atq; exercitatis, insignes aliquas figuras addere. Præcipuus ornatus est ipsa rerum propria explicatio, ut in picturis iusta corporum lineamenta. Et tamen sæpe magnitudo rerũ postulat, aliquid uel attolli uel abijci, quod etiam facere natura cogit tuos illos barbaros. Vides enim in illorum scriptis & sermone crebras amplificationes, sed Dij boni, quàm insulsas. Quanto ueriora & aptiora di-

cerent, si studium hoc non essent aspernati? Demus igitur Philosophis uerecundam orationis formam, modo ut res dilucide uerbis notis, recte iunctis, ordine distributis, integre explicet: Bene olere mulierem ait Plautus, quæ nihil olet. Talis oratio etiam delectat sana ingenia, & non solum in scholis ac disputationibus laudem habet, sed etiam in foro multi hac una forma contenti fuerunt.

Et talem nobis Oratorem Homerus Menelaum describit, quem ait solitum dicere:

παυρὰ μὲν ἀλλὰ μάλα λιγέως ἐπεὶ οὐ πολύμυθος
οὐδ' ἀφαμαρτοεπής.

Tribuit enim ei proprietatem, & suauitatem. Has uirtutes consequi Philosophum, si uelit intelligi, oportet. Quantum autem, ò Dij, absunt ab illo Homerico Menelao uestri barbari, qui cum ea de re, quam suscipiunt, uix unquam quidquam dicant, quod faciat πρὸς ἔπος, tamen plerunque extra causam sunt loquacissimi, & ineptiarum pleni. At Cicero expressit nobis formam illius proprij Oratoris ac λιγέως dicentis, in libellis de natura Deorum, & alijs Philosophicis disputationibus. Expressit & eam multis in locis Aristoteles. Verum nõ est, inquis, Philosophi seruire uoluptati. Vtinam Pice adeo contemnerent Theologi tui uoluptates cæteras, ut orationis mundiciem aspernantur. Quanquam autem nulla uoluptas homine liberaliter instituto dignior est, quàm hæc, nulla est enim harmonia dulcior ac naturæ hominis conuenientior, quàm oratio rerum bonarum plena & compositione concinna, tamen hic non disputo, ornatũ uoluptatis, sed necessitatis causa adhibendũ esse. Non enim doceri de magnis rebus homines possunt, nisi &

IIII. *Diluit argumentũ de uoluptate.*

Opponitur argumentũ à necessitate sumptum.

nisi & genus sermonis purum, & uia quædam, & ratio explicandi, & cętera quę in artibus traduntur, adhibean tur. Quod uero addis, Bacchanalia in Vestæ sacris agere Philosophos eloquentię studiosos, dicam simpliciter quod sentio, stomachum mihi mouit. Quæ enim uoluptas est, contumeliosum esse, cum in ipsam eloquentiam, tum uero in Philosophiæ Principes? Num Plato, Aristoteles, Cicero, uidentur tibi Bacchanalia agere, idq; in sacris Vestæ? num uidentur tibicines, quia non sunt spurce locuti? Et quidem Plato longe omnes uincit, tū Græcos, tum Latinos Oratores, copia & splendore orationis. Scytha quidam cum apud Græcos Musicum audiret suauissime canentem, inquit, malle se audire hinnientem equum. Satis hic quidem Scythice, sed bis Scythicum fuerit, nihil affici suauitate orationis summorū autorum, qui Philosophiam nobis pepererūt. Tu uero etiam furere eos dicis. Non satis attendis Pice quam sustineas personam. Cum enim profitearis te Philosophię ac ueritati patrocinari, & in Oratoribus calumnias uituperes, minime ea fide ac simplicitate causam agis tuam, quā Philosophis tribui postulas. Quorsum enim pertinent tam multæ similitudines tuę, undiq; collectę? quæ non solum extenuant eloquentiæ dignitatem, sed planè iubent uelut pestem fugere, nisi ut fucum lectori faciant, ne eloquentiæ dignitatem aspicere possit? Quęso te, utrum hæc Rhetorica sunt an Sophistica? Certè à uiro Philosopho non apte dicuntur. Quid enim facies Theologis facundioribus, Paulo, Basilio, Hieronymo? Num hi quoq; Bacchanalia agunt? Sed desino has similitudines tuas excutere, in quibus hoc commune erratū est, quod elocutionem iudicas esse delicias quasdam, non ad

V. *Diluit contumeliosas similitudines.*

Inuersio quod Picus fucū faciat dicendo, cū propter eā causam Oratores antea uituperarit.

VI. *Concludit dilutionem similitudinum unà cum generali*

solutiõe, quod non recte comparet eloquentiam cum accersito ornatu.

non ad utilitatem ac necessitatem comparatas, nos contra ornatum præcipuum esse, propriam rerum expositionem. Et tamen in tanta rerum uarietate, multa esse, quibus conspici eorũ magnitudo possit, nitor quidam adhibendus sit, in quo etiam necessitatem sequimur. Seruimus enim dignitati & magnitudini rerum. Neq; ego cum ornatum laudo, illa orationis flagitia probo, quæ tu commemoras, cum de affectatis lenocinijs declamitas, qualia reprehendunt in Apuleio, qui nihil proprie dicit, sed habet perpetuas periphrases & metaphoras: Idq; peccat Philosophus. Nec multo secus barbari uestri Rhetoricantur. Quanto prudentius Rhetores? in quibus tu orationis delicias in crimen uocas, cum nulli magis aspernentur ambitiosum & inanem cultum, nulli dicant castius quàm hi, qui ad recte dicendum his exercitationibus assuefacti sunt. Ac uelut in rosis candor, ita in oratione Philosophi simplicitas quædam insit natiua. Et ut purpureæ rosæ, Veneris sanguine conspersæ dicuntur, ita ornamenta sint non prodigiosa, sed uenusta ac suauia, qualia sunt in Ciceronis disputationibus, sæpe etiam in Aristotelicis, ut uere possis dicere, Veneris sanguine, aut certe Ambrosia conspersas esse. Sed magnis exẽplis barbariem tueris. Cultus deest, inquis, in sacris literis. Verum longe dissimilis est oratio in tuis barbaris, qui planè nouum sermonis genus condiderunt. Prophetæ in sua lingua non loquuntur uitiose, & uoluerunt intelligi, quidam etiam satis ornati sunt. Dauidis enim carmẽ ut in ista lingua uere Atticum est. Apostoli uerbis bonis utuntur. Paulus uero etiam adhibet in disputando artem & quædam ornamenta. Deinde cur diuinitus additum est Euangelio donũ linguarũ, si eloquentia

VII.
Diluit exemplũ de sacris literis.

eloquentia inutilis est ad res sacras & magnas exponen das? Quid enim aliud est donum linguarum quàm elo quentia, hoc est, facultas planè & copiose res obscuras explicandi? Atque hic accusandi erant tui Magistri, quod cœleste donum non conseruauerunt, quod linguarum studia, quæ antea in Ecclesia colebantur, nouo doctrinæ genere oppresserunt. Pythagoram etiam allegas, qui mysteria texerit inuolucris. Fortassis illi expediebat tegere quasdam sententias, quas docebat contra publicas persuasiones. Nos uero non loquimur de archanis, quæ pro tempore occultanda sunt, sed de illis quæ efferri atque extare oportet, quæ pars multo maxima est in doctrinis. Deinde & symbola & apologos conditos interpretor, non hoc consilio ut præcepta tegerent, sed ut essent uelut morum picturæ, utiles ad excitandos animos ad admirationem: Natura enim & amamus & admiramur picturas. Sed prędicat Aristoteles sua scripta, etsi extarent, tamen non extare. Ille uero non hoc sensit, se de industria tenebras offudisse lectoribus: Nam plerique libri ualde perspicui sunt. Duas enim res adhibet, quæ perspicuitatem inprimis efficiunt, methodum uidelicet, & genus orationis proprium. Nec uero methodum tanta diligentia secuturus erat, si de industria res obscurare uoluisset. Verum uidit sua scripta non esse intellecturos, nisi qui liberaliter instituti essent. Eius iudicij multæ sunt causæ. Deterrebat igitur à suis scriptis homines ineptos, qui imparati ad ea irrumpebant, quo in genere non leuiter peccauerunt etiam barbari tui, qui nulla instructi liberali doctrina profitentur se Aristotelis interpretes esse. Postremo etiamsi Aristoteles interdum oneri cedens, ut fit, non satis commoratur in aliqua re

Opponit rationem firmã et grauem de dono linguarum

VIII.
Diluit exemplum de symbolis & apologis.

IX.
De Aristotele.

explicanda, non semper quid quisq; artifex effecerit, sed quid requiratur spectandum est. Quis autem est lector, qui non optet ubiq; summam esse perspicuitatem? Postremo etiam Philosophari incipis: Vocabula non natura constant, ais, sed hominum arbitrio, licuit igitur eis condere nouum sermonis genus. Quid audio? Si hoc semper licet, quomodo contrahent inter se homines? quomodo docere alij alios poterunt? Sed omitto hæc, quę leuiora sunt quàm ut diluere opus sit. Venio ad alteram partem tuæ disputationis, in qua arrogas barbaris rerũ scientiam, & quidem eloquentibus detrahis. Cum autem de eloquentia responderim, non quantum magnitudo rei postulat, sed quantum uel potui, uel Epistolæ modus patiebatur, de altero etiam breuius dicam, & si hæc disputatio multo maior ac difficilior est de toto genere doctrinæ in istis tuis autoribus. Atq; initio Lucretium & Scotum committis. Est autem iniquum cum de genere dicendi controuersia sit, materias conferre. Neq; enim adeo amens sum, ut inanem loquacitatem pluris faciam, quàm sapientiam. Verũ hoc defendo, eloquentiam ad res magnas patefaciendas necessariam esse. Deinde cur nõ opponis Scoto Theologum aliquem, uidelicet Hieronymum? Vter de Ecclesia meritus uidetur? Iste ne cuius eloquentia lumen attulit sacris libris, & pleraque dogmata diligenter explicauit? an uero Scotus, qui cum nullum dogma illustrarit, nugacissimas disputationes in Ecclesiam inuexit? Deinde facis inciuiliter Pice, quod barbaris ita arrogas rerum scientiam, ut præstantissimis ingenijs Græcis & Latinis detrahas: qua in re cũ modestiam desidero dignã Philosopho, tum uero etiam prudentiam. Vituperas quidquid est disertorũ, Poetas,

X. Diluit argumentũ de origine sermonis

Secunda pars controuersiæ, in qua magna ex parte rerũ scientiam detrahit barbaris.

XI. Reprehendit collationẽ Lucretij et Scoti.

Poetas, Oratores, & Historicos. Hos dicis omnes amplexos esse eloquentiam sine sapientia, cũ quidem hoc ad causam tuam nihil pertineret: Poteras enim tuis rerũ scientiam, sine horũ contumelia tribuere. Sed sic solent Rhetoricari, qui eloquentię studia uituperant. Obsecro te, nihil putas esse sapientiæ in Homero, Vergilio, in Demosthene, Cicerone, in Herodoto, Liuio, & cæteris, qui hos in scribendo imitati sunt? An non uidentur hi tibi uerius Philosophari, cũ uel naturam rerum sapientissime describunt, uel summo consilio pingunt imagines omnium rerum, quę uel in priuata, uel in publica uita accidere possunt, cum præcepta & exempla uitæ ac morum utilissima proponunt, quàm barbari tui, cum rixantur, utrum partes simul sumptæ distinguantur realiter à toto, & hoc genus infinita? non enim libet recitare. Quid quod Oratores maximum usum rerum afferunt ad scribendum, qui iudicia exercet atque acuit. Quare Philosophiam apte ad usum & ad communem uitam transferunt. Tui Philosophi in umbra ne quidem nim præceptorum, de quibus rixantur, intelligunt. Sed longum esset de laudibus eloquentium scriptorum dicere, & non est necessarium. Facile enim iudicari potest, abundare eos rebus optimis & ad uitam necessarijs, ac sumptis ex media Philosophia. Redeo igitur ad barbaros, quibus equidem non detraho in uniuersum rerum cognitionem. Ac minime uituperandos censeo Medicos, quorum ars exerceri sine magna eloquentia potest, tametsi doceri à disertis fœlicius queat. Deinde fontes sunt apud Græcos, nec opinor à posterioribus uinci Hippocratem & Galenum, aut acumine in inueniendo, aut diligentia in inquirendo, aut

Inficiatio qua respõdet ad recriminationẽ, quæ detrahebat sapientiã Oratoribus et similibus.

Collatio quæ ostendit uerius Philosophari Oratores et Poetas, quàm barbaros Philosophos.

ratione & proprietate in explicando. Sed non disputas proprie de Medicis. Aristotelicos & Theologos defendis, hos habes in delicijs, horũ sapientiã admiraris. Neq; ego eos in totũ doctrinę laude spolio, studium etiã et uoluntatẽ laudandã censeo. Videntur enim Philosophię studia, quæ multis seculis conticuerant, rursus excitare uoluisse. Sed si ita complecteris eos, ut inchoata studia absoluisse existimes, longe falleris. Mihi uero magna ex parte Philosophiam corrupisse uidentur, idq; ob hanc causam præcipue, quod has dicendi exercitationes neglexerunt. Itaq; non solum genus sermonis, & uniuersę doctrinę formam (est enim confusissima) reprehendo, sed etiam magna ex parte res desidero meliores. Nam cum & genus sermonis non intelligerent, & artes non transferrent ad usum aliquem, iudicio lapsi, multas absurdas opiniones genuerunt, quibus ferè uniuersam Aristotelis Philosophiam penitus obruerunt. Idq; testantur moles commentariorum, qui magna ex parte consumuntur in illis somnijs, de natura cõmuni, de hecceitatibus, de distinctionibus, de primis & secundis intentionibus, de instantibus, & similibus deliramentis. Vetus uersiculus est, τὰ μηδὲν ὠφελοῦντα μὴ πόνει μάτην. Sed hæc cum ferè sint commenticia, non solum nihil afferunt utilitatis, sed nocent etiam, non solum, quia in his dicendis temporis iactura facienda est, sed etiã quia iudicia deprauantur. Quanto satius erat præcepta simpliciter proponere, & ostendere, quem uel in iudicanda natura, uel in negocijs, uel in moribus, & communi uita usum habeant, quomodo ea transtulerint ad usum magni artifices, quid hic Poetæ, quid Oratores, quid alij magni uiri sumpserint? Quantũ flagitij est, quod illę

XIII. *Concessio.*

XIIII. *Correctio quæ detrahit rerũ scientiam barbaris, & causam esse docet quod neglexerint eloquentiæ studia.*

nugæ

nugæ etiam studia Mathematum extinxerunt? Nosti enim scholarum morem. Præterea uix umbra Mathematum est in barbarorum scriptis: Omnia enim planiora atq; illustriora sunt apud Grecos. Itaq; excellentes nostra ætate Mathematici, Græce discendum sibi putauerunt, ut germanam Ptolemæi sententiam, deinde ut Græcos interpretes in hoc genere consulere possent. Præclare inquit Plato de Mathematum Doctoribus, facile eas artes percipi posse, si Doctor contingat idoneus. ἀλλ' οὐδ' ἂν διδάξειεν, εἰ μὴ θεὸς ὑφηγοῖτο. Negat quenquam idoneum fore ad docendum, nisi Deum aliquē ducem habeat, hoc est, nisi rationem & iustam docendi uiam teneat, & explicare apte, quæ sentiat, possit. Sed in barbarorū scriptis ita perturbata & confusa sunt omnia, ut hunc ducem eis defuisse appareat. Quare gratulemur nostrę ætati, qua quidam & Græcis literis & eloquentia instructi, cum reliquam Philosophiam, tum etiam hanc partem repurgare atq; instaurare cœperunt. Miror autem, cur Theologis tuis tantam Philosophiæ scientiam tribuas, cum à Mathematis, quæ est haud dubie præcipua Philosophię pars, ualde nudi atq; inopes sint, quos quidē tu mihi producis, homines religiosos, satis Thrasonice de se prędicantes: Viximus celebres, & uiuemus non in scholis Grammaticorū, ubi de Niobes filijs disputant, sed in coronis Philosophorum, ubi humanarum & diuinarum rerum rationes quæruntur. Vixerint sanè celebres. Non enim inuideo. Illud autem optarim, de Niobes filijs eos nugatos esse potius, quàm isto modo lusisse in Ecclesiastica doctrina, qui cum sacrarum literarum sermonem non intelligerent, cum nullam haberent antiquitatis noticiam, cum iudicij inopia ueteres

XV. *Deridet amplificationem, quæ est in propositione Pici*

controuersias ac sententias non recte acciperent, multas sparserunt in Ecclesia impias & perniciosas opiniones. Quàm sunt inepti cũ interpretantur Prophetas & Paulum, qua in re in primis ridiculum est, homines Dialecticos, quiq; in una illa arte consenuissent, nusquam uidere, id quod erat Dialectici, quid proponat Dauid aut Paulus, quæ sint initia argumentorum, qui exitus. Tales interpretes in sacris literis uere sunt ὄνοι ἐν μύρῳ, ut uulgo dicunt. Itaq; cũ sermonem non assequerentur, nouam quandam Theologiam architectati sunt. Centones scripserunt, quorum magna pars consuta est ex disputationibus puerilibus, quæ agitantur in ipsorum Dialectica. Tanta uis est consuetudinis, ut puerile studium ne senes quidem deponere possint. Deinde assuunt pauca quædam dogmata Ecclesiastica, quæ non reprehendo. Sed quædam de maximis rebus scelestè corrumpunt ipsi, in quibus nec scripturę, nec Synodorum uerba intelligunt, ac serũt impias & fanaticas opiniones. Reliqua est pars quæ habet infinitas quæstiones, de humanis traditionibus, ut uocant, de qua οὐδὲν ὑγιὲς dicunt. Ac de toto hoc genere coram tutius erit disputare, ubi, cum euoluero tuos Magistros, res ostendet eos uerius esse πιθήκους

XVI. Inuertit dictũ de Silenis Alcibiadis.

ἐν πορφύραις, ꝙ, ut tu putas, Alcibiadis Silenos. Quod autem eis etiam immortalitatem polliceris, ac uicturos esse confirmas, melius ominari te uelim, & Christianæ doctrinæ, & aliјs honestis artibus. Equidem ubi degustauerint nostri homines meliores literas, spero Herculem aliquem exoriturum esse, qui his monstris orbem terrarum liberet, quiq; Philosophię & Christianę doctrinæ natiuum decus restituat. Atque adeo ad hanc laudem expetendam, excitare te Pice non desinam, quem

& ingenio

& ingenio excellere, & doctrinæ uarietate præditum esse, & ardere incredibili quodam studio ueritatis inuestigandæ, & eloquentia ad res tantas illustrandas instructum esse uideo. Nam si est hominis Philosophi, ut certe est, in eruenda atque patefacienda ueritate bene mereri de toto genere humano, te ueræ Philosophiæ deditum, in hanc curam maxime incumbere omni studio decet, ut collapsas artes instaures. Neque uero meritum ullum maius aut gloriosius ducendum est inter homines, cum ueritate nihil sit melius. ἀλήθεια γὰρ πάντων μὲν ἀγαθῶν θεοῖς ἡγεῖται, πάντων δὲ ἀνθρώποις, ut grauissime dixit Plato. Ac iam quia specimen quoddam præbuisti tuorũ studiorũ, in quo significas, pleraque tibi in ueteribus congerronibus tuis nõ probari, ac nouam quandam rationem, tum ad Philosophiam, tum ad Theologiam tractandam adhibes, magnam in spem eruditos omnes erexisti. Reliqua, ut ait Poeta, θεοῦ ἐν γούνασι κεῖται. Hæc tibi rescribenda esse duxi, non quod arbitrarer de his studijs aliud esse tuum, quàm meum iudicium, sed quod statuebam gratum tibi officium meum fore, quoniam me ad scribendum prouocasses. Quanquam, ut tu dicis stomachum tibi mouere quosdam Grammatistas, qui leuiter degustatis primis artibus, præ se Philosophos contemnunt, ita ego multo iustius succenseo morosis quibusdam, qui cum ueræ Philosophiæ infestissimi hostes sint, tamẽ Philosophiæ titulo regnãt, ac mirabili conspiratione, & odijs pertinacissimis obsistunt, quo minus reflorescere meliora studia possint. Scripsi igitur quędam hic asperius, ne isti me patrociniũ nostrarum literarum abiecisse existimarent, quæ cum leges, boni consulito. Fui enim uehementior alicubi, istos

πάθος diluitur opposita alia iustiori causa indignationis.

animo

animo intuens, cum scirem mihi hac de re uerius cum ipsis, quàm tecum certamen esse. Vt autē Stesichorum ferunt, cum Helenæ formam uituperasset, erroris pœnam cæcitate dedisse, posteaq̧, cum palinodiam caneret, oculos recepisse, ita te quoq̧ Deo gratum facturum statues, si eloquentiam cœlo donatam hominibus maximarum utilitatū causa, cuius dignitatem prior Epistola extenuat, rursus ornes ac laudes. Id argumentum tua & persona & facultate copiaq̧ dignum fuerit.

Vale.

DE RESTITVENDIS SCHOLIS Oratio habita ab Alexandro Alesio, in celebri Academia Francofordiana ad Oderam.

VT Paulus inquit: Incertis uagamur sedibus. ita Ecclesia uera Christi, exulat in hoc mundo, nusquā certā ac durabilem sedem habet: diabolus enim odio filij Dei incendit ubiq̧ impios ad eam pellendā & dissipandam. Ita summos illos heroas, Abraham, Iacob, Moysen, hostes fugere, quærere alia hospitia legitis. Dauidem & Heliam uix remotæ solitudines, & specus in saxis aduersus tyrannos texerunt. Apostoli toto orbe terrarum uagantur. Ipse etiam Filius Dei ueniens in hunc mundum ex cœlesti patria, exulare se fatetur, cum ait: Filius

Filius hominis non habet, ubi caput reclinet. Quare etiamsi de exulibus grauiter suspicari homines solent, tamen Christianos communem Ecclesiæ fortunam cogitare decet, nec exilium inter probra ducere, si causa sit honesta. Fateor me iam annos octo abesse à patria, uere diuina ope crudelitati cuiusdã sæuissimi Tyranni ereptũ, qui me, cum quædam errata doctrinę Ecclesiasticæ manifesta taxassem, iam uinctum adseruabat, & diram necem mihi minabatur. Etsi autem postea multis periculis conflictatus sum, tamen res ipsa ostendit, Deum uere mihi adfuisse ducem in illis longis peregrinationibus, meq; clementer seruasse, ut spero, ad aliquam Ecclesiæ utilitatem.

Primum ex patria discedens, ueni in Academiam Saxonicam, eo tempore, quo omnes articuli doctrinæ diligentissime disputabantur, ubi consuetudine eruditorum excitatus, multo maiore cura cõferre dogmata cœpi. Postea Britanniam adij, ubi & docui aliquandiu in Academia, & rursus cum ijs qui excellunt eruditione, de doctrina Christiana collocutus sum accurate. Estq; perspecta mea mens in ea insula præstantibus uiris, Episcopo Cantuariensi, Latimero & alijs. Cumq; iam defessus tot peregrinationibus, quasi in portum uenissem, manereq; ibi decreuissem, ecce rursus prodeunt atrocissima edicta contra doctrinam Euangelij. Itaq; cũ aut subeunda esset impiorum crudelitas, aut cedendum, secutus sum consilium multorum bonorũ uirorum, qui & mihi & alijs pijs, qui palam dissentiebant ab illis decretis sanguine scriptis, hortatores erant, ut discederemus. Redij igitur in Germaniam ad eas Ecclesias, cum quibus sentire me profiteor, quæ mihi hospitium hoc semestri

pergratum præbuerunt. Cumq; eximia liberalitate Ducis Saxoniæ adiutus sum, tum hoc accessit, quod iterum de doctrina licuit cũ hominibus pijs & peritis conferre. Deinde mihi Illustrissimus Princeps Marchio Elector locum in Academia uestra clementer tribuit, ac munus commendauit re ipsa amplissimum, uidelicet, doctrinę Ecclesiasticæ explicationem. Hæc eo commemoraui, ut sicut meipsum series mearum ærumnarum & exitus mouent, ut diuinitus me seruatum esse ad aliquam Ecclesiæ utilitatem existimem, ita & uos bene & amanter de hospite sentiatis, nec me propter exilium aspernemini. Laudatur uetus Germania propter singularem fidem & humanitatem, qua excipere & tegere hospites solita est. Et uos arbitror adhuc retinere plurimum priscæ & antiquæ uirtutis, ad quam accedere etiam pietas debet.

Præcipue autem hoc officium Christus flagitat, ut eos qui uagantur uel docendi, uel discendi Euangelij causa, cæteri amanter complectantur, ac promittit mercedem inquiens: Amen dico uobis, si quis dederit uel aquæ potum alicui ex minimis propter doctrinam, mercedem accipiet. Quare & uobis spero Deum benefacturum esse, si nos complexi fueritis, qui qualescunq; sumus, tamen ex illo cœtu sumus, de quo Christus loquitur, Euangelium enim circumferimus, & si fateor me uere esse omnium qui docent, minimum.

Sed cum ordinis, ac functionis dignitatem Christus magnifaciat, erit uestræ pietatis, me non grauatim audire. Maiores uestri reuerenter exceperũt multos ex insula Scottorum egressos, Gallum, Bonifacium, & alios, qui in Germaniam intulerunt Euangelium, horum uos ho

nesta

nesta exempla imitari decet, præsertim cum his miserrimis temporibus doctrinam Christianam ubiq; terrarũ horribili amentia Pontifices ac Reges delere conentur. In tanto publico periculo credite uos Deo gratissimum officium facere, quòd Euangelij Doctores benigne excipitis, tuemini, & auditis. Hæc de me ipso prefatus sum, Nunc in genere de scholis et de professione mea dicam. Nam si quis cogitabit, quantum referat, hoc præsertim tempore, restitui emendatas scholas, hunc mihi quoq; & cæteris mei ordinis hominibus equiorem fore spero. Nemo tam est impudens ac sine fronte, qui negare ausit multos nõ dissimulandos errores à Pontificibus & Monachis in Ecclesiam inuectos esse. Quàm multi boni & docti uiri ante aliquot secula deplorauerunt Missarum nundinationem, idolomaniam in inuocatione sanctorum? Reprehendunt ipsi ueteres Ambrosius & Augustinus errores satisfactionum, & renouant doctrinam de pœnitentia, & de fide. Quàm multi deplorauerunt libidines sacrificulorum? Episcopi quid agunt dignum suo munere? Hæc cum iam iterum reprehendi Deus uoluerit, ac instaurare Ecclesiam, ne prorsus omnes homines pereant, uidetis quantum certamen exortum sit: Epicuræi Pontifices & Monachi, uentri metuentes, adeo fremunt se reprehendi, ut deleri nomen Christi, & uniuersam doctrinam Euangelij, & omnes Ecclesias in uastitatem redigi cupiãt. Res ipsa loquitur eos sic affectos. Pergũt enim defendere suos errores, moliri bella ciuilia, cumulant flagitia, negligũt Ecclesias, & scholas. Tali tẽpore necesse est bonos & pios Principes prouidere, ne funditus intereat religio Christiana: Quare ut Ecclesias restituere, ita et scholas instaurare debent, Nunq; enim uera

Eccleſia ſine ſcholis aliquibus fuit, ac nec poteſt quidem diu conſeruari doctrina, niſi ſcholaſtici cœtus adiungantur ad Eccleſias. Haud dubie primis patribus Adæ, Nohæ, Sem, ideo propagata eſt uita tot ſeculis, ut auditores haberent teſtes ἀξιοπίστους de prima origine generis humani, deq́ initio doctrinę. Poſtea familię Abrahę, Iſaac, Iacob, prorſus ſcholæ fuerunt. Deinde cum lex Moyſi data eſt, iam clarum mandatum de ſcholis additum eſt. Conſtitutum eſt enim, ut ad tabernaculum ſemper eſſent cœtus docentium & diſcentium. Ita Samuel traditus eſt in diſciplinā illi collegio, perinde ac ſi eſſet in Academiam bene conſtitutam miſſus. Poſtea cum negligerent ſtudia ſacerdotes, Deus excitauit Prophetas, qui magnas cateruas diſcentium ſecum traxerūt, ut tantum agmen erat auditorum Eliſei, ut cum antea in Ie-richo habitaſſent, propter eius loci anguſtiam, quærerent ad Iordanem aliam ſedem. Nec putate ocioſos greges Monachorum fuiſſe, ſed illos ſummos uiros audiebant de promiſſionibus diſſerentes, de regno Chriſti, de peccato, de lege, de gratia, de iuſticia, de ueris cultibus Dei, de maximis mutationibus orbis terrarū. Extāt adhuc uetera quædā dicta, quæ ab illis ſcholis quaſi per manus accepta fuerunt, ut dictū de ſex millibus annorū mundi, id habet titulū domus Eliæ, hoc eſt, ſcholę Elię. Meminiſtis enim ſententiam: Sex millibus annorum durabit mundus, poſtea deſtruetur: Duo millia inane, duo millia lex, duo millia Meſſiæ: Etſi qui anni deerūt, propter peccata noſtra deerunt. Ex huiuſmodi dictis exiſtimari poteſt, in illis ſapientiſſimis ſodalitijs fuiſſe diſputationes de rebus maximis. Ac cogitate quanta fœlicitas fuerit, & ſi erant Reges impij, & ſi erant omnia plena bello-

na bellorum ac seditionum, illi cœtus Ecclesiam rege-bant, nam ita alij alijs succedebant, quasi in acie, ut ali-quo excellenti Propheta extincto, Deus mox alium, quasi in id uestigium collocaret. Cum Elias docuisset annos circiter uiginti, successit Eliseus, qui annos circi-ter septuaginta gubernauit Ecclesiam in Israel. Huic suc cessit Ionas, quem arbitrantur fuisse filium mulieris Sa-reptanæ, ab Elia reuocatum ex morte. Deinde abductis decem tribubus, successit Esaias in Iuda, qui docuit an-nos circiter octoginta, & regnum liberauit ingentibus bellis, nam quilibet Propheta habet aliquot insigne πο λίτευμα. Post Esaiam excitatus est Ieremias, qui annos circiter quadraginta concionatus est. Fuitque eius πολί-τευμα in speciem triste, sed omnium maxime salutare eo tempore: fuit enim hortator faciendæ deditionis, atque ita seruauit reliquias gentis, cum alij antea depul sis hostibus patriam seruassent. Ideo cũ hic nouo exem plo deditionem suaderet, quę uidebatur turpis & exitio sa, ualde contemptus est à Pontificibus. Sed Deus non humanis consilijs, sed suo gubernat Ecclesiam, castigat, & castigatam mirandis modis restituit. Quid in exilio Babylonico? an tunc defuerunt scholæ? Imò cum Iu-daici Reges non aluissent Doctores, iam alunt Babylo-nici. Daniel cum collegis instituitur doctrina Chaldæo-rum, sed uicissim, hunc postea Reges omnium maximi, tanquam discipuli, audiunt, Nabugdonosor, Euilmero dach, Darius, Medus & Cyrus. Quem uirum ex omni-bus ætatibus nominare quisquam potest, qui tantos he roas discipulos habuerit? Post Danielem extiterunt Es-dras et Nehemias, qui attigerunt Alexandri Macedonis ætatem. Post Alexandrum celebrat liber Sirach Simo-

nem Oniæ filium, qui doctrinæ puritatem conseruauit. Deinde paulo ante Machabæorum tempora, cum Pontifices certarent inter se ambitione, emerent Pontificatũ à uicinis Regibus, doctrinam negligerent, collapsis scholis, magnum uulnus accepit religio: uoluit tamen Deus superesse aliquas reliquias. Machabæi restituerunt doctrinam. Post hos creuit impudentia in populo Dei, repudiatis Prophetarum monumentis, cœperũt prophana ingenia amare Græcam Philosophiam, hinc extiterunt sectæ diuersæ Pharisæorum & Zadducęorum, qui palam Epicuræas opiniones professi sunt. Itaq; cum diu horribiles essent tenebræ in populo Dei, rursus excitauit Deus scholas per Ioannem Baptistam, deinde per Christum. Hos habuisse scholasticos cœtus, historia Euangelij non obscure testatur. Postea exempla Prophetarum, & Ioannis, ac Christi imitantur Apostoli. Nã hos quoq; suas scholas habuisse apparet ex Irenæo, qui ait Ioannem habuisse assiduos auditores multos, & in his Polycarpum. Hunc morem postea seruauit & ipse Polycarpus Smyrnę. Fuit autem frequentissimum Gymnasium Alexandriæ, ex quo multa lumina Ecclesiæ exorta sunt. Inde mittebantur pastores ad Ecclesias uicinarũ regionum. Hæ scholæ consulebantur de doctrina: Ibi enim extabant testimonia dogmatum ab Apostolis accepta, ut certo constaret, quæ fuisset Apostolica sententia. Cogitate autem quàm gratum pijs, quàm utile fuerit ad confimandas mentes, scire ueteres Apostolorum sententias, scire per quos autores propagata doctrina fuerit. Clemens ait se peruagatum esse totam Asiam, & de singulis doctrinæ articulis consuluisse eruditos ubiq;. Sed postquam uenit Alexandriam, fuisse se contentum

iudicio Pantæni, quem ait eruditione & pietate eximia prȩditum fuisse, ac ornatum testimonijs Spiritus sancti, seu miraculis. Vt igitur hæ scholæ ab Apostolis inchoatæ conseruarentur, Collegia in Ecclesijs Episcoporum instituta sunt, & donata uictu. Sed postquam opes creuerunt, in Collegijs doctrina extincta est. Quid enim nunc sunt illa agmina Canonicorum, nisi sodales Apicij? Quarum rerum studia in illis locis uigeant, nõ ignoratis, sed de his non dicam hoc tempore. Cæterum hæc tam longa commemoratio de Propheticis & Apostolicis Academijs quò pertinuit? Illud ostendere uolebã, Deo placere conseruationem scholarum, nec posse florere Ecclesias sine scholis, & quidem magna artium ac literarum uarietate opus est. Nam etiam illi ueteres Prophetarum auditores, & si præcipue discebant cœlestia oracula, tamen alias artes etiam adiungebant, discebãt aliquid de natura rerum, quærebant historias, alij Musicam, alij Medicinã profitebantur. Ita nunc uidetis sine literis, sine linguarũ cognitione, sine Dialectica, sine aliqua liberali eruditione, profecto neminem satis idoneũ esse ad explicandas controuersias religionis. Ergo in scholis multarum artium exercitia instituta sunt, quarũ pleræq; & si multiplicem in uita usum habent, tamẽ præcipue conducunt ad Ecclesiasticam doctrinam illustrandam. Hæc cum ita sint, cum scholæ necessariȩ sint Ecclesijs, ardentissimis uotis optare omnes pij debent, ut Deus exuscitet Principum animos ad restituendas & ornandas Academias, ad excitanda & prouehenda literarum ac bonarum disciplinarum studia. Cumq; ea in re optimam uoluntatem Princeps Marchio ostenderit, gratulari hanc fœlicitatem Reipub. debemus, ac precari Deum

Canonici

Deum, ut auspicijs honestissimæ atque utilissimæ rei faueat. Profecto melius de suis populis, & de tota posteritate hac in re meretur, quàm si nouas auri aut argenti uenas tam largas, quàm fuerunt uenę Lydiæ, quę Crœsi opes tantopere auxerant, reperiret. Hoc munus præcipue flagitat Deus à Principibus. Ideo enim Deus ad societatem condidit homines, ut alij alios de religione doceant, ut quidam uenustissime scripsit:

Vtque alios alij de relligione docerent,
Contiguas pietas iussit habere domos.

Cum autem Principes sint custodes humanæ societatis, certe hoc efficere debent, quantū ipsi possunt, ut Deus recte celebretur. Armentarijs satis est, pecudibus pabulum curare. Hi qui hominum cœtus regunt, nō tantum custodes sunt uitæ corporum, sed legis ac disciplinæ: Ideo Deus eis impertit societatem sui nominis, ut Dei dona, id est, religionem, iusticiam, disciplinam, pacem inter homines tanquam uicarij Dei tueantur. Oro igitur Dominum nostrum Iesum Christum filium Dei, ut gubernet & augeat hanc scholam, & studia harum gentium exuscitet, ad salutem Ecclesiæ, quam Filius Dei sic amat, ut eam sanguine suo redemerit. Vos etiam qui hanc urbem, & hanc Academiam regitis, obtestor, ut cum operam scholasticam Ecclesiæ necessariam esse intelligatis, me hospitem, & uersantem in difficili munere, uestra beneuolentia confirmetis. Sumus nos quidem longe inferiores illis summis uiris, de quibus antea dixi, qui olim Ecclesiæ studia rexerunt, Elia, Eliseo, Esaia, Ieremia, Daniele, Esdra, sed in munere prorsus eodem uersamur. Nec raro ego ipse toto corpore perhorresco, cogitans magnitudinem oneris, quod sustinemus, & intuens

intuens animo illos ueteres duces nostros, quos longo interuallo sequimur inertes & ignaui, atq; hanc dissimilitudinem cum reputo, non solum docentium imbecillitatem, sed Ecclesiam deploro, quæ quasi senectæ imbecillitate, omnia membra habet languidiora, & tamen postremis temporibus plurimũ periculi habituram esse Christus prędixit. Nam quo propius instat dies extremi iudicij, eo diabolus furiosius irascitur Christo, iam scilicet formidans sententiam, in qua omnibus creaturis patefiet turpitudo immensa superbissimi spiritus, & cruciatus ipsius horrendi augebuntur. Itaq; odio Christi incitat Turcas, Pontifices, impios Reges, deniq; omnia sua organa aduersus Ecclesiam. Eo magis uigilandum & pugnandum est nobis, ut furor diaboli impediatur: Reges turpissime sinunt grassari Turcas, Episcopi negligunt Ecclesias. Quare pios Principes & cæteros qui præsunt, anniti decet, ut quantum suo quisq; loco potest, sarciant illorum negligentiam, bonos doctores quærant, cõstituant Ecclesias, curent ad posteros propagari Euangelium. Auditores etiam propter Christum Dominũ, ac officij dignitatem amanter tractent fidos Euangelij interpretes, inter quos me quoq; uobis cõmendo. Nam & fidem ac diligentiam præstabo, & genus doctrinæ pium profiteor. Amplector enim uere & ex animo consensum Catholicæ Ecclesiæ Christi, hoc est, doctrinam Christi & Apostolorum, & explicationem traditam in Symbolis, Apostolico, Niceno, & Athanasiano. Et cum inciderint discordiæ, fateor me sentire cũ Ecclesijs, quarum extat confessio Augustana, & has iudico tueri perpetuum consensum ueræ Ecclesię omnium temporum, Prophetarũ, & Apostolorum. In his iudico multos arti-

Quo propius est iudicium eo diabolus magis omnia turbat.

culos doctrinæ Christianę recte & pie renouatos & illu strατos esse. Cum his iudico etiam uere congruere scriptores puriores dextre intellectos, Ambrosium, Augustinum, Hilarium, Basilium, Epiphanium, Nazianzenũ. Et quanquam odiosum est nomen discordiæ, tamen sentio hæc certamina, quæ de doctrina mota sunt, necessaria & diuinitus excitata esse. Quia Daniel & Paulus uaticinantur postremis temporibus hos futuros esse agones piorum aduersus impios Pontifices in Ecclesia, defendentes manifestam εἰδωλομανίαν, & exercentes Neronianam sæuitiam in membra Christi. Ac præmonuit nos Spiritus sanctus, ut cum inciderint certamina, cogitemus ubi sit uera Ecclesia, non terreamur titulis sceleratorum Pontificum, nec simus socij & administri impię tyrannidis. Non igitur nouum doctrinę genus comminiscar, una est perpetua Ecclesia, in qua Filius Dei per patres, Prophetas, & Apostolos, ueram Dei noticiam tradidit, & taxat persuasiones contumeliosas aduersus Deum, quas spargit diabolus odio Dei. Ad illam ueram Christi Ecclesiam, nunc quoq; belligerantem cũ diabolo, & dissentientem à Pontificibus, qui idolomaniam defendunt, & trucidant membra Christi, ut omnes pij adiungere se debent, ita me quoq; tota mente & toto pectore adiungo, ac precor ex animo Filium Dei, Dominũ nostrum Iesum Christum, ut ministerium meum gubernet, ac per me sit efficax, ut adfuit patribus, Prophetis, & Apostolis: Ipsius enim laus uictoriæ, ipsi triumphus debetur, qui uincit diabolum: nostra infirmitas non est par tantę dimicationi, sed ipse uult pijs adesse, & conculcare caput serpentis, hoc est, ut Ioannes interpretatur, destruere opera diaboli.

Fuit

Fuit Ecebolus quidam Rhetor tempore Constantij, is ut gratiam aucuparetur Principis, baptizatus est, & ut fuit in dicendo uehemens, acriter solitus est taxare idolomaniam. Postea sub Iuliano cum uideret hunc abhorrere à Christi nomine, & restituere Idola, defecit & ipse à Christianis, eisq́; in gratiam Imperatoris rabiose male dixit. Ita animi sententiam de religione inflexit ad Principum uoluntates. Non fuit autem diuturna tyrannis Iuliani, sed statim successit Iouianus bonus & pius Princeps, ubi cum uideret multo maiore in odio esse illos, qui ut assentarentur Iuliano, defecerant à Christo, quàm cæteros Ethnicos, rursus ipse sese retexit, redit ad Christianos, abijcit se ad templi fores, iubet se pedibus conculcari, ut sunt hypocritæ tanquam histriones ad has præstigias idonei. Nec nulli sunt hoc tempore tales Eceboli, qui alia alijs temporibus & apud alios probant.

Eceboli cuius rhetoris inconstantia in fide.

Ego igitur simpliciter professus sum quid sentiam, & opto ut in hac me sententia confirmet Deus, & ut Filius Dei gubernet meum ministerium. Certe illud Eceboli nunquam facturus sum, nō stringam stylum aduersum ueram Ecclesiam, nō deformabo eam calumnijs,

Sed ingenium meum seruiet gloriȩ
Dei & Domini nostri
Iesu Christi.
Dixi.

CRITIAE ORATIO CONTRA
Theramenem,ex Xenophonte,
Philippo Melanthone
interprete.

I quis è uobis,Iudices, arbitratur plures necari quàm par sit,is ita apud se cogitet,hæc accidere solere,quoties publicus status mutatur. Neq; fieri potest,quin plurimi sint ijs hostes, qui multitudini libertatẽ eripiunt, præsertim cum non alia urbs inter Græcos populosior sit,aut ubi diutius libertate populus usus sit. Porro nos ex uoluntate Lacedæmoniorum Rempub. constituimus, cum uideremus, primum nobis hoc rerum statu non esse tutum populo permitti libertatem,deinde nec Lacedæmonijs qui superesse nos uoluere,plebem futuram esse fidam,optimates autem in fide mansuros esse. Proinde si quem sentimus potentiæ optimatium insidiari,hunc è medio auferre decretum est. In primis autem,si quis è nostro ordine, hunc statum labefacere conatus fuerit,in eum retulerit animaduertere.

Porro Theramenem comperimus planè nobis machinari exitium, idq; deprehendetis, si diligenter contemplati fueritis, neminem esse qui perinde calumnietur præsentem statum, & quoties aliquem popularem Rhetorem necamus,reclamet. Quod si à principio consuesset,in hostium numero recte haberetur. Sed cũ ipse nobis autor fuerit faciendæ cum Lacedæmonijs pacis, & eripiendæ libertatis populo, imò impulerit nos, ut supplicium sumeremus de ijs,qui primi impetũ in nos fecere,nunc demum aduersatur,ut ipse in tuto sit, à nobis pœna

bis pœna exigatur propter ea quę gessimus. Proinde de eo, non ut de hoste, sed ut de proditore, supplicium sumite: Est enim proditio hoc formidabilior bello, quod difficilius est clandestinas insidias, quam apertam uim cauere. Est item ideo etiam in maiore odio proditor quam hostis, quod cum hoste nonnunquam in gratiam reditur, & bona fide pax conuenit, cum proditore nemo unquam in gratiam rediјt, nec, si uelit, queat.

Sed ut non nunc primum cognoscatis hæc agitari à Theramene, & naturam finxisse eum proditorem, recensebo quædam eius facta. Cum initio à plebe secundum patrem plurimi fieret, incessit eum cupido imperij à populo ad quadringentos transferendi, inter quos ipse primas facile obtineret. At ubi sensit populi uires esse maiores, quam ut quadringentis illis de imperio cessurus uideretur, partium populi Princeps factus est. Quam ob causam & Cothurnum uocarũt, quod utrique pedi iuxta conueniat cothurnus, & tamen neutri satis adposite.

Proinde non meretur impunitatem is, qui cum aliјs autor fuerit negocij alicuius suscipiendi, mutauerit sententiam, si quid aduersi inciderit. Sed erat uelut in naui perdurandum, donec secundum uentum nacti fuerint. Si deseras, quomodo possunt conficere cursum, cũ mox recurrant, ubi reflarit uentus? Iam cum Rebuspub. ac imperijs mutationes omnes cęde constent, plurimis exitio fuit inconstantia tua, multi te autore ex optimatibus à plebe necati sunt, multi ex plebeis, ab optimatibus.

Præterea huic à Ducibus commissum fuerat, necare Athenienses, qui ad Lesbum pugna nauali uicti erant, quos cum non interfecisset, ne sibi fraudi esset, non pauisse Duces ipsos accusauit, atque occidit. Vnde adparet

semper eum priuatum commodum præ dignitate & amicis habuisse. Quare igitur parcendum ei putatis? cur inconstantia eius cognita, non obseruatis, ne aduersus nos quoque idem machinetur?

Proinde nos eum accusamus, & insidiarum & proditionis. Quod auté merito id fiat, hinc intelligetis: Nam in Lacedæmoniorum Repub. cum sit optime constituta, si quis ex Ephoris nolit obsequi cæteris, sed Magistratum contumelia adficiat, & obstrepat eorum decretis, dignus pœna iudicatur, etiam ab ipsis Ephoris, & à tota ciuitate. Vos igitur, si sapitis, non illi, sed uobis parcite. Nam si hic euaserit, multis addet animum, ut uobis aduersentur: quod si interemptus fuerit, spem demet omnibus, domi, ac foris.

Dixi.

ARGENTORATI EX OFFICINA CRATONIS MYLII, MENSE MARTIO, ANNO M. D. XLI.

Optabile est in sapientem hostem incidere. 351.
Somnium Socratis folio 266.

